
3 1761 08097169 0

URBÁNKOVA
Bibliotéka paedagogická.

Sv. I. Komenský, Didaktika analytická. S podob. 50 kr.
„ II. Mošner, Pěstounka. 2. vyd. S pod. 80 kr.
„ III. Hakl, Nauka o těle lidském. S 25 obr. 60 kr.
„ IV. Škoda, Katechetika. 3. vydání. 1 zl. 80 kr.
„ V. Vlk, Vyučování počtům. Díl I. Se 2 barvot. tab. 70 kr.
„ VI. Bartoš, Instrumentál. 60 kr.
„ VII. Vlk, Vyučování počtům. Díl II. 80 kr.
„ VIII. Tille O mapách. 2. vyd. S 55 obr. 60 kr.
„ IX. Týn, Časoslovo české. 1 zl.
„ X. Svoboda, Školka. S podob. a lith. tab. 1 zl. 50 kr.
„ XI Račinka. S podobiznou Salzmanna. 2. vyd. 60 kr.
„ XII. Melichar, O řekách. S vodop. map. v barvot. 36 kr.
„ XIII. Wellner, Národ. hospodářství. 80 kr.
„ XIV. Procházka, Domácí hospodářství. 1 zl.
„ XV. Matějka, Hudební tabule. 3 zl.
„ XVI. Šimek, Paedagogika. 1 zl.
„ XVII. Šimek, Didaktika. 1 zl. 20 kr.
„ XVIII. Šimek, Dějiny vychovatelství. 2 zl.
„ XIX. Svoboda, Zlatodol. 2. vyd. S podob. 60 kr.
„ XX. Kreslení pro školy národní. (Výklad.) 30 kr.
„ XXI. Šauer, Počátky dušesloví. 1 zl.
„ XXII. Jedlička, Realie na školách obecných. 40 kr.
„ XXIII. Petrů, Proprava k české stilistice. 1 zl. 50 kr.
„ XXIV. Gregora, Nauka o harmonii hudební. 3 zl. 50 kr.
„ XXV. Steinich, Čtení a psaní na I. a II. stupni učení. S obr. 1 zl.
„ XXVI. Lobkovic, Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi. 30 kr., vel. vyd. 50 kr.
„ XXVII. Zdeněk, Globus zemský, čili zeměkoule strojená. S 2 obr. 30 kr.
„ XXVIII. Řed. Hrys, O výjevech v ovzduší. S obr. 1 zl.
„ XXIX. Mírohorský, Úvod do kresby a malby. S obr. 1 zl.
„ XXX. Knaus, Náčrty zemí rak.-uherských. Se 14 lithogr. tabulkami. 60 kr.
„ XXXI. Kryšpín, M J. Sychry život a spisy vybrané. S podob. 1 zl. 30 kr.
„ XXXII. Knaus, Náčrty zemí evropských. a mimoevrop. Se 16 lith. tab. 80 kr.
„ XXXIII. Václavek, Rukopis Královdvorský a Zelenohorský. (Výklad.) 40 kr.
„ XXXIV. Hanušová. Dívčí tělocvik. S písněmi s nápěvy. 2 zl. 40 kr.
„ XXXV. Hrdý, Historie abecedy a slabikáře. S obr. 50 kr.
„ XXXVI. Pape-Carpentierová, Rady řídicím pěstounkám. 60 kr.
„ XXXVII. Prášek, Dějiny rakousk. mocnářství. I. 70 kr.
„ XXXVIII. Tesař, Moudrá kázeň ve škole. 30 kr.
„ XXXIX. Lindnera Jan Amos Komenský. S podob. 60 kr.
„ XL. Bačkora, Craktické učení zeměpisu Čech S obr. a geol. mapou Čech v barvotisku. 1 zl. 50 kr.
„ XLI. Blažek, Způsobové básnictví a jejich literatura. 2 zl.
„ XLII. Stoklas, Návod k fys. a chem. pokusům. Se 115 vyobr. 1 zl. 20 kr.
„ XLIII. Škola obecná. Sbírka zákonů školských. 2. vyd. 1 zl. 40 kr.
„ XLIV. Prášek, Dějiny rakousk. mocnářství. II. 60 kr.

Sv. XLV. Navedení, jak užívati Grandauerovy Školy kreslicí. 30 kr.
„ XLVI. Steinich, O větě složené. 40 kr.
„ XLVII. Kurz, Učebná kniha tělocviku S obr. 80 kr.
„ XLVIII. Salzmann, Mravenčinka. S podob. 60 kr.
„ XLIX. Navedení, jak užívati železného ruského počitadla. Se 24 příklady a 15 obrazci. 20 kr.
„ L. Řed. Jan Lepař a prof. Jar. Zdeněk, Rokování a snesení zeměpisné schůze Pražské. 30 kr.
„ LI. Hejda, Nauka o zpěvu. 1 zl. 40 kr.
„ LII. Taňských-Hoffmanová, Památka po dobré matce. 1 zl. 40 kr.
„ LIII. Zelinka, O mapách zeměp. 20 kr.
„ LIV. Růžička, Cvičení slohová. 60 kr.
„ LV. Steinich, Výklad nové I. čítanky. Část I. S obr. 60 kr.
„ LVI. Tesař, Vyučování řeči na škole obec. 40 kr.
„ LVII. Bačkora, Navedení k hláskování. 2. vyd. S podob. 70 kr.
„ LVIII. Šimek, Předbrání vychovatelství. I. Locke. 1 zl.
„ LIX. Březina, Hedvábnictví. 2. vyd. S obr. 50 kr.
„ LX. Salzmann, Nebe na zemi. S podob. 1 zl.
„ LXI. Tykač, Hry tělocvičné. 1 zl
„ LXII. Jedlička, Výklad II. nové čítanky. 60 kr., váz. 80 kr.
„ LXIII. Jedlička, Výklad I. nové čítanky. 60 kr., váz. 80 kr.
„ LXIV. Hanuš, Názorné tělosloví. S atlasem o 24 tabulích malov. 5 zl. 60 kr.
„ LXV. Růžička. Sloh ve školách měšť. a obecných. 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 40 kr.
„ LXVI. Salzmann, Ještě něco o vychování. 80 kr.
„ LXVII. Madiera, Navedení ku čtení a písemnostem. 80 kr.
„ LXVIII. Kredba, Jan K. Škoda. S podob. 1 zl. 50 kr.
„ LXIX. Skuherský, Nauka o skladbě hud. I. O závěru a modulaci. 1 zl. 20 kr.
„ LXX. Sobotka, Kreslení pro školy ob. Č. I. Pro I. rok šk. stupně dolního. S 35 lith. listy. 1 zl. 20 kr.
„ LXXI. Mašek, Škola přímočarného kreslení pro šk. ob. Se 100 lith. listy. 3 zl.
„ LXXII. Lepař, O methodách učebných a log. jejich příbuznosti. 2. vyd. 40 kr.
„ LXXIII. Komenský, Janua linguarum. Nové vyd. 1 zl.
„ LXXIV. Makovička, Z říše představ a citův. 60 kr.
„ LXXV. Růžička, Mluvnická cvičení 60 kr.
„ LXXVI. Kuchynka, Persp. zobrazování tvarů rovinných. S atlasem 1 zl. 50 kr.
„ LXXVII. Šimek, Logika pro učitele a přátele věd. 2 zl. 40 kr.
„ LXXVIII. Klaisner, Dení cvičení početní ve škole ob. a měšť. 36 kr.
„ LXXIX. Steinich, Různé listy, jakožto pokračování Výkladu čítanky. 60 kr.
„ LXXX. Klika, Navedení jak zacházeti s fys. přístroji ve škole obec. 60 kr.
„ LXXXI. Polík, Cvičení sloh. pro obec. a měšť. školy. I. 60 kr.
„ LXXXII. Skuherský, Nauka o skladbě hudební. II. O jednoduchém a dvojitém kontrapunktě.
„ LXXXIII. Ronek, Okres Karlínský. Meth. výklad. S vyobr. a mapou. 80 kr.
„ LXXXIV. Klika, O měřickém tvaroznalství ve škole obecné. 30 kr.
„ LXXXV. Lindner, Slovo o Knize malićkých. 20 kr.

URBÁNKOVA

BIBLIOTÉKA PAEDAGOGICKÁ.

SBÍRKA SPISŮ

PRO

UČITELE, PĚSTOUNY, RODIČE

A PRO VZDĚLAVATELE LIDU VŮBEC

VYDÁVANÁ

POMOCÍ OSVĚDČENÝCH NAŠICH PAEDAGOGŮV.

SVAZEK LXXXVII.

ŽIVOT JOSEFA JUNGMANNA.

NAPSAL

V. ZELENÝ.

V PRAZE 1881.

NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC

pro literaturu paedag. i hud. a pomůcky učebné.

Hlavní administr. a exped. paedag. časopisů „POSLA Z BUDČE“ a „PAEDAGOGIA.

JOSEF JUNGMANN.

ŽIVOT
JOSEFA JUNGMANNA.

Z USNEŠENÍ

UŽŠÍHO SBORU MUSEJNÍHO PRO ŘEČ A LITERATURU ČESKOU

SEPSAL

VÁCSLAV ZELENÝ.

DRUHÉ VYDÁNÍ

rozmnožené rejstříkem jmen a věcí od Fr. Bílého a dřevoryt. podobiznou Jos. Jungmanna.

V PRAZE.
NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC
pro literaturu paedagogickou, hudební a pomůcky učebné.
1881.
Hlavní administr. a exped. paedag. časopisů „POSLA Z BUDČE“ a „PAEDAGOGIA.“

Knihtiskárna Fr. Brožíkja Spol. v Praze.

Předmluva.

Sbor musejní pro řeč a literaturu českou ve schůzi listopadové roku 1872. učinil usnešení, že na oslavení stého dne narození Josefa Jungmanna má býti sepsán a vydán zevrubný jeho životopis; i vyzval mne, abych se uvázal v sepsání toto. Jakkoli vědom jsem byl nesnází díla tohoto, pokládal jsem za povinnost, nevyhýbati se úkolu čestnému, sborem tak vážným uloženému.

Sebrav materialie přístupné a dostav důvěrou ctihodné rodiny Jungmannovy jeho korespondence a mnohých důležitých původních listin k volnému užití, vydal jsem první část spisu s počátku měsíce července 1873., pevné jsa naděje, že na podzim téhož roku vyjde dokončení. Choroba, která mně tím časem učinila nemožnou všelikou úsilovnou práci, zmařila tyto naděje i způsobila, že dílo vychází mnohem později než bylo slíbeno. Opozdění toto není však pohříchu jediným ani nejhorším následkem této příhody. Jakož dílo povstalo z nemalé části v čas choroby, kdežto se k souměrnému zdělání nedostávalo vždy jasné mysli, bude se v různých částech znamenati nerovné provedení.

Přese všecky slabosti a nedostatky spisu uzná bohdá nepředpojatý čtenář, že jsem upřímně se snažil dopátrati se pravdy o životě velikého dělníka na roli naší literární. Nebylyť posud ani vnější příhody života jeho postaveny na jisto,

rozvoj jeho duševní a působení literární líčily se toliko obecnými črtami, při čemž ovšem stávalo se, že Jungmann octl se v jakési nepronikl mhle, v níž jeho podoby nebylo rozeznati od jiných. Snaha má nesla se přede vším k tomu, aby se ve všem objevil Jungmann v skutečné podobě své, Jungmann co osoba historická. Jungmann líčí se tu nejčastěji vlastními slovy svými.

Že nesnáze díla podobného u nás mnohem jsou větší než jinde, uzná každý snadno. Nemámeť posud nižádného spisu, v němž by vylíčeny byly dějiny našeho podivu hodného vzkříšení v století devatenáctém; nemáme kromě několika životopisů neunavným Rybičkou vyvedených posud ani věrného vylíčení ostatních předních činitelů z té doby: Puchmíra, J. Nejedlého, Hněvkovského.

Nepodaří-li se v takových okolnostech vyvesti jedním rázem obrazu dokonalého, zdali se tomu diviti lze?

Vylíčení činnosti Jungmannovy není možné bez zevrubného ocenění muže, jenž za let mladších býval mu věrným přítelem literárním, později pak stal se mu nesmířitelným protivníkem. Jan Nejedlý byl v prvních třech pětiletích nynějšího věku nejhorlivějším činitelem v probouzejícím se životě literárním, avšak ustrnuv na obmezeném stanovišti postavil se příkře proti novému proudu, jenž okolo r. 1820. mysli české neodolatelně uchvátil. Jan Nejedlý byl poražen, vítězové opanovali pole zúplna. Nejedlý líčí se odtud vždy s jednostranností, jížto bychom se divili, kdybychom se s ní nepotkávali všude v životě lidském. Vae victis! jest pohříchu heslem netoliko války železné, i v bojích literárních rozléhá se zpupné toto pokřikování, ukládajíc svědomitému historikovi zvláštní opatrnost v posuzování osob i stran poražených a v přijímání úsudků stran vítězných.

Pokládal jsem si za povinnost, skládaje životopis předního obnovitele literatury naší, býti spravedlivým i k jeho protivníkům, ano zdálo se mi býti urážkou velikému muži, chtíti

dodávati mu velikosti zmenšováním jeho protivníků. Proto snažil jsem se vylíčiti počátky a příhody osudného sporu mezi J. Jungmannem a J. Nejedlým nestranně a spravedlivě obraceje se všude ku pramenům samým a odklízeje pečlivě, co náruživost strannická vymyslila na potupu druhým. Neklamu se nikterak nadějí, že bych byl ve všem dostihl pravdy; čisté vědomí, že jsem upřímně hledal pravdu, bude mi útěchou, jestliže pro přílišné nesnáze u věci této zahrnuté minu se cíle žádoucího. Stane-li se však vylíčení toto podnětem k důkladnému vyskoumání a vypsání života Jana Nejedlého, bude to mně nejvzácnější odměnou, i kdyby tím vypsání mé bylo opraveno neb i vyvráceno.

V nesnadné práci shledávání pramenů k dílu tomuto dostalo se mně laskavé pomoci od mnohých ctitelů Jungmannových, jimžto upřímný dík veřejně vysloviti jest mně milou povinností. Byli pak mně ochotně nápomocni pánové: Tom. Bílek, ředitel c. k. akad. gymn., P. Blažek, kněz řádu piaristského, P. Fr. Doucha, zasloužilý spisovatel, F. Dvorský, adjunkt při archivě zemském, Jind. Klučák, c. k. šk. rada a řed. gymn. v Litoměřicích, Jan Klumpar, řed. gymn. v Hradci Králové, J. Malý, redaktor Slovn. N., V. Nebeský, prof. K. Ninger v Písku, Adolf Patera, prof. A. Pirchan v Hradci Jindř., A. Rybička, c. k. dvorní sekretář ve Vídni, jemuž z mnohého vzácného pokynutí děkujeme, říd. uč. Říha v Berouně, prof. Ferd. Schulz, prof. V. Slavík, V. Svoboda, c. k. inspektor školní, P. V. Štulc, zesnulý V. Zikmund, jenž o poslední době úřadování Jungmannova při gymnasium akademickém mnohé zanímavé věci mně vypravoval, P. Zrůbek, farář Hudlický.

Zvláštní vděčností zavázán jsem ušlechtilým dcerám Jungmannovým paní Anně Musilové a paní Kateřině Petrovičové, ježto mně nejen korrespondenci otce svého, nýbrž i všecky listiny jeho se týkající s opravdu vzácnou ochotností a laskavosti k užití propůjčily a o mnohé zanímavé podrobnosti zvláště z posledních dob otce svého se mnou se sdělily.

Rovněž ochotným prokázal se mi ctihodný přítel Jungmannův Antonín Marek, jenž netoliko z mladších let mnohou zanímavou příhodu mně vypravoval, ale i listy rozličných osob z té doby zapůjčil.

Konečně vyslovuji upřímné díky váženému příteli svému prof. K. Tieftrunkovi, jenž za mé nepřítomnosti korrekturu spisu tohoto laskavě obstarával.

V Praze, dne 25. července 1874.

V. Zelený.

álo jest spisů v literatuře naší, které by obsahem i složením svým tak mile dojímaly čtenáře, jako to činí Život Josefa Jungmanna, sepsaný Vácslavem Zeleným. Podán tu nejen věrný obraz působení Jungmannova, ale vylíčena i veliká část národního probuzení našeho; a všecky tyto zajímavé výsledky zevrubného zkoumání historického sepsány jsou slohem tak přesným a uhlazeným, že pokládati sluší životopis ten za přední dílo toho způsobu v písemnictví našem.

Práci tak výtečné není věru potřebí zvláštního odporučení, vydává-li se po druhé. Že přes to jsem přičinil zde těch několik řádek, stalo se, dílem abych vyhověl snažné žádosti vážené rodiny nebožtíkovy, dílem abych připojil ke spisu některou ještě zprávu literární.

Přede vším třeba připomenouti, že ředitel Zelený v přátelském hovoru nejednou se zmínil, že zamýšlí vydávati celou řadu vlasteneckých životopisů z novověké literatury naší, jakéhosi českého Plutarcha. Tak měl vyjíti brzo po biografii Jungmannově životopis Kollárův, Havlíčkův a j.; než vyvedení záměru tak spanilého překazila smrť šlechetného životopisce. Také není pochyby, že by druhé vydání Života Jungmannova bylo vedlo Zeleného k některým doplňkům, jmenovitě by byl zevrubněji vyložil ještě tu části, jež se týká sporu Jungmannova s Janem Nejedlým; nebyl by se zajisté ani polemiky štítil, postupovav tak svědomitě při výkladu neshody dotčené.

Pohříchu nedočkal se životopisec Jungmannův ani toho; pročež toto druhé vydání učiněno dle prvního celkem beze všech vážných změn, jen odchylky tisku, které se v prvním vydání naskytly, změněny jsou dle rukopisu. Nad to podána jest příloha AA, v prvním vydání nedopatřením pominutá, a druhá, jež obsahuje zprávy pana rady Ant. Rybičky a některé nalezené zbytky korrespondence Jungmannovy s Karešem (Příl. CC); konečně důležitou přílohou jest rejstřík, jejž p. prof. Bílý bedlivě sestavil, tak že i k prvnímu vydání zcela dobře se hodí.

V Praze dne 15. února 1881.

K. Tieftrunk.

Kniha první.

Hlava první.

Rodiště. Rod Jungmannův. Josef Jungmann v domě otcovském.

(1773—84.)

Starožitný hrad Křivoklát ležící mezi lesy nad potokem Rakovnickým nedaleko ústí jeho do Mže býval ode dávna hlavou rozsáhlého panství, do jehož nepronikiých hvozdův králové Čeští, páni jeho, rádi si vyjížděli na lov.

Vedlé mnohých veselých i mnohé smutné příběhy z dob Přemyslovských a pozdějších rozhlásily jméno Hrádku Křivoklátu a jeho okolí daleko široko.

Zde u hradu Zbečna klesl rukou zákeřnickou mladistvý Břetislav II., jehožto smrt byla počátkem dlouhých krvavých bojů o stolec panovnický v Čechách; zde na hradě Křivoklátském vězen jest z rozkazu otcova u věku dětském syn poslední Přemyslovny, Vácslav Karel, později nejopatrnější státník a největší dobrodinec národu svého; zde žila v tichém úkrytu krásná Filipina Welserova touž dobou, když v temném žaláři tu mořen Jan Augusta, neústupný a neoblomný biskup onoho bratrstva náboženského, kteréž ozářivši jméno České nepomíjející slávou pohlceno jest v sedmnáctém věku hroznou bouří, ježto národem naším otřásla do samých základů.

Podnes honosí se krajina Křivoklátská nejhojnějšími lesy uvnitř země České; prostranství mezi Rakovníkem a Unhoští, Novým Strašecím a městem Žebrákem pokryto jest větším dílem lesy Křivoklátskými.

Obyvatelstvo této lesnaté krajiny, lid jadrný a tuhý, nalézá kromě hospodářství polního výživu při dobývaní rudy železné a v železných hutích, ježto zde jsou z nejstarších a největších v Čechách.

Na jihovýchodní straně panství Křivoklátského r. 1685. hrabatům z Waldsteina prodaného a r. 1731. dědictvím v držení knížat z Fürstenberka přešlého prostírá se po táhlém kopci, na jehož temeni strmí mohutná skála, veliká vesnice Hudlice,*) vzdálená od Křivoklátu více než tři hodiny cesty, od města Berouna asi dvě hodiny. Jméno její neozvalo se nikdy v dějinách minulosti naší; toliko Vácslav Hájek z Libočan ve vševědoucí Kronice své oslavil tichou podlesní dědinu vypravuje na listě C obšírně, kterak slabý kníže Jaromír na blízké hoře Velizi byv odvěkými nepřátely rodu svého, rodem Vršoveckým, potupně ztýrán, věrným pak sluhou Hovorou nenadále vysvobozen, „vsi od svého dvora Kublov, Broumy, Trubin a Hudlice jemu darem dal."

Opravdové, nepomíjející oslavy dobyl jménu Hudlickému Josef Jakub Jungmann.

Rod Jungmannův dle podání v rodině chovaného přišlý z Duchcova nalézá se v krajině Hudlické, „na Svaté" již r. 1632; staré křestní knihy Hudlické, chované v archivě děkanství Berounského, svědčí, že již praděd našeho Josefa, Pavel, narodil se v Hudlicích a sice dne 8. ledna r. 1668.; syn jeho Matěj, dne 3. února 1697. narozený a dne 16. února r. 1777. zemřelý jest otcem Tomáše, jenž narodiv se dne 28. října r. 1741. a zemřev dne 7. listopadu r. 1813. jest otcem našeho Josefa. (Viz příl. A.)

---

*) V starší době psávalo se i Údlice, Udlice, kteréžto formy i za naší doby užívá svědomitý strážce správnosti jazykové, prof. A. V. Šembera. Avšak již V. Hájek z Libočan píše Hudlice, jak lid domácí vůbec vesnici nazývá. Poněvadž pak jména tohoto užíval i ten muž, jenž mu jediný zjednal slávu po vlastech našich, nevidí se nám odstoupiti od formy nyní v literatuře naší již vůbec přijaté.

Matěj Jungmann koupil si dne 24. prosince 1737. v Hudlicích na návsí v hořejší části podlé fary domek č. 43., při němž kromě zahrádky u stavení byly dva korce polí.

Matěj Jungmann i syn jeho Tomáš konali služby kostelnické při kostele Hudlickém sv. Tomáše Apoštola, jenž do roku 1786. zpravován byl co kostel filiální děkanem Berounským.

Služba kostelnická byla rodině nemající než kousek pole velmi důležitá; práce kostelní nebylo při ní ovšem mnoho, poněvadž jenom každou druhou neděli přijížděl duchovní z Berouna konat služeb božích; tím vážnější byl však úkol kostelníkův při zprávě pozemkův zádušních.

Dosti značné tyto role dávaly se do nájmu četnému lidu chudému, od něhož kostelník s učitelem vybírali obilí z nájmu odváděné. Snadno porozuměti, že úřad takový ve vesnici, v nížto vedlé nemnohých sedláků obývala nesmírná většina domkářů a nájemníků pozemku nemajících, byl dosti vzácný krom toho, že kostelník za práce své užíval též některých pozemkův zádušních.

Tomáš Jungmann oženil se r. 1762. Manželka jeho Kateřina, narozená r. 1743. byla z rodu Kynských. Otec její, hajný ve službě knížecí na samotě řečené „u Krále“ nedaleko vesnice Svaté, zahynul při honbě na lišky, po čemž matka její provdala se opět za Matěje, nejstaršího bratra Tomáše Jungmanna, kterýž tedy měl za manželku nevlastní dceru staršího bratra svého.

Manželství Tomáše Jungmanna a Kateřiny Kynské požehnáno bylo deseti dětmi, z nichžto Josef Jakub byl šestý. Narodil se, jak svědčí Hudlická kniha křestní v Berouně chovaná, dne 16. července r. 1773. a pokřtěn jest nazejtří dne 17. t. v kostelíku Hudlickém; křtil jej Antonín Notari, kaplan Berounský, při čemž na rukou držel jej Vácslav Kulhánek, rychtář Hudlický, svědky byli Frant. Vlasák, domkář a Anna Vlasáková, žena Jana Vlasáka, též domkáře v Hudlicích.

Z deseti dětí jenom polovice vyrostla, z pěti dcer jediná, ze synů pak čtyři, z nichž Antonín narozený dne 19. května r. 1775. a Jan, narozený dne 23. května 1778. rovněž jako Josef dáni jsou do škol a zjednali si i v literatuře jakousi pověst.

Tomáš Jungmann byl muž velmi přičinlivý. Vedlé služby kostelnické živil se řemeslem obuvnickým i dobyl si poctivostí a rozšafností takové vážnosti spoluživnostníků svých, že byl po mnohá léta starším pořádku ševcovského; i to svědčí o zvláštní bedlivosti a přičinlivosti jeho povahy, že byl velmi horlivým včelařem. Manželka jeho byla, jak ji proslulý syn v „Pamětech“ svých vylíčil, žena „rozumná, dobrá, obcování svatého a přeživé fantasie,“ kterážto tělesnou chorobou, jak se zdá, jsouc drážděna mysl její naplňovala obrazy děsnými: viděla ť, když někdo z rodiny umřel, duši jeho nejen v soumraku a v noci, ale i ve dne zvláště šlali přes pole. Mysl ustrašená hleděla se pak modlením, mšemi, postem a almužnami zbaviti přízraku a strašící dušičky z očistce vysvoboditi, začež dostalo se jí od lidu úsměškem přezdívky „dušička.“

Vzácnou přičinlivostí a šetrností dodělali se rodiče Jungmannovi jakési zámožnosti. Svědčí o tom nepopíratelně ten skutek, že nákladem svým založili v Hudlicích na návsí nad kostelem dosti úhlednou kapličku sv. Jana Nepomuckého, kteráž aby se chovala v dobrém způsobu, věnovali padesát zlatých.

O vychování Jungmannově v domě rodičův nevíme více než co sám vypravuje: zbožná mysl matčina vedla jej ovšem cestou, kterou pokládala za jedině spasitelnou, pěstujíc horlivě cit jeho náboženský.

Týmž směrem vzděláván jest duch jeho i ve škole Hudlické. Spisuje na samém sklonku života svého rozličné zpomínky z mladých let, líčí prvního učitele svého Husáka jako hlasatele slepé víry.*) Kromě obyčejných věcí učil

*) Viz Zápisky J. Jungmanna. V Praze 1872 str. 7. „Sprostá víra a slepá.“

se Jungmann na škole otčiny své i hudbě a zpěvu: již tam položil základ umění svému na houslích, které potom horlivě dále pěstuje dosáhl na tomto nástroji nevšední dokonalosti. Co se pak týče zpěvu, zmiňuje se sám o tom, že za let pacholetských zpíval na pohřbu v Hudlicích, což ostatně vypravuje i o svém otci.

Kterak se stalo, že rodiče postavení v okolnostech dosti těsných odhodlali se dáti syna na studie, vyložil Jungmann v pamětech svých. Chorobně zbožná mysl matčina zaslíbila jej, ještě nemluvně, Bohu; a svědomitost její nedopouštěla, aby se ze slibu nějak vytahovala: Josef měl státi se knězem. Není pochybnosti, že tato zbožná zanícenost dodávala jí síly nedbající překážek, které by se mysli střízlivé byly snad zdály nepřemožitelné. Pokud k tomuto odhodlání se rodičův Jungmannových napomáhala rada učitele Husáka, o čemž V. Štulc v životopise Josefa Jungmanna vypravuje, není lze pověděti pro nedostatek pramenů; také nesnadno říci, mělo-li v té příčině platnost a váhu nějakou slovo vrchního Křivoklátského Kubáska, jenž — jak týž biograf vypravuje — otci Jungmannovu úmysl dáti Josefa na studie velmi vřele schvaloval. Poslední tato věc jest dosti k víře podobná, nebo Kubásek byl dle tehdejších pojmů „dobrý Čech“ odbíraje knihy české*) a mohl se ovšem radovati tomu, když jadrný venkovan český chystal způsobilého a pilného syna na dráhu vyššího vzdělání.

*) Nalezli jsme jméno jeho mezi předplatiteli na Rulíkův kalendář historický, jehož 1. dílu odebral 10 výtisků.

Hlava druhá.

Škola Berounská. (1784—88.)

Jedenáctiletý*) opouštěl Josef Jungmann na podzim r. 1784. domek otcovský maje se v nedalekém Berouně povznésti na první stupeň toho dlouhého žebříku, po němž by se dostal k stavu duchovnímu. Odchod z rodiště stal se vesnickému pacholeti méně trpkým tím, že rodiče za zaměstknáním svým musili velmi zhusta docházeti do „města“ a i on sám v den prázdný mohl snadně doběhnouti k svým milým.

Opouštěje školu Hudlickou loučil se Jungmann i s jazykem mateřským, jehož od té chvíle v síních školních nezaslechl. Nesahaltě tehdy jazyk český nikde nad školu vesnickou a maloměstskou a i odtud usilovala jej úzkoprsá politika a slepá náruživost vší mocí vypuditi.

Doba, v nížto narodil se a vyrůstal Josef Jungmann, znamenána jest rozmanitými opatřeními vlády Vídenské, jichžto zřejmým účelem bylo poněmčení národu Českého. Poslední léta císařové Marie Terezie a všecken čas panování syna jejího Josefa II. vedeny jsou touto myšlénkou; ku provedení pak jejímu vybrány jsou zvláště školy. Tyto posud počtem i zřízením nedostatečné měly se rozmnožiti, zvelebiti a v rukou úřadnictva státního proměniti se v semeniště jazyka německého. Roku 1774. vydán jest po mnoholetých poradách „obecný řád školní,“ jehož i jméno vyslovovalo

*) V „Zápiskách“ na str. 29. praví Jungmann omylem, že vstupuje do školy Berounské byl desetiletý.

zřetelně snahy poněmčovací neznajíc škol kromě německých; *) pro nedostatek učitelův znalých jazyka německého nebylo sice možné vyučovati němčině i ve všech školách vesnických, ale na panstvích komory královské, jichžto školy zpravoval přímo známý Kindermann von Schulstein, počalo se směle vyučovati německy a přehorlivému apoštolu němčiny dostalo se i té vzácné pochoutky, že na panství Zbirožském, v samém jádru lidu Českého, děti po zkoušce provozovaly „velmi přirozeně" dětský kus divadelní jazykem německým. **) V městech měnily se školy šmahem v německé, v městech krajských zřizovány jsou školy hlavní, vlastní štěpnice němčiny, a v Praze založena normální čili vzorní škola, ježto měla býti vzorem a korunou všem ostatním.

Ryze českému okolí Berounskému zřízena jest německá škola v městě Berouně.

Zanímavé i památné jest, že téhož roku, kterého v Hudlicích narodil se veliký obnovitel literatury české, založena jest v nejbližším městě škola ku poněmčení krajiny té určená. Dne 8. listopadu 1773. uvedeni jsou ve zprávu školy Berounské otcové z řádu pobožných škol, jimžto téhož dne odevzdán byl kostel Zvěstování panny Marie i s residencí proti němu ležící. (Viz přílohu B.) Německé škole této ač trojtřídní, nedostalo se však názvu školy hlavní, poněvadž, jak se zdá, nadání její nepostačovalo k vyplnění všech požadavků k hlavní škole činěných.

V této škole trávil Jungmann tři léta — 1785., 1786. a 1787., a sice všecka v třetí třídě. Bylo tu ovšem činiti o jedinou věc, o němčinu, jížto musil naučiti se dříve než mohl býti přijat do gymnasium. Učitele měl každý rok jiného, první rok Valentina Matouška, druhý Mikuláše Jírovce, třetí P. Florida Sauera, z nichžto však jediný piarista Sauer zůstavil v mysli Jungmannově stopy, ač nehrubě lahodné.***) Způsob

*) Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämmtlichen k. k. Erbländern.

**) Viz o tom důležité dílo barona Jos. Alex. Helferta: „Die Gründung der österreichischen Volksschule durch M. Theresia." Prag 1860.

***) Viz „Zápisky" na str. 31. „Škola normální".

vyučování nebyl ovšem lepší než může býti při vykládaní jazykem mládeži docela neb téměř nesrozumitelným; dětem českým nechápajícím německých výkladův a učícím se nesnadně z paměti tomu, čeho nechápaly, dodávala rákoska nedostávající se čilosti. Maje „čerstvou pamět a pilnost neobyčejnou" tak že „uměl celé listy z paměti, ač z nich sotva dvě tři slova rozuměl": utržil Jungmann, jak sám dí, méně klofcův a švihův než jiní žáci, ač ovšem břímě takového učení tím tíže nesl, že nerozumný způsob vychovavací zapovídal i trestal přísně věci v sobě nevinné; s trpkostí zpomínal si Jungmann ještě v sedmdesátém druhém roce věku svého, kterak potupně přede všemi spolužáky trestán byl*) proto, že se koupal v Litavce!

Ostatně nebyl té doby nával do této školy přílišný; aspoň neměl Jungmann za tři léta, co chodil do třetí třídy, nikdy více než sedm spolužákův, a poslední rok toliko dva.

Tři léta na škole Berounské trávená, za něž odbyl jedinou třídu, sluší tudíž pokládati za pouhé obmeškání na dráze, k nížto byl určen. Na konci třetího roku dostalo se mu vysvědčením direktora, piaristy P. Bieliny pochvaly, že **„po několik let"** chodil pilně do školy městské řádu pobožných škol a že ve třetí třídě normální nad jiné předčil. (Viz příl. B.).

Opouštěje koncem r. 1787. německou školu Berounskou nedával ještě výhost Berounu samému; ano pobyl tu ještě jeden rok, uče se soukromě u piaristů latině. (Viz příl. B.) Zdá se, jako by rodiče, ačkoli již pevně určili schopného a pilného syna na gymnasium, nebyli mohli se odhodlati k tomu dáti ho dále z Berouna, kam za obchody svými často docházeli a kdež uživiti syna bylo ovšem mnohem snáze než ve vzdálenější a dražší Praze.

Než Jungmann opustil Beroun, stihla jej zvláštní nehoda, která snadno mohla míti následky nejžalostnější: náhodou polili mu tvář vařící vodou, oči jeho byly v nebezpečenství. Avšak byv na nějaký čas přivezen domů unikl šťastně hrozící pohromy!**)

*) Viz Zápisky tamže.
**) V. Štulc v Libuši r. 1847. str. 446.

Hlava třetí.

Jungmann na gymnasium piaristském v Praze.
(1788—92.)

Patnáctiletý Jungmann odcházeje z Berouna do Prahy nesl si za kořist čtyrleté tuhé práce jakous takous znalost němčiny a počáteční vědomosti jazyka latinského. Krom toho vycvičil se za ten čas i na oblíbeném nástroji, na houslích, na nichžto tehdy již dosáhl jakési dokonalosti.

Učitelé piarističtí v Berouně radou svou přiměli asi otce k tomu, že dal syna v Praze na gymnasium téhož řádu. Soukromé vyučování posledního roku v Berouně osvědčilo se býti tak vydatným, že přijat jest hned do druhé třídy; a jakož gymnasium bylo té doby pětileté, ukončil učení gymnasialní v Praze za čtyry léta, od 1789. do 1792.

Tehdejší ústrojí gymnasií našich pocházelo z téže doby jako škol obecných, z roku 1775., kdežto po zrušení řádu Jesuitského, po tu dobu mocného vládce ve školství učeném, přijat jest plán učební piaristy Gratiana Marxa, rodem Štýřana. Dle tohoto zřízení měla na pětiletém gymnasium řeč a literatura latinská býti předmětem hlavním, k němužto pak připojily se u větší než posud míře jazyk řecký, dějepis a zeměpis a matematika; všem těmto předmětům i náboženství učili pak učitelé třídní, postupující s žáky v třídách gramatikalních z první až do třetí, ježto učitelé humanitní měli trvati v třídě určené, buď rhetorice neb poetice, jak se tehdy nazývala třída nejvyšší.

Prospěch jeho v učení, pokud jej viděti z vysvědčení, zůstal po všecken čas nepromĕněný; byltě vždy mezi nej-

lepšími žáky, ačkoli nepostoupil ve třídě nikdy výše než za pátého, maje před sebou od třetí třídy do páté vždy tytéž žáky.

Více starostí než povinnosti školní působila horlivému mladíku výživa. Chudoba rodičův uvalovala naň hned od příchodu do Prahy hlavní péči o zjednání největší části toho, čeho bylo potřebí; již v třídách gymnasialních začal vyučovati jiné. Byloť takového přičinění tím více potřebí, že zároveň s ním poslán do Prahy bratr mladší, Antonín, a za nedlouho i třetí, Jan. Úkol ten nesnadný mohl Josef podstoupiti ovšem snadněji než obyčejní žáci nižších tříd; byloť mu v druhé třídě již na šestnáctý rok a pobyv již po čtyry léta mimo domov, zjednal si jakousi samostatnost v jednání, která mu ovšem nemálo prospívala. Že mu i znalost hudby a zpěvu byla v té příčině k nemalému prospěchu, jest samo sebou k víře podobno, ač o tom není svědectví nižádného.

Z let těchto, na gymnasium Novoměstském trávených, nezachovaly se o Jungmannovi nižádné zprávy, aniž on sám jich, skládaje u vysokém věku „Zápisky“, nezpomíná. Jenom z toho, že později mluvě o řádu piaristském činívá to obyčejně se zvláštní jakousi trpkostí a že nižádného z učitelův svých na gymnasium neuvádí jménem, jde na jevo, že zpomínky jeho ze síní školních na gymnasium Novoměstském nebyly hrubě příjemné.*) (Viz příl. C.)

Jakožto věci zanímavé dotkneme ještě toho, že té doby, když Josef Jungmann učil se na gymnasium piaristském, direktorem všech tří gymnasií Pražských byl slavný pavlán Fr. Faustin Procházka, jenž však kromě zkoušek do školy nepřicházel. Obzvláštní úcta, kterou Jungmann choval v dospělém věku k muži tomuto znamenitému, pocházela snad již z těchto let.

*) V listech nejdůvěrnějšímu příteli A. Markovi jmenuje piaristy obyčejně pijáry.

Hlava čtvrtá.

Josef Jungmann na vysokých školách Pražských. (1793—99.)

Na podzim r. 1792.*) Jungmann devatenáctiletý vstoupil do studií filosofických na universitě Pražské. Bylo to té doby, když hrozná bouře na západě vzniklá vyvrátila nejstarší a nejmocnější trůn evropský a mladistvá republika Francouzská podstupujíc boj se spolkem celé takřka Evropy monarchické vrhla mezi národy vábivé heslo volnost, rovnost, bratrství.

Bylot tehdy i na „ctihodné matce“, vysoké škole Karlově, cítiti vanutí nového ducha. Tam, kde o dvacet let dříve mládeži ze všech končin země České shromažďující se vykládali všecky nauky otcové z tovaryšstva Ježíšova, jimž učení církve Římské bylo jedinou měrou a hrází všelikému badání lidskému nepřekročitelnou; kde do nedávna každý kandidát učených stupňův před dosažením „vavřínu“ doktorského, každý professor při nastoupení na úřad, každý nově zvolený děkan a rektor při installaci musil přísahou osvědčiti víru v neposkvrněné početí panny Marie; kde každého roku v neděli po svátku neposkvrněného početí panny Marie při veliké slavnosti celé university v chrámě Týnském všickni professoři a jiní přítomní členové university obnovovali tuto přísahu veřejně a okázale, **) tam ozývaly se hlasy,

*) V nejzevrubnější posud biografii J. Jungmannově, vydané v německém almanachu „Libussa“ na r. 1847. sepsané žákem Jungmannovým V. S. Štulcem, klade se tu mylně rok školní 1794.

**) Viz V. V. Tomka: Geschichte der Prager Universität. Prag 1849. str. 288.

které by se tehdy byly pokládaly za kacířské, ano neznabožské.

Roku 1784. dáno bylo universitě Pražské zřízení nové, jímžto se obor učení rozšířil, jednak na místo posud panující latiny uvedl jazyk německý. Zejména studium filosofické, kteréž bylo ovšem toliko přípravou k „vyšším“ studiím theologickému, právnickému a lékařskému, rozšířeno jest tou měrou, že ke třem posavadním řádným professurám filosofie, matematiky a fysiky přibylo sedm nových, obecné historie, přírodopisu, fysikálního zeměpisu a technologie, praktického měřictví a jiných nauk matematických, astronomie, diplomatiky, heraldiky a numismatiky a vykládaní spisovatelův klassických. Rozšíření nauk tak obsáhlé vyhledávalo pak nevyhnutelně i rozšíření studií filosofických na tři létá.

Nové toto zřízení opanoval i duch nový. Byliť sice mezi učiteli na fakultě filosofické i tři proslulí členové zrušeného řádu jesuitského: Ignác Cornova, Stanislav Vydra a Antonín Strnad, z nichžto první dva i nyní veřejně k „tovaryšstvu“ se hlásili a kde se jim toho potřebí býti vidělo, důrazně ho bránili; ale nižádný z nich nebyl proniknut tím duchem, jenž co jesuitský strašil všecky přátely volného rozvíjení se ducha lidského. Všickni tři byli krom toho upřímní synové vlasti své, ač se smýšlení to při nich jevilo způsobem nestejným.

Ignác Cornova, Pražan pocházející z kupecké rodiny vlaské, muž důkladného vzdělání humanistického s přídechem básnickým, učitel dějin všeobecných, uměl živým a výmluvným líčením minulosti mládež rozněcovati a povznášeti; jazykem jsa Němec pohřížil se s upřímnou láskou v minulosti České a lnul k zemi své citem opravdovým.

Antonín Strnad, rodem z Náchoda, matematik a astronom na slovo vzatý, vrátil se po zrušení řádu zároveň mnohým jiným druhům do stavu světského i oženil se, ač nepřestal nikdy jeviti smýšlení rozhodně katolického. Jsa zprávcem hvězdárny Pražské vyučoval astronomii na universitě a požíval takové vážnosti u všech stavů, že učitelstvo

tří gymnasií Pražských majíc voliti si zástupce do konsessu studijního*) r. 1795. — vyvolilo jej, ač nebyl z jeho středu. Smýšlením národním zjednal si mezi tehdejšími Čechy tolik vážnosti, že mu pilný Jan Rulík připsal I. díl svého Kalendáře historického a Jan Nejedlý opěvoval smrt jeho elegií.

Jungmann pak jeví zvláště vroucí příchylnost k Strnadovi, nazývaje ho svým Strnadem.**)

Nejzanímavější však ze tří slavných jesuitů jest Stanislav Vydra, rodem z Hradce Králové, nadšený matematik, Čech a jesuita rovněž horlivý. Matematika mu byla naukou posvátnou a vykládaje ji s nevšední horlivostí a svědomitostí neopomíjel nikdy připomínati žákům, že musí tuto vědu zvláště ctíti jsouce Čechové.

Vydra byl jediný z professorů při filosofické fakultě, jenž po všecken čas směle a nadšeně povzbuzoval žákův svých, aby milovali jazyk a národ svůj.

Není pochybno, že mužové tito působili mocně ve vzdělání Jungmannovo. Krásné a ozdobné řeči jsa velmi citliv oblíbil si výmluvného vykladatele dějin Cornovu tak, že si přednášky jeho pilně zapisoval a do smrti choval jako drahocennou památku z let mladosti;***) Strnad způsobil, jak se zdá, při žáku svém, že si oblíbil nad jiné nauky fysickoastronomický zeměpis, jejž nazývá v „Zápiskách“ (str. 35) zamilovanou vědou svou za prvních let Litoměřických. Nejpevněji však přilnulo srdce Jungmannovo k horoucímu vlastenci Vydrovi.

Obraz ctihodného kmeta vryl se mu tak hluboko v mysl, že po letech zvěděv o jeho smrti zapěl píseň žalostnou nad jeho hrobem, ano ještě na samém sklonku života připomínal si svědomitosti jeho učitelské.†)

---

*) Jakási školní rada zemská, o nížto šíře promluví se níže.

**) Viz „Elegii na smrt Stanislava Vydry“: „Již jest tam ... kde můj Strnad obcuje.“

***) V pozůstalosti Jungmannově nalézají se dva psané svazky výkladů prof. Cornovy.

†) Viz „Zápisky“ str. 35.

Duch nové doby, duch anglických, francouzských a německých filosofů, jenž skoumal směle všecky základy zřízení politického a náboženského a zamítal všeliké náboženství zjevené, měl té doby mezi professory při filosofické fakultě dva hlučně oslavované zástupce, Karla Jindřicha Seibta a Augusta Gottlieba Meissnera, oba rozhodné Němce a plodné spisovatele.

Seibt, rodilý Slezák, již za dob jesuitských (r. 1763.) dosáhl místa mimořádného professora při fakultě filosofické a čítal o „pěkných naukách“, o mravovědě, vychovatelství, německém slohu, o historii a naukách jejích pomocných a to vše jazykem německým na universitě tehdy ještě zúplna latinské. Vysoké vzdělání, vkus studiemi nejnovější literatury anglické, francouzské i německé vytříbený, uhlazený sloh německý, jímžto převyšoval všecky domácí spisovatele, zjednaly mu nevšední vážnost i v žactvu i v obecenstvu; literní pokusy žákův péčí jeho vydávané došly uznání samého Wielanda. U výkladech svých neváhal mluviti s nadšením i o takových spisovatelích, jichžto jména budila hrůzu ve všech starověrcích. „Veliký“ Montesquieu, „důmyslný“ Hume zdobily jeho řeči neméně než odvážlivý J. J. Rousseau, nemilosrdně kritický G. E. Lessing a „filantropický“ vychovatel Basedow.*) Když proti němu za tou příčinou nařízeno vyšetřování, uznán jest přičiněním státního rady Kressla a opata Rautenstraucha za nevinna (1779.); avšak kněhkupcům Pražským pobrány jsou při té příležitosti spisy Voltairovy, Rousseauovy, Helvetiusovy, Swiftovy a j.

Na Seibtovi však nezůstavilo vyšetřování nižádné skvrny, aniž mu překáželo v postupování k důstojenstvím; dosáhl rektorství při universitě (r. 1783.), zpravoval dále úřad c. k. direktora studií filosofických a povýšen jest v stav rytířský. Sluší ovšem doložiti, že Seibt měl zbraň proti žalobcům na

---

*) Viz: Von dem Einflusse der Erziehung auf die Glückseligkeit des Staates. Eine Rede von Karl Heinrich Seibt, Prof. der schönen Wissenschaften und der Moral zu Prag zum Eingange seiner Vorlesungen über die Erziehungskunst gehalten. Prag 1771.

dvě strany broušenou: vydalť i knihy modlitební, vanoucí duchem pobožnosti tehdy právě oblíbeným a ve spisech svých příležitě neostýchal se pochlebovati velmi nefilosoficky mocnostem panujícím. Působení jeho v mládež, jížto jeho výklady otvíraly svět zcela nový, nenadálý, bylo nad míru vydatné a mocné — uměltě mysl mladickou rozněcovati i povzbuzovati ku práci naučné. Jungmann nazývá jej výborným učitelem.

Neméně zanímavý byl A. G. Meissner, Němec narozený na půdě slovanské, v Budišíně, velmi plodný spisovatel, jehožto romány tehdy ještě dychtivěji se čítaly než nyní vnuka jeho Alfreda. Cestuje po Čechách získal si vtipem i uhlazeností mravů v tehdejší vyšší společnosti tolik obliby, že roku 1785. povolán jest do Prahy za professora „pěkných nauk", kteroužto stolici přejal od stárnoucího Seibta, jenž od té doby vyučoval logice a metafysice. Meissner, první protestant na universitě pražské, jevil od té doby činnost neobyčejnou i na stolici učitelské i na poli literárním.

Výklad velmi živý, někdy až bujným vtipkováním oplývající, pepřený narážkami na předměty a osoby*) směru protivného, poutal pozornost mladistvých posluchačů; časopis „Apollo", jejž od r. 1793. do 1797. v Praze vydával, pokládán za nejlepší list belletristický v mocnářství Rakouském.

Není pochybnosti, že působení těchto mužů ve vzdělání ducha Jungmannova bylo znamenité, ač ovšem nesnadno vyložiti, do které míry Jungmann samostatným čtením cizích literatur, ze jména anglické a francouzské vmyslil se v nový svět myšlénkový a pokud v něj uveden byl těmito učiteli. To však může pokládati se za věc jistou, že za studií filosofických položen jest pevný základ jeho názoru na svět, jenž v kusech hlavních srovnává se zúplna s proudem filosofické kritiky valícím se od západu: u věcech náboženských

*) A. Rybička v životopise Stanislava Vydry (Čas. č. Mus. r. 1870.) vypravuje, kterak Meissner v přednáškách svých dotýkal se i ctihodného Vydry, jehož katolická horlivost i smýšlení staročeské ovšem nemohly se mu líbiti.

rationalism, zamítání všelikého náboženství zjeveného, při tom pak pevná víra v nejvyšší bytost, u věcech politických jemný cit svobody a práva beze všeho nadsazování jakékoli formy vládní.*)

Téhož roku, kterého Jungmann vstoupil na universitu, uveden jest — měrou ovšem přeskrovnou — i jazyk český na vysoké školy Pražské. Vlastenecké rozechvění, kteréž zbudila vláda Josefa II. náhlým a nezřídka násilným jednáním, hnalo i český sněm od dávna již velmi krotký k opposici proti vše hltícím snahám vládním za poslední doby bujně si vedoucím, i vyslovil r. 1791. nástupci Josefovu, Leopoldu II. přání, aby se šetřilo i jazyka domácího**); tato žádost nezpůsobila však v celém zřízení věcí veřejných jiné změny kromě té, že r. 1792. založena jest stolice jazyka českého na universitě Pražské, ježto na Vídenské byla již od r. 1774. a již dvacet let dříve i na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Pelzel, tehdy již na samém prahu věku kmetského, 59letý, jmenován prvním professorem i uvázal se (dne 13. března 1793.) v úřad tento řečí na ten čas jadrnou a smělou, v nížto snažil se dolíčiti mnohými příklady, kterak znalost jazyka českého všude, všem stavům a všelikému povolání jest potřebná, ano nový učitel češtiny

*) Viz „Zápisky“.

**) Až posud připomíná se v knihách našich i toho, že Dobrovský v pamětném posezení české společnosti nauk, jehož nově korunovaný král Leopold II. dne 25. září r. 1791. byl přítomen, řečí o „věrnosti a oddanosti národů slovanských rodu Rakouskému“ dokazoval, kterak potřebí jest stolice jazyka českého při universitě; ačkoli již roku 1827. Dobrovský sám ve Vídenských „Jahrbücher der Literatur“ (Jänner-März str. 28—41) opravuje tvrzení toto řka: „Die Nothwendigkeit dieser Kanzel hat Dobrovský in Gegenwart Sr. Majestät nicht bewiesen, indem der Anhang seiner Rede, in welchem die böhmische Sprache dem Schutze des Regenten empfohlen wird, gar nicht vorgelesen wurde. Er ist aber mit der Rede „über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slavischen Völker an das Erzhaus Oesterreich“ *ohne sein Wissen* dem Drucke 1791. übergeben worden.“ — Viz J. Kalouska: České státní právo str. 534.

odvážil se i toho, že ukázal na samém císaři Josefu II., jaké neštěstí neúplná znalost jazyka národního uvaliti může na zem připomínaje, kterak povstání selské v Čechách r. 1775. odtud vzniklo, že císař Josef II. sedlákům různé stížnosti přinášejícím dal za odpověď: „Jděte na pány.“

Byl-li Jungmann mezi žáky Pelzlovými a kterého roku, nelze pověděti; ačkoli ze slov jeho*) jest ku pravdě podobno, že aspoň v prvním roce studií filosofických neposlouchal ještě výkladův Pelzlových. „Stalo se, že jsem již filosofii studuje v prázdninách pozván byl od strýce svého, kdež někteří z příbuzných jeho stolovali. Mysl jeho (má?) zahřála se veselostí obecnou, připíjením a t. d. Já počal živěji se míchati v rozmluvu, ale mysl ubíhala tryskem, an jazyk vázl v tenatech; vždy mně devět německých výrazů tanulo na mysl než jeden český. Tu jedna z hostů v prostosrdečné upřímnosti pronesla ta mne ohromující slova: „já vždy slýchala, že jen v Otročinovsi (odkud byla) koktají, ale nalézám to i v Hudlicích.“ Všecko se zamlčelo, já se pýřil hanbou a zlostí, a cítiv nedostatek mateřčiny hned jsem sobě umínil jí se lépe přiučiti. Od té doby jsem v pravdě stal se Čechem, aspoň vůlí upřímnou.“

Tak vypravuje Jungmann sám o národním probuzení svém.

Dle toho byl již dvacetiletý, když uštěpačné slovo prostořeké vesničanky probudilo v něm dřímající cit národní, a s ním snahu naučiti se důkladně jazyku mateřskému.

Úmysl svůj vykonal pak s neobyčejnou důrazností: ježto r. 1793. příliš chatrnou znalostí jazyka svého došel posměchu u svých příbuzných, spatřujeme jej o dvě léta později již mezi básníky, jichžto plody bystrý a odhodlaný Antonín Puchmayer v jedno sbíraje založil novou dobu v básnictví českém. V „sebrání básní a zpěvů“ r. 1795. objevuje se Jungmann poprvé obecenstvu českému, ač ovšem s jediným

*) Viz „Zápisky“ str. 38 a 39.

toliko čtyrřádkovým epigramem,*) se znamením J. J., kteréž potom po půl století ukazovalo čtenářům zralé plody vybroušeného jeho vkusu.

Také v třetím svazku „sebrání“ Puchmayerova vydaném r. 1798. vystupuje Jungmann s epigramy, z nichžto jeden označen jest již plným jménem „J. Jungmann“ a není nezanímavé, že i tyto čtyry epigramy obracejí žihadlo proti rozličným křehkostem ženským.

Že první plody ducha Jungmannova u veřejnost vydané byly epigramy, jest samo sebou dost poučné. Pilný mladík jsa i studiemi i dobýváním výživy nad míru zaměstknán, neměl ani kdy ani chuti k větším pracem literárním; také neměl zvláštního nadání básnického, za to pak vkus jeho co do jazyka a verše byl velmi jemný a živý. A tak spatřujeme jej, an co mladík pouští se do toho druhu básnictví, v němžto čilost a bystrost rozumu s vybroušenou lahodnou formou se snoubí.

Těmito pokusy vešel Jungmann ve známost s oním kruhem mladistvých spisovatelův, jenž po předním, vévodícím v něm duchu Puchmírovským se zove, v němžto po něm Šebestian Hněvkovský jakož i bratří Nejedlí přední místo drží. Jest to první spolek básnický v křísící se literatuře, od jehož vystoupení Jungmann sám „novou epochu v básnictví“ počíná.**)

A opravdu zaznívaly verše Puchmírovy tak pružně a mocně, že po několik věků ničeho podobného nebylo slyšeti — byly to první chvalozpěvy ducha českého z mnohověké mrákoty se probouzejícího.

A spolek tento vztýčil zároveň prapor nový v českém veršování: učení velebného patriarchy Dobrovského o přízvuku stalo se základem jejich umění veršovnického.

---

*) „O Zdiborce. Hezká Zdiborka, hodna lásky políbení Vždy truchlíc naříká sama sobě na svět. Proč? snad že mladá? snad že pěkná není? O ne! žeť dvacet má, muž třikrát tolik let.“ V sebraných spisech Jungmannových roku 1841. není tohoto epigramu.

**) V historii literatury české r. 1825. str. 515.

Jungmann obeznámil se s tímto kruhem básnickým záhy, ale nepřilnul k němu nikdy tou měrou, aby se byl k němu počítal. Zdá se, že jsa až příliš skromný a nesmělý necítil v sobě pudu po společnosti třeba sebe přátelštější hledaje a nalézaje ukojení svých snah vlasteneckých v stálé práci v tiché komůrce své. Jinak aspoň těžko bylo by vysvětliti sobě, proč Jungmann s nikým z vlasteneckých jinochův nadšených stejným zápalem nevešel v užší přátelství.*)

V době studií filosofických a po nich nastalých právnických učil se Jungmann s neobyčejnou pilností cizím jazykům. Nelze ovšem pověděti, kdy k tomu přikročil, jakým pořádkem a způsobem učil se; z toho však, co povědomo o jeho znalosti jazykův, viděti, že času na vysokých školách tráveného užíval zvláště k naučení se hlavním jazykům evropským. Již r. 1797. psal o něm J. Nejedlý, „že zná dobře francouzsky a anglicky“; i vlasky a španělsky naučil se, že spisy v jazycích těchto sepsané čítal.**) Se zvláštní pak horlivostí dal se do učení jazykům slovanským, zejména ruskému a polskému, k nimžto pudila jej kromě obecné touhy po vzdělání ještě vroucí láska k národům slovanským kterouž i v nejstarších spisech jeho zřetelně znamenáme a kteráž přese všeliké protivenství provázela ho věrně až do hrobu.

Jest to skvělým svědectvím neunavné pilnosti a vytrvalosti, že veda tuhý zápas o výživu a konaje velmi rozsáhlé studie jazykové a literární vykonal povinné studie filosofické s výtečným prospěchem. (Viz příl. D.)

Kromě těchto rozmanitých prací podstoupil Jungmann za času filosofických studií zkoušku, kterou dobyl si práva vyučovati soukromě žáky gymnasialní. Jsa nucen živiti se sám hleděl si zkouškou takovou zjednati výhodnější místa učitelská v domech soukromých, jichžto dostávalo se, jakož

---

*) Viz Michlův „Ouplný literaturní letopis“ str. 301.

**) Sluší povšimnouti si toho, že i Puchmayer za let universitních naučil se španělsky. Viz jeho Životopis od Sedláčka (při básních Ant. Jar. Puchmayera. I. 1833. str. XIII.)

netřeba vykládati šíře, kandidátům řádně zkoušeným. I tuto zkoušku vykonal s prospěchem výtečným. (Viz příl. E.)

Tříleté učení filosofické Jungmann dokonav roku školního 1795. musil si voliti stav. Byla to chvíle jemnému Jungmannovi bolestná, ano trapná. Hned po narození obětovala jej matka Bohu, a slíbila jej k oltáři co budoucího kněze*); ale všecko jeho smýšlení vzpíralo se proti tomuto stavu. A tak s nemalou žalostí matčinou obrátil se ku právnictví, „ne z náklonnosti, ale že vždy něco voliti musil" i vyznává upřímně, že v právích teprvé tehdy „nějakou pochoutku nalézati počal, když je byl opustil a co professor ke zkoušce appellatorní se připravil." **)

Léta školní 1796. 1797. 1798 a 1799. (až do počátku června) studoval Jungmann na fakultě právnické, kteráž té doby měla ve zřízení svém aspoň jednu známku vydávající svědectví, že jest česká.

Vykládaloť se tehdy vedlé práva přirozeného, mezinárodního, hrdelního, občanského, římského i církevního, manského, obchodního i veřejného práva německého také ještě veřejné právo království Českého, jehož učitelem byl Josef Veith, muž sice nepatrný.

Jakkoli se dospívající duch Jungmannův nesl k oborům dosti vzdáleným nauk právnických, věnoval jim svědomitý jinoch tolik pilnosti, že požadavkům školním činil výborně zadost. Jako všecka vysvědčení jeho ze škol, jest i právnické vůbec výtečné; zanímavé jest, že z dvou předmětů, z nichžto se mu dostalo toliko první třídy, jest státní právo německé. (Příl. F.)

Na fakultě právnické požíval tehdy pověsti podobné k Seibtově, Meissnerově a Cornovově, pověsti, že výkladem živým a výmluvným umí buditi horlivou přičinlivost mládeže, Josef Ignác Buček, později za rytíře z Heraltic povýšený, Moravan z Příbora avšak ve školách poněmčený, jenž jako

*) Viz Zápisky str. 34.

**) Viz Zápisky str. 33. a 34.

Seibt již za časů jesuitských zjednal si místo mimořádného professora při vysokých školách Pražských a po příkladu oslaveného tehdy Sonnenfelsa Vídenského, učitele svého, jal se r. 1768. jazykem německým čísti o naukách politických, t. j. policejní, obchodní a finanční; i ač nenáležel k nižádné fakultě a pro nedostatek místa v Karolinum musil přednášeti v síni najaté, nařízeno bylo těm, kdo chtěli dosíci úřadů veřejných, aby do jeho výkladů chodili; i šířil nové myšlénky o všem životě státním, jichžto studuje na vysokých školách Vídenských stal se horlivým přívržencem.

Sluší doložiti, že za Marie Terezie, ač byla smýšlení upřímně katolického, zvláště v druhé polovici panování jejího na vysokých školách Vídenských a to zejména na fakultě právnické hlásalo se zřejmě učení, stavící se příkře proti mnohým právům církve katolické posud vůbec uznávaným.

Pavel Josef Riegger (starší), učitel práva církevního, stavěl právo státní všude nad církevní a působil knihou i na ostatních universitách zavedenou ve vzdělání všech dorůstajících právníků, jichžto smýšlení za Josefa II. dobylo si plné platnosti. Ještě rozhodněji hlásil se k myšlénkám od Seiny se šířícím Antonín Martini, Vlach z jižních Tyrol, později za barona z Wasserberka povýšený, od r. 1754. professor práva přirozeného, římského a dějepisu na universitě Vídenské, jenž o státě šířil myšlénky srovnávající se podivně s učením nejurputnějšího protivníka celého tehdejšího zřízení lidské společnosti, Jana Jakuba Rousseaua. „Stát, prý, povstal z vůle a rozvahy lidské, a sice smluvou, není tedy nikterak útvarem ani přírodním ani božským.“ Aby předešel námitku, která by odtud musila činiti se, že „národ, jenž krále na stolec dosadil, jest tedy nad králem,“ vykládá Martini opatrně, že „by to ovšem bylo pravda, kdyby národ dosazuje krále nebyl se mu poddal a tím se nebyl odřekl přirozené rovnosti; učiniv tak přestává býti vrchním rovněž tak jako ten, kdo se najal do otroctví aneb do služby, nestojí nad pánem svým.“ Smířiv tímto krouceným obratem

povinnosti, ježto mu ukládal úřad učitelský v sídelním městě samovládné panovnice, se smýšlením svým, snažil se z toho vyváděti konsekvence, ježto vyjadřují úplnou všemohoucnost moci státní; panovník má, prý, právo dozorčí nad vším majetkem soukromým, neboť „záleží státu na tom, aby nikdo neužíval zle jmění svého.“ Panovník musí též v poddaných svých kromě jiných ctností „vzbuzovati a rozněcovati pobožnost; proto má vrchní právo nad osobami a statky církevními, kteréž nepřestávají nikterak býti statky státními.“ Aby dovršil oddanosti své Martini vyhlašuje „monarchii za nejlepší způsob vlády.“ Nebude tuším těžko pochopiti, že takový přívrženec apoštola Genevského nebyl nikterak stíhán pro nové učení, jehož byl hlasatelem, ano že stal se i učitelem císařských princů a baronem.

Neméně účinné bylo působení Josefa Sonnenfelsa, rodu židovského z Mikulova, jenž cestou novinářskou zjednav si uznání obecenstva německého r. 1763. jmenován jest professorem „nauky policejní“ při Vídenské universitě. J. Sonnenfels vykládal nauky státní docela směrem nových theorií francouzských, ježto historickému rozvoji států nikterak nerozumějí. I dle něho povstal stát tím, že se lidé spojili pro bezpečnost a pohodlí; hlavní zásadou nauky státní jest rozmnožování obyvatelstva, poněvadž prostý počet obyvatelstva jest nejvyšší silou státní. Náboženství, prý, jest toliko nejúčinnějším prostředkem k zachování dobrého stavu mravního zvláště při lidu venkovském, jemuž musí býti i náhradou za vychování a mravní zvedenost. U věcech hospodářství národního schvaluje, aby se velké statky drobily a všecka půda v role proměnila se.*)

Zásady tyto hlásány jsouce z Vídně, která tehdy právě tužším soustředěním zprávy státní nabývala důležitosti a váhy nebývalé, opanovaly mysli vzdělaného obecenstva ve všech zemích a šířeny jsouce ze stolic právnických staly se mlékem,

---

*) Viz prof. Schwickera „die letzten Regierungsjahre der Kaiserin-Königin Maria Theresia“ (1763—80.) Wien 1871.

jímžto se vykojila rakouská bureaukratie, kteráž od té doby do nynějška zachovala základní zásady tehdy jí vštěpované: jakousi povrchní liberálnost u věcech náboženských a smýšlení přísně absolutistické ve všem co se týče zřízení státního. Těchto zásad horlivým hlasatelem na domácí universitě naší byl téměř po čtyřicet let Buček, a to s nevšedním prospěchem*) a není pochybnosti, že i Jungmann náš nezůstal nedotknutý učením tímto, nebo jeho smýšlení o poměru církve a státu jakož o věcech náboženských vůbec srovnávalo se co do podstaty s tím, které v poslední třetině osmnáctého století u nás opanovalo mínění veřejné a které podnes bývá jmenováno josefinským.**)

V čas právnických studií snažil se Jungmann nabyti i cviku právníku potřebného i chodil po dvě léta pilně k advokátovi Janu Nep. Kaňkovi, muži, jenž přečkav celé pokolení vrstevníkův svých před nemnohými lety zesnul. Vysvědčením daným dne 3. září 1800. chválí mladistvý tehdy advokát účinlivou pilnost cvičence svého i praví, že „z ústních rozmluv s ním i z praktických jeho sepsání přesvědčil se dokonale o jeho znalosti zákonů, zralém uvažování praktických případů, příhodném užívaní zákonů a tedy o vzdělání jeho za praktického živnostníka.“

Důležitějším a namáhavějším zaměstknáním bylo té doby Jungmannovi vyučování soukromé, jímžto dobýval si potřebné výživy. Mladík pilný, svědomitý, prahnoucí po vyšším vzdělání a opatřený krom toho výbornými vysvědčeními, stal se učitelem v domech bohatých měšťanů i šlechticů.

Jakkoli pak tímto způsobem zproštěn jest starostí hmotných a docházel rozumným i horlivým plněním povinností důvěry a vážnosti, býval nezřídka brán na zkoušky dosti krušné, když jeho cit důstojnosti lidské potkával se s nevšímavostí a pýchou panskou, kteráž i bez úmyslu bolestně urážívala jemnou jeho mysl. Jest nám ovšem i o této stránce

---

*) Viz Tomkovu Geschichte der Prager Univers. str. 339.

**) Viz „Zápisky“.

jeho mládí nemnoho povědomo; však i několik slov, ježto sám o tom napsal *), vysvětluje nám zřetelně, kterak mohlo se státi, že mladík velmi skromný a tichý vypuzen jest z postavení sice dosti příjemného a domáhá se samostatnosti třeba sebe skromnější. Stará hraběnka B. posedlá chorobnou pýchou, připomínající učiteli každou chvíli, že není oprávněným členem té společnosti, v nížto se octl; podivná nevšímavost rodiny barona E., kteráž uznávajíc svědomitou přičinlivost učitelovu dávala mu přece u stolu za přítomnosti jeho žáků špatnější lžice, vidličky a nože než všem ostatním — to jsou dva obrázky vrhající světlo na tehdejší vyšší společnost u nás a na postavení Jungmannovo v ní. Potupné vyznamenání lžicemi a vidličkami pálilo citlivého mladíka do samé duše a hnalo jej do stavu, k němuž necítil nižádné náklonnosti, jenž však mu sliboval nejbrzčí vysvobození z trapných citu jeho ponižujících okolností — do gymnasialního učitelství. **)

Tak vypravuje Jungmann sám příhodu, která jej vedla k učitelství. Zdá se nám však, že tento soud, jejž ctihodný kmet o nejdůležitějším kroku mládí svého vynesl, dokazuje, že ani sebe klidnější a bystřejší muž nebývá ve své při

---

*) Viz Zápisky str. 34. a 50.

**) Pro důležitost stůjte zde slova (Zápisky str. 34.) Jungmannova: „Měl-li jsem v sobě povolání k učitelství gymnasialnímu? Nikoli, jak živo mi nepřipadlo, že bych kdy k učitelskému stavu přikročil, jehož co privátní učitel z mládí jsem se vrchovatě nasytil. Co mne pohnulo konečně k té dráze? Maličkost. Byl jsem co jurista v posledním roce přivátním učitelem logiky v domě barona E. Neměl jsem v ničem nedostatku, měl jsem víru a vážnost, jaké sobě jsem žádati mohl; ale v jednom mne rozeznávalo panstvo co člověka podlejší třídy aniž vím, stalo-li se to z oumyslného vyznamenání čili hospodářství přílišného. Všickni oudové baronské rodiny i hosti, byli-li kdy jací, měli stříbrné lžice, nože a vidličky, mně u téhož stolu sedícímu cínovou lžici a nože s koštěnými střenkami dáváno. To marnost mou mrzelo. Já uchopil se první příležitosti, sbych z toho domu dobrým spůsobem vyvázl. Byl konkurs do Litoměřic a t. d.

soudcem zcela nepředpojatým. Nepochybujeme, že Jungmann po nemilých zkušenostech při vyučování soukromém nabytých neměl zvláštní chuti k učitelství; však on sám vypravuje rovněž určitě, že obrátil se k studiím práv „ne z náklonnosti, ale že něco vždy voliti musil“ a že v nich teprv tehdy počal nalézati nějakou pochoutku, když je byl opustil. Tím nám dává klíč do rukou, jímžto se nám otvírá tehdejší jeho myšlení.

Pohříživ se s nadšením do studií nalézal v nich úplné uspokojení mysli, v nich žil celý s tělem i duší; když pak pohlédl do života skutečného, nikde neviděl stavu, jenž by jeho touze po naukách byl zúplna zadost činil i nemohl cítiti v sobě chuti ani ku právnictví ani k učitelství; bylo by mu ovšem zaměstknání čistě učené nejlépe svědčilo. Ale jakož takového v tehdejší době a v okolnostech svých nikterak nemohl nadíti se, bylo učitelství na gymnasium nade všecko ostatní jemu příhodnější a prospěšnější. Aniž můžeme přisvědčiti mu, že by nebyl měl k tomuto stavu skutečného, pravého povolání. Měl opravdovou, neuhasitelnou touhu po naukách a upřímnou lásku k mládeži; měl i ideální onen vzlet myšlének, jenž tak dobře sluší vůdci dorůstajícího pokolení, povahu mravní skromnou a čistou, klidnou, tichou letoru, která činí zaměstknání učitelské sobě i mládeži milým i prospěšným. V tom, v těchto přirozených výminkách zdárného učitelování záleželo skutečně jeho povolání k učitelství, třeba neměl na tu chvíli k němu zvláštní chuti. I bylo potřebí toliko vnějšího podnětu, aby v něm vzbudilo se vědomí schopností těchto, aby přesvědčil se sám o tom, že povolán jest k učitelství a podnětem tím stalo se mu nemilé postavení v domě barona E. a zatímní ustanovení na gymnasium.

Podnětu takového bývalo však vždy Jungmannovi zapotřebí; neboť býval, jakož vídáme nezřídka při lidech v naukách pohřížených, dlouho nerozhodným, až konečně případ nahodilý přivedl rozhodnutí.

O povolanosti jeho k učitelství vyřkli již dávno soudcové oprávnění platný soud; on pak sám u vysokém stáří

ohlížeje se po mnoholeté činnosti učitelské a připomínaje si blahých chvil, jichžto v ní užil, nejednou zvolal: „Kdybych měl ještě jednou voliti, nebyl bych než professorem.“ *)

Než se rozloučíme s mládím Jungmannovým, povšimněme si ještě listiny, která mu, synu nevolníka zákonem Josefovým na obmezenou svobodu propuštěného, udělila plnou svobodu občanskou.

Dne 27. dubna roku 1799. vydán jest Josefu Jungmannovi „poddanému panství Křivoklátského“ list, jímžto se „z poddanství Křivoklátského propouštěl na úplnou svobodu i se všemi nápady dědičnými.“ Na památné této listině podepsán jest vrchní Antonín Kubásek. (Viz přílohu G.) Propuštění takové mělo tehdy ovšem důležitost spíše formální než věcnou aniž mohlo se mu odepříti; nebylo však bez významu: byl jím vyňat řádně z moci patrimonialní, ježto „pánu“ nad „poddaným“ příslušela i povznešen jest z opovrženého lidu poddaného mezi onu vážnější třídu, která postavena jsouc mezi pány a poddanými zahrnovala v sobě dvě části nestejné, obyvatelstvo měst královských a ostatních svazků poddanského prostých a úřednictvo s duchovenstvem. Vycházeje ze škol, v nichžto mnoholetým opravdovým úsilím dopracoval se svobody duševní, Jungmann tímto „listem propouštěcím“ na prahu věku mužského, před samým počátkem samostatné činnosti vyhlášen jest za svobodného i občansky.

*) Tak vypravovala spisovateli paní Petrovičová, dcera Jungmannova.

Kniha druhá.

Jungmann na gymnasium v Litoměřicích 1799—1815.

Hlava první.

Tehdejší zřízení gymnasií. Litoměřice.

Dne 1. června r. 1799. podepsán jest přípis c. k. konsessu studijního, jímžto oznamuje Josefu Jungmannovi, že dekretem gubernialním, daným dne 17. května vidělo se jmenovati jej zatím, než dojde rozhodnutí dvorské o jeho ustanovení skutečném, grammatikálním učitelem v Litoměřicích, vyměřuje mu poloviční plat substituční a vyzývá jej, aby se neprodleně chystal k uvázaní se v tento úřad; dne 10. června v úřad jest uveden.

Konsess studijní, jenž tuto oznamuje kandidátovi zatímní ustanovení v úřadě, znamená v dějinách školství našeho pokus neobyčejný, jímžto se přímé řízení věcí vyučovacích na školách vysokých, gymnasiích a školách hlavních odevzdalo téměř zúplna sborům učitelským.

Učitelé každé fakulty, jakož i každého gymnasium — tři gymnasie Pražské měly však jedno společné shromáždění — i každé školy hlavní činili tak řečená shromáždění učitelská, která měla rokovati o všech věcech oboru jejich se týkajících a činiti o nich návrhy. V čele všech shromáždění učitelských postaven jest konsess studijní, v němž každá fakulta, všecky gymnasie a školy hlavní dohromady měly po jednom zástupci, jejž si samy volily z učitelův ještě sloužících neb vysloužilých. Volený tento důvěrník nazýval

se jejich representantem a byl v oboru svém při konsessu stálým referentem. Předsedou konsessu byl rektor universitní.

Všeliké návrhy shromáždění učitelských předkládaly se konsessu studijnímu, jehož usnešení bývala stvrzována zemským gubernium. Zprávy konsessu k nejvyššímu úřadu dvorskému podávány jsou prostředkem gubernium zemského. Konsess měl právo činiti návrhy v příčině jmenování professorův, stvrzování zvolených representantův, zvyšování služného, udělování odměn neb čestných titulův a pod.

Zřízení toto císařem Leopoldem II. r. 1791. zavedené bylo po jedenáctiletém trvání r. 1802. zrušeno.*)

Když Jungmann jmenován zatímním učitelem grammatikálním v Litoměřicích, byl representantem gymnasií jakož i referentem o nich Antonín Strnad, ředitel hvězdárny, jehož slovo v té příčině ovšem bylo nejvážnější a jemuž sám Jungmann přičítal hlavní zásluhu, že dostal místa v Litoměřicích.**) Nemůže arci býti nikterak pochybno, že Jungmann učinil příznivci svému velmi snadným úkolem, aby mu dobyl přednosti před ostatními deseti žadateli; nebo jako již r. 1795. s výtečným prospěchem podstoupil zkoušku oprávňující k soukromému vyučování žákův gymnasialních, vykonal beze vší pochybnosti s nemenší pochvalou i zkoušku k dosažení úřadu učitelského předepsanou, ač dle tehdejšího zřízení nedostal o tom vysvědčení.

Zkouška týkala se tehdy všech předmětův gymnasiálních, nebo učitelé vyučovali každý ve své třídě všemu, i náboženství, ježto té doby nemělo náboženství zvláštních učitelů.***)

*) Viz Tomkovu Geschichte der Prager Universität str. 342. 343.

**) Vácslav S. Štulc v almanachu „Libussa" na r. 1847. vypravuje tak, maje zprávu z úst Jungmannových.

***) Jungmann dotýká toho sám v žádosti za místo prefektské při gymnasium Staroměstském pravě dne 8. června r. 1834. výslovně: „... ist er in der Konkursprüfung, welcher er sich als Lehramtskandidat unterzogen hatte, aus der Religionslehre ebenso wie aus den übrigen Lehrgegenständen geprüft und approbirt worden und lehrte auch wirklich diesen Gegenstand nach dem alten Schulplane bis zur Anstellung eigener Katecheten an den Gymnasien."

Postavení učitelské, jehož se Jungmannovi nyní dostalo, bylo ovšem velmi skrovné. Služné učitele grammatikálního činilo ročně 350 zl. a toho bral, pokud byl supplentem, toliko polovici. A v Litoměřicích bylo tehdy hledíc k jiným městům draho. Rok před tím než Jungmann přišel do Litoměřic, shromáždění učitelské při tamnějším gymnasium obrátilo se prosebně k c. k. gubernium líčíc mu „bídný a beznadějný stav učitele gymnasialního“ a ukazujíc k tomu, že zvláště v Litoměřicích nemá pražádných jiných důchodů, že tam jest živobytí rovněž tak drahé ano v některých kusech ještě dražší než v hlavním městě prosilo za přilepšení.*) Nesnáze financí tehdejšími válkami způsobené činily žádost marnou již napřed; musili žadatelé přestati na smutné útěše, že úředníkům podobného stupně nevede se o nic lépe.

Ale při neutěšených okolnostech hmotných byl tehdy život na gymnasium Litoměřickém čilý a příjemný.

Bylo gymnasium Litoměřické té doby co do učitelstva velmi dobře opatřeno. Zprávu jeho vedl prefekt Bernard Schirmer, bývalý jesuita, muž věcí školních zkušený, svědomitý, jehož Jungmann sám nazývá „moudrým jesuitou“, připomínaje, že mladické jeho nezkušenosti u vyučování dobrou radou přicházel na pomoc.**) Vedlé něho jmenuje pak sám zvláště dva starší professory, kteří výtečnými vlastnostmi ducha i srdce činili mu stav příjemnějším: byli to Karel Titze, professor rhetoriky a Alois Klar, professor poetiky, z nichž onoho jmenuje rozumem, tohoto něžným citem výtečným.

Oba později povýšeni jsou na universitu Pražskou, Titze za professora dějin obecných, Klar filologie klassické, a Klar zejména dobyl si v Praze lidumilným působením vděčného uznání souvěkých a památky u potomkův: ústav pro slepé pod Bruskou v Praze, jeho hlavně úsilím zalo-

*) V pozůstalosti Jungmannově jest žádost gymnasiálního učitelstva Litoměřického, daná 21. června 1798. k c. k. úřadu krajskému, aby podporoval jejich prosbu u c. k. gubernium.

**) Viz „Zápisky“ str. 35.

žený a nadání umělcům pro vzdělání do Říma putujícím svědčí o snahách muže opravdu spanilomyslného. I k literatuře české choval se příznivě pomáhaje některými pojednáními svými Časopisu pro katolické duchovenstvo*), kdež ač původně spisovány byly německy, vycházely s jeho svolením poprvé na světlo. I tak můžeme si snadno vysvětliti, že i literatura česká oslavila památku muže vzácné ušlechtilosti mravní.**)

Snadno tomu porozuměti, kterak působení mužů tak výtečných schopností dodávalo škole Litoměřické jakéhosi vyššího rázu povznášejíc ji nad všednost a kterak Jungmannovi samému stávalo se postavení, k němuž necítil hrubě chuti, den ode dne milejším a příjemnějším.

I postavení jeho v úřadě zlepšilo a upevnilo se za nedlouho. Již dne 1. září r. 1799. jmenován jest císařským dekretem učitelem skutečným při gymnasium Litoměřickém i dán mu plný plat 350 zl.

Než ani tímto ustálením v úřadě nebyla jeho mysl zcela uspokojena. Právnictví zápasilo ještě některý čas s učitelstvím o jeho přízeň; a zápas trval se vší opravdovostí celý rok školní 1800. Jungmann chystal se po celý ten čas ku podstoupení zkoušky právnické, tehdy appellatorní nazývané, ano chodil toho roku po několik měsíců do kanceláře expeditní při magistrátě čítaje pilně spisy jednací a sám skládaje písemnosti. Purkmistr dává mu dne 29. srpna r. 1800. svědectví, že si tím osvojil řád jednací a obezřelou soudnost i znalost zákonů osvědčil i schvaluje ho všem vůbec co nejlépe — „ježto se do něho právem nadíti jest, že z něho

*) Viz Čas. pro kat. duch. roč. 1830. o „Svatých“.

**) Dva z předních spisovatelů našich věnovali A. Klarovi r. 1833 zemřelému slova vděčné památky. F. L. Čelakovský sepsal „Krátkou zprávu o životu a blahočinném působení Aloisia Klara v Praze 1834.“ a Jos. K. Chmelenský tklivou báseň: „Slzy památce Pana Aloisia Klara, od jeho žáka Dr. Jos. Chmelenského.“ Čelakovský znal Klara z činnosti své při Čas. pro kat. duchovenstvo. O Klarovi viz: Denkwürdigkeiten aus dem Leben Alois Klar's von Franz Weinolt. Prag und Leitmeritz. 1835.

bude schopný a užitečný živnostník.“ Vysvědčení toto jakož i o několik dní později, 3. září vydané vysvědčení dra. Kaňky o dvouleté činnosti Jungmannově v kanceláři jeho, v němž se přímo praví, že se mu dává, poněvadž ho k zkoušce appellatorní potřebuje, stvrzují a objasňují plnou měrou, co Jungmann sám stručně vypravuje,*) že co professor ke zkoušce appellatorní se připravoval, vždy ještě váhaje, kam se ustanoví.

Ze spisův po něm pozůstalých ostatně není lze rozhodnouti, podrobil-li se vskutku zkoušce právnické čili nic.

Kolísaní se mysli jeho rozhodlo se konečně ve prospěch učitelství i příjemnými tehdy poměry při gymnasium Litoměřickém, i zalíbením jeho v pracech úřadu učitelského den ode dne vzrůstajícím a neposlední zajisté měrou šťastným sňatkem, v nějž za nedlouho vstoupil.

Mezi professory při gymnasium Litoměřickém byl též Ignác Hájek, rodem z Hradiště, o tři léta starší než Jungmann, jako tento věrný jazyku svému mateřskému a vřelý přítel hudby. U něho scházívali se i jiní ctitelé hudby bavíce se uměním svým; do této společnosti dostal se brzo i Jungmann, již od dětských let horlivý a obratný houslista. Na tomto poli jarého umění potkal se Jungmann s ušlechtilou bytostí, ježto mu měla býti věrnou družkou všelikých slastí a strastí po celé další pouti života. Hájkova choť rodem Světecká z Černčic měla mladší sestru Johanu, kteráž těchto zábav hudebních bývala účastna zpěvem. Jungmann seznav spanilomyslné děvče zamiloval si ji vroucně.

Johana byla dcera Ignáce Světeckého z Černčic, jenž za císaře Josefa II. byl krajským ve Vršci v Banátě a později dán byv na odpočinutí trávil poslední léta v Litoměřicích, kdežto rodina jeho byla dávno již usedlá. Rodina tato bývala v patnáctém století i později zámožná vládnouc pěknými statky; na konci patnáctého věku držela statek Pístné, po němž někdy slavný Mikuláš z Husince slul

*) Zápisky str. 34.

i z Pístného. I v dějinách literatury české zaznamenáno jméno Světeckých, ač toliko na skrovném lístku; v první polovici předešlého století napsal Petr Kašpar Světecký z Černčic, archivář a inženýr Švarcenberský spis o měřictví, ač jazykem nade vše pomyšlení chatrným. Té doby, když Jungmann vešel ve známost s rodinou, byla zcela poněmčilá, sama pak Johana vychovaná od let dětských v Litoměřicích v domě tety své provdané za radního Rössela neuměla česky a vroucí milenec, za nedlouho šťastný manžel, měl milou povinnost naučiti ji jazyku svému i jejích předkův. Již na podzim roku 1800. došly tužby milujících srdcí vyplnění: dne 18. listopadu oddán jest Jos. Jakub Jungmann, tehdy dvacetisedmiletý*) s devatenáctiletou Johanou Nepomucenou Marií Evou Světeckou z Černčic. Zanímaví jsou svědkové při tomto obřadě: Dominík Kostecký, právní přítel a Ignác Hájek, professor, svat Jungmannův. Byltě Dominík Kostecký, rodem Litoměřičan (n. 1753, † 1828) jedním z předních spisovatelův o věcech právních a politických v Čechách, jehož rozsáhlá díla docházela velmi pochvalného uznání; přestěhovav se brzo po tom, r. 1801. do Prahy, obrátil činnost svou výhradně k spisovatelství, jehož hlavním plodem byla „soustava politických zákonův českých" ve dvanácti svazcích, z nichžto první zahrnoval v sobě zřízení státní království Českého. V šedesátém roce věku svého přinucen jest okolnostmi hlásiti se o úřad radního při magistrátě Bilinském, kterýž do r. 1824. zpravoval.**) Není pak nikterak bez zanímavosti skutek ten, že při slavném obřadu, jímžto Jungmann na celý život založil štěstí své domácí, obstoupen byl důstojnými zástupci obou stavů, které posud o něj zápasily, právnického a učitelského, ač právě šťastný sňatek pomáhal činiti mu příjemnějším zaměstknání, v němžto již byl a ovšem i znesnadňoval přechod k druhému.

*) List oddavací jmenuje Jungmanna 26letým, ač již 16. července 1800. dovršil rok 27.

**) Také jméno tohoto muže na onen čas znamenitého pohřešuje se v Sl. Nauč.

Hlava druhá.

Působení Jungmannovo ve škole. Vyučování češtině na gymnasium a v biskupském semináři.

Kterak mladistvý Jungmann působil ve škole, o tom víme toliko z jeho „Zápisek" a z četných uznání pochvalných, jichžto se mu dostávalo. Vypravuje sám o sobě, že nebyl prost té chyby mladých učitelův, že majíce učiti žáky vystavují na odiv učenost svou; i připomíná toho vděčně prefektovi Schirmerovi, že ho této chyby vyléčiti se snažil napomínaje ho, že netřeba žákům všeho praviti, co učitel umí. Přílišná horlivost, ježto jej pudila k tomu, aby žákům co nejvíce látky vštípil a věcem nesnadným je naučil, ustupovala znenáhla zkušenosti nabyté, že neprospěšné, ovšem škodlivé jest přeplňovati hlavu mládeži věcmi nepochopenými. Dodělal pak se záhy zřetelného i jadrného a příjemného způsobu vyučování, jímžto docházel vřelého uznání všech, kdož působení jeho z blízka pozorovali.

Snažení jeho a zdárný prospěch vyučování byly příčinou, že již po třech letech, totiž roku školního 1802—3. povolán jest k zatímnímu vyučování rhetorice, kterýžto úřad zatím zpravoval beze všeho přetržení až do r. 1810., kdežto konečně jmenován byl skutečným professorem tříd humanitních. Při nedostatku učitelstva za oné doby stalo se po dvě léta, že vyučoval dvě třídy najednou, a sice: r. 1805. syntax a rhetoriku, r. 1807. poetiku a rhetoriku, osm hodin za den a to dle svědectví prefekta Schirmera s největší horlivostí.

Služné jeho bylo po celý čas, co zpravoval úřad professora rhetoriky zatímně, 350 zl., totiž služné učitele gramma-

tikálního, k čemuž přidáno mu ještě 50 zl. jakožto polovice té sumy, o kterou plat učitele humanitního přesahoval služné učitele grammatikálního; r. 1805. kde konal zúplna povinnosti dvou učitelův dostalo se mu krom toho mimořádné odměny 80 zl., kteréžto náhrady účastným stal se téhož roku i professor Klar; skvěleji dařilo se mu r. 1807. kdežto dána mu „pro výtečné přičinění" odměna mimořádná 100 zl., a náhradou za konání dvojnásobných povinností remunerace 243 zl. 18½ kr.

Někdy si při tomto vyměřování náhrady čtveračivý osud učinil i žert dosti nemilý; dne 2. dubna r. 1805. oznámil mu krajský úřad, že za supplování rhetoriky od 15. října r. 1803. do 31. srpna 1804. vyplatiti má se mu na místě 181 zl. 31 kr. „po pravém adjustování" plat supplentský 22. zl. 52 kr.!

Tak se cenila a platila té doby práce duševní mužům výtečným!

Kromě této úřední činnosti učitelské podjal se Jungmann práce dobrovolné, za nížto neočekával sebe skrovnější odměny, práce, k nížto pudilo jej srdce pudem neodolatelným. Hned v školním roce 1800. počal vyučovati mládež gymnasiální jazyku českému a trval v tom bez přetržení a unavení až do odchodu z Litoměřic do konce r. 1815. Bylo takové počínání tehdy velmi vzácné. Ani na jediném gymnasium v Čechách ani na Moravě nebylo tehdy muže, jenž by byl tolik účinlivé lásky choval k svému jazyku, aby mu několik hodin za týden věnoval a mládež dorůstající k němu povzbuzoval; teprvé r. 1802. Karel Ignác Thám nejsa učitelem gymnasiálním začal mu učiti s povolením vládním na gymnasium Staroměstském v Praze za plat; téhož roku ohnivý Rautenkranc jal se učiti češtině i v kněžském semináři Hradeckém. Byl tedy Jungmann první, jenž — a to v městě téměř již německém — český jazyk mládeži dobrovolně počal vykládati.

Jak prospívalo toto vyučování z horlivosti vlastenecké se prýštící, nelze vylíčiti zevrubněji; avšak nezištná horlivost učitelova docházela vděčného uznání všech, kdo uměli oceniti

potřeby mládeže k úkolům vyšším na školách se připravující, jížto se při tehdejším zřízení škol naprosto nedostávalo prostředků naučiti se jazyku toho lidu, mezi nímž měl jim někdy býti vyměřen úkol životní. Jest pak srozumitelným znamením toho času, že magistrát „královského krajského města" Litoměřic uznávaje plnou měrou záslužné toto počínání horlivého učitele a chtě mu osvědčiti úctu a uznalost, udělil Josefu Jungmannovi dne 28. prosince r. 1805. právo měšťanské. (Viz přílohu H.)

Ještě milejším a důležitějším stalo se Jungmannovi samému učení jazyku českému v biskupském semináři, k němuž nabídl se počátkem roku školního 1806—7. a v němž pokračoval taktéž až do roku 1815. Biskup tehdejší, Vácslav Leopold se starého rodu rytířův Chlumčanských z Přestavlk a Chlumčan, později za arcibiskupa Pražského povýšený, muž velmi dobromyslný a Jungmannovi osobně přející, dal ochotně svolení, aby dorůstající duchovenstvo cvičil v jazyku mateřském. Učení dělo se ve čtvrtek, tehdy den prázdný na všech školách, v domě seminářském. Sluší doložiti, že té doby studium theologické trvalo tři léta a že jenom chovanci nejvyšší třídy přebývali v semináři a z těch hlavně skládalo se posluchačstvo Jungmannovo.*) Vyučování jinochů vzdělaných, dospívajících již věku mužského, povolaných k stavu, jemuž důkladná znalost jazyka lidu nad jiné jest potřebnější a jenž ku povznešení národu zvláště v tehdejších okolnostech mohl nejvíce napomáhati, bylo mu úkolem zvláště vážným ano posvátným. K tomuto úkolu pohlížel s opravdovostí i při něm neobyčejnou, a výklady o řeči a literatuře „bohoslovům" činěné měly ráz akademický. I jinak měly mu tyto přednášky zvláštní půvab a váhu. Vida před sebou mládež dospělou, jenž mohla rozuměti jeho tužbám i steskům, otvíral jim s přímostí na ten čas neslýchanou srdce své a hlásal jim důtklivě povinnosti k vlasti a k národu. Bylyť mu tyto hodiny trávené se vzdělanou mládeží českou jakýmisi

*) Dle ústního vypravování p. děkana Ant. Marka.

besedami přátelskými, kde upřímně sdílel se s posluchači o vše, co hýbalo jeho myslí a srdcem, byly mu uprostřed jinojazyčného obyvatelstva společností českou, jížto směl pověděti ledacos, čeho by na jiném místě a jiným lidem nemohl odvážiti se. Drahocenným, výmluvným svědectvím ducha, jenž vládl těmito výklady, a věrným zrcadlem tehdejšího smýšlení a snažení jeho jest řeč v pozůstalosti jeho zachovalá, kterou v listopadu r. 1810. čtení zahájil a kterou samým nápisem jmenuje „uvedením k čtení z mluvníku a literatury české.“ Uvítav „dvojí cti hodné Pány a vlastence laskavé“ tuto shromážděné chce dříve než začne vyučovati řeči a literatuře „některých předsudků buď z neumělosti, buď i z lichoty srdce cizokrajného pošlých dotknouti a jich lehkost k dalšímu rozsouzení jejich předložiti.“ I přistupuje k rozbírání otázky, „proč naším Svatováclavským jazykem se opovrhuje“ a odpovídá k ní stručně a pádně, že „ne pro špatnější snad cenu, ta jest nad cenu všech neslovenských; nébrž proto, že panování Německé posavad svému pomáhalo, našemu škoditi z liché politiky usilovalo“; vyslovuje však zdání, že by snad jediný vlastenec u zeměpána vymohl, aby se toho učinil jednou konec. „Ale odkud ten přijíti má, an my Čechové sami o zachování a zvelebení své přirozené řeči málo, přemálo dbáme!“ Avšak jest mu útěchou, že „jsou ještě vejmínky, jsou ještě praví synové české vlasti, kteří tu svou matku horlivě milují“ i ukazuje, že jsou „Čechové upřímní v Uhřích, kde druhou již stolici Českou založili v Prešpurku a v Šťávnici,“ vystavuje za příklad Čechy ve Vídni, kteří „sobě u dvora zjednali, aby každou neděli a svátek služby Boží ve svém přirozeném jazyku slyšeti mohli, Čechy v Drážďanech, v Berlíně, ano i ve Filadelfii Americké, kdež všude co Čechové oddělení od svého milého národu sobě počínají.“ „To oni ve vzdálenosti od vlastenecké země činí, a my v samé vlasti lenujeme býti syny jí hodnými?“ „My jen to trpělivě snášíme, an záhubcové národu náš zvučný jazyk bez trestu hanobí, my trpíme, an žijícím nám ten jediný národů rozdíl, ta největší

nás od předků došlá sláva hasne a my na to lhostejně a se založenýma rukama hledíme, ba sami snad k potupě vlastní pomáháme?" „Odstup to! Pomněme jednou, že Čechové jsme, a važme sobě nejprvé sami jazyka svého a potom, aby ho vážili cizozemci, očekávejme." Jak krásný jest jazyk slovanský, uznali i poctivější Němci, Herder, Jenisch, Schlötzer, Vater a jiní i ukazuje důtklivě k tomu, kterak „pramen vší nevčasné hany a potupy, která tam zde z německých úst proti našemu jazyku vychází, jest neumělost, kteráž na ty samé zpět padá, od kterých vychází."

Potom obrací se proti druhému předsudku, ježto si mnozí myslí, „že sice známost České řeči tomu, kdo s Čechy zachází, kdy ne potřebná aspoň prospěšná jest, ale k tomu jakousi povrchnou známost dostatečnou býti soudí," i dotírá důrazně na „čírou, pouhou lenivost, která tak chatrným věníkem hanbu přikrývá," a mocnými důvody přesvědčuje posluchače k stavu kněžskému se chystající, že „duchovnímu, ač chce-li světle a vážně k rozumu a srdci svých svěřených mluviti, řeč, kterou co dítě slýchal, co jinoch ve školách zapomněl nebo aspoň nevydokonalil, nikoli dostatečná není; dostatečná není tomu, kdo výmluvností co nástrojem nějakým oulehlé mysli lidské vzdělávati a tvrzí urputných srdcí lidských předsudky pevnými a zarytými jako devaterou zdí ohražených dobývati nastoupil." Vždyť i „zkušenost učí, že lid selský právě dobré češtině lépe rozumí než poněmčilé k. p. historii Trojanské lépe než Telemachu." Plamennými slovy vyzývá pak posluchače své, aby nepřestávali na známosti jazyka ledabylé, na známosti s potřebu. „Vlastenci! u mne se snáší, že člověk nikoli vysokého příliš cíle sobě postaviti nemůže. Křehkost lidská to působí, abychom jeho bez toho nikdy do konce nedošli. Kdo nejdále chtěl, daleko dohodil; však kdo hodil leda házel, tomu kámen před nohama spadl. Bude-li Váš cíl, moji páni, daleký, to jest ten, abyste časem co řečníkové, historikové, filosofové, básnířové čeští sobě a vlasti nejvyšší pochvalu zjednali, konečně, oslabne-li lidskou křehkostí Vaše síla nebo pro jiné příčiny toho dojíti

bude nelze, aspoň jedno Vám zůstane nevyhnutelně, abyste dobří Čechové a kazatelé byli; však jestli cíl Váš maličký, totiž abyste češtiny jen s potřebu, jak se povídá, mocni byli, tu již obávati se, abyste na konec i toho cíle neminuli.“ I vykládá budoucím kazatelům slovy důtklivými, kterak „tohoto času sama duchovního čest toho žádá, aby sličnějším mluvení způsobem slovo Boží přednášel, poněvadž chvála Bohu! známost Českého jazyka o hodný stupeň se povýšila od té doby, co ji nejedni nepřátelé dokonce potlačiti se snažili.“

Vyvrátiv posléze předsudek, že by čeština nebyla dosti hezká a líbezná, ukázav k hojnosti forem, krátkosti a jadrnosti, hudebnosti a rozmanitosti její budí k konci řeči své hrdé vědomí národní líče moc a budoucnost Slovanstva! „Může-li který národ vypínati se svou ve světě rozšířeností a velebností jazyka svého, má k tomu Slovan největší právo. Jedna čtvrtina celého okrsku země náleží Slovanům. Z Litoměřic až do Chyny skrze samé Slovany jíti můžeme. Jazyk jejich, řeckému a latinskému příbuzný na veliký stupeň vykvésti může a s Bohem vykvete. Jemu jest dáno v rytmu a skladu starožitných jazyků zpívati, jemu bude časem v operách nad vlašský se zdvihnouti, poněvadž jemu v líbeznosti blízký, v síle jeho mocnější a jakožto původní jazyk daleko nad něho živější jest. Posud Slovan byl sluhou druhým národům. Věčně obíhající kolo osudu přinese milou Slovanům změnu, a my buďme jen praví Slované, z toho jména se právem radovati můžeme. Jen nepřestávejme býti těmi, kdo jsme, nevšímajíce sobě zlostných neb hloupostí prožluklých poštívání některých mezi sebou nezdařilců. **Ze naše milá vlast a národ v ustavičném davu a utiskání vězí, to sobě po česku praviti smíme.** Než, má-li všecko, což vlasteneckého, co Českého, Slovanského v nás jest, někomu k libosti potuchnouti a zajíti? — Kdo srdce v těle má, koho jed a nákaza předsudkův a opičího následování povaha docela nepodjaly a neporušily, ten se mnou horlivě vysloví to sladké jméno

Vlasti! a za čest sobě položí to chvalné a pěkné nazvání Slovana a Vlastence! Vy nejmilejší! Vy přemnoho vlasti prospěti i škoditi můžete jsouce k tomu ustanoveni, abyste české srdce slovem Božím krmili a prahnoucí duše pravdou české výmluvnosti napájeli. Ó pro Bůh! neračte se dopouštěti toho nevlastenectví, abyste to kdy na ujmu jazyka, toho největšího pokladu národního, činili. Buď Vaše mluva čistá, pěkná, pravidelná, řádná, vážná, duše tím lépe pojímající a v horlivosti je ssilující. Tu čistotu jazyka i v obecném mluvení zachovávejte a pomáhejte, kde lze, cíditi a kliditi nešvaru, kteroužto drahný čas nevinný náš jazyk od ouředníků, poněmčilých měšťáků a pohříchu i někde samých duchovních se zanáší. Přiosobte si důkladnou známost nejen grammatiky, ale i literatury české a buďte všeho, což českého jest, praví milovníci! Hleďte pomaličku i jiným jazykům slovanským se přiučiti, zvláště Ruskému a Polskému, bez jejich známosti dokonalými Čechy Vám státi se nelze; jejich ale známost světlo v českém jazyku Vám jasné otevře a v nový svět Vás uvede, svět slovanský, již pro své jméno Čechovi sladký, svět rozšířený a na všeliké spisy a literní umění bohatý, jehož Germánů oko nevídalo, ucho neslýchalo a o němž na srdce Němcům nikdy nevstoupilo, ač že jim veliký Schlötzer, Herder a Jenisch a jiní výborní mezi nimi mužové dosti hlasitě volají, aby se slovanštiny pilněji chápali. Však přijde čas, tak prorokuje učený muž Schlötzer, že když ne slovanskému vůbec, aspoň ruskému zvláště Evropané jazyku dychtivě se učiti budou jako nyní franckému se učí."

Zavírá pak důrazné toto napomenutí nadšenou apostrofou: „Přijďtež brzo zlatí časové! rozkvěť slávo Slovenská v této mé milé vlasti české, jakož mezi lepšími nás Slovany, Rusy, Poláky a Srby rozkvétáš! Vlastenci! budiž nám za příklad našich bratří, jak zde tak vně v Moravě a v Uhřích ano i v cizině obývajících úsilí o vzdělání jazyka našeho, jehož sama potřeba poroučí, čest naše vyhledává, jehož krása milování hodna činí, a jehož nejen užitek jak o samém sobě tak v spojení s jinoslovanskými bratry jeho nesmírný k ob-

líbení a šetření zůve. Pracujme každý podlé hřívničky sobě svěřené a usilování tomu dejž národů vládce Bůh svaté požehnání své.“

Vzácný tento zbytek Jungmannova řečnictví akademického ukazuje nade všelikou pochybnost, za jak důležitý pokládal úkol svůj vyučovati češtině studující bohosloví, s jakou vroucností budil v nich cit národní a s jakou smělostí mluvil o duševní jednotě slovanské. Máme tu před sebou postavu Jungmannovu již v celé vznešenosti.

Vyučování theologů stalo se mu tak milým a vážným, že ani malicherné nepříjemnosti, které mu nepřízeň stavěla v cestu, ani nahodilá nedbalost žákův nemohla ho odvrátiti od díla záslužného. Tak píše A. Markovi dne 29. srpna 1810.: „Letošní páni Bohoslovové napřed málo, potom dokonce nepřicházeli do českých hodin, a tak nemám toho potěšení, abych řekl, zase jeden dobrý Čech;“ a posledního listopadu r. 1810. témuž příteli: „Dávám letos pp. bohoslovcům hodiny české.*) Vstrčili nás do refektáře, abych jsa laik katedru jim neposkvrnil. Ale já — třebas v chlévě česky učiti budu.“

Horlivost Jungmannova v učení jazyku českému nebyla ovšem bez utěšených plodův přese všecku zmrtvělost té doby, jížto ani mládež studující nemohla zůstati prosta; i vycházeli z jeho české školy mladíci, kteří učiteli svému mnohou radost působili a mocně usilovali o vzdělání a zvelebení jazyka i národu svého. Probudiv v nich ducha národního Jungmann vedl je ihned ku práci, kterou by se v jazyku dále vzdělávali a k činnosti spisovatelské připravovali; i podněcoval je, jak mile dosáhli jakési obratnosti v jazyku, aby překládajíce neb původně spisujíce pěstovali chudinkou lite-

---

*) Mylně by z těchto slov soudilo se, že před tím neučil J. češtině; máme před rukama pochvalný dekret konsistorní vydaný dne 1. září 1809., v němž se praví, že již od tří let vyučuje seminaristy Litoměřické dobrovolně a zdarma jazyku českému. Ale r. 1810. vyučování toto, jak z listu výše dotčeného viděti, liknavostí tehdejších „bohoslovův“ jaksi uvázlo a přetrhlo se, pročež počátkem školního roku 1811. jest takřka nové.

raturu. Z žákův těchto připomíná v předmluvě k Slovníku Vácslava Káru, Jos. Kramáře, Fr. Vetešníka jakožto pilné pomocníky při sbírání látky k slovníku, dávaje i v této příčině místo přední „příteli svému", Antonínovi Markovi.

Že Jungmann si dobyl přátelství muže tohoto i srdcem i duchem výtečného, sluší pokládati za největší odměnu úsilí jeho u vyučování češtině v Litoměřicích. Jungmann nenalezl v tom věku, v němžto se nejsnáze víží srdce svazkem trvalým, nikoho, k němuž by byl přilnul celou duší svou; ani mezi spolužáky, ani mezi dělníky na roli literární, s nimiž spojovalo jej jedno úsilí, nebylo nikoho, v jehož bytosti by byl shledal onen kouzelný souzvuk v myšlení a cítění, na němžto zakládá se pravé přátelství. Teprvé nyní u věku mužském podařilo se mu nalezti mezi chovanci semináře Litoměřického jinocha o dvanáct let mladšího, v jehož jímavé mysli símě vroucí lásky k národu a plodného nadšení nalezlo půdu nejourodnější, jenž v mistru a učiteli svém spatřoval ideál, k němuž vší silou hleděl přiblížiti se, ježto Jungmann raduje se všelikému vlasteneckému úmyslu i skutku jeho okříval mladickou ohnivostí jeho ducha, jejž neustále k nové činnosti povzbuzoval. Dějiny literatury naší, obzvláště pak životopis Josefa Jungmanna samého váží ze vzájemného čtyřicetiletého dopisování obou přátel velmi důležité, neocenitelné zprávy o době v našem rozvoji národním přepamátné od r. 1807. do 1847.*)

Kterak Antonín Marek i literních prací mistra a přítele svého, zejména pak jeho slovníku stal se pilným účastníkem, z dalšího vypravování zřetelněji bude viděti.

---

*) Viz přílohu J.

Hlava třetí.

Spisovatelství. Ztracený ráj.

Již za studií na vysokých školách Pražských vstoupil Jungmann, jakož výše vyloženo, do kruhu básnického, skládajícího se nejvíce ze studujících a shromažďujícího se kolem nejbystřejší a nejsmělejší hlavy mezi tehdejšími básníky, Ant. Puchmayera, aneb, jak za nedlouho vlastenecky se přezval, Jaroslava Puchmíra.*) Než účastenství jeho bylo nehrubě patrné; čtyřřádkový epigram v prvním „sebrání", a čtvero epigramů v svazku třetím r. 1798. vydaném zahrnuje v sobě všecko, co Jungmann v době studií vydal na světlo, mnohem méně než nejeden z mladistvých spolupracovníků, kteří jménu svému později neuměli zjednati platnosti pražádné.

Jungmann sám pokládal tyto veršíky za dob studentských skládané za pouhé cvičení ve slohu, nepřijav jich ani do sebraných spisů r. 1841. vydaných.**) Činnost, kterou Josef Jungmann založil jménu svému nesmrtelnost, počíná se téhož roku, kterého i jazyku českému počal vyučovati na gymnasium Litoměřickém, a kterýž mu vůbec vytkl určitě a pevně další dráhu, r. 1800. Jak opravdové a upřímné bylo snažení jeho vlastenecké, viděti nejzřetelněji z toho, že

*) V nejstarším listě psaném Dobrovskému, daném „23.7bris 1795." podepsán jest: Buchmayer.

**) Jsoutě v III. svazku „Sebrání" tyto epigramy Jungmannovy: str. 23. „Zlé ženy", str. 118. „Špatný zisk", str. 168. „Na vypadlý paní zub" a „Dívce, která litovala, že mu tajemství zjevila." Pod prvním podepsán jest „J. Jungmann", po prvé celým jménem; pod ostatními toliko J. J., obyčejná po celý život šifra Jungmannova.

i slovem i pérem najednou začíná působiti. Dvě díla pak víží se k tomuto roku: překládaní „Ztraceného ráje“ Miltonova a počátek prací, jichžto korunou byl Slovník. Slovníkářská práce nebyla, jak sám v předmluvě k tomuto dílu určitě praví, s počátku s tím úmyslem brána před se, aby sepsal veliké dílo; mělyť zásoby slov a obratů zapisované do proloženého slovníku Tomsova sloužiti jeho vlastní potřebě. Ale překládaní nejznamenitějšího eposu nového písemnictví vzal před se s plným vědomím velikého úkolu i vykonal po čtyrleté práci dílo, jemuž rovného literatura naše posud neměla.

Studie řeči a literatury velikých národů západních začal Jungmann konati již na vysokých školách a neodstoupil od nich nikdy; nade všecky ostatní milejší a vzácnější stala se mu literatura anglická, tento zralý plod národu nade všecky ostatní novověké samostatněji dospělého a vědomím síly své svobodného; z ní převáděl jednotlivé básně Drydenovy, Grayovy, Goldsmithovy a Popeovy; z ní vybral si i epos Miltonův.

O tom, co přimělo Jungmanna k tomu, že právě „Ztracený ráj“ převedl na jazyk český, nevyslovuje se sám nikde určitě. Praví toliko,*) že „o výbornosti básně, o kteréž obšírně již ne v jedné řeči psáno, lze pomlčeti; čtoucímu sama se pochválí.“ Než věděl také a vyslovil určitě,**) že „není pro mnohé čtenáře, a již pro to samé nebude moci míti velký obchod.“ Prohlédaje při vybíraní díla tohoto ke vzdělání jazyka básnického řídil se Jungmann asi přede vším prostou a vznešenou řečí Miltonovou, s nížto zápase musil povznésti i hluboce kleslou mluvu českého básnictví; nejrozmanitější krásy lyrické podávaly príležitosti přehojné k osvědčení obratnosti veršovnické. „Po čtyry léta oblažoval mu velebný duch Miltonův mnohé dny,“ r. 1804. byl překlad dokončen; ale teprvé po sedmi letech, r. 1811. spatřil světlo světa.

---

*) V předmluvě k prvnímu dílu vyd. 1811.

**) V listě A. Markovi dne 12. září 1811.

Pokud dlouhého toho odkládaní příčinou byla úzkostlivá svědomitost Jungmannova, aby nebylo vydáno na světlo dílo nedokonalé, z nedostatku pramenův nelze pověděti; tím jistěji můžeme říci, že byly nesnáze hmotné dílu rozsáhlému a kupecky nehrubě nadějnému v cestu se stavící příčinou hlavní. Píšeť Jungmann sám dne 18. dubna 1810. A. Markovi: „Můj Milton bude se tisknouti asi po 4 nedělích. Ještě bych se nebyl rozmyslil, ale že pan Karafiát mi poslal 200 zl. na praenumerací, za kteréž exemplářů dáti chce budoucí společnosti, učiním mu to k libosti. Přijde 500 exempl. přes 480, i snad přes 500 fl. a tudy, vezme-li se rabat knihkupcům a jiné okolnosti, nebude se moci dáti exemplář pod 2 fl. Zatím slušno povážiti, že o bankoceduli řeč jest.“

Velkodušný mecenáš, jenž, jak z těchto slov patrno, dal rozhodný podnět k vydání díla již dávno světla očekávajícího, p. Karafiát, byl účetním v továrně Brněnské a jedním z nejúčinlivějších vlastenců tehdejších kromě nevelkého kruhu spisovatelského. On zvláště usiloval o založení „české společnosti,“ jak již od časů Pelzlových nazývali spolek na vydávaní knih českých, nemohouce k němu nalézti cesty.

Nalezl se druhý neméně horlivý milovník literatury, Vácslav Bergner, s Jungmannem již od mládí přátelskými svazky svázaný, muž vysokého vzdělání, Slovan vroucí a horlivý zastavatel jednoho jazyka spisovního u všech národův slovanských, jenž rodem jsa Pražan byl z mládí továrníkem v Rumburce, později sekretářem při vyslanectví rakouském v Brasilii a r. 1834. zemřel ve Vídni.*) I Bergner pěstoval myšlénku o založení české společnosti se zvláštním zalíbením i s důvěrou, že se mu podaří zjednati si ve Vídni dovolení. I on předstihl skutkem svým založení společnosti pomáhaje vydávati překlad Jungmannův. Píše pak o tom Jungmann příteli A. Markovi dne 10. srpna r. 1811. již po vytištění díla: „S strany nákladu toto jest. P. Bergner 200 fl, p. Ka-

*) Bylo by slušné, aby muž tak důležitý, ovšem i zanímavý nalezl místo v Doplňcích k Sl. N., jehož se mu nedostalo v Sl. N. samém.

rafiát tolikéž mi půjčili bez ouroků, já pak ostatní (asi 600 fl.) jsem přidal; že však tištěno než 450 Exempl. mimo psacích (24) a knihkupcům $^1/_4$ ba i $^1/_3$ se nadati musí, nemůže se prodati pod 5 fl. B. Ced. neb 1 fl. v směnných listech, zvláště má-li ubohý překladatel za papír a černidlo něco málo míti."

Korrektura díla toho působila Jungmannovi mnoho mrzutostí; nebo ač ji v Praze vedl bratr jeho Antonín a on sám čítal poslední, naříká si několikráte v listech A. Markovi*): „Jest tam (v arších na čisto vytištěných) náramně ještě chyb. Tak se děje, když člověk není u tiskárny."

Dílo přemohši nesnáze a překážky všeho druhu vyšlo na světlo v létě r. 1811. Knížka neúhledné malého formátu (16ka) na chatrném, promáčivém papíře. Ale vanul z ní duch volný, smělý, slovanský. Sama předmluva, ač jenom z několika vět skládá se, byla na ten čas skutkem důležitým. „Povinná k mým milým krajanům šetrnost toho žádati vidí se, abych z této práce krátký počet veřejně složil." Nešíře se o výbornosti básně dokládá, že „chtěje co možná Miltona samého rytmem i mluvy důstojností vytvořiti, užil jeho vlastního verše, toliko s trochaickým počátkem." Překladatel jest si vědom, že v díle kráčel cestami na mnoze nevyšlapanými a neznámými i předchází námítky a výčitky, jichž očekává. „Proč tolik neznámých slov?" I odpovídá pádně: „Kdo se dobrých knih, zvláště písma sv. čítaním pilně zanáší, tomu málo neznámých bude."

Konečně obrací se k námítce důležitější a nedůtklivější: „Ale jsou tu slova i jinoslovanská!" Odpověď k této poznámce, jakkoli stručná a opatrná, vyslovuje zřetelně slovanské smýšlení Jungmannovo. Nepopírá, že tu „jedno nebo dvě" slova jinoslovanská; „všecko pak na konci vysvětleno" i připojuje poučení: „Nechtěj milý vlastenče, aby vznešená báseň všedním jazykem zneuctěna byla; raději Slovan jsa lepší slovenštině přivykej a s rozum-

---

*) List bez datum, psaný v první polovici r. 1811.

nými toho, **abychom i my Čechové všeobecné spisovné řeči Slovanské***) **vstříc pomalu vcházeli, žádej.**"

Slova tato hlásající světle literární všeslovanství napsal Jungmann, jakož datum „předmluvy" ukazuje, dne 20. září r. 1810.; ale není pochybno, že již od samého počátku díla svého veden byl myšlénkou zde vyslovenou „pomalu vcházeti vstříc všeobecné spisovné řeči „Slovanské," nebo není lze domnívati se, že by, když měl překlad již dokončený, byl do něho vkládal jednotlivá slovce ruská a polská na místo českých, nýbrž jako celý překlad jest dílo jedním duchem proniknuté, takořka ulité, jest téměř nevyhnutelné za to míti, že přistoupil k dílu s plánem dobře uváženým. Že pravdivé jest toto mínění, dokazují slova Jungmannova v předmluvě k „Atale" položená, kterýžto spis, ač později zdělaný než „Ztracený Ráj," o šest let dříve (1805.) na světlo jest vydán. „Razeno mi od zkušených některých Pp. vlastencův a přátelů mých, abych slova jiným Slovanům nežli Čechům známější jako jsou tklivost, záliv, vějíř, a t. d. v pouze Česká proměnil. Kteréž dobře míněné rady že z důležitých příčin, jimiž se jinde ohraditi míním, uposlechnouti nemohu, tu prostřední jsem vyvolil cestu, že každé pozatmělejší slovo dole vysvětlil jsem." Přese všecku opatrnost řeči, která vyhybá se i jménu slovanský nazývajíc slova jinoslovanská jaksi eufemisticky „slovci jiným Slovanům známějšími než nám Čechům" vychází z této předmluvy na jevo, že Jungmann, ačkoli mu zkušení vlastenci a přátelé domlouvali, užívaní slov jinoslovanských nechtěl nikterak zanechati. Ostatně mu „všeobecnou spisovnou řečí slovanskou" nebyl určitý jazyk slovanský, jehož, jak se z tohoto i z jiných míst může souditi, různí kmenové slovanští měli se teprvé dodělávati přicházejíce si vzájemně vstříc**); ani na sklonku

*) Formy slovanský a slovenský se té doby ještě důsledně nerozeznávaly.

**) Že způsobem takovým nikdy nepovstal jazyk spisovní, nýbrž že všude jedno nářečí skutečnou převahou svou zjednalo si platnost povšechného jazyka spisovního, o tom svědčí dějiny všech velikých národův. Viz v této příčině pojednání M. Hattaly v Osvětě ročník 1871.

dnů svých, když spisoval paměti své a velmi důrazně vyslovil se o potřebě jednoho literárního jazyka slovanského, neustrnulo mínění jeho na určitém jazyku slovanském.*) Dávajíce každému, což jeho jest, nemůžeme zamlčeti, že Jungmann nebyl první, jenž u nás vyslovil se o potřebě, aby různí kmenové slovanští dodělávali se jednoty duchovní sjednocujíce se v jazyku spisovním. Již r. 1804. napsal ohnivý a smělý Antonín Jaroslav Puchmayer v předmluvě k „Chrámu Gnidskému“: „Pak-li by ta pěkná myšlénka, která by srdce všech slovanských spisovatelů rozplápolati měla, totiž: Sjednocení se všech Slovanů (aspoň v naší monarchii písmem latinským) měla přijíti k vyvedení, spůsob tento nový psaní nemálo by k tomu napomohl, aspoň k sjednocení se poněkud Poláků s námi.“ Puchmayer dotýká tu některých novot v psaní, jichžto ve spise: „Chrám Gnidský“ užil. I k tomuto užšímu všeslovanství hlásil se Jungmann s velikým nadšením, jakož na svém místě vyložíme.

Důležitější následky než velikou zásadou o jednotě písemního jazyka slovanského měl překlad „Ztraceného Ráje“ tím, že samým skutkem provedl pravdu, že jazyk má právo vzdělávati se dále, jakož i tím, že jedním rázem povznesl jazyk básnický na výši před tím nevídanou.

Byla sice zásada, že jazyk český jsa jazykem živým může a má býti dále vzděláván, dosti hlučně hlásána i prováděna u nás již více než o jedno pokolení dříve, ale nikdo neublížil zásadě pravdivé tak, jako ti, kdo byli za doby křísící se literatury prvními hlasateli jejími. Jan Vácslav Pól „v cís. král. urozeninské Věstni Řeči čechské od nejvejš vzřízený Učitel“**) uvádívá se za odstrašující příklad, kam vede v jazyku nerozumné novotění i vytýkává se mu, že

*) Viz Zápisky st. 16.

**) Tak nazývá se J. V. Pól sám na spise: „Pravopisnost Řeči Čechské. Ředlně založená, též i důkazmi obráněná k Užitečné Potřebě cís. král. Urozenínské Věstny Vídenské a veškerého obecli vydaná. Vídni. Tištěna U Tomáše Šlechtičnína z Trattnern, cís. král. Dvorního Tiskatele. 1786.

sveden jsa snahou zprostiti jazyk český cizích slov vymýšlel všeliké nestvůry duchu jazyka českého se příčící. Ale tím není činnost Pólova dostatečně vylíčena. Pól opustil docela historickou půdu spisovního jazyka českého, byltě v řeči naší pravým revolucionářem nemaje sebe menší úcty k útvaru jazyka po předcích zděděnému; byl však revolucionářem docela neschopným neuměje ničeho bytelného postaviti na místě zřícenin, které způsobil lehkovážnou svévolí. Horle na „starožitnou hrubatost“ zamítá z jazyka našeho vše, co jemu nelíbí se i dotírá prudce na ty, „kdo lecjakými starodávních, k nynějšímu vzlepšenýmu řečistavu nehodlivých običeju dumělou znalost svou krměji;“ ano neostýchá se ani užívati důvodů přímo podlých proti zástupcům jazyka bratrského, „kteří, prý, na bezzákladný običeje něhdejších Česko-moravských bratru i krajinohubných Žiščanu se povolávají, kteří však ne učitelové, nibř rovně obyčejníci byli tak jako oni sami býti na sobě ukazuji.“ Tak psal tento Vídenský opravce jazyka našeho v době, kde Fortunát Durich a Faustin Procházka vydáním biblí postavili skvělý vzor bezúhonného slohu českého, když V. M. Kramerius mluvil k lidu nejryzejším a nejjadrnějším jazykem, jehož kdy užíval spisovatel populární a když orlí zrak Josefa Dobrovského vnikal již v nejtajnější hlubiny jazyka českého i vůbec slovanského.

Předním vrstevníkem Pólovým byl Maximilian Šimek, z řádu pobožných škol, rodem ze Štýrska ale v Moravě vychovaný, jenž mistra svého nikde nezapírá, ano výslovně tím se honosí, že ve všem následoval pravidel pana Póla,*) rovněž opovážlivý novotář ač o něco méně nemotorný, jenž vydav knihu o české lituratuře způsobil tím mezi znalci pravé ustrnutí a jménu svému zjednal nehynoucí potupu

*) Viz jeho „Krátký výtah všeobecné historie přirozených věcí mimo Přílepku některých paměti hodných Příběhů k všeužitečné Potřebě Českýho Jazyka v Císařské Královské Tereziánské vojenské akademii v novém Městě navržený, od Maksimiliana Šimka Řádu Škol pobožných. Ve Vídni 1778.“ Předmluva německá i česká.

i nedbalou prací i drzým opsáním rukopisu učitele jazyka českého při vysokých školách Vídenských, pilného Josefa Valentina Zlobického.*)

Ti byli od vzkříšení literatury české po tu dobu přední zástupcové spravedlivé snahy, aby písemní jazyk český postupoval dále ve vzdělání, jak toho mohutný pokrok nauk žádal. Stalo se, co se státi musilo, neměl-li jazyk náš uvržen býti ve zmatek a konečnou záhubu: zdravý smysl národní zavrhl s ošklivostí všeliké opravy Pólovy a jazyk písemní, jak jej století patnácté a šestnácté vzdělaly, zůstal posvátným palladium a skvělým vzorem spisovatelům našim. První učitel jazyka českého na universitě Pražské a spisovatel prvního velikého díla prosaického po obnovení literatury, F. M. Pelzel byl rovněž tak obdivovatelem a nápodobitelem slohu Veleslavínského jako jeho nástupce na stolici Pražské, Jan Nejedlý a nejhorlivější buditel a vzdělavatel lidu, V. M. Kramerius; sám Josef Dobrovský, jakkoli důmyslně vyložil, jak bohatý a štěpný jest jazyk náš a sám i opravu

---

*) Viz: „Max Schimck. Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur. Wien 1785.“ Zlobický píše o knize té Dobrovskému, že v ní všecko jako seno a sláma jest rozházeno, z části z jeho (Zlobického) rukopisu, z části z knih jemu půjčených ukradeno, a že tím před celým učeným světem dokázal, „že jsem mu neučinil křivdy, když jsem ho při konkursu o místo učitelské na Thezianské akademii docela reproboval.“ (V archivě mus.) Velmi zanímavý jest exemplář této knihy v zdejší c. k. universitní bibliotéce chovaný. V tom na listě předním napsáno rukou Dobrovského: „Verglichen mit der Einleitung zur Literarnotiz der vornehmsten böhmischen und mährischen Geschichtschreiber, entworfen von Jos. Valentin Zlobitzky Wien 1777 Msct., aus welchem P. Schimek fast Alles von Wort zu Wort ausgeschrieben hat, was S. 88 bis zu Ende steht.“ Bibliotekář Spirk potvrzuje dne 10. června 1837., že tyto řádky psány jsou rukou Dobrovského jemu dobře povědomou. Posléze připsal bibl. Hanuš: „Ich habe in einem Exemplare die ausgeschriebenen Seiten angestrichen, welches hier auf der Bibliothek zur ewigen Schande des Plagiarii aufbewahrt wird.“ (Slova Dobrovského.)

pravopisu provedl, byl neuprosným odpůrcem všelikého novotářství.*)

V takových okolnostech Jungmannovo počínání bylo ovšem velmi smělé i sluší obdivovati se té síle ducha, která jej, muže nad míru skromného a v obyčejných případech nerozhodného, pudila do díla tak nebezpečného a nejistého, do díla, s nímžto se přední té doby pěstouni literatury české naprosto nesrovnávali. Než Jungmann veden jest přesvědčením tak pevným a hlubokým, že ho ani rada „zkušených některých vlastenců a přátel“ nemohla odvrátiti od cesty, kterou uznával za jedině spasitelnou národu svému. Viděltě zajisté jasně, že jazyk z minulých dob zděděný, jakkoli formálně vzdělaný a vybroušený, nestačí nikterak požadavkům nynější doby, nemoha ani postihnouti vysokého vzletu básnického ani vyjádřiti zřetelně, co za posledních věků vykonáno bylo na nesmírném poli nauk. Ale cesta jeho k zdokonalení jazyka lišila se ve všem od té, kterou kráčeli nešťastní revolucionáři Pól a Šimek. Jungmann naučil se s obrovskou pilností důkladně jazyku spisovnímu a choval k němu hlubokou úctu; aniž dotýkal se všetečně posvátného základu dokonalosti formální, nýbrž prohlédal k rozšíření jeho pokladu slovního tu kříse slovo mrtvé schopné k novému životu, tu bera z příbuzných jazyků polského a ruského příhodné slovce, jehož se nedostávalo, tu zase tvoře si z látky domácí výraz nový dle zákonů jazyka důmyslným duchem Dobrovského jasně vytčených a vyložených.**) Vedl si v tom Jungmann jako opatrný opravce, jenž umí šetřiti všeho dobrého v tom, co hodlá napraviti a maje světlé vědomí toho, co má býti zlepšeno, má i potřebné schopnosti k napravování. I tak vydařilo se dílo s podivením: „Ztracený ráj“ mluví jazykem ryzým, rovnajícím se zprávností a jadrností Veleslavínskému, avšak jazykem zmladlým, dýšícím volným, smělým duchem devatenáctého věku.

---

*) Viz přílohu K.

**) Viz přílohu L.

A tak působil mocí kouzelnou. Nejsa „dílem pro mnohé“ nemohl ovšem působiti v obecenstvu širším velikého pohnutí. Ale máme toho zřetelné důkazy, že tím důrazněji hnul oněmi vzácnými duchy, jichžto díla pošinula literatury naší nejmocněji ku předu. Možná sice u všech předních básníků našich ukázati, kterak čtení „Ztraceného ráje“ působilo v ušlechtění jazyka jejich; než pominouce ostatních dotkneme toliko Pavla Josefa Šafaříka, jenž první po vydání Ztraceného ráje na Parnassu českém vystoupil a jehož „Tatranská Můza s lyrou slovanskou“ zbudila naděje, které se potom — ovšem na jiném poli — tak skvěle vyplnily. Působení výtečného překladu Jungmannova v básně mladistvého pěvce slovenského bylo tak zřejmé, že bedlivý strážce ryzosti staročeského slohu nad Dunajem, jenž Jungmannovi brzo po vyjití v listě soukromém vytýkal, že „lapá náramně po cizích a neznámých slovích“, Jiří Palkovič pokládal si za povinnost pozdvihnouti výstražného hlasu proti takovému počínání.*) Uznávaje s velikou radostí rozličné výtečné strany „mladého Slováka“, o němž praví, „že bude z něho jistě znamenitý básník a vůbec spisovatel Slovanský“, uznávaje s podivením „tu snažnost, kterouž musil vynaložiti, aby tak zvláštní známosti jazyka našeho nabyl“, uznávaje zejména, že „řeč jeho jest poetická, malování nádherná, důstojná, utěšená“, nemůže zamlčeti výtky, že „jest příliš milovný nových od některých teď žijících spisovatelů českých nevelmi dobře udělaných slov a mluvení“ i obrací se přímo proti „Ztracenému ráji“, jehož, prý „v tomto ohledu skoro příliš užil“, konče poznámku svou důtklivým napomenutím, „aby se raději od Veleslavínů, Kralických vydavatelů, Komenských a t. d. slovansky učil“.

Důtklivé poznamenání Palkovičovo, učiněné teprvé čtyři léta po vydání překladu Jungmannova, bylo prvním vystřelením výstražným, ježto ohlašovalo nastávající boj dlouhý a tuhý, jenž o několik let později s nemalou živostí, ovšem i náruživostí vzplanul mezi obhájci „klasické“ češtiny z věku

*) Viz Palkovičova „Týdenníku“ na r. 1815. č. 40.

Rudolfova a stranou milovnou pokroku na poli jazykovém. Avšak boj tento, jehož Jungmann se strany ku předu postupující byl náčelníkem proti Janu Nejedlému a Jiřímu Palkoviči, ustrnulým na době Rudolfově, nerušil klidného života jeho v Litoměřicích, nýbrž sahá do doby Pražské, kdežto se v souvislosti vyloží.

Hlava čtvrtá.

Studie o přízvuku a časomíře. Spis o tom.

Čtyrleté úsilné zápasení s veršem Miltonovým nutilo Jungmanna ku přemýšlení o „mechanizmu zpěvomluvectví našeho“, o prosodii české. Ucho jeho navyklé pružným rozměrům staroklassickým znechutilo si čím dále tím více prosodie na jednotvárném přízvuku založené, a sotva že dokončil překladu díla Miltonova co nejpřísněji na základě učení o přízvuku provedeného jal se skládati spis, jímžto snažil se dokázati, že celé toto učení o přízvuku a o prosodii na něm založené jest liché.

Zůstavil po sobě Jungmann rukopis zevrubně zdělaný, v jehož čele napsáno jest: „Nepředsudné mínění o Prozodii české;“ *) připsán jest spis „P. Pánům vlastencům a Českého básnířství milovníkům.“ V jakési předmluvě, podepsané „dne 25. Června 1804.“ vyslovuje skromně, ale určitě pochybnost, „jsou-li naše od P. Dobrovského vynalezená pravidla (t. o prosodii) dostatečná“ i činí upřímné vyznání, „že jen za předsudkem vážnosti P. Dobrovského, a aby z koleje obecné nevyšinul, přízvukem zpravoval se a přesvědčen jsa v nejhlubší mysli své, že P. Dobrovský, aby třeba té cti neměl, býti nálezcem Prozodie České dosti již nesmrtelným se učinil náramnými o jazyk náš zásluhami; tuto mínění své PP. vlastencům upřímně předkládá a i takově přijíti je prosí, žádaje jich pro dobré toho našeho utištěného jazyka a pro zvelebení naší potupené Můzy, aby jeden každý z nich své

---

*) Viz přílohu M.

o též věci zdání upřímné a nestranné, jednak některými ohrazené průvody, k tomuto spisku připojil, abychom potom společné hlasů snešení za základ sobě ustaviti mohli." „Z ohledu toho všech uctivě žádá, aby jak toto jeho, tak i své k němu připojené mínění, buď jinému, kdož jim v blízce, Muzy České příteli, buď do Prahy P. Dok. a Prof. Nejedlému tak brzo jak možná zaslali." Jest nade všelikou pochybnost, že jest to tentýž spis, o němž se Jungmann v Kroku (v I. dílu, II. částce str. 1.) zmiňuje, dokládaje, „že již r. 1804. sebrav všemožné důvody pro přízvuk a pro čas obojí některým básníkům českým předložil s tou prosbou, aby každý své důvody na kterou mu libo stranu připsal a sebe pro jednu neb druhou rozhodl, abychom se buď souhlasně buď většinou hlasů na něčem jistém usnesli; ale po desíti letech dostal, prý, pojednání svého zpět i bez jediné přidané literky!"

Vyzval tedy Jungmann básníky, vrstevníky své, k hlasování soukromému o tom, má-li býti přízvuk či časomíra základem veršovnictví českého, avšak vyzvaní nehlasovali! A není těžko porozuměti proč. Obrana prozodie časoměrné v obšírném pojednání provedena s takovým důmyslem, že kdo by byl chtěl vyvraceti ji, byl by musil napsati rovněž obšírné a důkladné pojednání; kdo však by se byl srovnával s Jungmannem, neviděl potřeby sesilovati důvodův krom toho dosti silných. Jest totiž spis Jungmannův v skutku velmi světle promyšlený a důmyslně provedený útok na přízvučnou prozodii, ač ovšem, jak při povaze Jungmannově ani nemohlo býti jinak, útok vykonaný s klidností a opravdovostí přísně vědeckou.

Hned na počátku pojednání obrací se spisovatel slovy professora Meissnera proti filologům, jimž vytýká, že domnívají se, jako by právo, které mají k rozsudku nad jazykem, vztahovalo se i na rozměr slabik a tudy povstávající rytm. Kam tato výtka jest obrácena, netěžko uhodnouti; ostří její namířeno proti Dobrovskému, tvůrci prozodie přízvučné. Probíraje pak základy prozodie přízvučné a časo-

měrné vyhlašuje s důrazem přesvědčení své: „Čas tedy jediný, čas buď pravidlem prosodie naší! To hle! jest mínění mé,“ i doličuje rozličnými příklady, jak výborně hodí se prosodie časoměrná k jazyku českému.

Z celého pojednání vane duch pevného přesvědčení, že básnictví českému „k zevnitřní dokonalosti“ potřebí „dobrého, skladného verše,“ který jenom z dobrých prosodických pravidel povstává, a dobrá pravidla prosodická jsou ovšem toliko časoměrná. Že při tomto hlubokém přesvědčení o věci horlivý ctitel prosodie časoměrné s míněním svým na veřejnost nevystoupil, ano že teprvé po devatenácti letech myšlénky své (Výměsky z prosodiky a metriky české — v Kroku dílu I., část II.) v té příčině vyslovil, toho důvody hledati sluší jednak v obávaní, aby „zvláštníkem nějakým nebo dokonce svárlivcem světu posměvačnému než pravdě milejším býti se nezdál“: jednak — a to nemenší měrou — v tom, že neslýchaná surovost, s nížto se hned rok po sepsání „Nepředsudného mínění“ obořil „Starý Veršovec“ na tvůrce přízvučné prosodie, učinila na dlouhý čas vděčnému „ceniteli nesmrtelných zásluh“ Dobrovského věcí z čista nemožnou, přidružiti se k němu a bojovati s ním jaksi pod jedním praporem.

Vácslav Stach, jenž na jevišti literárním užíval vedlé skutečného jména i různých smyšlených, V. Petrýn, V. Charda, Podbělovský, Petr Záchodský z Slevizu, jest v době křísící se literatury naší z nejzanímavějších výjevů. Narodiv se v Přešticích r. 1755. a oddav se na kněžství byl za císaře Josefa II. jedním z nejhorlivějších hlasatelů volnějšího ducha náboženského. Vynikal-li věk Josefův vůbec snášelivostí u věcech náboženských před tím nevídanou, Vácslav Stach dosáhl v té příčině stupně i tehdy znamenitého. Jsa knězem katolickým vydával i spisy protestantské ovšem pod cizím jménem se skrývaje.*) Činnost jeho literární byla za mlad-

*) Počínání to vysvětluje se dostatečně slovy samého Stacha v listě Dobrovskému 4. dubna r. 1783., kdežto dávaje Dobrovskému věděti, že přeložil Seilerův spis: „Religion der Unmündigen“ pro lutherány, dokládá: ačkoli nejsem ani katolíkem ani lutheránem“. (V bibl. mus.)

ších let, v době Josefově, hlavně prosaická, záležejíc v překládaní spisův náboženskу vzdělavacích směru praktického, kromě nichž přeložil dílo historické Kašpara Royka, professora dějin církevních té doby v Praze, před tím v Hradci Štýrském: „Historie velikého sněmu Kostnického“ psané duchem volným a na ten čas i důkladně. Předmluvy k oběma dílům spisu tohoto Stachem sepsané ukazují jej jakožto zaníceného bojovníka proti posavadním neřestem v církvi. Jediný spis jeho původní té doby prosou sepsaný, polemika: „Psaní k obraně evangelických učitelů a svobodného učení evangelického proti nedůvodnému důkazu Václava Rokosa, kaplana Vojtěšského, že kazatelové evangeličtí nejsou kněží“ od „Petra Záchodského z Slevizu,“ jest zároveň nejzřetelnějším svědectvím smýšlení jeho náboženského. Básnické plody Stachovy z této doby jsou celkem nepatrné: kromě několika básniček příležitých vydal do r. 1805. tiskem toliko „písně křesťanské pro Slabeckou obec“ v r. 1785. a „nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka“ r. 1791. Ve veršování vůbec zpravoval se starým pravidlem našich „veršotepců“ slabiky toliko počítajících, ač znal i časomíru a učinil v ní pokus nehrubě šťastný. Že Vácslav Stach osnovav za mladých let verše na základech Lomnického stal se na stará kolena velebitelem prosodie časoměrné, přičítá sám popudu vnějšímu. Roku 1795. vydal Dobrovský učení své o prosodii přízvučné v prvním vydání české mluvnice Pelzlovy; tam pak dotekl se v učení o rýmu i Stachových veršů vytýkaje jim špatné rýmy.*)

---

*) „Die Alten reimten viel genauer als es Lommnicky that. Selbst Streyc reimt oft schlecht. Noch schlechter aber der Verfasser der Geistlichen Lieder,“ Olmütz, 1791, 8, z. B. S. 5.

„Hříšníče! dívej se!
Pán světa! strachuj se.
Pán světa v slávě své
Když soudí tvory své.“

S. 9. „Hle náš všemohoucí světa Pán,
Hromobitím mluví z oblak k nám.“

Viz Pelzlovy ml. I. vyd. st. 238.

Dobrovský býval za mladších let přítelem Stachovým a tehdy snesl Stach klidně podobnou výtku od něho sobě učiněnou; nyní však jsa od té doby, co Dobrovský byl jeho představeným v generálním semináři Hradištském, jeho nepřítelem, a jakož v podobných případech bývá, nepřítelem z celé duše své, popuzen jest kritikou Dobrovského jakkoli důvodnou tou měrou, že po mnohá léta nedala mu pokoje a stala se mu podnětem k činnosti polemické veršem i prosou opravdu úžasné,*) z nížto však posud jenom část zcela nepatrná vyšla na jevo: „Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli“ (v Praze r. 1805.) Starý veršovec bývá brán za obhájce prosodie časoměrné; zprávněji nazýval by se odpůrcem přízvuku, nebo hájí i starého počítání slabik ještě obšírněji a horlivěji než časomíry. „Starý veršovec“ byl od té doby, co nové učení Dobrovského o prosodii vyloženo a novou školou básnickou, Puchmayerovou, uvedeno ve skutek, první, jenž se odvážil veřejného útoku naň.**) A útok ten byl ještě více útokem na osobu Dobrovského než na jeho učení; celý spisek hemží se osobními narážkami na „původce nového veršovství,“ jenž prý (na str. 88) „pochází z Německých rodičů, byl v Uhřích narozen, v Čechách zveden, českému jazyku při

---

*) Míst ve spisech rozličných Stachových, v nichž pohanění veršů svých Dobrovským sám nazývá příčinou svého pozdějšího veršování, jest velmi mnoho; ukážeme jen k dvojímu, v básničce „Má hrobka“ praví:

„Zde má svůj památný kámen,
Hanou k zpěvu donucený,
Sic jen Bohu posvěcený.“

A nejdelší báseň svou — a vůbec v literatuře naší, okolo 13.000 veršů obsahující nazývá „Divný označinek potěhu,“ zpívaje hned v „návěští“ o Dobrovském:

„On i na mne potěh zřízl,
By mne k psaní napobízl.“

**) Farář Onič, jenž se ještě před Stachem jmenuje, neuveřejnil nikdy zdání svého a neměl krom toho pražádného jména v literatuře.

bývalých Klatovských školách vyučen, do řádu Jezovitů přijat“ a t. d. „Zhaněni velice sme bez příčiny od cizozemce“ volá velkým hlasem všem básníkům českým dokládaje hned dále: „Já nejšpatnější jemu jsem mezi všemi zpěváky.“

„Starý veršovec“ nebyl tedy nikterak hnán do boje mocným přesvědčením o výbornosti prosodie časoměrné, an vykládá pestrou směsici veršů časoměrných, sem tam i přízvučných, velikou většinou však takových, ježto jsou stejně vzdáleny přízvuku i časomíry.

Také jest velmi daleký všelikého obdivování se pružným veršům klasických jazyků, z něhožto prýští se veršovnictví časoměrné; nebo zpívá o nápodobení starých básnířů:

„Nechť za vámi si šmatlají,
Kteříž letět nemohou,
A po kráse jen hmatají
Pro svou píseň ubohou.“

Pokud Stach vůbec měl právo pozdvihovati hlasu svého v příčině rhytmu českého, pozná se nejlépe z toho, že ve spise svém (na str. 91) se vší opravdovostí vykládá, kterak „Český ton (přízvuk) jako Řecký a Latinský nikdy nejde vejš nežli na třetí slabiku od konce slova, ku příkladu: v milovat jest na *i*, milovati na *o*, zamilován na *i*, zamilovaný na *o*.“ Viděti odtud, že Starý veršovec přidržoval se onoho líbezného vyslovování češtiny, ježto bývá ještě někdy slýchati z úst staršího pokolení kazatelův našich, nyní ovšem již vymírajícího.

Že podivínská tato slátanina nedošla posud spravedlivého ocenění, ano že Stach posud tytýž i za mistra v klasickém veršování bývá pokládán, toho zásluhu — jest-li jaká? — sluší přičísti Karlovi Vinařickému, jenž některé kusy Starého veršovce přeložil z jeho jazyka na svůj ozdobným veršem klasickým; o kterýchžto „přepracovaných“ básních J. Jireček (v Anthologii III. str. 11) zcela případně dokládá, že vlastně náležejí Vinařickému, nikoli Stachovi.

Snadno porozuměti tomu, že Jungmann nemohl připojiti

se k člověku, jenž náruživostí zaslepen jsa zapomínal tou měrou důstojnosti věci, které hájil, že Dobrovského, o němž Jungmann napsal v předmluvě k spisu svému, že kdo by mu „v srdci vděčným nebyl za náramné o jazyk náš zásluhy, takový i vlasti i všeho dobra nenávistníkem býti musel by,“ neostýchal se nazývati „ševcem“ a „tlučhubou“. *)

Útok „Starého veršovce“ na panující veršování zůstal bez dalších následků kromě toho, že bylo po něm mnohem nesnáze dotknouti se věci tak nemotorně vedené.

Prosodii časoměrné nepřibylo ani jediného přítele; jedinému důmyslnému, krasocitému a učenému zástupci jejímu vypadla přichystaná zbraň z rukou; ano tak málo nadějný byl tehdejší stav veršům časoměrným, že Jungmann sám žádá svého literárního vychovance, **) aby báseň verši časoměrnými složenou (Výrazy nevrlosti) „do lyrických veršů (podlé přízvuku) proměnil“; dokládaje při tom zcela upřímně, že „našim veršům podlé času všickni se zpřičují“ a domlouvaje příteli: „Buďme tedy snášeliví a máme ten prospěch, že jsou lehčí verše časem se nevížící“; a dne 18. dubna 1810. píše opět a to téměř ještě zoufaleji: „Prosodie podlé času mezi námi tuším nezíská více sobě příznivců pro svou nesnadnost a pro zvyk všech evropských národů; udělejme tedy tu radost našim vlastencům a zpívejme jak to rádi mají.“ Přidává pak jakous takous útěchu: „Ostatně sobě dovoliti můžeme více než posud se stalo. Dobrovský (který s potěšením mi vypravoval chválu Vaši) pravil mi vejslovně, že našinci příliš teskně se drží přízvuku, proč prý sobě nedovolují více, an Poláci velmi svobodně a přece skladně pracují.“

Vítěz byl velkomyslný!

Posléze ještě dne 10. srpna 1811. Jungmann oznamuje A. Markovi, že v jeho Výrazech nevrlosti některé verše proměnil, aby neurážely přízvuku: „Budete se diviti, že na

*) Viz „Starého veršovce“ str. 138, 141. a j.

**) V listě nedatovaném, pocházejícím z konce r. 1809. nebo počátku 1810.

mnohých místech Vaše lepší smazav horší sem navrhl, a proč? buď že se mi zdálo, jako byste původu bez příčiny odstoupili, buď že jsem verš k pravidlům o přízvuku (by nás nekacéřovali druzí) nachýlil."

Od té doby není stopy, že by Jungmann v Litoměřicích byl se pokoušel o vztýčení korouhve veršování časoměrného; i musilo minouti mnoho let a obezřelý starý zápasník rozehřáti se zápalem mužů mladých a ohnivých, než se konečně odhodlal k veřejnému boji za oblíbenou myšlénku mladších let.

Hlava pátá.

Atala.

Dříve než Ztracený Ráj dostal se na světlo, vydán byl spis později počatý, ale menší a k vydání snadnější z péra Jungmannova: „Atala aneb láska dvou divochů na poušti“ (r. 1805.) přeložený z frančiny F. Chateaubrianda čili jak píše Jungmann sám, Chateau-Brianda. Překladatel nepodepsal se na spise, ač při tehdejším praskrovném počtu „vlastenců“ nebylo ovšem ani potřebí, aby se podpisoval a brzo věděli všickni, kdo jest spisovatelem. *) Jungmann, jenž za první úkol vybral si přeložení nejvznešenější básně v literatuře anglické, na nížto brousil a šlechtil básnický jazyk český, obral si za druhý úkol čarovný obraz z pralesů amerických, jejžto přenášeje na domácí půdu vzdělával básnickou naši prosu a to s nemenším prospěchem.

Atala jest částka většího spisu, v němžto spisovatel, nadšený bojovník idey křesťanské, složil své přesvědčení: Le génie du christianisme. Chtěje složiti báseň hrdinskou o člověku jak vyšel z rukou matky přírody vyvolil sobě za předmět boj praamerických Natchezů s Francouzi l. 1727. Aby pak líčení jeho nabylo věrnosti a živosti, vydal se do krajů, ježto bývaly jevištěm boje tohoto. Z této jeho pouti a pobytu mezi Indiany vzrostla Atala, kteráž měla býti toliko episodou v básni veliké, nikdy nevyvedené. Skládaje

*) Také se tajemství v této příčině nezachovávalo příliš ouzkostlivě. Palkovičův Týdenník n. p. r. 1813. na str. 500. oznamuje, že vyšla od Josefa Jungmanna, král. Professora v Litoměřicích v Čechách „Atala“ z francouzského, „pěkná báseň“ za 27 kr.

obrazy své na místě samém, v pralesích a chatrčích indianských dodal jim té živé původní barvitosti, která této povídce pojišťuje místa trvalého v nové literatuře. Není pochybno, že Jungmann sám unešen byl těmito přednostmi povídky tou měrou, že odhodlal se přeložiti ji. Praví ť v předmluvě ku prvnímu vydání: „Myslím, že chvalné spisu tohoto po celém světě křesťanském přijetí, za kteréž vedlé paterého v brzkém času vydání trojí do vlašiny, jedno do němčiny a dvojí do ruského jazyka přeložení nejjistější jest rukojmě, — živý, jakýmsi milostným zármutkem promíšený cit a to sličné pustého a jako původního světa vymalování, kterým, zdá mi se, nemálo vděku přidal skladatel spisu svému — mne dosti vymluvena učiní PP. vlastencům mým, že tím neposledním kvítkem literatury Francouzské naši Českou zahrádku okrásiti jsem neostýchal se.“

Že Jungmann právě tuto povídku obral si ku převedení na jazyk český, jest z nejedné příčiny zanímavé. Viděti z toho, že v mládí svém bedlivě všímal si pěkné literatury francouzské a stopoval její rozvoj; vyšlať Atala poprvé r. 1802. a za tři léta již vydána jest v překladu českém, což jest na ten čas neobyčejnė rychlé. Zanímavější ještě jest přeložení této básně z té strany, že tím čistý soud jeho estetický jeví se v plném světle nedávaje se mýliti ani másti názorem na svět zcela různým. Smýšlení Jungmannovo o věcech náboženských srovnávajíc se celkem s duchem francouzské filosofie předešlého století lišilo se docela od onoho vroucího citu křesťanského, jenž dýše tímto obrazem z pralesův amerických. Nicméně podjal se Jungmann s nadšením krásné duše toho díla a oblékl je v české roucho tak pečlivě a zprávně, že i tím zůstavil pěkný pomník jemného vkusu a volné mysli opravdu filosofické.

Řeč Jungmannova v tomto překladu jest zvláště svěží a nad obyčej té doby smělejší. Spisovatel užil nejednoho slova tehdejšímu pokolení z paměti vymizelého, nejedno nové slovo uvedl zde poprvé do světa, a převedl k nám i několik slov z bratrských jazykův slovanských neuposlech v té pří-

čině rady „zkušených některých PP. vlastenců a přátelů“. Nechceme se jednak s tím tajiti, že veliký obnovitel jazyka v prvním tomto spise svém na světlo vydaném není zcela prost i nedostatků a poklesků jazykových, mezi nimiž zejména nalézá se osudné nelzelo, které později došlo jakési velmi nemilé slovútnosti.

Sluší toliko doložiti, že dílko toto dočkalo se r. 1832. vydání nového, v maličkostech opraveného.

Hlava šestá.

Jungmannova činnost při časopisech, Hlasateli a Vídenských Listech.

Samostatná díla, kteráž Jungmann vydal z Litoměřic, jsou pomníky jeho úsilí o vzdělávaní jazyka českého zvláště k vyšším účelům básnickým a podnět jím daný působil v celý další vývoj našeho básnictví a působí podnes.

Čilý jeho duch nedal se však ani povinnostmi úřadu svého ani jinou namáhavou prací tak unaviti, aby si nevšímal všeho, co jakkoli dotýkalo se bytu našeho národu, jeho tužeb a přání a co mohlo vésti k jeho zvelebení. Tím pak veden jest tichý genius na pole časopisecké, té doby ovšem opuštěné a smutné. Krameryusovy noviny zasluhují ovšem chvály, že dělaly tolik, co možné bylo v těsných okolnostech a jadrným, ryzým jazykem vypravovaly lidu, co se ve světě dělo a činívaly zmínku o vycházejících plodech domácí literatury. Ale dlouho nebylo listu, kde by poučení a zábava nalézaly útočiště, kde by se mohlo promluviti o těch věcech z života národního a zvláště literárního, jichžto krutá té doby censura nevylučovala. Cítili ovšem tehdejší spisovatelé, jak pilně potřebí jest takového listu a již r. 1800. přetřásali přední vlastenci Pražští myšlénku, jak by k zvelebení literatury napomáhali založením nějakého orgánu literárního. *) Teprvé o šest let později

*) Dne 31. července r. 1800. psal F. M. Pelzel V. Zlobickému do Vídně: „Es will sich hier eine böhmische Gesellschaft formiren, um die Sprache emporzubringen; dazu will Grammerius (sic) alle

podařilo se vyvesti myšlénku dávno uvažovanou: Jan Nejedlý, professor řeči a literatury české, jal se vydávati Hlasatele Českého, „spis čtvrtletní k prospěchu a potěšení všech vlastenců."

Těžko pochopiti nyní zúplna, čím byl tento Hlasatel otcům našim. Neměli posud orgánu nižádného, jímž by potřebám duševním bylo se jakkoli činilo zadost: nebylo ani listu zábavného, ani poučného, ani literárního a tím vším stal se Hlasatel Český. Proto má Hlasatel v prvním desítiletí devatenáctého věku přední místo v literatuře naší, i převyšuje důležitostí a působením v další rozvoj národu našeho vše ostatní, co té doby u nás na poli literárním objevilo se a pojišťuje zakladateli a vydavateli svému památky nehynoucí. Byltě tehdy Jan Nejedlý na vrchu síly a činnosti své nejplodnějším spisovatelem českým, vládna jazykem vybroušeným dle vzorů z doby Veleslavínské. Jsa o tři léta mladší než Jungmann předstihl jej záhy množstvím a rozmanitostí spisů vydaných získav si zvláště překladem prvního zpěvu Iliady uznání předních té doby mužů v literatuře české, Procházky, Dobrovského i Pelzla. Když pak Pelzl ochuravěl, stal se Nejedlý v 25. roce věku svého zástupcem jeho v učitelství českého jazyka při universitě, kteréž mu po brzké smrti Pelzlově uděleno definitivně. Mladistvý nástupce přestárlého Pelzla hned při prvním vystoupení na stolici učitelskou způsobil příjemný dojem v posluchačstvu pružnější výmluvností svou i jevil v prvních letech činnost neobyčejnou. Roku 1806. byv k tomu pobádán od přátel jal se vydávati Hlasatele Českého i dal se do díla s nevšední horlivostí a s plným vědomím úkolu, jejž podstupoval. Slova, jimiž provázel Hlasatele při první výpravě na cestu, nelze ani této chvíle — téměř po sedmdesáti letech — čísti bez pohnutí. „Beř se Hla-

Wochen einen halben Bogen seiner Zeitung beilegen sub titulo: Hlasatel literatury české. Aber es geht sehr langsam. Man tritt alle Montag bei Dobroský (sic) zusammen." V bibl. musejní.

sateli milý! z Prahy k krajanům svým Čechům, Moravanům i všem podlé jazyka zpřízněným široko daleko bydlícím Slovanům! Projdi směle i předních Pánů skvostné a nádherné domy i nízké obyvatelů chaloupky; hlásej jim svatou povinnost k vlasti; upevňuj a rozněcuj neuhasitedlným ohněm ušlechtilých vlastenců neporušenou horlivost, svadlá a vyprahlá nevlastenců srdce občerstvuj, aby jako štípkové vadnoucí zalíváním opět se ujali a hojné i prospěšné ovoce vydali vlasti. Vzhůru! Rychlým pospěš si krokem a neustávej v předsevzetí svém chvalitebném; vlastenci praví a věrní tebe rádi přijmou a s tebou se potěší; přijdeš-li na některého cizozemce aneb odpadlého cizokrojného Slovana, an by tě, že Slovan jsi, haněl a tupil, aneb tvému Slovanskému uštipačně se posmíval kroji, opři a oboř se naň; neb jsa ze slavného, statečného i po všem světě nejrozšířenějšího národu pošlý na své bratří žádné neslušné a utrhačné nesmíš dopustiti hany; braň a zastávej velikého národu slávu, rozšiřuj štěstí a slavné Slovanů jméno“ a t. d.

Pěkná, zvučná slova nebyla nikterak mamidlem slabých duší, prýštila se z plného přesvědčení a z pevné vůle, jakož Nejedlý osvědčil skutkem. Byltě netoliko vydavatelem a redaktorem, ale z veliké části i spisovatelem svého Hlasatele, v němžto kolem sebe shromáždil téměř všecky píšící „vlastence.“

Předním pomocníkem při důležitém a nesnadném díle byl mu náš Jungmann. Nejedlý sám vytkl mu v prvním díle místo čestné položiv článek jeho „O jazyku Českém“ hned po svém předním článku „O lásce k vlasti.“

Rozmlouvání toto jest nejstarší sepsání prosaické, ježto máme z péra Jungmannova. Skládaje tuto památnou obranu jazyka svého byl právě třicetiletý, v tom věku, kde smělá myšlénka nebledne příliš chladnou rozvahou; i neváháme tvrditi, že nade všecko, co prosaického zůstavil po sobě Josef Jungmann, rozmlouvání „o jazyku

českém“ předčí svěžestí a jadrností jazyka i smělostí myšlének. *)

Rozmlouvání toto jest zahrnuto dvěma články, rozsáhlostí a povahou zcela různými.

První — vyšlý hned v prvním díle prvního ročníku Hlasatelova — líčí potkání se Daniele Adama z Veleslavína v podsvětí se zvrhlým Čechem, jazyk český přebídně zpotvořujícím, ustrnutí Veleslavínovo nad národní kleslostí krajanův svých a srdce jímající bolest jeho s dramatickou živostí. Bídný Čecháček, rozumem i jazykem rovnou měrou směšný, staví se tu za stín velebné postavě Veleslavínově, jenž jako prorok na zříceninách jerusalemských hořekuje nad záhubou vlasti své. Šťastným obratem umí pak spisovatel, jenž pojednáním tímto chce povznesti mysli krajanů svých a zbuditi v nich naději v lepší budoucnost, dáti rozmlouvání svému směr povzbuzující a smiřující.

K Danieli Adamovi přistoupí Němec, střízlivý a spravedlivý svědek toho, co se nyní v Čechách děje a ukazuje mu znamení lepší budoucnosti v národě Českém. „Nermuť se Danieli,“ praví, „není ještě posavad po všem veta. Živ jest národ ten, jehožto jazyk zcela nepošel. Stojí až po tu dobu onen štěp vašinců, ač odraný, ač ostím vůkol dušený, nicméně zdá se pouštěti nové pupeny, silné dosti, aby ještě jednou jeho předešlá mladost se obnovila; jen ať dobrý zahradník jest ho šetrný, jenžto v sadu svém každý strůmek rovnou péčí pěstuje. Povstává, dím, ušlechtilejší Česká rodina, zdární synové vlasti, povinnou k té matce lásku v prsech čijící. Ti, kde jste vy snažíce se ustali, uchopují se českého umění a vytrhnou (buďtež jednosvorní!) slavnou

*) V „Sebraných spisech“ svých vydávaje „Rozmluvy“ o jazyku českém po druhé (r. 1841.) naznačil Jungmann I. vydání jejich: „(1803. v Hlasateli I. str. 43),“ což způsobilo nedorozumění, jakoby rozmluvy r. 1803. v Hlasateli byly vytištěny, ježto Hlasatel vydávati se počal teprvé 1806.; rok 1803. ukazuje toliko čas, kdy byly rozmluvy sepsány, jakož Jungmann na str. 153. „Sebraných spisů“ výše dotčených výslovně připomíná.

druhdy vlast svou z přísloví a posměchu okolních národů, jen jestli (a lze-li pochybovati?) ten dobrý otec národů, král náš milostivý, k žádosti Milionů věrných nakloní ucha svého a bude, jímž byl Karel i Rudolf odpoly, docela otcem Slovanům svým!“

Rozmlouvání toto první snaží se vzbuditi cit národní v čtenáři; ježto zvrhlý Čecháček s bídnou hatlaninou na jazyku a podlým smýšlením v srdci nutí čtenáře ku pohrdání jím, vymáhá si Daniel Adam, obraz Čechův bývalých, vznešenou myslí a horoucí láskou k vlasti své plnou úctu a hořem nad záhubou vlasti nejživějšími barvami vylíčeným uchvacuje srdce čtenářovo.

Jiné povahy jest rozmlouvání druhé, vytištěné v třetím díle prvního ročníku Hlasatelova na prvním místě, převyšujíc znamenitě pojednání první rozsáhlostí svou.*) Ježto v prvním rozmlouvání učiněn skvělý útok na srdce čtenářovo, mluví v druhém bystrý rozum za věc jazyka a národu českého porážeje břitkou zbraní všeliké ty námitky, které lichá vzdělanost, povrchní „světaobčanství“ a pohodlná politika prospěšnosti snažení národnímu té doby činívaly a činí posud; v rozmlouvání druhém chce spisovatel čtenáře přesvědčiti. Slavomil svírá „světaobčana“ Protivu tuhým řetězem rozumování svého tak, že musí jednu posici po druhé opouštěti a uznati, kterak rozdílnost národů přirozeně na rozdílném jazyku zakládá se a kterak z toho lidu Českému mnoho škody vzchází, že ti, kdo mají jej učiti a zpravovati, jazyka jeho nejsou znalí; i nezbývá mu posléze proti národnímu snažení českému jiného důvodu kromě toho, že „dobré panujícího domu toho žádá, aby z Čechů Němci se stali.“ Ani toho choulostivého důvodu neleká se statečný neméně než opatrný „Slavomil.“ „Já bych zjevně mluvil,“ dí, „byť i celý svět za svědka stál. Dvůr náš i s nepřátely zachází pravotně: my bychom s pravdou předeň jíti se štítili?“ i vyzývá přímě krajany své, aby prosebně obrátili se ku pano-

---

*) Rozmlouvání I. ujímá v Sebr. spisech“ 4 strany, II. téměř 21.

vníku o šetření jazyka svého. „Již-li jim, kdy čeho požádali, odepřel? Zdaž k pokynutí svých věrných vždycky nebyl přeochotný?“ Vyvrátiv pak námítku, že by mnohojazyčnost překážela síle a moci říše, klade na konci „několik pobožných žádostí,“ „aby nám opět do škol a radnic jazyk náš milý uvedli, aby se mládež Češtině učiti musela, aby všem Čechům láska k vlasti své a svornost mezi sebou, Němcům pak našim větší snášelivost nás a větší chuť k našemu jazyku s nebe do srdce vstoupila“ dodávaje posledním tržením péra ještě ironického přání, „aby každý, čemuž jak náleží nerozumí, jak slušno na skromného člověka, haněti a tupiti hezky varoval se.“ Celý chod rozmluvy svědčí o nevšední dialektické obratnosti spisovatelově, an námítku z námítky přirozeně vyvozuje a břitkým mečem poráží a odpůrce přivádí k mlčení. Ale rozmlouvání svědčí o nemenší statečnosti občanské původce svého.

Vyslovujeť tu mínění své s takovou otevřeností, rázností a neohrožeností, že tu stojí co nějaký tribun lidu utlačeného vytýkaje utiskovatelům křivdy, které páchají, i odsuzuje přímo celou tu soustavu poněmčovací vymyšlenou na záhubu národu Českému. Kdo by se nepodivil mravní smělosti učitele státem zřízeného, an nazývá školy naše „ktomu nejvíce hodnými, by i poslední znik vtipu Českého udusily“ a proti německým soudům zdvihá skromnou otázkou těžkou obžalobu: „zdaž od našich ouřadů pouhý Čech spravedlivosti bezpečně se nadíti může?“ kdo by nehleděl s úctou k šlechetnému obhájci, an jazykem opravdu biblickým líčí opovrženost a bídu utištěného národu svého, jenž „jako tam u Egypčanů ku pluhu aneb šidlu otců svých zaklen jest, ježto zatím cizozemec nadutý v správu zemskou a prospěchy jeho se uvazuje.“ Tak přímá, rázná a vlastenecky vroucí jest řeč v těchto rozmluvách, že jenom z neznalosti jazyka českého a úplné nevšímavosti spisův českých při vyšších úřadech té doby možná vysvětliti si, kterak zůstala bez následků spisovateli nemilých. Bylotʼ jedinou asi výhodou, kterou měl národ Český z neznalosti

jazyka svého při úřadech, že spisy české mohly pronesti mnohou myšlénku, jejížto smělost by byla vzbouřila krev jednak bázlivé, jednak nepříznivé byrokracie.

Rozmlouvání „o jazyku Českém“ nemohlo zůstati bez dojmu hlubokého ve čtenáře. Postačí ukázati k tomu, že dva z největších duchů, jichžto díla národní literaturou a životem duševním vůbec u nás nad jiné mocněji hnula, Šafařík a Palacký, zvláště tímto „rozmlouváním“ byli probuzeni k citu a snažení národnímu.*)

Jungmann byl i dále po tři léta, co vycházel Hlasatel v první době své — 1806., 1807. a 1808. — stálým jeho přítelem a pomocníkem. Mezi články z péra jeho do Hlasatele přešlými klademe zde na prvním místě překlady tří rozmluv Luciana Samosatenského, ježto svědčí o zvláštním zalíbení Jungmannově v tomto vtipném rouhači pohanském. Že Jungmann již za prvních let Litoměřických spisy Lucianovy pilně čítal, viděti netoliko z těchto překladů tří jeho dialogů, ale i z toho, že v druhém rozmlouvání „o jazyku českém“ třikrát Lucianem se dokládá; aniž mýlíme se přičítajíce působení Jungmannovu i to, že svat a kolléga jeho Ignác Hájek, jenž jinak neukázal veliké chuti k spisovatelství, jal se překládati rozmluvy Lucianovy na jazyk český; vyzývá jej Jungmann ještě r. 1820. (v Slovesnosti str. 321.) veřejně k dalšímu překládaní slovy velmi srozumitelnými: „Od něho (Hájka) čekáme českého Luciana.“

Jest pak v ročníku prvním Hlasatele dlouhý dialog „Timon neb nevlídník,“ v ročníku třetím dva kratší „O marnosti krásy“ a „Diogenes a Pollux.“ Zdá se, že Jungmann

*) Viz Šafaříkův životopis v Nauč. Slov. sepsaný synem jeho Vojtěchem. Palacký ve schůzce sboru na oslavení Jos. Jungmanna dne 23. února 1873. v staré síni radnice Staroměstské, jížto předsedal Dr. Rieger a přítomni byli kromě jiných členů hr. J. Clam-Martinic, nám. purk. Huleš, radní Hanke, šk. rada Wenzig a j. výslovně pravil, že čtením „rozmlouvání o jazyku Českém“ vzbuzen v něm cit národní a snaha naučiti se důkladně jazyku svému.

sám kromě těchto tří rozmluv ničeho více z Luciana nepřeložil ponechávaje díla toho J. Hájkovi, jenž je aspoň z části vyvedl. *)

Jako ukázky z Luciana svědčí o studium literatury řecké, viděti z jiných článků Jungmannových v Hlasateli, že čilá jeho mysl obrácena byla ku poesii předních národův novověkých. Již v prvním ročníku potkáváme se s výtečným na ten čas překladem Bürgerovy „Eleonory," kterouž tu překladatel nazývá „Lenkou" (v II. vydání Lenorou); z literatury anglické potkáváme se tu v II. roč. s heroidou „Psaní Eloyzy Abelardovi" od Popea a s Grayovou proslulou „elegií na hrobkách veských"; v roč. III. přeložena jest delší satyrická báseň Popeova „Lazebnice." Jakož tyto překlady jsou vůbec jazykem i veršem mistrovské, sluší zvláště povšimnouti si výtečného verše jambického, jenž pravidly přízvuku naskrze zpravuje se. Zajímavý zajisté úkaz, že Jungmann jsa, jakož výše vyloženo, té doby přesvědčen o tom, že přízvuk nemůže býti základem českého veršování, přece skutkem přidržoval se ho velmi svědomitě čekaje konečného nálezu onoho areopagu učeného, jemuž důležitou při časomíry proti přízvuku předložil k rozhodnutí.

Kromě těchto překladů básnických vydal Jungmann v Hlasateli (III.) původní elegii „na smrt Stanislava Vydry," jížto vděčný žák tklivě vyjádřil zármutek věrných Čechů z odchodu horlivého učitele a vlasteneckého jesuity.

Z prosaických článků ostatních nejrozsáhlejší jest „Hra v šachy" (Hlas. I.), kde příběhy vzácné této hry se vypravují a ku konci připojuje se jambický překlad latinské básně o šachovní hře, kterou vlaský jesuita Dominík Ludovici složil; i v těchto verších překladatel šetřil co nejsvědomitěji pravidel přízvuku. Pěkný jest i výňatek ze spisů šlechetného kvakera a proslulého vynálezce hromosvodu Benjamina Franklina, tohoto pravého praktického mudrce nové doby, „Starý, chudý Richard aneb prostředek bohatým býti";

*) V. J. Jungmanna Hist. lit. čes. II. vydání str. 435. čís. 928.

(Hlas II.); v témž díle nalézáme i „příběh satyrický,“ z ruského přeložený, v němžto líčí se úmysl Jupiterův, „učiniti všecky lidi šťastné,“ kterak když proto posláno sedm Mus na svět s prostředky k oblažení člověka a když přinesly bohům zprávy, že lidé toliko po uveselení, cti a bohatství se shánějí, rozumu a ctnosti nedbajíce pevně uložili, že těmito dary po těch třech poselkyních toliko ty opatří, kteří „mají rozum a ctnost.“

Kromě těchto článků, ježto všecky nalézají se i v jeho „Sebraných spisech“ (r. 1841.), jsou v Hlasateli ještě dva kusy prosaické z péra Jungmannova, které měly zanímavost toliko časovou a jimž Jungmann sbíraje u vysokém stáří roztroušené plody mládí svého nedopřál místa mezi vybranými. Jest to „Kristiana Flisa, holandského lodního správce udatnost a podivné se zachování“ (II. str. 457—466) a Slezská povodeň (III. 304—313). Než Jungmann pečoval o Hlasatele i povzbuzováním přátel svých ku práci; píšeť dne 15. listopadu r. 1808. A. Markovi: „Zvláště pak prosím Vás, byste Hlasatele vzal do své starosti a vždy něco do něho P. Nejedlému posílal, buď bezprostředně, neb když se nahodí skrze mne, neb to jsem jemu již psal a připověděl na jeho o pomůcku žádost, že nemoha pro velmi důležité zanešení se pracemi jinými sám psáti, za sebe muže jiného postavím a ten muž že jste Vy!“

Pomáhal pak Jungmann Hlasateli nejenom rozmanitými a četnými plody ducha veršem i prosou, než i prací způsobu méně příjemného a vděčného: byltě sběratelem předplatitelů na Hlasatele v Litoměřicích a v okolí. Ve čtvrtém dílu „Hlasatele“ r. 1806. jest „zpráva o tomto spisu čtvrtletním,“ v nížto se oznamuje, kde se naň předplácí; tu pak mimo Prahu jmenují se na prvním místě Litoměřice, kdežto se předplácí „u Pana Professora Jozeffa Jungmanna.“

Roku 1809. přestal Nejedlý vydávati list svůj neodříkaje se ovšem nikterak vydávaní dalšího, ano čině spisovatelům otázkami a žádostmi naň dotírajícím neustále sliby, že bude vydávati jej opět, jak mile odstraní se překážky, příliš drahý

papír a p. Ubíhal rok po roce a Nejedlý neplnil slibu často opakovaného. Nikdo nestopoval přípovědí a nadějí v té příčině dávaných a vzbuzovaných bedlivěji a nedočkavěji než Jungmann. Listy jeho příteli Markovi dotýkají Hlasatele každé chvíle. Dne 20. června 1809. neví ještě ničeho jistého: „Hlasatel snad čeká lepších časů"; koncem téhož roku, dne 30. prosince, opakuje v listu témuž příteli slova Palkoviče, „muže výborného a neunaveného," jenž prý „právem touží do P. Nejedlého, že ustává a z první vroucnosti své vychladl," i dokládá s trpkostí: „tak jest! jeden u nás se spoléhá na druhého a pracovati nikdo nerodí." Dne 9. února 1810. má opět naději, že Hlasatel bude vydávati se an píše příteli, že „zpěv o Igorově tažení proti Polovcům" vyjde v Hlasateli a „tak že ho bez toho uvidí."

Ale již v listu 18. dubna t. r. mluví o tom, že pro drahotu papíru „nechce Nejedlý Hlasatele tlačiti, leč že by se jeho cena zvýšila aspoň na 3 zl., k čemuž on, prý, mu radil mněje lepším býti, abychom dražšího nežli žádného Hlasatele měli; ale v témž listě touží Jungmann na J. Nejedlého, „že více Advokát než literator jest." Leč brzo potom (v listě bez datum) dává A. Markovi stručně veselou zprávu: „Hlasatel se tlačí" — ježto se ovšem ukázala býti nepravdivou.

Dne 5. července 1810. mluví o vydávaní nějakého denníku jako o zbožném přání, kteréžto by se vyplnilo, kdyby „společnost česká" se „stloukla," která „z úroku jistiny (dobře opatřené) knihy vydávati by mohla, zvláště denník nějaký, třeba jen Hlasatele dále, však když řádně vycházeti bude, a více pracujících vznikne a laciněji se dáti moci bude, také dobrý bude." Koncem srpna (29.) má opět zprávu o něco radostnější: „Hlasatele posavád z těžka vydal Nejedlý — člověk líný nad míru, ale vydá jak mi píše." Sliby na licho činěné těžce nesl Jungmann i dává příteli „posledního listopadu" věděti, „že P. Nejedlému před včírem psal a jemu ještě jednou předložil, aby Hlasatele konečně vydal;" po čemž Nejedlý konejšil horlivého pomocníka a povzbuzovatele svého opětným slibem, jak Jungmann oznamuje Markovi

dne 29. prosince: „Nejedlý mi píše, abychom jen shromáždili, že Hlasatele zajisté vydá, jen co poněkud lacinější papír a tisk bude.“ Za celý rok 1811. neděje se v listech Jungmannových zmínky o Hlasateli až v den předposlední (30. prosince), kdežto oznamuje příteli Markovi, že jeho „Výrazy nevrlosti“ i Nejedlý do Hlasatele chce vzíti, kteroužto zprávu opakuje dne 6. ledna r. 1812. s opatrným doložením: „jest-liže přece někdy ho vydá.“ A v prvních měsících r. 1812. (v listě bez datum): „Hlasatele vydá zajisté Nejedlý, ale ne dříve než budou lepší peníze, poněvadž tuze drahý tisk i papír.“ Tato naděje byla 2. března ještě velmi vzdálena, nebo čteme v listě jeho opět zbožné vzdechnutí: „Kéž jen P. Nejedlý posléze k vydání Hlasatele se naměří!“ Potom tratí se „mořský had“ z listův Jungmannových, až opět po více než třech letech ukazuje se na povrchu — dne 30. srpna r. 1815. — v předposledním listě A. Markovi z Litoměřic poslaném praví dvěma slovy: „O Hlasatele vyjití pochybuji.“ I do Prahy provázel neumořitelný Hlasatel Jungmanna; první jeho list odtud A. Markovi daný 11. ledna 1316. přináší veselou novinu: „P. Nejedlý mým ponuknutím a přimluvením posléze zaměřil se vydávati Hlasatele; má as na 2 svazečky pohromadě a zbírá na 3. a na 4tý, aby aspoň na jeden běh založen byl. Můžete-li tam něco sebrati a Pana Vetešníka neb jiných též k tomu pozvati, doufám, že to učiníte,“ připojuje dále zanímavé zdání o J. Nejedlém. „P. Nejedlý zdá se poněkud vraceti k předešlé své lepší povaze, toliko ničeho o novotách v dobropísemnosti slyšeti nechce; já o to s ním se nechci nesnaditi, věda jako každý, že v tom vzdělání naší literatury nezáleží! Kýž bychom měli hodně mnoho pěkných spisů, třebas jen v bratrské orthografii!“ Avšak po více než devíti měsících, dne 30. října, nemůže dáti příteli jiné zprávy než: „P. Nejedlý o novém roce jistě že vydá Hlasatele i referentu P. Tvrdému*) připověděl.“ Zatím řídký obláček pravopisný

*) t. j. referent o věcech školních při gubernium, upřímný vlastenec, jejž oslavil Jungmann odou r. 1816. (v Sebr. spisech 1841. na str. 7.)

zhustl v černý mrak a již 31. července r. 1817. dává Jungmann A. Markovi zprávu velmi vážnou, že přistoupení veřejné k opravě pravopisní „stálo ho přátelství Nejedlého.“ Po tomto roztržení dávných druhů literárních, z něhož potom oběma vzešlo mnoho trpkosti, dotýká Jungmann Hlasatele ještě při samém konci r. 1817. „S Nejedlým jsem více než po půl létě tyto dni poprvé mluvil, my trochu jsme mrzuti na sebe skrze tu orthografii; on nechce snésti té novoty a já bych i rád jí užil: nevím tedy jak to vypadne. Hlasatele přislíbil mi vydávati (ale to již kolikrát) aspoň 2 částky v rok. Nevydáli on, musím hnedle jinak se o to starati; již bych se byl veň pustil, kdyby Slovník na srdci přílišně neležel.“

Tenkrát — po desetiletém odkládaní — byl slib Nejedlého vykonán, r. 1818. vyšel Hlasatel opět, v okolnostech zúplna proměněných; vydavatel, jenž byl r. 1808. středištěm všech literárních snah, byl nyní toliko hlavou strany stavící se příkře proti všelikému pokroku v jazyku; a dorůstající pokolení obracelo zraky své k straně protivné, usilující o další vzdělávaní jazyka, k straně, jejížto korouhví byla oprava pravopisní Dobrovským navržená, jejížto hlavou stal se Josef Jungmann.

V Hlasateli r. 1818. není již ani řádku z péra Jungmannova.

Hlava sedmá.

Prvotiny pěkných umění Hromádkovy.

(Listy Vídenské).

Tou dobou, když Nejedlý vydávaní Hlasatele neustále přisliboval a neustále odkládal omlouvaje se drahotou papíru a lety válečnými, založil ve Vídni na počátku roku 1813., když se mysli všech národův evropských již chystaly k válce o život a o smrt proti nenáviděnému světoborci, nový list literní Jan Hromadko*).

Úkol, jenž zdál se býti na ten čas příliš nesnadným na půdě domácí přednímu spisovateli té doby, vzal na se na půdě cizí muž beze jména, bez schopností ano — což při učiteli jazyka českého na vysokých školách zvláště hodno paměti, i bez dostatečného vzdělání jazykového. Ze všech vlastností potřebných k dílu předsevzatému měl Jan Hromadko jedinou, jakousi smělou, téměř dobrodružnou podnikavost, jížto však nedostávalo se ani potřebné rozvahy při počínaní ani pořádku a zprávnosti při provádění.

S novinami svými spojil zvláštním způsobem i pojištění proti ohni a krupobití tak, že každý předplatitel na celý rok pojistil si zároveň statku svého.

Začav r. 1812. vydávati „Cís král. Vídenské noviny," té doby nejrozsířenější noviny české, přijímal do nich též naučné a zábavné články, jimžto od 1813. věnoval zvláštní

*) Jest to jedna z mnohých zvláštností tohoto „professora řeči a literatury české," že jméno své na listě svém čtverým způsobem dával tisknouti: Hromadko, Hromádko, Hromatko, Hromátko; nejčastěji vyskytá se Hromadko.

list půlarchový, později též archový, jenž však nevycházel pravidelně jednou za týden, nýbrž dosti často několik neděl neobjevoval se s nemalou bolestí nedočkavých vlastenců.

Tyto „Prvotiny pěkných umění“ shromáždily kolem sebe za nedlouho všecko téměř spisovatelstvo české — tak veliká byla potřeba listu podobného. Vydavateli dostalo se cti, že mohl kromě jiných mezi spolupracovníky svými uváděti nejslavnější té doby spisovatele, Dobrovského, Puchmajera, Hněvkovského, Kinského, Poláka, Dlabače, Gallaše, a mladistvé tehdy A. Marka, V. Hanku, V. Svobodu Navarovského; mezi podporovateli byl ovšem i Josef Jungmann.

Měltě Jungmann té doby, zvláště od vydání „Ztraceného ráje“ pověst ve spisovatelstvu českém tak slavnou, že Hromadko počínaje vydávati „Prvotiny“ přál si jeho rady a pomoci. Než Jungmann nevšímal si z počátku ani novin jeho politických ani literních příloh k nim tou měrou, že ani nepředplatil na ně. Dostav prvních čísel příloh ku přečtení píše A. Markovi dne 22. února 1813. „Ta jedna příloha k Hromadkovým novinám se mi líbí; kdyby jen u každého numera něco takového měl; ta satyra Horácova ještě hezky plyne a že prosodie kulhá,*) za to nemůže ten, kdo ji zaslal.“

Ještě 1. dubna táže se Marka, zdali „drží Noviny Hromadkovy;“ rád by je prošel třeba po „roce najednou.“ Hromadkovi však bylo stranění se tak váženého spisovatele jako J. Jungmann velmi nemilé a snažil se získati si jej; i obrátil se k němu dvojím listem, aby si jeho pomoc zjednal; píšeť Jungmann dne 8. dubna r. 1813. příteli Markovi: „Tuším jsem v předešlém psaní Vám zmínil o Hromadkově druhém ke mně listu**) a mé k němu odpovědi, v které jsem mu radil, na místě novin Denník na způsob Hlasatele vydávati, aby asi 3 zl. stál, že mu pomáhati budeme. On myslím od novin neustoupí.“

---

*) Hexametry tohoto překladu (v II. Listě 1813.) jsou přízvučné.

**) Zmínky takové není v listě předešlém.

V témž listě oznamuje příteli, že „mu Pan Hromádka (sic) včera ponejprv novin svých poslal, ač jich nežádal“ a nemůže se dovtípiti, „bylo-li to omylem čili nějakým oumyslem.“ Ježto té doby nebyl ještě díla Hromádkova nižádným skutkem účasten, dává o dva měsíce později, dne 9. června témuž příteli věděti, že „panu Hromádkovi, kterýž mu nechtějícímu posílá svých novin, poslal — cizích prací“ — mezi nimi jeho „elegii na Durycha.“

Od té doby byl pak Jungmann r. 1813. a 1814. z nejhorlivějších pomocníků Hromadkových netoliko prací svou než i přátel svých A. Marka, Fr. Vetešníka a kanovníka Litoměřického, Jana Tachecího.

První patrný příspěvek Jungmannův do „Prvotin“ jest překlad známého místa ze spisu ušlechtilého Němce Herdera, jenž výmluvně hájí Slovanův proti útržkům cizincův, zejména svých krajanův vlastních a uznávaje dobré vlastnosti a ohlédaje rozsáhlá sídla Slovanských národův prorokuje jim šťastnější budoucnost. Byltě Herder vůbec miláčkem Jungmannovým, jehož na nejednom místě vděčně dotýká.

O slovanském směru Jungmannově svědčí též překlad pojednání Bartoloměje Kopitara „o slovanských nářečích a prostředcích jim se naučiti,“ kterýž té doby velikou pozornost k sobě obrátil.

Stručné pojednání Kopitarovo podávajíc světlého přehledu jazyků a národů slovanských vytýkalo i hlavní doby literatury všech větví.

Čím se však vlastenci slovanští zvláště rozehřáli, byla na konci pojednání — ač opatrně*) — vyslovena naděje, že jako „někdy řecké dialekty v jeden srostly, tak se někdy může díti s slovanskými.“ Ano „vychytralý Krajinec“ — jak Kopitara nazývá neméně vychytralý baron Hormayer v listu k Dobrovskému — byl tehdy ještě tak upřímným Slovanem, že jakkoli by si byl přál, aby obecným jazykem spisovním

---

*) Vytištěno bylo původně v „Wiener allg. Gelehrten-Zeitung 1813.“ v dubnu.

stalo se Slovanům jedno z poledních nářečí, „svou přirozenou povahou jemnějších a měkčích,“ nenamítal ničeho ani proti tomu, kdyby štěstí „třeba nejtvrdšímu žezla podalo;“ vždy, prý, by ještě i tento jazyk proti jiným jazykům libě zazníval.

Vlastenecký překladatel přisvědčiv celému článku bez námitky, v skromném poznamenání toliko hájí nářečí „našich,“ že mají mnohé zvláštní přednosti.

Tímto směrem všeslovanským béře se i jiný delší článek, ukazující k tomu, kterak si učení Poláci všímají literatury české. Jest to „výtah z řeči Jana Kosakovského, člena tovaryšstva přátel nauk, čtené dne 5. února 1803. ve Varšavě.“ Učený biskup v této řeči velmi upřímně připomíná i svazkův příbuzenských i historických mezi národem Polským a Českým a s radostí ukazuje, kterak vzmáhá se nový život duševní v uhněteném národě Českém, jmenuje dva spisy z nejnovější té doby literatury České, Kroniku Pelzlovu a Nejedlého překlad prvního zpěvu Iliady vykládaje se zvláštní zálibou krásy české Iliady i vyvozuje odtud, jak blízký jest jazyk Český Polského. Obrátiv se potom k velikému počtu národů slovanských i k rozsáhlosti jejich sídel vyzývá vlastenecky druhy své v učené společnosti, aby vyhledávali prostředkův, jimiž by zakládaly se literární svazky s učenými Slovany ostatních kmenů. „Jak rozlehlé otevřelo by se, učení mužové, pracem vašim pole.“ S nadšeným důvtipem vykládá pak dále, kterak by takový svazek jazykův slovanských každému z nich byl užitečným, kterak by zejména nedostatek v jednom nářečí doplňoval se hojností druhého. Vlastenecký biskup končí řeč prorockým hledem v budoucnost, kdežto „umění na půlnoci stále budou míti sídlo a z půlnočních do jiných krajů půjde jejich světlo.“

Netřeba vykládati, jak vzácnou pochoutkou byla slovanskému srdci Jungmannovu taková slova učence polského. Překypující srdce nemohlo přestati na pouhém výtahu z řeči biskupovy; pudilo jej k vyslovení zdání svého. Opraviv

napřed, čeho polský spisovatel z českého veršovnictví — o časomíře a přízvuku — nepojal dosti světle, uznává s pravým nadšením „šlechetné, lidské a vlastenecké city předůstojného biskupa“ i raduje se, že „tato vznešená osoba s našimi nyní v slavné monarchii Rakouské u všech Slovanů jako nějakým božským ponuknutím probuzenými žádostmi odměnného se všech slovanských dialektů k sobě bratrského zblížení tak výborně srovnává!“ A roznícená obraznost jeho zanáší jej tak daleko, že již vidí v budoucnosti bližší vzdálenější, kterak mocnářové Rakouští stanou se zakladateli jednotné řeči slovanské v říši své! „Nemejlíme se, všecko ve světě zraje k dokonalosti. Našemu otci Františkovi aneb Nejjasnějšímu některému nástupníku jeho schována ta sláva býti tvorcem všeobecné spisovné řeči Slovanů pod jeho žezlem životu se těšících, jestli ne všech, aspoň těch, kteří latinských liter v psaní užívají. Tím sobě v srdci svých věrných věkostálé vystaví oltáře.“

Však tu zpomíná si v čas, že jest ještě úkolem vlastencův, „toho možnost a prospěch neomylný prvé ukázati!“

Vroucím vzdechnutím, aby zde (totiž v listech Vídenských) našinci brzo čítali, „kde a od koho jaký pokrok k tomu velikému cíli učiněn“ končí Jungmann tento památný výlev srdce svého.

Menší plody péra Jungmannova v listě Hromádkově jsou básně původní i přeložené. Původní básně nalézají se v „Prvotinách“ tři, z nichž dvě časové, příležité. Ryk válečný r. 1813. i jeho z blízka se dotýkající vyrušil jej z obvyklé klidnosti a touha po míru nekonečnými válkami ve všech srdcích vzbuzená vdechla mu vlasteneckou „píseň pro cís. král. obranu českou.“ Píseň tato, které původce nedopřál místa v „sebraných spisech“ a proto téměř zúplna neznámá*) vyzývá ohnivě Čecha ke zbrani:

Vzhůru Čechu! chop se zbraně,
Slyš! volá tě český král.

*) Vytištěna v „Prvotinách pěkných umění“ v příloze k listu XXVI. 1813.

a povzbuzuje jich k udatnosti líče velmi živě ohavnosti, které Francouzi pod rouškou svobody páchali; ano vytýká příkře Francouzům všeliké jejich skutky:

„Tam, kde vaše vzteklé hlůzy
V ukrutnosti, v podvodu
V chrámu, domu tropí hrůzy,
Tam voláte svobodu.“

I chválí si básník štěstí České země,

„Kde všechněm všecko rovně dáno
Jako slunce, jako den,
Darů Božích všechněm přáno,
Žádný od nich svoboden.“

Sluší doložiti, že tak příkře jak v této písni Jungmann nikdy ani veřejně, ani v listech důvěrných nemluvil o Francouzích, i zdá se, že jemu samému v době pozdější celý tento výlev vlasteneckých citů znelíbil se; aspoň to, že nepřijal dosti dlouhé „písně“ této do sebraných spisů, dosti zřetelně mluví v ten rozum.

Druhá báseň původní pochází z téže doby válečné, která nenadálými obraty přivedla do Litoměřic vojsko ruské, v němžto poznal Jungmann vrchního kazatele obrany Penzenské, Alexandra Vasiljeva, s nímžto vešel i v užší známost tou měrou, že kněz ruský odcházeje z Litoměřic slíbil mu, že mu bude psáti, což, jak se zdá, nikdy se nestalo. Tento muž „mnohým drahý dobrým lidem“ když se v Litoměřicích rozstonal, Jungmann zaklíná Litoměřice, „hrad nehostinský“, aby „snesly sem hojebné dary hor svých“ a byly laskavy na „Slovany“. *)

Utěšená jest třetí báseň původní z péra Jungmannova v „Prvotinách“: „Slavěnka Slavínovi (list XVII. r. 1813.) **) Básnička tato jest odpověď spanilomyslnému mladíku slovanskému Samueli Rožnayi, jenž přesadiv „Kvítí řecké“ z domácí zahrady do české, zejména pak „Bionovo naříkání nad

*) V Prvotinách r. 1814. č. 9.

**) Jungmann nepoznamenal v Prvotinách (1813. List XVII.) básně této svým „J. J.“ nýbrž **—n, ale vzal ji do Sebr. spisů 1841. str. 50.

Adonisem", „Mimnernovu píseň na lásku" a „Anakreonovy písně při víně", r. 1807. v Hlasateli (na str. 570—583) předložil je „Slavěnce" s přípisem vroucí láskou k vlastenecké literatuře dyšícím, v němžto slibuje, že „budou-li jí tyto květinky příjemné, za nedlouho i druhým i třetím takovýmto sebráním pozavděčí se." K otázce pak Slavěnčině „jak se mu za to pěkné odslouží," odpovídá Slavín něžně, že „její rozkošné zření, kteréž se tomuto kvítí zasměje, bude odplatou nejpříjemnější." K tomuto listu Slavínovu odpovídá tu „Slavěnka" básnickým posláním vysokého vzletu, kterýmž vřelý dík vyslovuje „vlastenci, kochánku, miláčku," že „se jí zavděčuje kyticí tou z Enny a Tempe," již „zná po vůni lahodné," chválíc že „outličkou strháno rukou i v krásotě svíží." Jedinké toliko přání vyslovuje skromně Slavěnka: „kdyby je chtěl také vázati prostolibým proutkem, jak v záňadří je nesla sama krásná Helenka." Než „od něho dar každý vzácen, on pýcha Slavěnky." Jmenovitě toto poslání jest drahocenný ostatek vybroušeného vkusu Jungmannova, jest i důstojným pomníkem mladistvému pěvci, jenž zbudiv krásné naděje zemřel než je mohl naplniti.

Sluší povšimnouti si jemného pokynutí, jímž Jungmann vybízí nadějného básníka slovenského, jenž přeložil básně starohelenské veršem přízvučným a rýmovaným, aby „vázal kvítí prostolibým proutkem, jak v záňadří je nesla krásná Helenka": aby veršoval časoměrně, jakož samo poslání Jungmannovo hexametrem časoměrným jest složeno.

Překlady z básníkův cizích Jungmann vydal v Prvotinách toliko dva: z Drydena Ohlášení lásky, (v listě XIII. 1813. „Proč bych Jene zapírala" atd.) a „Radosť" Schillerovu (v listě XXIX.); první z těchto básní nepokládal za hodnou, aby ji přijal do „sebr. spisů".

Posléze zmiňujeme se o článečku, jenž první z péra Jungmannova dostal se do „Prvotin" (v XII. listě r. 1813.), kdežto pod záhlavím „Literatura českého básnířství" ukázav k tomu, kterak „k nemalému poesii vlastenské prospěchu a národu slovanskému k poctě P. Tablic v svých poesiích počal

křísit a jako z nepaměti lidské vybavovati jména i skládaní zemřelých básnířů vlasteneckých a „v té naději, že některý z PP. vlastenců k podobnému zbírání zpěvů starších a zpráv o jejich skladatelích se probudí,“ klade tu malý počátek podávaje stručné zprávy o Janu Hájkovi, bratru svata svého Ignáce. Článeček tento jest první, skrovný kamének na veřejnost jím vynešený z oboru dějin literatury české: skrovný i tím, že týkal se muže, jehož jediný do té doby tištěný spis byla píseň složená na uvítání biskupa Litoměřického „Ferdinanda rytíře ze Šůlsteynu v Hradišti“. Dvě z rukopisních jeho básní, „kterých žel! málo se zachovalo“, dal Jungmann v Prvotinách vytisknouti.

Posléze sluší dotknouti ještě účastenství, ježto Jungmann měl při Puchmírově básnickém sborníku. Ve svazku IV. r. 1802. vydaném nalézá se „Těžké vybrání“, první pokus znělky v českém jazyku od r. 1798., jak praví v Sebraných spisech r. 1841. na str. 125.

V posledním pak svazku pátém, r. 1814. vydaném jest z péra Jungmannova původní prostoduchá „Spokojenost“; a překlady Popeova „Messiáše“ a Schillerovy „Rukavičky“. Všecky tyto kusy jsou i v Sebraných spisech r. 1841.

V témž díle jest i památné „básnířské psaní“ Markovo Jungmannovi.

Hlava osmá.

Bohemarius. Půtka s ním a její osudy.

Věnujeme zvláštní oddělení statečnému boji za jazyk a národ, jejž Jungmann podstoupil s nevšední bystrostí ducha i statečností charakteru, boji, který potkal se té doby s velmi živým účastenstvím vlastencův a nabyl jakési důležitosti i v dějinách literatury naší, boji i tím památnému, že přemožený poznal upřímně křivdy, jížto se dopustil a činil vše, seč byl, aby ji napravil — stal se ze Šavla Pavlem, z hanobce a tupitele jazyka českého jeho přítelem, ano v pozdějším věku na půdě cizí skládal verše velmi perné na odrodilce v tom jazyku, jejž v mládí doma tupil.

Roku 1812. vyšlo v Praze první číslo listu právě založeného, nazvaného Bohemia.*) Zdá se, že vydavatelé chtěli hned prvním číslem stropiti mnoho hluku a přivábiti si obecenstvo. Nahromadili předmětů a titulů vnadivých, aby jistěji hnuli líným, roztržitým obecenstvem. V čele listu posmívali se „módní náruživosti — dobročinnosti“; „o nemravnosti našich básníků“, „o nedostatku ražené mince v Evropě“ byly zajisté tituly, které mohly drážditi i vysoké vrstvy společnosti hledající čest a slávu ve skutcích veřejné dobročinnosti, i vzdě-

*) Pohříchu nenalezli jsme této „Bohemie“ v nižádné bibliotéce Pražské a nevíme tedy o obsahu zlopověstného tohoto listu více než čeho jsme se dočetli v polemice Jungmannově. Číslo první, proti němuž Jungmann tak rozhodně vystoupil, bylo i posledním; obecenstvo nedalo se tehdy omámiti dryáčnickým křikem. — Sluší doložiti, že rok 1812. tuto položen jest proto, že v polemice Jungmannově v Listě XXXXVI. jest uveden.

lané třídy vůbec, jimžto čtení básníků bývá modou, pochoutkou neb potřebou, i ony velmi vážné kruhy, jimžto ražená mince jest nade všecky jiné rozkoše tohoto světa. Ale nebylo toho dosti, dráždidlo musilo býti ještě ostřejší: Bohemia obořila se zhurta na jazyk český vytýkajíc mu, že jest chudý, bez vyššího vzdělání, neschopný k vyjádření pojmův odtažitých a jsa již od časů Rudolfových a Matiášových němčinou pokažený nemůže ovšem nižádným úsilím od záhuby býti zachráněn; nově se vzbuzující život literární v jazyku českém jest jako knot lampy dohořívající, jenž zaplápolá ještě jednou než docela uhasne.

Takový útok byl té doby cosi nevídaného a neslýchaného. Bylo sice nevážení si češtiny u vyšších vrstvách obecné, ale tak urputných, ano surových útokův na ni nebývalo před tím nikdy. Jedněm nezdála se čeština býti nepřítelem tak mocným, aby podstupovali boje proti ní; druhým bránil vrozený cit posmívati se pozůstatku — jakkoli jim snad chatrnému — po předcích; vůbec pak opatrná censura dusila každé slovo, které mohlo kdekoli způsobiti nějaké rozčilení myslí. Snadno tedy porozuměti tomu, kterak úsměšný a hanlivý článek podráždil řídkých té doby vlastencův českých, nikoho pak tou měrou jako Jungmanna. Živ jsa vznešené myšlénce křísiti literaturu českou a tím povznesti celý národ, nemohl necítiti do nejhlubší duše té drzé urážky, která učiněna jest listem nesoucím jméno země České na čele jazyku a národu Českému, i rozhorlil se tak, že pustil se sám do tuhého boje s „Bohemariusem", jak s úsměškem nazývá protivníka svého v Bohemii. Jak mocné bylo pohnutí jeho mysli, vidíme z toho, že napsal v té příčině tři články, které v „Prvotinách" naplňují téměř dva archy! Jeví se tu náš tichý genius jako pravý Staročech: jsa přítel míru hledí si toliko práce své a nechává každého na pokoji; ale jsa přinucen k obraně brání se jako lev proti svévolnému násilníku.

První článek nazývá spisovatel Antibohemia ukazuje již titulem, kam střely namířeny. Za heslo položil před článkem pěkná slova z posledního zpěvu Göthova Heřmana a Doroty:

. . . . . setrvejme a držme;
Pevně se držme . . . . .*)

Ve způsobu rozmluvy mezi A a B spisovatel vykládá tu zřetelně a živě, co Bohemarius proti jazyku českému nahromadil úšklebků a surovostí i mrská nelítostně všeliké ty důkazy sprostého, ano podlého smýšlení, mnohé překroucenosti a nemotornosti, s nimiž se potkává. Na konec smluví se oba rozmlouvající, že Bohemariusovi „pošlou nějaké slovo, by jestli on sám nezmoudří, aspoň jiní se nezbláznili.“ Toto „slovo“ učiněno jest tělem hned v následujícím Listu „Prvotin“ XXXXVII., kdežto čteme „Slovo k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi.“

„Slovo“ jest nejskvělejší do té doby plod národní polemiky české proti krutým nepřátelům a ukazuje nám Jungmanna ve světle novém — co výtečného publicistu. Vyvraceje liché námitky a úsměšky odpůrcovy brzo pádnými důvody brzo lehkým vtipem neb žertem staví obranu jazyka českého a snah o jeho povznešení na tak pevných základech, že i nyní po vypršení šedesáti let obdivujeme se pevné stavbě a poznáváme ruky mistrovské.

Napřed vykládá odpůrci rozdíl mezi jazykem českým a německým, z nichž každý své přednosti má, český jako jazyky klasické více k básnictví a hudbě, německý více k filosofii se hodí; proti jeho úsudku o barbarství jazyka českého staví mu mínění výtečných spisovatelův německých, Herdera, Schlötzera a Jenische. Mudrování jeho o vměšování slov německých do češtiny odbývá snadně tím, že ukazuje k hojnému zřídlu, z něhož — když toho potřebí — Čechovi milo vážiti — k zbratřeným nářečím slovanským. I vyzývá protivníka na učený souboj o průpověď, „že český jazyk vybroušený, zvučný a zvláště pomocí svých zbratřených nářečí ke všem uměním a vědomostem spůsobilý jest,“ volaje naň vyzývavě: „Jste-li muž, vstupte do okolu, dejte se v závod: kdokoli vzdělanější v národu

*) Těchto několik veršů jest nejstarší stopou, že se Jungmann zabýval překládaním prostomilé idylly Göthovy.

a našeho jazyka vědomý znatel, buď soudcem mezi námi." I poráží chutě po sobě všech námitek a důvodův protivníkových: „že se v žádné společnosti, v žádné besedě a schůzce česky nemluví." Mluvte vy česky, a hned máte jeden lepší spolek, v kterém se bude mluviti česky; já učiním též v mém, každý v svém, a hle! ve všech spolcích český jazyk se rozlíhá! Nestyďme se za sedláky, jsou naši lidé, jsou naši bratří. „Chceme-li býti jich lepší, buďme jim v ctnostech za příklad! Nechtějme jen sami věděti, an národ ve tmě tápá; vědouce dobře, že každý národ jen v svém jazyku nejjistěji a nejrychleji vzdělán býti může, svůj národní jazyk, zvláště že toho tak velice hoden jest, vydokonaliti usilujme. Máme-li jakou stížnost do němčiny, není to tak do ní samé, jako raději do jejích přepjatých a vám podobných ctitelů, kteří nestydí se náš jazyk čím ho méně znají, tím urputněji tupiti, a tu panování svého, tu podrobenství našeho nám s zlolajícnou toho zlého přízní v oči a uši vytýkati, což věru špatným jest vzdělaného ducha a dobrých mravů důkazem. Neočekávejte, aby nejmilostivější král náš třinácte milionů jemu srdcem oddaných Slovanů takovým násilím, jaké nerozum a zlost vaše namítá, svaté jim národnosti zbaviti ráčil."

Odbyv pak náruživého protivníka způsobem rovněž důtklivým jako důstojným líčí počínání vlastencův českých, ježto „jakkoli pilni a snažni o zachování všeho, což od Boha jim dáno, výše nad možnost se nepnou, a přejíce sousedům, mají-li jaké nad nás domnělé přednosti tichým a jistým krokem k vrchu dokonalosti se blíží. Jakož, prý, ne každý člověk s to jest, aby velikým, bohatým, mocným a znamenitým — avšak každý aby poctivým a Bohu i lidem zalíbeným občanem se učinil: tak ne každý národ po veliké vládě a moci státi a každý v svých mezech a své míře dokonalým býti může. Přílišná ctižádost všude škodná." Končí pak důraznou obranu jazyka i národu svého slovem Hněvkovského:

„Že jest malý národ český,
Pro něj také malý zpěv jen hezký."

Odbyv břitkým slovem k „Bohemariusovi“ veliké jeho výčitky a úšklebky Jungmann obrátil proti němu ještě jeden důvod pádnější všech předešlých: proti lžiněmeckému Bohemariusovi postavil nejjadrnějšího Praněmce té doby, proslulého turnéře Fridricha Ludvíka Jahna ukazuje na něm, jak pravý Němec smýšlí o národnosti.*) Byltě právě té doby tuhým jařmem, jež uvalil Napoleon na národ německý, v Němcích probuzen cit národní tak mocně, že cokoli bylo cizího neb i polovičatého co nejurčitěji od sebe odmítal a čisté ryzé národnosti vyhledával. Duchem tímto proniknut byl celý spis Jahnův o německé národnosti čili jak Jungmann jej nazývá „o německém národství.“

„Smíšenci zvířečí nemají dobré plodnosti n. p. mezkové, a bastardní národové nemají vlastního národního živobytí.“ „Jen v jednom jazyku možno velkým býti.“ „V svém jazyku ctí se každý národ: v pokladu jazyka paměť vzdělání jeho složena. Národ odříkaje se jazyka odříká se hlasu svého v člověčenstvu a odsouzen jest býti němou osobou na divadle národním. Nechať se naučí všem jazykům ve světě a přeučen jsa bude tlumačem u Babelu — a však proto vždy není více národem, jest smíšeninou papoušků a špačků.“ Tak mocná, biblicky jadrná byla řeč německého turnéře: jí dovršeno jest vítězství Jungmannovo v seči novinářské.**)

Boj nezůstal bez účinkův. Nehodláme tu šířiti se o povznešení mysli způsobeném v kruzích vlasteneckých tak ráznou obranou práv národu Českého; vítězství Jungmannovo mělo úspěch ještě vzácnější: přemožený uznal sám vítězství protivníkovo a kál se.

Alois Uhle, jehož Jungmann v polemice veřejné nejmenoval neskrývaje jeho jména přátelům***), rodem Pražan,

---

*) Ve spise: Das deutsche Volksthum. 1810.

**) Z celé polemiky proti Bohemariusovi přijal Jungmann toliko tento výňatek z Jahna do „Sebraných spisů“ r. 1841.

***) Zprávy o prof. Uhlovi, pokud se týkají doby, kdy působil v Hradci Jindřichově a Písku, vypsány jsou z úřední „historie“ těchto gymnasií laskavostí professorův Augustina Pirchana v J. Hradci a

od r. 1807. do 1815. professor dějepisu na gymnasium v Jindřichově Hradci, od počátku školního roku 1816. do 31. ledna 1818. professor humanitní v Písku, odkud odešel do Lvova za ředitele školy realní nově zřízené, muž ducha velmi čilého, dobrosrdečný ale náhlý, sveden byl rozdrážděností okamžitou k napsání hanlivého článku, jenž došel spravedlivého pokárani se strany Jungmannovy. Pádné důvody a pronikavý smysl vlastenecký řeči Jungmannovy hnuly jeho srdcem a téhož ještě roku 1814. složil jazykem nedávno uštěpačně tupeným „Vroucnou píseň k srdečnému poděkování za slavné vítězství 31. m. března 1814. obdržené a za hrdinské vzetí města Paříže,“ a jméno jeho již r. 1825. zaznamenáno mezi spisovateli českými v Jungmannově historii literatury české.*)

Paměti hodnému tomuto zápasu novinářskému dostalo se po osmnácti letech zanímavé dohry, jejížto krátké vylí-

---

Karla Ningra v Písku. Co se tu praví o povahách Uhlových, jest z části z vypravování prof. A. Unschulda, kollegy jeho v J. Hradci, z části dle článku někdejšího ředitele něm. školy realní v Praze, výtečného Františka Schneidra, jenž v zanímavém článku autobiografickém: „Wie ein armer Dorfknabe zum Studiren kam“ (v časopise Oestr. Schulbote 1856. č. 2—9.) prof. Uhle, dobrodince svého, velmi zanímavě vylíčil.

*) Tím, že články Jungmannovy proti Bohemariusovi vydány jsou v Listech XXXXVI., XXXXVII. a XXXXVIII. „Prvotin pěkných umění“ na rok 1813. povstalo mylné domnění, že polemika Jungmannova připadá do r. 1813., ježto v skutku vedena jest s jara r. 1814. „Listy“ vycházely totiž nepravidelně i stávalo se, že někdy po několik neděl vůbec nevyšly, čím vysvětluje se, že ročník 1813. ukončen teprvé koncem dubna 1814. a **1.** číslo na r. **1814.** vydáno teprvé **5.** května 1814. Ježto „Listy“ na r. 1813. nejsou datovány, nelze ovšem udati dnův, kdy vydány byly, ale z toho že v čísle XXXXVII., kde vytištěno jest Jungmannovo „Slovo k Bohemariusovi,“ jest i A. Markova „elegie na smrt Josefa hr. z Waldsteina dne 17. března 1814.“ zřejmě viděti, že polemika tato nepřipadá před konec března a počátek dubna r. 1814. — V listě A. Markovi 4. máje 1814. píše Jungmann: „Dnes jsem s radostí četl Vaši elegii v Listu. Škoda že P. Hromádko pilněji neprohlíží omyly: v mém Slovu jich náramně nechal.“ Musilo tedy č. XXXXVII. býti nedávno před tím vydáno.

čení ač předbíhá proud vypravování našeho, nebude tu nemístné. Proslulý pěvec Slávy Dcery věnovav v prvním úplném vydání díla svého r. 1832. pátý zpěv „Acheron“ všelikým škůdcům Slovanstva „zrádců holotě“ obmyslil je i tresty příslušnými. V znělce 585. vystavěl potupný pomník i zlopověstnému Bohemariusovi strh s něho roušku, ježto posud veřejnosti tvář jeho zakrývala; vypravujeť kterak „dostali novináře jakéhos Uhl jménem, jenž časopis nectný v řeči Němce začal proti Čechům čarbati“ a kterak proto ortel vyřčen, „aby toho lháře věčně českým trestem trestali, totiž z oken na zem metali.“ Trest byl krutý: Uhle stál na pranýři před obecenstvem českým jakožto jeden z úhlavních nepřátel národu svého. A divná náhoda chtěla tomu, že právě tou dobou, když v Pešti vyřčena jest naň hrozná kletba, Uhle způsobem velmi vřelým a důrazným osvědčil smýšlení ryze české. Nebo v časopise musejním r. 1832. vyšly „Písně o české vlasti v Polště zpívané od A. V.“ proniknuté duchem tak jadrně českým a dorážející tak ostře na odrodilá „češata“, že jim podnes nemnoho podobných může se postaviti po boku, ano nyní po čtyřiceti letech ještě po vlastech našich se ozývají. *) Bylať to nemilá hra slepé náhody, že dostalo se Šavlovi krutého potrestání právě té chvíle, když osvědčil se skvěle Pavlem! — Však i pěvce Slávy Dcery stihla pokuta dosti citlivá za lehké nedopatření, jehož dopustil se při Uhlovi nepovšim si toho, co nešťastný Bohemarius po spáchaní hříchu národního ovšem šeredného vykonal na důkaz, že se polepšil.

Nevčasně potrestanému Bohemariusovi povstal mstitel z bývalých jeho žáků. Tři léta po vydání Slávy Dcery zdvihl v České Včele F. L. Čelakovský, redaktor její, boj na obranu svého bývalého učitele Uhla vydávaje mu svědectví, že „byl mezi prvními, kteří lásku k mateřskému jazyku v žácích jsou budili, na jeho krásu a dokonalost je

*) Tři písně v Čas. č. Mus. podané jsou tyto: „Jsou jsou po Slovanech Češata,“ „Bratři povšimněte sobě“ a „Nuže nuže milí bratři zpívejme!“

pozorny činíce.“ Uhle byl očištěn, ale i obranu potkala nehoda, že přišla v nepravou chvíli; právě té doby, když Jan Kollár jeda pro Mínu dlouho hořce oplakávanou a líbezně opěvovanou meškal několik dní v Praze, vydána jest ve Včele „obrana“, na str. 288., v nížto Čelakovský blaženému velebiteli „Míny“ dosti srozumitelně a ovšem i pravdivě pověděl, že by Slávy Dceři nebyl nikterak ublížil, kdyby ji byl o pátý zpěv učinil kratší. — Poslední tento výstup ve hře, která se pojila k slavnému zápasu mládí jeho, dojal za těchto okolností velmi nemile útlého citu Jungmannova, jakož viděti z tohoto místa v listu A. Markovi dne 13. září r. 1835. psaném: „Ve středu přišel ke mně Kollár, který přes Prahu jel sobě pro nevěstu (Mínu svou) před 15 lety*) zamilovanou! Nemilo bylo mi, že právě v jeho zde bytu Čelakovský vytasil se s tou obranou Demidova**) a Uhla a mrzím se, že ten pán tak rád vozí se po jiných.“

Ten byl po mnohých letech konec této episody v klidném životě Jungmannově nad jiné zanímavější.

---

*) Vlastně tehdy již před 17 lety, totiž r. 1818.

**) V článku výše dotčeném Čelakovský hájil i boháče ruského, hraběte Demidova, jemuž Kollár vytýkal, že „vlastním chudým bral a cizím dával.“ (Acheron zn. 520. vyd. 1832.)

Hlava devátá.

Slovník.

Roku 1779. mladistvý Dobroský položil v literárním listě, jejž sám vydával*) úsečným způsobem svým tyto otázky:

1. „Mají-li Čechové, ježto jsou tak hrdi jazykem svým, úplný slovník český?“, ku kteréžto otázce odpověděv určitě a stručně, že nemají, táže se

2. „Není-li úplného slovníku ani očekávati?“ I zde jest odpověď záporná: „Brzo nehrubě. Přejí si ho sice a mnozí v Čechách i mimo Čechy pracují o něm; ale jednak není jmění na vydání jeho, jiný zase nemá síly a pochvilí, aby ho dokončil.“ Vykládaje pak dále, kterých vlastností potřebuje skladatel slovníku českého, dává na srozuměnou, jak velice těžký jest úkol dotčený.

Zdání bystrého 26letého kritika osvědčilo se pravdivým tou měrou, že se toho snad ani sám nenadál: neboť ačkoliv po vytištění důtklivých těch otázek živ byl ještě padesát let, nedočkal se příznivé k nim odpovědi; a teprvé deset let po jeho smrti odpověděl k nim velikolepým dílem ctihodný kmet, jenž té doby, když otázky jsou položeny národu Českému, sotva začínal učiti se slabikovati ve škole vesnické v lesích Křivoklátských.

Kdo byli ti „mnozí“, kteří okolo r. 1779. pracovali

*) Viz jeho spis pokračující: Böhmische Literatur auf das Jahr 1779. na str. 250.

v Čechách a mimo Čechy o vzdělání úplného slovníku, Dobrovský nepověděl; víme toliko z pozdějších příběhů na poli tomto, že někteří z předních spisovatelů a učenců našich konali práce směru tohoto, ač neměli všickni úmyslu spisovati úplný slovník: pracoval po mnohá léta o zevrubném slovníku německo-českém Jan Zeberer, kancléř Nového Města Pražského; vypisoval a zapisoval bedlivě ze starých spisů slova i obraty řeči František Faustin Procházka, v pozdějších aspoň letech s tím úmyslem, aby vydal úplný slovník; také František Martin Pelzel, později první učitel jazyka českého na universitě Pražské, byl bedlivým sběratelem látky na slovník; rovněž horlivě sbíral si pěkné a jadrné způsoby mluvení Vácslav M. Kramerius přihlédaje ovšem více k potřebě své než k složení díla lexikografického; začali za nedlouho sbírati slovce i někteří mladíci študující na vysokých školách Pražských, jichžto přední byl Vácslav Bergner; ano i sám velmistr nauky jazykové, Dobrovský, mnohými jinými pracemi jsa zanešen měl vydání důkladného slovníku po mnohá léta na mysli; kromě Čech sbírali na Slovensku Leška a Rybay a ve Vídni pilný Moravan Zlobický.

Ze všech těchto větším dílem důkladných dělníků nedočkal se ani jediný té odměny práce své, aby dílo své byl spatřil vydané, ano kromě Zeberera nedokončil ani jediný díla svého. Dva toliko mužové té doby vydali slovníky, které na titulech nazývali úplnými, Karel Ignác Thám a František Tomsa; ale pouhý pohled na slovníky tyto přesvědčí každého, že nemohou býti úplné; dílům Thamovým vytýkal sám Dobrovský krom toho ledabylost a povrchnost, obě pak činila zadost obyčejným toliko potřebám jsouce velmi vzdálená toho ideálu, jejž slovníkářům vylíčil Dobrovský, ačkoli k dílu Tomsovu napsal sám památnou předmluvu.

Ježto nebylo naděje, že by důkladný slovník mohl býti za krátký čas sepsán, přemýšlelo se na vydání díla již

o celé století dříve sepsaného, rukopisného slovníku Rosova;*) než ani to nedospělo konce.

V těchto okolnostech učinil náš Jungmann první krok na té dráze, kteráž nikoho před ním nedovedla k cíli. Roku 1800. počal proložený Tomsův slovník, r. 1799. vydaný, doplňovati některými slovy od F. M. Pelzla sebranými. Čině tak nemínil nikterak spisovati a vydávati slovník, „nýbrž prohlédal toliko k své vlastní potřebě znamenaje brzo s politováním, že od pilného a soudného Tomsy ani hlavní pramen Veleslavínův čtyrjazyčný slovář cele použit a vyčerpán nebyl.“ Tak prostě vykládá Jungmann o třicet pět roků později první počátky velikého díla svého v předmluvě k slovníku. A co odjinud, zejména z vlastních listů Jungmannových jest o tom povědomo, stvrzuje tato jeho slova. V prvních listech, ježto zmiňují se o práci slovníkářské, nesahajíce bohužel dále než do r. 1808., není nikterak znamenati, že by měl úmysl spisovati slovník sám, ano spíše mínil sbírkami svými pomáhati výtečnému F. F. Procházkovi, jenž měl již rozsáhlé materialie a s nímž — obecným ředitelem všech gymnasií v Čechách, — měl příležitost seznámiti se z blízka a v němž plnou skládal naději, že spíše dokonalý slovník. „Procházka umřel a s ním národní slovář,“ volá s bolestí na konci r. 1809. Však „ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne“ a Jungmann vida, že klesl pod těžkým břemenem výtečný dělník jest ihned hotov nastoupiti na jeho místo a podjíti se úkolu po něm pozůstalého. Dva měsíce po smrti Procházkově píše již příteli svému dne 9. února 1810.: „Více než kdy jindy nyní jedná se o slovář; neklesneli má síla, chci spisování jeho na se vzíti.“ Zde poprvé vyslovil Jungmann světle a určitě úmysl tento.

Úmysl jeho počal se ještě jednou viklati, nikoli proto, že by se byl lekal břemene, které bral na bedra svá, nýbrž

*) Píše o tom F. M. Pelzel Jos. Dobrovskému dne 1. ledna 1788.: „Sie (die Frau von Neuberg) will das Lexicon Rosae in Druck herausgeben. Man räth ihrs an. Also gibt sie keine Abschrift her.“ Paní Neuberková jest vdova po rytíři Janu z N. († 1784).

že vyskytla se naděje, že jiná ruka vykoná krušné to dílo. Jiří Palkovič, professor řeči a literatury české při evangelickém lyceum Prešpurském, důkladný znalec a nadšený ctitel jazyka Veleslavínského, pilný i plodný spisovatel, nelekající se ani drsné cesty na výšiny Parnasské, ani všední práce ku poučení a povzbuzení lidu, muž, jehož přičinlivost Jungmann sám vřele uznával,*) oznámil již z počátku r. 1810. předsevzetí své, vydati obšírný slovník jazyka českého.

Jungmannovi „spadl kámen se srdce“ i „radostně uvolil se Palkovičovi všecky své materialie podati na tom dosti maje, když jich užito bude,“ ano povzbuzoval k práci i přítele Marka a Markem Vetešníka, by mu byli nápomocni. Pohřížeje pak se v této práci s velikým úsilím a rostoucím zalíbením zviklal se v důvěře ve způsobilost Palkovičovu listem, v němž mu Palkovič vyslovil zdání své o „Ztraceném Ráji“. Vytýkal mu Palkovič, jak píše Jungmann Markovi dne 6. ledna 1812. že „náramně po cizích a neznámých slovích lapá.“ Výčitka tato prýštila se u Palkoviče z přílišného nadsazování jazyka „zlatého věku,“ jenž mu byl jedinou mírou dokonalosti jazyka českého.

Dal se Palkovič jakož i jiní výteční znalci jazyka českého vesti mylnou obdobou jazyků mrtvých, latiny a řečtiny, které majíce již celý život svůj za sebou honosí se jednou dobou jakožto nejdokonalejší, nad nižto nelze vyniknouti. Jungmann však prohlédaje ku povznešení literatury české na výši, na nížto by se rovnala ostatním literaturám evropským pojímajíc v sebe i nejvyšších výsledkův vědeckých, cítil a rozuměl hluboce, kterak jazyk český — neopouštěje ovšem základů starých — musí vzdělávati se dále a k úzkoprsé kritice Palkovičově dokládá polobolestně a polonevrle: „Nemáme-li užívati vší zálohy jazyka, zvláště ve větších básních, tu nevím, co pojde z literatury naší!“

*) Dne 30. prosince 1809. psal Jungmann A. Markovi: „Z Prešpurku ještě nemám známosti, jak se vedlo ubohému Palkovičovi, když tam byl nepřítel. — Příteli, ten muž jest výborný a neunavený..“

Kterak toto zdání Palkovičovo otřáslo důvěrou, jižto Jungmann v něm skládal, ukazují světle další slova: „Kdyby se jeho kritika netýkala přímo mé maličkosti, skoro bych dal Puchmírovi za pravdu, že by ten slovář podle mého očekávání vyvesti nebyl v stavu.“*)

V létě 1812. Jungmann nechtě již svěřiti velikého díla Palkovičovi nabízel mu pomoc v ten způsob, aby „vydal Slovář jménem společnosti,“ i oznamuje A. Markovi dne 16. srpna, že nebude-li chtíti Palkovič přistoupiti na tento návrh, nýbrž vydati jej sám, oni sami dílo s pomocí Boží zde vydají.“ Palkovič nepřijal tohoto nabídnutí, jak oznamuje Jungmann A. Markovi 1. dubna 1813. a od té doby nepomýšlel Jungmann již na pomáhaní Palkovičovi, jakkoli Dobrovský listem několik neděl dříve, dne 26. ledna r. 1813. psaným, rozhodně domlouval Jungmannovi, aby se s Palkovičem, „o jehož schopnosti nelze pochybovati“ spojili jak chtějí a mohou. Jemu (Dobrovskému), prý, „jest jedno, kým něco dobrého se vykoná;“ ale dospěl-li již Palkovič příliš daleko a neustoupí-li od svého záměru, obává se Dobrovský roztržek, čím by celé pěkné předsevzetí mohlo přijíti na zmar. Přece však přál by si, aby dílo před se vzaté bylo českými učenci dokonáno, „poněvadž slova žijící posud v ústech našich Čechů a ve spisech se nenalézající jenom Čechům mohou býti známa.“ Proto nezavrhuje, prý, slovenských; ano vzal by do slovníku kořeny netoliko slovenské ale i ruské, kdyby třeba jenom vlastní jméno vyložily, jako bole aby pod ním položil Boleslav“ atd.

Než úmysl Jungmannův nedal se ničím zvrátiti: přes důtklivá slova Dobrovského, jehož rady u věcech jazykových vážil nade všecko, nehodlal již pomáhati Palkoviči. Ale zdá se, jako by ještě té doby úkol byl se mu zdál přílišným i ohlížel se po nějakém společníku. V témž listě, v němžto A. Markovi oznamuje, že Palkovič zamítl nabídnutí učiněné,

---

*) A. Markovi 6. února 1811.

píše mu, že Puchmayer s ním společně chce slovník vydati i dokládá, že by mu Puchmayer byl milejší než Palkovič.

Nebyl ovšem ani Puchmayer nováčkem v díle slovníkářském. Již mladík 24letý sbíral z úst lidu slova v Tomsově slovníku vynechaná i získal si již tehdy důvěru Dobrovského tou měrou, že se s ním tento velmistr jazykovědy české sdílel o své sbírky k slovníku českému: „Sbírám ode dvou let,“ píše Dobrovskému 23. září 1795., „slova česká, pokud bylo posud možná i byl jsem tak šťasten, že jsem slyšel, četl a připsal mnohá dobrá slova, jichžto se Tomsovi nedostává. Jenom v písmeně š sebral jsem více než 250, jichž v Tomsovi není.“ I byl Dobrovskému velmi platným pomocníkem při slovníku německo-českém.

Jednal pak Jungmann opravdu s Puchmayerem o plán díla. Ale rozcházeli se již o základ, ježto Jungmann chtěl pořádku abecednímu, Puchmayer zase etymologickému; shodli se však aspoň o to, že Jungmann, cokoli spíše, bude posílati Puchmayerovi ku prohlédnutí. Leč ani to nedařilo se Jungmannovi s uspokojením. Bystrý a důmyslný, ale méně pravidelně pracovitý Puchmayer nemohl postačiti neunavené pilnosti Jungmannově. Na podzim, dne 16. října 1815. naříká si Jungmann, že „Puchmayer, maje lit. B. již dlouhý čas, ani nepíše, dostal-li ji čili nic, já, prý, od toho času již mnohem více sepsal než on prošel.“ Obává se krom toho, že nepřistoupí Puchmayer k jeho plánu abecednímu, ano tak pozbyl Jungmann tehdy důvěry i v tohoto druha, že vyslovuje obávání, že by i v tom případě, kdyby cele jeho plán přijal, vždy „svou váhavostí v cestě byl“.

I bylo mínění Puchmayerovo opravdu proti celému způsobu slovníku Jungmannova, jak viděti z jeho listu dne 24. „Ounora“ 1816.: „Literu B. jsem přešel a Vaší trpělivosti neméně jako Vaší ostromyslnosti dosti se vynadiviti nemohl. Ale příteli drahý, mám mínění své bezelstně vyjeviti? Považte, jen litera B má tolik svazků, kolik svazků bude musiti býti pro celou abecedu? Vy skoro celého Linde, Heyma a jiné cizoslovanské slovníky vypisujete, což já nikoli chváliti

nemohu. Tuť nebude více český, ale slovanský všeobecný slovník. Dobře by bylo, kdyby takový se vyhotovil; ale kdo na to outraty a náklad povede? Naše řeč málo bez toho má milovníků; a čím více pro cizince pracovati budeme, tím více naše vlastní zanedbáme. Kde se Slované dělí ve vyjádření, nejsem proti tomu, by se pod českým slovem cizoslovanské vyjádření postavilo. K tomu já jsem dosavád toho mínění, byste slovník podlé kořenných slov pořádati hleděl; v čemž nyní maje mistra při ruce, lehce všecky povstalé pochybnosti odstraniti budete moci. Ve všech ale věcech podlé něho také nepokračujte; poněvadž jemu jest všecko světlé, tedy chce vše míti zkrátka; větší ale částka čtenářů aspoň dosavádních potřebuje raději víc než míň. Chtěl jsem přecházeje práci Vaši sem tam něco připsati, ale vida že co podstatného skoro vše máte, povynechal sem s tím oumyslem, až nyní budete míti pochvíli, navštívíte mne a tu celý slovník přejdeme. Nebude-li se to moci dříve státi, aspoň o feriích a pak je u mne budete moci ztráviti a škrabati až Vás to omrzí. Při první bezpečné příležitosti Vám Vaše svazky odešli.“ Drahocenný tento list Puchmayerův psán byl, když Jungmann byl již v Praze a nemohl míti působení jiného kromě toho, že utvrdil jej v přesvědčení, že musí veliké dílo podstoupiti sám. Nebo úmysl tento byl již v listě 16. září 1815. výše dotčeném vyslovil určitě: „Nebudeli (Puchmayer) ochotnější, vyvedeme sami co můžeme; ale myslím, že na Vás (A. Marka) drahná část ještě přijde.“ Tak zbýval Jungmannovi nejstarší jeho a nejvěrnější pomocník, jenž s neochabující pilností slova z knih vypisoval i z lidu sbíral, ač ovšem nemohl polovice břemene na se vzíti — A. Marek. Tím se zároveň končí kolísaní Jungmannovo; odcházeje hned po sepsání listu tohoto do Prahy prohlédal tehdy již k sepsání slovníku jakožto k úkolu svému.

Vylíčili jsme tuto stručně dle listův Jungmannových, kterak v něm znenáhla uzrával úmysl sepsati úplný slovník jazyka českého. Jest pak známkou charakteristickou při

Jungmannovi, z nížto se nesmírný jeho úspěch snadně vysvětlí, že vším tímto kolotáním nedával se nikterak mýliti v práci a nevěda, má-li podstoupiti dílo sám či s někým do spolku či prostě darovati sbírky své někomu, jenž by slovník úplný chtěl vydati, pracoval přece o díle s neunavenou pilností a horlivě povzbuzoval ku práci přátel svých. Šlo pak dílo v první době — jakož ani nemohlo býti jinak — povlovněji před se než v letech pozdějších, když nabyté zatím zkušenosti práci usnadňovaly a urychlovaly. Jakkoli do r. 1808. není možné vypsati zevrubněji, kterak dílo postupovalo, dovídáme se ze stručného vypravování Jungmannova, že ještě r. 1810. nebyla vykonána zúplna ani ta práce, kterouž podstoupil hned po vepsání slov Pelzlem sebraných do slovníku Tomsova, totiž přepsání a urovnání Veleslavínova slováře čtyrjazyčného do sbírky, nebo praví, že mu při tom poněkud nápomocni byli professor Kouble a kaplan Budyňský V. Kareš; *) prof. Kouble pak přišel do Litoměřic teprvé po r. 1810. Však ještě než tato práce byla vykonána, přistoupil s pomocí mladistvých přátel, v jazyku českém žáků svých, V. Káry, Jos. Kramáře, Fr. Vetešníka a zvláště horlivého A. Marka k vypisování celého prvního dílu německo-českého slovníku Dobrovského na cedulky; přátelé tito sbírali při tom pilně i slova z úst lidu každý v kraji svém, Marek zejména sebral ony četné obraty z jazyka lidu, které v slovníku Jungmannově vytčeny jsou jakožto Turnovské.

Sem asi dospěl Jungmann do smrti Procházkovy (2. pros. 1809.). Prostřednictvím J. Nejedlého dostal Jungmann nedlouho potom hojné jeho sbírky a vypsal si ji k účelu svému zúplna.

Zatím zvěděl Dobrovský o úmyslu Jungmannově; přicházeltě ctihodný patriarcha slavistiky časem do Litoměřic navštívit starého přítele, děkana kapitolního, pozdějšího biskupa Hurdálka, při kterýchžto příležitostech zblízka poznal skromného, pracovitého i důmyslného Jungmanna. Nemohlo

*) Také jméno tohoto „srdečného podpůrce literatury české," jak jej Jungmann nazývá (Hist. lit. č. 1825. str. 659.) nenalézá se v Slovníku Naučném.

býti jinak než že Dobrovský plnou důvěrou naklonil se k neunavenému dělníku a všemi sbírkami svými i přátel svých jej ochotně podporoval. Choval pak u sebe Dobrovský i důkladně sestavenou sbírku přítele svého záhy zesnulého Píšelího, Vídenského professora Zlobického, moravského faráře Zabranského, slovenského kazatele Rybaye, kaplana Boleslavského a vlasteneckého veršovce Knoblocha, faráře Komárovského Vambery a j.

Bohaté tyto sbírky byly Jungmannovi „velikou a veleplatnou pomocí“ tak ochotně a přátelsky poskytovanou, že A. J. Puchmayer, jenž s Dobrovským stále si dopisoval, s patrnou žárlivostí vyčítal velebenému mistru svému, že Jungmannovi nadržuje.*)

Způsob, jímžto se Jungmann prvotně dal do zapisování slov do slovníku Tomsova, přinášel s sebou, že neučinil sobě napřed světlého plánu celého díla a zapisoval slova na listy po sobě.

Tímto způsobem nahromadilo se v slovníku Tomsově třemi, někdy i sedmi listy proloženém slov v takovém množství i nepořádku, že když sbírky počal rovnati, teprvé poznal s nemalou škodou svou, že potřebí, má-li prospěšně užiti sbírek svých, všecka slova přepsati na cedulky! Práce dlouhá a bolestná, při kteréž není divu, že snaživému dělníku vyrvalo se z prsou smutné vzdechnutí: „Já nyní celý čas přepisuji cedulky, a tak z jedné láhve do druhé přelívám sám nevěda, v které ta vodka zůstati má. Tím ujde čas a věk!“

Bylyť i jiné nesnáze. Jungmann skromný a u věci tak vážné sobě nedosti důvěřující doptával se rady mužův v té příčině na slovo vzatých, zejména Dobrovského.

Počav koncem r. 1812. látku pilností svou a pomocí

---

*) Píšeť Puchmayer dne 12. března 1813. Dobrovskému: „Podivné, Jungmann dostal od Vaší Milosti všech sešitův na slovník český a já musím bráti všecko sám ze sebe. Mně se neposílá ničehož. Proto bude český díl také dokonalejší než německý.“ Puchmayer pracoval totiž té doby o druhém díle slovníku německo-českého, jehož první díl Dobrovský již r. 1800. vydal.

přátel nashromážděnou rovnati a skládati a předloživ začátek díla mistru, zaražen byl nemálo, když tento ho neschvaloval, „a) že tam jsou i cizá slova, jenž mají býti zvlášť na zadu, b) že se drží abecedy a ne kořenů.“ I octl se Jungmann na rozpacích, co by měl činiti. Jednak viděl, že si nikdo nepřeje pořádku jiného než abecedního, jednak bylo mu příkro jednati proti radě prvního znalce jazyka českého. Pokoušel se tedy ještě jednou o to, zdali by bylo možné nějakým usnešením předních té doby spisovatelův rozhodnouti spor. „Půjdu k sv. Janu do Prahy,“ píše 13. dubna 1815. A. Markovi, „a pozvu tam i Puchmayera, abychom se konečně usnesli o všecko.“ Byla-li porada tato kdy konána, není viděti z listů Jungmannových; tolik však jest jisto, že Jungmann spisoval „slovář“ dále pořádkem abecedním.

Mocnou pobudkou v díle nesnadném stal se Jungmannovi polský slovník Lindův, jejž mu Dobrovský od starého svého přítele literárního, polského lexikografa, poslal, aby do něho činil poznámky, jichž by potom spisovatel k zdokonalení díla svého užil. Přirovnávaje ohromné dílo polské k svým materialiím volá dne 8. prosince 1812. s ustrnutím: „Linde 800 knih užil, my jich ani 50 celých ještě vytažených nemáme!“ Ano 800 knih Lindových utkvělo mu na mysli tak, že jich opětně připomíná; a dílo polské stalo se mu namnoze vzorem, jímžto se řídil i autoritou, kterouž se hradil.

Jakož „Slovník“ jest základním kamenem nové literatury naší, nebude od místa ani bohdá čtenáři nevděk, sestavíme-li tuto jakýsi denník, z něhož by aspoň od r. 1808. bylo lze stopovati každý krok k jeho sepsání. Jde totiž od té chvíle, co se počalo dopisování Jos. Jungmanna s Antonínem Markem — r. 1807. — nepřetržitý proud zanímavých zpráv o „slováři“ listy Jungmannovými po celou dobu Litoměřickou. Viděti z těchto zpráv, s jakou pílí Jungmann i mladistvý přítel jeho pracovali, jak Jungmann někdy pokračujícímu dílu se raduje, mnohem častěji však ohromnosti jeho se leká a z nekonečnosti jeho téměř zoufá, vždy však

věrného pomocníka ku práci povzbuzuje a sám s neumdlévající usilovností pracuje. Píše pak J. Jungmann Antonínu Markovi:

30. pros. 1808. „Za slovíčka mně opět poslaná slušně děkuji a ničehož ani těch ani z Dobrovského nezmařím. Toliko lituji, že nevím, co vlastně vytaženo, t. j. kterých archů v slováři Dobrov. tak užito jest, aby se jich napotom když práce dále se povede, minouti svědomitě mohlo, což, pamatujete-li Vy, poznamenati račte. Bez toho ještě velký poklad máte za sebou v slovích ať tak dím horáckých, kterých jsem přepsati sobě opominul byv té naděje, že se ovšem ve Vašich rukou neztratí.“

29. března 1809. „Za výtahy z Petrarchy slušné díky činím a s poděkováním jich Vám za příležitosti odvedu, jakož i ostatní.“

20. června 1809. „Chtěl jsem Vám poslati něco těch slovíček zpátky, ale nechám toho na podruhé, poněvadž nejsem s nimi ještě hotov nemoha a nechtěje ty časy nic pracovati.“

5. pros. 1809. „P. Procházka 2. t. m. umřel a s ním národní slovář, leda že jakož doufám některý se vynajde, an by jeho materialie sobě osobiv toho se pokusil, což on tak pěkně vyvésti mohl. Psal jsem o tom P. Nejedlému dnes a čekám odpovědi.“

9. února 1810. „Více než kdy jindy nyní jedná se o slovář; neklesne-li má síla, chci spisování jeho na sebe vzíti, ovšem s pomocí jiných vlastenců, mezi kteréž Vás na prvním místě kladu; co nejdříve o tom více psáti budu.“

10. dubna 1810. „Nevím, psal-li jsem Vám o tom, že zvěděv úmysl P. Palkoviče o vydání Slováře, jakož slušno, mínil jsem jemu v tom býti nápomocen aneb aspoň požádati ušlechtilejších vlastenců, aby mi nápomocni byli. Pročež Vám posílám přípis jeho plánu, o kterémž ne tak úsudek Váš očekávám (nebo tuším v celosti Vám se jako mně líbiti bude), jako prosím, abyste, jakož jste posud činili, i dále o vyvedení a vydokonalení jeho skutkem se ostarali. K tomu

cíli Vám krátce položím, co se stalo, aby jste (sic) věděli, co se státi má. Co jsem já a co jste Vy vytáhli z knih, to bez toho víte. Důst. P. Procházka vytáhl:

1. Celou biblí, 2. Solferna, 3. Hájka, 4. Rozmlouvání o kázaní do Emaus, 5. Z Velesl. předmluvu k křest. živ. (vše celé; to já dostana od Nejedlého, an to koupil, přepíši a Palkoviči pošli).

Sám Palkovič vytáhl: 1. biblí kralickou i s výklady, 2. Vel. Politia historica, 3. Kalendář Vel. II. vyd., 4. Zemská práv. kr. Česk. a Markb. Mor. Vydání Brněnské in folio, 5. Cyropaedii Günther, 6. Labyr. Světa Com., 7. Kšaft umírající jednoty Com., 8. z Smutného Hlasu zaplaš. Com., 9. Janua linguar. Com., 10. Lomnick. Hospodář, 11. Některá kázaní Žalanského. (Vše celé.) Nad to z novějších zlé i dobré slovce a sice:

1. Lešky uvedení k grunt. pozn. náb. křesť., 2. Puchm. Sebrání básní, 3. Pavlovsk. práva přiroz., 4. Tablic summa práv Uhersk., 5. Dlabače nový svět, 6. Dobrov. Bildsamkeit der Böhm. Sp., 7. Thamův slovník (kde prý hrozná míchanina jest), 8. Vussina Slovář, 9. z 1 svazku Dobrov. Něm.-Česk. Slov. (naše tedy vytahování bylo zbytečné).

Nyní vytahuje 1. Vel. Sylvam., 2. Vel. Herbář, 3. Putování Svatých. Ostatně užije k své práci 1. Slováře Rosy, 2. Pomoci a zbírky P. Lešky, 3. pomoci svého posluchače bývalého P. Rožnajho (překladatele Anakreonova), 4. Slováře v Rukop. Zemana Uhersk. Ďárnayho (hmotné knihy), 5. Slov. Prokopiusova a jin.

Doufám, že mu i Čechové pomocni budou, zvláště Puchmayer a Dobrovský etc. A tak vidíte co jest. Žádá tedy Palkovič, abychom jemu v Čechách zbírali 1. slova a mluvení způsoby, přísloví i pořekadla mezi lidem pozůstávající, jakož i jména hor, lesů, měst etc. 2. Výtahy z knih starých tuto ještě nejmenovaných, zvláště z ostatních Velesl. spisů a Kocinových k. p. Eusebia Pamp. Vy snad tam máte i latinskou tu historii a tudy by jste (sic) pohodlně vždy vejznam přidati mohli — potom z takových knížek, které jsou

vzácnější a řidší k dostání, jakových Vy tam zajisté mnoho míti budete. Především by jste (sic) mi oznámiti mohli, z jakých vytahovati chcete, abych mu toho pro dobrý pořádek oznámiti mohl. — Můžete-li P. Vetešníka nebo některé tam k pomoci namluviti, učiňte to prosím Vás. Rozhorliž Vás ta myšlénka, že Slovář národní jest první potřebnost a bez jednoty a svornosti úsilí ničeho se nezpůsobí."

18. dubna 1810. „Dostal jsem od Nejedlého materialií (zálohy?) k Slováři, bych je přepsal pro Palkoviče! Jest to Tomsův Slovník Česko-Něm.-lat. proložený jednou a nezdá se mi tolik obsahovati aby (jakž jsem z úst P. Procházky slyšel) Adelunga na množství převýšil. My sem tam mnohem více máme! Dobrovský pravil, že vlastní materialie koupil skrze Antiquára Hartmana jistý Auer. Já hned běžel k Hartmanovi, kterýž i mne v tom potvrdil pravě, že to bylo 50 svazků Českého Adelunga; avšak nevěděl ani pověditi bližší obsah, ba aniž to, zdaž německy čili česky psán byl; on myslí, že promíchaně. — Nejedlý ale ujišťuje, že Hartmann ne Českého Adelunga, nébrz Materialie k Realnímu Slováři koupil (a jisto jest, že Proch. takového cos pracoval!) Nevím tedy, dostalo-li se co z našich materialií do rukou cizích čili nic. Zatím mi toho můj bratr a ještě jeden vyšetří a já, co mám v rukou, přepíši, an i toho hodná částka jest." . . „Má hlavní naděje a potěšení jest národní Slovář, který Palkovič vydati míní, a o kteréhož vydokonalení postarati se Vás co nejsnažněji prosím a žádám, nejvíce zbírkou živých mezi lidem slov, v čemž já jsa mezi Němci přispěti nemohu."

Bez datum 1810? „Z putování Svatých a Herbáře jakož i Sylva Quadril. sám Palkovič vytáhl, těch tedy nechejte, a raději něco neznámějšího zvláště z knížeček, kterých k dostání všude není, vytahujte k. p. Karionovy Kroniky obojího vydání — Tureckou kroniku, acta mezi Ferdin. a stavy, theatrum! — To vše dobré bude, aniž toho ještě vytaženo, ba ani z Konáčových ostatních spisů. — Psal jsem Vám tuším obšírně, co Palkovič má i Procházka, jehož já nyní

pilně přepisuji. — Dalemila (sic) já vytáhnu, maje i Ješínovo vydání při ruce.“

Bez datum 1810? „Nyní má hlavní práce jest opisování Slováře P. Procházky, jenž sporé jest zvláště pro mne, an steré mezi tím práce konám — teprvé jsem v liteře **D**. P. Proch. velmi pilně vytahoval!! — Mluvení způsobů má více než my, ale slov my více než on!“

30. listop. 1810. „Vaše **йдеа** dobře u mne zachována bude; a slovíček přiložených užito k Slováři. Ach že já tak málo, tak zdlouha pracuji!“

24. pros. 1810. „Já nyní pilně přepisuji Procházkovu zbírku k Slováři. Jest to zdlouhavá práce, zvláště mně krátkozrakému.“

11. dubna 1811. „Za slovo šemný Vám děkuji; měl je i P. Procházka zaznamenané v svém rukopisu, ač beze všeho vejznamu.“

5. září 1811. „Palkovič hned po sněmu Uherském ohlásí Slovář; já tedy na kvap, kde co mohu konečně sebírám (sic), abych nejdéle v půl létě mu, co my máme, odeslati mohl. Myslím, že budu museti přepisovati: P. Dobrovského materialie, protože on je má porůznu sem tam v knihách, tak že nelze jich tak daleko poslati. P. Dobrovský praví, že svůj Dictionář*) vydá tu zimu zajisté, **O** již hotovo jest.“

12. září 1811. „Na Vaše nové výtahy se těším. Věru myslím kromě Lešky, (jenž prý přemnoho a dobrých pomůcek dal Palkovičovi), nebude nad Vaši a snad i mou pomoc. Již jsem Vám myslím psal, že chci P. Dobrovského zbírky v jednu uvésti, an by sice jich užiti nemohl.“

30. pros. 1811. „Za slovíčka děkuji. Vy jste tak pilen, že Vám sotně postačím. Nyní přepisuji J. Zlobického materialie k Slovníku Tomsově přidané, jichž mi P. Dobr. zapůjčil.“

6. ledna 1812. „Já dopsal Zlobického materialie, jest jich přes 30 archů ne sice zhusta psaných, ale přece piplavé to dílo, an vždy hledati třeba, mám-li každé slovo již v tom

*) t. j. druhý díl slovníka svého německo-českého, jehož první díl vyšel již r. 1800.

smyslu zaznamenané. Ještě skoro piplavější mám nyní Vussina P. Dob. proloženého, kdež bez pořádku skoro na každém listu slovce prohozena jsou, mezi nimiž jen co neznámého vybírám. A tak čím dál to jde, tím hůř takové dílo se vede, poněvadž dlouho hledati v mém i v tamtom musím. Ale já rád to vše podnikám a myslím, že to skoro na ten čas nejpotřebnější práce.... Dal mi Palkovič své zdání o mém ráji a vystavuje (sic) mi, že náramně po cizích a neznámých slovích lapám; a však byť i z částky pravdu řekl, zcela tomu právě odepříti mohu, ano doložiti, že básnířský jazyk náš téměř jiný nemůže býti než někomu zatmělejší, čehož mnohé příčiny mám snad i jiným známé. On praví, že já chybně i v proze na místě mluvení mluvu kladu, nevím, kde jsem slova toho užil, ale to vím, že mluvení a mluv (mluva) rozdílná jsou n. p. ztratil mluv! Mluvení způsob! — dnová záře prý jest od dna Boden. On ovšem nezdá se věděti že dnový v Letop. Troj. několikrát položeno, a že i poláci (sic) dniový mají. Utkati nepřítele prý jest texere, a nač prý místo známého potkati? — To ale v Hájku a jiných zhusta stojí. Nemáme-li užívati vší zálohy jazyka, zvláště ve větších básních, tu nevím, co pojde z literatury naší, zůstane jak mezemi a politikou tak samým sebou sklíčeným (?). Kdyby se jeho kritika netýkala přímo mé maličkosti, skoro bych dal Puchmírovi za pravdu, že by ten Slovář podlé mého očekávání vyvesti nebyl v stavu, ale já mu dal slovo, že mu své a Vaše materialie pošlem, a tedy buď jak buď, to zplniti chci, nebo nejsa žádný z nás v Praze dlouho by ho ani já ani kdo jiný vydati nemohl. Nebude-li dokonalý jeho Slovář, bude snad vždy lepší všech předešlých, a já mu pilně, kde mohu, dávám kritické otázky, aby skoumal a srovnával! — Od Rybayho také ještě čekám odpovědi z strany jeho zbírky."

2. března 1812. „Rybay mi konečně odpověděl z strany zbírek svých, kteréž na šestero rozdělené má, Phraze (sic), slova, přísloví etc. a každé spočtené! tak že phrazí 14.500, slov k Tomsovi 5.400, přísl. přes 3000 počítá, a však málo

kde pramen ukázaný má, a jak pozoruji nepořádně, t. j. ne podlé řádu abecedy, tak že by snad byla větší práce toho všeho užiti než to shledávati. Všeho prý 100 archů jest, každý pak arch po 3 fl. 30 kr., tedy všecko za 4500 fl. (sic) dáti chce. To mu Bergner stěží dá, ostatně, až uživu jeho psaní k odpovědi Bergneru a Palkoviči, podám je Vám, abyste ho blíže seznali. — Já připisuji ještě k Vussinu Dobrov. poznamenání, jichž hojně jest, ale pracno vybírati; již zase mi poslal Tomsu svého proloženého a cedulky nebožtíka Píšelího připověděl. — Hněvkovský mi píše, že minulý týden navštíviv Puchmayra nalezl při opravování litery **S** německého Slováře, an prý mu i zbírky k Českému ukázal. Zdá se, že znova Puchmír pobuzený více neustane.“

25. Května 1812. „Za výtahy děkuji . . . Nyní jsem dopsal Vussina P. Dobrovského a vytahuji z 1. dílu Nové úmluvy P. F. Novotného slovce, též i z Obory Panenské (1634), kdež dosti mnoho slovcí dobrých mezi zlými se nachází, ale mnišského nesmyslu a pošetilosti až k dávení. Již bych rád všecko, co kde mám honem dopsal a Palkovičovi poslal, neb se mi věru brzo při tom mechanismu steskne.“

16. srpna 1812. „Dobrovský šed skrze Litoměřice do Teplic (sic) před několika nedělmi (sic), pravil, abychme dle příkladu Ruské Akademie tištěný Elenchus (zbor) slovcí mezi pracující oudy rozeslali, z kterýchžto přídavků by se potom Slovník složil. Já bych radil, aby ne tištěný zbor, ale hned od jednoho vypracovaný arch po archu k druhému oudu se posílal (an nás bez toho málo), ze všech přídavků jeden by něco celého vyvedl. Napřed by se ale ujednati musilo, a) kdo pracovati chce, b) jaké pomůcky má a vezme, c) od koho komu posílati? Psal jsem P. Palkoviči obojí zdání a čekám odpovědi; nebude-li chtíti vydati Slováře jménem Společnosti nébrž sám, vydáme ho zde sami s Boží pomocí. Já vytahuji Quadril. Vel. na slovo; Pana Vetešníka jsem požádal, aby přísloví Dobr. vytáhl na cedulky; Vy zajisté také ještě by jste (sic) přispěli s Dasypodiem Veleslavini, nebo-li jeho Latinsko-Českým slovářem aneb Rescheliem, na cedulky

psaným, aby se dle Abecedy srovnati mohly; do mého Slováře ničeho více neopisuji, nébrž všecko na cedulky. — Psal jsem i to Palkovičovi, aby tu práci jménem Společnosti vydal, v Předmluvě zprávu dal o jeho povstání, a na své (chce-li) outraty vytiskna sobě nechal, jen každému oudu několik Exx. dal, by ten s těmi, kdož mu pomáhali, se zděliti mohl.“ —

19. listop. 1812. „Což se Vám tedy vidí, abychom se pustili opravdu sami do Slováře? Nejedlý tak myslí a nechce Palkoviči ani dověry (sic) ani cti té dopříti. Na tom nezáleží, zdali o rok neb dvě léta dříve neb později se vyhotoví, jen kdy dobře! Já ovšem mnoho mám po hromadě, ale vezmu-li Linde na příklad neb za vzor — tuze málo. I P. Dobr. vždy téměř bez citací knihy a strany neb listu zbíral; jediný Procházka a Píšelý důkladně zbírali; Vy též dobře, jen ne vždy (což i já opomenul) s orthografií původní, na čemž však nemnoho záležeti bude, snad i lépe, aby se (vyňma kde potřeba jinak káže) vůbec nová dobropísebnost zachovala; psal jsem o tom P. Dobrovskému, co on myslí, ale nemám posud odpovědi.

Vy zlatý příteli, tolik jste již učinil, že nelze Vás nepočísti za druha věrného při té práci. U mne se tak snáší, že nepřistoupí-li Palkovič jmenovitě k spolku, jeho docela nechaje s Vámi a kdo se připojí, Slovář vydáme. Nic já ale všechno my. — A již, co se týče Vašeho úmyslu vybírati z Rešelia a Terence Veleslavínova, mním aby jste (sic) obojí jen zběžně prošli, dílem že slovník má jen váhu neb auctoritatem secundi generis; dílem že již z něho Dobr. já (sem tam) vybírali; jen co by se Vám neznámějšího zdálo, to jako po čichu vysliďte a vytáhněte, třeba jen pag. naznamenaje, poněvadž já oba maje v nouzi, co napovíte, naleznu; zvláště kde by jste (sic) mnoho při jednom slově psáti musili. Hlavní prosba má a práce Vaše buď to, aby jste (sic) z knih ještě výtahy dělali a sice a) z Puchmírových zbírek, b) z Hlasatele, c) z Tablicových poezií a co máte ostatně, jen mi napřed věděti dejte, abych já též samé vytahuje času nemařil. Neboť

Slovník musí jako celou literaturu obsahovati, aby takměř ničeho v žádné knize nebylo, čehož vysvětlení by v Slováři se nenalézalo. Linde 800 knih zlých i dobrých prošel. Všudy račte pag. přidati. Já vytahuji Dobr. a) Bildung der Nennwörter, b) Grammatik etc. a jak budu hotov s tím (což snad k jaru bude), počnu rovnati, Vy vždy vytahovati a cedulky posílati můžete, ne sešité jako posud, nébrž jak jste Vy v předu úmysl měli, podlé abecedy spořádané, k. p. **ba, be, bi** a každé nití zavázané; konečné jich spořádání bez toho v opisování se státi může a musí. Sylva quadrilinguis již celá jest. Což tam nikdo nemá Concordancí Českou od Loučka (tuším) Slováka vydanou? Ta by mi dobře posloužila. Mám ostatně i Polského Bandtke (Lexikon dosti výborný) Stulli latino-illyricum, Voltiggi illyr. uživu i Adelunga a Campe. Dej bůh jen sílu a život, abych neustal! Starost má bude též, aby nebyl tuze obšírný a tudy lacinější, a však přece dokonalý. Chci tedy z stejných phrází jen jednu, nejvíce dvě vždy bráti. Kéž jsme blíže sebe, abychom se častěji umluviti mohli. Zatím čiňme co možné.“

P. S. „Na jaký způsob myslíte, mohl bych Palkoviče nakloniti, aby k nám se připojil nebo nás k sobě — jen aby on sám jeho vydati nerodil, což ani mně, ani komu z našich se nelíbí. Poraďte!“ —

8. pros. 1812. „Přemilo i mně býti musí, že se velikomyslně i napotom k Slovníku obětujete, myslím, že co (vyjmuli ten zůstatek po P. Procházkovi a něco těch materialií od P. Dobrovského) my dva sebereme a uděláme, toho nejvíce bude. Puchmayer příliš váhavý jest a jak nejnověji slyšeti lakomství se celý oddal! Věřím tomu, jinak nepochopuji, proč by pátého dílu básní ne sám vydal, ale od P. Nejedlého vydati nechal. Což by mu to uškodilo, aby na se za tolik let opět na skrovnou knížku outraty vzal! —

Ostatní se s založenýma rukama na nás koukají a naše počínání schvalují. Vetešník musí svou částku robiti. Vaše důvody, aby Slovář v Čechách vyšel, jsou pravé a silné; jen tu běží o outraty a correcturu, což Palkovičovi vše snáze

přijde, an tiskárnu má u ruky, jíž i directorem státi se má. Já mu psal onehdy: „že jsem jeho úmyslu (vydati slovník pod svým jménem) posavad všem našincům oznámiti nemohl; s kterými jsem mluvil, ti že jednohlasně žádají, aby se vydal jmenem Společnosti, pak že mi P. Dobrovský posud nepůjčil svých foliantů, že tudy prosím, aby sobě nestížil poslati mi některou částku svého Sebrání k. p. **S — sau**, k té že já co mám, přisadím (sic) a vše to s P. Dobr. dotčenými folianty srovnám, abychom věděli, zdaž předce tak tuze o ně bude státi, při tom že oba uvidíme, jak daleko jsme.“ Nepošle-li mi ničeho, neuslyší ode mne nic více o těch věcech: pošle-li avšak na svém zůstane, uvidíme co má a jestli hrubě o jeho sbírku státi; vždy potom ještě dělati můžeme co chceme. Tak učiniti se mně i P. K. Tachecímu líbilo a vidělo. —

Co se týče způsobu a pořádku slov vytažených, račte vše podlé abecedy činiti, nebo třeba i pochodící stála pod původními, vždy také v svém pořádku státi musejí; tak učinil též Linde; tak i pohodlí hledajících a přidejme i potřeba z strany mnohých nedouků etc. káže. Bez toho se vždy na původ poukáže čtenář. Z přiloženého balíčku neb svazečku a lístku (o které zase prosím) poznáte nejlépe, jak zbírám; napsav několik lístků rozstříhám a tak nití sváži, jako tuto; až bude všecko pohromadě, potom podlé Abecedy se rozdělí, a teprv při srovnávání konečném se toho užije, sice bych to víckrát psáti musil. — Teprvé nyní vidím, že nám t u z e m n o h o s c h á z í!! Linde 800 knih užil.

My jich ani 50 celých ještě vytažených nemáme. Přiložený list Vám řekne, co se posud stalo; prosím zase mi pošlete, nebo ho nemám než jedenkrát psaný, kterýž Vám ukazuji. Mé poslední výtahy ii) kk) ll) teprv jsou v úmyslu a můžete si Tablice vzíti, ač že toho dost máte.“

2. ledna 1813. „Uctivé díky za Rešela. Vděčno mi, že jste se uvolil ještě k více zbírkám. Linde mimo dialekty 800 knih vytáhl.

My ovšem se k němu rovnati nesmíme, ale mnohých

věcí u p. z práv etc. dokonce málo máme, nevím co Palk. učinil v té věci, an není — jurista. Mnohé umělé knížky nevyhnutelně musejí se ještě vytáhnouti, jako z přirozených věcí historie (Gostkova, Bartolomeid. etc.) o stavitelství (na které (?) i Dobr. pracoval) a j. Mám v ruce Bylinář Velesl. tam jest přemnoho dobrých slov! Nevím jak pilně Palk. je vytáhl? Kdyby jen psal, co míní! ještě nevím, nakloní-li se k tomu, aby se s námi spojil, a ne sám Slovníku vydati chtěl.

Očekávám od něho denně psaní i nějakých knížek, též kalendářů několik. Já již pokušuji, quid valeant humeri, a srovnávám lit. A., kteréž Vám, až bude hotova, na ukázku poslati míním. Jest to perná, zdlouhavá, ač ne nepříjemná práce.

28. ledna 1813. „Ta elegie na Durycha všecku citedlnost srdce mého zbudila, a přicházím sobě v té lexikografické práci jako vězeň na galejích, který by rád pouta roztrhna tak svobodně kráčel, tak kvítky zbíral jako jiní synové volnosti, jako Vy! třeba tak pěkných více nenašel jako Vy nacházíte . . .

Rád, přerád bych vám ukázal **Lit. A.** Slovníka, již srovnávám, až na **au,** které snad pod **u** položím. P. Far. Novotný v Luštěnicích uvolil se také přispěti.

Z strany Turecké kroniky prosím račte mi jedno neb druhé slovíčko napovědíti, abych se mohl podívati, zdaž jsem vejtahy z ní v mé materialie vepsal čili tak nešťastný byl a jich potratil.“

22. února 1813. „Pan Dobr. mi psal, že on spokojen jest tím, aby Palkovič (kterému se i dosti důvěřuje) Slovník sám vydal a pomocníky honoris caussa v předmluvě poznamenal. Jestliže i Vy spokojeni jste, mně to též dobře, a rád mu postoupím té veliké práce a zabývati budu se příjemnější kterousi. Ale nemyslím, aby Pal. dříve 10ti let to vyhotovil při svém Týdenníku. — Teprvé při srovnávání viděti, čeho se nedostává; hodí se, že jediné slovce, jediný

vejznam celé dni hledáním ujme. Z Turecké kroniky vejtahů vytažených nemám (bohužel!), ještě se podívám do všech koutů, kde by založeni leželi, abych Vám práce uspořil.“

1. dubna 1813. „Palkovič mi tedy lakonicky odpověděl takto: „Tedy Vašinci žádají, aby se Slovník od Společnosti vyhotovil! Toho mi velice líto; z té veliké věci tedy nic nebude.“ On tedy sám všecko vydati a udělati chce. Puchmayer, kterýž s Něm. dílem jest již u Weit a brzo celý skončiti míní, myslí i také český vydati a sice prý se mnou společně, abych já vše srovnal a jemu poslal. Pomocníkům všem že podlé každého zasloužení chválu v předmluvě vystaví. Já nevím co činiti. Jest tu jen o náklad, jinak by Puchmayer mně milejší byl než Palkovič.“

8. dubna 1813. „Za výtahy z Magd. P. děkuji přátelsky. Uvidím, co z toho Slovníku pojde. Já vždy ještě oň pečuji, ač že mne k tak velikému dílu nestačí. Slušné i nám mysliti s Hesiodem, že půl více jest nežli celé.“

9. června 1813. „Vaše starostlivost o Slovář mne velice těší, kýž by i jiných více tak smejšlelo! Nevím, co z toho všeho bude. Palkovič (jsa jinak svého zisku i cti tuze žádostivý) s těžkem s námi se spojí a sám věru nám zadosti neučiní. Ještě vždy nám to zůstává, chceme-li naší zbírkou jej oslaviti. — Puchmayer se uvoluje společně Slovník vydati. Jen se ještě mezi námi jedná o pořádek slov. On k lepší, já k pohodlnější straně lnu. Chce on dle Rosy vždy u kořene (radix) všecka pochodící etc. slovce klásti a na konci podlé abecedy všecko ještě spořádati odvolávaje se na hlavní text. Tak bychom tedy dvojí Slovník měli, neb raději chtějíce něco najíti vždy (aspoň mnozí z nás) dvakrát hledati musili, jako u p. Latinský Dict. Rescheliův neb Scapulae řecký. — Ovšem to Etymologu náramný prospěch jest, když celý sklad jednoho slova pohromadě má; ale což cizích slov, jako appellací etc. slušno-li docela odstraniti, bojím se, aby nám potom učedlníci novější všelikých potvorných forem a způsobů nenatvořili, jakž to v pravdě již i Slováci činí; nám jejich appellacie a jiné — *ie* protivněji zní. — Já

na vzor Linda bych volil pokračovati neb Schellera latinského vždy ovšem se odvolávaje na kořen. — Sulli mi není při ruce.“

2. srpna 1813. „S tím naším Slovářem to nechce z místa. Palkovič s žádným naprosto, nébrž toliko sám jej vydati míní, ostatně rád, co mu kdo dá, přijmouti chce. Puchmayer na tom stojí, aby se nejinak než podlé Rosy pokráčelo t. j. po kořenu hned derivata, composita etc. kladly a druhý Elenchus na konci přidal alfabetický. Já bych opět podlé Lindova nejraději (neb jako Šelerův latinský) chodil, proto že tak zřízen jest, že netřeba než jednou hledati a nalezne člověk i derivací etc. Až přijdete ke mně, (což buď jak buď brzo učiniti musíte) více o tom rozmluvíme.“

24. září 1813. „Že jsem Dobrovského navštívil v Praze, nevím, psalli jsem Vám o tom. Dal mi Lindeho V. díl sebou (sic). Mám toho nyní tolik před rukama, že nevím kam s tím. Samému mně zvláště při professuře téměř nelze co velkého vyvésti, a tak pořád zoufám nad tím Slovářem. Kdyby jen jestě jeden byl mi na ruku, šlo by to veseleji. Druhé jest nemilo vždy jen jednoho způsobu práci konati a pravá oběť sebe samého. Vezmuli co mezi tím, jen že čtu noviny, již mi teskno o to hlavní. Posledně nevím, jak všech těch pánů smysly sjednotiti. Až mne navštívíte, více o tom porozmluvíme.“

30. list. 1813. „Vaše pěkná zbírka z užívání obecného mne převelmi těší, neboť to jest právě, čeho se nám nedostává. Já bohužel málo takového co nazbírati mohu a nebudu míti (ač přijdeli to kdy k konci!) žádné jiné zásluhy kromě že jsem, co jiní nazbírali, opsal. Vy zlatinký! nejlépe cítíte nesnáz té práce, poněvadž jste již tak velkou její část podnikl. Co se mé snažnosti dotýká, ta sice posud neulevila, avšak tolik toho vidím před sebou, že konce dohlédnouti se nelze; vždy ještě na počátku býti se sobě zdám.“

23. března 1814. „Já nyní celý čas — přepisuji cedulky — a tak z jedné láhve do druhé přelévám sám nevěda, v které ta vodka zůstati má. Tím ujde čas a — věk.“

21. července 1814. „Já na Slovníku pořád sedím a nic vyseděti nemohu, tak to nekonečné jest. Nadto mne celého zmátli svým rozličným razením. Již po třetím plánu začínám a nemohu všem vhod; naposled přece jen dle abecedy pokračovati budu.“

11. října 1814. „Možnéli Vám to **B** k Slovníku mi hodně brzy sebrati, prosím učiňte tak; já u bydla bydlím, nevěda jistě prvního vejznamu; řekl bych, abyste mi přispěl, ale jest takových pochyb mnoho, až bude všecko hotovo, po tom bez toho ještě jednou Vaši dobroty požádám k přehlédnutí.“

29. pros. 1814. „Vy tedy tu trudnou slovářskou práci se mnou věrně sdělujete posílaje opět drahnou část výtahů, za něž Vám slušné díky vzkládám. Škoda, že ty názvy mlýnské dobropísemněji psány nejsou . . .“ „Časem Vy nějakou zbírku svých prací vydati musíte, na kterouž i nyní vždy myslete; nejprvé ale, prosím, svůj podíl na Slovníku celý učiňte.“

25. ledna 1815. „Za poslaná mi slovka mlynářská uctivě děkuji; ale žel mnohých užiti nemohu, protože jsou tuze daremně psána. Pro boha! Možnáli věc, aby v Čechách kdo psal česky německou ortografií? Toť mi udělal někdo schvalně, aby mi bolest v srdci zbudil; a kdož byl ten? Snad ne P. Hala? — tenť lépe psáti snad umí? Ubohý národ!!“ — . . „Já literu **Ch***) srovnal, a nyní **Č** rovnám; potom hned **D** vezmu; zatím jej (sic) do Vaší lásky a předběžné starosti poroučím. Pan Far. Novotný ještě neposlal lit **B** ani **C**. Já ale nebudu na žádného se ohlédati a vždy o dokonání státi; kdo pomohl, ten pomohl; toho zásluha i čest, a dá bůh, i odplata. Budeli na odbyt, dokáži svým pomocníkům, že jsem poctivý muž; nebude-li — i nu! naší to vinou nebude a já rád tu oběť vlasti, třeba nevděčná byla, přináším. Od Vás nejmilejší posavad největší mi se pomoc stala a doufám, že i dodržíte.“

13. dubna 1815. „Můj počátek Slováře se Dobrovskému nelíbí pro dvě příčiny *a)* že tam jsou cizá slova, jenž mají

*) Viděti, že Jungmann tehdy ještě **ch** kladl pod lit. **C** a že teprvé při konečném rovnání slovníku položil **ch** za **h**.

býti zvlášť na zadu *b*) že se držím abecedy a ne kořenů. Půjdu tedy k sv. Janu do Prahy a pozvu tam i Puchmayera, abychom se konečně usnesli o všecko.“

1. července 1815. „Dobrovský, jak slyším, chce jakousi konkordancí Slovenských biblí (hle počátek Šlecerova Etymologykona) vyhotoviti. Já bych Bohu děkoval, kdybychom jen zatím dobrý český Slovář měli; ale i ten nesnadný! Sám nemohu nic pracovati, maje s lit. **Č.** posavad své milé i nemilé zaměstknání ... Za cedulky Vám velice děkuji, a jsa jako pes jedno polykám po druhém koukám volaje: víc toho!“

30. srpna 1815. „Za vysvětlení slovíček a cedulky nové slušné vám díky vzdávám. Dá Bůh, čím dále to lépe půjde, již částka od lit. **D**, ač malá posud, hotová proti liteře **B** lepší. — Ale ten výborný jazyk tak hojný jest, že nikdy nedojdem konce, bude celá ta práce naše jen — začátek.“

16. října 1815. „Vy jste vždy nejpilnější můj pomocník v slovařské té naší práci. P. Puchmayer maje lit. **B** již dlouhý čas ani nepíše, dostal-li ji čili nic, já od toho času již mnohem více sepsal než on prošel. Nadto zdá se, že k mému plánu abecednímu nikoli nepřistoupí; a nikdo jiného nežádá; byť pak i já celý jeho plán přijal, vždy by tuším svou váhavostí nám v cestě byl. Nebudeli ochotnější, vyvedeme sami co můžeme; ale myslím, že na Vás drahná část ještě přijde. Já zajisté tento čas ani písmena nepíši a snad celý první rok psáti moci nebudu, dokavad sobě nějaké víry nezjednám. Přišel jsem teprvé k slovu: **dlouhočekanlivý.** Snad by to lépe ucházelo, kdyby jste (sic) Vy některé písmena skládati sobě oblíbili. Až mne v Praze navštivíte, o tom se dále usneseme.“

Toho stupně dospělo nekonečné dílo v době Litoměřické; i jest to zajisté náhoda plná významu, že práce slovníkářská, kterou si z Litoměřic odvážel co plod mnoholeté činnosti, sahala právě do slova: Dlouhočekanlivý.*)

---

*) Viz dodatky k této hlavě v příloze CC.

Hlava desátá.

Jungmann buditelem a rádcem literárním: J. Hájek, Jos. Kouble, Jan Tachecí; A. Marek, J. Vetešník.

Jakkoli v Litoměřicích větším dílem již poněmčilých Jungmann byl vzdálen ohniska literárního a vlasteneckého, nebyl nikterak osamělý, ovšem pak tvořil si mocí ducha svého zvláštní kruh literární kolem sebe, jenž otáčeje se kolem něho jako slunce svého dostával od něho i světla i tepla i napomáhal vzdělávati roli literární žalostně zpustlou.

Výše již dotkli jsme svata Jungmannova, Ignáce Hájka, jehož — ovšem nehojnou — činnost spisovatelskou, překládaní rozmluv Luciana Samosatenského a drobností z frančiny přičítáme hlavně působení Jungmannovu; ostatně však nejeví se, že by byl Hájek býval u věcech literárních a vlasteneckých důvěrníkem svata svého, jenž ho v listech svých v podobných příčinách nejmenuje nikdy.

Také druhý kolléga Jungmannův za posledních let Litoměřických, Josef Kouble, učitel matematiky, byl dobrý Čech, ano psal i jadrně česky. Skládaje spis o přírodopise, jak tuším on první napsal na místě „historie přirozených věcí“, utíkal se k Jungmannovi o radu v přemnohých nesnázích terminologických i tehdy, když Jungmann byl již v Praze. Však ani s ním nebyl, jak se zdá, Jungmann ve svazku důvěrnějším.

Důvěrným rádcem Jungmannovým v Litoměřicích u věcech vlasteneckých byl — aspoň v druhé polovici doby této — Jan Tachecí (Tachezý). Narodiv se v Praze dne 14. února r. 1763. byl dne 31. srpna r. 1788 na kněžství posvěcen. Pobyv třináct let kaplanem v Kožlanech a jeden rok loka-

listou v Křiči jmenován byl od biskupa Litoměřického Václava Leopolda Chlumčanského rytíře z Přestavlk r. 1802. sacellanem, sekretářem a bibliotékářem, r. 1804. stal se professorem biblického studium starého i nového zákona v Litoměřicích, r. 1808. residentiálním kanovníkem Litoměřickým, r. 1816. diecesalním dozorcem nad školami, a zemřel v Litoměřicích dne 31. července r. 1828. Jan Tachecí byl muž ducha čilého, učený a pracovitý. Jsa kanovníkem učil roku 1812. denně po tři hodiny předmětům biblickým beze vší náhrady; později, když rozděleno studium biblické dvěma učitelům, vykládal nějaký čas písmo sv. starého zákona a učil nářečí arabskému, syrskému a chaldejskému.*) Tachecí byl i horlivý Čech, muž bedlivě si všímající příběhů časových, pilný čtenář novin i listů literárních, o kteréž se s Jungmannem přátelsky sdílel. S ním radíval se Jungmann i o věci nejdůležitější, jakož vysvítá z listův jeho A. Markovi; v jeho srdce vyléval i vlastenecké city, když jim bylo potřebí úlevy okamžité. Dávaje příteli Markovi věděti o polemice své s Uhlem dokládá, že se „nad jeho hanebnou brošurkou s Tachecím nemálo zlobil"; po dlouhém uvažování, má-li sbírky své na slovník dáti Palkoviči neb státi o vydání společné neb samostatné, oznamuje konečný úmysl svůj A. Markovi slovy: „Tak učiniti se mně i P. K. Tachecímu líbilo a vidělo." Také u věcech učených důvěřoval Jungmann Tachecímu; když A. Marek poslal český rukopis biblí, aby se přirovnal k textu rukopisu při kapitole Litoměřické chovaného, odevzdal Jungmann biblí Markovu Tachecímu, jehož potom „lístek" Markovi posílá (2. března 1812.) s doložením, že mu „nejlépe řekne, pokavad se jeho bible s zdejší českou v rukop. srovnává." Jungmann snažil se muže učeného a vlasteneckého přiměti i k činnosti literární, což se mu — měrou ovšem velmi skrovnou — i podařilo; ozna-

*) Z těchto zpráv o osobě Jana Tachecího děkujeme p. kanovníkovi J. Drbohlavovi v Litoměřicích; sepsal je ze spisův při konsistoři Litoměřické chovaných p. František Prachenský, registrátor při tamější biskupské konsistoři.

mujeť v témž listu Markovi, že Tachecí „na jeho ponuknutí přeložil vypsání Vatikánského chrámu nebo vlastněji Osvícení kříže tam obyčejné — někdy,“ k čemuž s tou myslí vlastenecky skromnou, jížto každý kamének na stavbu národní literatury jest drahocenným, dodává: „Také podobné věci jsou dobré, když s vyšším duchem psány jsou jako tato.“ *)

Paměti hodné jest a významné svědectví o tehdejších okolnostech literatury naší, co Jungmann k zprávě své o tomto novém spisovateli dále připojuje: „Nyní i grammatiku čte P. Tachecí.“

Účinnější a plodnější bylo působení Jungmannovo v mladistvém kole spisovatelském, které sám si vychoval a které v činnosti své jeho pokynutím a radou rádo se zpravovalo. Jsou to jeho žáci v jazyku českém Josef Kramář, Fr. Vetešník a přede všemi Antonín Marek, nejmilejší a nejvroucnější přítel, ano měříme-li slovo to přísným měřídkem, přítel jeho jediný.

Již v předposledním roce studií theologických A. Marek získal si přátelství Jungmannovo tou měrou, že ho Jungmann o prázdninách r. 1807. v rodišti jeho Turnově navštívil a s ním u matky jeho několik dní příjemně trávil. List, kterýmžto Markovi a jeho „výborné Paní mateři za tu lásku a vlídnost, kterouž mu prokázala neznámému a nezasloužilému co nejslušnější díky skládá“, psaný dne 5. října 1807. jest prvním článkem v korrespondencí čtyřicetileté, svědkyni věrného přátelství a neumdlévajícího přičinění Jungmannova, aby přítele k vytrvalé práci na roli literární po-

*) Překlad tento, jediný tuším plod literární činnosti Jana Tachecího na světlo vyšlý, vytištěn jest ve Vídenských Listech Hromádkových, č. 17. dne 26. srpna 1814. pod titulem: Osvětlený kříž na zelený čtvrtek v chrámu Vatikánském Sv. Petra v Římě; překladatel nepodepsal se, ale pod jednou poznámkou vytištěna jsou písmena J. T. K. L., t. j. Jan Tachecí kanovník Litoměřický. Za tento článek jest Tachecí i v seznamu spisovatelů v Hist. lit. č. 1825.

vzbuzoval a zápalu jeho šlechetnému nedal umdlíti. „Balladujte, pište, shromažďujte," volá naň již v prvním listě a podobně ozývá se hlas Jungmannův i po mnohá léta všemi listy. O rok později, když A. Marek po ukončení studií odešel za kaplana do Rožďalovic, posílá mu obávaje se patrně, aby v návalu všedních prací a vzdálen jsa všeliké společnosti povzbuzující neodvrátil se od snah vlasteneckých, zvláště důtklivé vyzvání k dílu literárnímu: „Že pracovati budete, to již z zaslaného mi laskavě důkazu vidím, i do Vás se naději, kterýžto (bez pochleby řečeno buď) mne jak duchem tak i hnedle jazyka našeho milého známostí předčíte. K tomu mladosti a ohně a zvláště toho prospěchu když považím, že s Čechy obcujete, já s špatnými toliko latiníky*) a Němci. — Nejen doufati, ale prositi se Vás úsilně opovažuji, by jste (sic) pro lásku k vlasti, pro svou vlastní oslavu tak pěkně založenou — a konečně pro naše přátelství, nad něž mi nic v světě sladšího a vzácnějšího není — všecku svou sílu vynaložil k tomu, aby jste (sic) podle jiných stavu a povolání svého povinností vždy něco Čechům k poučení a zvelebení psal; překládaje i skládaje, jak k tomu chuť a srdce pokaždé Vás ponese. Že to nejmilejší učiníte, již mi ne naděje, ale jistota." Aby pak měl určitý úkol, jenž by činnost jeho stále podněcoval, prosí ho zvláště, by Hlasatele vzal do své starosti a vždy něco do něho P. Nejedlému posílal, nebo, prý, „to jemu již psal a připověděl na jeho snažnou o pomůcku žádost, že nemoha pro velmi důležité zanešení se pracemi jinými sám psáti, za sebe muže jiného postaví a ten muž že jest — Marek." Všeliké plody básnického péra Markova, ježto příteli a mistru posílají se, docházejí vřelé často nadšené pochvaly, k nížto když vidělo se přimísiti nějakou radu neb pokynutí, stává se vždy s tak jemnou opatrností, aby mladistvý básník nemohl nikterak pozbyti důvěry v síly své. „Vždy více o tom se přesvědčuji,"

---

*) Viděti, že té doby mužové ve školách ještě zcela latinských vzdělaní — ovšem již staršího pokolení — užívali i v rozmlouvání jazyka latinského.

píše mu Jungmann dne 30. prosince 1808. „co jsem již dávno myslil i sem tam prořekl, že Čechům jediný pokvete Marek.“ O dvě léta později píše mu s zápalem téměř milencovým: „Kdykoli od Vás listu nějakého dostanu, obživlého se znovu cítím. Vy jste nyní má pobůdka! Kterak slíčně píšete —! několik řádků, které jsem hned očima zběhl, ručí mi, že to bude mistrovský Váš kus. . . . Nad Vás zlatinký nebylo a nebude! k Vám my ostatní brzo do školy půjdeme.“ A asi o rok později, když ho došel poetický list Markův,*) jenž zpomínaje elegicky blažených dob v Litoměřicích s Jungmannem zažilých vyzývá k mužné vytrvalosti v těžkém díle, píše mu s opravdovým pohnutím mysli: což říci mám o listu poetickém? Řeknu-li co myslím, kterak můj úsudek nazvete, an jste již ondy menší chválu přechvalou nazvali? To jedno pravím, že slzeje radostí hluboko do paměti nebo raději do srdce jsem sobě jej vložil a jist jsem, že nejednomu z našich dobrých vlastenců čtoucímu jej v Hlasateli podobnou rozkoš přinese. Již jste daleko přede mnou a můj věk a obstárnější duch Vás dohoniti všecku mi naději přejímá, a však ani sám nad sebou pro tak zdařilé dílo radost nemáte, jako já mám nad Vámi.“ Přečet Markovu odu na Trosky píše mu týmiž takořka slovy: „Vaše oda na Trosky opět mi dosvědčuje, že jste mne daleko předhonil a jistě — první Čech jste.“ Nemenší pochvaly dostalo se elegii na Durycha. „Ta elegie na Durycha všecku citedlnost srdce mého zbudila, přicházím sobě v té lexikografické práci jako vězeň na galejích, který by rád pouta roztrhna tak svobodně kráčel, tak kvítky sbíral jako jiní synové zvolnosti, jako Vy! třeba tak pěkných více nenašel jako Vy nacházíte. Opět základ nesmrtedlnosti!“ Jindy zase (8. dubna 1813.) dávaje příteli věděti, že jeden rým (rovnosloh) v elegii jeho nelíbí se mu a že chtěl jej proměniti oznamuje mu to těmito slovy: „Již jsem se pokoušel o jiný rovno-

---

*) „Poslání Josefu Jungmannovi, vytištěné poprvé v Puchmayrově sbírce „Nové básně“ r. 1814. na str. 116.

sloh, ale snáze Olimpickému Jupiteru nový prst vložiti než u Vás slovíčka změniti." Tu opět dodává mladistvému spisovateli důvěry a chuti k dílu uváděje mu na mysl pochvalné hlasy mužův na slovo vzatých. Tu mu píše, kterak kanovník Tachecí a děkan Hurdálek s radostí slyšeli rozmlouvati o jeho básních, tu opět, že Dobrovský „s potěšením" mu vypravoval jeho chválu; jindy zase kterak horlivý vlastenec Brněnský Karafiát „kdykoli mu píše, vždy se po Markovi ptá."

Mnohem mocnější a důtklivější bývalo pak slovo přítele staršího mladšímu, když v jeho listech znamenal stopy, že by horlivost a zanícenost jeho národní umdlévala aneb mysl jeho pohledem na smutné okolnosti a příhody časové skormoucená jevila nějakou nedůvěru ve zdar věci vlastenské; tu dosahuje síly často biblické. Píšeť mu dne 30. prosince r. 1809.: „Ty smutné myšlénky, které Vás troudí, i mne stíhají. Durych, Pelzel, Procházka jsou tam; jediný Dobrovský mezi námi. Zatím pomněje na lidských věcí nestálost tím se kojím, že dokavad národ nepojde, vždy někdo k zvelebení vlasti se narodí, ano právě ta smutná mužův tak výborných smrt mne více pamatuje, že již na nás dochází o vlast se starati. Když starý hospodář usne, mladý k domácnosti hleděti musí; že nemá té zkušenosti — což na tom! dobývej jí! — Na nás jest pořad, kdo z nás může, ten pracuj, abychom (možné-li) lepší vlasti dochovali potomkům, než nám od předkův zůstavena. Pojdeli vlast, ať jen za nás, okolo nás, dokud my saháme a stačíme, nepojde. Vás tedy majícího vtip právě Český nic omluvena neučiní, jestli že vynakládati ho někdy ustanete."

I byl učeň k radosti učiteli svému. Konal netoliko pilně služby při slovníku, z nichžto mistr nestačil takořka děkovati, ale i plody jeho básnické dosahovaly brzo takové dokonalosti, že nade všecky tehdejší veršovce naše — jediného Puchmayera vyjímaje — značně se vznesl a vlasteneckou smělostí básní svých i samého Puchmayera převýšil. Tento zakladatel nového básnictví českého jest i tvůrcem

poesie naší politické; on první šťastnou rukou sáhl v struny opěvaje hrozné neštěstí svírající srdce národu Českému; ano nemáme do té chvíle mnoho básní, jichžto účinek rovnal by se Puchmayerově: „Jak žalostné jsme dočkali se chvíle.“ Ale Puchmayer obdivoval se veliké minulosti a kvílel nad žalostnou přítomností; roušky zakrývající budoucnost neodvážil se odhrnouti a věstiti, co tam oko spatřovalo. Toho první odvážil se Antonín Marek. Jeho „poslání Josefovi Jungmannovi“ jest nejodvážlivější od obnovení literatury po onu dobu tištěná báseň v jazyku českém; tu zní nám v udivené ucho již netoliko elegický bol ze zmizelých šťastnějších dob, tu slyšeti strašnou kletbu na kruté utiskovatele a s tváří na východ obrácenou věstiti strýzněnému národu doby slavnější. Před pěvcem Slávy Dcery zpíval nadšený Turnovan s nemenší vroucností a silou, ač nikoli s rovnou lahodou o společné matce Slavii, ano neostýchal se ukazovati radostně a hrdě k mocnému synu jejímu na východě jakožto strůjci lepší budoucnosti plemeni slovanskému. Byl i v tom Antonín Marek věrným hlasatelem Josefa Jungmanna.

Věrným přítelem Antonína Marka a neméně horlivým ctitelem mistra svého byl František Vetešník, rodem ze Vtelna Jizerného. I on byl z oněch posluchačův bohosloví, které Jungmann roku 1807. jazyku českému vyučovati se jal, i on konal Jungmannovi práce pomocné při slovníku, i on probuzen jest Jungmannem k citu a snažení národnímu, jakož to vyslovil prostě a srdečně v „Podlísce svému Jungmannovi“ (v Listech Vídenských 20. dubna 1815.) Rovnaje se příteli Markovi vroucností citu a upřímností snah národních nedosahoval ho schopnostmi básnickými, z nichžto nevykvětlo leč několik básní nejvíce příležitých nevelké ceny, ač Jungmann o baladě jeho Hněvsa z Stranova vyslovil se, že „hodná bude a Vetešníkovi čest přinese,“ i může se pokládati za nejzdařilejší plod Vetešníkův veršem psaný. Oceňuje spravedlivě jeho vědomosti a schopnosti povzbuzoval ho Jungmann, jenž s ním prostřednictvím Markovým i přímo byl ve styku, k sepsání statistiky české, kterou, prý,

„P. Dobrovský již dávno vydati radí“ a P. Vetešník „jest k takovým věcem narozen.“ Tohoto vyzvání Vetešník jsa tehdy i nápotom vždy na malých místech bez nevyhnutelné k tomu větší bibliotéky nikdy nevykonal, ale byl i tehdy i v pozdějších letech činným na poli literárním překládaje a vzdělávaje pojednání poučná a povídky zábavné, ježto Jungmannovi do Litoměřic posílával, aby je co do jazyka vybrousil. Hromádkovy Prvotiny pěkných umění (listy Vídenské) zahrnují v sobě mnohý zanímavý plod jeho péra veršem i prosou. Nejedno jeho pojednání vydává svědectví o jeho smýšlení slovanském, jehožto vřelostí rovnal se i mistru i druhu svému. Po Markovi byl Vetešník z bývalých žáků Litoměřických nejblíže srdce Jungmannova, jenž v listech A. Markovi velmi často ho připomíná, jeho osudu vždy s srdečným účastenstvím se doptává důvěrně jej Františkem nazývaje.

O něco dále stál Josef Kramář, rodem z Vysokého, jenž zároveň druhům svým v Prvotinách Hromádkových objevil se s básní příležitou, ač po ní jiných nevyšlo. V posledním roce pobytu Jungmannova v Litoměřicích pustil se Kramář do spisování knihy o obecném zeměpise, při čemž sobě žádal rady Jungmannovy zejména co do spisů českých z tohoto oboru, jížto se mu ochotně dostalo. I sepsal Kramář dílo zeměpisní, jemužto Jungmann již napřed ustanovil místo v malé „encyklopédii nauk“ již v době Litoměřické mezi přátely přetřásané; ale spis tento nedočkal se nikdy vydání. V pozdější době literární činnost Kramářova zúplna ochabla.

Zcela opačně vedl si Vácslav Kára, poslední z tohoto kruhu, jenž z mládí kromě pomoci Jungmannovi při slovníku poskytované nijak nejevil činnosti literární a teprvé v pozdním věku jsa postaven u vysokém důstojenství při kapitole Litoměřické vzdělával literaturu církevní. Na poli literatury pěkné o nic nepokusil se. S Jungmannem osobně nejeví se, že by byl později býval ve spojení, s kruhem jeho literárním souvisel však přítelem Vetešníkem, jenž mu věnoval i báseň „V. Károvi, příchozímu z Litoměřic 29. května 1811.“ vy-

tištěnou v Hromádkových Prvotinách r. 1815. v č. 40., v nížto slovy vroucími připomíná i Jungmanna mluvě ku příteli:

„Všecky miluješ, jimž ve vážnosti,“
Viď i muže milovného české ctnosti?
Jeho všems dal pocelování.
Měj si prv co srdce pocítilo,
S Jungmannem jak ladně hovořilo:
Toho v dílu mém buď seznání.

Mezi vlastenecké chovance Jungmannovy počítati sluší mladistvého „Josefa Linku, bohoslova v L.“ jakož podepsán jest pod básní: „Podnětové k útěše“ v Prvotinách Hromádkových vytištěnou. Že Linka byl v literatuře české žákem Jungmannovým, viděti z listu A. Markovi dne 2. srpna 1813. psaného, v němž Jungmann vytýká dvě chyby v otisku té básně, jichžto poznati mohl jedině přirovnávaje rukopis k otisku. Lehkostí a obratností slohu předčí Linka nad ostatní básníky školy Litoměřické vyjímaje jediného Marka; pohříchu zanikl mladý spisovatel za nedlouho; Jungmann připomíná ho v seznamu spisovatelův českých r. 1825. co studujícího, z čehož soudíme, že studií theologických neukončil.

Ti jsou spisovatelé vypěstovaní Jungmannem v době Litoměřické, o nichžto smíme říci, že by bez jeho povzbuzení sotva kdy byli stali se vzdělavateli zpustlé role národní. Ale působení Jungmannovo sahalo již za doby Litoměřické po celé vlasti. Pověst, jížto si dobyl výtečnými překlady i články původními, vábila k němu i přespolní mladíky vyššího ducha, jimž pak tichý genius stal se milým rádcem v rozličných potřebách a vůdcem k dílu vlasteneckému. Mezi těmito klademe na prvním místě Vácslava Svobodu Navarovského, mladíka nevšedních schopností, jenž již v sedmnáctém roce objevil se na literárním zápasišti „v Hlasateli“ (r. 1808.) i budil pěkné naděje, ježto později — rozptýliv činnost svou na různé věci titěrné a skládaje verše v třech jazycích*) — jen z malé části vyplnil. Z mládí jevil však

*) Známo vůbec, že pěvec Slávy dcery „Čecha“ Svobodu a „Němce“ Schneidra (Karla Sudimíra) ostře kárá pro „dvojjazyčnost“, Svo-

horlivost tak unášející, že Jungmann dostav od A. Marka psaní jeho ku přečtení píše tomuto příteli svému dne 16. srpna 1812. s radostí vlasteneckou: „Psaní P. Svobody s poděkováním vracuji, přece hle naděje jest, že i po nás budou mnozí smýšleti jakož jsme my smýšleli.“ Zjednav si takto přízeň Jungmannovu obrátil se k němu o pomoc při díle, které s počátku r. 1814. před se vzal, překládaní Loupežníků Schillerových; poslaltě Jungmannovi „1. jednání do korrektury“, kteréžto služby Jungmann pracemi ovšem nad míru zanešený nemohl mu vykonati i za tou příčinou, že „ještě tuze německy a nuceně psal a tudy snáze bylo by to přeložiti než jeho přeložení zlepšiti.“ I do Prahy přestěhovav se byl Jungmann ještě po několik let se Svobodou, tehdy professorem Jindřichohradeckým a později Malostranským v literárním přátelství, kteréžto však, když Svoboda očekávání zbuzeného nikterak nenaplňoval „Čechům sliboval a Němcům dával“, zřejmě ochladlo.

Z doby prvního nadšení vlasteneckého Svobodova pochází báseň „k jmeninám milého vlastence Josefa Jungmanna“ (v XXXXI. Listě Hromádkových Prvotin r. 1813). Třicetišestiřádková oda plýtvajíc obrazy mythologickými a neobyčejnými slovy vyjadřuje přání:

„O kýž dlouho ještě Čechům zpívá,
Dlouho pravdy Božské símě sívá
Věčně s námi dlí.“

Jest to první báseň blahopřejná, jížto Jungmann veřejně byl oslaven.

Také Jan Evangelista Purkyně veden jest r. 1811. touhou vlasteneckou do Litoměřic, aby spatřil ušlechtilého vlastence, jenž právě tehdy vydaným překladem „Ztraceného Ráje“ pověst svou znamenitě zvýšil. Čilá mysl mladistvého Libochovičana neubírala se tehdy ještě drahou, která jej později dovedla k nehynoucí slávě, nýbrž sbírala ještě med

---

boda však skládal verše netoliko české a německé, ale i latinské přeloživ výbor básní Schillerových veršem rýmovaným na jazyk latinský.

a vosk ze všech květin a všestranně vzdělaný jinoch uměl s krasocitým vykladačem Chateaubriandovým a Miltonovým mluviti o básnictví a filologii tak rozumně, že Jungmann velmi příznivě o něm soudil. Nebude nezanímavé čtenáři, položímeli zde slova, která po tomto prvním setkání se Josef Jungmann, tehdy 38letý, napsal o Janu Purkyni ještě nezúplna 24letém. „Před 5 dny," píše 12. září 1811. A. Markovi, „byl u mne jistý Purkyně z Libochovic rodilý, pěstoun mladého Barona Hildebranda (sic) v Blatné etc., kterýžto byv v noviciatu Piaristském, odtud pak vyšed nejvíce teď s filologií se zanáší, a jakož slušno Slovanskou sobě oblíbil. Také do básnířství Českého se pustil a Idylly dětské, jakých prý ještě v žádném jazyku zkušeno, některé složil; ostatně z rozprávění viděti, že se dosti hluboko v Etymologii jak vůbec, tak slovanskou zabral. Ten měl nad Vašimi Výrazy*) převelikou radost. Nejedlého řeč se mu zdá tuze obecná neb sprostá pro poesii, Puchmayera ale a Palkoviče chválí, i se mnou prý spokojen jest, což ovšem přidal pro zdvořilost, an u mne byl." **)

*) Výrazy svrchované nevrlosti (dle Kotzebue) báseň nejprudší bol světový mocně vyjadřující, Markem jadrně přeložená.

**) Viz přílohu CC.

Hlava jedenáctá.

Styky Jungmannovy se spisovateli a jinými vlastenci československými v době Litoměřické. „Česká společnost“.

Český život literární byl s počátku našeho století tak chudý a neutěšený, že řídcí „vlastenci“ jsouce se všech stran obklíčeni živly buď nepřátelskými neb — to arci mnohem častěji — nevšímavými a tupými tím vřeleji a upřímněji lnuli k sobě číníce takořka jedinou rodinu, v nížto časem sice bývaly rozličné spory, sváry a nedorozumění, ale v nížto cit a smysl společného úkolu držel vrch nade všemi malichernými příčinami rozmíšek a roztržek. Důvěrně radívali se přední spisovatelé té doby o všeliké práce své, sílíce se vzájemně vlasteneckými dopisy a jsouce druh druhu i zasílatelem knih i knihkupcem.

Ohniskem života jak literárního tak vlasteneckého vůbec byla jako vždy Praha, ale venkov měl té doby mnohem více váhy proti ní než kdy před tím a potom. Faustin Procházka, Josef Dobrovský a Jan Nejedlý dodávali Praze důležitosti, jížto se nižádné druhé místo rovnati nemohlo; ale celá nová škola básnická byla mimo Prahu, Puchmayer a Vojtěch Nejedlý fařárovali na malých místech a Hněvkovský pracoval v kanceláři v městečkách Planici a Žebráce. Na východě učinil čilý Liboslav Ziegler nepatrnou vesnici horskou Dobřany na čas útulkem skromné Musy české: mladistvý pěvec Vznešenosti přírody, Milota Zdirad Polák, plodný Silorad Patrčka a pilný mladý kněz Mirovít Král užili tam utěšených chvil s vlasteneckým hostitelem i roznesli pověst

neznámé před tím dědiny daleko široko: s jakousi hrdostí Patrčka i Král podepsali se pod básněmi složenými: „V Dobřanech psal.“ *)

Jeden z nejhorlivějších a nejrozumnějších činitelů té doby, Rautenkranc, působil v okolí Kutnohorském, v Nových Dvorech a Sedlci. Morava honosila se tehdy dvěma zvláště muži, krasocitým piaristou Dominikem Kinským v Brně a plodným veršovcem Gallašem, ježto Slovensko mohlo ukázati rovněž k dvěma synům, kteří i ryzým, jadrným slohem i plodností spisovatelskou i usilovným snažením stáli důstojně po boku i nejlepším spisovatelům v Čechách zrozeným a žijícím: Bohuslavu Tablicovi a Jiřímu Palkoviči. Kostelní Moravce dobyly si Tablicem pověsti podobné k Dobřanům. Kromě zemí jazyka československého byla pak i Vídeň na několik let povýšena za jakési ohnisko snah českých novinářskou činností Hromádkovou.

Se všemi téměř těmito ohnisky vlasteneckými byl Jungmann, sám tvůrce a hlava školy Litoměřické, v přátelském stýkání se. Nejživěji ovšem dopisoval si s Prahou a to s hlavním tehdy činitelem na literární roli, s Janem Nejedlým. Již r. 1804. vyzývaje spisovatelstvo české k soukromému hlasování o prosodii, jímž by se rozhodlo, máli zakládati se na přízvuku či na časomíře, Jungmann učinil J. Nejedlého prostředníkem všeho zasílaní v této věci; vydávaní Hlasatele od r. 1806. do 1808. způsobilo ještě užší spojení horlivého spolupracovníka s redaktorem, jakož zase Jungmann vydávaje „Ztracený ráj“, žádal i dostával rady J. Nejedlého, jehož prostřednictvím též po smrti Faustina Procházky zjednal si drahocenné materialie k slovníku po něm pozůstalé.

Kromě Nejedlého nedopisoval si Jungmann obyčejně s nižádným ze spisovatelů Pražských, ani s bratrem svým Antonínem nezdá se, že by si byl psával často, jakkoli v příčinách nahodilých užíval přátelských jeho služeb. **)

*) Viz Prvotiny pěkných umění r. 1814. č. 3. a 11.

**) V literární pozůstalosti Jungmannově nalézá se jediný list bratra

Zvláštní bylo v době Litoměřické spojení Jungmannovo s Dobrovským. Ačkoli si nedopisovali, *) dovídal se od něho zanímavých novinek literárních z Prahy i z ostatního světa slovanského při návštěvách, které činíval Dobrovský starému příteli svému, Josefu Hurdálkovi, děkanu kapitolnímu, později biskupu Litoměřickému; od něho dostával i zanímavých knih jinoslovanských, jeho prostřednictvím vešel již v Litoměřicích v jakýsi svazek literární i s proslulým lexikografem polským Lindem, jenž mu poslal darem slovník svůj žádaje ho, aby mu činil poznámky o věcech, které by potřebovaly opravy. Může se říci, že v době Litoměřické Jungmann se světem slovanským spojen byl hlavně prostředkem J. Dobrovského.

Kromě Prahy byl Jungmann ve spojení zejména s Puchmayerem, Hněvkovským a Rautenkrancem. Puchmayerovi konal v okolí Litoměřickém již v prvních letech služby knihkupecké, jakož svědčí zápisky činěné; ale nebylo stálého spojení mezi nimi. Příležité poznámky Jungmannovy v listech A. Markovi o Puchmayerovi prohozené dokazují, že Jungmann ceně vysoko schopnosti Puchmayerovy neměl rovné důvěry v jeho vlasteneckou snaživost. Píšeť dne 29. prosince 1810. A. Markovi, jehož povzbuzuje k činnosti spisovatelské:

„Ať řeknu v pravdě, Puchmír mohl býti nejvýbornější, ale co farářem a děkanem jest, zdá se býti jeden z mnohých,“ k čemuž ovšem spravedlivě přidává: „Nejedlý J. a Hněvkovský jsou naprosto právníci.“ Dověděv se od Hněvkovského, že navštíviv Puchmayera minulý týden nalezl jej při opravování lit. S slovníka německého a že mu i sbírky k českému ukázal, vyslovuje naději dne 2. března r. 1812: „Zdá

---

jeho Antonína, psaný dne 28. listopadu 1812., jímž Josefovi dává věděti, že se mu narodila dcera a děkuje zároveň za mest od něho darem poslaný. Pravopis listu tohoto psaného více než rok po vydání „Ztraceného ráje“ jest dostatečným výkladem, proč Antonín J. nebyl tomuto dílu dobrým kerrektorem.

*) Jediný list Jos. Dobrovského Jungmannovi týkající se slovníku jest výše uveden.

se, že z nova Puchmír probuzený více neustane.“ Ale za nedlouho dne 8. prosince r. 1812. píše opět předešlým způsobem: „Puchmayer příliš váhavý jest, a jak nejnověji slyšeti, lakomství se celý oddal! Věřím tomu, jinak nepochopuji, proč by pátého dílu básní ne sám vydal, ale od P. Nej. vydati nechal (sic). Což by mu to uškodilo, aby na se za tolik let opět na skrovnou knížku outraty vzal!“ Ale přes takové pochybnosti Jungmann jest po třech měsících ochoten spojiti se s ním k sepsání slovníku i vážil jeho radu o věcech jazykových nejvíce jediného toliko mistra Dobrovského vyjímaje.

Také s básníkem Děvína, Šebastianem Hněvkovským Jungmann, ač toliko zřídka, dopisoval si, ano zdá se, že mu ze čtyr hlavních údů školy Puchmayerovy — čítaje k nim i J. Nejedlého — Hněvkovský byl osobně nejmilejší. Jakkoli po celou dobu Litoměřickou jenom dvakrát zmiňuje se o listech od Hněvkovského, jeví se poměr mezi nimi dosti důvěrný i z té okolnosti, že Hněvkovského strejc as půl léta byl u Jungmanna v Litoměřicích, což pokládati sluší za zvláštní důkaz přátelské ochoty se strany Jungmannovy, poněvadž nemíval strávníků v bytu svém. Také velmi příznivé mínění vyslovené v polemice proti Bohemariusovi (Prvot. pěk. um. list 47.) o Hněvkovském co básníku může se do jisté míry přičísti přátelské jeho náklonnosti; mluvě o prostonárodnosti v literatuře píše tam Jungmann: „Jest to zvláštní dar, kterým se jako v každém národě některé perly tak n. p. u němců Bürger, Miller, ba i — cokoli proti tomu psal, sám Šiller v svých balladách rozkošných zaskvívá. Tím darem i náš Hněvkovský nesmrtelným se stane.“

Různost mínění o základech prosodie, ježto je učinila literárními protivníky, objevila se příkře teprv později.

Kromě spisovatelův v Čechách žijících byli v době Litoměřické zvláště oba Slováci tehdy na poli literárním v popředí činní, Jiří Palkovič a Bohuslav Tablic s Jungmannem v dopisování dosti živém. Ano můžeme říci, že Jungmann

se zvláštním zalíbením mluvívá o těchto mužích, nejednou i za vzor je představuje v listech mladistvému příteli Ant. Markovi. Dávaje mu dne 5. července 1810. zprávu, že „v Uhřích již opět jedna společnost na živě,“ že „dne 16. máje držela první sezení v Kostelních Moravcích, praeses její že jest Lonich, sekretář a snad i původce Tablic,“ že „ustanoven od společnosti za professora gramm. a literat. prof. Royko v Šťávnici na gymnasium“ táže se radostně: „Co říkáte těm dobrým Slovákům?“

První, s nímž na Slovensku vešel Jungmann v literární dopisování, byl Palkovič,*) nebo již r. 1808. dne 30. prosince píše A. Markovi, že mu Palkovič nedávno psal, odkud zároveň jakož i z pozdějších listů A. Markovi psaných viděti, že Jungmann tehdy již i Palkovičovi konal služby přátelské prodávaje exempláře spisů jeho sobě zaslané. Vyslovuje i upřímnou starost o něj u válce r. 1809., v nížto lid Napoleonův opanovav Vídeň obsadil i Prešpurk, v listě 30. pros. 1809. A. Markovi: „Z Prešpurku ještě nemám známosti, jak se vedlo ubohému Palkovičovi, když tam byl nepřítel. — Příteli, ten muž jest výborný a neunavný.“ Kterak brzo po tom, s jara r. 1810. literární přátelé jali se jednati spolu o sepsání slovníku a kterak neshoda v zásadách při tom na jevo vyšlá zvrátila prvotní úmysl Jungmannův pomáhati zásobami svými Palkovičovi, výše jsme vyložili. Však ani tímto skutkem, jenž ovšem poněkud uvolnil obapolné svazky, nebylo spojení jejich literární nikterak přetrženo; nebo dne 1. července 1815. Jungmann dává věděti A. Markovi, že mu „psal Palkovič stížnost nad těmi novotami v dobropísebnosti; Slováci, prý, nikoli od bratrské neodstoupí. On v tom konečnou zkázu našeho jazyka viděti chce a i na Dobrovského se mrzí, že svou grammatikou nedoukům příčinu dal k podobné roztržce.“ Ani toto druhé objevení se různého mínění nemohlo roztrhati starých svazkův, ježto té doby

*) Po hříchu nezachovalo se v literární pozůstalosti Jungmannově ani jediného listu Palkovičova ani Tablicova.

Jungmann, jakkoli uznával v pravopise změnu Dobrovským navrženou za oprávněnou, nepokládal jí nikterak za důležitou, jak v témž listě příteli vykládá. „Já mu to poněkud vyvraceti snažil se, ač i mně to **ou** nikoli se nelíbí; ale ne že nové, nébrž že neetymologické jest, an bych proti **i** po **s**, **c**, **z** svým místem nežehral; toliko to mi nemilo, že nejsa (sic) posud to pravidlo upevněno a obmezeno, mnohé snadno přes meze vodí k p. Hromadku. Abych řekl, jakž jsem i Palkovičovi psal a jak smýšlím, v š e t o j s o u t i t ě r k y. Bohdejž bychom jen v bratrské orthografii bohatou a váženou doma i vně literaturu měli.“ *) Důkazem pak skutečným, že Jungmann té doby Palkovičovi přál, jest zpráva v témž listě podaná, „že poslal Palkovičovi (do Týdenníka) od Koubleho kousek z p ř í r o d o p i s u neb tak neprávě řečené historie přirozených věcí.“ A že ani Palkovič nepozbyl důvěry v Jungmanna vida, že se s ním co do pravopisu zúplna nesrovnává, ukazuje jednání jeho při vydávaní slovníku, ježto požádal Jungmanna, aby zpravoval vydávaní jeho slovníku v Praze, jakož oznamuje dne 21. listopadu 1817. v č. 46. Týdenníka čtenářům, že „slovník netiskne se zde v Prešpurku, jakž se nadál, ale v Praze pod zprávou vysoce učeného pána prof. Jozefa Jungmanna.“ Teprvé po mnohých letech (po r. 1828.) obnovený spor o pravopis, náruživostmi osobními ztrpčený, roztrhl konečně starý svazek přátelství literárního i svedl ctihodného sice Palkoviče k užívaní zbraně, jížto se vždy jindy svědomitě vystříhal.

Velmi záhy Jungmann začal dopisovati sobě i s Tablicem, jakož vysvítá z listu A. Markovi dne 5. prosince r. 1809: „Tablicovi nemohu psáti, ani on mně, dokud z Vídně Francouzi docela nebudou.“ Zanímavější jest o něm zmínka v listě dne 25. ledna 1815: „Tablic Vás pozdravuje; psal mi, abych mu zprávu dal o tom, co se děje v Čechách. Já

*) Zevrubněji vylíčeno bude tehdejší mínění Jungmannovo o pravopise v souvislosti v době Pražské.

mnoho sice slyšel o tom, co ten neb onen dělati chce; ale o tom, co kdo udělal, velmi málo .... Víteli Vy něco potěšitedlného, napiště mi to asi mezi třemi nedělemi, abych toho Tablicovi podati mohl. On tu naši zprávu v zasezení společnosti Šťávnické, kteréž připadne na počátek máje (dvakrát v roce) veřejně čísti míní. Hle! tento ubohý pastor*) společnost zřídil, která se od r. 1800. udržuje a více a více prospívá. Každý oud složil 10 fl. a tak mají jistinku, z které živí aspoň z částky professora (Royko nyní) českého a i na kněh vydávání dílek obracují!" — Že se Tablicovi dostalo žádaných zpráv z Čech, viděti z listu 16. října 1815., kde Jungmann píše Markovi: „Mně též psal p. Tablic poděkování za zprávy jemu dané; až budu míti po chvíli, odpovím jemu a snad také k jich společnosti přistoupím, abyste Vy samotný z Čechů mezi nimi nebyli." K čemuž pak přidává významné vzdechnutí: „Kdyby jen ti lidé mezi sebou svorni byli! Tablic žehrá na Palkoviče a ten na onoho; ale Palk. zdá se býti příliš svůj."

I později dopisoval si Jungmann příležitě s Tablicem, ač nezdá se, že by bylo dopisování jejich bývalo zvláště živé.

Nemalou zanímavost měly by dopisy Jungmannovy Josefu Mil. Rautenkrancovi v příčině české společnosti okolo r. 1810. činěné, o nichž dovídáme se toliko z listův k Ant. Markovi.

Již v posledním desetiletí osmnáctého věku pomýšleli přední spisovatelé čeští na založení společnosti jakési literární, jejímžto úkolem bylo by vzdělávání a rozšiřování jazyka, zvláště pak sepsání úplného slovníku českého; první stopu úmyslu takového nalezli jsme v listě Pelzlově V. Zlobickému dne 13. října r. 1791; ale list téhož o devět let později dne 31. července r. 1800. psaný**) svědčí, že za ten

---

*) Tablic nebyl ubohým pastorem, an po něm zůstalo asi 50.000 zl., kteréž po něm dědili pouzí Maďaři. Za to dostalo se mu ostrého pokárání v znělce 432. Slávy dcery i v „Výkladu" k ní (vyd. 1832).

**) List Pelzlův Zlobickému 13. října 1791. praví: „Man ist hier ge-

čas ničeho v té přičině nestalo se, ačkoli tehdy duší všeho jednání byl nejúčinlivější a nejobratnější spisovatel té doby Václav M. Kramerius a největší učenec Josef Dobrovský dodával věci jménem svým lesku. *)

Za dalších devět let nehnula se věc ani z místa. Tu se myšlénka vyskytuje opět v listech Jungmannových; z týchž listův viděti, že Jungmann v té příčině byl jen vedlejším činitelem. Poprvé děje se zmínka o české společnosti v listě Jungmannově A. Markovi dne 30. prosince r. 1809. A. Marek pokládal tehdy brzké zřízení společnosti za tak jisté, že na ni poslal Jungmannovi 20 zl. z polovice svých a z polovice Vetešníkových. Jungmann dosvědčuje mu, že ho peníze došly, připomínaje tehdejší rozviklanosti státních financí jako překážky velmi důležité. „Zatím, poněvadž ještě tuze brzo jest, nebo dokud se neusadí běh peněžný, kam jisto bude jistinu tak svatou uložiti? Komu nyní víra, jestliže i Řízení k ní nestojí? Pročež napíši ovšem k svému místu o tom Vašem dárku i onom P. Vetešníka tolikéž obsahujícím, ale zatím je u sebe ponechám, až se vyjasní docela nebe a slunce prosvititi bude moci. Vám pak tímto psaním quituji formaliter, že jsem 20 fl. k dotčené příčině od Vás obdržel, jichžto v nejhorším případu t. j. kdyby se úsilí těch dobrých Čechův v nivec rozplynulo, ode mne s poctivostí zpět obdržíte, ano i kdyby potřeba bylo, od mých dědicův — protož i moje manželka o tom jest zpravena. Budu Vám snad brzo něco více o té společnosti psáti."

Kdo by byli ti „dobří Čechové," kteří o založení společnosti té doby usilovali, Jungmann v rozličných listech A.

---

sonnen eine czechische Gesellschaft zu errichten, die zur Absicht haben soll die Verbreitung und Ausbildung der böhmischen Sprache und die zu stand Bringung eines vollständigen böhmischen Lexici." V listě dne 31. července 1800. praví to téměř týmiž slovy (viz str. 64. Pozn.)

*) O zanímavé věci té posud nemnoho známo; sám nejbedlivější badatel A. Rybička nezmiňuje se v životopisech V. Krameriusa a J. Rautenkrance o činnosti jejich v této příčině.

Markovi příležitě vypravuje. Hlavní v celé příčině osobou byl dle listů Jungmannových A. Markovi patrně Josef Miloslav Rautenkranc; jemu, ač s ním sice nebyl ve spojení, Jungmann o tom před jinými píše, od něho očekává určité zprávy, jak se věci daří, na něj i hněvá se, že žádaných novin dlouho neposílá. Píšeť dne 18. dubna 1810. Markovi: „Společnost ještě nemá zniku. Nejedlý (který žel! více advokát než literator jest) předstírá to, že jich málo v Praze, an prý Tomsa a Rulík k tomu se nehodí. Bude psáti co nejdříve Rautenkrancovi a Puchmayerovi, abychom aspoň založili společnost dopisující (société correspondante). — Jest tu jen o dobrý plán.“ Po třech měsících věc stojí na starém místě, an Jungmann v listě 5. července touží: „Rautenkranc mi nic o tom nepíše! Hanba nám Čechům, že tak všecko váhavě jde!“

Kromě Rautenkrance byli, jak z listův Jungmannových vysvítá, zvláště tři horliví vlastenci nespisující, ježto o zřízení společnosti usilovali. Byli to zejména již dříve dotčení mecenášové „Ztraceného ráje“ Berger a Karafiát a sice nepovědomý setník Benedetti rodem z Pardubic. O Karafiátovi píše Jungmann v té příčině Markovi dne 5. července 1810.: „Onehdy jsem Karafiátovi do Brna o Vás tak mnoho psal, jak jsem věděl; on jest Slovan málo kterému podobný: sám, jak praví, neumí dobře česky, ale předraze sobě dobré češtiny váží. Chce nyní, jakož udělal s Miltonem mým, tak udělati s Ottokarem V. Nejedlého, kterému za 200 fl. exem. ujistí a koupiv je Prešpurské stolici daruje. Žaluje na zdlouhavost Nejedlého s Hlasatelem a kupuje vše, co jest Slovanského i stojí se všemi skoro v Uhřích a v Moravě učenými v dopisování. On jest jeden z hlavních osob, které se o vzniknutí té naší společnosti starají; dejž Bůh, aby brzo to bylo!“ O Bergnerovi zmiňuje se v té příčině později, dne 30. srpna 1815. „Bergner byv u mne Vás pozdravuje a v zimě navštíviti míní. On žádá přijíti ad latus Gubernialnímu Radě in commercialibus a dosáhne-li toho, bude na vždy v Praze bytem

a pak se vznaměřil konečně zaraziti společnost Českou, ku které snadno prý dovolení ve Vídni získá, o čemž i s Vámi promluviti chce.“ Naděje Bergnerova, že by se mu dostalo úřadu v Praze, sklamala jej, aniž víme, činil-li nějaké kroky, aby si vymohl slibované a důvěrně očekávané dovolení čili nic.

O Benedettim zmiňuje se Jungmann dne 10. dubna 1810.: „Rád bych Vás potěšil bližší zprávou o společnosti, ale nevím posud nic, než že ve Vídni několik se jich o ni ujímá, zvláště setník Benedetti (z Pardubic), který zbírku zarazil.“

Dle slov Jungmannových v rozličných listech tuto uvedených měla míti společnost dvojí účel, jeden literární, druhý nakladatelský. Že měla býti i rázu literárního, viděti jednak ze slov J. Nejedlého, že jest spisovatelův v Praze málo a že Tomsa a Rulík k tomu se nehodí; také z toho vychází vyšší účel společnosti zamýšlené na jevo, že by v nejhorším případě Jungmann přijal za vděk i takovou společností, která by aspoň vydávala knihy; píše v listě častěji připomenutém dne 5. července r. 1810. ukázav k společnosti Šťávnické: „Hle tu by mohl pan Čebiš něco dobrého působiti, kdyby k společnosti České nápomoci chtěl, nebude-li jiná, aspoň ta se přece stluče, která z úroku jistiny (dobře opatřené) knihy vydávati by mohla, zvláště denník nějaký, třeba jen Hlasatele dále, však když řádně vycházeti bude a laciněji se dáti moci bude, také dobrý bude!“

Máme tu základní myšlénku „Matice“ světle vyslovenou i s „denníkem“ — časopisem českého museum!

F. Čebiš výše připomenutý jevil v příčině společnosti jakousi činnost, ač neumíme pověděti jakou. František Čebiš byl bohatý měšťan Turnovský a seznámil se s Jungmannem prostředkem krajana svého A. Marka. I on pomýšlel na založení společnosti, jejížto povahy však nelze poznati ze stručné o ní zmínky, ač musila buď míti do sebe ráz poněkud smělý neb Jungmann o ní dověděl se v nešťastné nějaké chvíli. Nebo ačkoli tou dobou o založení společnosti

s nemalým zalíbením psával a celou věc pokládal za tak jistou, že mladistvé přátely vybízel ku pomoci a jejich peníz společnosti věnovaný k sobě přijal té patrně jsa naděje, že co nevidět společnost bude zřízena, měl myšlénku Čebišovu za velmi nesnadnou ku provedení, ano téměř ji zamítal. „Co píšete o P. Čebiši,“ praví v listu A. Markovi nedatovaném,*) „líbí se mi, jakož všecka snažnost toho výborného muže; ale tu myšlénku již Pelcl měl, i se o to jednalo, ale Rakouská Невлада toho nikdy nedopustí. Čechům ničeho nezbývá, než aby podtají, necitedlno všemožně hleděli zachovati národ na budoucí časy, jichž věk tento přinésti chtít se zdál, ale teprvé jiný další přinesti musí!“

Světleji ještě vyjadřuje myšlénku svou Jungmann listem 5. července r. 1810.: „Výborně pravíte, že nám to k lepšímu an nás Влада за Нѣмце drží. Bene vixit, qui bene latuit! Tím samým jsem Vám psal, aby p. Čebiš do hnízda vosího nepíchal, ale raději, můželi co, podtají a nepatrně vlasti České napomáhal, a tak my všickni dělejme! Dobrého nám a vlasti nikdo z Видпѣ neporučí.“

Zatím společnost ani v nejkrotší podobě nestala se skutkem a Jungmann, jenž v prosinci r. 1809. přijal ochotně peníz účelům jejím věnovaný na schování, vrací jej dne 11. dubna r. 1811. příteli svému: „O Společnosti Rautenkranc nic nepíše, Vaše peníze u mne zahálejí, pročež po-

*) List pochází patrně z doby mezi 10. dub. a 5. červencem r. 1810., nebo v něm Jungmann praví, že „nyní jeho hlavní práce jest opisování slováře P. Procházky.“ „Slovář“ ten pak obdržel nedlouho před 10. dubnem; ještě v listě dne 17. dubna 1810. oznamuje příteli, že jej od Nejedlého dostal, ale nezmiňuje se, že by jej již opisoval; v listě pak dne 5. července roku 1810. Jungmann již odpovídá k nějakým námitkám, které přítel Marek proti jeho zdání v listu nedatovaném vyslovenému pronesl. Jakož pak Jungmann již listem 30. prosince r. 1809. dosvědčuje vděčně, že přijal od Marka 20 zl. „na pomůcku společnosti české,“ jest viděti zřejmě, že pochybnosti proti záměru Čebišovu vyslovil v době, kdy myšlénku „české společnosti“ horlivě schvaloval.

sílám jich zpět, až přijde čas, můžete dělati, co se Vám zlíbí.“

Zkušenosti od půl druhého roku nabyté poučily ho, že naděje, kterou měl před tím za velmi blízkou, nebude snadno skutkem; i bylo potřebí opravdu ještě dvaceti let, než tato myšlénka tělem učiněna jest.

Hlava dvanáctá.

Jungmann stopuje věci veřejné. Smýšlení jeho politické. Smýšlení slovanské. Styky jeho s vojskem ruským r. 1812.

Jako si všímal Jungmann s napjatou bedlivostí a vroucím citem domácích věcí českých, sám rukou obratnou i pevnou časem sahaje v rozvoj tehdejších chudých příběhů našich domácích: rovněž pozorně, ano s myslí často rozechvělou stopoval události světové, ježto za mladších jeho let otřásaly Evropou a několikráte přibližovaly se i k vlasti české, ač přímo dotýkaly se toliko její obruby. Zejména události války r. 1809., úžasný obrat nájezdu Napoleonova do Rus a krutý zápas celé Evropy r. 1813., jenž přímo zasahoval i do krajiny Litoměřické a na chvíli tichý příbytek jeho naplnil vřavou válečnou, zbudily nejvroucnější jeho účastenství nutíce jej ku přemítání o následcích světobornych těchto událostí.

Hlediště, s něhož Jungmann díval se celému rozvoji věcí veřejných, bylo čistě slovanské; cokoli se dělo na poli válečném neb diplomatickém, jediná jeho myšlénka byla vždy, kterak prospívati bude Slovanům.

Mohutné Slovanstvo bylo mu nejjistějším rukojemstvím, že i národ Český unikne konečně útrap jej svírajících.

Stanovisko jeho české jest pevně založeno na širokém základě slovanském a nemůže s ním nikdy dostati se v rozpor; a jakkoli beznadějné jsou mu věci české, nikdy netratí důvěry v lepší budoucnost, mocné Slovanstvo spasí i národ Český. Tať jest základní myšlénka všeho rozumování jeho o věcech veřejných.

Listy jeho k Markovi z let 1809. do 1815. jsou věrným obrazem tohoto jeho smýšlení. Tak píše dne 20. června, čtyry neděle po bitvě Ošperské (Aspernské), když Napoleon stál u Vídně sbíraje čerstvé síly k nové bitvě: „Naše řízení jde k konci; Polsku skoro celou opanovali Varšavci; Rusové jim pomáhají, Uhrové málo dělají; Rakousy jsou v ruce Napoleonově; Vlachy, Tyroly ztraceny; Murat táhne s osmdesáti tisíci ku Bonapartu; Kellermann od Mohuče do Sas; Čechy a Morava trpět musí. Vyjde Fénix z popela!“ *)

Po míru Vídenském píše dne 5. prosince 1809: „Mám radost, že zase částka Slovanů jha Německého osvobozena jest — v Polště — a čáka, že i více bude.“ Dne 5. července 1810: „Polanům nastává jak slyším brzké vykoupení z otroctví, ale Srbům ubohým se plete!“

Zanímavé jsou zvláště úsudky Jungmannovy o válce roku 1812. proti Rusům. Soucit jeho provázel ovšem Rusy, „naše bratry,“ proti Napoleonovi, jehož „bodejž vězili.“ Ale i kdyby světoborce zvítězil, jest mu aspoň to útěchou, že „vždy jedna strana Slovenská zvítězí. Buď Polská monarchie v celosti vzkvete pod králem Jozeffem Napoleonem (jemuž Ferdinand Wircpurský — princ Rakouský — v Španělích a tomu Saský král nástupcem prý býti má), buď což by snad ještě lépe bylo, Rusové Evropy polovici zatopí a větší díl ještě Slovan spolčí a sloučí.“ Když pak přítel A. Marek, rozhodnější přítel Rusův, proti takovému názoru činil námítky, vyslovuje Jungmann ještě světleji a určitěji mínění své, dne 30. pros. 1811.: „Rusům ovšem i já nade všecko přeji, to však mne ještě poněkud zpokojuje, že nevyhrají-li oni, — Poláci vzrostou a tam ti — přece nezaškoudnou.“ (V listě 10. srpna 1811.) A dne 6. ledna 1812. píše za obecných již příprav k válce: „Tedy Slované na všecky strany pohlídnemeli, v úplném jsou pohybování.

*) Tyto věty jsou v listě psaném písmem latinským položeny literami ruskými, což i v mnohých jiných listech nalézá se, když Jungmann chtěl propověděti něco smělého. Při tehdejších okolnostech mohl býti zúplna jist, že písma ruského nepřečte nikdo nepovolaný.

Bohdej aby se jen zachovali; vyproštění z něm. klepet nemine.“

A když z jara r. 1812. ohromné přípravy Napoleonovy proti Rusku budily spravedlivé obávání přátel jejich, nepozbývá nikterak naděje a sílí se důmyslným slovem Dobrovského v listě 26. března 1812.: „Byť i snad ještě jednou Slované přemoženi byli skrze všeobecnou vládu neb monarchii, dlouho pod Francouzi býti nemohou: napjatá síla Franská ochábne, Slovanská zrůstající se vypne. Milion vojska ani Napoleon do voru nevstrčí a Dobrovský dobře praví, že Bonapart jestě Rusův nezkusil, proto že se o svou kůži posavad nebránili. A vždy ho naučili u Jílového a Fridlandu, aby je nazval: „l'autre grande nation! — O Srby mám větší starost, aby se nedostali pod to měkké panování R—.“ Když pak Napoleon vtrhl do zemí Ruských, sleduje Jungmann s napjatou zvědavostí všeliké obraty válečné, raduje se rozličným pověstem příznivým, ježto se tehdy rodily jako houby po dešti a nepozbývá nadějí při nepříznivých. Jak upřímné bylo jeho přátelství k Rusům, ukazují slova psaná dne 19. listopadu 1812: „P. Vetešník u mne nedávno byv pravil, že Vám brzo psáti chce a sice po poště o novinách příjemných, kteréž ó by se potvrdily! — že se Rusům podařilo Francouze z Moskvy vytlačiti, že Španělé do Francie vraziv̌še Bayonne vyvrátili, Tulonské loďstvo vzali atd.“ Viděti ze slov těchto zároveň, jak zdlouhavým krokem šířily se i nejdůležitější noviny, když více než měsíc po vyklizení Moskvy, té chvíle, když žalostné zbytky „veliké armády“ blížily se již k osudným břehům Berezinským, pilný čtenář novin ještě nevěděl, zdali skutečně Francouzi opustili Moskvu; ježto zase pověsti o věcech španělských ukazují, jak činná byla fantasie, když zvědavosti nedostávalo se zpráv hodnověrných. A fantasie dostávala ovšem ohromujícími událostmi mocného podnětu! Dne 2. ledna 1813. psal Jungmann Markovi: „Naši Rusové ovšem udatně bojují. Z Rumburgu jdou zprávy, že v Berlíně — sklízejí; Královec jistě v rukou jejich. Tři divisí pod Oudinotem, S. Cyrem a ještě jedním

cele se poddaly Rusům, kteří u Vilny poslední půtku majíce 11.000 F. zajali. Bonapart prý jako žid přestrojený kozákům se ukradl a podlé novin 18. prosince v Paříži byl. Ztratili Francouzi napřed koně, potom všecku těžkou střelbu, všecken téměř lid, pokladnice vojenské i stříbro, na kterém N. jídal, kteréž v Petrově jako trofeje ukazují. Tak náramné porážky a ztráty není v pamětech žádných. Rusové pořád ku předu postupují. . . Již Rusové nepadnou, ano sadím, větší budou! — Poláků mi líto, že tak draze poddanost sobě koupili! Jednak co z toho? Aspoň bude pokrok k dalšímu Slovanů spojení!“ Toto opravdu slovanské smýšlení radující se s radujícím a truchlící s truchlícím bratrem vyjádřeno je i 1. dubna 1813: „Rusové prý mají Děvín (Magdeburg) i Hamburg a v Drážďanech jest 24.000 Prusů. Slované zajisté již nepadnou! — Polákův mi ale líto. Tak pěkně vznikati počínali!“ — Když pak s jara 1813. Rusové s Prusy spojení v severních Němcích válčili s Napoleonem, Jungmann píše dne 9. června: „Rusové mají pochvalu v celé Evropě a jisté že napotom nikdo se neopováží jich barbary nazývati. Buď již jak buď, oni se zachovají a slovanské jméno zvýší!“

O politice Rakouské zahraniční, pokud byla proti Rusku neb nerozhodná, soudí ovšem velmi nepříznivě. Mluvě dne 2. ledna r. 1813. o tom, že Rakousko i dále hodlá pomáhati Napoleonovi, zejména pak o pověsti, že Rakousko postaví armádu proti Bavorům, aby jich potrestalo za to, že k naléhání „prince“ (Ludvíka?) král nechce Napoleonovi další pomoci dávati, volá rozhorleně: „O slepota Rak.!“ Když pak neutralita Rakouská stala se skutkem, byla tato politika patrně Jungmannovi zcela vhod, ano když v létě r. 1813. podobalo se, že jednání smírné v Praze konané ukončí se válkou, ježto by při tehdejším rozložení vojů proti sobě stojících byla se musila dotýkati země České, zvláště pak části její severní, vyslovuje 2. srpna 1813. toužebné přání: „Kýž jen ta vojna nepropukne!“ přání, kteréž té doby ovšem i tím ukazovalo se marným býti, co se kolem Jung-

manna dělo a co v témž listě vypisuje: „U nás to straší; od předměstí dlouhobranského až ke kamenému mostu jsou náspy a jako malá tvrz, ba i dále nad vinicemi pp. kanovníků. Císař tu byl v pátek a řekl komus, že přijdeli ještě jedna taková odpověď, — Terezínov (sic) co nejdříve zavřín bude.“ Ještě 14. srpna nepouští Jungmann naděje, že bude mír zachován, an píše Markovi:

„O Congressu povídalo se, že se rozešel, a však tomu není tak. Bylo sice mezi nimi nějaké zakyselení, an Narbonne (franc. vysl.) k Metternichovi (našemu) několikrát přišel a přístupu neobdržel, ač se mocí do pokoje vedrati chtěl. Francouzi na tom stojí, aby každý, co má, podržel; naši více, Rusové pak nejvíce žádají. Již se praví, že Bonap. slevuje; a k tomu že ho připudila nesvornost senátu, z něhož několik oudů jemu do Paříže chtějícímu na proti jelo a příchod tam zradilo, an zatím císařovna v Mohuči jej klečíc o pokoj prosila. On na svém státi umínil, ale postojíli, čas ukáže.“ Jak byla mysl veřejná rozčilena blížícím se nebezpečím válečným, ukazují podivné pověsti, jichž dotýká Jungmann: „Tu se rozpráví opět o zradách, an prý jeden vysoký generál oběšen býti má (Weissenwolf) a jiný ještě vyšší (Šwarcenberk) zavřín. Caž ale jistoty stěží jaké má.“

Zatím však vojna obnovena a Rakousko přistoupilo k spolku proti Napoleonovi, čarokrásný kraj od Litoměřic na sever a severozápad se prostírající postižen hrůzami válečnými. Samy Litoměřice zaplaveny jsou vojskem po nezdařeném útoku na Drážďany do Čech couvajícím; ano Jungmannovi dostalo se zvláštního nikoli nemilého překvapení, an vrátiv se z krátké návštěvy z Prahy do Litoměřic nalezl v domě svém vysoké důstojníky ruské ubytované. Píšeť 10. září 1813. A. Markovi: „Před včírem přišed z Prahy (kdež jsem s Dobrovským, Nejedlým, Rautenkrancem rozprávěl) nalezl jsem u sebe Ruského generála Tolla. S jeho adjutantem jsem mnoho hovořil a dobře jsme se smluvili, jak brzo ale mezi sebou mluvili Rusové, nemohl jsem ničeho rozuměti pro čerstvost mluvení. Za 3 neb 4 týdny bychom však

dobře jim rozuměli.“ Po čtrnácti dnech dává příteli zprávy o skutečném boji, píšeť dne 24. září: „Že jste slyšeli střelbu jednou, víte aspoň jak jest těm, kteří ji slyší častěji a to z blízka. Minulou sobotu byl jsem na Ostrém (Vostraj vulg.) tak nazvaném vrchu blíž Oustí nad Labem a díval jsem se na boj, v kterém ves Knínice hořela dílem od našich, dílem od Francouzů zapálená. Celý ten čas chodím jako zmámený; teprv jsem dnes knihy ze sklepa vynesl uslyšev býti hlavní byt v Komotově (sic), ano i o pokoji blízkém, kterýž, dej Bůh, aby brzo přišel. Rusové tudy zhusta táhnou, dnes jich čekáme 120 tisíců (!!), kterých průchod město 9 tisíc zlatých stojí. Já pilně govorju s nimi, a nalézám, že jsou mezi nimi velmi dobromyslní lidé, a že, co se o krádeži a loupeži jich tu zvláště od němců mluví, ne jim, ale špatnému jich zakládaní (sic) a picování přičtěno býti musí; nejeden mi na to, když jsem otevřeně o té věci s ním mluvil, odpověděl, co bych já dělal, kdybych jako oni několik neděl bez potravy v poli v nehodě ležev přišel k pokrmu? — hladem umříti a bojovati že by hloupé bylo. Ostatně že málo jich mezi nimi, kteří svévolně by věci lidem kazili etc. etc. Naposledy uznati slušno, že našich nejsou horší.“ Vylíčiv tak obcování své vojákům ruským přidává několik slov vydávajících světlé svědectví, že Jungmann té chvíle porozuměl, kterak důležité jest toto blízké seznámení se lidu českého s velikou mocí Ruskou, kterak tím zvláště národní vědomí české sesílí se a povznese: „Neškodí to Čechům, že se trochu seznámili s Rusy, aspoň vědí, že více Slovanů ve světě.“

Toto přátelské obcování Jungmannovo vojsku ruskému zvěčněno i v literatuře zanímavým pomníkem, ódou výše (str. 81) připomenutou: „Při rozstonání D. C. H. Pána Alexandra Vasilieva, Penzenského opolčení při cís. ruském vojsku vrchního kazatele dne 1. října 1813.“ O muži, jehož nemoc tuto básničku způsobila, zmiňuje se Jungmann v listě 30. listopadu 1813.: „Byl zde Protopop Ruský, s kterým jsem se seznámil. On mi chce dopisovati z Rusie. Bude-li pravda.“

Známosti této užil Jungmann k tomu, že si rukou jeho napsati dal ruskou azbuku, aby tvary její viděl ve skutečné, v Rusích oblíbené podobě; nebo posud znal písmo ruské toliko ze spisu Ant. Puchmayera (Pravopis ruskočeský), o němžto zdálo se mu, že „dav nám tištěné písmo ruskočeské do rukou sám snad nevěděl, jak vyhlíží běžné Rusův písmo“ (v listě 9. února 1810.). Poněvadž pak přítel Marek si již před tím oblíbil písmo ruské tou měrou, že někdy jím celé listy psal, Jungmann posílá mu na ukázku opis azbuky od něho napsané i několik veršů, kterých si zpět žádá nemaje již originálu. — Ostatně nezdá se, že by kněz ruský byl vyplnil slib Jungmannovi daný, že mu bude z Rus psáti; nenalezli jsme toho aspoň ani sebe menší stopy.

Důvěrné obcování vojsku ruskému, spojenci vojska rakouského, nemělo tehdy ovšem ničeho nebezpečného do sebe, ano sympathie ruské nepokládaly se nikterak za předmět policii podezřelý a nadšená óda opěvující velikodušného císaře Alexandra tištěna s ochotou a okázalostí v příloze k cís. kr. privilegovaným Novinám Vídenským Hromadkovým, v „Prvotinách pěkných umění;“ *) ano Slované rakouští hlásili se radostně a hrdě k východním bratřím, kteřížto mohutnými ranami poráželi sloupy železnému trůnu vystavenému na šíjích národů jižních a západních. Prostě a jadrně vyslovil Palkovičův Týdenník slovanské smýšlení (1813. str. 586) vypravuje „O vjetí J. Jasnosti Císaře Ruského Alexandra, tohoto veleslavného Slovanského mocnáře do rovně Slovanského hlavního a vznešeného města Prahy,“ jejížto obyvatelstvo vítalo velikého mocnáře severního osvětlením ulic, kterými jel. A vojsko ruské splácelo přízeň mu osvědčovanou rovnou vlídností. Důstojníci ruští chodili do českých představení na divadle Pražském, ano ruský gene-

*) Dne 19. května 1814. č. 3: „Oda k jmenovinám Jeho Veličenstva Alexandra I. panovníka všech Rusů dne 26. února 1814.“ od Sil. Patrčky. Stalo se snad náhodou, že hned následující číslo 4. přineslo „Píseň ke cti Jeho Milosti Františka I.“ od V. Hanky.

rál navštíviv Prahu šel poklonit se proslulému po všem Slovanstvě patriarchovi literatury slovanské, Josefu Dobrovskému.*)

Ano Jungmannovo obcování vojsku ruskému mělo i stránku samým úřadům císařským velmi příjemnou: jsa v Litoměřicích a v okolí dobře povědom znalostí jazyka ruského býval od úřadův žádán, aby jim překládal kvitance potravní a pícovní od vojska ruského vydávané, což ochotně konaje získal si tím uznalost samého úřadu krajského, jenž mu o dvě léta později, když Jungmann domáhal se přeložení do Prahy, za to napsal zvláštní dekret pochvalný, v němž se výslovně praví, že Jungmann tímto jednáním získal si úplnou spokojenost úřadu krajského a vážnost všech úřadů hospodářských v kraji Litoměřickém.**)

Vichřice válečná vzdálila se hranic českých a Jungmann oddávaje se opět zúplna na práce své literární věnuje v listech svých méně pozornosti hlučným událostem světovým, ač jich nikdy netratí se zřetele a zvláště věcí slovanských s největší bedlivostí sobě všímá. Za konečný jeho soud o krvavých událostech od r. 1812. do 1814. sběhlých můžeme pokládati slova psaná v listu A. Markovi dne 4. máje 1814., slova, která vznášejíce se k výši věštecké jsou nehynoucím svědectvím ryzého smýšlení jeho slovanského: „Zdejší Němci a Nedoněmci zlobí se náramně na noviny, že vždy jen o Rusích hovoří! všecko prý oni!! Ta válka Slovanský svět zvelebila, a nemálo přispěje k jejich vydokonalení. Ne nadarmo naučila se Evropa je a oni Evropu znáti. Budou tuším za málo let po vší Evropě bukvárek lépe než posud poznávati; a nyní jisto, že můzy sobě sídlo v Severu zarazí.“

*) Velmi zanímavé o tom zprávy podává A. Rybička v životopise „J. Havelky“ ve Světozoru r. 1871. str. 231. dle ústního vypravování ctihodného J. Havelky samého, jenž zanímavé návštěvy ruského generála u DObrovského s několika jinými mladíky, kteří s ním chodívali na mluvnické výklady k Dobrovskému, byl přítomen. J. Havelka jmenuje generála Barclay de Tolly; zdá se podobnější, že byl generál hrabě Toll, o němž i z výše dotčeného listu Jungmannova jisto jest, že v létě r. 1813. byl v Čechách.

**) Viz přílohu N.

Hlava třináctá.

Život Jungmannův domácí v Litoměřicích. Slasti a strasti. Touha po Praze. Přeložení na gymnasium Staroměstské v Praze.

Zatím utíkala léta pilnou prací, Jungmann překročil již čtyřicátý rok věku svého a každým dnem vzmáhala se v něm touha, aby z maloměstské samoty dostal se do středu života národního, do Prahy. Byl sice život jeho v Litoměřicích, obyčejným jazykem mluvě, dosti šťasten. V úředním postavení neměl příčiny k nespokojenosti; prefekt Schirmer vážil si výtečného učitele i dával mu důkazy důvěry své. Když v listopadu r. 1812. založena jest přičiněním prefektovým a odkazem Josefa Rasche, bývalého žáka Jungmannova, vychovatele v domě Harrachovském bibliotéka gymnasialní, Jungmann stal se prvním jejím bibliotékářem. *)

I život rodinný plynul mu tiše a šťastně. Od r. 1801. do 1811. obdařen jest šesti dětmi, z nichžto nejstarší, Josef, narodiv se dne 13. srpna 1801. byl otcovou radostí a nadějí; po něm narodily se mu dcery Johanna, dne 13. dubna 1803., Anna dne 5. března 1808. a Kateřina dne 11. prosince 1811. Dva synáčkové mezi tím narození zemřeli za nedlouho.

Jungmann byl vychování dítek svých zvláště pilen; nebo měly-li v městě, kde ve škole i v obcování slýchaly toliko němčinu, vychovány býti po česku, bylo z jeho strany opravdového přičinění zapotřebí. Pevnou vůlí přemohl svědomitý otec všeliké překážky a děti vychovány jsou duchem

*) Ze zprávy této jakož i jiných některých děkujeme laskavosti p. Jindřicha Klučáka, c. k. šk. rady a řed. gymn. v Litoměřicích.

i jazykem českým; i můžeme si představiti radost otcovu, když 30. prosince r. 1808. psal příteli Markovi: „Moji Vás uctivě pozdravují a Pepiček zvláště že hubičku posílá. On čte a píše — česky.“

Také postavení hmotné se Jungmannovi znamenitě zlepšilo. Teta jeho manželky a její vychovatelka, Františka Röszelová, zemřelá dne 27. ledna 1807. odkázala neteři své dům s zahradou a některými pozemky. *) Jungmann stal se usedlým měšťanem i hospodářem v Litoměřicích. Nový majetek působil muži v knihách žijícímu kromě radosti mnohé nemilé zaměstknání a starosti. Jsa ve všem svědomitý a nemoha hospodářství mnoho času věnovati vyžádal si od měšťana Turnovského Fr. Čebiše, zkušeného hospodáře rady, jak by měl zpravovati hospodářství své. **) Neumíme pověděti, jak velký prospěch vzal učenec v knihách pohřížený z dobromyslné rady poctivého a zkušeného Turnovana; jisto však jest, že všední starosti hospodářské mysli jeho k nejvyšším úkolům lidským obrácené velmi záhy zošklivily se.

Míval sice radostné chvíle zvláště na podzim na vinnici své. „Já zbírkou a lisem zaměstknán jsem,“ píše 19. listopadu 1812. Markovi. „Kéž možné Vám jen sklenici mostu podati.“ Ale takových chvil nebylo mnoho. Dne 29. března r. 1809. píše: „Již několik měsíců visí cedule na mém domě, že jest na prodej a však, kdož v času vojny ho koupí? — Rád bych se toho celého hospodářství zprostil . . .“ Svízele a trampoty v tehdejších bězích válečných ubytováním vojska působené nemohly mu ovšem držení hospodářství činiti příjemnějším.

Svízele takové podněcovaly v něm tím mocněji touhu po Praze. Rozličné byly příčiny, které ho tam pudily. Není pochybnosti, že nejhlubší z nich byla snaha dostati se do středu činnosti vlastenecké, jížto celé srdce a nejlepší síly

*) Byl to dům pod čís. 179 v Dlouhé ulici.

**) Viz přílohu O.

své věnoval. Byly pak i příčiny zvláštní, osobní. Pečlivý otec záhy prohlédaje k vyššímu vzdělání dítek viděl, jaké nesnáze bude při tom míti v Litoměřicích a jak velice by se mu usnadnilo v hlavním městě. Krom toho znepokojovala jej v Litoměřicích zvláštní okolnost, kteráž zdála se mu činiti postavení při tamějším gymnasium nejistým. Biskup Chlumčanský jsa velkým ctitelem řádu piaristského zasazoval se usilovně o to, aby gymnasium Litoměřické odevzdáno bylo otcům pobožných škol. Toto jeho usilování působilo pak Jungmannovi nemálo starostí, více tuším než okolnosti jeho s sebou přinášely. Jak díval se snahám takovým Jungmann, vyslovuje toužebným vzdechnutím v listě dne 15. listopadu 1808.: „Kýž mi Bůh dá jisté jednou sídlo, z něhož by mne ani žádný Piár, ani Piára horší nedostatek nevyháněl. Ovšem nemluvím o nouzi, té Bohu chvála nemám, ale jsou jiné věci zvláště dětem mým potřebné, kterých v Litoměřicích se dožiti nelze.“ Nebezpečí piaristské nedalo mu dlouho pokoje, píšeť 29. března 1809. opět: „Že naše gymnasium Piárům (Cyklopům) se dostane, zase znova slyšeti. Tehdy ke všemu soužení ještě nejistota bytí a osudu mne dáví.“ A po dvou letech není ještě nikterak uspokojen s této strany: „Já již všemožně toho žádám,“ píše 11. dubna 1811., „aby jednou se rozhodnul osud našeho gymnazium. P. Biskup mi pravil, abych měl strpení jen — 2 léta, že se to potom ukáže! Já však, jak se co vyskytne hodného v Praze, hned žádati budu.“

Zatím pak již od r. 1807. hlásil se o rozličná místa v Praze. Hned v prvním listě, jejž A. Markovi psal, dne 5. října 1807. oznamuje mu, že hlásiv se do Prahy zůstane v Litoměřicích, „poněvadž do Prahy jen pod vejminkou žádal, kdyby Piarové přišli“ a ti, prý, nepřijdou. To, prý, řekl mu sám Faustin Procházka, tehdejší ředitel gymnasií českých. O rok později přemýšlel opravdově na jiné místo v Praze, na stolici fysiky při universitě. Majíce Jungmanna na mysli co znamenitého učence v oboru nauky jazykové podivíme se slyšíce poprvé o takovém úmysle. Nebyl však

tak divný, jak by se této doby zdál. Jungmann za času studií universitních neměl jednostranného zalíbení v nauce nijaké, nébrž pěstoval všecky rovněž horlivě. Také na gymnasium vyučoval předmětům různým, ano první léta liboval si zvláště v zeměpise fysicko-astronomickém; dával tedy té doby ještě přednost předmětu matematickému a přírodovědeckému. Na velikém úkole životním, slovníku, tehdy ještě dokud o takovém díle pracoval Faustin Procházka — nikterak se neustanovil, ač ovšem látku rozličnou naň pilně sbíral; a přechod z učitelské stolice gymnasialní na filosofickou nebyl tehdy nikterak řídkou událostí, jak ukazoval příklad kollégův jeho Litoměřických Titze a Klara, z nichžto onen povolán r. 1803. na filosofický ústav do Lince, tento pak r. 1806. přímo na universitu Pražskou. A tak chystal se na podzim r. 1808. uslyšev, že Šmíd, professor fysiky v Praze má býti dán na odpočinutí, k konkursu o tuto stolici. Píšeť dne 15. listopadu 1808. Markovi: „Mne nyní na dlouhý čas veliká práce zaměstknává, ale žel! ne slovanská! Připravuji se k professuře jisté na vyšších školách (což u mne tajemstvím jest a bude jedinému Vám svěřeným), poněvadž toho lepšost (ať dím s Poláky) mé rodiny žádá. — Budu-li moci mezi tím co pracovati, pochybuji ... Kam toto čelí a jaká to professura? to bych oustně bez odtahu Vám pověděl, psaní svěřiti se zpěčuji.“ Po více než čtyřech měsících, dne 29. března 1809. zjevuje příteli tajemství posud zachovávané dodávaje k tomu, že nemá naděje: „Na mne se také svaluje všeliké břemeno života lidského. S jedné strany zloba sousedů, magistrátu, direktorátu, *) vinařův, oráčův, vojáků (jichž mi hodně mnoho dávají) a jiných šelem mne souží, z druhé, malá naděje k dosažení cíle předsevzatého (ten byl — mezi námi — fysika na universitátu) pro náramný počet soků a pro velkou nespravedlivost R . . dvora, který

*) Musila býti věc nahodilá, nebo není sebe menší stopy, že by té doby byl měl s direktoratem nějaké nepříjemnosti; snad se tu míní direktorát lokální, jejž obyčejně zpravoval krajský?

nedávno 3 professory z Vídně do Prahy dal, jako bychom v Čechách samí oslové byli a jiné steré davy a tíhoty mne trápí. Již jsem mnoho pracoval ve fysice (slyšev, že Šmíd má býti jubilován), avšak tyto okolnosti mi všecku chuť přejímají tak, že skoro na tom jsem pustiti všecku naději a oddati se opět mé milé češtině, v které jsem ještě nejvíce blahosti posavad zakusil."

Roku 1811. hlásil se o professuru poetiky a rhetoriky na gymnasium Malostranském v Praze, kteréhožto místa dostalo se však staršímu Kaubovi. Píšeť v listě nedatovaném Markovi: „Já ovšem zadal spis prosební do Poëtiky, ale Direktor mi vzkázal, že Gauba, který 23 let slouží, přednost má; až prý po druhé. Holečku přijď zejtra!!" Klidněji uvažoval věc, když byla konečně rozhodnuta, oznamuje stručně Markovi dne 30. prosince 1811.: „Do Prahy — nepřijdu. Gauba již má dekret. Mathematiky nechci a raději počkám na něco lepšího. Vždyť se neztratím v Litoměřicích."

Od r. 1813. pomýšlel na gymnasium Staroměstské v Praze, kde prefekt Wolráb, poslední jesuita na tomto učilišti, jsa již věkem velmi sešlý, za nedlouho musil jíti na odpočinutí, avšak „zpěčoval se vzíti pensí", jak praví Jungmann v listě dne 10. září 1813., dokládaje si s útěchou, „zatím kdo ví proč to dobré!"

Tato naděje nesklamala ho. Roku 1815. v létě přijel tehdejší direktor gymnasií, Wilhelm, na visitaci do Litoměřic, událost tehdy velmi vzácná, ježto se přihodila vždy jednou za mnoho let. Přesvědčiv se o výtečném působení Jungmannově — jak svědčí list pochvalný*) po této visitací Jungmannovi vydaný, — připověděl mu, že „co na něm jest, jej do Prahy, jak co prázného bude, přesadí", jak praví Jungmannn v listě 1. července 1815.

Wilhelm dostál slovu. Když na místě Wolrábové stal se prefektem na gymnasium Staroměstském P. Petritsch, posavadní professor humanitní, uděleno jest místo tím uprázdněné Jungmannovi.

*) Viz přílohu P.

Dne 16. října 1815. Jungmann psal příteli svému „poslední psaní z Litoměřic“ zvěděv soukromou cestou, že jeho „dekret již v Praze leží.“ Dva dni před tím, dne 14. října zdělán byl přípis c. k. místodržitelství, jímžto se Jungmannovi oznamovalo, že došlým dekretem c. k. dvorní kommissí nad studiemi, daným dne 29. září t. r. udělena mu stolice učitelská druhé třídy humanitní při c. k. gymnasium Staroměstském v Praze i nařizuje se mu, aby počátkem nastávajícího roku školního na úřad ten najisto nastoupil. Rok školní počínal se tehdy 1. listopadem.

Koncem měsíce října r. 1815. Jungmann opouštěl Litoměřice, v nichžto trávil šestnáct let nejpěknějšího věku v šťastném zátiší venkovském, šestnáct let plných neunavné, opravdové práce. Stál tehdy na vrcholi věku mužského, v čtyřicátém třetím roce věku svého. S nasbíranými mnoholetou pilností poklady, se světlým vědomím úkolu svého a s neoblomnou vůlí vykonati jej ubíral se tichý genius k srdci vlasti své, věžaté Praze.

Kniha třetí.

J. Jungmann v Praze až do vydání Slovníku 1815—1839.

Hlava první.

Jungmann professorem humanitním na gymnasium Staroměstském. (1815—1834.)

V době důležité a národu Českému nadějné Jungmann přibyl do Prahy. Docházelyť ho již v Litoměřicích radostné zprávy, kterak „v Praze česká řeč se podivně zdvihá a s ní láska k vlasti a národu,“ jakož píše A. Markovi dne 13. dubna 1815.*) Nový tento duch jevil se nejživěji a nejmocněji při mládeži studující: jinochové ze všech konců země České na vysokých školách Karlových se shromažďující cítili se již syny národa svého a dobývali citu a smýšlení svému platnosti i v životě veřejném. Nejsnažnější mezi nimi nepřestávajíce na tom, čemu se o jazyku českém mohli naučiti z veřejných výkladů Jana Nejedlého, chodili k velmistru jazykův slovanských, Josefu Dobrovskému, nabývajíce tam důkladnějších vědomostí o mateřském jazyku svém.**) Aby jazyk svůj v vyšších vrstvách opovržený vznesli na vyšší stupeň vážnosti, pořádali v síních universitních veřejné slavnosti dekla-

---

*) Také Puchmayer píše Jungmannovi dne 24. února 1816: „Zaslýchám s mnoha stran, že jazyk český v Praze se tak tuze zmáhá atd.

**) Ještě z Litoměřic dne 13. dubna 1815. Jungmann psal Markovi, čeho v té příčině dověděl se z Prahy: „V Praze tedy znikla nová škola vedlé staré. Hanka s některými jinými ještě posavad u Dobrovského berou a čerpají důkladnou známost jazyka českého a Slovanského přinášejíce a odnášejíce bilety; sám pak Hanka drží učení České maje asi 20 filozofů, které do chrámu vlastenského uvádí a posvěcuje.“

matorní, jež i nejvyšší šlechta pilně navštěvovala osvědčujíc tím veřejně úctu k jazyku českému. Také divadlem hleděli horliví jinochové jazyk svůj uváděti v obyvatelstvě Pražském u větší vážnost sestavivše se ve společnost ochotnickou, ježto se za nedlouho honosila i jménem Vácslava Klicpery, prvního Čecha, jenž umělým štětcem vylíčil obraz i nynějšího i minulého života národního.*)

Radostný tento ruch v mládeži vzdělané nenalézal sice dosti ohlasu v českém obyvatelstvě Pražském, ježto jenom v řídkých případech jednotlivci probouzeli se z národní otupělosti obecně panující. Ale v nejvyšších vrstvách národních, do nichž nejhloub vnikla cizota, jevil se tehdy duch ušlechtilý, nesoucí se k zvelebení země naukami a uměním. Zpravovaltě té doby zemi Českou nejvyšší purkrabí, František Antonín Libšteinský z Kolovrat, muž ducha osvíceného i ač jazykem německým vychovaný, přece věrně pamětlivý slávy otcův svých a přirozenému rozvoji národu svého přející; starý pak rod pánův ze Šternberka skvěl se té doby dvěma údy, ježto sluší přičísti k nejvzácnějším ozdobám dějin našich novověkých, Františkem a Kašparem! Oba prosluli učeností i čistotou povah mravních: mysl Františkova byla však obrácena téměř výhradně k rozmanitým stránkám dějin českých, kdežto Kašpar bystrým a důkladným duchem vnikal v nauky přírodní dobyv si slávy velikého zpytatele. Jeho duch první pojal velikou myšlénku: založiti v Praze národní museum jakožto základ a střediště vyššího života vědeckého. Boj proti hroznému světoborci nebyl ještě zúplna dobojován, an Kašpar Šternberk se vší opravdivostí konal první kroky ku provedení velikého úmyslu svého.

V době této, když nový život počal prouditi se žilami staroslavné hlavy království Českého, přišel do ní Josef Jungmann. Přicházel v čas. Bylоť jeho vodící ruky zapotřebí. Mládež zahořela snahami vlasteneckými, aniž bylo vůdce,

*) Velmi zanímavý obraz vlasteneckého působení tehdejšího studentstva Pražského vylíčil A. Rybička v životopise Josefa Havelky ve Světozoru r. 1871. str. 222 atd.

jemuž by byli mohli svěřiti se na nesnadné cestě. Ctihodný tvůrce slavistiky, Josef Dobrovský, vyučoval sice horlivé mladíky se vzácnou ochotností jazyku českému i uváděl je aspoň na práh příbuzných jazykův; ale vůdcem v činnosti spisovatelské nemohl jim býti nemaje víry v další rozvíjení se národního života českého, a jakkoli zdálo se, že „sám tou školou omladěl,“*) byl tehdy již u věku kmetském aniž mohl mladému pokolení státi se tím, čím o dvacet let dříve byl Ant. Puchmayerovi. Nejčinnější pak do nedávna spisovatel Jan Nejedlý, jediný té doby úřední zástupce češtiny, zanechával tehdy již ideálův mládí svého hledě si čím dále tím výhradněji všedního výdělku. Tu bylo místo důležité v národním životě, jehož nikdo tak důstojně a prospěšně nemohl ujíti jako pilný, jemný, vysoce vzdělaný, vlast i mládež rovně milující Jungmann. Tomuto důležitému povolání Jungmannovu světle rozuměl jediný jeho přítel, an mu ještě do Litoměřic dne 3. října 1815. psal: „Vaše obývání v Praze nebude jistě bez velkých a spasitedlných účinků — ta studující mládež Vás se důvěrněji přidrží a jako vůdce svého následovati bude.“

Jungmann sám pokládal od té chvíle, co ho došla zpráva o přeložení do Prahy, další osud svůj za nerozlučně s Prahou spojený: umínil si usaditi se v Praze stále, na vždy.

Nebo nemaje v rukou ještě ani úřadní zprávy, že přeložen jest do Prahy na gymnasium akademické, vyslovil již úmysl, že si koupí dům v Praze. Píše již v posledním listě z Litoměřic, dne 16. října 1815. příteli A. Markovi, že jeho „první péče jest koupiti nějaký dům v Praze a co zde movitého i nemovitého to prodati.“ Přivykl patrně dlouhým přebývaním v domě svém vlastním mile povznášejícímu pocitu, že jest ve svém; a bydliti v domě cizím bylo mu téměř tolik, jako „nebýti doma.“ I prodav zboží své Litoměřické, ohlížel se hned po příchodě do Prahy po domě nějakém, jejž by si koupil; jakož pak jmění jeho nestačilo, aby si koupil

*) Jungmann A. Markovi 13. dubna 1815.

dům sám, spolčil se s radním magistrátním Körbrem, s nímž v Litoměřicích již ve známost vešel, a koupil s ním na polovic dům v Široké ulici na Novém městě.*) Že v té příčině velmi pospíchal, viděti z toho, že již čtvrtý měsíc — dne 18. února 1816 — oznamuje A. Markovi, že „koupí domek;“ dne 13. června pak zvěstuje již vesele témuž příteli: „O sv. Jakubě budu se stěhovati do svého půl domu, an jsem koupil s radou městskou (sic) P. Körbrem dům na Široké ulici.“ I opustil o Jakubě 1816 byt najatý v ulici Liliové, v němž prvních devět měsíců v Praze bydlil, **) a od té doby přebýval ve svém.

Než nedlouho trval spolek s Körbrem; již z počátku r. 1820 dne 17. února dává věděti Markovi: „V našem domácím živobytí učinili jsme si sami zbytečnou starost, přejavše druhou polovici domu od P. Körbra.“

Tak si zjednal své přístřeší v Praze, v němžto si zřídil ač skrovný, však příhodný byt, jsa prost všelikých rozpaků a nepříjemností z této strany. Jenom jednou způsobil mu dům opravdové starosti: r. 1839. magistrát poručil mu, aby „stavěl střechu a komíny,“ jakož oznamuje A. Markovi listem 26. ledna. Jsa tímto rozkazem z obyčejného pohodlí vytržen užil nemilé této příležitosti k tomu, že k domu dosud jednopatrovému přistavěl druhé poschodí. Tím nabyl dům jeho posavadní podoby své. ***)

V úřad na gymnasium akademickém uveden jest při samém začátku roku školního. Dne 1. listopadu 1815. přijel do Prahy; †) dne 3. listopadu slavilo se Veni Sancte a dne 5. téhož měsíce odpoledne prefekt Petritsch představil jej slavně mládeži gymnasialní. Stalo se to způsobem formál-

---

*) Jest to dům pod čísl. 749., v němž potom Jungmann až do smrti živ byl, posud majetek rodiny jeho.

**) Dům pod čís. 249.

***) Od Jiří 1839, kde se dům počal přestavovati, až do podzimu Jungmann přebýval v ulici Vodičkové v domě Soukupově. List A. Markovi 20. března 1839.

†) Dle vypravování paní Petrovičové, kteráž to často slýchala z úst otcových.

ním tehdy obvyklým. Prefekt měl uváděje nového professora delší řeč, v nížto se šířil o čisté povaze mravní a vzácné učenosti jeho, osvědčené několika spisy, po čemž Josef Jungmann odpověděl slovy případnými a výmluvnými.*)

Úřad sám, v nějž tímto způsobem uvázal se, byl mnohem obtížnější a méně příjemný než v Litoměřicích. Břemenem posud neznámým byl mu zvláště přílišný počet žáků, jímžto se konání povinností nad míru stěžovalo.**) K tomu nebylo mu postavení při gymnasium akademickém tak milé a příjemné jako v Litoměřicích. Z města téměř poněmčeného přišel do města jádrem obyvatelstva českého, než divná hra osudu chtěla tomu, že té doby gymnasium akademické mělo učitelstvem ráz více německý než gymnasium Litoměřické. Mezi osmi učiteli — i prefekta počítaje — byl kromě Jungmanna jediný toliko Čech, František Svoboda, tehdy professor třetí a čtvrté třídy, muž prostosrdečný a vlasti své upřímně milovný, jenž ohnivým slovem v srdci útlé mládeže budil a pěstoval čistý cit národní. Všickni ostatní učitelé byli jazykem Němci; mezi nimi byl nejstarší Josef Lumbe, professor „poesie a jazyka řeckého", první professor světský na gymnasium Staroměstském; s ním jakož i s katechetou Antonínem Poeslem, knězem řádu Maltézského, mužem poctivým a dobrým kazatelem, Jungmann žil ve svazku mile kollegiálním, čehož nejpěknějším svědectvím jest, že prof. Lumbe († 1823) ustanovil Jungmanna poručníkem dětem svým.***)

---

*) Historie (úřední) c. k. akad. gymnasium vypravuje příběh takto: „Eodem die (V. Nov.) a meridie neocreatus Rhetoricae Professor Josephus Jungmann Litomericio accersitus, ubi 18 (sic) annis tum Grammaticam, tum bonas artes docuit, vir morum sanctitate, eruditionis pluribus operibus comprobatae fama insignis, a Praefecto juventuti academicae fuit praesentatus habita inaugurali oratione, cui novus Professor concinne aeque ac facunde respondit." Tak vypravuje sám prefekt, k jehož úřadu spisování „kroniky" náleželo.

**) Bývalo žákův aspoň 80, často však mnohem více; roku 1822. měl v třídě své 117 žáků. List A. Markovi dne 10. ledna 1822.

***) Z synů jeho jmenujeme Josefa šl. Lumbe, bývalého ředitele polytechniky Pražské a MDra Karla Lumbe.

Mnohem méně příjemný, ano po nedlouhém čase příkrý byl poměr Jungmannův ku prefektu P. Petritschovi. V Litoměřicích Jungmann požíval přátelské náklonnosti a upřímné vážnosti prefekta Schirmera, muže i stářím i povahami mravními ctihodného, zejména pak úplně prostého všeliké náruživosti národní. Petritsch, o několik let mladší než Jungmann, byl smýšlení německého, ježto zabíhalo až v nenávist jazyka českého. *) Jakkoli opatrný a skromný býval Jungmann ve všelikém jednání úředním, nemohli v takových okolnostech dlouho pracovati klidně podlé sebe; i není se čemu diviti, že již v druhém roce působení svého na gymnasium Staroměstském stýská si Jungmann na nesnášelivost a náruživost národní při prefektovi.

Hned po příchodu do Prahy Jungmann jal se vyučovati jazyku českému v „hodinách vedlejších", jakož činíval před tím v Litoměřicích, proti čemuž prefekt nemohl arci ničeho namítati. Ale po ukončení prvního roku školního věci se náhle změnily: vydán jest dne 23. srpna 1816. pověstný dekret c. k. dvorní kommissí nad studiemi, od něhož dobromyslní vlastenci očekávali nové zlaté doby řeči a literatury české. Bylo pak znění tohoto dekretu takového způsobu, že již po věky nebylo z Vídně slyšeti ničeho podobného; nařizovalo se v něm, aby 1. na gymnasie v místech českých neb tak řečených utrakvistických jenom takoví prefekti a professoři navrhovali se, kteří i českého jazyka znalí jsou; 2. aby na těchto gymnasiích žáci, kteří znalost jazyka českého z triviálních škol neb domácího vychování s sebou přinášejí, také v českém překládání a skládání českých spisů cvičili se; 3. má se s počátku každého roku školního v posluchárnách

*) V úřední „historii" gymn. akad. praví se o Petritschovi při jeho smrti († 30. dubna 1834), že zemřel v 58. roce věku svého; Jungmannovi šlo tehdy již na 61. rok. — Zanímavá věc, že i tento nepříznivec jazyka českého oslavován jest českou básní, když byl jmenován prefektem při gymn. akademickém. V Jungmannově historii lit. č. I. vyd. čte se na str. 525. pod. č. 229: Fr. B. Veverky Citové studujících Čechů k. starom. ak. Gymnasium při ustanovení P. F. Petritsche na důstojnost Prefekta 1815."

filosofických a právnických ohlašovati, že při osazování úřadů politických v zemích českých studujícím jazyka českého znalým při rovných jiných schopnostech dá se přednost.

Nedlouho potom, dne 20. prosince, nařízení toto doplněno jest dekretem dvorským, dle něhož i bohoslovcům měla se zjednati příležitost i vlastními učiteli, kde by se vyskytli, naučiti se jazyku českému, jakož i posluchačům lékařství a ranhojičství mělo se oznamovati, že ti, kdo budou chtíti státi se krajskými lékaři, ranhojiči, městskými i vrchnostenskými lékaři v krajinách českých neb smíšených neb lékaři a ranhojiči v nemocnicích neb professory lékařské a ranhojičské kliniky neb babictví, budou musiti prokázati se, není-li jim jazyk český mateřským, znalostí jazyka českého.

Tato nařízení byla od poněmčovací doby Josefinské prvním zavanutím ducha národu Českému příznivějšího; jakkoli neurčitě byla složena, vyslovovala přece dosti zřetelně vůli, aby vzdělanci v Čechách uměli česky.

Bylo by nemístné hledati příčiny těchto nařízení v hlubokých zámyslech tehdejší vlády Vídenské; že nařízení nepocházela z důkladných úvah a pevných úmyslů vlády, ukázalo se brzo dosti zřetelně tím, že se jich málo kde opravdu šetřilo a že nejdůležitější jejich část po několika letech obmezujícím výkladem jest téměř zrušena; nemýlíme se hrubě přičítajíce zásluhy těchto opatření několika mužům tehdy v důležitých úřadech v Praze postaveným. Nejvyšší zprávce zemský hrabě Kolovrat přál národu svému tolik svobodného rozvíjení, kolik mohla snésti politika Vídenská; tehdejší referent o věcech vyučovacích při gubernium, František Tvrdý, byl upřímným, ano horlivým vlastencem. Ale první krok u věci té neučinil ani jeden ani druhý z těchto mužův, nýbrž muž rodu německého, Milo Grün, tehdejší opat kláštera Strahovského. Jsa ředitelem studií filosofických při universitě Pražské měl ovšem dost příležitosti poznati, jak velice zanedbána jest mládež česká v jazyku, jímžto má někdy působiti ve vzdělání národu svého. Obcuje krom toho učencům i spisovatelům českým přátelsky a maje i v klášteře svém zasloužilého spisovatele Jana

Bohumíra Dlabače znal i tužby a přání vzdělancův českých i podal již r. 1815. důkladný spis k gubernium, jímžto vyložil potřebu pečovati o vzdělání mládeže v jazyku českém. Jakož pak gubernium se vším důrazem přidalo se k žádosti Grünově, vyhověla vláda Vídenská přání Pražskému i vydala nařízení výše položené. Zanímavé jest, co Jungmann vypravuje o všelikých příhodách, ježto nařízení toto mělo před vyjitím na světlo, ano dokud ještě pochybno bylo, zdali kdy světlo světa spatří. Píše dne 10. října 1816. něvěda, jakož patrně viděti, ještě ničeho o nařízení 23. srpna podepsaném: „Dá Bůh, námi lepší epocha literatury české vznikne, jen jestli to, o čem se pracuje, aby český jazyk sobě každý duchovní, právník i lékař přiosobiti musil! (sic). — Nebožtík direktor filosofie Milo zadal ke dvoru navržení toho a potřebu. Jeho důkladný spis gubernium dvoru podalo s velikou domluvou a důpisem. Dvůr nemoha zavrhnouti důvodů podal toho na Ordinariaty, direktorat medicinský a dvorní kancelář juridickou.*) Biskup a konsistoř Litoměřická cele pro tu věc byla; ale jednu poštu později přišlo psaní od Pražské konsistoře, vlastně jen Bretfelda**) a Karoliho, aby se proti tomu ohlásili a tak hned tam obrátili! Toho já se dověděv nastražil jsem P. Nejedlého, aby co možná proti těm Němcům pracoval. Byl tu Tachecí i Piller, těm to bylo vstrčeno, že ono psaní není vůle zdejší konsistoře, nýbrž jen Němcův — a tak nevím, budou-li Litoměřičtí dosti mužové, aby na svém zůstali a jestli ten pes (Bretfeld) také druhých konsistoří nepřevrátí. — My ubozí maličtí pomáháme jak můžeme. — Dej Bůh šťastný konec. Co se týče fakultátu medicinského, tedy ač Dr. Krombholz a jiní — Němci — proti tomu se ohlásili, předce Protomedicus a Director Matuška — z částky na ponuknutí Nejedlého — protc se ohlásil a tak tedy již jedna rána dobře padla. Tvrdý (referent) také s námi jest a tak mám naději, že spravedlnost naše prorazí. O Juristech nic nevím, proto

*) Jungmann zde patrně míní tehdejší nejvyšší úřad justiční.

**) Bretfeld, advokát, byl světským radním při konsistoři Pražské, jak se podobá, pravé factotum v tomto sboru.

že to ve Vídni se jedná neb snad později k našim přijde; přijde-li, blaze! Krtička direktor jest Čech a vlastenec. Snad se za našeho věku ta veliká rána, kterou Josef jazyku našemu vťal, aspoň zahojovati počne a časem dá bůh i zahojí. To však vám jako věc tajnou k potěšení toliko a k vědomosti píši, nechte toho tedy při sobě, abychom Němců na se více nepobodli a sobě nevčasně jednajíce neuškodili. Potom knihy české lepší odchod míti budou, an každý student vždy něco čísti musí, aby se česky naučil, polehoučku ve všech ouřadech češtější lidé zasednou a tak národnost naše zkvétati bude! Kýž to bůh dá!" O dvacet dní později, dne 30. října, věda již o nařízení daném dne 23. srpna přidává příteli některé ještě zprávy o tom, jak se rozliční činitelé při tom zachovali. „Matuška, Krtička (t. direktoři medicin. a juridic. fakultátu) proto se ohlásili. Mezi Ordinariáty pražská a litoměřická konsistoř hanebně, budějovická dobře, královhradecká výborně se ohlásily."

Překážky dobré věci ještě před porodem stavěné byly přemoženy a nařízení češtině příznivá dostala se šťastně na světlo. Radost z nich byla mezi vlastenci veliká! I Jungmann, jakož viděti z kusů výše uvedených, očekával odtud velikých účinkův; ale hlas jeho jest nad míru střízlivý proti hlasům jiných píšících vlastencův. Do nejsmělejší výše povznesl se asi Vojtěch Sedláček, professor při filosofickém učilišti Plzenském, nedávno před tím na víru vlasteneckou obrácený, *) jenž nadšenou odou opěvoval „city Čechů pro krále Františka I. při uvedení Českého jazyka do vyšších škol." Horujícímu pěvci tomuto již

„Český lev se zdvihá, mužně hřívou třesa,
Že zas jazyk český vzhůru vstupuje:
Čtrnáct milionů Slovanů teď plesá,
Že jim milost pod Tvým žezlem panuje . ."

Vděčné nadšení nedalo viděti otcům našich slabých stránek, které prospěšnost nařízení tohoto činily velmi pochybnou.

---

*) Viz zanímavý jeho životopis v Čas. Česk. mus. r. 1833.

Nebyloť nijak vyřčeno, má-li se jazyku českému vyučovati v hodinách školních jako předmětu řádnému či mimo ně jakožto předmětu vedlejšímu; horší ještě nedostatek nařízení toho byl, že v tom případě, když by učitelé již ustanovení byli nezpůsobilí k úkolu, jenž se jim tímto nařízením vyměřoval, nebylo nikterak možná zákonu dosti činiti. Tohoto případu pak nebylo potřebí vyhledávati daleko; nalézal se tehdy při všech gymnasiích. Jako gymnasium Staroměstské měly ostatní gymnasie velikou většinu učitelů českého jazyka neznalých — co mělo se tu počíti, aby se nařízení provedlo?

Než tím nedali se vlastenečtí učitelé másti, přistoupili chutě k dílu. Jungmann roku školního 1818. nevyučoval již češtině v hodinách vedlejších, nýbrž jako jiným předmětům v hodinách školních. Vypravuje pak o tom zřetelně v listě dne 29. prosince 1817. příteli Markovi: „Letos nedávám vedlejší české hodiny, ale podlé předpisu se zpravuji.“ Avšak dodává k tomu hned dále: „U skoumání Prefekt, jak ledva malou strofu česky také pronesli, hned žáka okřikl, aby německy překládal a to před Direktorem. Co jsem já měl dělati? Vojnu vésti? — nechal jsem toho a polehoučku myslím také daleko dojdu. Ve škole co německy řeknu, to vše i česky, na stejno, aby se nevztekli vrahové, ač předce vztekají.“ —

Různost mínění o smyslu zákona tímto způsobem na jevo vyšlá mezi horlivým učitelem češtiny a urputným jejím odpůrcem objevila se ještě světleji po vydání Jungmannovy Slovesnosti, kteréžto — jediné knihy k tomu příhodné — užívali učitelé na gymnasiích v třídách vyšších za knihu učební. Tím vzbouřila se krev nepříznivcům a všelikými pletichami vymohli za nedlouho (dne 16. února 1821.) dvorské nařízení, dle něhož, prý, znamenalo se, že na některých gymnasiích učení českému jazyku děje se jako řádnému předmětu vykládaním české gramatiky a chrestomathie professora Jungmanna, což proti ustanovení od 30. března 1818. čelí, kterým se dovolilo chrestomathii tu studujícím schváliti, ne však za řádnou školní knihu v gymnasiích uvesti, proto že by žákům,

kteří toho jazyka neumějí, ujalo se času veřejnému učení zákonem vyměřeného." *)

Nařízením tímto **vysvětleno** jest nařízení dané 23. srpna 1816. způsobem češtině velmi nepříznivým: co zůstalo nerozhodnutého v onom dekretu — zdali totiž má se češtině vyučovati jako předmětu řádnému, rozhodlo se proti ní, vyloučena jest výslovně z předmětův řádných. Jakož pak z tohoto nového nařízení vál vítr snahám českým nepříznivý, stalo se, že lidé řídící se v jednání svém dle větru ochabli v horlivosti své a že od té doby — jak Jungmann sám dí — „pro český jazyk na gymnasiích českých více se nedělo, než před r. 1816 se dálo." Tak hrozně sklamány jsou naděje dobromyslných vlastenců vzbuzené dekrety r. 1816.

Že věc šťastně počatá vzala obrat tak nepříznivý, Jungmann sám přičítá úkladům německým a zejména Petritschovi. Píšeť dne 7. máje 1822. A. Markovi: „P. Šír psal i nám něco o tom jakéms dekretu z strany češtiny; já posud zde ničehož neviděl a neslyšel podobného i rád bych celý ten zaklínací list četl; snad mi ještě dosti brzo na oči přijde. Toho příčina jest klevetění a sočení Němců, zvláště našeho prefekta zlotřilého, jehož i slova v tom dekretu prý stojí." **)

*) Historie lit. české 1825. st. 491.

**) Že domněnka o tajném působení Petritschově proti češtině nebyla bez důvodu, viděti z listu dvorního rady Langa, referenta o gymnasiích při c. k. dvorní kommissí. List daný 30. července 1819. obrácen jest ku prefektu duchovnímu (Hochwürdiger, hochgelehrter Herr Präfekt) dle všeho Petritschovi samému, jenž se tázal, jak se věc s strany češtiny má. Píše pak p. Lang takto: Die höchste Verordnung, von welcher Sie in Ihrem Schreiben vom 15. Juli Meldung machen, dass an den Gymnasien in Böhmen nur solche Männer angestellt werden sollen, welche der böhmischen Sprache kundig sind, ist mir ganz unbekannt; ich bitte mir daher eine Abschrift davon zu schicken. Meines Wissens hat das Gubernium vor 2 Jahren (sic) darauf angetragen, dass an ganz böhmischen Oertern zu Grammatikal-Lehrämtern vorzugsweise jene gewählt werden sollen, welche der böhmischen Sprache kundig sind, damit sie den der deutschen Sprache nicht hinlänglich kundigen Schülern sich deutlicher machen können.

Že příkrý poměr mezi Jungmannem a Petritschem, jenž těmito slovy mocně se jeví, v následujících letech nepolepšil se, toho nepopíratelným svědectvím jest příhoda, kterou F. L. Čelakovský zevrubně vypravuje v listě Jos. V. Kamarýtovi dne 11. září 1824*): „Přihodilo se mu (Jungmannovi) cosi jemu i nám všem nemilého. Byly totiž zkoušky a vyslýchal pro classibus jednoho ze svých školáků, kterýžto jinak nedbalec mnoho neuměl překládaje z latiny na němčinu. Chtěl mu báťuška pomoci a dí, by překládal česky, že snad to lépe půjde. Šlo to ale stejně, ba snad i hůře, načež se přinucena viděl mu druhou klas dáti. I jde ten smělý kluk k prefektovi a snad jím pobídnut i k školnímu direktoru předstíraje, že mu báťuška při zkoušce otázky dával z českého krom předpisu školního a poněvadž z nich neobstál, že mu dal druhou klas. Byl tedy k Petritschovi **) volán a k direktoru, kde zvláště ten kovaný Němec Petritsch s hrubou na něj si vyjel; že prý zaměstnáváním se češtinou bez toho školní věci zanedbává, a že mu to bez toho nic platno není, že nikam se čeština nevyšine (sic), že daremně jen bez vší odměny čas mrhá, aby prý raději pro němčinu pracoval a t. d. Načež on mu moudře odpověděl, že svou zachovalost a pilnost professorskou nejedním pochvalným dekretem dokázati může a zbývajícím časem jak má nakládati, proto že žádný ani předpis nemá, ani že jej od nikoho nepřijímá. Ostatně jestli onen tupý chlapec míní, že by se mu křivda byla stala, ať se dá ještě jednou přede vším třeba světem zkoušeti. Direktor však, kanovník Pöllner jsa přirozeně při professoru bez všeho hluku to skončil.“

Jakož z obrázku tohoto vylíčeného patrně dle zprávy od Jungmanna samého pocházející, jemuž mladistvý tehdy

---

Dieses ist genehmigt worden, weiter aber Nichts. Die böhmische Chrestomathie des Prof. Jungmann, welche als Zwang hatte vorgeschrieben werden sollen, ist der freyen Benützung der Schüler überlassen worden. Es besteht also für die Gymnasien keine Verordnung, welche das Betreiben des Böhmischen anbefiehlt.“

*) F. L. Čelakovského Sebrané listy v Praze 1864., str. 165.

**) Ve vydání „Sebr. listů Čelak.“ jest tu chyba tisku „Patricovi“.

Čelakovský důvěrně obcoval, jde na jevo, byl Petritsch proti Jungmannovi rovněž náruživě předpojat jako proti jazyku českému; zapomínal patrně, že Jungmannovi sám odevzdal již několikero pochval za výtečné působení v úřadě učitelském od obecného c. k. direktorátu udělených, poslední jenom několik měsíců před touto náruživou důtkou.*) Viděti však též, že František Pöllner, tehdy kanovník, později děkan a probošt kapituly Pražské, od roku 1823. direktor gymnasií českých, jenž bývá často líčen jako osobní nepřítel Jungmannův, v této příčině slušně a sprovedlivě se zachoval, jakož pak vůbec sluší doložiti, že Pöllner, jakkoli češtině nepřál, k Jungmannovi osobně míval se vždy vlídně a přívětivě, ano docházel k němu někdy i do bytu. V listech svých A. Markovi zmiňuje se Jungmann nejednou o tom, kterak Pöllner po něm se poptával a s přátelským účastenstvím o něm se vyslovil; píše mu dne 20. března 1828.: „P. Pöllner často o Vás rozpráví a pozdravení své oznámiti mi nařídil. Škoda, že jest Čechům tak málo nakloněn! — On by mohl mnoho prospěti.“ Také v pozdějších letech čině zmínku o Pöllnerovi mluvívá o něm jako o někom, jemuž přívětivě obcuje.

Nesnáze a nepříjemnosti, které Petritsch strojil Jungmannovi pro vyučování češtině, byly asi příčinou, že v posledních letech učení češtině ve škole více a více zanechával. Pracuje s rostoucím úsilím o dokonání hlavního díla svého potřeboval ovšem mysli pokojné a vyhýbal se tedy opatrně všeliké příčině sporů s prefektem, jimiž se mu život ztrpčoval. Mužové na slovo vzatí, kteří byli v těch letech žáky Jungmannovými, **) vypravují, že tehdy Jungmann jazyku českému

---

*) Viz přílohu Q.

**) Zejména p. J. Malý, jenž byl žákem Jungmannovým r. 1827—28, p. Václav Svoboda, c. k. inspektor škol středních a P. Václav Štulc, probošt kapituly Vyšehradské, jenž byli r. 1831.—33. žáky Jungmannovými, posledními, které Jungmann oběma třídami humanitními provedl.

vůbec již nevyučoval, nýbrž toliko v soukromí bystřejší hlavy k mateřštině povzbuzoval, od nich i české úkoly písemní přijímal a sem tam, ač velmi zřídka, při vykládaní klassikův i češtiny užil ku přirovnání; sice bylo tehdy všecko vyučování pouze německé a latinské. Působení jeho ku probuzení citu a smyslu národního v žácích tím arci nikterak nebylo přetrženo, než přestávajíc na těch, při nichžto bylo nadíti se zvláště zdárného prospěchu, bylo tím vroucnější a účinnější. S nadšením vypravují tito chovanci ducha Jungmannova o tom, kterak při naskytlých příležitostech, zvláště když vyšla nějaká zanímavá kniha, miláčky své k sobě brával, knihy jim s vlasteneckou radostí ukazoval, jim půjčoval a k dílu národnímu je vzbuzoval. *)

Bylyť ovšem kromě nepřízně prefektovy i jiné okolnosti, které Jungmanna nutily k největší opatrnosti v úřadě učitelském.

Vypravuje sám v pamětech svých (Zápisky str. 37.), že „přesazen byv z Litoměřic do Prahy vběhl jakožto známý český vlastenec v tajné vyšetřování policejní, an každý Čech vládě podezřelý byl.“ **) Vykládá pak šíře, kterak zejména zlopověstný Jan Zimmermann, křižovník a skriptor při c. k. bibliotéce, byl „nejlezlejší a nejnebezpečnější“, vtíraje se mu za společníka a rozmluvu pokaždé na českou historii, na stav České země a národnosti, na Rakouský dům, na císaře a na všecky lapavé předměty obraceje. Jakkoli nemotorné byly nástrahy Zimmermannovy a jeho druhův v ošemetném umění, nemohlo jejich působení v mysl tichého učence býti leč zkormucujícím. Vida se bedlivě pozorována mocnostmi tajnými vystříhal se potom tím opatrněji všeho, co mohlo buditi jakékoli podezření.

*) Zejména vypravoval nám Václav Štulc, kterak po vyjití Slávy Dcery (1832.) Jungmann ho po škole vzal s sebou domů slibuje, že mu „něco“ ukáže. Přijda do bytu zavedl Štulce do zadního pokoje a s zářící se tváří dal mu do ruky Slávy Dceru.

**) Sluší povšimnouti si toho, že Jungmann toto střežení osoby svě po příchodu do Prahy nikterak neuvádí ve spojení s Janem Nejedlým.

Ale nejenom osoba Jungmannova byla podezřelá úzkostlivým strážcům veřejné bezpečnosti, i úřad sám budil tehdy obávaní moci státní. V době, když Jungmann přišel do Prahy, počal jeviti se v sousedních státech německých v mládeži studující duch nespokojený, nesoucí se k jednotě a svobodě všeho národu Německého, duch, jemuž protivníci říkali krátce revoluční. Zvláště hlučná slavnost studentská na staroslavném hradě Wartburku na podzim r. 1817. a zavraždění známého Kotzebue fanatickým studentem Sandem s jara 1819. polekalo všech státníků evropských a vedlo je ku přísnému střežení professorstva i studentstva. Jakkoli pak nebylo nijakého spojení studujících zdejších s zahraničními, jevily úřady dozorčí nevšední bedlivost a stíhaly i Pražské studující pro věci, jichžto si před tím nikdy nevšímaly. Kterak se věc dotkla i nevinné mládeže gymnasialní, o tom vypravuje historie gymnasium Staroměstského zevrubně a dosti uštěpačně při roce 1819. „Tohoto roku školního, dí, byla doba letní poněkud bouřlivá. Když totiž August Kotzebue zavražděn byl Th. Cand. Karlem Sandem a roznesla se pověst, že někteří mladíci závazavše se smluvou do rozličných krajin rozesláni jsou, aby na nepřátely svobody německé podobným úmyslem udeřili: i naše mládež vešla v podezření, že by byla zmítána křivou láskou k svobodě. Podezření to utvrzeno jest tím, že větší počet studujících Halských a Jenských do Prahy přišel, jimžto mladíci naši dle způsobu mladického přátelsky obcovali, jakož i tím, že mladíci naši na místech veřejných častěji scházeli se ku pití a ku hře. Ježto odtud za to se mělo, že mají mezi sebou tajný spolek, byli někteří z nich v noci z lože násilně odvlečeni k hejtmann městskému, mnozí jiní pak druhého dne k témuž jsou odvedeni, stráže v městě nejinak než v Římě v čas spiknutí Catilinova se rozestavily a vojáci i v noci města ostříhali. Při vyšetřování neshledalo se při nich nižádné viny; ale pět z nich od hejtmana městského po pět dní ve vazbě jest držáno. Když věc do Vídně nejvyšší komissí nad studiemi předložena, potrestáni jsou někteří karcerem akademickým, postem a horší známkou

z mravů pro porušení zákonů akademických, jimiž se jim zapovídá choditi do veřejných hospod a v noci popíjeti. Byli vesměs studující práv a filosofie, kteřížto poslední poněkud nevázaně žili. I žáci gymnasialní, ač ničím neprovinili se, jsou potrestáni, nebo nařízením vydaným nejvyšší zprávou zemskou zapovědělo se jim společně vycházeti a vně města si hráti, čehož jim zákony školní za přítomnosti některého učitele přály. Takového dovolení užívali žáci gymnasialní již od časův tovaryšstva Ježíšova, aniž to kdy státu bylo na záhubu.“

Nelze diviti se, že jednání tak slepě řádící musilo učitele nutiti k opatrnosti, ježto by se okolností tehdejších neznalým mohla zdáti přílišnou.

Samo postavení Jungmannovo při gymnasium Staroměstském proměnilo se novým plánem učebním, r. 1819. na místo zřízení gymnasialního z r. 1808. zavedeným. Změnu tuto těžko si vyložiti jinak než zásadou, že školy mají vychovávati toliko „dobré poddané.“ Byloť nové zřízení patrně horší předešlého. Ježto dle předešlého plánu každý učitel učil jednomu skupení nauk příbuzných — latině a řečtině — mathematice, fysice a přírodopisu — dějepisu a zeměpisu, zavedena jest nyní soustava třídní, dle nížto každý učitel převzal všecky předměty v jedné třídě kromě náboženství, tedy latinu, řečtinu, počty, zeměpis i dějepis. Nesnáze a nesrovnalosti z toho vzniklé byly ovšem veliké; učitelé mathematiky musili najednou zápasiti s latinou i řečtinou, učitelé zeměpisu a dějepisu s mathematikou; fysika a přírodopis jsou z gymnasium úplně vyloučeny.

Jungmann byl z těch nemnohých učitelův, jimžto tato změna nezpůsobila rozpaků, ač se mu břemene přidalo. Vyučoval do r. 1808. všem předmětům gymnasialním a po jedenáctileté přestávce jal se vyučovati jim opět s někdejším prospěchem. Jakkoli vykládaní klasikův bylo mu nejoblíbenější stránkou všeho vyučování, jímžto i mládež nejmocněji uchvacoval, nebylo znamenati v nižádném předmětu, že by

ho kdy uvedl v rozpaky, zejména pak vykládal i mathematiku, tuto slabou stránku mnohých výtečných učitelův, zcela zřetelně a světle. *) Ale úkol jeho byl nyní zřejmě obtížnější. Kromě připravování se na předměty cizorodé měl nyní o čtyři hodiny za týden více než před tím, šestnáct na místě dvanácti.

*) Dle svědectví výše připomenutých žákův V. Svobody a V. Štulce.

Hlava druhá.

Slovesnost.

Přijda do Prahy Jungmann měl na mysli vydávaní jakési encyklopédie nauk, jejížto spolupracovníky měli býti žáci jeho, Marek pro filosofii, Kramář pro zeměpis, kolléga jeho Litoměřický Kouble pro nauky přírodní, Jan Jodl pro dějepis, on pak sám měl vésti zprávu celého díla. Avšak dílo přese všecku usilovnost jeho bralo se račím krokem před se. Okolnosti a potřeby časové vedly jej k dílu nenadálému, k sepsání učební knihy české mládeži gymnasialní.

Když vydáno jest nařízení dne 23. srpna 1816. otvírající jazyku českému přístup do gymnasií, bylo cítiti bolestně dvojí nedostatek, nedostatek způsobilých učitelův a nedostatek knih. Nedostatek první možná bylo odstraniti toliko časem, když by mladíci schopní a jazyka českého znalí hlásili se k učitelství gymnasialnímu; nedostatek druhý vyzval k činnosti samého Jungmanna. Bystrý a zkušený učitel viděl, že zvláště ve vyšších třídách — humanitních — potřebí učitelům i žákům příhodné knihy, nemá-li všeliké učení býti zúplna marným. Mohly zajisté nižším třídám jakž takž vyhověti mluvnice jazyka českého, ježto byly v dostatečném počtu po ruce; ale vyšším třídám nedostávalo se příhodné knihy čítací, v nížto by se nalézalo, co nejlepšího posud literatura česká vykonala, knihy, která by se mohla postaviti po boku čítacím knihám latinské, řecké a zvláště německé. Potřeba byla tak zřejmá, že ji uznávali i ti, kdo sice věcí českých nijak si nevšímali: sám Jos. Ant. Koehler, velmistr křižovnický, tehdejší direktor gymnasií českých, měl Jungmanna k složení takové knihy. Horlivosti vlastenecké a neunavné pilnosti Jungmannově nebylo ovšem potřebí domlouvání k dílu opravdu potřebnému,

i dal se hned do práce sbíraje vhodné příklady. „Chrestomatie se zbírá,“ píše již dne 21. února 1817. A. Markovi, „ale sebraná ještě není, tím méně vydaná. Kdybych měl pochvíli, přidal bych krátkou nauku o slohu, ač soudil-li by to Direktor za dobré.“ Nebyla tedy nauka o slohu částí knihy, o jejíž sepsání se patrně již s direktorem smluvil. Direktor ovšem přistoupil na přídavek zřejmě velmi prospěšný a Jungmann pracoval pilně dále. Bylať práce nade všecko přirovnání těžší než této chvíle: nebylоť ovšem té doby snadno z literatury nové teprvé několika větším dílem skromnými plody se jevící sestaviti pěkný, svěží, mládež k oblíbení a pěstování jazyka českého povzbuzující výbor, starší pak literatury musil užívati velmi střídmě, ježto by mládeži jazyka spisovního zúplna neznalé byly příklady z ní nesnadné. Proto musil, aby všecky druhy umění slovesného měl doložené příklady, dáti si spisovati některé kusy zvláště k účelu svému. Píšeť dne 17. dubna 1817. A. Markovi: „Já potřebí mám jednoho kázaníčka do chrestomatye školní, na způsob Heidenreychových neb Zollikoferových, máte-li nějaké, račte mi je darovati — však netřeba hned; neboť ještě mnoho mi se nedostává a než všecko shledám, zatím i to vyhledati neb i složiti můžete.“ Vždy ochotný Marek pomohl příteli svému duchovní řečí „O Novém Létu.“ *) Také oba vzory poesie dramatické: „smutnohra“ Svatislav a „činohra“ Bratří složeny byly k žádosti Jungmannově pro čítací jeho knihu jediným té doby dramatikem českým, Vácslavem Klicperou, tehdy ještě kandidátem učitelství gymnasialního.

Letního času r. 1817. maje již knihu čítací sestavenou, spisoval učení o slohu, vzav si za základ podobný spis Pölitzův. **) Nesnáze díla nezáležely v předmětu, jemuž Jungmann ve škole již po mnohá léta učil; ale řeč stavěla tu překážky nesmírné. Množství pojmů filosofických nenalézalo posud

*) Viz Slovesnost I. vyd. str. 284.

**) „Já nyní posavad, ač pro školní práce zdlouha, na theorii maličké k Chrestomatyi pracuji vzav za základ Pölitzovou.“ List Jungmannův A. Markovi dne 31. července 1817.

v češtině slov příhodných i nastal tudy Jungmannovi úkol nesnadný, ovšem i nebezpečný, tvořiti si řeč, kterou měl vykládati nauku. Byl k tomu ovšem lépe způsobilý, než kdokoli jiný v Čechách, i studiemi lexikografickými, i zápasem s Miltonovým Rájem i poradami s jinými znalci i zvláště jemným citem jazykovým, všemi těmito prostředky vybroušeným. Obyčejnou usilovností přemohl všeliké nesnáze a již před koncem roku 1817. byla „Slovesnost“ hotova a Jungmann mohl dne 29. prosince 1817. A. Markovi psáti: „Chrestomatie má poslána jest do Vídně s otázkou, jestli jí třeba? Tvrdý ovšem ji schválil, ale přijde to na Referenta ve Vídni, jestli Němec, dobrou noc! — Vyjde předce, a potom lepší.“

O tom, kterak se vedlo Slovesnosti ve Vídni, oznamuje listem dne 24. února 1818. A. Markovi: „Chrestomatie jest (dle ústního slova Directorova) povolena pro školy, jak a kterak ještě nevím. To prý navrhl Němeček (který byl Censorem jejím), aby se zkrátila a všecko přeložení vynechalo. Buď jak buď, jen když je k platnosti.“ Nedlouho po tomto listě dne 30. března 1818. učinila dvorní komissí nad studiemi nález, jímžto se nařizovalo, aby kniha, až bude vytištěna, předložila se opět, ostatně že se studujícím může schváliti.*) Rozhodnutí toto Jungmanna nemohlo zúplna uspokojiti; nadál se, že „Slovesnost“ přijme se za řádnou knihu školní a vláda sama že o vydání její bude pečovati; kniha však Jungmannovi vrácena a dáno mu na vůli, jak s knihou naložiti. Od té doby minul téměř rok, než kniha dvorní kommissí schválená dostala se do censury; teprvé dne 25. března 1819. oznamuje Jungmann Markovi: „Má česká slovesnost konečně do censury dána.“

O čtvrt roku později dne 14. července 1819. Jungmann dává příteli některé zevrubnější zprávy o tom, jak censor naložil s rukopisem. „Ten známý censor N.**) přetrhl mi Vaši V l a s t (z Hlas.) a poslední strofu z V e l i š e, kterou

*) Viz Jungmannovu hist. lit. č. I. vyd. str. 490.

**) Jeť patrně Němeček výše dotčený.

když vezmeme pryč, vzat jest duch celé elegii a protož ji raději schovám k jiné příhodě; z Poslání básnického 4 verše: Murad přijď neb Muštafa atd., ba sám již nevím co ještě, jen zříceniny mi nechal. Celou tragedii Klicperovou také zavrhl (ač to strká na Tvrdého), protože se tam jeden zabil!!"

Vykonavši posléze, ač nikoli bez ourazu, cestu c. k. censurou, spatřila Slovesnost v lednu r. 1820. světlo světa.*)

Maje při skládaní knihy této mládež studující na mysli, položil v čele Slovesnosti slova „k vlastenecké mládeži". Vyloživ stručně, kterak známost jazyka českého ve vlasti naší i vládou uznána jest za potřebnou, podává „mladým krajanům, kvetoucí naději vlasti" tuto „pomůcku" k naučení se mu. Na dvojí stranu obrací pak ostří slova svého: jednak radí důrazně, aby čítali zvláště s t a r é spisy vlastenské, jednak brání se mocně proti těm, kdo by mu užívaní slov n o v ý c h vytýkali. Vyslovuje tu Jungmann světle a pevně jádro smýšlení svého o tom, čeho češtině potřebí: pilného studování vzorův starých a dalšího vzdělávaní, by postačila zvýšeným potřebám doby nové. Proti odpůrcům všech slov a obratů nových hradí se Horácem:

„Mnedle co Lomnickým popřáno, to dáti nemá se
Puchmírům? Proč, získati-li mně maličko, nenávist
Na mne sočí, jelikož Daniel jako rovně Komenský
Otcovskou bohatit směli řeč, věci názvy novými
Pojmenují se nové?"

Na konci připomíná, jestli by komu sbírka zdála se býti nedokonalou, aby považil, že to „první taková českých příkladů sbírka"; posléze pak jenom jako mimochodem dotýká i toho, že sbírka vytištěna novým pravopisem. „Že jsem pravopísemnosti té užil, kterouž za lepší uznávám, to jakožto maličkost lépe mlčením pominouti."

---

*) Titul její zní úplně: „Slovesnost aneb zbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu. K prospěchu vlastenské mládeže od Josefa Jungmanna, doktora ve filosofii a professora humanitní třídy na c. k. gymnasium akademie Pražské. V Praze 1820. Vytištěná u Josefy Fetterlové z Wildenbrunnu, v arcibiskupské Impressí v Seminarium, za Faktora Tomáše Kubelky. St. CI a 331.

Tak vyslal do světa spis, jenž od obnovení literatury české neměl co do způsobu sobě rovného. Slovesnost vyslovila důrazně zásadu, že potřebí vzdělávati jazyk dále a tuto zásadu ihned provedla odvážlivě a šťastně, představila divícím se zrakům celou novou terminologii, ano takořka nový jazyk vědecký. Těm, kdo pochybovali o tom, že by se jazyk český mohl vzdělávati dále, odpověděla Slovesnost samým skutkem: Zde máte český jazyk vědecký. Kdo přirovná jazyk Slovesnosti k jazyku staršímu i k nejnovějšímu jeho rozvoji, nebude leč obdivovati se i smělosti i štěstí spisovatelovu: co tu nových slov, ano plných sto stran nových slov — a největší jich díl ujal se v půdě národní: nejsvětlejší důkaz, že vyšla z půdy opravdu národní, z hlavy ryze české.

Jednak z povahy knihy samé vysvětliti snadno, že mezi ustrnulými obdivovateli jazyka zlatého věku tak řečeného kniha zbudila nechuť a ošklivost, ano pravou hrůzu. Podivná věc, že o spise, jenž byl nejsvětlejším svědectvím, že jazyk český k dalšímu rozvíjení a vzdělávaní jest způsobilý, nejpříkřeji soudil muž, jenž hlubokým důmyslem první vyložil zákony, jimiž jazyk český v rozvíjení svém zpravuje se. Josef Dobrovský nepopíral sice nikterak zásady, že by se jazyk český mohl vzdělávati dále, ale zdálo se mu býti věcí takořka nemožnou, aby v okolnostech všecken život národu Českého těžce svírajících dospěl stupně vyššího nad věk Rudolfův, i pokládaje všeliké snahy o další vzdělávaní jeho za daremné měl za nejvyšší úkol spisovatelův českých to, aby zachovali jazyk svůj v té výši a čistotě, jížto dosáhl v zlatém věku.*) Z tohoto základního mínění J. Dobrovského snadno

*) Nejzřetelněji tuším vyřkl toto zdání své již za mladých let ve svém Liter. Mag. 1780. str. 106., kde zamítaje nerozumné ovšem novoty Pólovy praví: „Hätte H. Pol zu einer Zeit gelebt, zu der die ganze Nation für die Ausbildung ihrer Sprache besorgt war, so hätten wir vielleicht jetzt Ursache ihm zu folgen. Nun aber ist es um die fernere Kultur der böhmischen Sprache geschehen; folglich sind alle dergleichen Bemühungen fruchtlos. Künste und Wissenschaften lernt man hier in Böhmen aus lateinischen, französischen und meistens deutschen Büchern; daher ist die weitere

vyrozuměti, proč se mu spis Jungmannův, ze jména část jeho theoretická, musil příčiti tou měrou, že jej nazval i „příšerou“. *)

Mnohem snáze porozuměti tomu, že Jan Nejedlý, jenž veřejně a hlučně hlásal učení, že jazyk český v ničem nesmí uchýliti se od vzorů doby Veleslavínovy, Slovesnost naprosto zatracoval a ji za věc literatuře přímo záhubnou rozhlašoval.**) Tu však octli jsme se u věci v Jungmannově životě nad jiné důležitější, jižto o sobě vylíčiti sluší.

Ausbildung der böhmischen Sprache nicht mehr möglich. Unsere Sorge soll nunmehr ganz dahin gehen, die böhmische Sprache so wie sie war und wie sie ist zu erhalten und sie nicht durch unmässige Künsteleien verächtlich und unkennbar zu machen.“

*) Příkré toto slovo Dobrovského, jakkoli jenom soukromě pronešené, dotklo se, jakož netěžko porozuměti, Jungmanna velmi bolestně, tak že nejednou se o něm zmiňuje. Píšeť již 7. března 1820. A. Markovi: „Dobrovský se hněvá, že jsem se veřejně proti jeho prosodii prohlásil a jmenoval Slovesnost: Das böhmische Ungeheuer“. Jungmann přičítá zde příkré vyjádření Dobrovského jakési rozdrážděnosti osobní. Nechceme nikterak tvrditi, že Dobrovský nebyl veden rozdrážděností při úsudku výše dotčeném; ale dokládáme, že jednak povaha Dobrovského, jednak zvláštní, nevídaný ráz knihy Jungmannovy dostatečně vysvětlují ono slovo. Dobrovský vyjadřoval úsudky své rád perně.

**) Viz přílohu CC, obsahující dodatky k druhému vydání.

Hlava třetí.

Jungmannovo postavení k opravě pravopisu, k J. Dobrovskému, J. Nejedlému a V. Hankovi.

Když Jungmann po šestnácti letech vrátil se do Prahy, byli tam na poli literatury české tři mužové v popředí, každý z nich zástupce jiného pokolení: Josef Dobrovský, Jan Nejedlý a Vácslav Hanka. Dobrovský, tehdy již v šedesátém třetím roce věku svého, ač ovšem ještě plný síly tělesní i duševní, byl poslední a největší z těch mužův, kteří důkladným badáním v dějinách, v literatuře a řeči české v poslední čtvrti věku osmnáctého počali veliké dílo, vzkříšení národu Českého. I pokládán byl již po celé pokolení lidské za vlastní hlavu celého literárního i vědeckého snažení v Čechách požívaje i za hranicemi zvláště mezi národy slovanskými takové slávy, že jí od časův Jana Amosa Komenského nedostihlo ani jediné jméno České; ano smíme říci, že z hlubokého pokoření, jehož se dostalo národu našemu v době Pobělohorské, Dobrovský první vznesl jej duchem svým na výši neočekávanou; jeho jméno dodávalo samo národu Českému zvláště v očích učenců jinoslovanských takového lesku, že hrdě hlásili se opět ku příbuzenství s národem do nedávna opovrženým. Velmožové polští a knížata ruští mluvili v listech svých rovněž uctivě a skromně s proslulým patriarchou jako učenci všech kmenův slovanských. *)

I ve vlasti své Dobrovský byl ctěn a slaven, jako se toho nikomu před ním nedostalo. Škola básnická Puchmajerova

---

*) Pohříchu není posud užito k vylíčení velikého mistra přehojných pokladů chovaných v našem museum, zvláště bohaté korrespondence s učenci polskými Bandtkiem, Lindem, hr. Ossolińskim, s Rusy Šiškovem, Köppenem a mn. j.

ctila jej co zákonodárce českého veršovnictví a zvláště Puchmír sám přibližoval se k mistru svému s takovou úctou a pokorou, že pokolení naše vyrostlé v okolnostech a názorech zcela proměněných dosti nesnadno porozumí, kterak toto chování zakládalo se na čistém uznávaní velikého ducha.*) I nejmladší pokolení vlastenecké sotva ještě školám odrůstající velebilo s nemenší úctou velikého mistra, jenž ochotně propůjčoval se mu k hlubšímu vyučování jazyku českému a vykládaní příbuzenství s ostatními jazyky slovanskými: ústy nejčinnějšího člena svého, Vácslava Hanky vyslovilo mu r. 1815. vřelou vděčnost a nadšené obdivování.**)

Zralé plody důmyslného ducha Dobrovského na poli české mluvnice, literatury i dějepisu mocně působily již od více než třiceti let v další rozvíjení se nauk u nás; ale hlučněji než nejznamenitější jeho díla působila v této době — po r. 1815. — jedna z myšlének v mluvnici české r. 1809. vyložených o pravopise českém. Horlivý velebitel dokonalosti jazyka českého z doby Veleslavínské dotkl se tam ustáleného pravidla, dle něhož se po *c, s z* vždy musilo psáti *y*, nikdy *i;* Dobrovský dovolávaje se obdoby jazykové tvrdil, že by po *c* nemělo se psáti n i k d y *y*, po *s* a *z* však jenom tehdy, kde toho analogie žádá.

Vykládaje tyto postuláty mluvnického rozumu Dobrovský

*) Nemohouce zde šířiti se o tomto zvláštním poměru zmiňujeme se toliko, že Puchmír Dobrovského nazývá v listech svých nejinak než „Euer Gnaden“, ježto Dobrovský byl prostým knězem bez důstojenství — abbé.

) Báseň na listě kvartovém má nápis: „Jeho Dóstojnosti Jozefovi Dobrovskému, skutečnému údu mnoha učených společností. Od Čechóv v Praze dne 19. března 1815.“ Jména Hankova na básni není; že však od něho pochází, viděti i z dopisu Jungmannova Markovi dne 13. dubna 1815.: „Z přiložené H a n k o v y básně uvidíte, jaké dobropísemnosti se ta nová škola držeti chce a t. d.“ I jest tu pravopis opravdu zvláštní; ó = ů, v = w, i = j (starému, nynější j = g), **u na začátku slov, ale po **c** všude **y**. Ostatně jest báseň zcela slovanským duchem proniknuta:

„Jméno tvé se vplete v věnec sladký
Od Šumavy až tam do Kamčatky.“

nemínil nikterak způsobiti sporů a bojů o pravopis; ano Dobrovský sám nejenom nepřičiňoval se, aby tato oprava se ujala, nýbrž i samému Jungmannovi tážícímu se, zdali by měl slovník svůj spisovati tímto pravopisem opraveným, radil, aby toho nečinil. *)

Tak olympicky klidně uvažoval sám původce proměnu, která v dějinách literatury české v první třetině devatenáctého věku způsobila bouři, jížto na tomto poli není rovné, rozdělila celé spisovatelstvo české na dva tábory, jednak pod znamením *i*, jednak *y* z tuha proti sobě válčící, učinila ze starých přátel urputné nepřátely a ztrpčila život nejednomu horlivému dělníku vlasteneckému, ovšem i jemnému Jungmannovi.

Že rozepře čistě mluvnická a sama sebou nepatrná vedla se s takovou příkrostí a náruživostí osobní, toho příčiny sluší hledati zvláště v poměru dvou prvotních hlavních zápasníků, Jana Nejedlého a Vácslava Hanky.

Výše vylíčili jsme podivuhodnou činnost, kterou Jan Nejedlý již ve 30. roce věku svého byl předním spisovatelem a středištěm celé tehdejší literatury. Ale ukázalo se i při něm, že chůze příliš rychlá unavuje; Jan Nejedlý byl asi v 35. roce věku svého již starým mužem, prázdným všeho zápalu pro věc národní, od nížto se čím dále tím více odvracel k věcem světsky prospěšnějším, zištnějším. Učitelství jazyka českého při universitě, ač mu dávalo titul professorský, bylo spojeno s tak chatrným platem, **) že nebylo téměř možné žíti z něho slušně; i není se právě čemu diviti, že Nejedlý hleděl si zjednati jiný ještě důchod, i dosáhl advokátství v Praze. Tu pak vyšlo na jevo i při něm, že nelze sloužiti dvěma pá-

---

*) Veliké váhy v té příčině jest list Dobrovského Jungmannovi daný 26. ledna 1813.: „Nach **s**, **c**, **z**, wünschte ich wohl, dass man **i** und **y** nach der Analogie unterscheiden möchte, allein für die Böhmen ist es nicht nöthig, und etwa auch zu schwer; auch noch nicht angenommen oder eingeführt. Ich that es in der Grammatik aus guten Gründen, ohne desshalb anderen vorschreiben zu wollen. Im Wörterbuch scheint es nicht so nöthig zu seyn."

**) 600 zl. stř. ročně.

nům tak různým, jako literatura česká a pachtění se po penězích, a přátelé jeho brzo naříkali, že Nejedlý jest toliko advokátem. Bylo pak i to jakýmsi zlověstným znamením, že v 36. roce věku svého — r. 1812 za opravení překladu zákonníka občanského, — vyznamenán jest titulem „cís. rady", jehož dostávalo se obecně starým pánům, hodlajícím již odpočívati na vavřínech úředních. Jisto aspoň jest, že „Milost pan rada", jak od té doby dával se titulovati, odtud příliš povýšeným býti se domníval nad ostatní spisovatelstvo zapomínaje ovšem, že Musy nevybírají si miláčkův dle vyšších neb nižších titulův a důstojenství. Různé snahy byly asi příčinou, že Nejedlý úřad učitelský konal s mnohem menší horlivostí než před tím. Tím se nejsnáze vysvětlí podivný příběh, z něhož vyrostlo úhlavní záští mezi ním a mladistvým Hankou.

Vácslav Hanka*) přišed do Prahy na podzim r. 1809. na studie filosofické, byl za nedlouho jedním z předních mladíkův vlastenecký́ch, kteří se snažili jazyk svůj mateřský přivésti ku platnosti veřejné. Záhy seznámil se s Dobrovským, jehož pilným žákem vedlé jiných stal se již r. 1813.

Tehdy právě jednalo se mezi Dobrovským a předními učenci jiných Slovanů rakouských, zejména Polákem Lindem a Slovincem Kopitarem o jakési sjednocení pravopisu těchto národů na základě písma latinského.**) Mladistvý Hanka

---

*) Mimochodem dokládáme zde, že biblická povídka, dle nížto Hanka až do 16. roku pásl stáda otce svého a již dospělý přišel na gymnasium Hradecké, kde prý třídy stahoval, jest zúplna vymyšlena. Hanka přišel na gymnasium 13letý r. 1804, odbyl třídu po třídě zcela pravidelně a koncem r. školního 1809. opustil gymnasium Hradecké. Pověst tuto i samým zasvěceným biografem Hankovým, Glückseligem vylíčenou, vyvrátil již bedlivý A. Rybička (ve Světozoru 1871. str. 222. „Josef Havelka") dle staré cedule klasovní. Abych všeliké pochybnosti unikl, vyžádal jsem si výpisů z katalogů při gymn. Hradeckém chovaných, kteréž mně pan ředitel Klumpar s nevšední ochotou učinil. Dle úředních zpráv trávil Hanka plných 5 let na gymnasium, jako tehdy všichni ostatní žáci. Mimochodem zmiňujeme se, že Hanka na gymnasium byl žákem jen prostředním.

**) Zevrubněji promluví se o tom níže.

přilnul s takovým zápalem k této myšlénce, že za celý další téměř padesátiletý život nespustil jí nikdy s mysli a několik znamének mistrem Dobrovským tehdy jako maní sestavených stalo se takořka korouhví, pod nížto do smrti statečně bojoval, ač vynálezce sám si jich patrně nikdy již nevšiml, jak mile se jimi nedosáhlo toho, k čemu byly vymyšleny, totiž sjednocení Slovanův rakouských pravopisem. Odešed na podzim r. 1813. do Vídně, kde studoval druhý rok práv jsa při tom spolupracovníkem Hromádkovým, Hanka pustil tam uzdu snahám reformatorským v pravopisu přiměv nevinného Hromádku k tomu, že v „XXXX. Listě“ vyhlásil všem pomocníkům svým svobodu pravopisu.*) „Dokavadž, prý, se všickni o pravidlech dobropísemnosti neshodnou, každému, kdož toho žádá, jeho se orthografie ponechá.“ I nastal touto „svobodou“

*) Přičítajíce Hankovi zásluhu, že v „Listech“ Hromádkových zavedena „svoboda“ pravopisu, nemáme ovšem jiného důkazu, leč že se to stalo té doby, které působil Hanka při „Listech“; měltě tehdy ubohý Hromádko tolik jiných starostí, že by byl na opravu pravopisu sotva asi vzpomněl. Krom toho byl Hanka právě tehdy v prvním zápalu reformy orthografické a působil tím přátelům Pražským jednak vyražení, jednak nelibost. Zanímavý jest list známého přítele Hankova Lindy k Hankovi dne 15. dubna 1814: „Oh jaké podivování, jaké posuzování té Vaše (sic) orthografie; řícti (sic) mi jest upřímně, že jedinký Vám je nechválil, ale ten se zasmáv, ten rozhorliv, ten zaškarediv, každý opovrženě na to pohleděv prič (sic) se odebral; ano i mnozí ji cikánskou, jiný kalmuckou etc. písebností potupně jmenujíc na Vás se osočil. Můj rozsudek nad tím jest ten: Tak jak nerozumě (sic) jest věc novou bez všeho předložení na vzor Dominikánů do ohně zatratit, protože nová jest, tak také nerozumně by bylo věc novou začíti bez vší příčiny, což doufám, že u Vás to v témž nepozůstává při této písebnosti a raději hádám, že touto písebností směřujete k oné tak žhoucně žádané všeobecné „Slovíně“ a pak tomu-li tak, Váš úmysl ctím, jejž Vám Nejvyšší žehnej! a Kopitarove (sic) přání Vám k tomu chvalitebnému podniknutí tu bránu k slovanské literární všeobecnosti otevře, Vídeň svými papuškami (sic) to rozestře a Vaše jméno tento způsob, když tento Váš úmysl neb zřed (sic) oznámíte, u mnohých Čechů v vážnost uvede a t. d.“ Pravopis jest podivná strakatina; Linda neznaje té doby ještě vůbec pravopisu českého užíval již Hankovy reformy (v za w, x za ch, a zase po c y a t. d.).

v Listech Hromádkových za nedlouho Babylonský zmatek, když Hromádko zavedl — ovšem již po Hankově odchodu — od nového roku 1816. latinské písmo a neoznačoval délky slabik, čímž písmo pozbývalo rázu českého. Není se čemu diviti, že všickni povážliví lidé zatracovali nerozumné toto řádění, nejméně pak bude divno, že neuprositelný strážce jazyka Veleslavínského, Jan Nejedlý, nešťastnému Hromádkovi po příteli Zieglerovi vzkázal, „že jest blázen“.*) Listy Hromádkovy z té doby obsahují mnohé plody prosté Musy Hankovy, ježto ani tehdy jich neopustila úplně, když Hanka z Vídně odešel.

Vrátiv se po roce do Prahy, kde mu zatím Norbert Vaněk zjednal výživu, stal se zkušeností a pověstí ve Vídni nabytou za nedlouho jakýmsi vůdcem vlasteneckého studentstva. Chodě sám s některými druhy na učení k Dobrovskému jal se vyučovati ty, kdo uměli ještě méně.**) Malý z počátku hlouček jeho žáků zrůstal rychle tou měrou, že v školním roce 1816. Hanka — sám ještě jsa studujícím práv — jal se veřejně v českém sále vyučovati češtině. Nebyla zajisté výtečnost výkladův Hankových, ježto k němu pudila vlastenecké mladíky, nebo ze spisů jeho tehdejších neviděti ještě důkladné znalosti jazyka českého; aniž pak toho, čeho se nedostávalo důkladnosti, uměl nahraditi unášející výmluvností, neboť jakkoli znal mnohé jazyky, neovládl svým jazykem materským nikdy tak, aby nějakou myšlénku vyslovil bez nesnází. Poutal mládež vlasteneckou národním zápalem, jehož se suchým výkladům Nejedlého ovšem nedostávalo, a brzo ji připoutal

---

*) J. Jungmann A. Markovi dne 21. července 1814. Příkré toto slovo bylo větším prohřešením proti dvornosti společenské než proti pravdě; o pět let později objektivní soudce Jos. Dobrovský vyjádřil se týmiž slovy ve smyslu ovšem širším: „U Hromádky sme s p. Kopitarem jednou byli u oběda. Chlap je blázen docela.“ List V. Hankovi 5. pros. 1819. Čas. č. mus. 1870. str. 321.

**) V listě 13. dubna 1815. píše o tom Jungmann Markovi: „Sám pak Hanka drží učení České, maje asi 20 filozofů, které do Chrámu vlastenského uvádí a posvěcuje.“

i tím kouzlem, ježto víže zvláště mladý lid k věci pronásledované. Zvěděv totiž Nejedlý o těchto pokoutních kollejích honil mladistvého soupeře ze síně do síně, až mu posléze toto nedovolené učení zúplna zastavil. *)

Aby posluchačům svým mocně rozptýleným zůstavil památku a vítěznému odpůrci radost ztrpčil, vydal Hanka téhož roku svůj „Pravopis český podlé základu Grammatiky Dobrovského,“ veda tím válku na poli literárním dále.

Z tohoto vylíčení bude snadno vyložiti sobě, kterak boj o pravopis analogický stal se jakousi osobní hádkou mezi Nejedlým a Hankou a kterak Nejedlý nespatřuje v celém počínání Hankově leč dorážení opovážlivého mladíka na své professorské důstojenství roznítil se hněvem, jenž brzo proměnil se v hluboké záští. **)

Byl tedy r. 1817. boj o pravopis skutečným soubojem

---

*) Pro důležitost stůj zde toto místo z životopisu Hankova od Glückseliga (1852.): „Im J. 1816. hatte Hanka auch seine eigenen Vorträge, seinen so genannten böhmischen Unterricht eröffnet. Da es einen von der Regierung bestellten Professor der böhmischen Sprache und Literatur in der Person des Dr. Joseph (sic) Nejedlý gab, so wurden Hanka's Vorträge als Winkel-Collegien verfolgt; und je leidenschaftlicher Nejedlý dem zwar unbefugten, aber auch unbesoldeten und weit beliebteren Privatdocenten zusetzte, welcher über drei hundert Zuhörer mehr hatte als Nejedlý, desto zäher hielt Hanka mit seiner Zuhörerschaft zusammen, so dass sie sich aus dem böhmischen Hörsaal in jenen der Physik, aus dem Normalschul-Zeichnungssaal in das Carolinum flüchteten, endlich 1817. aber auch da aufhören mussten. Aus dieser persönlichen Fehde erwuchs aber auch noch eine literarische; indem Hanka zum Andenken an jene unterdrückten Vorträge seine Anstoss erregende Orthographie (Pravopis český) etc.“ Sluší doložiti, že životopis Hankův od Glückseliga jest takořka autobiografií Hankovou, jenž Glückseligovi i korrespondenci svou k tomu propůjčil i mnoho pověděl, čeho by Glückselig sice věděti nemohl. Také sluší míti na paměti, že Hanka po vydání tohoto životopisu ještě více než osm let žil, aniž čeho kdy vyvracel. Ostatně se k tomuto ošemetnému spisu ještě několikrát musíme vrátiti.

**) Sem asi položiti sluší, co Jungmann (viz Záp. str. 28.) vypravuje, že „když Hanka té novoty se uchytil“, Nejedlý „u vrchnosti Hořeňovské, kamž Hanka rodem náležel, vymoci se snažil, by soka jeho mladého co poběhlce na vojnu odvedla.“

mezi dvěma rozhořčenými zápasníky. Mimo ně nebyl nikdo ze spisovatelův ani s té ani s druhé strany boje účasten, nikdo nechtěl dobyti si nebezpečné zásluhy, vtírati se jakkoli mezi rozsápané protivníky; sám původce opravy choval se tak, jakoby mu po celé rozepři ničeho nebylo.

Jungmann ujímal k opravě pravopisu Dobrovským navržené hned od prvopočátku postavení zvláštní: byltě velmi bedlivým pozorovatelem, ale dlouho nemohl přidati se k nižádné straně. Byl mu ovšem Dobrovský u věcech jazykových autoritou, kteréžto se velmi ochotně podroboval i uznával, že proměna jeho jest oprávněna, ač ji pokládal — rovněž jako Dobrovský sám — za věc velmi nepatrnou, bez nížto by jazyk český krásně mohl zkvétati; uznával rovnou měrou, jak veliké jsou výhody pravopisu ustáleného, aniž chtěl se těchto odříci, leč kdyby opravou přiblížil se jazyk český k jiným slovanským,*) což se mu vidělo býti velikým pokrokem k konečnému sjednocení všech Slovanův Rakouských.

---

*) Listy Jungmannovy k A. Markovi od r. 1813. do 1818. jsou velmi zanímavými svědectvími, kterak Jungmann každé doby o opravě pravopisu smýšlel. Stůjtež tu místa některá zvlášť důležitá. Dne 10. září 1813. píše: „Dobrovský a Linde i jiní Slované se smlouvají o to, kterak by se orthografie jich sjednotila. Položíce latinské písmena za základ není nouze než o sikavé: c, č, š, ž, ř a ch. Dobrovský myslí s Pražany, aby č za ruské Ч, což se mně dobře líbí, za z = z (3), za ž = 3, š = ȝ.“ Dne 30. listopadu 1813.: „Kýž pak brzo ukončí se ono sjednocené všech Slovanů Rakouských písmo latinské! tak bychom již velký pokrok učinili k konečnému všech nás spojení! a Vy byste toho mohli hned užíti v Orthografii. (Marek jsa velmi nadšeným přívržencem nové orthografie hodlal vydati spis o ní.) Bude-li však váhati Dobrovský a ti, kdo to mají na starosti, můžete vy je předejíti a jsa výborný krasopisec nějakých liter ponavrhnouti a t. d.“ Dne 23. března 1814.: „To jeho (Hromádkovo) **ou** se nechce líbiti a věru nic tím nezíská. Již jest čas, aby se s tou orthografií novou hýbalo. Snad by nejlépe bylo, aby v některém denníku nebo v Hrom. Nov. všecko o to rokování a jako sněm se zarazil, kdež by každý své zdání položiti mohl, a což by většímu dílu líbilo (se) (NB. zdravějšímu) — o čemž by i Hromádkovi zpráva se dáti mohla — to by právem bylo. Ale já myslím, že neučiní-li se srovnání všech, aspoň latinských

Novoty v Hromádkových listech té doby lehkovážně prováděné nechutily se Jungmannovi tou měrou, že nejednou v listech příteli Markovi s nelibostí jich dotýká se a vida, kterak protivníkům všeliké opravy pravopisní anarchie Hromádkou zaváděná jest zbraní velmi účinnou, vyřkl i trpké

---

abeced slovanských (Polsk., Illyr., Krain., Horvat. a t. d.) jinak proměna dobropísemnosti k větší škodě než užitku by nám byla.“ Brzo potom píše v listě nedatovaném: „mně milo bylo poznati Váš vyšší úmysl z strany dobropísemnosti; an i již to znáte, čehož P. Dob. navrhuje ... toliko bych žádal, abyste nedělal ničeho bez vědomí jiných Slovanů, jmenovitě Krainů (Slovenců) a raději hned o to jednal s Kopitarem a s tím professorem v Hradci, jehož jmeno mi hned nenapadá, i s Dobrovským. Tak by jakýs neviditelný senát ústavu udělal budoucím věkům ... Na všechen způsob musí býti to navržení takové, aby se všem Slovanům Rakouským (možná-li i jiným) hodilo. Sice ničeho nezískáme a bude vše, než bylo, pomatenější.“ Dne 4. máje 1814.: „Vám jak viděti orthografie na srdci leží jako mně Slovář. Kéž Vám mohu přispěti v oné, jak Vy jste mně přispěli a přispíváte v tomto!! Ale já v té věci jsem vrtkavý a bázlivý boje se, abychom více nezkazili než napravili. Bychom my z čista na něčem se usnesli, kdož nám za to, že ostatní s námi Slované držeti budou ... Nic neslyším, jak daleko to mezi P. Dobrovským, Kopitarem a Lindem přišlo.“ Dne 1. července 1815. viz str. 131. a 132. Z Prahy pak Jungmann píše dne 11. ledna 1816.: „P. Nejedlý zdá se poněkud vraceti k předešlé své lepší povaze, toliko ničeho o novotách v dobropísebnosti slyšeti nechce; já o to s ním se nechci nesnadniti věda jako každý, že v tom vzdělání naší řeči nezáleží! Kýž bychom měli hodně mnoho pěkných spisů, třebas jen v bratrské orthografii! Palkovič a Uhři také se drží zuby nehty bratrské, snad že biblí ní (sic) psána a oni mnoho s biblí se zanášejí. Já tedy myslím, abychom pro tak nedůležitou věc jako jest *i* roztržek škodných netropili, a skoro jsem rád, že P. Kramář svou část zeměpisnou v bratrské orthografii vyhotovil.“ Dne 13. června 1816.: „Puchmajer, Hněvkovský, Nejedlý Vojtěch byvše zde Vás srdečně pozdravují. Snesli jsme se po dlouhém rokování z strany orthografie na tom, abychom při bratrské zůstali. Důvody toho jsou — zvyklost lidu a hlas všeobecný! — Bohužel! že jinak není, než myslím to maličkost; jen aby každý slovensky dobře psal a germanismu se varoval!!!“ Dne 21. února 1817.: „Já nechtěje P. Nejedlého uraziti, posavad nepřistupuji k nové dobropísebnosti.“

slovo v jeho ústech neobyčejné: „Konečně nám to všecko P. Hromádka et Comp. zbryndal.“

Přišed do Prahy Jungmann v první době obcoval přátelsky oběma sokům a předním zápasníkům o pravopis; i starému druhu literárnímu, Janu Nejedlému i mladistvému Vácslavu Hankovi, s nímž, jak se zdá, již z Litoměřic vešel v jakési spojení. Byl pak poměr tento tak nesnadný, že by k jeho zachování bylo býval o potřebí mnohem více umění diplomatického než měl prostoduchý a světa málo znalý učenec, jenž trávil celý život v knihách. Z počátku působil ovšem starý svazek mocněji: Jungmann navštívil s J. Nejedlým staré literární přátely Puchmajera a V. Nejedlého a užil ochotných služeb J. Nejedlého, když bylo činiti o to, aby úřady universitní vyslovily se příznivě o jazyku českém; těše se tomu, že Nejedlý počíná se probouzeti zase k činnosti vlastenecké čili „vraceti se k lepší povaze své,“ ochotně podroboval všeliké tužby své po opravě pravopisu vrtochům Nejedlého věda, že v nepatrné opravě této vzdělání řeči nezáleží.

Jakož pak oprava tehdy hýbala myslemi, nebylo lze vyhnouti se rozmluvám o nemilém předmětu, ano rokování toto nabylo jednou povahy jakéhosi usnešení sněmovního: staří druhové literární, Puchmajer, Hněvkovský, Vojtěch Nejedlý sešedše se s počátku června 1816. v Praze rokovali s Jungmannem a Janem Nejedlým o pravopise a po dlouhém rokování usnesli se na tom, aby zůstali při orthografii bratrské. Jakkoli usnešení toto nemohlo býti Jungmannovi nikterak milé, poněvadž opravě rozumné přál, podroboval se nicméně usnešení přátelskému, ano příteli Markovi horlivě dokazoval, že opravy pravopisní jsou maličkosti a že na tom toliko záleží, aby každý slovensky dobře psal a germanismů se varoval. Ještě v únoru 1817. Jungmann nechce přistoupiti k nové orthografii, aby neurazil Nejedlého.

Ale již 31. července téhož roku oznamuje A. Markovi, že rozhodný krok učiněn a přátelství s J. Nejedlým roztrženo. Posílaje příteli první svazek „starobylých skládání“ právě té doby Hankou vydaný vypravuje mu stručně příběh, jenž

měl státi se mu pramenem přemnohých trpkostí. „Jsem jist, že zvláště (Starobylá skládání) schválíte, ač mě to stálo přátelství Nejedlého. Poněvadž Hanka svéhlavě stojí na tom *i* po *c*, *s*, *z*, Nejedlý přemluviti chtěl Haaze, aby netiskl té věci, an prý nikdo toho kupovati nebude; já tedy (prosen o to od Hanky) ujal jsem se té knížky a i předmluvu k ní napsal, a proto jsem z milosti P. Nej. vypadl. On bez toho nic sám nedělá, aniž tak snadno dělati co bude, proč tedy v cestě těm, kdož chtí?“

K čemu Jungmann dlouho nemohl odhodlati se, od čeho jej rozličné důvody mocně odvracely, k tomu přiměl jej, jak tuto sám hned po události vypravuje,*) mladík, v umění jednati s lidmi sběhlý. Měl Hanka opravdu zvláštní dar užívati lidí i okolností ve prospěch svůj. Neznámý mladík venkovský uměl si získati přístup k velebnému velmistru Dobrovskému a zjednati si přízeň jeho; začátečník v básnictví přiměl výtečného skladatele Tomáška k tomu, že jeho prosté písně v hudbu složil a písně začátečníkovy vyšly na světlo s nápěvy! S nemenší opatrností vedl si nyní jsa zapleten do nerovného boje s J. Nejedlým. Bylo zřejmo, že kromě mládeže studující všecko ostatní obecenstvo přidržuje se autority J. Nejedlého. Proti autoritě musil tedy postaviti opět autoritu, měl-li míti jakou naději ve vítězství. Sepsav „pravopis“ namířený proti Nejedlému přidal opatrně, že jest psán „na základě grammatiky Dobrovského“ a na samém tituli nazval se vděčně jeho „žákem,“ dávaje tím sprostně jako holub a chytře jako had na srozuměnou, že v té knize potká se čtenář s duchem a s důkladností Dobrovského. Ještě chytřeji provedl věc při díle, které vydal za nedlouho potom, v červenci 1817., při „Starobylých skládáních.“ Drahocenné tyto zbytky starého básnictví připsal „Jeho Důstojnosti Jozefovi Dobrovskému, Učiteli svému na důkaz vděčnosti,“ k čemuž ovšem

*) Že vypravování toto psané hned po tom, když se věc sběhla, jest zúplna pravdivé, ježto vylíčení po třiceti téměř letech v Zápiskách z paměti napsané na mnoze jest mylné, samo sebou jest patrno.

měl vážné příčiny, nebo tyto staré básně byly „od našeho neunaveného Dobrovského shledané, jeho radou a pomocí od vydavatele pilně a věrně přepsané.“ *) Dedikace díla toho Dobrovskému byla tedy sama sebou pochopitelná a mistr přijal ochotně tuto čest sobě prokázanou dávaje s onou vzácnou dvorností, která jej zdobila v obcování společenském, vděčnému žáku pokynutí, že ostatní díly může dedikovati, komu libo. **) Ale jméno „orakula slovanského,“ jak Hanka sám nazývá Dobrovského, ***) nezdálo se mu dostatečnou ozdobou a obranou spisu vydávanému; i nejčinnější, mezi mládeží nejoblíbenější a nejváženější spisovatel měl mu pomáhati. I přiblížil se k Jungmannovi s důvody, jimž jeho srdce nemohlo odolati. J. Nejedlý prý radí tiskaři, aby nevydával starobylých skládání, že jich nikdo nekoupí, poněvadž se tisknou pravopisem analogickým. Aby odstranil překážku hrozící vydání díla záslužného, Jungmann napsal předmluvu, vzal Hanku i se spisem pod ochranu a uvalil na se nesmířitelné nepřátelství Nejedlého, ač tomu, kdo tehdejších poměrů literárních jest povědom, nemůže býti pochybnosti, že rozpaky německého tiskaře Haase jméno Dobrovského, pod jehož křídly dílo vycházelo, mnohem mocněji zaplašovalo než kterékoli jiné v Čechách, ježto autoritě Dobrovského nebylo ani z daleka rovné.

Že Jungmann veřejně přistoupil k analogickému pravopisu, to bylo ovšem nevyhnutelné, nemohl zajisté zapírati pravdy uznané; ale že k opravě přistoupil způsobem, jímžto se stal účastníkem osobního sporu mezi dvěma rozhořčenými protivníky, stalo se mu opravdovým neštěstím. Nebo jakkoli Nejedlý za poslední doby literatury se odcizoval, měl přece

---

*) Slova Jungmannova v „předmluvě“ k I. dílu Star. skl. —

**) Viz Čas. mus. 1871. „Vzájemné dopisy V. Hanky a J. Dobrovského pod. A. J. Vrťátko,“ kde Dobrovský na str. 314. praví: „Najdete jistě i jiné ještě milovníky řeči staré, kterýchžto jména druhým dílům představíte.“

***) Dne 1. dubna 1820. Hanka píše Dobrovskému: „O račte šetřiti tak drahého zdraví, neboť by nejen naše milá vlast, ale i ostatní pobratřené krajiny v literním umění Orakul ztratily.“

z let mladších tolik zasloužené slávy a krom toho tolik společenské vážnosti, že Jungmann za nedlouho trpce cítil, kterak tímto vystoupením za věc Hankovu v Praze téměř osaměl, načež si v listech svých A. Markovi často hořce naříká.*) S druhé strany pak důvěrné obcování Hankovi uvalilo na Jungmanna v očích Dobrovského podezření, jako by byl účastníkem literárního podvodu, jímžto Dobrovský tohoto „žáka" svého vinil, podezření se strany Jungmannovy ničím nezaviněné. Bol duševní, jenž mu těmito příhodami byl způsoben, kalil mu mnohá léta života sice klidného a šťastného, ano učinil mu z doby mezi l. 1817. a 1829. dobu strasti. Aniž pak smíme říci, že Jungmann obětovným skutkem, jímž vzal pod křídla svá mladého Hanku proti Nejedlému, získal si upřímnou jeho vděčnost; vykonal sice Hanka Jungmannovi množství malých službiček, ale jak málo vděčné úcty choval k Jungmannovi, dokázal listem, jejž 23. srpna 1817. — asi tři neděle po vydání díla — psal Dobrovskému, v němžto vinu toho, že vysvětlení některých starých slov k spisu připojené jest nedostatečné, svaluje z části — na Jungmanna: „P. prof. Jungmann na všem (sic) tuze pochybuje a mne ještě v některých slovech zmátl."

Ostatně jakkoli slova Jungmannova, jimiž oznamuje příteli nastalou roztržku s J. Nejedlým, zdají se vycházeti z úmyslu pevného a neodvratného: za nedlouhý čas Jungmann vida, kterak veřejné postavení Nejedlého jest důležité a mohlo by se obrátiti k zvelebení věci národní, pokládal za možné opustiti korouhev pravopisní spíše do ruky sobě vloženou než z vlastní horlivosti uchopenou a vrátiti se ku pravopisu bratrskému. Tak píše dne 24. února 1818. více než půl léta po znepřátelení se s Nejedlým: „Z strany orthografie čekám, bude-li co z Museum, potom bych svéhlavosti Nejedlovské tu obět přinesl a psal mu hodně břichaté Ypsilon, jestli ale z toho nic nebude, a to jakož vidím, nejvíce jeho váhavostí, potom nevezmu na něho ohled, ač jest zlý a utrhavý

*) Míst toho rozumu v listech Jungmannových jest velmi mnoho.

muž.“ Viděti z toho, že Jungmann u věci této vždy hotov byl smlouvati se a že by, kdyby odřekna se nového pravopisu tím národu nějak byl mohl prospěti, byl neváhal podstoupiti té oběti. Ale J. Nejedlý zanevřel na něj již tou měrou, že všeliké kroky jeho smířlivé urputně zamítal nedávaje se ani spojeným úsilím nejmilejších přátel svých bratra Vojtěcha, Puchmajera a Hněvkovského ukrotiti v hněvu svém.*) Kterými jinými prostředky hleděl i potom ještě Jungmann smířiti nesmířlivého, nemůžeme pověděti z nedostatku zpráv, ač že i tehdy o to se pokoušel, soudíme z listu dne 13. února 1819., kdežto A. Markovi píše: „Chrestomatyi, kterou opravdově cídím, píši dobropísebností Dobrovského, protože Nejedlý ničeho neváží, co jsem koli pokoji v obět přinášel.“ Od té doby, zdá se, již ničeho v té příčině nebral před se; nebo že Nejedlému poslal výtisk Slovesnosti s nápisem: „Na důkaz vážnosti“, stalo se spíše z dvornosti ku přednímu učiteli jazyka českého než z naděje, že by tím ustálené již v mysli protivníkově záští mohlo se zviklati.**)

---

*) Pokus tento, o němž Jungmann vypravuje v „Zápis.“ str. 29., klademe do r. 1818., ačkoli by dle „Záp.“ byl musil se státi „několik let“ po vydání spisu polemického: Beleuchtung a t. d. vyšlého r. 1829. Ale Puchmajer, jemuž Jungmann přičítá hlavní úkol při tomto usilování, zemřel již r. 1820! Máme za to, že Jungmann maje u věci samé pravdu mýlí se v době; tu pak nalézáme v listech Jungmannových poslední zmínku o schůzi tří přátel v Praze v listu dne 3. března 1818., kde A. Markovi píše: „Jen ještě čekám, jestli by toho tvrdého Pána (J. Nejedlého) jeho P. bratr, Puchmajer a Hněvkovský, majíce sem pondělí budoucí přijíti, neoblomili, aby předce tu cestu vážil“ (o museum totiž). O tom, co se v té schůzi dělo, ani o schůzi samé nenalezli jsme nikde zmínky; ale dle všeho zdá se nám, že tehdy byl učiněn marný onen pokus o smíření, jehož Jungmann v Záp. dotýká.

**) „Nejedlý se pronesl, že nedopustí, aby má Slovesnost v školy se uvedla, an by prý mládež se kazila. — Já nicméně jemu 1 výtisk poslal s nápisem: Na důkaz vážnosti. Tedy z mé strany žádná bitva, ale hluboký pokoj.“ List Ant. Markovi 17. února 1820.

Nepřátelství mezi Jungmannem a Nejedlým od r. 1817. kde povstalo, až do veřejné polemiky mezi nimi v létech 1828. a 1829. vedené jevilo se toliko soukromě, rozličnými trpkými poznámkami, které J. Nejedlý činíval v přednáškách neb i rozmluvách se známými o Jungmannovi, které pak přicházejíce rozličnými, ne vždycky rovnými cestami Jungmanna velmi pobuřovaly. Jakého asi způsobu byly tyto šípy na tichého učence metané, toho podává Jungmann sám několika příkladův. Dne 4. srpna 1818. píše A. Markovi: „J. Nejedlý onehdy mne veřejně směšna učinil ve škole pro to slovce příroda, že prý jsem Polák a Rus, ale česky neumím.“ O rok téměř později dne 6. června 1819. píše témuž: „Já nyní jako kůl stojím opuštěný. Nejedlý svou vážností a svým svatokupectvím všecky mi téměř zbaňkal, jen Turynský a někteří mladíci ke mně docházejí. Na Chmelu se, jak slyším, Nejedlý velice hněvá, že zastává iota (i), an prý mi zatne žílu!! — V stavu jest (sic) udělati nějaké kepství!“ Když na světlo vyšla „Slovesnost“, dochází Jungmanna zpráva, že „Nejedlý haní, jak a kde může pro dobropísemnost a prý nečeská (t. pol. a rus.) slova“ (v listě Markovi 7. března 1820.).

Že by Jungmann ku podobným věcem nějak podobně byl odpovídal, toho zpráv nemáme nižádných, ač z místa v listu A. Marka k Jungmannovi dne 14. února 1820. viděti, že i Nejedlý domníval se, jako by se mu se strany Jungmannovy bylo stalo nějaké příkoří; tážeť se Marek přítele svého: „Na lepší-li noze (sic) s Nejedlým stojíte, čili vyhrůžku zavěšené pře v skutek uvádí?“ Pohříchu není lze pověděti, oč tu bylo činiti.

Spor o pravopis zasáhl brzo mocně v kruhy spisovatelské a s tou tajemnou mocí, která jest znakem náruživostí lidských, roznítil za krátký čas vnitřní boj, jehož chtě nechtě brzo každý spisovatel byl účastníkem, aniž bylo snadno zůstati neutrálním. Živý obrázek roztržky jakož i nesnáze těch, kdo chtěli šetřiti neutrálnosti, vylíčil Puchmayer prostomilým humorem svým píše Hankovi dne 3. listopadu 1817.: „P. Prof. Sedláček právě mi píše, že byv o vakacích v Praze, nalezl

vše strany *y* a *i* rozkmnotřené. Co se ale jeho týče, obě strany zdály prý se jeho přátely býti. To já též vinšuji. Nejsem nepřítel Nového, nerád ale tak hned Starého se zbavuji a tak vinšuji se všemi v harmonii živ býti. Která bude strana silnější, jako dobrý Politikus k té se také přirazím."

Že ani Jungmann sám přese všecku jemnost a mírnost nemohl zůstati zúplna prost náruživosti, která zápasníky uchvacuje mimovolně, že i on přivykl obecnému tehdy rozdělování spisovatelů na **itysty** a **ypsilonisty**, toho nejeden důkaz nalézá se v jeho listech A. Markovi. Když na podzim r. 1819. učiněn Norbert Vaněk úředním translatorem při gubernium, Jungmann zmiňuje se o tom v listě 6. října t. r. těmito slovy: „Hanka . . . měl býti tlumočníkem právním u Gubernium asi s 500 zl. Conv., ale na pochvalu P. Nejedlého dostalo se to Panu Vaňkovi, aby snad žádný Itista do takového ouřadu nevkročil." A Norbert Vaněk jsa o sedm let starší soupeře svého vládl prosou českou obratně a zprávně, ježto Hanka, jenž uměl skládati dosti hezké verše, nikdy nenaučil se obstojně psáti prosou českou.

Neméně světle jeví se smýšlení protiypsilonské při Jungmannovi v této sice malicherné příhodě. Na podzim r. 1821. navštívil Prahu pilný spisovatel Josef Liboslav Ziegler, tehdy professor v Hradci Králové, věrný přívrženec ypsilonu; že pak hned v prvních dnech Jungmanna nenavštívil, přičítal to Jungmann urputnému jeho smýšlení starověreckému a píše 11. října A. Markovi: „P. Ziegler jest v Praze, ale k I t i s t ů m nejde." Že se této věci díval sklem příliš černým, svědčí list po několika dnech, 22. října témuž příteli psaný, z něhož viděti, že Ziegler k Jungmannovi později skutečně přišel a o věcech vlasteneckých s ním rozmlouval. Jak jindy uměl Jungmann v nedůtklivé této věci býti dvorným a vyhověti protivníkům opravy pravopisní, dokázal listy psanými témuž zasloužilému spisovateli, an užívaje vůbec pravopisu analogického v těchto užil pravopisu bratrského, dávaje tím neústupnému stranníku ypsilonu příklad hodný následování.*)

*) Viz pojednání A. Rybičky ve Světozoru r. 1869. str. 272 „Listy

Zatím oprava Dobrovského razila si cestu čím dále, tím širší; celý ten mocný proud literární, jenž se okolo r. 1820. objevil, nesl ji dále; i výteční básníci, i spisovatelé děl vědeckých dobývali vítězství pravopisu analogickému.*) Vážné časopisy Krok r. 1821. a 1827. Časopis musejní, ozářený celou autoritou společnosti musejní držely se opravy; té doby již mohlo se vítězství analogické orthografie pokládati za zjištěné.

Veřejně nebylo boje; válečné choutky Hankovy proti Nejedlému sem tam proskakující dušeny jsou opatrnou c. k. censurou, jakož dává věděti Jungmann A. Markovi „na den Božího Těla 1823:" „(Nejedlý) přislíbil svým prý školákům, že vymůže zápověď orthografie analogické etc. a povídá se v městě, že obžaloval Čechy jako tajné spolníky Poláků a Rusů. Ponukla jej, praví se, k tomu kritika na jeho grammatiku od Hanky a Svobody, kterou Z. (Zimmermann) maje v censuře jemu (zdá se) ukázal a zavrhl!"

R. 1828. počala konsistoř Pražská vydávati časopis pro katolické duchovenstvo; Karel Vinařický, ceremoniář arcibiskupa Chlumčanského, byl předním původcem toho předsevzetí a dovedl toho, že i tento list vycházející pod záštitou sboru velmi váženého užíval pravopisu analogického.**) Bylot

---

Josefa Jungmanna Zieglerovi." — O tom, kterak Ziegler v Hradci Králové byl štítem pravopisu bratrského, svědčí list J. Host. Pospíšila dne 20. listopadu 1820. Hankovi psaný, i tím zanímavý, že ukazuje, kterak Jungmann pokládán za předního obhájce opravy; píše pak takto: „ . . jest to (Chmela) slovutný vlastenec! povzbuzuje mládež, by pravopisy (Hankovy) kupovala, jakkoli ten spropadený paďoch Z. jej hleděl z té cesty svést, praviс (sic), že jot dlouho trvat nebude, jak prý Jungmann zemře, tak (sic) prý s ním vše ostatní, co se Hanky týče, na tom prý nic nezáleží."

*) Ze skladatelů spisů vědeckých tuším jediný Sedláček hlásil se k y.

**) Jungmann praví v Zápisk. str. 29., že „působením Hanky" přijata jest analogická orthografie v „Čas. pro kat. duch." Nepochybujíce nikterak, že Hanka též k tomu přičinil, máme za to, že Vinařický, sám horlivý přítel pravopisu analogického, byl tu hlavní osobou; působením Vinařického, vřelého ctitele Jungmannova, stalo se asi též, že Jungmann vyzván k sepsání předmluvy jakož i k dohlížení k správnosti jazykové v prvním svazku.

to nové vítězství, aniž mohlo býti pochybno, že jest to vítězství neodolatelné.

Příležitosti této užil nadšený bojovník za *í*, Vácslav Hanka k tomu, aby nenáviděného protivníka svého nejen na hlavu porazil, ale i porážku jeho všemu světu postavil na odiv. Staré pravidlo zkušených válečníkův, že poraženému nepříteli mají se stavěti zlaté mosty, nemělo váhy při zaníceném rytíři pravopisu analogického, jenž nenáviděného protivníka se všech stran již poraženého chtěl donutiti ještě ku poslední veřejné bitvě, po nížto by se již nezpamatoval. A tak přiměl Jungmanna k tomu, že napsali oba „krátký spis o pravopisu, mající býti přípravou té učiněné změny.“ *) Že by nějaké „přípravy“ k zavedení pravopisu analogického do nového časopisu bylo tehdy bývalo potřebí, nedá se nikterak vyrozuměti z tehdejších okolností. Nebyloť zajisté ničeho neslýchaného při tom; o rok dříve začal vycházeti časopis českého museum, nejvážnější list v jazyku českém i autoritou sboru, jehož jménem vycházel i vnitřním jádrem, i zavedl pravopis analogický beze všelikého připravování a ospravedlňování nepotkávaje se proto s nižádným odporem. Sám tento příklad daný společností tak váženou byl by postačil úplně, aby časopis pro katolické duchovenstvo mohl užívati bez výčitky pravopisu opraveného. **) Sám spisek pak, jakkoli Hanka jeho vlastním původcem a hlavním spisovatelem, Jungmann pak toliko upravovatelem, má na sobě patrné známky, že forma jeho jest dílem ruky Jungmannovy: ***) stručně a světle

*) Jungmannovy Zápisky str. 29.

**) O počátku a proměnách pravopisu českého a v čem tak nazvaná analogická od bratrské posavad užívané orthografie se rozděluje, k líbeznému a nestrannému uvážení všem pánům vlastencům v krátkosti podaná v Pr. 1828; před tím již otištěn v Rozl. pr. N. 1827 č. 98.

***) Určitě vyslovuje syn Jungmannův, jak veliké bylo účastenství otcovo při spisku Hankově; praví v listě dne 4. dubna 1828. k Janu Kollárovi: „Začátek a konec od str. 13. je mého otce, ostatek p. Hanky práce.“

vyloženy jsou tu osudy pravopisu českého až do opravy, kterou 1809. Dobrovský navrhl.

Jan Nejedlý, jenž boj proti novotám pravopisním posud vedl se stolice učitelské, roznítil se tímto spiskem dosti skromným tou měrou, že vyšel i na bojiště literární a to s nemalou důvěrou ve svou věc. „Vyvrácení tak řečených analogicko-pravopisních novot v jazyku českém" *) zní titul knížky, ježto velmi určitě ano hrdě dokazuje, že pravopis bratrský již od šestnáctého století vůbec panuje; že všeliká analogie musí mlčeti tam, kde zvyk již rozhodl; že tato oprava pravopis český krom toho nesnadný ještě nesnadnějším činí;**) že nižádného prospěchu nepřináší, posléze pak není ani původní, nýbrž z pouhého nápodobení pochází od lidí, kteří si tím snad chtějí pověst získati, ježto tato malicherná novota ani není jejich, nýbrž vzata z ruštiny. Tu pak obrací se s českou hrdostí proti takovému počínání: „My Čechové nemusíme ničeho vypůjčovati si z ruštiny aniž řeči své k ruské přibližovati, poněvadž jazyk náš český mezi všemi slovanskými nejdříve byl ušlechtěn a dávno před ruským dosáhl nejvyššího stupně mluvnické dokonalosti."

Poslední toto místo dotklo se nejcitlivěji všech přátel pravopisu analogického; spatřovali v tom jakousi denunciaci politickou a jisto jest, že Nejedlý věci své, sice vážně a důstojně vedené, tímto poukázaním nemálo ublížil.

Spis Nejedlého nemohl zůstati bez odpovědi. Jungmann, jenž vážností a platností osobní byl předním mezi obhájci opravy Dobrovského, musil nyní pustiti se do boje sám, ježto záleželo ovšem neméně na tom, kdo zastává nový pravopis než jak jej zastává. Za tou příčinou uznal i čilý Vinařický, jenž hned po vydání spisu Nejedlého chystal odpověď, za

*) Widerlegung der sogenannten analogisch-orthographischen Neuerungen in der böhmischen Sprache von J. Nejedlý. V Praze 1828. v Sommerově tiskárně, 20 str. v 8.

**) Sluší doložiti, že téhož mínění byl sám původce opravy, Jos. Dobrovský, jakož svědčí místo z jeho listu k Jungmannovi 26. ledna 1813. svrchu uvedené na str. 178.

prospěšnější nevydávati spisu svého zvláště a Jungmann snesl obojí odpověď v jedno a vydal s jara 1829. *)

Ani protivník nemůže popříti, že spis Jungmannův předmět důkladně, světle a důrazně vyložil a že malicherné stránky svého protivníka odbyl jemnou ironií. Porážka J. Nejedlého byla tak úplná, že ani neodvážil se po druhé do pole a další boj zůstavil rovněž horlivému a neméně nešťastnému Palkoviči, jenž v nemilé rozepři obdržel poslední slovo, nikoli vítězství. **) Starý klassicista doráží ostře, místem i příkře na novotáře, jimž jakož i Nejedlý vytýká, že výmysly svými jazyk zatemňují a kazí přezdívaje jim potupně Nelzelisty. ***)

Dlouhý spor byl po třinácti letech ukončen, oprava pravopisu obdržela vrch, staří tvrdí přátelé *y* opouštěli prapor do prachu stržený přidávajíce se k vítězi. Nejzanímavější z nich byl Šebestian Hněvkovský, vřelý přítel „cís. rady“ a posud neústupný obhájce *y;* i není divu, že jeho odstoupení od *y* pokládalo se za znamení úplné porážky strany Nejedlého.

Líčíce dlouhý spor o pravopis nedotkli jsme posud nejbolavější strany všeho toho zápasu, tak nemilé a odporné, že s opravdovou nelibostí dotýkáme se jí.

Strana vítězná vytýkala Nejedlému, že nemoha ničeho pořiditi zřejmým, poctivým bojem utíkal se proti odpůrcům svým ku prostředkům podlým, ano ze všech nejpodlejšímu, k udavačství policejnímu. Líčíce zápas dle listů a spisů samých hlavních bojovníků snažili jsme se uvésti mnohé přílišné mínění na pravou míru; v této věci však mizí všeliká pevná půda, zde tratí se všeliká možnost dobrati se pravdy. Stal se J. Nejedlý, za mladých let nejhorlivější

*) Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie v. J. Jungmann P. 1829. str. 83.

**) Bestreitung der Neuerungen in der böhmischen Orthogr. v. Palkovič. V Prešpurce 1830.

***) Nelzelisté odvozeno od nemožné formy nelzelo, které Jungmann ve spisech starších často užívá a kterou mu Dobrovský v kritice jeho hist. lit. české vytkl.

pěstoun literatury naší, na stará kolena tak podlým, že muže vlastenecké chtěl ničiti prostředky nejbídnějšími?

Otázka tím smutnější, že není lze odpověděti určitě ani v tu ani v onu stranu.

Jungmann sám vyřkl v Pamětech svých mínění, že J. Nejedlý popuzen jsa spisem jeho: Beleuchtung a t. d. ku pomstě, „vybral z jeho spisečků kde mohl jakou podezřelou průpověď, u policie jej tajně osočil a o jeho svržení z professury se zasadil. Ale zmehlo, prý, se mu.“ Těmito slovy žaluje Jungmann sám na protivníka svého na str. 29. Zápis.

Čistá, nade všeliké podezření povýšená povaha Jungmannova nedovoluje pochybovati o tom, že Jungmann co psal, měl za pouhou pravdu; ale i tak naskytuje se nám otázka: Odkud vážil vědomost všeho toho, co v té příčině vypravuje, nebyly snad prameny kalné, z nichžto se mu dostalo zpráv o denunciacích Nejedlého?

Přinášíť to s sebou věc sama, že tajné udavačství zůstává tajným, že ani ten, jehož osoby se týče, nedostane nikdy určitých vědomostí o něm. I nemůže býti pochybnosti, že ani Jungmann nedostal zpráv jistých, že Nejedlý a co proti němu tajnými cestami bral před se; i on musil vážiti vědomosti své z toho, co se po městě vypravovalo, z doslechu.

Tu pak sluší míti na paměti, že veřejné mínění mezi vlastenci bylo té doby velmi rozhořčeno na Nejedlého, rozhořčeno tou měrou, že opravdu žasneme čtouce jak se jevilo. Bohatým zdrojem ku poznání věci této jest zvláště korrespondence Fr. Lad. Čelakovského s Jos. Vl. Kamarýtem. Čelakovský docházel k Jungmannovi, jehož byl nadšeným ctitelem, i dával venkovskému příteli zprávy všeho, co se ve světě vlasteneckém dělo. V těchto dopisech pak Nejedlý sluje vůbec Jankem a téměř nikdy nepřipomíná se bez potupného nějakého přídavku. Kterak i obyčejný soucit lidský udušen rozhořčeností strannickou, viděti z listu Čelakovského dne 1. ledna 1829: „Předzvídalť jsem, že ti illuminací*) zajisté

*) Spisek Jungmannův: „Beleuchtung“.

spůsobí radost a zde ti odesílám žádaných ostatních svíčičiček na Jankův pahrbečíček, který prý již těžce stůně. Můj bože! to bude elegií! a lékařům zas do pathologie přibude jméno nové nemoci: Ypsilonomania. Teď je již po něm i po jeho slávě zypsilonovatělé.“ A sám krotký Kamarýt, žijící v zátiší Klokotském, rozehřál se tak zprávami válečnými z Prahy, že uchvácen jsa jakýmsi fanatismem protiypsilonským volá v listě 22. února 1829: „A ty díly Musejníku hned bych roztrhal, kde Nejedlého „Epické zlomky“ *y*nem natuchlé vyjely.*)“

Takový duch vládl té doby kruhy, v nichžto analogický pravopis měl přední přívržence.

Kdož by se divil, že ve vzduchu takovém rodily se řeči a pověsti Nejedlému naprosto nepříznivé? kdož by se divil, že nenáviděný „Janek“ vykřičen i za udavače?

Článek „Jan Nejedlý“ v Zápiskách, jenž určitě jmenuje Nejedlého udavačem, psán jest dlouho po neblahých příbězích (r. 1845.) a svědčí nepopíratelně, že Jungmann tehdy již neměl všech věcí v paměti. Nejpádnějším toho důkazem jest, že činí Puchmayera smírcem mezi sebou a J. Nejedlým několik let po 1829., ježto Puchmayer zemřel r. 1820.

Listy Jungmannovy k A. Markovi po r. 1818. činí sice velmi zhusta zmínku o J. Nejedlém přičítajíce mu nezřídka všeliké úmysly a i skutky nepěkné, ovšem i udavačství; nikdy však není viděti jiných pramenů leč řeči po městě. Vypravujeť dne 22. prosince 1822. A. Markovi: „Ten laskavý pán (Nejedlý) políčil na mne osidla, ale nechytil koho žádal. Žaloval u Policie zdejší, že někdo dal bez censury zprávu německou do Gesellschafteru Berlínského a hádal v srdci (!)

*) Viz F. L. Čelakovského sebrané listy str. 233. V příčině zpráv o bojích pravopisních připomínáme, že list vytištěný na str. 256. „2. prosince 1829.“ jest patrně chybně datován, ježto zde Čelakovský dává Kamarýtovi první zprávu o Nejedlého spisku „Widerlegung“ a t. d. jakož i že Vinařický chystá proti němu odpověď; musí tedy aspoň před listem „3. února 1829.“ položen býti, s nímž Čelakovský již spis Nejedlého posílá. Snad má býti „2. prosince 1828.“

na mne; ale byl to Macháček, kterýž se s Bunclem židem zaslatelem stavěti musil, — kdybych já to byl, bylo by mi platiti pokutu 200 zl. Convencí — ale co na studentu vzíti? Vidíte jak mne miluje ta čertovská rada!“ — V den Božího těla r. 1823. píše témuž: „. . U nás vše opět ochabuje, toliko Nej. se hýbe na potlačení všech novot. Přislíbil svým prý školákům, že vymůže zápověď orthogr. analogické etc. a **povídá se v městě,** že obžaloval Čechy jako tajné spolníky Poláků a Rusů. Ponukla jej, **praví se,** k tomu kritika na jeho grammatiku od Hanky a Svob. a t. d.“ Poslední slova dosti zřejmě ukazují, kdo asi přinášel Jungmannovi, co se povídá v městě.

Podivnější ještě jest zpráva, kterou dává příteli dne 22. dubna 1823: „Já brzo Timonem budu. Již mne moji nepřátelé (a to zejména netoliko zdávna Nej. ale i teď Dobr.) za náčelníka strany vydávají, která prý jakési politické spojení Slovanů obmýšlí. Jestli vláda uvěří takovým pošetilým klevetám, jest po mně veta! Nezůstává mi nic, než abych se docela odřekl vší literatury jakéhokoli jména a s nižádným z Čechů nezacházel.“ Zde jeví se předrážděná ouzkostlivost Jungmannova nejpatrněji; i nejpošetilejší kleveta zdají se mu bezpečnými zprávami; sám Dobrovský, nejpřímější a nejhrdější učenec, jenž od vlády nikdy ničeho nežádal a nikdy ničeho neobdržel, jenž předním velmožům českým obcoval jako sobě rovným, jehož docházely co den důkazy, kterak všecken svět učený jej hluboce ctí, i Dobrovský jest udavačem v sedmdesátém roce věku svého a osočuje jej jakožto hlavu strany panslavistické, ačkoli sám Dobrovský byl až do nedávna jediným prostředníkem mezi jinoslovanskými a českými učenci, zejména pak i Jungmannem samým! — Co J. Nejedlého samého se týče, zdá se nám zvláště jedna okolnost rozhodně svědčiti proti tomu, že by byl býval tajným udavačem. Po všecka léta mluvíval vždy veřejně a se vším důrazem proti opravě pravopisní, „hřímal“ proti novotářům s katedry; protivníci tak zřejmí a veřejní nebývají tajnými udavači.

O čem tyto věci vydávají svědectví nepopíratelné, jest jedině tolik: že Jungmann, jenž v Litoměřicích přivykl klidnému životu venkovskému, přestěhovav se do Prahy a znamenav, že organové vládní jeho činnosti si bedlivě všímají a ji i ostříhají a octnuv se v nemilém sporu o pravopis s protivníkem postaveným v úřadě důležitém, cítil najednou, kterak všecky tyto okolnosti ho svírají, a stal se velmi ouzkostlivým; dosléchaje pak různých řečí a klevet po městě kolujících, přikládal k nim tím snáze víru, čím méně sám mezi lidi přicházeje jejich vlastních povah poznati měl příležitost. Tak vzrostli mu protivníci literární v nepřátely usilující o jeho zničení, a starý, neústupný bojovník za ypsilon a neuprositelný protivník joty vzrostl mu v samého Černoboha,*) jediný takořka pramen všeho zlého, které jej stíhalo, ovšem přečasto toliko stíhati se zdálo.

Tak vykládáme si přirozenou cestou tehdejší stav mysli Jungmannovy. Byl-li Jan Nejedlý opravdu udavačem jeho či nebyl, nedá se té chvíle rozhodnouti; mínění veřejné tehdejších vlastenců bylo proti němu — ale bylo by poprvé, že rozdrážděné veřejné mínění činilo křivdu muži nenáviděnému?

My tvrdíme, že historie soud o Nejedlém nemůže ještě vyřknouti. **)

---

*) Samo jméno Černobog dává Jungmann J. Nejedlému a jeho přátelům v listu J. Kollárovi dne 22. března 1829: „Mimo to ráčíte věděti, že bohužel mezi námi jest strana nepřátelská zniku literatury čili jakýsi Černobog, všemu dobrému odporující a dobrým lidem nebezpečný. Příklad a důkaz toho poslal jsem skrze Kronbergra, totiž: Beleuchtung der orthog. Streitfrage etc., kteréž původové mne na čelo postavili, ačkoli jsem jen částku toho vypracoval.“

**) Viz přílohu R.

Hlava čtvrtá.

Jungmannovo úsilí o založení literatury vědecké. Malá encyklopédie nauk. Logika Markova. Krok. Založení českého museum.

Utěšenější, ano opravdu velikolepý obraz představuje nám snaha Jungmannova dobyti literatuře české pole nového, pole, „jehož netklo ještě rádlo“, pole naučného. První ze vzdělavatelů nové literatury české dospěl Jungmann světlého přesvědčení, že „buď celá literatura vzdělávati se musí, nebo nic naprosto.“ *) I bylo bystřejšímu oku zřejmo, že literatura česká nebude-li dosti činiti všem, i nejvyšším potřebám národu vzdělaného, zůstane hříčkou, ježto by mohla nějaký čas baviti lidi povrchní, ale nemohla jíti v zápas s ohromnou literaturou té doby u nás výhradně panující.

Již v Litoměřicích choval a pěstoval tuto myšlénku hodlaje s přátely vydati knihy o naukách na ten čas nejpotřebnějších, jakousi encyklopédii nauk.

První o tom určitou zmínku nalézáme v listu Jungmannově k Markovi dne 30. srpna 1815: „Přijdu-li do Prahy, postarám se o to, aby něco v Čechách vycházelo, **) především chceme Encyklopédii Funkovu neb raději podobnou českou malou vydati. Pan Kouble přírodopisnou, P. Kramář zeměpisnou, P. Jodl***) (podlé psaní Kramářova) dějepisnou

---

*) Viz Krok, díl I. částku II. str. 163.

**) Jungmann míní zde nějaký list literární, jenž by nezabíhal v krajnosti jako Hromádkovy Prvotiny.

***) Jan Jodl, jeden z druhů Hankových za let studentských v Praze a věrný jeho druh i v nadšení orthografickém, budil tehdy naděje, že bude pilným spisovatelem; avšak byv po několik let učitelem na gymnasiích v Písku, v Jičíně a Litoměřicích byl k žádosti své r. 1818. jmenován direktorem normálních škol

část na se vezmou, já vezmu přehlédnutí celého a korrekturu s tiskem na sebe; Vy by jste mohli logiku a dušesloví (Psychologii) na se vzíti, není toho mnoho.“

Myšlénky zde vyslovené nespustil nikdy s mysli; ano po příchodu do Prahy usilovně domáhal se provedení, pokládaje to za vlastní úkol prvního roku v Praze, aby provedl vydání „Malé encyklopédie“. Píše dne 11. ledna 1816. A. Markovi: „První rok málo tuším vyrobím pro naši literaturu, avšak aspoň o to se postarám, aby ta malá encyklopédie vyšla. P. Kramář mně to potěšení udělal a sám svou část (zeměpis) přinesl, kýž i Vás brzo tak uvidím! Již ani nevím, kdo a co na sebe vzal vypracovati k té věci. P. Jodl historický díl, Kouble přírodopisný a jestli Vy filosofický vyhotovíte, nezbyde mně ničeho než abych to srovnal a pod jednu měru a jeden způsob uvedl, což ovšem dost ještě práce dá.“ Vyloživ takto plán obecný, obrací se k Markovi v jeho vlastní věci, spisování logiky radě mu: „Máte-li nějaké pomůcky, pusťte se svobodněji (Kiesewetter's Logik, neb Kant's etc.) — a by také na místě 12 archů 20 vyšlo, nebude příliš.“

Ale naděje, že prvního roku v Praze aspoň o „Malou encyklopédii“ se postará, sklamala jej, nával prací úředních byl příliš veliký, jakož dává věděti příteli dne 13. června 1816. „Ostatně byl jsem ne tak líný, jako zanešený pracemi až posud, že jsem literatury české posavad ani okem neviděl,“ ačkoli viděti z další zprávy, že „Malé encyklopédie“ nikterak s mysli nespouštěl, ano že o plánu zevrubněji přemýšlel. „Až ke mně přijdete, umluvíme se, zdaliž lépe vydati Encyklopédii dlé Funke čili hned větší dlé Klügla? — as ve 20 dílech? — zatím robte, co můžete, nic se neztratí.“

---

v Vinkovcích ve Vojenské Hranici a od té doby nebylo řeči o činnosti literární. „Škoda, že tak časně na vejměnek jde,“ vyjadřuje se o tomto jeho kroku J. Kouble v listu A. Markovi dne 22. dubna 1818. Jadrné slovo Koublovo bylo pravdivé; vrátiv se po mnohých letech do Brna již neuměl vžíti se v nový život literární; zemřel před několika lety v Kralupech, tuším, rodišti svém.

Zatím však nařízení o českém jazyku dané dne 23. srpna 1816. způsobilo, že myšlénka o vydávaní „encyklopédie“ ustoupila v pozadí, ježto Jungmannovi tím vzrostl nenadále nový úkol ještě mnohem pilnější, k jehož vyvedení krom toho nebylo lze nalezti druhého způsobilého dělníka — sepsání chrestomathie české — Slovesnosti. Než spisování Slovesnosti bylo co do věci samé nejpříhodnějším počátkem malé encyklopédie; má zajisté učení o slohu každému vzdělanci důležitost a zahrnuje v sobě množství slov v životě vzdělaném neustále se vyskytujících; příklad naučné terminologie v tomto spise podaný usnadňoval velice práci ostatním dělníkům dávaje jim vzor, jak by řešili úkol nesnadný. Ale „Malá encyklopédie“ octla se tím nicméně v pozadí mysli Jungmannovy; toliko Logika, kterou A. Marek k jeho vyzvání a radě jal se spisovati, zaměstknávala ho neustále, ano obracel k dílu tolik pečlivosti, jako by bylo jeho vlastní. Samo jméno „umnice“ stvořil Jungmann.*) I všecka nová slova, jichžto při nauce posud jazykem českým nepěstované bylo drahně, Jungmann sám i s přátely probíral bedlivě, jakož píše dne 10. října 1816. Markovi: „Vaše slovce pilně a všemožně projdu a znatelům ukáži maje úmysl okolo 17. t. m. k Puchmayerovi a Nejedlému Vojtěchu s jeho bratrem Janem se bráti.“

Ještě dne 8. dubna 1818. mluví o „encyklopédii“ se vší určitostí, ano zmiňuje se o novém spolupracovníku, bratru svém Antonínovi, dávaje Markovi věděti: „Bratr můj anthropologii (člověkosloví) rozšiřuje, tak aby bylo částkou budoucí Encyklopédie, jako Vaše Umnice a Koublovo Zvířecstvo, on

---

*) Zanímavé jest v té příčině místo v listu Jungmannově A. Markovi 4. ledna 1818., kdežto vykládaje příteli, jak Slované posud nazvali logiku, posléze praví: „Předce se mi posud nejlépe líbí umnice aneb jestli to krátké, umovnice, třebas i Logikerinn slouło. Čili raději umník (umovník) jako Slovník, mluvník, za kteréž však Hanka raději chce mluvnice. Zdá se mi, jakoby snazší k rozumění bylo umnice nežli umice, též se (smějte se tomu důvodu) tak mé Hanence mladé vidělo.“ Hanenka, nejstarší dcera Jungmannova, r. 1839. zemřelá.

tedy také d u š e s l o v í pojme a jestli jste Vy již co dělali, mohli by jste (sic) jemu neb on Vám své dílo (t. kdo méně má tomu kdo více) podati, aby se v jedno svařilo; neboť škoda času, aby dva to samé činili majíce tak široké pole před sebou.“ *)

Zatím „Umnice“ v létě 1818. octla se šťastně dokonána v rukou Jungmannových, jenž původci jejímu dne 18. srpna radostně psal: „Vaši trudnou práci t. Umnici jsem obdržel, a co povrchně vidím, jest všecko stopa pilnosti i dovtipnosti; bohdejž prospěla Čechům, jak hodna prospěti! Líto mi, že mé škrabaniny**) první arch již vytištěn a já tudy ne ve všech významech s Vámi srovnávati se, ač bych chtěl, nemohu.“ Probírav pak s přátely terminologii Markovu shledal, že „na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná. Až tedy vyjde z Censury, navrátí se vše na své místo vyjmouce několik slovíček, abychom my slepičky také darmo nebyly hrabaly,“ jak píše Markovi dne 6. října 1819.

Ještě v poslední chvíli, když „Umnice“ již měla jíti do tisku, táže se přítele, jak se má zachovati co do terminologie, kterážto otázka jest nad míru charakteristickou známkou smýšlení Jungmannova: „Jak kážete, aby se vydala — nepromĕněná ani v slovci, čili něco změniti chcete? Co P. Purkyně, Presl etc. tenkrát v prázdninách načarovali, to bez toho již jsem začal mazati a vše, co Vašeho, v celosti nechávati. Někteří žádají, abychom se usnesli o terminech a ne jeden tak, druhý onak pokračovali; ale já nenávidím samovládu v literatuře a rád vidím a slyším cizá (sic) mně i odporná mínění; čas z toho, co býti má, ustanoví, ač ovšem počáteční hned svornost v terminech prospěšnější býti nepopírám. Vám tedy zůstavuji docela, aby jste (sic) co líbo (jestli co?) změnili, mně to nepříslušno a — trudno!“

Dílo Markovo již před početím Jungmannovi milé konečně v červenci r. 1820. péčí jeho prošlo tiskem, ač nikoli

*) Antonín Jungmann napsal toliko spis o t ě l e lidském (Somatologii); psychologie nesepsal nikdy.

**) Jungmann míní „Slovesnost“ svou.

co část nějaké encyklopédie, nýbrž o sobě, nákladem spisovatelovým.

Zatím ovšem myšlénky Jungmannovy, které mu po nějaký čas vydávaní jakési encyklopédie činily úkolem velmi pilným, nabyly jiné podoby, když Jungmann poznal mladíka vzácné učenosti a horlivosti národní, Jana Svatopluka Presla. Mládež k dílu národnímu tehdy dorostlá nehonosila se aspoň v Čechách nikým, jenž by se vroucí oddaností a neumořitelnou vytrvalostí a trpělivostí byl rovnal Svatopluku Preslovi, ano smíme říci, že povahami svými nejvíce přibližoval se k Jungmannovi, rovnaje se mu i skromnou, pilnou prací i tou zvláštní vroucností vlasteneckou, kteráž nedbajíc překážek celý život věnovala jediné myšlénce — povznešení národu. Mladistvý Presl poznav Jungmanna měl již dráhu svou zcela určitě vytčenou: vzdělávati nauky přírodní jazykem českým; cesta jeho shodovala se tedy zúplna s Jungmannovou, jenž uznával světle potřebu, aby literatura naše povznesla se i ku pěstování všech nauk a k tomu shledával pomocníky. Tanuly mu ovšem prvotně na mysli naučné spisy prostonárodní, ježto Presl zamýšlel od prvopočátku díla v rouchu vědeckém.

Aby pak nesnadné předsevzetí razilo si cestu v nejvzdělanějších vrstvách národních, k tomu Presl pokládal za potřebné vydávati list obsahu vědeckého, jenž by jednak obecenstvo ke čtení spisů vědeckých připravoval, jednak názvosloví vědecké, posud zcela zanedbané a neustálené tříbil a utvrzoval. Jemu přičítá Jungmann sám první myšlénku onoho veledůležitého listu, jenž r. 1821. přijav jméno „Krok“ poprvé se objevil. „D. Pressl nejvíc naléhá na to, abychom vydávali zálohu jakousi k Encyklopédii, snad na způsob Hlasatele, toliko ne pod jménem Denníku*) a berouc samé vyšší předměty. Toho i Šafařík žádá,“ píše Jungmann s jara 1818. A. Markovi.**)

*) Slova „denník“ Jungmann užívá za Journal, list literární, vědecký.

**) List není datován; ale jakož se v něm praví, že spis Šafaříkův a Palackého „o českém básnictví“ vyjde „za 4 prý neděle“, a v listě dne 29. dubna 1818. píše, že onen spis má již v rukou, byl list svrchu řečený psán asi koncem března 1818.

Od té doby nespouští Jungmann „Kroka“ s mysli, ač nesnadné dílo ovšem těžce a zdlouhavě rodilo se, tak že teprvé po půl druhém roce mohl Jungmann psáti Markovi: „Kroka vydávati konečně usnešeno. Hrabě Berchtold povede jej sám, maje při ruce Grammatika Hanku. Purkyně se rozhorlil a pracuje jako starý. Dobrý však Presl musí přece jíti do Holomúce, kdež arci ztracen nebude, ale zde by více prospěl.“ Hrabě Berchtold, jenž se tuto objevuje co budoucí pořadatel Kroka, bratr proslulého lidumila hraběte Leopolda, učený přírodozpytec a přítel Svatopluka Presla, s nímž té doby společně vydával rozsáhlé dílo vědecké „Rostlinář“, byl té doby mezi vlastenci Pražskými z nejdůležitějších, jakož viděti z toho, že obmýšlejíce založiti museum naň vznesli vzdělání stanov. Úkol, jenž mu při vydávání Kroka po odchodu Preslově do Olomouce byl určen, ovšem nikdy naň nepřipadl, nebo než Krok mohl vydati se na pouť, vrátil se Presl do Prahy a ujal opět místo při Kroku. Hrabě Berchtold zůstal však Kroku věren a pomáhal mu při počátku méně prací ducha než penězi, jichžto Krok býval vždy velice potřeben.*)

Odchodem Preslovým pozbylo dílo předsevzaté na čas ducha řídícího, neměltě nikdo jiný vytrvalosti potřebné ku přemáhaní překážek stavících se v cestu každému novému předsevzetí, ovšem pak zakládaní listu vědeckého jazykem, jímž na poli mnohých nauk posud ničeho nebylo psáno! I touží Jungmann trpce na liknavost a vrtkavost J. Purkyně, jenž měl starati se zatím o Kroka. „Náš literní život,“ píše Markovi dne 1. prosince 1819., „nemůže zdraví nabyti. P. Hrabě Berchtold sice již nechal u P. D. Presla (mladšího**) peníze na 1 svazek Kroka a chce 3 svazky sám zaplatiti v naději, že by se po tom čtvrtý a t. d. z zisku vyplatily, avšak co Svatopluk náš na Olomucké stolici sedí, učiněn

---

*) Hrabě Bedřich Berchtold, přečkav všecky vrstevníky své, žije posud, dovršiv již 92. roku věku svého, v Buchlově Moravském, nejstarší té chvíle, pokud nám povědomo, vlastenec český. († 1876. Pozn. k II. vyd.

**) Jest tu míněn Karel Bořivoj Presl.

z Kroka — rak. P. Purkyně, který Vás k němu zve, sám brzo třeba má od Vás zván a pobádán býti: tak velmi vrtkavý jest! Vida těžkosti v tom, zvětšuje je sobě — a každou chvíli zoufá! Naděje ale jest, že se Svatopluk Presl navrátí do Prahy, jsa 1mo loco odtud představen za Professora Speciální historie naturální v Praze."

Naděje, že Presl vrátí se do Prahy, naplnila se; v srpnu 1820. byl již mezi druhy svými a jal se prováděti oblíbenou myšlénku svou s takovým důrazem, že v únoru r. 1821. první svazek již vydán na světlo.

Vedlé Jana Svatopluka Presla, jejž ovšem sluší pokládati za tvůrce důležitého listu vědeckého, Jungmann byl předním pomocníkem, ano byl i spoluredaktorem listu. Svatopluk Presl, důkladný učenec v oboru nauk přírodních, necítil v sobě povolání k vedení stránky filologické a literární, a Jungmann stal se mu v tom věrným pomocníkem. Nebyl sice nikdy jmenován, ale pod poznámkou velmi důležitou jménem redakce psanou jeví se Jungmann podpisem svým J. J. jakožto zástupce redakce.*) Není nikterak bez zanímavosti, že v čele Kroka položena jest „jinotajitelná pověst" Krok sepsaná J. Jungmannem; v básni té žehná věhlasný Hleděvic, Krok, dílu předsevzatému, ježto jménem jeho zdobí se.

Krom toho jest Jungmann zvláště v první době vedlé Presla nejpilnějším spolupracovníkem Kroka, vyloživ tam poprvé přehled prosodie a metriky české, po mnohá léta již k vydání chystaný a nikdy nevydaný, a skládaje tam bystré a důkladné posudky o spisech nejdůležitějších jako o Polákově „Vznešenosti přírody"; také tam obracel zřetel k různým mylným obratům jazykovým i chybně tvořeným slovům vysílaje po nich svého „Lovce".

Kromě Jungmanna věnovali Kroku práci nejvýtečnější spisovatelé mladší, jichžto Jungmann jsa v přátelském s nimi dopisování neopomíjel povzbuzovati ku pomoci: Šafařík, Palacký a Kollár, ač oba první vzdělávali té doby ještě obory,

*) Zejména v dílu II. str. 170, kde velmi důležité vyjádření o jazyku všeslovanském podepsáno „J. J."

na nichžto nezakládá se nepomíjející jejich sláva; psaltě Šafařík zvláště o metrice a překlady z řečtiny, Palacký pak děje estétiky.

Vedlé Kroka vycházely znenáhla již i celé spisy vědecké, z nichž Preslův Rostlinář zevrubností a nesnadností nade vše předčil; za nedlouho i Sedláčkova geometrie a později i stručná jeho fysika objevily se vzdělávajíce nauky tyto českým jazykem. I Sedláčkovy práce účasten byl Jungmann měrou nemalou, ježto Sedláček, jakkoli vřelý přítel J. Nejedlého, neváhal žádati vždy ochotného Jungmanna za radu i pomoc, jížto Jungmann ovšem hojně poskytoval. Píšeť Jungmann dne 22. října 1821. příteli Markovi: „Sedláček mi tu nechal Geometrie své ku prohlédnutí;“ po vyjití díla toho dává témuž příteli dne 28. prosince 1822. zprávu jemnou ironií proniknutou: „Geometria (Sedláčkova) lépe odchází než jsme myslili; toho příčina, že P. J. Nejedlý ji pochválil jsoucí od pravověřícího vydanou nevěda ovšem, že i kacíři nějaký podíl na ní (sic) měli.“ Rovněž tak ochotně a s větším ještě namáhaním přispěl Sedláčkovi ku pomoci při vydávaní jeho „Fysiky“, kdežto terminologie stavěla ovšem překážky nade všecko přirovnání větší, nad nimiž na ten čas, dokud by nebylo slovníka úplného, docela zvítěziti zdálo se samému Jungmannovi býti věcí nemožnou. „P. Sedláček mne zúčastňuje své fysiky,“ píše dne 21. října 1823; „potíme se celé dny, kovajíce slova strojů a t. d., kteréž bez pochyby v konavém životě již lepší jména mají. Jest to bída. Technologie naše v nejhorším stavu. Měl by P. Sedláček byl poněkud zbírati pouhé názvy a psaní by se od sebe samo bylo podalo, on však dříve sepsal než názvů měl. Což však všecko k pochvale toho pilného a dobře smýšlejícího muže řečeno buď.“

Snahy tyto mužův za nejvyšším vzděláním jazyka českého se nesoucích nemohly ovšem uhoditi vždy na pravou žílu a mnohá slova i obraty příčily se v skutku duchu jazyka českého. Zvláště nesmírné pole nauk přírodních bylo poseto nesnázemi, s nimižto odvážiti se zápasu svědčilo již o nevšední odhodlanosti a horlivosti za věc národní. Jednak

nelze diviti se tomu, že mužové kochající se v okrouhlém a vybroušeném jazyku doby Veleslavínské, s hrůzou odvraceli se od nově tvořených, nezřídka arci zpotvořených slov. Že Jan Nejedlý neobliboval si nové této literatury, jest ovšem snadno pochopiti, on zajisté nesnesl snadno slova nového. Ale Jaroslav Puchmayer nebyl nikterak ustrnulým obdivovatelem jazyka z dob minulých, aniž váhal se raditi krajanům svým, aby na místě písma posud užívaného zavedli ruské, aniž sám rozpakoval se sáhnouti zvláště v naukách přírodních po slově jinoslovanském,*) kde by nebylo českého.

Avšak i Puchmayer byl tou měrou pobouřen terminologií Preslovou, že ji pokládal za počátek barbarství, do jazyku našeho se hrnoucího a hořce ač nikoli bez humoru naříkal na „mladíky, kteří všecko bourají, místo aby stavěli.“ **)

---

*) Velmi zanímavé jest toto místo z listu Puchmajerova Sedláčkovi (Puchmayerův Rýmovník str. XXIV.): „Odesílám Vám Funke dva díly zatím, byste maje 150 českých žáků, těm dospělejším uložil jako za pensum na 8 dní každému jednoho ptáka k přeložení a tím způsobem se stane, že za 8 dní máte ty dva díly přeložené. To když se stane, odešlete mi je a já opravím, co se týká jmen ptáků, není-li překladateli povědomo, ať to vynechá a jen v překládání pokračuje, jméno já potom přidám; vímť jich českých přes 200, a co nevím, dozvím se, a co nemáme, utvoříme neb z Polského a Ruského vezmeme. Když by se dílo dokonalo a já je podlé systému spořádal, vydali bychom je pod jménem Vaším a mým.“ Dílo tu dotčené nepřišlo arci nikdy k místu.

**) List tento dne 7. června 1820. psaný J. Dobrovskému dí: „(Herrle) hat mir jetzt Presl Květina (?) geschickt; aber Gott bewahre jeden Lexicographen (Puchmayer tehdy pracoval o II. díle slovníku Dobrovského) vor diesem Werke! Aus gewöhnlichen jedem Kräuterweibe bekannten specifischen Namen macht er einen generischen; Bromus z. B. ist ihm sveřep. Risum teneatis. Die jungen Leute reissen alles nieder statt aufzubauen. Mit einer lebenden Sprache lässt sich doch nicht thun, was Linnée mit einer todten vorgenommen hat. Es ist doch wirklich ein Elend um unsere Literatur; sie versinkt von Tag zu Tag in grössere Barbarei. Und dann die neu geschmiedeten horrenden Namen! Sie werden in alle Ewigkeit in keines Kräuterweibes geweihtes Ohr kommen, um in ihrem Gedächtniss aufbewahrt zu werden“ a t. d.

Sám pak velmistr Dobrovský, jenž ukázal vrstevníkům svým velmi zřetelně, kterými zákony řídí se jazyk český v díle tvůrčím, neschvaloval nijak způsobu, kterým neunavení vzdělavatelé jazyka českého vykonávali tyto zákony; ano zdálo se mu ovšem, že všecky tyto snahy jsou marné. To, co psali tito noví mistři, nebylo arci tak průhledné jako spisy z doby Veleslavínské. Slovo jeho o Kroku napsané V. Hankovi v červnu 1821. jest v té příčině velmi charakteristické: „Kroka ctím, totiž starého Kroka, a rád bych ho poslouchal, ale nového Kroka nevím, jak mám uctiti. Starý by novému nerozuměl, a nový brzo usne.“ *)

Tak soudili tři přední mužové v tehdejším literárním životě českém o počínaní, z něhož vyrostla za padesát let literatura vědecká, pevný základ samostatného snažení naučného v národě Českém.

Mocné postupování po dráze k vědeckému vzdělání jazyka mělo protivníky, z nichžto někteří, ovšem málo kteří, za J. Nejedlým zamítali vůbec všeliké další vzdělávaní jakožto nepotřebné ano nemožné; jiní zavrhovali toliko způsob, kterým ten neb onen vzdělavatel si vedl. Vůbec pak nevzbudila obrovská činnost reformatorská na tom poli odporu, jenž by se mohl z daleka přirovnávati k jízlivé rozepři vedené o malichernou opravu *i* za *y*.

Jakkoli obojí snaha i o opravu pravopisu i o další vzdělávaní jazyka vůbec zakládala se na jedněch zásadách, jakož Jan Nejedlý v skutku zamítal obojí z téhož důvodu, svrchované totiž dokonalosti jazyka z věku zlatého: neměli se spisovatelé nikterak jednostejným způsobem k obojí. Sám Jung-

*) Že nový Krok brzo usne, musil souditi každý, kdo znal tehdejší poměry české neznaje železné vůle, vytrvalosti a obětovnosti Preslovy a jeho spoludělníkův. Pracovali ovšem zadarmo, nedostávajíce ani výtisku toho listu, do kterého psali. — Vytrvalosti a trpělivosti Preslově sám Jungmann se divil. Dávaje A. Markovi dne 10. ledna 1822. věděti, že „Presl měl opletání skrze III. svazek Kroka pro článek o Macchiavellu“ dokládá: „Musí duplikát psáti celého svazku; cvičí ho v trpělivosti, kteréž on až nazbyt míti se zdá.“

mann, jenž co do pravopisu dosti dlouho se kolísal, neměl co do vzdělávaní jazyka sebe menší pochybnosti a vždy a všude pevně stál na zásadě své; a věčný apoštol opravy pravopisní, Váceslav Hanka, necítil nikdy potřeby připojovati se k zápasníkům o vyšší vzdělání jazykové, ježto jeho potřebám jazyk posavadní postačoval; Sedláček, jenž byl dlouho horlivým obhájcem starých práv *y*, neštítil se nikterak nových slov v geometrii a fysice. Ano sám Jan Nejedlý nenáviděl mnohem důkladněji *i* než nová slova vědecká: schvalovaltě, jako výše dotčeno, žákům svým Sedláčkovu geometrii, tištěnou *y*, ač v ní drahně nových slov bylo zahrnuto. Svědčí i tato okolnost mínění našemu, že ošklivost, kterou choval Nejedlý k nevinnému *i*, zakládala se ještě více na příčinách osobních než na zásadách. —

Usilovné snahy, které choval Jungmann i druhové jeho o vzdělání jazyka vědeckého a založení vědecké literatury, vnukly jim i myšlénku, aby zasadili se o zřízení ústavu, jenž by jednak k dalšímu vzdělávaní a zvelebení jazyku českého přihlížel, jednak důkladnému pěstování nauk v zemi České byl středištěm a základem. Ústav takový znamenán ještě než povstal dle vzorův jiných slovem museum, ač ti, kdo užívali slova toho, nikterak nesrovnávali se v tom, co by ústav takový v sobě zahrnoval. V skutku pak užívaly jména museum té doby v samé Praze dva směry, příbuzné sice co do podstaty, ale v kusech některých se rozcházející. Hrabě Kašpar Sternberk a přátelé jeho, nejvyšší purkrabí Antonín Libsteinský z Kolovrat, hrabě Klebelsberg, František Sternberg majíce vzor Štýrskohradecký na mysli obmýšleli založiti ústav, v němž by všeliké znamenitosti přírodní a historické země České byly uloženy, aby učení badatelé mohli užívati jich při vědeckých pracích. Směr druhý, jehož hlavními zástupci byli učenci účastní snah o založení české literatury vědecké, vyslovuje totéž jméno měl na mysli mnohem více to, co se již po celé pokolení nazývalo „českou společností“, spolek, jehožto hlavním účelem by bylo podporovati řeč a literaturu českou. Josef Jungmann, hrabě Berch-

told a Svatopluk Presl byli předními muži této strany, která ovšem začala zasazovati se o provedení myšlénky své asi aspoň o tři léta později než hrabata z Kolovrat a ze Šternberka. Ježto první myšlénky museum Sternberského sahají až do r. 1814., nalézáme myšlénku o museum v listech Jungmannových teprvé dne 4. ledna 1818., kdežto píše A. Markovi: „Jedná se mezi nemnohými posud z nás o založení — Národního Museum, dej bůh, aby z toho co bylo, budeli naděje, hned Vás o tom zpravím, bez toho by se Vám oudem býti dostalo. Hrabě Berchtold udělal a dodělává plán. Karel má býti ochranou toho.“ O dvě neděle později dne 19. t. m. dává témuž příteli zprávy již zevrubnější: „Jeden, jehož jméno však zamlčeno ještě býti má (hrabě Berchtold), udělal plán k českému Museum, o jehož zřízení se někteří zde zasazujeme, bude-li možné je zaraziti, bude to výborná věc; ale posavad není veliká naděje. *a)* Starožitností má Direktorem býti Dobrovský, který — nechce, *b)* hudby: Tomášek, s kterým se ještě nemluvilo. *c)* Manufaktur neb rukodílen — Bergner, který v Brasilii jest. *d)* Přirozených umění D. Duchek, který volen jest. *e)* Malířství Hořčička, který snad rád bude chtíti, *f)* bibliothéky Nejedlý, který — že direktor býti má — jakž takž chce. Všickni ostatní mají býti dílem kustosové, dílem čestní oudové, čehož by se Vám také dostalo. Karel má býti Protektor, zdejší hrabátka některá (budou-li?) presidenty zvláštních oddělení. Dej Bůh požehnání, bylo by to výborné. Jakmile dostane se povolení od policie, hned se subskripcí otevře — co kdo slíbí dáti — in re aut in aere —“ *)

Nemýlil se Jungmann vysloviv mínění, že naděje není velká. V skutku té doby nebylo naděje, že by vláda povolila pouhým učencům, — byltě i sám hr. Berchtold, doktor lékařství, více učencem nežli urozencem — co jinde buď údové císařské rodiny neb nejvyšší šlechty před se brali a oč i v Čechách té doby již mužové z nejvzácnějších rodin,

*) T. j. věci neb peníze.

majíce v čele samého náměstka králova se zasazovali. Jednání samo přivedlo ostatně na světlo zarytou nenávist J. Nejedlého k Jungmannovi, jenž snažil se marně získati muže postavením úředním mezi vlastenci vynikajícího svému účelu. Vypravujeť Jungmann nemilé zkušenosti v té příčině nabyté v listu dne 5. března 1818. příteli Markovi: „Nejedlý měl u sebe plán od posledního masopustního dne až do včerejška, maje jej Nejv. Purkrabímu (u kteréhož od D. Duchka již opovězín byl) donésti a o něj jednati; ale ten dobrý muž ani ho nenesl ani — nečetl. Včera jsme ho od něho tedy vzali*) a budeme hleděti jiným způsobem to obkročiti. — Z druhé strany Němci, také chtíce Museum zaraziti, pracují usilovně, aby nám (sic) předešli — tak obojí ta důležitá věc na nedobrém místě a to váhavostí jediného člověka.“

Soudil Jungmann zcela pravdivě, že museum jím a přátely jeho obmýšlené „je na nedobrém místě“ a touží spravedlivě na nevlasteneckou váhavost J. Nejedlého; ale uvažujíce všecky okolnosti tehdejší nemůžeme nikterak přisvědčiti Jungmannovi, že by touto váhavostí byla věc zmařena. Sebe ochotnější jednání Nejedlého nebylo by zajisté postačilo, aby provedla se věc, jejížto provádění příčilo se tehdejšímu smýšlení ve vyšších vrstvách společnosti, věc, jejížto provedení nejvyšší úředník v zemi kladl si již od několika let za úkol čestný.

Za několik neděl po sepsání listu Jungmannova, toužícího na váhavost Nejedlého učiněn jest krok, jímžto myšlénka o museum stala se najednou skutkem. Hrabě Antonín Kolovrat učinil vlastenecké provolání „k vlastencům umění milovným“,

---

*) V článku „Matice Česká“ v Slovníku Naučném, sice pilně a obezřele sestaveném praví se, že Nejedlý „tři čtvrti roku plán u sebe maje ani kroku neučinil.“ To nesrovnává se s tím, co muž věci patrně nejlépe povědomý, Jungmann, v listech svých o věci praví. Od „posledního dne masopustního do 4. března“ neminulo zajisté více než asi tři neděle. Že plán u Nejedlého tři čtvrtě roku nemohl ležeti, jde na jevo již z toho, že dle listu dne 4. ledna 1818. Berchtold plán ještě „dodělával“ a 4. března 1818. jej od Nejedlého již vzali.

aby založili spojeným obětovným úsilím ústav vlastenecký — museum.

Provolání Kolovratovo jsouc prodchnuto duchem upřímně vlasteneckým vzbudilo radostné účastenství ve všech třídách obyvatelstva, zvláště pak mnohé rody panské osvědčily tehdy horlivost vlasteneckou již dlouho nevídanou. Radovali se ovšem i nadšení učenci a spisovatelé čeští slovům vlasteneckým z úst nejvyššího purkrabí vyšlým; ale radost jejich nebyla bez trpkého příměsku. S bolestí pohřešovali v provolání Kolovratově místa, ježto by slibovalo v novém velkém ústavě národním útočiště tomu, co jim bylo nejdražšího — českému jazyku. Nikdo toho necítil bolestněji než Jungmann; i umínil si učiniti krok, jímž by účel ústavu národního s té strany se rozšířil. S přítelem Svatoplukem Preslem a Maximilianem Milauerem,*) knězem řádu cisterciáckého z Vyššího Brodu a — jakkoli rodilým Němcem — jazyka českého znalým a literatury naší si všímajícím, jehož pomoci v té příčině dožádal se, odebrali se k hraběti Kolovratovi, prosíce ho, aby při ústavě, jenž pod jeho ochranou právě povstává, i řeč a literatura česká docházela přízně a pomoci. Dobromyslný zprávce zemský přijav laskavě vlastenecké žadatele a pustiv se s nimi v rozmluvu jich smýšlení lahodící unešen jest zápalem národním tou měrou, že zvolal: „Vždyť jsme ještě národem!“

Slovy těmito skromní prosebníci nadšeni jsou tak, že odcházeli pevně přesvědčeni, kterak museum bude pěstovati řeč českou. Zvláště Jungmann sám uchvácen byv slovy vlasteneckými

---

*) Smýšlení Millauerovo jeví se v jeho článku v časop. „Archiv für Geographie, Historie“ etc. 21. August 1818.: „Wer kennt das Johanneum in Gratz, das Franzensmuseum in Brünn, das Troppauer Kreismuseum wenigstens dem vortheilhaften Rufe nach nicht? Eine solche Anstalt auch in der Hauptstadt Böhmens zu besitzen, und durch sie einerseits vortheilhaft auf Nationalgeist, Bildung und Sprache zu wirken, andererseits in den Umgebungen Achtung des Vaterlandes zu verbreiten, war schon lange der einstimmige und heisse Wunsch vieler Freunde des letzteren und der Wissenschaften.“

hraběte Kolovrata vydal dne 25. dubna v novinách Krameriusových provolání Kolovratovo o založení vlasteneckého museum v českém překladu, k němuž přidal dodatek svůj, z něhož všecko jeho nadšení září. „Dávná žádost naše,“ volá, „zaražení společnosti pro zachování a zvelebení jazyka českého jest vyplněna! ... Svatý budiž tento ústav národu — jeho založení národní slavností, každý nějakou oběť na oltář národnosti přinášej! Učení vlastenci, květe národu, liknovali jste vydávati české spisy dílem pro velký náklad, dílem pro nejistý odbyt. Museum národní se o vydání jich budoucně postará, vy mu spisy svými velikomyslně pomáhejte.“

Slova Jungmannova ukazují nade všelikou pochybnost, že mu bylo museum spolkem na vydávaní českých knih, onou toužebně žádanou „společností“, o kteréž již v době Litoměřické mnoho přemýšlel a psal.*) V tom se arci trpce sklamal. Byloť sice slovo Kolovratovo upřímné jako radost vlastencův z něho; ale nejvyšší purkrabí ani blažení té chvíle spisovatelé před ním stojící nebyli aniž mohli býti vědomi cest a prostředků, jimiž by budoucí vlastenecké museum zvelebovalo řeč a literaturu českou. A museum dle plánu Kašpara Sternberka nemělo orgánu, jímž by přímo zvelebovalo literaturu českou, jakkoli drahocennými sbírkami opravdové studie i v oboru přírodním i historickém velmi usnadňovalo a vzbuzením citu národního životu duševnímu v Čechách dalo mocný podnět. Ale tohoto prostředního působení nebylo viděti hned, mohloť se teprvé po delším čase objeviti a literatura česká potřebovala pomoci neprodlené. Z toho se dá snadno vysvětliti, že mezi vlastenci za nedlouho vzniklo smýšlení o museum tím nepříznivější, čím skvělejší

---

*) Nejinak uvažovali věc i jiní vlastenci; píšeť J. L. Ziegler V. Hankovi v únoru 1822.: „Jen ať museum České knihy rozšiřuje a podporuje! Z toho ohledu každý tam peníze posílá, aby tím literatura česká stálého prospěchu získala.“ Ziegler byl velmi horlivým sběratelem do museum; poslal tam, jak praví v témž listě za r. 1820. a 1821. mimo materialie 906 zl.

byly naděje v něm skládané. Živě líčí trpké sklamání list mladistvého tehdy F. L. Čelakovského příteli Plánkovi (v. Sebr. listy Čelakovského str. 490.): „Co jsme si dělali za naděje od našeho tak vychváleného museum, ještě ani domu nemají, vše leží na hromadě a hrom to sboř! Němci nad tím vládnou a hňupové chtí, by jim Čechové podružili.*) To mne mrzí. Snad se zjinačí.“

Také Jungmann poznal brzo, že nadšení vzbuzené krásným slovem Kolovratovým bylo předčasné a velmi trpce vyjadřoval toto sklamání své. Dávaje příteli zprávu o volbě prvního zprávního výboru praví v listě dne 28. prosince 1822: „Sezení první oudů Musejních 23. t. m. vypadlo jak jsem sobě myslil — licho. President volen jest Kašp. Sternberk. Direktoři: Frant. Sternberk, hrabě Buquoi, hr. Kolovrat (ne purkrabí ale jiný), Millauer, Gerstner, Steinmann (chemik při technice) a ještě dva, kteří mi nepřipadají.**) Pouhá to němčina,

---

*) Že nebyli ti, kdo vládli museum, Němci smýšlením, ukazují tato slova presidenta Kašp. Šternberka v prvním valném shromáždění dne 26. února 1823.: „Auch die slavische Zunge, in der wir aus dem dreizehnten Jahrhundert poetische Sammlungen von hohem Werthe aufzuweisen haben, wie es die vom H. Bibliothekar Hanka aufgefundene und dem Museum geschenkte Königinhofer Handschrift beweiset, in ihrer ursprünglichen Reinheit zu erhalten oder zu ihr zurückzuführen sei unser Bemühen.“ Ale kterak hodlal prováděti úmysly tyto šlechetné, o tom vyslovuje se mnohem méně případně: „Die Herausgabe wohlfeiler Erbauungsbücher für den gemeinen Mann, welche die heilsamen Wahrheiten der Religion uod Moral in schlichter, reiner böhmischer Sprache enthalten, werden seiner Zeit, wenn die Mittel es vergönnen, einer Rücksicht würdig seyn. Es ist wünschenswerth, dass die Jugend nach verlassener Schule im elterlichen Hause fortgeübt werde im Lesen und gleich wohlthätig für Eltern und Kinder besonders auf dem Lande, wenn diese Uibung zur sittlichen Bildung mitwirkt.“ K. Šternberk měl toliko prostonárodní literaturu v jazyku českém za možnou rovněž tak jako Dobrovský: že by museum se někdy stalo hlavní záštitou a pakou vědecké literatury české, toho se ovšem nenadál.

*) Tito dva ostatní byli: kn. A. Lon. Lobkovic a — Josef Dobrovský.

o českém ani zmínky! — Já tedy neočekávám pro nás ničeho, zvláště půjde-li Hanka odtud.“

Kterak později museum stalo se v skutku přímo útulkem řeči a literatury české a kterak Jungmann blahoplodné této činnosti byl horlivým a neunavným účastníkem, vylíčí se na svém místě zevrubněji.

Hlava pátá.

Činnost Jungmannova k povznešení literatury básnické. — „Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie.“ — Rukopis kralodvorský.

Ježto snahy o vzdělání literatury vědecké vydávaly svědectví, jak vysoký vytkli přední spisovatelé úkol činnosti své a jak neoblomenou silou mravní vedeni jsou v díle svém: objevil se touž dobou křísící se duch národu Českého na roli básnické, na nížto zavzněly najednou s mnohých stran zpěvy nebývalé síly a krásy.

Není v celém podivu hodném rozvoji národu našeho doby, kteráž by byla tolik šťastných pěvců vystupovati spatřila, jako desítiletí od r. 1813. do 1823. Polák a Hanka, Kollár a Čelakovský, Kamarýt, Chmelenský a Jindřich Marek objevili se v té době rovněž jako dramatikové Klicpera a Turinský, hlásajíce světu jazykem dlouho zanedbávaným a opovrženým, že národ Český chystá se k novému, utěšenějšímu životu.

Právě té doby, kdy nový svěží duch počal hýbati mládeží českou, objevil se spis, jenž myslem básnicky zaníceným snažil se dáti směr a úkol vyšší; s jara r. 1818. vyšly v Prešpurku: „Počátky českého básnictví, obzvláště prosodie.“ Spis vyšel beze jména; ale při skrovničkém počtu těch, kdo byli způsobilí k složení díla takového, spadla za nedlouho rouška původce zakrývající a za spisem ukázali se dva mladíci, Pavel Josef Šafařík a František Palacký, onen ještě ne úplně dvacetitříletý, tento ještě ne dvacetiletý.

Spis jednal hlavně o prosodii české s velikou nadšeností vykládaje a velebě prosodii časoměrnou a s nemenším opovržením mluvě o prosodii přízvučné a všech plodech básnických na ní založených.

Předmětem, o němž jednal spis, nedalo by se nikterak vysvětliti ono rozčilení myslí, které tím povstalo; byltě způsob spisu, jenž myslemi nejvzdělanější části obecenstva mocně pohnul. Mluvili mladí původcové „Počátků" s takovou důvěrou ve svou věc, s takovým zápalem o vznešeném úkolu básnictví našeho a s tak hlubokým přesvědčením, že toliko na prosodii časoměrné může zakládati se zdárnější než posud básnictví, že tím se stal spis tento skutkem v dějinách našich vážným a důležitým.

Jevilať se hrdá síla mladická již samými slovy úvodními, kde vydavatel dává ubezpečení, že mu „ani aristarchů mračno — pozor, ani tonomanů hromoblesky srdce lekem neomráčí; ale ani nedospělců chvalné potleskování duše radostí neopojí." I doráží spis prudce na klinkavý „rým", ode dřevních barbarů podaný, i velebí časomíru, na nížto založená prosodie jest znamením vzdělanosti národu a řeči jeho.

Spis Prešpurský vyslovil s mladistvým nadšením a s důrazem osob nehledícím, co Jungmann již r. 1804. důkladně, ovšem pak s vědeckou klidností vyložil, že totiž základem veršování českého může býti toliko časomíra. Ano spis Prešpurský nebyl sepsán beze všeho přičinění a působení Jungmannova. Nemáme sice listův mezi Jungmannem s jedné, Šafaříkem a Palackým s druhé strany psaných, které by o věci daly zcela světlé poučení; avšak i to, co víme od jinud, postačuje, abychom o spise nanejvýš zanímavém dobrali se pravdy. Výpovědí jednoho z účastníkův, F. Palackého, jest již na jisto postaveno, že při spise tomto Šafařík byl hlavní osobou.*) Šafařík totiž vraceje se v květnu r. 1817. ze studií na universitě Jenské domů, navštívil v Praze Jungmanna,

*) Praví totiž F. Palacký v Doslovu k Radhostu na str. 1., že ze spisu toho vyloučil tři listy psané do „Šafaříkových Počátkův českého básnictví, obzvláště prosodie." Poněvadž všech listů v „Počátcích" jest 6, napsal Palacký celou polovici spisu; jmenuje-li tedy „Počátky" dílem Šafaříkovým, přičítá mu původ, ideu spisu toho. Benedikti, jenž býval jmenován též účastníkem spisu, měl, jak F. Palacký spisovateli těchto řádků ústně pověděl, činiti toliko při vydání, nikoli pak při sepsání díla.

jehož zápal za prosodii časoměrnou dlouho opatrně dušený nikterak neochabl, a nemáme pochybnosti, že Jungmann mladistvému vysoce vzdělanému básníku slovenskému vyložil mínění své, ano zdá se, že mu dal i přečísti spis svůj již od mnoha let sepsaný. I byl Jungmann též rádcem Šafaříkovi při skládaní spisu, nebo té doby, když se chystaly „Počátky“ k vydání, zmiňuje se několikrát v listech k Markovi o spise tom a sice takovým způsobem, že patrně viděti, kterak mu obsah spisu byl dobře povědomý.*)

Smělý, ano vítězoslavný ton, jímžto „Počátky“ věc svou zastávaly, musil ovšem vyzvati do boje básnickou školu Puchmayerovu, která přízvučnou prosodii Dobrovským založenou v život uvedla. Není pochybnosti, že by k nesnadnému tomu úkolu ze všech údů této školy byl měl největší způsobilost sám náčelník školy, Puchmayer. Ale jarý a mocný duch tento soužen jest tehdy již tělem očihledě chřadnoucím a nebyl s zápas, jenž vyhledával síly pružné.**) Měltě krom toho

*) Píše Jungmann Markovi dne 24. února 1818. — asi dva měsíce před tím, než ho spis došel: „Že se tolikerým uším míra časová lepší býti zdá, již to samé jest jakýmsi důkazem její dobroty. Jen kterak ji zvelebiti a zaraziti? To, jak píšete, jediné básníkům zůstaveno; 5000 veršů dle navržení Šaffaříkova více zpraví, než všecka pravidla.“ Níže pak v témž listě: „Šaffařík s Palackým (ač se jmenovati nechtí) vydají prý co nejdříve něco o českém básnictví, kteréž jak brzo vyjde, Vám odešlu.“ V listě nedatovaném brzo potom psaném opět: „Šafařík nepochybuje, že i prý Vy s ním a s Palackým (s kterýmž něco vydávají) v českém básnictví časové prosodii přednost dáte. Za 4 prý neděle to vyjde.“ Také zanímavé místo v listě F. L. Čelakovského Jos. V. Kamarýtovi „na začátku února 1825“ (Sebr. L. str. 171.) svědčí, že Jungmann sám si přičítal jakési účastenství tohoto díla: „Tak daleko (jako s Poláky u veršování) by to přišlo, kdyby se zcela Dobrovského cestou bylo šlapalo. Kdo nás uchoval? Báťuška. To nevíš, že dva listy (sic) v „Začátcích“ jsou Palackého a 4 (sic) Šafaříkova práce. Původem ale všeho Jungmann.“ Čelakovský docházeje k Jungmannovi vyslovil často jeho mínění.

**) Již 29. dubna 1818. v témž listě, jímž Markovi oznamuje, že „Počátky“ již má v ruce, Jungmann píše: „Puchmír tuším stěží dočká roku, hnije prý uvnitř.“ — Viz dodatky k II. vydání v příl. CC,

Puchmayer — tuším, že on jediný — dobré příčiny hněvati se na spisovatele „Počátků“, kteří mluvíce s neváżností, ano s opovržením o všem, co poesie přízvučná zplodila, ani jeho z nemalé části zdařilých plodů nevyňali. I ulevil si chřadnoucí zakladatel nového básnictví českého listem k učiteli svému, Dobrovskému, jemuž ošklivost svou ze spisu Prešpurského jadrně a živě líčí. Puchmayer, jenž, jak se dle všeho podobá, byl mezi oněmi „pány vlastenci a Českého básnířství milovníky“, jimžto Jungmann před lety své „nepředsudné mínění o prozodii české“ ku posouzení předložil, a tedy spis Jungmannův znal, spatřoval v Šafaříkových „Počátcích“ dílo Jungmannovo, aniž mohl pochopiti, kterak choutka, aby se s něčím novým vytasil, mohla Jungmanna svésti k tomu, že toto „šílené barbarství poslal do světa“ a že jsou „lidé, kteří opouštějí snadnou stezku klopýtajíce přes příkré kamení“.**)

Boj, k němuž škola Puchmayerova byla vyzvána, podstoupil básník Děvína, Šebestian Hněvkovský, sepsav proti šesti listům Prešpurským tolikéž listův mnohem delších, ač ovšem i jalovějších. Hněvkovský provedl úkol nesnadný zcela nešťastně. Ježto z „Počátků“ zářila jistota vítězství, svěží smělý duch vábil k sobě všecko čilejší čtenářstvo, Hněvkovský jakýmsi střízlivým, všedním a krotkým, věci své nedůvěřujícím tonem odnímal mysli přívržencům. Ježto nadšení hla-

---

*) List Puchmayerův Dobrovskému dne 30. ledna 1820. v Radnicích zní v tomto charakteristickém místě původně takto: „Hněvkovský schreibt wider Schaffařjk's Počátky 6 Briefe, die er auflegen lassen will . . . Ich begreife es gar nicht, wie die Sucht mit etwas Neuem angestochen zu kommen, Jungmann verleiten konnte, diese tolle Barbarey in die Welt zu schicken und dass es Leute gebe, die lieber den leichten Pfad verlassen, um über schroffes Steingerölle zu stolpern. Diess Meteor kann nicht lange dauern; denn ehe man in dieser časomírnost ein Lied macht, kann man in Ihrer Prosodie zehne machen. Lie Leute legen sich selbst unnöthige Fesseln an. Jetzt eben steht in der Kramerius'schen Zeitung eine Aufforderung an böhmische Dichter, by jisté společnosti zaslali časomírně psané písně, by se do hudby uvedly. Jungmann ist fleissig, aber der Guckuck hohle seine časomírnobásňomatlaniny.“

satelé „časomíry“ zásadu svou v plné míře zastávají přízvučnou prosodii s opovržením zamítajíce: Hněvkovský sám princip svůj opouští, uznávaje obojí prosodii za rovně oprávněnou, ano dávaje prosodii přízvučné místo toliko na poli básnictví prostonárodního: „Nechť básníci Čeští buď rýmu aneb Řeckého rytmu následují .. vždy vlasti se zavděčí; však rymovné básnictví jistě více čtenářů a zpěvkyní získá než rytmické; a ti, jenž pro větší počet našinců v nižším slohu k jejich buď vzdělání nebo obveselení pracují a je oblažují, tak dobře palmy zasluhují, jako řídcí samoletové, ani s Pindarem a Klopštokem u výsosti zápasejí a odiv národům jsou.“ Ano zástupce přízvuku, maje vítězství patrně za nemožné, dovolává se toliko snášelivosti protivníků: „Z ohledu toho, že tomu způsob a sloh onen a onomu opět jiný se líbí, nenásleduje, že jeden z nich chybný býti musí; proto se Čechové mezi sebou haněti aneb pronásledovati nemusejí.“

Obrana Hněvkovského byla porážkou; ano porážkou musila státi se každá pouhá obrana, ježto váhavost a přílišná opatrnost při obraně smělosti a odvážlivosti duchem vedené nevyhnutelně ustupují. Porážka Hněvkovského pokládána pak za úplnou, když Jungmann v Kroku (I. 2.) zevrubným posudkem důvody Hněvkovského probrav časomíru vítězně proti nim postavil. Nebyloť ovšem mezi přízvučníky nikoho, jenž by byl mohl Jungmanna podstoupiti na poli prosodickém. Tak slavil Jungmann skvělé vítězství své theorie mnohá léta po sepsání svého pojednání; poslav mladé nadšené zápasníky do prvního boje, rozhodl v příhodné chvíli konečné vítězství.

Není v dějinách literatury naší podivnějšího příběhu nad tento boj. Vítězství přiřčeno obecně časomíře, ano nebylo nikoho, aby je byl chtěl uvésti v pochybnost; ale v skutku vládl přízvuk v theorii úplně poražený celým básnictvím naším původním téměř výhradně nechávaje vítězi toliko překladův z jazykův klassických.*)

---

*) Kterak toto theoretické vítězství časomíry nad přízvukem posud za skutečné vítězství se béře, ježto v skutku přízvuk

Jungmann pak sám tímto slavným bojem za prosodii časoměrnou pohřížil se na čas v jejích krásách, i vydal některé plody tohoto zalíbení svého. Již v prvním svazku „Kroka“ položil „Krátký přehled prosodie a metriky indické podlé Hen. Thom. Colebroka“, jsa přesvědčen, že to „nyní pro známý mezi námi o českou prosodii a metriku rozpor od místa nebude.“ Uvádí pak tu úžasnou rozmanitost rozměrův indických, ježto se mu tak zalíbily, že v listě příteli Markovi dne 19. února 1821. píše s nadšením: „Račte prosím pozor svůj obrátiti na indickou metriku a možné-li vyskoumati, který by způsob veršů nám nejpříhodnější byl. Ti hoši indianští jsou tak hbití a potočití ve veršování jako v provazolezství. Kdož po nich to dovede! Kdybych bohat byl, vysadil bych odměnu za každou strofu 1 dukát, kterou by mi kdo udělal podlé tatra padé vjalinám s alliteracími.“

Ochotný přítel povšiml si pokynutí Jungmannova a již v druhém svazku Kroka (str. 35) čteme báseň jeho „U hrobu mateře“. „Dle indického rozměru zvaného Akšara čhanda, slohy A. rodu Trištubh, tvaru Mauktikamala.“ (Krok I. 55.) „V žízni pozemské nenabude člověk, jakkoli touží, klidu vytrvání“ a t. d. Jakou rozkoší opojen jest Jungmann, dostav této básně Markovy a jak vysoko — ovšem příliš vysoko — cenil toto veršování po vzorech indických, vyslovuje v listu nedatovaném, s jara 1821. psaném: „Kdyby více Marků o prosodii Indickou a

všemu našemu básnictví původnímu téměř neobmezeně panuje, viděti ze slov J. Jirečka „v úvodu“ k „Anthologii z literatury české“ 1872 str. IX., kde tento pilný badatel píše: „Dobrovského prozodie zajímavým jest důkazem, kterak jazyk náš ku konci XVIII. věku byl poklesl.“ Jak hluboce by musil jazyk náš nyní kleslým býti, když po výtečných spisech o prosodii časoměrné před více než padesáti lety vydaných jazyk tento posud ve všech výtvorech původních touto prosodií přízvučnou se řídí; když po Kolárovi a Čelakovském, Vocelu, Jablonském a Erbenu i všickni — mezi nimi i výteční — veršovci našich dnů dle přízvuku verše skládají! Případnost tato s přízvučnou prosodií dokazuje jenom, že sebe chatrnější obrana nemůže na zmar přivesti věci dobré.

měry se pokoušelo, brzo bychom nad všecky Evropany vynikali. Poláci a Rusové půjdou třeba později, ale jistě touž cestou."

Hned potom (Krok I. 2.) vyložil obecenstvu „Výměsky z prosodiky a metriky české." V úvodu ku pojednání tomu zmiňuje se o spise svém již r. 1804. o této věci složeném jakož i o tom, kterak se úmysl jeho tehdy nezdařil; dotýká též „Starého veršovce" i „Počátkův básnictví", vytýkaje prvnímu, že „některých osob dotknutím mysli jejich proti sobě a proti věci samé zakyselil;" také vydavatel „Počátků" dosti opatrně nepokročil, „nechváliv, koho měl."

Osvědčiv se takto nestranným soudcem, aspoň nepřidav se napřed k nižádné straně, vystupuje tu jako smírce, jsa přese všecku okamžitou rozhořčenost stran „té jisté naděje do zdravého rozumu našich pánů literatorů na obě straně, že ta válka bez náramného prolití inkoustu k prospěchu prosodie a metriky české a k usmíření i spokojení obou stran se skončí." Výměsky zde položené mají býti „jako články budoucího pokoje", proti nimžto kdyby kdo měl důležitou námitku, žádá se, aby ji oznámil v Kroku. Nerozbíraje základův prosodie a tím vyhnuv se vlastnímu předmětu spornému vykládá hlavně (str. 20.) pravidla metriky. Tu pak připouští zastavatelům přízvuku, čeho opět nepřipustil žádný obhájce časomíry ani on sám r. 1804., že „tak nazvané přízvučné básně mohou míti svou krásu, toliko, prý, metrických veršů dokonalosti sobě neosobujte;" i dokládal dále, že „přízvučné verše jsou rhytmické, ale ne metrické."

Obezřelost Jungmannova jeví se tu v nejkrásnějším světle; bylo〈ť〉 vítězství veršování časoměrného té doby již dobyto a vítězi bývá mírnost netoliko ctností ale i největší moudrostí: a Jungmann podává poraženým svým někdejším druhům literárním ruky na smířenou právě té chvíle, když vítězství zdálo se býti nejpevněji utvrzeno.

Krok pak stal se hlasatelem prosodie časoměrné i theoretickými výklady i básněmi časomírou se zpravujícími; A. Marek, P. J. Šafařík, Svoboda Navarovský zápasili v první

době s lepotou veršův antických dosti šťastně, dodávajíce jazyku našemu básnickému odvahy a síly, jížto ve škole Puchmayerově nenabyl.

Však i jinými cestami hleděl Jungmann zjednati veršům časoměrným oblibu obecenstva. Jsa hudebně vzdělán a znaje uchvacující moc hudby snažil se časomíře raziti cestu i do srdce velkého obecenstva operami veršem časoměrným složenými. K. S. Macháček, Jungmannův žák, jsa obratným veršovcem, podjal se tohoto nového úkolu a když první opera jím přeložená „Rodina Švejcarská" provozovala se na divadle Pražském, Jungmann radoval se tomu jakožto slavnému vítězství libozvučnosti jazyka českého a jakkoli pracemi předůležitými zanešen, — kromě stálé práce o Slovník měl tehdy také historii literatury v péře — pustil se sám do překládaní opery „Únos ze Serailu", aby díla toho byl i přímo účastným, i domlouval vřele přátelům A. Markovi a F. Šírovi, professoru na gymnasium Jičínském, aby rovněž tak učinili. Píšeť 5. února 1824. A. Markovi: „Naši mladí Čechové nyní o samých operách českých mluví, ale kromě Macháčka nikdo sobě nedůvěřuje več takového se vydati a tudy obrátili svůj zřetel k Vám, jejž za nejzpůsobilejšího k tomu uznávají. Máte ovšem snadnou výmluvu — nemoc! avšak jestli ta Vám nějakých pochvilek a jako lucida intervalla — popřává, nepochybuji, že jim tu radost způsobíte. Já sám své stuhlé nohy veršovské k tomu cíli pozdvihnu, ač podtají — abych, nemoha dojíti takového cíle, hanbu sobě a smích nezbudil. Nemohu Vám vysloviti, jak nás Rodina Švejcarská všecky okouzlila, veliká částka nás plakala radostí.*) Jediný Nejedlý, nenašed přízvučných veršů ve zpěvě (kterémuž ostatně za mák nerozumí), pronesl ve škole při bubnování pochvalném nohami od svých školáků, že to

---

*) I v historii lit. č. II. vydání str. 363 mluví Jungmann se zápalem o verši časoměrném v operách. „Obě opery (Rodina Švejcarská a Vodař) důkazem býti mohou, že verše časovou měrou spravené k zpěvu nejvlastněji se hodí a jazyku k libozvučnosti pomáhají, jakouž se toliko vlaský honositi může."

škandál bylo; ale jedna laštovice nedělá léta, dosti na tom, že se vůbec ten škandál líbil."

Překlad opery Mozartovy „Únos ze serailu" Jungmannem vzdělaný psán jest jambem časoměrným, ač sem tam i přízvuku povoluje se; aby jazyk dosáhl co nejdokonalejší zpěvnosti, užívá překladatel i licencí.*)

Zpěvohra tato, ač v historii literatury již r. 1825. uvedena co dílo hotové v rukopise, vydána jest teprvé r. 1830. v arcibiskupské tiskárně, ovšem beze jména překladatelova; J. V. J. Michl však v „literaturním letopise" svém strhl na str. 130. roušku zakrývající jméno překladatelovo.

Jakož Jungmann povzbuzením spisu „Počátky básnictví českého" pomáhal osvěžiti mladistvé básníky a obraceje zřetel k veršování klassickému nemálo přičinil k zdárnějšímu pěstování básnického jazyka, účasten jest nenadálého rozkvětu básnictví i tím, že téměř všem předním básníkům našim byl jednak povzbuzovatelem a rádcem, jednak opravovatelem a šlechtitelem slohu jejich.

První co do času pěvec té doby jest Milota Zdirad Polák. Již písně válečné a některé kusy básně popisné v Hromádkových „Prvotinách" vytištěné obrátily k mladíku obecnou pozornost. Ale Polák nikdy neopanoval jazyka tou měrou, jak toho spisovateli, zvláště pak básníku potřebí, má-li hýbati srdcem čtenářův; spisy jeho s té strany opravoval přítel Ziegler.**) Když pak chystal se Polák k vydání úplnému velké básně své popisné, tu již pokládal Ziegler umění své za nedostatečné, aby formu básně tak vybrousil, jak toho vyhledávalo výtečné její jádro, a proto dovolával se pomoci Jungmannovy, jenž se i tu ochotně k ní propůjčil.

Při té příležitosti Jungmann poznal osobně nadšeného

---

*) Píše n. p. již místo již (str. 12.), chci přij*a*ti (16), Anglané (24), duch můj sevřen*ej* stoná (29) a t. d. Mezi nedopatření sluší počísti: Konstančin*ému* oknu m. Konstančinu (30.).

**) Viz životopis Jos. Lib. Zieglera od A. Rybičky v Čas. mus., 1869. a životopis Polákův při vydání jeho vybraných spisův.

pěvce „Přírody", jenž se mu nemálo zalíbil. Píše zajisté Jungmann dne 16. prosince 1818. A. Markovi: „Včera byl P. Nadpor. Polák u mne. Jest živý, mladý, sličný jinoch, všecko mečem rozhodnouti hotov. Takových nám 100.000. —"

Vyměřiti vše, co jemné péro Jungmannovo v básni mladistvého Poláka opravilo a uhladilo, jest nemožné; jedno však smíme říci s úplnou jistotou: úvod k básni „V provod" jest co do formy dílem Jungmannovým.*) Úvodní tato báseň psána jest z největší části hexametrem časoměrným velmi vybroušeným; ani Polák sám, ani Ziegler však neuměli skládati veršův takových; také nikde neosvědčil Polák té obratnosti v jazyku, které se v tomto „Provodu" obdivujeme. Ziegler složil sice některé hexametry přízvučné dle příkladu Puchmayerova, ale do časoměrných nepouštěl se nikdy.

Že Jungmann dílo Polákovo s nemalou prací brousil a tříbil, praví sám, ač ovšem velmi stručně a skromně, píše 18. srpna 1819. příteli Markovi: „Já nyní vydávám Polákovu báseň o přírodě**) a mám s ní dost činiti."

Vznešenost Přírody způsobila i vlasteneckému srdci Jungmannovu i jeho jemnému krasocitu tolik radosti, že již do prvního svazku Kroka napsal o ní posudek, v němž rozhodně praví, „že tato báseň jest v jistém ohledu nejvýtečnější až posaváde plod českého básnictví a hodna nejlepším toho tvaru cizokrajným básním na bok postavena býti." Jednu toliko vadu vytýká šetrný kritik, že není v básni rozprav jako na p. Thomsonův Damon a Musidora, kterých prý „by se tím více šetřiti mělo, poněvadž duch prodlouženým nazíráním a na obrazy hleděním rád se unaví a přesytí a nic tak schopné není zanímati duši čtoucího jako epické části člověka člověku ze všech tvorů nejbližšího představující a soucit jeho neb soustrastí (sympathia) nejvíce zbuzující."

---

*) U vydání sebraných „Spisů Mil. Zdir. Poláka" na str. 7—14 dílu I.

**) Tuším, že sám název „Vznešenost p ř í r o d y" pochází od Jungmanna, nebo výňatky v Hromádkových prvotinách mají tu ještě p ř i r o z e n o s t i.

Posléze dává šťastnému básníku jemné pokynutí, aby nesrovnalost v tom záležející, že úvod psán jest veršem časoměrným, ostatní pak části přízvučným, napravil tím, „že by celou báseň v též, jakou „Provod“ její obnáší, aneb jiné rhytmické formě vystaviti sobě oblíbil,“ kterážto slova, vyložíme-li si je dle toho, co svrchu pověděno, znamenají vlastně, aby ostatní část přetvořil dle vzoru, jejž Jungmann sám v úvodní básni mu představil, ač tomuto pravému smyslu ze všeho čtenářstva jedině Polák mohl porozuměti.

Od té doby zdá se, že nebylo po několik let ani jednání ani dopisování mezi Jungmannem a Polákem, jenž ovšem literatury české čím dále tím více vzdaloval se.

Poslední, tuším, činné přihlášení se jeho k literatuře české stalo se s počátku r. 1828., an se obrátil k Jungmannovi, žádaje ho při nové básni „Listopadu“ za služby přátelské podobné k těm, které před lety vykonal na „Vznešenosti Přírody“. Jungmann jsa té doby již pracemi příliš zanešen jmenoval mu F. L. Čelakovského, jenž se „za korrektora nové básně obětoval“, jak viděti z listu Polákova Čelakovskému dne 20. února 1828. Báseň dle svědectví Čelakovského „psána v hexametrách“ — uposlechl tedy Polák pokynutí Jungmannova — ač měla mnohá přepěkná místa, předce se celkem „Vznešenosti Přírody“ nerovnala. Světla nespatřila nikdy.

Vřelejší a trvalejší bylo přátelství literární s Janem Kollárem, jenž tou dobou jal se opěvovati Mínu a vlast znělkami, jimž se lahodou a líbezností nerovnalo nic, co po tu dobu básnictví české zplodilo. Jan Kollár vešel ve známost s Jungmannem na cestě Prahou na universitu Jenskou, zvláště vraceje se z Jeny meškal v Praze několik neděl. Byl již tehdy vřelým ctitelem Jungmannovým; jeho první navštívení v Praze byl dům Jungmannův a při prvním uvidění se byli již jako na věky svoji.*)

Nadšený pěvec slovanský zamiloval si Jungmanna ovšem

*) Viz „Paměti“ J. Kollára (Spisů J. Kollára IV.) str. 231. a 281.

jako vroucího Slovana „srdce všechněch Slávů“ a dopisoval si s ním ve věcech literárních a vlasteneckých vůbec po mnohá léta pravidelně.*) I tak stalo se, že složiv básně své Kollár poslal je Jungmannovi, aby je vydal tiskem. Jungmann sice neopominul vylíčiti mu jednak nesnází spojených s vydávaním díla cizího: „mním, že by nejlépeji vyšlo dílo pod rukou samého spisovatele, neboť v pochybnostech dělávají se chyby nemilé“ (list 2. února 1820.) — jednak i svízele censurní živě mu vyložiti.

„Dané mi na starost básně vydati,“ píše mu 28. října 1820. „bylo by mi potěšení, ale censura vše tíží. Zachraň bůh, aby nějaká myšlénka o spojení Uralu s Tatry . . . se někde vyskytla, tu by jistě celý spis zavržen byl a literatuře by ještě větší pouta nastala . . . Ty pěkné (ach přepěkné) části, které se Slávie týkají, nesmějí se na ten čas censuře předložiti bez znamenitého nebezpečenství dobré věci. Ano i druhá částka sotva celá vyjde. Ondy si stěžoval Ziegler, že mu Censor vymazal mimo 30 archů jiných věcí — i také písně erotického obsahu i s melodií!! Nemáme se ani Erosa ani politiky týkati — to žádost a podání Censury! Já zatím přepsati dal básně Vaše pro Censuru, aby se aspoň neztratily, kdyby nám jich vrátiti nechtěli. Vlastence a několik nápisů sám jsem vynechal a schoval na lepší časy, ač že již vlastenec v opisech obíhá a nejlepším z našich znám jest. Každý říká, že tištěn aspoň nyní býti nemůže. Očekávám z Censury opis podaný a potom se s tiskem váhati nebude. To vám však říci musím, že našincové rádi by, aby básně Vaše antikou (vulg. latinskou lit.) tištěny byly, proto že nejsou pro sprosťáky; a kdo je čísti bude, zajisté i latinské litery znáti musí.“

Jaké trampoty měl v skutku s censurou, v listě dne 15. února 1821. líčí Kollárovi: „Nevím, co sobě myslíte otevra tento balíček a místo básní svých vida prozatím jen

*) Listy Kollárovy k Jungmannovi v pozůstalosti Jungmannově nezachovaly se; v pozůstalosti Kollárově však zachovány jsou listy Jungmannovy, jichž užito.

Kroka. Na mně vina neleží, ale na censuře zdejší, která ještě mi přídavků nevrátila. Z prvních básní nemilosrdně mnoho přeškrtala a zrovna nejpěknější, k. p. ten sonet, kde ta Lada s Madonou tak milostně splývá! Ale myslím, že některou do Kroka ještě jim podstrčíme, aby co možné přišly na svět. Zatím i ten brak nechaný tak jest utěšený, že sobě ním (sic) věčné slávy u Slovanů získáte. Pravý to Petrarchův duch!"

Konečně posílá dne 14. dubna 1821. Jungmann příteli 1 výtisk jeho „výborných básní" na psacím papíře, neb raději „zůstatky jich z Censury;" jakkoli však censura krutě řádila, zdá se Jungmannovi, že může Kollár býti ještě spokojen. „Naše censura nemaže vždycky jediná slovce, aby se, jak pravíte, kropkami vyznačiti rány a jizvy mohly, ale ona hned pro jednu strofu veliký a tlustý kříž po celém díle učiní . . . Co neprošlo nyní, může snad při druhém vydání jinde projíti, zatím sobě to vše milovníci Musy Vaší věrně opíší." Vyjádřiv pak slovem neobyčejné při něm jadrnosti nelibost z omylův sazečských vypisuje příteli výminky, o kteréž se s vydavatelkou jménem básníkovým smluvil, velmi charakteristické znamení tehdejších okolností literárních u nás. „Vytiskla Fetterlová kolik? — nevím; ale 500 Exempl. tisknouti dle usnešení se mnou měla a směla. 50 Exemplářů Vám dává a sice 1 na velínu, 5 na psacím, ostatní exempl. na tiskacím papíru."

Jakkoli působení Jungmannovo při vydávaní básní Kollárových bylo více jen vnější, viděti přece z dopisů jeho, že obracel zřetel Kollárův — způsobem ovšem velmi jemným a šetrným, čehož při veliké nedůtklivosti Kollárově bylo dvojnásobně potřebí — k různým nedostatkům, jichžto opravení bylo žádoucí. Píšeť 28. října 1820.: „Některé pochybnosti, prosím, že mi vysvětliti ráčíte a sice Znělka I. Z prvních čtyř řádků nemohu jasný smysl vylouditi a t. d." A dne 15. února 1821.: „Některé tvrdosti nalezám v sonetách, ale trudno co takového opravovati, snadno bych z dobrého udělal zlé a ze zlého horší.

Že pak v skutku některé omyly jazykové i tvrdosti opravoval, praví sám v dopise 23. srpna 1821.: „Nejlépe zajisté spisovateli, když sám korrekturu vésti může, neboť druhý snadno něco jinak neb docela nerozumí a tak nelze vyhnouti se omylu. Některé věci však schválně jsem tak změnil a nikdy bez příčiny, k. p. Čechům protiví se Nominativ místo Vocativu a věru nerádno se Vocativu zhostiti, dokud ho máme a t. d.“

Pokynutí Jungmannova, že by dílu samému prospělo, kdyby je spisovatel sám v tisku spravoval, uposlechl Kollár při dalších vydáních, ježto všecka vyšla v Budíně a Pešti. Bylotˇ by ovšem vydávaní jejich další v Praze bývalo nemožné pro přísnost censury.

Z básníků, jichžto vystoupení na Parnase Českém znamená svitání nové doby, nikdo neobcoval Jungmannovi tak dlouho a důvěrně, jako pěvec Růže stolisté, Fr. Lad. Čelakovský. Jiní básníci mladiství meškavše některý čas na studiích v Praze opouštěli ji opět jdouce za povoláním svým, a svazek s Jungmannem učiněný byť se i úplně nepřetrhl, uvolnil se časem; i Polák a Kollár jenom na krátko s ním pobyli jsouce živi daleko od Prahy. Čelakovský přišed do Prahy na studie byl až do odchodu na učitelskou stolici Vratislavskou po více než dvacet let v Praze a docházel pilně k Jungmannovi, jehož s mladistvým zápalem miloval nazývaje ho „báťuškou“ svým a velebě ho co ideál Čecha a člověka. Listy jeho přátelům posílané, zejména pak listy z jeho mladších let psané příteli Jos. Vl. Kamarýtovi, jsou neposledním pramenem k vypsání té doby v životě Jungmannově vydávajíce zároveň výmluvné svědectví, kterak mocně působil Jungmann v mysl mladistvého ctitele.

Přes to všecko nelze do podrobna vylíčiti, kterak působil duch Jungmannův ve vzdělání dospívajícího básníka. Právě tím, že byli po všecken čas pospolu v jednom městě, nebylo potřebí mezi nimi dopisův, nejvěrnějších dokladův rozvoje duševního a zprávy Čelakovským podávané přátelům

jsou v této příčině jakkoli časté, příliš krátké. Nicméně možná učiniti si obraz obecný tohoto blahodárného působení.

Není pochybnosti, že mladíku vyššími myšlénkami vedenému nemůže dostati se vzácnějšího štěstí, než dívati se z blízka životu muže, jenž život svůj nejvyšším účelům lidským věnuje a to s takovou vroucností a vytrvalostí, jako Jungmann to činil. Neméně jisto jest, že časté rozmluvy s vysoce vzdělaným krasocitým mužem obohacovaly a tříbily myšlénky mladíkovy. Aniž odvažujeme se čeho tvrdíce, že častým rozmlouváním s největším mistrem jazyka českého Čelakovský dosáhl ryzého slohu českého, jímž nad všecky téměř vrstevníky své vynikl.

Jungmann pěstoval krom toho se zvláštním zalíbením všecky hlavní literatury slovanské, důležité spisy ve všech jazycích slovanských čítal ve spolku s přátely svými J. S. Preslem, Hankou, Purkyní, A. Markem, Vetešníkem, později též Šafaříkem a Palackým; zvláště zanímavé a vážné spisy kupoval si i sám. Tato horlivost působila patrně i v mladistvého ctitele jeho, i on jal se studovati se vší horlivostí a důkladností jazyky slovanské a dosáhl ve všech nevšední znalosti. *)

Nelze též pochybovati, že i s jiné strany Jungmann přičinil k vytknutí směru, jímžto se bral Čelakovský. Ze všech velikých spisovatelův německých oblíbil si Jungmann nejvíce ušlechtilého Herdera, jehož čistě lidské smýšlení o

*) Kterak působily besedy s Jungmannem v mysl a srdce Čelakovského, toho — kromě jiných mnohých — jest krásným svědectvím místo v listě Čelakovského Kamarýtovi dne 20. ledna 1825. (Sebr. listy str. 168): „Dnes jsem byl zas jak náleží potěšen a trochu se mi zde vyjiskřilo z očí. Byl jsem u báťušky pod večír, a tu jsme si zas o naší Slavěnce pohovořili, v horlení jeho nalézám jakousi zvláštní důraznost a povahy jeho jemné nejsouť k vypsání. Zvláště mně lahodí jeho přízeň ke mně; neboť pozoruji, že mne velmi rád u sebe vídává a, kde možná, svou náklonnosť ke mně na jevo dává. Toť jest také má hlavní a jediná potěcha a posila na světě, že mně několik šlechetných a vznešených duší, jimžto se zachovati a líbiti mé jediné snažení, přejí“ a t. d.

národech cizích, zvláště pak o Slovanech, srdci jeho lahodilo. Studium spisův Herderových jest i Čelakovskému velmi oblíbeným úkolem a kráčeje v šlépějích jeho sbíral prosté kvítí národní poesie a mnoholetými studiemi vnikl v toto básnictví jako nikdo před ním u nás a duchem pružným uměle vytvořil kvítí, ježto dosahuje prostoty a lahody písně národní. Nadšené velebení Jungmanna, ježto při mladistvém Čelakovském nalézáme, jest i světlým znakem přítele jeho Kamarýta, ač tento téměř jen dopisováním s Čelakovským s mistrem byl ve spojení. I jemu byl Jungmann dobrým duchem národu svého, i jemu byl pravzorem dokonalosti mysl povznášejícím a sílícím.

Kromě toho Jungmann ještě zvláštním účinlivým způsobem jal se tehdy mladé spisovatelstvo povzbuzovati k vyšším snahám a hlubším studiím: na podzim r. 1822. začal mladým přátelům činiti výklady o jazycích a literaturách slovanských, zejména pak též o kralodvorském rukopise. „Rozmilý náš Jungmann na druhý týden začne dávati hodiny (každého týhodne v úterý): svobodné přednášky o filologických věcech slovanského jazyka; potom o věcech poëtických a výklad na Kralodvorský rukopis. Nepochybně se dám tady také každý úterý vynajíti,“ píše Čelakovský Kamarýtovi dne 29. listopadu 1822.

Jak dlouho tyto výklady trvaly a kdo jich kromě Čelakovského býval účasten, nelze pověděti; Čelakovský zmiňuje se o nich toliko ještě jednou dne 17. prosince t. r. příteli Kamarýtovi: „Včera nám P. J. vysvětloval slovo krutosť“ atd.

Kromě těchto básníků byli i dva mladiství dramatikové Klicpera a Turinský v obcování přátelském s Jungmannem. Klicpera byl, než se stal professorem v Hradci Králové, po delší čas auskultantem Jungmannovým,*) i důvěrně žil s mistrem, jehož výtečnému vyučování o slohu obdivoval se. Také Jungmann často zmiňuje se o Klicperovi přátelsky. „Klicpera

---

*) Máme z vypravování samého V. Klicpery, jenž v smutné době 1852—53 elegicky si vzpomínával těchto šťastnějších dob minulých.

již v Hradci učí a jest dobře spokojen,“ píše 14. července 1819. A. Markovi.

Že by bylo obcování Jungmannovi působilo mocně v rozvíjení se ducha Klicperova, nemůžeme tvrditi. Zdá se, že Klicpera měl té doby úplně cestu svou vytčenou, aniž pak samorostlý jeho způsob básnický snášel jakého vmíšení cizího; zvláště pak jeho sloh nejeví, že by byl „tichý genius“ jej kdy pěstoval. Že si však Jungmann Musy Klicperovy opravdu vážil, ukazují kromě toho, že vzory básnictví dramatického v „Slovesnosti“ vzal toliko z plodů Klicperových, slova v listu A. Markovi dne 5. března 1818. pronešená: „Nyní hráti budou od Klicpery kus tuším za 14 dní. — Musa Klicperova jest vyšší než Štěpánkova, tam zde má Shakespearské myšlénky.“

Spíše by se při lyrickém dramatikovi Turinském pěkné formy bedlivě šetřícím stopovati dalo, že býval důvěrným navštěvovatelem Jungmannovým, k němuž docházel zvláště v té smutné době, když Jungmann znepřáteliv se s Nejedlým v tehdejší společnosti vlastenecké jaksi osamotněl. „Jen Turinský a někteří mladíci ke mně docházejí,“ žalostně volá Jungmann v listě 6. června 1819. Turinský však dostav se na dráhu úřednickou, nevzdělával dále nevšedních schopností a naděje pěknými jeho počátky — Angelinou a Virginií — vzbuzené nestaly se pohříchu nikdy skutkem.

Také mladý skladatel písní Vácslav Hanka byl od příchodu Jungmannova do Prahy — jakož vyloženo výše — hostem velmi častým v jeho domě; avšak básnická jeho individualnost byla tehdy již hotova, aniž vykročila kdy z úzkého kruhu, v němžto se dosti šťastně jevila; přicházel spíše o radu u věcech mluvnických, jížto zvláště u vydávaní Starobylých skládaní býval potřeben.

Nezapomínal Jungmann ani svého chovance na poli poesie, Antonína Marka, povzbuzuje Musu jeho příležitě k vzletnutí. Tak stalo se, když děkan kapituly Litoměřické, Jos. Hurdálek povýšen na biskupství. Jungmann byl nadšeným jeho velebitelem pravě o něm (v listě 1. července 1815.)

„Mudrc to pravý, všecek výborný . .“ Jak mile ho došla zpráva, že Hurdálek jmenován jest biskupem, vyzývá důtklivě Marka, aby povýšení jeho oslavil odou. „Spište nějakou odu a položte mu na srdce, aby Čechům otcem byl a seminaristů k češtině měl.“ Oda tato vyšlá z povzbuzení Jungmannova vešla pak oslavenému zanímavým způsobem ve známost, jakož píše Jungmann Markovi 18. února 1816.: „Náhodou se stalo, že Censor (nerozuměje snad všemu) P. Dobrovského se tázal na něco v Vaší odě. V. Důst. P. Biskup navštíviv P. Dobrovského dověděl se o té odě i o tom, že Vám něco smazali.“ Jungmann sám ostatně v témž listě oslavuje nového biskupa slovy tak nadšenými, že jich ani sebe smělejší básník nepředstihne: „Dnes tu (v Praze) Předůstojný náš a milovaný P. biskup svěcen byl, čemuž já se dívati tak šťastný byl a radostí od pláče upokojiti se nemohl. Neboť jest to muž v tom zlém světě jeden z dobrých. Co se jiným důstojným jeho řádu z poklony říkává, to jemu a o něm říci vše nedostatečno. Dej mu Bůh dlouho a šťastně panování (sic).“ Povzbuzování přítele k básnění ostatně tou dobou nenáhle přestávalo, ježto právě tehdy uvázal se v sepsání logiky.

Přední pěvci naši těšili se všickni přátelskému účastenství, radě i pomoci Jungmannově. S nemenší radostí, ovšem pak s vroucím nadšením vlasteneckým vítal čilý jeho duch vzácné zbytky básnictví starého nalezené šťastnou rukou Hankovou v kostelní věži Kralodvorské. Muž, jemuž povznešení literatury české, zejmena pak i básnické bylo úkolem životním, musil ovšem býti opojen rájskou rozkoší, zvěděv o drahocenném nálezu. První zmínku jeho o rukopise Kralodvorském nalézáme v listu dne 29. prosince 1817., kde A. Markovi píše: „(Šafařík) všecek jest časův (t. j. časomíry), nic o přízvuku a rýmích, a což kdy uvidí nejstarší básně naše Hankou nalezené býti bez rýmu, ač ducha Ossianova! Již nepokojně čekám vydání jich.“ Aby pak příteli ukázal jejich zvláštní krásu, opsal mu kus „O velikém pobití“, i přidává zprávu: „Svoboda na požádání Hankovo to vše do Němčiny

překládá (mně nevděk!). Jak brzo to vyjde, neomeškám Vám poslati výtisk. Hle jest nám předce slyšeti něco od bardův našich.“

Působení rukopisu Kralodvorského v první jeho době nebylo tak mocné, jak si nyní vůbec myslíváme. Bylot ovšem pramálo těch, kdo rukopisu úplně porozuměli; znalost jazyka starého byla velmi chatrná, nový svět užaslým zrakům náhle se jevící těžko pochopitelný. Tím dá se vysvětliti, že skrovné vydání první postačilo mnohá léta, teprvé 1829. potřebí bylo druhého. Ani učení nevěnovali rukopisu přílišné pozornosti; Dobrovský pronesl o něm několik jadrných slov v novém vydání své historie literatury české. Jungmann byl první učenec, jenž mínění své, ač stručně a povšechně, přece však obšírněji vyslovil než kdokoli jiný. Neučinil toho v Kroku, jejž se strany literární sám zpravoval, nýbrž v „Dobroslavu“,*) listě vycházejícím v Hradci Králové a řízeném činným Jos. Lib. Zieglerem.

Jakož zdání Jungmannovo samo sebou vážné i tím důležitosti nabývá, že bylo první v listě českém vytištěno, klademe tu jeho jádro. „Nebude tuším pravého Čecha a vlastence, komu by tato kniha až posavad byla neznámou zůstala. Byl to duch vlasti, kterýžto nálezce šťastného k dobytí tak drahého pokladu národního vedl; neboť jest to v pravdě národní poklad, žádnou cenou nevyrovnaný, zů-

---

*) Dobroslav, díl III. svazek II. str. 27—39. Před článkem vytištěno celé jméno: Jozef Jungmann.

Nejnadšeněji vyslovil, pokud nám povědomo, radost z nalezených starých básní D. Kinský: „Radost, již vysloviti nelze, jste mi způsobil svým návěštím o šťastně nalezeném rukopisu. Na potkání každému, Čechu i Němci o tom vypravuji. Moji posluchači, mezi nimiž někteří zdární jinoši se vynalezají, stejnou radostí pojati byli. I až na hádku (jen ne tak krvavou, jako někdy na ovocném trhu) mezi Čechy a Němci přišlo. Zlobiví závistníci (kýž na vás bratr Žižka!) nemohše zapříti prostolibosti obsahu a skladnosti veršův pokoutně se prohlásili, že to všecko jen tak vymyšleno jest! Ó těch bláhových a nedorostlých Hardoninův! Ó kéž ten nad zlato vzácnější klenot tištěný vidím.“ List V. Hankovi z Brna dne 29. prosince 1817. (V arch. mus.)

statek šedé starožitnosti české, kterýž, kdyby ničeho naprosto mimo něj našeho věku bylo nedošlo, sám by národu českému zaslouženou chválu dávné vzdělanosti usvědčiti a na věky ujistiti mohl. Tím více musí nám s podivením býti, že nikdo posud v českém jazyku (vyjmouce prosté ohlášení v Zvěstovateli) o tak drahém nálezu slova veřejně nepronesl ....“ „Řeč v těchto zpěvích jest ovšem staročeská, ale po malém domyslu srozumitelná, všude důstojná, příličná a naskrze básnická; proti níž mnohé našeho zlatého i pozdějšího věku verše pouhá proza jsou ... Verše p. vydavatel zrůznil, a doufám, že v druhém vydání, kteréž, jsme-li ještě Čechové, daleko býti nemůže, také slova všecka dle smyslu oddělí a že celou tu zbírku, což jí posavade chybí, bohatými historickými, mythologickými a filologickými výklady objasní.“

Apostrofa posledními slovy k vydavateli Hankovi, ač velmi dvorně i dosti důrazně učiněná, zůstala bez prospěchu; nedospěl ovšem tehdy ještě mladistvý Hanka nikdy té výše duchovní, aby byl v úkol slovy těmi mu vytčený mohl uvázati se.*)

Méně klidně Jungmann požíval krásy jiného nově nalezeného pozůstatku starého básnictví, nedlouho po rukopise Kralodvorském šťastnou příhodou na světlo vydaného — soudu Libušina či, jak nejnověji se zove, rukopisu Zelenohorského. Přepodivný, nehrubě pěkný způsob, jímžto rukopis zaslán byl nejvyššímu purkrabí, nemohl získati rukopisu přátel, i vzbudil napřed podezření muže, jehož neobyčejný důmysl a hluboká učenost tehdy činily předním soudcem v oboru české

*) Nemůžeme nezmíniti se o slovích v Čas. mus. kr. česk. 1873. str. 93. pronešených, ježto v příčině rukopisu Kralodvorského dotýkají se Dobrovského a Jungmanna. „Dobrovský a Jungmann ze všech učencův v druhém desetiletí našeho věku jediné byli povoláni, aby se uvázati mohli v správné vydání jejich (t. zpěvův Rkp. Kral.). Než jak se k tomu zachovali? Onen přestal na několika, jakkoli vážných úvahách ve své hist. lit. č., tento prodléval vysloviti mínění své až do l. 1822. a jak střídmá a střízvá jsou slova jeho.“ Divno nám, že p. spisovatel Jungmannovi, o němž jest jedno mínění, že vykonal dílo lidské síly téměř přesahující, mohl vytýkati, že neučinil přece dosti a že měl ještě více učiniti!

řeči a literatury — Josefa Dobrovského. Meškaje té doby, když rukopis Zelenohorský se objevil, mimo Prahu a slyše něco o tom, co v něm obsaženo, zvláště „o plucích Čechových", byl ihned pojat nedůvěrou, i psal do Prahy, aby se neukvapovali v mínění. Přikročiv pak k ohledání rukopisu s míněním již podjatým a vida podobu rukopisu ovšem zcela neobyčejnou,*) byl přesvědčen, že rukopis jest podvržený.

Poněvadž pak Jungmann s Hankou rukopis velmi nesnadný, jehož ani bystrý Puchmajer, ani sám Dobrovský zúplna nepřečetli, první šťastně rozluštili**), Dobrovský vzal Jungmanna, Hanku a Lindu, důvěrného přítele Hankova v podezření, že rukopis padělali. A dle obyčeje svého neskrýval Dobrovský mínění svého. Již několik neděl po objevení se rukopisu Zelenohorského vyslovil v listu ku přátelům určitě zdání své, že Jungmann neb Hanka neb oba spolu

---

*) O vnější stránce rukopisu Zelenohorského vyslovuje se Fr. Palacký v Čas. č. mus. 1834. str. 464. „Co do soudu Libušina jest to arci jináče (než s evang. sv. Jana). Blána již před písmem špinavá a nečistá, inkoust zelený po celé blánce rozlezlý, litery sotva čitedlné, forma jejich neobyčejná — to vše zarazí na první pohled tuším každého i sebe zběhlejšího diplomatika. Protož není se čemu diviti, jestiže i kdo rozumný o nepravost rukopisu toho se zasadí." A ve spise: Die aeltesten Denkm. der böhm. Spr. kritisch beleuchtet v. Šafařík u. Palacký 1840. praví se na str. 19.: „Bei keiner Handschrift und in keiner Urkunde, die wir in den Archiven und Bibliotheken der österreichischen Monarchie so wie in Deutschland und Italien überhaupt bis jetzt zu sehen bekamen, ja vielleicht nicht im ganzen Gebiete der Palaeographie gibt es für das Ensemble dieser Erscheinung ein adaequates, vollkommen entsprechendes Beispiel, obgleich die einzelnen Momente allerdings insgesammt auch anderswo nachzuweisen sind."

**) Zanímavá jest zpráva, kterou o tom dává v „Kroku" (I. 2. str. 48.) bratr Jungmannův, Antonín: „Pan Antonín Puchmajer (1820.) známý a ctěný vůbec Čech, zlomek dotčený na staré blance (pergamenu) barvou nazelenalou psaný dle možnosti sice omaloval, avšak docela čísti nemoha do Prahy odeslal. Bratr můj starší Josef a pan V. Hanka rukopis pracně přečtli, spořádali a opsali." Vylíčení toto podané v listu, jejž na tomto poli J. Jungmann sám redigoval, může se pokládati za jeho vlastní.

s Lindou písařem složili rukopis; píšeť 29. ledna 1819. Puchmajerovi: „Že skladatelé starého zlomku jej lépe rozdělují, čtou a mu rozumějí než Vy neb já, jest snadno pochopiti;“ ano s větší ještě určitostí psal o několik dní později 9. února Vinc. Zahradníkovi: „Rukopis ten, jejž horlitelé sami složili.. jistě podvržen a v nově na starém pergaméně pozelenavým inkoustem napsán, jakž já hned z textu, než jsem ho viděl, soudil. Teď i jiní jináč o něm nesoudí, než p. Jungmann a Hanka ještě by ho rádi zastávati chtěli. Jednoho z těch pánů aneb oba já za skladatele a p. Lindu za písaře držím.“ (Aelteste Denkm. etc. str. 169). Jakož Dobrovský mínění své i v rozmluvách i v listech bez obalu vyslovoval, nemohlo Jungmanna dlouho zůstati tajno, i píše již dne 13. února 1819. A. Markovi: „Dobrovský — ač vždy vysoce zasloužilý — často více Němec býti se zdá, to snad z politiky; ale proč tak urputně zapírá pravost toho Rps. o Libuši? — a (smějte se se mnou) mne, Hanku a Lindu za původce drží. Mně na tom nezáleží, ale Linda a Hanka jsou mladí lidé,*) kterým by to nebylo k pochvale, aby veřejnost a stavy tak šáliti měli. Blázen! já mu dám 100 zl. když to on dovede a každému jinému. Již ty starožitné litery, kterých nikdo posud z nás neviděl, svědčí, že to není nové dílo, neřkuli pergamen a barva etc.“

---

*) Zanímavé jest, že spis „Die ältesten Denkmäler“ vyslovuje v té příčině mínění opačné (str. 192.): „Dass (Dobrovský) den damals noch sehr jungen, durch einige poetische Arbeiten von mittelmässigem Werth bekannten, übrigens durch keine gründliche philologische Bildung ausgezeichneten, im J. 1834. verstorbenen J. Linda, dass er ferner den, damals kaum noch 26. Jahre alten, der Dichtkunst und slavischen Sprachkunde zugewandten Hrn. W. Hanka, seinen eigenen dankbaren Schüler für fähig hielt, die Rolle „eines dichtenden Spassvogels“ zu spielen. ist leichter zu begreifen und vielleicht auch zu entschuldigen; dass er aber in diesen unseligen Streit auch J. Jungmann hineinmischte und diesem, einem bereits damals bejahrten Mann, lediglich desshalb, weil er das verkannte Fragment in Schutz nahm, einen so ungleichen und unnatürlichen Bund zu einem Schelmstreich zumuthete — das mag Gott D. verzeihen!“

Autorita Dobrovského obdržela vrch: výbor musejní po jeho zdání uznal rukopis za podvržený, jenž od té doby toliko péčí Hankovou jest zachován.

Nikdo neměl té doby v Čechách tolik autority u věcech řeči a literatury české, aby se byl mohl postaviti přímo v odpor „patriarchovi slavistiky“; ano nikdo neodvážil se ani vydati na světlo báseň odsouzenou s vysokého stolce. Než nalezla přece cestu do světa. Právě v tom čase Antonín Jungmann obdržel darem z Polska od Valentina Skorochoda Majevského knihu „o Slovanech i jejich pobratimcích“, jížto se za peníze po knihkupcích dopíditi nemohl. Na poděkování z té polské vlídnosti A. Jungmann poslal Majevskému spisek svůj „o koních“, rukopis Kralodvorský a opis básně o soudu Libušině, žádaje přípisem latinským, aby se mu dostalo i pokračování učené knihy Majevského. I podivil se A. Jungmann nemálo, čta i psaní své i opis soudu Libušina v prvním díle „Pravdy Ruské“ od J. B. Rakowieckého vydávané i slyše, že i v 10. svazku „zpráv akademie ruské“ vytištěn jest. *) Poněvadž pak chybně (nemohlť jinak býti) věc tak vážná tištěna jest, umínil si vydati ji v Kroku opravenou. Těmito slovy vypravuje příběh zasílatel A. Jungmann sám.

Dobrovský zvěděv o tomto vytištění zlomku za padělaný vyhlášeného hněval se opravdu; bylť ovšem přesvědčení jeho, že soud Libušin jest podvržen, docela upřímné, jakož viděti z listu jeho V. Hankovi psaného v červnu 1821.: **) „Polák jakýsi, jenž Pravdu ruskou přeložil, v předmluvě dosti obšírně mluví také o verších českých nově vymyšlených o Libušiném soudu. Kdož pak mu takové věci, za kteréž bysme se styděti měli, tam poslal? Já aspoň to nerad vidím. Honosme se tím, co pravdivého máme a smyšlených věcí nechejmež těm, jenž nic staršího nemají.“ Mnohem více než posláním zlomku do Varšavy popuzen jest Dobrovský vydáním jeho v Kroku A. Jungmannem s výkladem od J.

---

*) Viz Krok I. 3. str. 49.

**) Viz „Vzájemné dopisy Jos. Dobrovského a V. Hanky“ v Čas. mus. 1870. str. 329.

Jungmanna. Vyhlašujeť Antonín Jungmann v „předmluvě“ se vší určitostí „Libušin soud“ za nejstarší pozůstatek někdejší literatury národní: „neboť, dí, odporuj kdo chce, nejstarší zlomek to jest nám známé české vzdělanosti.“ Slova takového na vlastním jeho poli neodvážil se posud proti Dobrovskému nikdo, i není se čemu diviti, že Dobrovský, činiv posud námitky jen ústně neb v listech přátelských, pustil se nyní do boje veřejného. Jakož té doby nebylo v Praze listu literárního, psával Dobrovský rozličné kratší zprávy a posudky literární nejvíce do časopisu vydávaného tehdy ve Vídni známým spisovatelem baronem Hormayerem,*) kdežto pojednání delší uveřejňoval ve Vídenských letopisech literárních.**) Dobrovský vystoupil proti soudu Libušinu jakožto člen výboru musejního, jenž — jakož výše řečeno — rukopis již dávno odsoudil, a vylíčiv, kterak podivně rukopis byl poslán hraběti Kolovratovi a položiv celý nemotorný přípis nejmenovaného zasílatele vyvodil z toho, kterak sám tento přípis jest makavým důkazem, že rukopisný zlomek jest podvržen nepouštěje se do jiných důkazů svého mínění a vyslovil na konec naději, že „od té chvíle nikdo nebude zlomek pokládati leč za zřejmý podvod nějakého šibala, jenž lehkověrné krajany své chtěl balamutiti.“

Autorita Dobrovského neodstrašila obhájců Libušina soudu od boje; povstal na obranu jeho přítel Hankův, Vácslav Svoboda Navarovský v témž listě, v němž učiněn byl útok. Svoboda hleděl Libušinu soudu mezi obecenstvem německým získati přátely tím, že před odpovědí položil pěkný překlad kaceřovaného zlomku, k němuž připojil poznámky k některým nesnadnějším místům i hleděl v odpovědi méně vyvraceti učených námitek a pochybností, než ukázati k zvláštnímu duchu starožitnému z básně vanoucímu, k síle a moci básnické a milé prostotě, ježto nedá se nijak vysvětliti, než skutečným stářím zlomků zavrhovaných.

---

*) „Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst“ vycházel třikrát za týden.

**) Wiener Jahrbücher der Literatur.

Dobrovský odbyl obranu Svobodovu krátkou odpovědí,*) napsal však nedlouho potom zevrubnou zprávu o Rakowieckého Pravdě ruské, v nížto všecky pochybnosti a námitky proti pravosti zlomků rukopisných zevrubně vyloživ domníval se, že tím věc na vždy odbyta.**)

I zdálo se opravdu, že mínění Dobrovského podrží vrch; aspoň veřejně nebylo slyšeti hlasu, jenž by se byl odvážil odporu proti slavnému mistru. Antonín Jungmann, na nějž se Dobrovský zvláště obořil pro zaslání rukopisu do Varšavy, napsal sice odpověď Dobrovskému, ale dal se od přátel přemluviti, že jí nevydal na veřejnost, aby hádka krom toho dosti prudká ještě neztrpčovala se, ježto Dobrovský v této příčině jevil se zvláště popudlivým a náruživým.***)

Josef Jungmann po celý čas urputného zápasu stál stranou, aniž uznával za prospěšné jíti na pomoc stísněným obhájcům soudu Libušina. Že útoky na drahocenné mu zlomky citu jeho dotýkaly se velmi bolestně, netřeba vykládati šíře; v listech ku příteli A. Markovi jsou toho stopy hluboké. Zvláště živá jest bolest jeho i trpkost v listě nedatovaném, patrně však z r. 1824., z doby nejtvrdšího boje pocházejícím: „Dnes mi pravil P. Zimmermann, že Dobrovský s Millauerem a Steinmannem †) (Němcem kovaným) vyšetřovali rukopis o Libuši a nalezli jej býti podvrženým. Steinmann chymicky shledal, že ta barva zelená ani 3 leta trvati nebude a Dobrovský shledal, že každé slovo a mluvení způsob odjinud čerpán, což on že ukázati hotov. Ubohý rukopis, ale i ubohá sláva Čechů, jestli takoví kritikové ji ohledávati budou, za několik set let uprou světu, že jsme tu kdy obývali Slované! — Co s těmi blázny? Máme jim odpověditi? čili pohrzeti nimi (sic)? — Museum vydá první svazek svých denníků (němec-

---

*) Vorläufige Antwort auf Herrn W. S. Ausfälle (v č. 79. Archivu 1824).

**) Wiener Jahrbücher der Literatur 27. Band str. 88—119.

***) Dle zevrubného vylíčení v „Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache" etc. str. 171.

†) Steinmann byl professorem chemie a té doby členem výboru, později i jednatelem při museum.

kých) a tam ta kletba vyjde." Když pak Dobrovský vydal první článek proti soudu Libušinu — v archivě Hormayerově — a V. Svoboda chystal se k odpovědi, tu zdálo se Jungmannovi, že nepřestane-li Dobrovský i on bude musiti „vylézti" a postaviti se do boje; píšeť té doby — dne 8. května 1824 — Janu Kollárovi: „(Dobrovský) v Archivu Hormayerově vydal anathema na ten Rkps. Fr. Svoboda mu odpoví, a nepřestane-li, musím i já vylézti, poněvadž mne jako přepiatého vlastence (což u nás tolik jest jako karbonář) vyhlašuje!" — Dobrovský v skutku nepřestal, ano učinil po odpovědi Svobodově útok mnohem opravdovější než kdy před tím, útok tak rozhodný, že rukopis na ten čas úplně pozbyl víry; než Jungmann ani tehdy nepodstoupil ho bojem.

Vysvětliti si jednání toto Jungmannovo můžeme jenom ze zvláštní sklíčenosti mysli, kteráž se za těch let v listech jeho jeví a o nížto i listy Čelakovského vydávají zřejmé svědectví. Jakási rozčilenost a úzkostlivost vzniklá z rozmanitých pověstí o všelikých úkladech a piklech protivníky mu strojených mluví zřetelně z mnohých jeho listů a pouštěti se do boje o předmět, jejž té doby veřejné mínění pokládalo za výmysl nějakého vlasteneckého podvodníka, o čemž pochybovati by mohl toliko přemrštěný vlastenec*), pokládal asi za popuzování svých skutečných i domnělých protivníků. V takových okolnostech zpravoval se zásadou dne 22. září 1824. v listu J. Kollárovi, ač za jinou příčinou vyslovenou: „Chciť všeho se varovati, co by nepřátelům mým proti mně zbraň do ruky podati mohlo." Že pak té doby již pokládal Dobrovského za nepřítele zarytého, toho důkazem jsou mnohá místa v listech jeho, zvláště pak list psaný A. Markovi dne 13. února 1823., kde mínění své o Dobrovském zevrubně vykládá: „Spravedlivé bylo pohnutí Vaše nad jednáním Do-

*) Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache krit. beleuchtet von Šafařík und Palacký na str. 171: „Die öffentliche Meinung in Böhmen bildete sich jetzt dahin aus, dass nur Hyperpatrioten noch an der Unechtheit dieses Fragments und an dem literarischen Betruge zweifeln könnten."

brovského,*) kterýž sobě jakž H—a (Hanka) dosvědčuje, též vůbec při sezení co Director Museum divně a neočekávaně počíná. Mýlili jsme se v tom člověku? — čili má on zvláštní příčiny toho jednání? Já vždy myslíval, že jest ne Čech, ale slawisirender Deutsche, a to tuším pravda. K čemu ona slova jeho: „der Bohemismus steckt den Leuten im Kopf!?“ k čemu ono P. Preslovi a mně za odpověď na jistá slovce v Logice: „Man soll von solchen Dingen nicht böhmisch schreiben.“ Bude tuším čím dále kyselejší, protože čím dále, tím více odpůrcův najde v mnohých svých výpovědech. Jeho Čech a největší kritika (?) zviklána jest rukopisem o Libuši, jeho mínění, že před křesťanstvím neuměli Slované čísti a psáti, již téměř vyvráceno, jeho prosodie — 17letá práce — v pochybu uvedena a t. d. Dosti příčin, aby se kyselil k oněm lidem, kteří nějaký podíl mají na odporném jemu mínění, zvláště ke mně od několika let nelaskav jest. Slovesnost mou nazval Ungeheuer a kde mohl, mne snížil. Já ale vše to pro veliké jeho zásluhy promíjel, abych ale i rozum svůj jako nebožtík Puchmayer jeho rozumu slepě podrobil, toho nemohu na sobě dovésti a pročež — nejdu k němu, zvláště že on od několika let u mne nebyl, až tu skrze tu pěknou odpověď Vám ondy poslanou. Avšak mne dá Bůh nikdo neodvrátí od slabého mého usilování o zachování a vzdělávání jazyka a národu mého a t. d.“

Maje tak hluboké přesvědčení, že Dobrovský mu nepřeje, nechtěl patrně ctihodného jinak kmeta drážditi obranou věci,

---

*) A. Marek chtěl prostřednictvím Dobrovského zjednati krajanům svým, měšťanům Turnovským povolení úřadův, aby mohli provozovati české hry. Dobrovský přijal k sobě úkol nesnadný, ale nepořídil ničeho, jak oznamuje Jungmann A. Markovi listem nedatovaným: „Včera teprvé navštívil mne — což (mezi námi) mne s jeho nevlídností onehdejší poněkud smířilo — a dal mi předběžnou zprávu, že se divadlo Turnovským nepovolí ani německé ani české, neboť prý řeči nebylo třeba jmenovati, jen věc. P. Nejv. Purkrabí pravil jemu, že mají poručení, zamezovati podobné podniknutí zvláště tam, kde není dohledu kraj-

v nížto Dobrovský kromě obyčeje svého jevil se velmi popudlivým.*) Žalostný tento boj neobnoven za živobytí Dobrovského na půdě domácí, ale nepěkný ohlas jeho dostal se za moře — do Angličan.

---

ských úřadů a t. d.“ Dobrovský přijímaje prosbu od Jungmanna zdržoval se velmi nad tím, že A. Marek na prosbu podepsal se, a ne měšťané Turnovští. Co by kromě toho v jednání Dobrovského v té příčině bylo bývalo příčinou nějakého pohnutí A. Markovi, z listů neviděti.

*) „Es wurde oft . . . die Bemerkung gemacht, dass der Streit über die Fragmente die letzten Jahre seines (Dobrovského) Lebens verbittert und er darin eine auffallend leidenschaftliche Heftigkeit an Tag gelegt habe, die seinem Character sonst ganz fremd war.“ Die aeltesten Denkmaeler etc. str. 173.

Hlava šestá.

Historie literatury české.

„Vydatel přítomného spisu pro sebe a k svému jediné poučení již okolo 1806. zbírku jakousi podlé jmen spisovatelů byl uspořádal, ale naděje se, že někdo z našinců u lepších pramenů sedící a za povoláním svým širší známost literatury mající něco dokonalejšího na světlo vydá, nemínil nikdy zbírky své, jejížto nedostatek dobře znamenal, na jevo vynesti.“ Těmito slovy Jungmann sám v předmluvě k historii literatury české (I. vyd.) vypravuje o počátku tohoto díla svého, o němž sice v dopisech ku přátelům nikde nezmiňuje se. Že však Jungmann s úmyslem spisovati historii literatury české nikterak se netajil, viděti z mluvnice J. Nejedlého r. 1809. vydané*), v nížto spisovatel na str. 411—429 položil „Krátké obsažení České literatury“; tam pak při jméně „Joz. Jungmann“ praví se: „složil básně mnohé, přeložil z anglického ztracený ráj Miltonův, jest ještě v rukopisu; z francouzského Atalu 1805., z řeckého Lucianova mnohá rozmlouvání, **spisuje literaturu českou obšírně v jazyku českém.**“

Jakož Nejedlý zprávy o tom musil dostati od Jungmanna samého, nesl se od té doby r. 1809. úmysl Jungmannův patrně výše, než by souditi bylo ze slov v předmluvě, výše dotčených, neměl totiž Jungmann dle slov J. Nejedlého na zřeteli nikterak sepsání díla pro sebe a k svému jediné poučení, nýbrž skládal obšírný spis pro veřejnost. Zdá se však, že předsevzetí toto návalem jiných prací, zvláště pak

*) Practische böhmische Grammatik für Deutsche. 2. Auflage. Prag 1809.

nekonečným dílem, slovníkem českým, později pak po přestěhování se do Prahy i skládáním „Slovesnosti" v pozadí se octlo, až náhoda povzbudila ho ku provedení díla dávno počatého. Slovútný učenec polský Bohumil Linde, chtě vylíčiti krajanům svým nenáhle obraz všech literatur slovanských obrátil se v prosinci r. 1822. k Jungmannovi žádaje ho, aby mu byl nápomocen při skládaní spisu o literatuře české. Byltě Jungmann s Lindem,*) jakož vyloženo výše, ve spojení literárním již několik let prohlížeje bedlivě polský slovník, jejž mu Linde za tímto účelem poslal; v témž listě, jímžto prosí Jungmanna za pomoc k historii literatury české, děkuje mu vřele z toho, že v prohlížení jeho slovníku jest vytrvalý a neunavený. Dokonav tehdy právě překlad polský spisu „přítele svého" Gréče v Petrohradě „pokus historie literatury ruské" Linde hodlal se pustiti do spisování dějin literatury české, k nížto se mu však nedostávalo naprosto pramenů, kromě tří spisů Dobrovského — jeho historii literatury měl toliko u vydání 1792. — byly mu po ruce toliko některé drobnosti. Prosil tedy Jungmanna i jiných spisovatelů, aby mu při práci této pomáhali. Jakož útlocitý Jungmann za to měl, že učenci polskému „vděčností povinnovat" jest — z darování slovníka a jak se zdá i jiných služeb přátelských —: chtěl se mu zavděčiti a svou zásobou z oboru historie literární mu posloužiti. Doplňoval tedy sbírky své do poslední doby v témž způsobě, v němžto od prvopočátku byla sestavována, dle spisovatelův. Tu však dostalo se mu do rukou dílo Gréčovo, polsky vzdělané B. Lindem, jehož složení tak se mu zalíbilo, že jal se spis svůj zúplna dle vzoru jeho předělávati něco přidávaje, mnohem více vynechávaje. Gréč totiž oddělil zprávy politicko-historické od dějův jazyka a přehled literatury od spisův vlastních, což provedl Jungmann celkem dle jeho vzoru v tom jednak od něho odstoupiv, že spisův neuvádí pode jmény spisovatelů, anobrž podlé předmětů, jména pak spisovatelů klade vzadu odvolávaje se

*) Viz přílohu S.

při nich k číslům knih jimi složených, čím hleděl spojiti prospěch obojího pořádku, dle spisovatelův i dle předmětův.

Zdá se, že Jungmann dostav listu Lindova dal se hned do práce — doplňování starých zásob; soudíme tak z místa v listě dne 11. února 1823. příteli Markovi psaného, z něhož vychází zřejmě na jevo úmysl Jungmannův sepsati historii literatury české. „Linde ve Varšavě všech Slovanů literaturu Polákům chystá. Čas jest, abychom my alespoň své jim podali celé.“

O pět měsíců později dostala se mu do rukou kniha Gréčova, kteráž posavadní plán jeho proměnila; píšeť dne 17. července t. r. Markovi: „Gréčova literatura jest výborná, mám ji zde na 8 dní od P. Rady Keppena z Vídně.“

Od té chvíle nečiní r. 1823 další zmínky o spisování historie literatury; teprvé v létě r. 1824. potkáváme se opět s tímto dílem v listě Markovi — dne 9. července — i viděti, že Jungmann v poslední době historii literatury měl na péči, ač díla jakousi náhodou mu uloženého a od hlavního úkolu jej odvracejícího již by se byl rád zhostil. „Pospíchám (ač nemá se pospíchati v takových věcech) literaturu dokončiti, protože mne již mrzí.“

Nicméně nejtvrdší kus práce vykonal po tomto vyznání a sice v prázdninách, to jest v měsících září a říjnu téhož roku. Prohlédl totiž katalog knih českých v universitní*) bibliotéce Pražské, nahlížeje při tom bezprostředně v mnohé knihy tam chované, v čemž že mu úředníci této bibliotéky P. Jan V. Zimmermann a Norbert Vaněk, oba známí spisovatelé čeští, ochotně pomáhali, vděčně uznává. „Já jsem všechen na tom,“ píše dne 5. října 1824. A. Markovi, „abych dohotovil literaturu, srovnávaje katalog v bibliotéce veřejné. Jest to suchá, krušná práce a tudy potřeba zapomenouti jí v sladké rozmluvě.“

---

*) Tomuto „špatnému“ katalogu, sestavenému skriptorem Zimmermannem přičítá J. J. Hanuš mnohé chyby v „hist. lit.“ Jungmannově. Viz „Dodavky a doplňky k Jungmannově Historii lit. české“ II. str. 3 a j.

Kromě toho záležela práce Jungmannova při historii literatury v soudném vybírání a sestavování toho, co posavadní badatelé v té příčině na světlo vynesli. Zdrojem nejhojnějším v době starší byla mu historie literatury Dobrovským německy sepsaná, ježto však nesahala dále, než do r. 1526. Jungmann sám v předmluvě praví přímo, že „znamenitější části její do slova přeložil.“ Dobrovský půjčil mu též Pelzlův rukopis „sepsání knih v českém jazyku tištěných od r. 1475. do 1798.“ Rovněž tak Jungmann užil rukopisního seznamu knih českých v cís. bibliotéce Vídenské se nacházejících, sepsaného slovutným Kopitarem jakož i J. Zlobického, Vídenského někdy professora řeči a literatury české, zásoby k literatuře české sahající do r. 1804.

Dílo Jungmannovo nabylo rozsáhlosti, které se původce sám jaksi lekal; obával se, že nenajde se nakladatel. „Nyní jen,“ píše dne 21. října 1824. Markovi, „kterak propustiti ten balík censurou a presem. Některému tiskaři to vše daruji, vezme-li to který.“ Co se zvláště nesnází s censurou týče, vyslovuje již dříve — dne 9. července — obávaní, aby nepotkalo spis jeho neštěstí. „Nevím, jakého mrzáka mi P. Zimmermann z ní udělá, nějaký oud on ovšem utne.“

Poslední toto obávaní nevyplnilo se. Nenalézáme aspoň nižádné stopy v listech Jungmannových, že by literatura byla měla zápasiti s libovůlí censorskou; ano sluší uznati, že mnohé dosti přímé, ba ostré slovo propuštěno.

Nakladatele Jungmann nenalezl, ač nemůžeme ani říci, hledal-li jakého. Vydal dílo nákladem svým.*)

Byl to první úplný obraz literatury české jazykem českým vylíčený. Jungmann sám věděl ovšem, že kniha jeho — berouc slova přísně — není tím, zač ji titul vydává, totiž historií literatury; ovšem pak že spis jeho jest vlastně

*) Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka. Prací Josefa Jungmanna, doktora filosofie a professora humanitního. V Praze. Písmem Antonína Straširypky. 1825.

bibliografií českou s výklady historickými a literárními. Píšeť o tom střízlivě a s jakousi resignací příteli Markovi dne 21. října 1824.: „Tyto prázdniny jsem celé obětoval dohotovení své literatury, mám-li tím jménem zváti pořad knih podlé věcí a let sestavených s nějakým předslovím. Dále jíti čas nepozvoluje, ani lidská vášeň, ani objem mimo nadání větší.“

Než dílo Jungmannovo vyplnilo úkol velmi důležitý. Literární ruch od několika let utěšeně se vzmáhající vyhledával nevyhnutelně, aby mladistvým dělníkům na roli literární dostalo se povzbuzení, rady a posily úplným přehledem toho, co v jazyku českém po mnohá století vykonáno; posud nemohl, leč kdo sbíral vědomosti dlouhým studium, zjednati jakýs takýs obraz české literatury. Jak veliká byla v té příčině nevědomost obecenstva, Jungmann sám v předmluvě k dílu svému ukazuje. „Jsou, kdož posud tím nejvíce český jazyk porážeti usilují, že v něm nižádné literatury není; jsou naproti tomu, kdož spisovatele na kopy a na sta počítajíce literaturu naši rádi by s bohatými literaturami květoucích národů v rovnováhu položili.“

Kterak spis zejména mladému spisovatelstvu byl vhod, to stručně a jadrně vyslovuje F. L. Čelakovský v listě dne 28. března 1825. příteli J. V. Kamarýtovi: „Bůh posilň Jungmanna, aby (historie literatury) již byla venku, ta mnohým mozky otevře, anto ani my, kteří se s literaturou zanášíme, ani o polovici jsme nevěděli.“

Než nebyli všickni čtenáři tak vděčni, jako mladistvý ctitel neunaveného spisovatele. Nejednomu spisovateli zdálo se, že jeho zásluhy nedošly dostatečné pochvaly, i hněvali se na spisovatele.*)

Jan Nejedlý, jehož stín Jungmann na všech cestách

*) J. Jungmann píše J. L. Zieglerovi dne 13. února 1826: „Pan Št. [Štěpánek?], jehož zásluhy já zajisté vysoko cením, uražen (prý), že jsem jeho v literatuře dosti nechválil; ale to neměla býti chvála, nébrž jen katalog soustavný.“

svých v zápětí spatřoval, vytýkal se stolice učitelské Jungmannovi, že jest lehkověrný a nemá ničeho nového.*)

Než podobné hlasy v soukromí pronešené nemohly hrubě ublížiti záslužnému dílu aniž nadvážiti mínění a soudův příznivých od přátel literárních ho docházejících. Mocněji dotkl se Jungmanna hlas muže, jenž té doby právem pokládán za nejdůkladnějšího znalce literatury české, a jehož slovo o podobných věcech přijímalo se tehdy s úctou před tím a po tom u nás nevídanou — hlas Josefa Dobrovského.

Vyložili jsme již, kterak se stalo, že Jungmann Dobrovského, jenž mu před tím byl mistrem vysoce váženým a příznivcem velmi ochotným, pokládal později za jednoho z úhlavních nepřátel dávaje mu místo hned podlé J. Nejedlého. Nechuť tato jeví se i v jeho historii literatury dosti zřetelně. Ježto jiným mužům o literaturu českou zvláště zasloužilým dává všeliká pochvalná epitheta nazývaje n. p. Pelzla „o literaturu a historii českou vysoce zasloužilým“ nedostalo se Dobrovskému nižádného čestného názvu, ač jeho zásluhy o literaturu českou vysoko se vznesly nad Pelclovy. Pominouce některých míst méně patrných ukazujeme toliko k str. 493, kde se nechuť k Dobrovskému jeví způsobem velmi žalostným.

Jungmann líče rozdvojení jazyka spisovního koncem předešlého století na Slovensku Ant. Bernolákem způsobené vinu toho sčítá na Dobrovského. Vypravuje, kterak Bernolák a všickni skoro druhové jeho „studovali v Prešpurce tím časem, když Dobrovský rektorem byl Hradištského seminarium. Mezi učiteli a žáky obojí (sic) semináře vzniklo jakési

---

*) V témž listu Zieglerovi píše Jungmann: „P. N. odsoudil mne jako lehkověrného a nic nového nemajícího; avšak nic netvrdím, čehož bych dokázati nemohl neb nedokázal; své pak osobní domysly střídmě jsem pronesl; nového pak historie vlastně nic obsahovati nemá (!), sice by nebyla historie. Z toho ráčíte viděti, že mne Vaše jakáž takáž spokojenosť s mým dílem velmi těšiti musí a t. d.“ Sluší doložiti, že Ziegler, jsa tehdy professorem v biskupském semináři v Hradci Králové, o rozšíření knihy Jungmannovy horlivě pečoval.

horlení o přednost. Bernolák na tom stál, že nalezl v Prešpurce slovenskou biblí (Rkp.), kterou v předmluvě k své grammatice slovácké (sic) nazývá Codicem slavobohemicum. Dobrovský vydávaje tehdáž svůj Magazin (něm.) pravil v 3. částce jeho, že má býti codicem bohemicum a přidal ta slova: „Někteří mají ten zlý obyčej, že nerozeznávají slovanských dialektů již nyní určitých a svá jména majících, a těm jest slovansky a česky jedno.“ To čelilo vlastně proti Zlobickému, který mu latinskou zprávu o té biblí zaslal a ji slavonicum Ms. codicem jmenoval; ale to pobodlo seminaristy prešpurské k oddělení se od české literatury a k vydání knih v sprostém slováckém nářečí od r. 1790. až do dneška k nenabyté obojích škodě.“

Nesnadno vysvětliti si, jak mohl střízlivý Jungmann tuto zmatenou povídku položiti do vážného spisu svého. Nestaloť se zajisté odtržení se Slováků od spisovní češtiny jedním rázem, aniž jest Bernolák první, jenž na místě forem českých jal se užívati slovenských; již v první polovici předešlého století jevily se snahy povýšiti slovenčinu za jazyk spisovní. I Bernolák kráčel tímto směrem, jemuž grammatikou výše dotčenou položil pevnější základ. Zmíniv se o Dobrovský o knize té nemohl teprvé způsobiti rozdvojení, jehožto kniha Bernolákova byla již horlivou hlasatelkou.

Podivné toto místo, jehož jalovost Jungmann později sám tím zřejmě uznal, že je v druhém vydání literatury zúplna vypustil, musilo ovšem nemile hnouti myslí Dobrovského a není se čemu diviti, přistoupilli ku posouzení knihy Jungmannovy s rozdrážděností.

Zevrubná kritika Dobrovského vytištěna jest v literárním listě Vídenském*), v němž nejeden důležitý článek byl již před tím uložil. Kritika Jungmannovy historie literatury podána byla zároveň s kritikou německého díla Šafaříkova o dějinách všech literatur slovanských. Starý soudce vedl si tu

---

*) Jahrbücher der Literatur 1827 Januar—März. Wien.

způsobem svým již od půl století známým: maje na zřeteli požadavky vědy vynášel přísný soud nehledě hrubě nesnází, s nimiž spisovateli bylo zápasiti. *)

Dobrovský uznával ochotně, že Jungmann vykonal práci krušnou a sebral s vytrvalou pilností tolik materialií, že mohl ve spise svém zaznamenati neméně než 5273 kusy, mezi nimiž prý ovšem jednotlivá kázaní, modlitby, patenty, listy novin, kalendáře, písničky, malé články v časopisech. Nedá, prý, se nikterak zapříti, že spisovatel úsilovně sbíral zásoby a je systematicky sestavoval, ale dají se, prý, nalezti mnohé stopy, že přílišně spěchal při skládaní díla. Při prvním pokuse nebylo, prý, ovšem nikterak očekávati, že všecko se vyváží; ale důležitého díla nebude, prý, nikdo snadno zde pohřešovati, ačkoli, prý, v seznamu jména některých spisovatelů českých scházejí zúplna.

Úvod tento byl na Dobrovského velmi mírný: uznávaje veliké nesnáze díla vykonaného nešetřil chvály pilnosti a vytrvalosti spisovatelově, a vyčítal-li dílu jeho, že jeví stopy přílišného spěchu, předešel Jungmann tuto výtku sám upřímným v té příčině vyznáním v listě Markovi svrchu dotčeném.

Mnohem důtklivější jsou slova Dobrovského, an Jungmannovi vytýká, že v úvodu se potkal s tvrzeními a domněnkami, které prý spisovateli mohlo vnuknouti toliko přemrštěné

*) Velmi jemně, ač tím důrazněji vytýká velebenému mistru svému tento příkrý způsob kritiky slavný učenec polský Linde, an píše 18. června 1813. Dobrovskému: „Eben so herzlich danke ich Ihnen auch für die mir mitgetheilte gründliche Rezension meines Werkes aus den österr. Annalen. Ich finde sie sehr belehrend und so wie sie nur von einem solchen Meister kommen konnte. Doch ist es vielleicht gut, dass sie mir so spät erst, nachdem ich bereits den sechsten und letzten Band drucke, in die Hände gekommen ist. Gleich beim Anfang meines Unternehmens würde ich vielleicht nicht Aufmunterung genug darin gefunden haben und diess scheinen auch Euer Wohlgeboren selbst in Ihrer gütigen Zuschrift zu besorgen. Aufrichtig zu reden wünschte ich wohl, dass die freundschaftliche Humanität Ihres Briefes mehr in jener Rezension vorherrschte.“

zalíbení ve všem, co může Slovanům býti k oslavě; sem počítá tvrzení Jungmannovo, že Slované pohanští měli již „časopočet“ a „může býti i písmo“; neméně určitě zamítá domněnku, že by jméno Vendů, Antů pocházelo od Indů a Perun od Bramy.

S velikou určitostí vyslovuje dále mínění své o Libušině soudě. Jungmann vyjádřil se ve spise svém proti Dobrovskému se vší určitostí, že rukopis Libušina soudu jest pravý.*) Tak určitě vysloveného odporu proti mínění svému nemohl arci snésti Dobrovský, jemuž se tu krom toho vytýkalo, že vyhlašuje rukopis za podvržený jaksi z osobních příčin, ježto některým jeho domněnkám historickým na odpor stojí. Rozhorleně volá tu Dobrovský: „Chce-li se více víry přikládati k výpovědem člověka nejmenovaného, světa se štítícího, než k důvodům filologickým a historickým, přivede jiný podvodník na potupu kritickému vzdělávaní dějin českých i proroctví Libušino a zákony Přemyslovy aneb snad i Čechův pochod z Indie brzo na světlo moha se nadíti, že nalezne lehkověrné obhájce výmyslův svých.“

Po této prudké apostrofě pouští se do vytýkaní četných omylův ve spise, v němž ovšem jeví se nevšední jeho znalost věci: pominouce všech ostatních dotkneme se jediné chyby vytčené, jakožto charakteristické, že totiž letopisové Trojanští nejsou historie, nýbrž román, jakož z chyb jazykových osudné to nelzelo.

Kritika Dobrovského, sama sebou kromě mírného začátku ostrá, dotýkala se mysli Jungmannovy zvláště tím velmi bolestně, že se mu vytýkalo přemrštěné vlastenectví, přílišná láska ke všemu slovanskému. Vida kolem sebe samé nástrahy policejní vykládal si každé slovo podobného znění za útok na osobu i na postavení své úřední.

---

*) „P. Dobrovský, jehož některým domněnkám historickým tento Rkp. na odpor stojí, jej za podvržený vyhlásil (v. Archiv der Geschichte etc. 1824 April), ale zajisté nedůvodně.“ Hist lit. české etc. str. 25.

Ano kritika Dobrovského rozčilovala Jungmanna ještě dříve, než spatřila světlo světa. Za maloměstských poměrů tehdy v Praze panujících Jungmann dověděl se záhy, že Dobrovský se chystá na jeho literaturu a sice palicí*), i porozumíme tomu snadno, kterak očekávaje mnoho měsícův hrozného soudu octl se Jungmann v neobyčejné rozčilenosti mysli a když posléze přišla kritika, skutečně nebyl s to, aby ji zcela klidně uvážil.

Napsal odpověď k této kritice i podal redaktoru časopisu musejního, v němž měla býti vytištěna. Jakož časopis musejní byl vlastním orgánem společnosti musejní, jejížto zprávy Dobrovský byl předním účastníkem, redaktor časopisu Fr. Palacký nemoha bez přivolení jeho přijíti jí do listu předložil ji Dobrovskému. Dobrovský pak sice svolil, aby byla vytištěna, ale listem psaným V. Hankovi nabídl Jungmannovi „mír“, kterýž se ovšem podobal k úplné kapitulací. „Panu Jungmannovi, jehož horlivost o literaturu naši jsem v recensí jeho historie literatury uznal, má se vyložiti, že bych jeho dílo s mnohem větší přísností byl mohl posuzovati, že bych recensí byl zcela nechal, kdyby mne z Vídně nebyli několikrát vyzývali; že jsem mu ochotně půjčil Pelzlův seznam; své vlastní poznámky k dalšímu sepsání své historie že bych byl musil teprvé pracně shledávati a že jsem za to ani žádán nebyl; že jest docela nepravdivé, jako bych byl vysloveným úsudkem Slováky k tomu přivedl, že se od nás odtrhli; co Jenský list literární o tom praví, že mně jest docela neznámo. Že by mu nemohlo býti ke cti, aby své citlivosti takovými ranami postrannými ulevoval. Že bych docela dobře k každému (NB. každému) kusu jeho výčitek mně činěných mohl a musil odpověděti naděje se, že obecenstvo (čtenáře české) přesvědčím, že nemá pravdu, aspoň

*) Čteme v listě Josefovice Jungmanna A. Markovi dne 21. června (bez roku, ale musí býti patrně 1826.): „Dobrovský se chystá na Šafaříka a na Otce mého s ukrutnou kritikou, totiž s palicí.“ A dne 11. července 1826. píše témuž: „Kritika p. Dobrovského na Otcovu a Šafaříkovu literaturu již je do některého něm. journálu zaslána.“

že jej uražená — jak se domnívá — citlivost oslepila, aby mým slovům dával jiný smysl. Že by další vedení rozepře nebylo ku poučení a povznešení čtenářův. Že bych proti přijetí jeho důtky do časopisu mohl učiniti představení u výboru, že však tohoto prostředku nechci užívati; aniž hodlám překážeti p. Palackému, aby nepřijímal důtky i bez mé odpovědi. Že by i censura mnohé musila přetrhnouti; že jenom z lásky ku pokoji sobě přeji, aby p. Jungmann článek svůj, pokud se mne týče, vzal nazpět a nezavdával podnětu k úvahám, které by mu jistě musily býti nemilé." *)

Hanka vykonal úřad prostředničí mezi učitelem svým Dobrovským a přítelem Jungmannem docela šťastně. „Hanka domlouval mi," píše Jungmann dne 10. listopadu 1827. Janu Kollárovi, „abych se s ním nedával u veřejný boj; já znaje hrubost jeho rád jsem ustoupil a pohanění na sobě nechal odpověď zmařiv."

Ustoupením tímto osvědčila se mírumilovnost Jungmannova, ač nemůžeme přisvědčiti slovům jeho, že by byl „pohanění na sobě nechal." Kromě výčitky, že se dává někdy v úsudcích másti přílišnou láskou ke všemu slovanskému, nebylo v celé recensí Dobrovského ničeho, čím by jeho mravních povah byl se dotkl; že pak tato výčitka Jungmannově neporušené pověsti nemohla ublížiti v očích obecenstva českého ani jinoslovanského, o tom nebude pochybnosti. Co pak se týkalo chyb a nedostatků Dobrovským spisu jeho vytýkaných, mohl Jungmann slušně přestati na tom, co o té stránce pověděl Fr. Palacký:**) „Prof. Jungmann musel by nebýti člověkem, kdyby hned v prvním pokušení se o tak velké a pracné dílo byl měl ouplné dokonalosti dosíci. O tom však jistě přesvědčen jsem, že i žádný z nás, buď kdo buď, téhož by byl nedosáhl. Mnozí literatoři byli by v tom neb onom zvláštním datum té neb oné chybě se vyhnuli: v celosti každý

*) Zanímavý list tento, jehož nadpis „Vorschlag zum Frieden" bez datum, vytištěn jest p. Vrťátkem Čas. mus. 1870. str. 340.

**) V čas. č. mus. 1827. sv. I. str. 132, II. str. 144, III. 137. jest posudek historie lit. české od F. Palackého.

byl by některé mezery a nedostatky pozůstavil, protože žádnému nelze samému všecky skrejše prohlédnouti, kde ještě jaký český spis, jaká literní zpráva dosavad neznámá vězí.“ I uznává ochotně, že Jungmann „prací touto znamenitě rozmnožil veliké zásluhy své o literaturu naši.“

Aby pak k opravení a doplnění důležitého díla napomáhal, Palacký jakožto redaktor časopisu musejního vybízel všecky spisovatele, aby v tomto listě skládali všeliké zprávy, které by mohly sloužiti k doplnění známostí literatury naší, i činí sám začátek tím, že uvádí spisy, ježto nalezl od té doby, co Jungmann knihu svou vydal.

Po vydání prvního svazku časopisu musejního, v němž tato recensí byla vytištěna, došla Palackého kritika Dobrovského ve Vídenských letopisech literních. Uznávaje „učenost, důvodnost a zevrubnost velikého znatele literatury naší prozrazující“, Palacký položil důležitější opravy a přídavky nejmenovaného recensenta do musejníka, hodlaje postaviti tam každou zprávu, jížto by se známost literatury opravila a doplnila. Vynechav všeho, co nebylo přísně věcného, vyňal z recensí Dobrovského všecky skutečné opravy a doplňky spisu Jungmannova i končí úvahy své o něm takto: „Veliká cena knihy té pro nás a zásluhy spisovatele každému, kdo ji do rukou pojme, zjevněji vůči se staví, než aby pochvaly mé k tomu potřebí bylo. Krátký obsah historie národu osvícení a jazyka všude, zvláště v oddělení sedmém s velikou pilností z dobrých pramenů sebrán a šťastně sestaven jest; v přehledu spisů nechybí nižádná důležitější kniha, aspoň v počtu tištěných; že v poznamenání rukopisů táž ouplnost není, to sama věci přirozenost s sebou nese. Litovati jest, že p. Spis. soud svůj o zdařilosti a vnitřní ceně spisů od něho poznamenaných tak zřídka vynáší.“

Konečně slibuje recensent, že v příštích svazcích bude dávati „poznamenání a opravy ke spisu p. Jung., které jej od některých literatorů již došly aneb ještě dojdou.“

Sluší uznati, že časopis musejní důležité dílo uvítal velmi důstojně. Čině plnou měrou spravedlnost vytrvalé

pilnosti a snaze vlastenecké, ježto je na světlo vynesly, hleděl seč byl napomáhati k zdokonalení spisu.

Nicméně nebyl Jungmann ani touto recensí mile dojat. Cítil příliš bolestně osten kritiky Dobrovského, aby mohl klidně uvážiti a oceniti úvahu, v nížto ona kritika uznávala se za učenou, důvodnou a zevrubnou. A tak šetrná a vděčná kritika Palackého stala se jednou z předních příčin, které mysl Jungmannovu odvracely od F. Palackého, což ovšem netrvalo déle, než častějším obcováním výtečné jeho vlastnosti poznal.*) Samo pak jméno Dobrovského budilo v něm od té doby tak trpké myšlénky, že v listě J. Kollárovi 3. ledna 1828. píše zcela přímě: „Nepřeji nikomu škody, ale kdyby Dobrovskému někdo jiný jeho plody podobným způsobem tříbil, jak on jiné tříbí, vždy bych tajně se těšil, třeba to drobátko nekřesťansky znělo.“

Podobného uspokojení dostalo se Jungmannovi posudkem došlým z krajiny zámořské sepsaným jazykem, v němž o literních věcech českých od vzkříšení nového života duševního u nás posud nebývalo psáno — posudkem Angličana Johna Bowringa. Vzácný tento muž znalý všech důležitějších jazyků evropských a nejednoho mimo-evropského a horlivý přítel různých literatur všímal si záhy i jazyků a literatur slovanských; Pavel Josef Šafařík, tehdy professor v Novém Sadě, jenž mu v poznání věcí jihoslovanských byl nápomocen, obrátil zřetel jeho i k rukopisu Kralodvorskému a tím k literatuře české. Dostávaje pak od F. L. Čelakovského,

*) Nelibost Jungmannova vysvítá zejména z tohoto místa v listě jeho J. Kollárovi dne 10. listopadu 1827.: „Já nevelike štěstí mám v jeho (Palackého) spisu (totiž v časopise musejním). První mou maličkost o klassičnosti tak mi ostříhal, že docela jiný cit v čtenáři působiti musí, než by měla. Dále ve své sice laskavé kritice na mou Literaturu uměstil (ovšem zmírněný) posudek jí od Dobrovského, kterýž v Jahrb. der Lit. mne a P. Šaffaříka dosti jizlivě dotekl. Mou maličkou odpověď do Musejníka podanou dal (jinak arci v svých okolnostech nemohl) Dobrovskému nejprvé k posouzení, máli ji vydati. Ten stařec sice to dovolil, ale psal P. Hankovi, že vyjde-li, on na každé slovo odpoví a tak, že mne to mrzeti zajisté bude. Hanka domlouval mi atd.“

s nímž vešel ve spojení dopisováním, potřebných materialií, napsal do časopisu věnovaného cizím literaturám *) delší článek o spise Jungmannově, v němžto hleděl krajanům svým věcí českých zúplna neznalým dáti ač stručný, však jasný přehled dějin českých a nejnovějšího snažení literárního. Že úsudek jeho vykládaný obecenstvu nemajícímu sebe menších vědomostí o národě českém nemohl se pouštěti do hlubšího rozboru učeného spisu, netřeba dokládati; uměl však případně ukázati krajanům svým, jak zanímavé i důležité jsou dějiny české. „Toto dílo," praví, „obsahuje seznam více než patnácti set spisovatelů českých, z nichž každý svého času přičinil něco k zvelebení národu svého — ale sotva které jméno doneslo se do této země, sotva které uniklo onoho vítězného zapomenutí, které dá tak zřídka které pověsti vznášeti se vítězoslavně nad vlnami. Ze jmen národům milých a ctihodných spočítají se brzo ona, která společný hlas pokolení lidského vychvacuje z temnosti. Ne snad že by Čechy nebyly zplodily dosti slavných mužů: nebo jména Jana Husa, Jeronyma Pražského a hrdinného Jana Žižky ujímají v dějinách evropských místo znamenité."

„Spisovatel historie literatury české jest rozumný a schopný muž, jenž netoliko rozmnožil literní poklady a ušlechtil vkus země své několika výtečnými překlady a některými skladbami původními značné ceny, ale vyskoumal všecky skrýše české literatury: nižádná část neušla jeho pracovité bdělosti — a můžeme hledati poučení v jeho spise s plnou důvěrou, že ničeho neopominul, co učená píle může vykonati."

K konci obrací se důmyslný Angličan proti slovům, která Jungmann v pojednání „o klassičnosti literatury" v časopise musejním položeném pronesl o budoucnosti literatury české. Vida kolem sebe známky vzmáhající se germanisace, jížto se sám lid již dobrovolně a ochotně podával, Jungmann pouštěl téměř naději v zachování jazyka českého. Proti zoufalým jeho slovům ozval se důmyslný Angličan rozhodně. „Nedíváme se tak smutně literatuře české. Vzniká znova silná

*) The Foreign Quarterley Review.

a jadrná a zachování její nezáleží na úmyslech a dekretech jiných lidí, nýbrž na vlastenectví a přičinlivosti Čechů samých.“

Dokazuje pak světle, že poněmčovací snahy vládní musí vésti k konci opačnému. „V takovém zápase proti citu národnímu vláda musí býti na jisto poražena a resultát jeho byl, jakož jsme viděli, nikoli potlačení jazyka českého, nýbrž zbuzení vroucnější náklonnosti k němu. Rakouská vláda učinila podobný pokus v Uhřích a s podobnými výpadky. Květy vyrůstající na slovanské a maďarské větvi jsou občerstvovány a okrašlovány tím, že zalívaly se vodami zármutku.“

Svobodný Brit vykojený řízením svézprávným hlásal tu otcům našim učení o důvěře v sebe: „Pomozte si sami a Bůh vám pomůže.“ Památné toto pojednání ušlechtilého Angličana má však i stránku, kteráž vnitřní spor český přenesla na půdu cizí a podnes bolestně dojímá srdce upřímného Čecha. V stručném přehledu Bowringově dostalo se všem, o nichžto učiněna zmínka, vrchovaté chvály; jediný muž postaven jest do stínu a sice ten, jenž bystrým duchem nejhloub vnikl do svatyně jazyka českého a dějiny literatury české v době starší nejplatněji vzdělával — Josef Dobrovský. Otec slavistiky stržen jest s vysokého místa, na němž v mínění všech vzdělaných Slovanů stál, a postaven níže Kopitara. „Ze všech spisovatelů o jazycích slovanských,“ praví Bowring, „učený Dr. Kopitar, císařský bibliotékář (sic) ve Vídni, vykonal věci nejplatnější službu. Klidný a filosofický v soudě svém, rozmanité učenosti, bystré chápavosti, neunavené pilnosti a nepochybných schopností napomáhal spisy a snahami svými ku povzbuzování všeho výtečného, k vyvrácení všeho mylného, k utišení náruživé nadšenosti přemrštěného vlastenectví a ku postavení a utvrzení literatury slovanské na základě zdravé a soudné kritiky.“

Po této nadšené pochvale zní konečný úsudek o Dobrovském velmi suše a střízlivě: „Cokoli píše Dobrovský, oplývá učeností, ačkoli kritické a filosofické jeho zásluhy nerovnají se snad jeho vědomostem.“ *)

*) „Everything Dobrovsky writes is pregnant with erudition, though his critical and philosophical merits are perhaps not on a level with his knowledge,“ str. 2.

Kterak tato slova, jimiž patriarcha slovanský vyhlášen jest za člověka učeného, ale prázdného soudnosti kritické, dojala sedmdesátipětiletého Dobrovského, toho živým svědectvím jsou dopisy jeho Hankovi z té doby. Jsa hluboce uražen u vědomí zásluh svých o vědu českou a slovanskou volá: „Kdo jest asi onen zrádce, lhář a Jidáš, jenž mne Bowringovi tak hanebně vylíčil a kritiku i filosofii mně upírá?“ *)

Abychom této rozdrážděnosti velikého učence porozuměli, musíme si připomenouti, že již téměř od půl století pokládán byl u všech národů slovanských za přední, beze vší pochybnosti nejvyšší autoritu u věcech jazykových a že takovým způsobem jako John Bowring nepsal o něm před tím nikdo. Ano tak veliká byla vážnost jména jeho, že by na půdě domácí nikdo nebyl opovážil se vydati podobný o něm soud na světlo s podpisem svým. Tím mocněji musilo jím pohnouti, když úsudek zřejmě nespravedlivý pronešen jest ve vzdálené cizině mužem, jenž přese všeliké studie literatury evropské nebyl nikterak oprávněn souditi o tom před obecenstvem, z něhož snad ani jediný nerozuměl věci, o které se tu rozhodovalo.

Zdá se, že sám Kopitar, jenž se vždy nazýval přítelem Dobrovského, cítil, kterak oslavování jeho osoby na újmu Dobrovského vrhá naň nepříznivé světlo a že i přemýšlel, kterak by se poněkud napravilo, čím Dobrovskému ukřivdilo se. **) Ale smrt Dobrovského učinila po několika měsících podobné snažení marným.

Jediného dostiučinění dostalo se uraženému kmetu ještě za živobytí v časopise musejním. Fr. Palacký, jenž všelikých sporů malicherných a zvláště osobních třenic zůstával vzdálen,

---

*) Viz časopis mus. r. 1870., kde na str. 335, 336, 337 a 338 vytištěny jsou dopisy Dobrovského Hankovi v této příčině péčí p. Vrťátka.

**) Viděti to z místa v listě Dobrovského V. Hankovi dne 30. srpna 1828: „Jak by se to mohlo poněkud napraviti, pan Kopitar, jehožto zde očekávám, Vám psáti bude.“ Čas. mus. 1870 str. 337.

povšiml si v časopise musejním zanímavých pojednání anglických o literatuře české i dal o nich čtenářům dosti zevrubnou zprávu. Uznávaje pak ochotně, kterak p. Bowring s velikou pilností celý obor staré a nové literatury české přehlédnouti a cizozemcům ve známost uvésti se snažil, dokládá ovšem ihned, že dílo nemohlo býti beze všech omylů a poblouzení, vytýkaje zejména: „Hned na počátku pojednání svého mluvě o tom, co pp. Jungmann, Šafařík, Kopitar a Dobrovský k důvodní známosti řeči a literatury Slovanské v zemích těchto zjednali, zdá se nám, že práce posledního, kterémuž beze vší pochybnosti a odpornosti přednost mezi všemi toho druhu spisovateli náleží, ne veskrz podlé zásluhy jeho se cení.“ *)

Tak napravil časopis musejní, čím ukřivdilo se vysoce zasloužilému tvůrci nauky slovanské.

*) Viz čas. mus. 1828. sv. II 133 a t. d. a sv. III. 132 a t. d.

Hlava sedmá.

Časopis musejní. Jungmannovo účastenství při něm. Založení sboru musejního pro řeč a literaturu českou. Založení Matice České.

Zatím museum národní, ježto při založení svém zdálo se býti nadšeným vlastencům jakousi dennicí vycházející ubohé literatuře české, nenaplňovalo nikterak skvělých nadějí, ano snášejíc a ukládajíc české poklady přírodní i historické nevšímalo si téměř nově zkvétající role literní v Čechách. Vlastenci čeští nesouce bolestně tento způsob věcí toužili naň trpce, ale nebylo mezi nimi nikoho, aby se byl chopil příhodných prostředků k odstranění zla srdcím jejich tak příkrého. Horlivý Vácslav Michal Pešina, tehdy farář Blučinský na Moravě, uhodil první na prostředek, jenž měl museum vésti ku podporování českých snah literních, učiniv r. 1821. provolání k vlastencům*), vyzývaje k založení spolku, jenž by peněžitými příspěvky podporoval literaturu českou tím způsobem, že by dával odměny spisovatelům za nejlepší spisy všeho druhu. Spolek měl pod ochranou nejvyššího purkrabí Pražského připojiti se k národnímu museum. Myšlénka Pešinova potkala se s takovou přízní u obecenstva českého, že V. Hanka ji mohl předložiti hraběti Kašparu Šternberkovi, presidentu musejnímu na uvážení.**) Odpověď výboru musejního vyslovovala jednak ochotu podporovati lite-

*) V Čechoslavu č. 84, 97, 98.

**) Jungmann píše A. Markovi 10. ledna 1822.: „Pešinovo provolání P. Hanka dal P. H. Kašparu Šternberku, kterýž prý jménem Musea odpoví, a tak byla by naděje, že by toho navržení Museum patronem bylo, však ať jen patronem!“ Poslední slova jeví již zakořenělou nedůvěru v museum.

raturu českou, jednak ukazovala k tomu, že posavadní prostředky musejní nepostačují k tomu; kdyby však vlastenci čeští svěřili zprávě musejní prostředky peněžité na podporování literatury, že jich užije svědomitě k tomu účelu.

Vlastenci Pražští vykládali si odpověď musejní na dobrou stránku radíce se, kterak by návrh Pešinův dal se provesti.*) Ale ani tyto porady, ani nabídnutí samého Pešiny, že zřídíli se při museum spolek na podporu spisovatelův českých, on s přátely svými hotov jest posílati ročně 200 zl. víd. č., neměly žádoucího prospěchu, a myšlénka Pešinova za nedlouho padla v zapomenutí.

Čeho neuměli provesti přední, nejslavnější a nejzkušenější té doby vlastenci čeští, vykonal konečně mladý Moravan, jejž cit národní a snahy vědecké v dubnu r. 1823. přivedly do Prahy, kdež hodlal oddati se na skoumání dějin českých, zejména doby Husitské, František Palacký. Nebyl neznámý přicházeje do hlavního ohniska života českého: spisy rozličné svědčící o nevšední bystrosti i neobyčejném vzdělání ducha zjednaly mu přízeň předních mužů**) v literatuře české, zvláště pak Jungmannovu, jenž s radostí opravdu vlasteneckou viděl na východě vycházeti téměř jednou dobou skvělé trojhvězdí, Kollára, Šafaříka a Palackého nazývaje je svou nejmilejší trojicí.***) Když mu Palacký oznámil úmysl přijíti

*) Píšeť Jungmann 20. února 1822. A. Markovi: „Budoucí neděli schůzka má býti zdejších některých Čechů chtějících se uraditi z strany Pešinova navržení.“

**) Kterak jevil se mladistvý Moravan starším spisovatelům našim, toho živý obraz vylíčil vysoce vzdělaný Dominík Kinský v listu V. Hankovi, nedatovaném, pocházejícím však patrně z první polovice r. 1824.: „Nemohu Vám dosti vyjádřiti, jakého potěšení jsem nabyl, seznaje se s výtečným naším Palackým: Teď právě čtu jeho pojednání v 4. svazku Kroka 1823. Což se mu podivuji! Škoda, že tak na krátce zde byl, že mi dopřáno nebylo déle jeho rozmluv užiti. Nestydím se upřímně vyznati, že nám starším jest čemu se naučiti z spisů takových mužů, jako on a spoludělníci v Kroku jsou.“

***) „Šafaříkovi také dnes píši i Palackému. Vy jste má nejmilejší trojice.“ Jungmann J. Kollárovi 15. února 1821.

do Prahy, radoval se tomu Jungmann upřímně očekávaje odtud hojného prospěchu literatuře. „Našeho milého Palackého čekám co den a hodinu,“ píše J. Kollárovi dne 5. dubna 1823., „ale dlouho mi nejde; chtělť, jak snad Vám vědomo, v Čechách se osaditi, což ač nesnadno avšak možno a mně nad míru příjemno.“ *)

Byv uveden za nedlouho Dobrovským do domu hraběte Františka Šternberka získal si spisem genealogickým o rodu Šternberském i důvěru tohoto učeného ochrance snah vědeckých i krasoumných jakož i příbuzného jeho, hraběte Kašpara Šternberka, presidenta musejního. Důvěry a přízně takto nabyté užil pak Palacký, že při vhodné příležitosti přiměl hraběte Kašpara o zdárné rozvíjení vlasteneckého museum velmi pečlivého k tomu, aby společnost musejní vydávala dvojí časopis vědecký, český a německý. Oba listy měly býti orgány společnosti musejní, buditi účastenství obecenstva v tomto mladistvém ústavu tehdy již valně ochabující i pěstovati nauky způsobem vůbec srozumitelným.

Dne 8. ledna 1826. učiněno opět důležité usnešení výboru musejního, jímžto vážný tento sbor nastoupil na cestu

---

*) Jakkoli z tohoto místa viděti, kterak Jungmann s radostí očekával příchodu Fr. Palackého do Prahy, není pravdivé líčení těch, kdo přičítají příchod tento působení Jungmannovu. Svědčí proti tomu dva svědci zúplna hodnověrní, Jungmann a F. Palacký. Jungmann píše A. Markovi 22. dubna 1823., několik dní po příchodu Palackého do Prahy: „Palacký jest v Praze, hledá zde nějakého zaopatření sebe pro budoucnost, však malá toho naděje pro rozdílnosť víry. Jest vtipný, usedlý a milování hodný mladý člověk, kterému bych z toho srdce pomohl, kdyby mne s to bylo.“ Palacký pak v „Doslovu“ k Radhostu na str. 3. píše: „. . . na počátku r. 1823., nabyv trochu potřebného času i jmění, užil jsem své doby ku podívání se do Prahy, abych tu poznal a prostudoval nevydané ještě prameny dějin husitských . . Mělť jsem za to, že za nedlouho vrátím se s kořistí svou opět na dráhu dřívější a t. d.“ Spisovatel těchto řádků chtě u věci té uniknouti všeliké pochybnosti, tázal se p. Palackého, zdali jej Jungmann neb který jiný tehdejší vlastenec vyzval do Prahy, k čemuž ctihodný Nestor odpověděl určitě, že nikdo ho do Prahy nezval, že šel toliko za svým vlastním pudem.

vroucími tužbami vlastencův českých od prvopočátku ukazovanou — podporování literatury české; usnešení to pak nabývalo důležitosti ještě větší tím, že řízení obojího časopisu svěřeno témuž důmyslnému a energickému mladíku, jenž byl vlastním původcem myšlénky o vydávaní jich, Františkovi Palackému.

Radost z tohoto prvního kroku vážné společnosti musejní ve prospěch literatury české nebyla té doby mezi skromnými sice vlastenci Pražskými tak veliká, jak by se bylo bývalo nadíti. Příčiny toho byly různé. Že časopis německý má se vydávati každý měsíc a český toliko za čtvrt roku, dalo se snadno pochopiti z nepatrného tehdy počtu spisovatelův českých*) i z hojnosti látky, jížto se bylo nadíti do časopisu německého. Ano sluší uznati velkou myšlénku v tom záléžející, že národní museum časopisy obojím jazykem vydávanými mělo jedním směrem působiti v nejvzdělanější vrstvu obojího jazyka a pěstovati jednotu ve smýšlení a snažení přese všelikou různost jazyka. Zřetelně vyslovil se sám redaktor o potřebě německého listu musejního v českém časopise (1828. I. str. 133): „Poněvadž velký, anobrž větší díl vzdělanců ve vlasti naší německy čísti a psáti navykl, ano i spisovatelů německy píšících větší počet jest, kteřížto všickni k rozšíření známosti a vzdělanosti ve vlasti naší přispívati nejen mocni ale i ochotni jsou, zjednáli se jim prostředek, kterýmžto by literární plody své veřejnosti podávati mohli: tou bez pochyby příčinou pohnuta jsouc Společnost našeho Museum, zavedla se také do vydávaní měsíčníka německého“ a t. d. Nicméně vykládali si to spisovatelé čeští na mnoze za znamení nepřízně, kterou, prý, chová výbor

*) F. L. Čelakovský píše v září 1826. J. V. Kamarýtovi: „Ohlášení národních časopisů bez pochyby již budeš v rukou míti; jsme tu žádostivi a budeli jen polovice pravda, budeme spokojeni. Myslím ale, že nebude rukou, které by na vystavení té věže pomáhaly, aspoň není k obávání, že by pod tíží svou měla klesnouti.“

musejní k řeči české, mníce to býti křivdou národu Českému činěnou.*)

Jiným zase řídícím se více ohledy osobními než prospěchem věci samé, nebyla osoba redaktorova po chuti. Z těch zvláště V. Hanka, té doby již protivník Palackého, kojil se již od samého založení vlasteneckého museum nadějí, že bude vydávati musejní časopis český, i není pochybnosti, že sklamání naděje léta chované nedalo se mu přívětivě dívati časopisu soupeřem jeho zpravovanému.**) Vůbec pak mezi spisovateli Pražskými nový redaktor nedošel obliby osobní, ježto od prvního počátku nepřidal se k nižádné ze stran válčících, dívaje se spíše s útrpností než živým účastenstvím malichernému zápasu o *i* a *y*, jenž tehdy spisovatele české dělil v dva tábory nepřátelské uvalující na sebe posměch lidí snažení národního buď se vzdalujících neb nenávidících. Jakož pak strany válčící byly tak rozhořčeny, že diváka nestranného pokládaly za protivníka, pozbyl Palacký lásky všech věrných bojovníků za *i* neb proti němu, i nemusíme míti za přemrštěné, co o veřejném v té příčině mínění vypravuje F. L. Čelakovský v listě J. V. Kamarýtovi dne 4. března 1826.: „Za spořadatele a jakoby (sic) vůdce (časopisů musejních) ustanoven Palacký. Tu se mnoho nevyvede, pamatuj na mne. Žádný z nás Staročechů jej ani cítiti nemůže.“ ***)

---

*) Nejpříkřeji vyslovil mínění takové F. L. Čelakovský v listě J. V. Kamarýtovi dne 21. července 1827.: „Ode mne mnoho nenabere (Palacký pro časopis musejní). Zvláště proto, že s mnohými z našich srozuměn jsem raději k hanbě musejních vůdců ten časopis zajíti nechati, nežli ním (sic) ještě více němčinu ploditi. (!) Proč nevychází v rovné míře s německým? Národ nezakládal museum německé, ale české.“

**) Kterak Hanka hned po založení, ještě před úředním potvrzením českého museum dělal si naději v této příčině, o tom píše Jungmann A. Markovi dne 6. června 1819.: „Hanka mi dělá naději, že bude vydávat jménem Museum český denník. Dajíli mu český? pochybuji, ač bych přál.“

***) Viz F. L. Čelakovského sebrané listy str. 191.

Nikdy proroctví nezmýlilo se důkladněji než toto! Mladý redaktor dal se do díla s takovou opravdovostí a s tak světlým vědomím úkolu svého, že časopis musejní přese všecku nepřízeň mnohých spisovatelův za několik let soustředil nejvýtečnější duchy české i ty, kteří se proti němu s počátku stavěli nejpříkřeji, i stal se nejvyšší stolicí u věcech jazyka českého, tak že založení tohoto časopisu jest epochou v nové naší literatuře. Také obávaní horlivých vlastencův, že by časopis český vedlé německého častěji na světlo vycházejícího ustoupil v pozadí, zmizelo za nedlouho docela. List český dobýval si rychle přízně obecenstva, ježto německý ani výborným obsahem ani známým vychválením Goetheovým nemohl býti zachráněn od záhuby, k nížto jej odsoudila nevšímavost obecenstva.*)

Časopis musejní postavil se hned od počátku nad strany válčící, „vybíraje u obou stran to, v čem měly pravdu, nespouštěje se základův starojazykových, ale přibíraje k nim vše, bez čeho věk náš obejíti se nemůže, nemáli odříci se osvěty vyšší a tudíž i veškeré budoucnosti.“ Těmito zásadami octl se časopis musejní v straně přející dalšímu vzdělávaní jazyka, ale ujal místo — smímeli tak říci — na nejkrajnější pravici strany této, kde se stýkala s nejrozvážlivějšími údy strany starověrecké. S touto stranou spojovalo ho přesvědčení, že formální strany jazyka Veleslavínského sluší naprosto šetřiti; k této straně přibližoval se i tím, že se nově tvořeným slovům rád vyhýbal, ježto světlé porozumění potřebám novověkým vedlo jej k tvoření nových slov, kdekoli jazyk bez nich

*) Památné jest, že zkušený cizinec dívající se věcem našim z dálky více znal a cenil tehdejší okolnosti naše literární, než kdokoli jiný. Baron Hormayr píše J. Dobrovskému 12. prosince 1826.: Wenn etwas Interessantes in Böhmen erscheint, so hoffe ich ganz gewiss, Sie machen mich darauf aufmerksam, damit meinem Archive wenigstens die Crême der slavischen Literatur nicht ganz fremd bleibe, so wenig als die beiden mit dem neuen Jahre beginnenden Prager Zeitschriften, aus denen ich der böhmischen viel Gedeihliches weissage, der deutschen aber einen baldigen Untergang.“ (Arch. musejní).

obejíti se nemohl, což bylo páskou mezi ním a přátely opravy jazykové, k nimžto F. Palacký od prvního vystoupení na poli literárním ovšem náležel.

Jungmann byl ochotným pomocníkem novému dílu národnímu, jako býval vždy před tím a po tom. Již první svazek časopisu musejního ozdoben jest výborným jeho pojednáním „O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.“ Spisovatel uživ některých myšlének Němce Pölitze, mluví o vznešeném účelu literatury, dotýkaje ovšem i sporu mezi domácími klassicisty a jejich protivníky i vyslovuje posléze mínění i jinde již hájené, že „buď jest nám úsilně za příkladem jiných národů přistupovati ku předu, buď všeho tak nechati a podati se všepřeplavícímu cizích literatur návalu.“

Památné jest při tomto pojednání, že neunavný dělník na roli literárním, sám jeden z předních vzdělavatelů křísící se literatury, rozhlížeje se po okolnostech svírajících a dusících všecken život národní na okamžení uchvácen jest citem jakési zmalátnělosti: „Neklamemli sebe sami, vidíme zajisté, v jakém stavu se řeč a literatura česká toho věku nachází, až nikdy v horším se nenacházela. Již jsme ke všemu, což vlastenecké jest, ochladli a zelhostejněli. Mocnější odcizili se nás a jsou cele Němci anebo pro obzvláštnost Francouzi. Chudina což může? a i ta děti své raději k německému nežli k českému syllabikáři posílá. Němčina ve všech stavích den co den se plodí a šíří a přijde brzo na to, že jakž to bývalo v Pomořanech, bez němčiny nikdo ani nejsprostším řemeslníkem učiněn nebude. Ona a učiliště její z bohatých nadání se radují: česká pravidelní škola, již od zeměpána povolena, pro chudobu vzniknouti nemůže. Nám se dostalo (ó kéž se mýlím) býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí.

Námi (ach v tom hoři dejž odtuchu,
Jsili kde a ochraň, český duchu!)
Odrodnými obstoupená syny
Vlast se řítí v smutné rozvaliny.

Puchmajer.“

A divná příhoda! Proti zoufalému volání nejvytrvalejšího Čecha ozval se hlas z zámoří, bystroduchý Angličan jal se výmluvnými slovy vyvraceti melancholické jeho rozjímaní. John Bowring dávaje obšírnou zprávu o historii Jungmannově, vyvrací, jakož výše vyloženo, jeho zoufalé volání.

Důležitější bylo působení tohoto pojednání v obapolné poměry mezi Jungmannem a redaktorem časopisu musejního. F. Palacký veden jsa pevným úmyslem nedávati místa v listě svém rozepřím a hádkám osobním, vytrhl z pojednání Jungmanna místo, v němž ostře, ano peprně dorážel se na osobu J. Nejedlého.*) Rovněž tak Palacký vynechal konce pojednání, jehož — jak se zdá, nepokládal za příhodný.

Jungmann byl nenadálou a při muži tak mladém neobyčejnou samostatností tou měrou dojat, že přátelům svým trpce si stěžoval. „Jungmann se (na Palackého) zle zlobí, že mu samovolně (o klassic.) mnohá místa vymazal, která byla duchem závěrku psaná. A tak mnozí jiní," píše Čelakovský Kamarýtovi dne 21. ledna 1827. Jungmann pak sám píše touž dobou — 4. ledna — Janu Kollárovi: „Já tam (v časopise musejním) mám o klassičnosti malé pojednání, které mi P. Palacký velice ostříhal; zvláště mne mrzí, že mi odřezal konec, v němž jsem s Heerenem pravil, že kdo píše německy, na tu chvíli přestává býti Čechem a musí býti Němcem a t. d. Snad to na sebe potáhl?!"

Proměny Palackým v pojednání učiněné Jungmann později — r. 1841. — když krutý boj s ypsilonáři byl již dobojován a rozdrážděnost okamžitá ustoupila klidné rozvaze, uznal sám za oprávněné dav pojednání své vytisknouti zúplna v tom znění, jehož mu dodala ruka Palackého; ale na tu chvíli trpkost v srdci jeho tím povstalá odvrátila mysl jeho od časopisu musejního, do něhož po půl druhého léta nepoložil ani sebe nepatrnějšího článečku.

Zatím chystal se na světlo nový list důležitý, časopis pro katolické duchovenstvo. Karel Vinařický, jsa té doby

---

*) Viz přílohu T.

ceremoniářem arcibiskupa Chlumčanského, jehož přízně a důvěry požíval, byl vlastním původcem nového předsevzetí. Jsa plný mladistvého nadšení a přikládaje horlivě ruku k dílu národnímu Vinařický zjednal si přátelství Jos. Jungmanna, jehož pomoci při vydávaní nového časopisu snadno dosáhl; ano tou měrou Jungmann schvaloval úmysl vydávati duchovenstvu českému list jazykem českým, že k němu i předmluvu sepsal a v prvním svazku i jazyk opravoval.*) Předmluva tato proniknutá duchem vlasteneckým i čistě lidským, obrací zřetel čtenářův k tomu, kterak duchovnímu k vykonávaní vznešených a svatých jeho povinností potřebí jest mimo mnohostranné vzdělání také hluboké známosti jazyka, v kterém s lidem mluví a jedná. Vylíčivši pak štěstí německého duchovenstva, jenž tou řečí, v které mysliti, cítiti, mluviti navyklo, také jedná a působí, předmluva dotýká několika mocnými slovy smutného osudu duchovního českého: „Jak rozdílný stav našince k témuž ouřadu povolaného. Ledva počav jazyka přirozeného sobě vědom býti, již zase jeho takřka odříci se a německému všecku svou pilnost obětovati musí právě v tom věku, který ku přijetí všeliké formy jest nejschopnější.“ I vyvozuje z neblahého tohoto způsobu věcí domácích, kterak duchovenstvu českému všeho vzdělání jazykem cizím nabývajícímu potřebí časopisu jazykem mateřským psaného, když i Němci a jiní národové toliko svým jazykem výhradně se vzdělávající nicméně potřebu časopisu theologického uznávají.

Kromě Jungmanna i jiní spisovatelé světští, zvláště bližší přátelé Vinařického pomáhali rozličnými články časopisu duchovenskému: Václav Hanka, Josef Krasoslav Ckmelenský a přede všemi Fr. Lad. Čelakovský, jemuž dostalo se brzo při novém listě stálého zaměstknání, ježto úkol opra-

*) „Počal vycházeti časopis theologický, jehož první svazek mně co do správnosti jazyka svěřen byl a k němuž jsem i předmluvu vyhotovil.“ Zápisky str. 29. — Kterak vydávaní „čas. pro kat. duchov.“ souvisí se sporem o pravopis, výše na svém místě vylíčeno.

vovati jazyk, jejž Jungmann s počátku k sobě přijal, vznešen jest naň a za nedlouho i překládaní velikého spisu Augustinova „o městě Božím“ mu svěřeno. Jungmann pak dále nepřičinil ničeho k listu, jehož zdárnému prospěchu nepřestával se těšiti.

Mimochodem dotýkáme zde případu, souvisícího s činností jeho při časopisu duchovenském, případu, jenž Jungmanna po některý čas nemálo znepokojoval, ač minul zúplna bez zlých následků. František Jabulka, kaplan Příbramský, nemoha toho snésti, že Jungmann v pojednání o „klassičnosti“ pěstování literatury jaksi za nejvyšší úkol národní vyhlašuje, napsal ostrý článek proti tomu do časopisu duchovenského, jejž Jungmann jsa opravovatelem slohu takořka z povinnosti úřední musil čísti a opravovati. Však dobromyslný censor laskavě smazal co bylo nejhoršího a redakce dovršila záslužného díla tím, že nerozumný článek zcela zamítla.*)

Zatím nemilá příhoda, ježto potkala pojednání „o klassičnosti“ v časopise musejním, časem pozbývala v mysli Jungmannově prvotní příkrosti a upřímné snaze horlivého redaktora podařilo se získati výtečné péro jeho zase časopisu musejnímu. V třetím svazku na r. 1828. vytištěn výtečný překlad Jungmannův „Čtyři sprostní bramíni“ z indického, podlé A. W. Schlegela. Že smíření bylo úplné, jeví se i z toho, že touž dobou časopis musejní vydal i některé články syna Jungmannova, Josefovice. Léta pak následujícího objevilo se literární přátelství Jungmannovo s Palackým velmi pochvalným posudkem, jejž

*) Kterak Jungmann pobouřen byl nejapným kouskem p. Jabulkovým, viděti z listu jeho A. Markovi dne 20. března 1828: „ . . nepřátelé neočekávaní mně útoky všelikteré obrážejí. Tak u př. pan Jabulka, nevím proč, jméno mé a co mého jest tupiti povstal, P. Biskupovi mne jako náčelníka revolucí představoval, proti mému pojednání okleštěnému v Musejníku jizlivou odpověď napsal a já ještě tu mrzutost měl, že jsem ji z strany jazyka opravovati musil. Censor však co nejhoršího bylo laskavě smazal.“ Že Jungmann touto příhodou byl velice dojat, i z toho zřejmo, že i v listě Kollárovi dne 26. února 1828. o tom se šíří. „Na mne se opět vypařil Jabulka, kaplan Příbramský, zaslav do theologického časopisu článek proti mému v Musejníku a dovozuje, že ne literatura nám potřebná, ale jediné náboženství; právě jako bych já byl proti náboženství něco psal.“ — Sluší doložiti, že v „Čas. p. kat. duch.“ ani r. 1828. ani 1829. není stopy podobného článku.

Jungmann napsal do časopisu musejního o vydání třetího českého svazku „Starých letopisů českých," kteréž Palacký k vyzvání kr. české společnosti nauk velmi pilně a obezřele vykonal.

Neunavená přičinlivost a bystrý smysl praktický F. Palackého uhodily zatím na cestu, která oba tyto neobyčejné muže na všecken další čas života spojovala, činíc je věrnými spolupracovníky při zvelebování ústavu, po němž již předešlé pokolení vlastencův českých marně toužilo a jenž i Jungmannovi po více než dvacet let tanul na mysli — české společnosti.

František Palacký užívaje obezřele okolností příznivých dosáhl toho, že společnost musejní jala se vydávati časopis i český pod ochranou svou. Nyní shledav dobu příhodnou umínil si učiniti krok další a zjednati vážnějším, zvláště vědeckým oborům literatury české útulek, jehož byla plnou měrou potřebna. Byloť ovšem čtenářův vážnějších spisův českých tak pořídku, že nebylo lze nalezti nakladatele, a spisovatelé věnovavše léta důkladnému dílu octli se konečně v nejhorších rozpacích, když je ukončili, nevědouce, jak je vypraviti do světa. Tu nebylo pomoci kromě spojení sil. Ale vládě tehdejší Vídenské byly všeliké spolky pravou hrůzou a spolek k zvelebení české literatury nebyl by se těšil podpoře všemohoucí byrokracie.

I sluší uznati, že Palacký v příčině té nesnadné vedl si s nevyrovnanou opatrností. Měl dvě mocné opory, jichžto důvěry požíval plnou měrou, hraběte Karla Chotka, nejvyššího purkrabí, a hraběte Kašpara Šternberka, presidenta společnosti musejní. Jejich pomocí umínil si založiti při museum, čeho se mu posud nedostávalo, zvláštní odbor pro řeč a literaturu českou. Odbor tento vyrostl mu pak sám sebou z předsevzetí literárního, ježto pokládal za nevyhnutelný základ všelikého dalšího rozvoje písemnictví českého: mínil pomocí ostatních spisovatelův spisovati a vydávati slovník encyklopédický — naučný. Poněvadž ku provedení díla toho potřebí bylo častých porad spolupracovníkův, kterými, kdyby se byly děly bez ohlášení úřadům, bylo by se zbudilo podezření moci policejní: Palacký dříve než učinil který krok, oznámil úmysl svůj přípisem hrab. Chotkovi. Přípis ten datovaný dne 4. října 1829. jest sám o sobě mistrovský. Bylo napřed činiti o to, aby se zaplašilo všeliké

obávaní, které jméno samo „encyklopédický“ slovník pověstí svou francouzskou vládám působilo. Proto dává přípis napřed ubezpečení, že dílo má býti upraveno docela dle duševních potřeb národu Českého a příbuzných Moravanův a Slovákův, že má býti původní; ostatně že nemá býti čtením sedlákům, nýbrž pomůckou professorům, učitelům, studujícím, úředníkům, průmyslníkům, měšťanům a t. d. Zároveň učinil by se tu pokus, aby se neúplná posud terminologie vědecká a umělecká v jazyku českém dle potřeb doby nynější ustálila. Poněvadž pak dílo takové bez mnohostranné pomoci nemůže přijíti k místu a proto časté schůzky a porady činí nevyhnutelnými, prosí přípis, aby nejvyšší purkrabí ochrany, kterou všem předsevzetím vůbec prospěšným udílí, milostivě dopřál i dílu tomuto. Spisovatelé díla tohoto nechtí prý nikterak zakládati společnosti nějaké, ani dávati si stanov; spojení jejich má býti toliko ku provedení tohoto díla a po jeho vydání tiskem přestati.

Hrabě Chotek, jehož přirozená čilost duševní a horlivá snaha o zvelebení země srovnávaly se podivně s nehybným systémem vládním, jehož byl sluhou, nenamítal ovšem ničeho proti oznámenému předsevzetí a Palacký spůsobil dne 12. listopadu poradu předních spisovatelů Pražských o slovníku encyklopédickém. Porada konala se u starosty literatury české, Jos. Jungmanna. Palacký vyložil tu zřetelně plán díla obmýšleného. Vylíčil, kterak toho potřeba nevyhnutelná, aby se Čechovi pouhému zjednal volný přístup ke vzdělanosti řečí mateřskou, aby budoucně chtěje sobě vzdělanost věku nynějšího osobiti nemusil odnárodniti a utíkati se o pomoc k cizincům. Ukázal dále, kterak usilovným snažením, aby, co od věkův zanedbáno, najednou opatřilo se, již od několika let plodí se slova na pospěch u větší než přirozené ourodnosti. Jsouce pak opuštěni ode vší porady a pomoci vyšší jestliže často bloudíme, což v tom divného? Avšak zkušenost trpká nás učí, jak veliká škoda na řeč a literaturu naši z poklesků a bludů takových vyplývá. Již, prý, čas svrchovaný, aby všem těm zmatkům mezi sebou konec učinili. „Společnou poradou a svorným ustanovením,“ volá důrazně Palacký, „vyměřmež tedy aspoň povrchně a krátce všecka pole nauk a věd lidských; dokonejmež vědecké vzdělání mateřčiny své v tomto encyklopédickém díle aspoň tak, aby napotom

český spisovatel každý co do naučné terminologie na něm se zakládati a národ k ouplnému dorozumění nových i starých slov vědeckých v řeči své naveden býti mohl.“

Návrh zavdal podnět k hlučnému rokování i došel schválení přítomných.*)

Ujistiv se pomocí předních spisovatelův Palacký již 21. listopadu učinil oznámení hr. Chotkovi o této schůzi, jejížto účastníci — dvanáct osob — v tom se shodli, že dílo má opravdový, vědecký směr spojovati s největší srozumitelností a prospěšností; že má zahrnovati sice všecky nauky, věcí vlasteneckých však přede vším dbáti. Dílo má se skládati ze tří hlavních tříd: historicko-zeměpisní, jejíž redaktorem bude Palacký sám; z přírodovědecké a technologické, již bude zpravovati J. S. Presl, a filologicko-filosofické, již redigovati bude Jos. Jungmann; poslední redakci bude míti Palacký. Posléze Palacký jmenuje všecky hlavní spolupracovníky, jichžto jména měla býti dalším rukojemstvím nezávadného směru celého díla.**)

K oznámení tomuto hrabě Chotek s rychlostí při úřadech neobyčejnou odpověděl již 28. listopadu F. Palackému, že hledě k oznámenému předsevzetí i řádným povahám účastníků jmenovaných přijímá oznámení toto na vědomost připomínaje toliko, aby ve schůzích svých o ničem nejednali, leč co se týče díla onoho, aby se nekonstituovali, nýbrž byli pamětlivi platných zákonů, jimiž všeliký tajný spolek zapovídá se. Maje dovolení nejvyššího purkrabí, aby se s přátely

*) Zmiňuje se o tom Čelakovský v listě dne 18. listopadu 1829. J. V. Kamarýtovi: „Ondyno bylo hlučné rokování u báťušky. Palacký přednášel projekt a t. d. Hlasy se o tom rozdílně pronesly, většina však zůstala při chuti a t. d.“

**) Jakož jména ta obsahují přední spisovatele té doby, nebude nezanímavé položiti je tuto. V Praze: 1. Josef Jungmann, 2. Antonín Jungmann, 3. Jan Sv. Presl, 4. Karel Boř. Presl, 5. V. Hanka, 6. V. Al. Svoboda (Navarovský), 7. Norbert Vaněk, 8. K. Vinařický, 9. F. L. Čelakovský, 10. Jos. Chmelenský, 11. A. Faehnrich, 12. Vác. J. Tomášek, 13. F. Palacký. Kromě Prahy: 14. Hr. Frid. Berchtold, 15. Vác. Bergner, 16. Jos. Chmela, 17. Jan Körner, 18. Jan Kollár, 19. K. Š. Macháček, 20. Ant. Marek, 21. J. Purkyně, 22. M. Zd. Polák (vědy vojenské), 23. Vojtěch Sedláček, 24. K. Šádek, 25. P. J. Šafařík, 26. Jos. Schoen, 27. Fr. Šír, 28. F. Vetešník.

literárními scházel na porady, Palacký užil ho neprodleně k dalšímu kroku důležitému; dne 6. ledna 1830. podal žádost presidentu společnosti musejní, hr. Kašparu Šternberkovi, v nížto táhna se k dovolení hr. Chotka prosí, aby výbor musejní spisovatele k vydávaní českého slovníku encyklopédického spojené přijal co zvláštní sbor musejní pro vědecké vzdělání jazyka českého pod dozorství a ochranu. Vyloživ stručně, kterak důležité jest, aby dílem předsevzatým položily se hráze záhubnému purismu i novotění v jazyku a kterak při nynějších okolnostech není pochybnosti, že dílo se vydaří, nabízí společnosti musejní, ježto hned po zřízení přijala pěstování jazyka českého mezi předměty činnosti své, vděčně i vlastnictví díla encyklopédického, ježto spisovatelé k vydávaní jeho spojení nejsouce společností uzavřenou nemohou nabývati vlastnictví. Výhody z takového přijetí tohoto spojení spisovatelského za odbor musejní byly by obapolné: spojení spisovatelské nabylo by pevnosti a vážnosti, vlastenské pak museum ochranou jemu poskytovanou nových práv k vděčnosti národní.

Výbor musejní nerozpakoval se, co činiti. Již dne 11. ledna hrabě Kašpar Šternberk oznamoval F. Palackému, že výbor musejní těše se tomu, když se mu poskytne příležitost podporovati snahy vědecké, neváhá zříditi komitét pro vědecké vzdělání řeči a literatury české přijímaje zároveň redaktory slovníku encyklopédického, Fr. Palackého, J. S. Presla a Jos. Jungmanna za jeho údy. Nečině se nijak odpovědným z vydávaní slovníku encyklopédického výbor očekává, že budou spisovatelé šetřiti zásad vyslovených v obou přípisech k hraběti Chotkovi vystříhajíce se novotářství v jazyku a sbírajíce zvláště slova technologická v rozličných krajích zachovaná. Posléze výbor ukládá novému komitétu, aby každého měsíce února podával výboru zprávnímu krátkého přehledu činnosti své.

Po čem od znovuzrození literárního života v Čechách vlastenci vroucně toužili, bylo nyní skutkem, česká společnost byla založena. Skládala se sice toliko z tří mužův, ale jeden každý z těchto tří znamenal celý veliký odbor literatury. V skutku pak nebylo v literatuře české nikdy podobného

triumviratu jako v nově založeném komitétu musejním. Josef Jungmann, věkem i zásluhami přední byl již od třiceti let nejpilnějším a nejuvědomělejším vzdělavatelem české role literární i vytkl skromným pracím spisovatelstva českého účel tak vysoký, že mnohým zdál se býti nedostižitelným — mělť se Čech prací ducha svého postaviti na roveň i předním národům vzdělaným; Jan Svatopluk Presl razil nevýslovným úsilím jazyku českému cestu do pole, jehož se posud takořka ani nedotkl, do nauk přírodních, sám jediný jsa národu svému celou akademií nauk přírodních. Oba tito mužové předčili pilností, bystrostí ducha a úplnou oddaností věci národní; ale oběma nedostávalo se rovnou měrou způsobilosti zastupovati věc národní hledíc k úřadům a mocnostem vyšším. Žijíce zúplna vědám neměli ovšem příležitosti poznati lidí a nabyti obratnosti ve všelikém jednání s nimi. Z té strany doplňoval F. Palacký obou druhův; rovnaje se starším druhům vytrvalostí povahy, bystrostí a vzdělaností ducha převyšoval je známostí světa nabytou již za let jinošských delším obcováním v šlechtických rodinách uherských i uměl brzo zjednati si platnost v vyšší společnosti Pražské, do níž jej J. Dobrovský uvedl a jížto nyní sám jediný ze spisovatelův českých obcoval užívaje výhod tohoto postavení ve prospěch věci národní. Proto mu v památném triumvirátě připadl sám sebou úřad zástupce společnosti ve všelikém jednání vnějším.*)

Nově založený sbor musejní pro vzdělání řeči a literatury české došel za nedlouho přesvědčení, že by literatuře nemnoho prospěl, kdyby neměl jistých důchodův a poznání toto vedlo k založení pokladnice na vydávaní knih — Matice české.

---

*) Velmi případně líčí tehdejší působení a postavení Palackého P. J. Šafařík několik měsíců po příchodu svém do Prahy v listě J. Kollárovi (v srpnu? 1833): „Bez Palackého zde věci nejdou nijak: on jest jediný, který to všecko v běhu udržuje. Výborný Jungmann celý ve slovníku vězí a ovšem dobře dělá.“ A dne 5. října t. r. píše opět témuž: Palacký .. jest duše všeho našeho jednání; on sám má volný přístup ke šlechtě a stavům; Matice jest jeho stvoření; kníže Kynský jemu jest přátelsky nakloněn a na jeho slovo vykázal Čelakovskému pensi“ a t. d.

Založení Matice české — kteréžto jméno dáno jest literární pokladnici po závodě Srbův uherských 1826. založeném — provedeno jest beze všelikých nesnází. Ježto museum mělo právo činiti sbírky k rozličným účelům svým, nemohlo se mu ovšem brániti sbírati peněz na podporování literatury české, když takové podporování bylo uznáno též za úkol společnosti musejní. Pročež nežádaje za další povolení složil sbor musejní pro řeč a literaturu českou již 2. března 1830. provolání „k vlastencům národní literatury milovným“, v němžto stručně a jadrně líčí se nesnáze literatury české okřívající sice za poslední doby, avšak posud chudé a vlastenecké pomoci potřebné. I vyzývá tedy přátely jazyka českého, aby pomáhali k založení pokladnice literární — Matice české. Kdo k tomuto účelu nejméně 50 zl. přičiní, stane se zakladatelem i dostane se mu po jednom výtisku každého spisu, jenž nákladem Matice bude vydán. Které knihy budou se vydávati nákladem Matice, ustanoví sbor; na všechen způsob však sbor bude pečovati o vydání dvojího díla — úplného slovníku kritického jazyka českého a slovníku encyklopédického.

Jakkoli tímto provoláním úkol sboru musejního nad prvotní účel rozšiřoval se tou měrou, že co bylo vytčeno za hlavní, ano jediný účel sboru — vzdělání slovníku encyklopédického — nyní octlo se mezi jinými, ano i za jinými účely — výbor musejní nerozpakoval se nikterak schváliti tohoto provolání již dne 14. března. I nejvyšší purkrabí pokládal novou literární pokladnici za věc stanovami musejními oprávněnou schváliv provolání „k vlastencům“.

Dne 1. ledna 1831. datováno jest toto provolání, jímž národ Český vyzývá se k založení „Matice“ a od té doby počíná se činnost „sboru“ v této příčině. Obětovní členové sboru ustanovili si za pravidlo, že střídavě každého roku jeden z nich nazývaje se jednatelem bude konati všecku práci, kterou zpráva nové pokladnice bude vymáhati. Přijímaní a opatrování vlasteneckých darů a příspěvků do Matice, starání se o všecky potřeby běžné, zapisování všeho důleži-

tého do „knihy Matičné“ bylo úkolem jednatelovým, ježto věci důležitější, jako ukládaní jistin, ustanovení, nač a jak se ouroky obraceti mají, zůstavily se na rozhodování celému sboru.

Jungmann byl prvním jednatelem dívaje se s citem vlastenecky rozechvělým různým příhodám při počátku i zde nesnadném. Ježto štědrost několika předních pánů, zejména knížete Rudolfa Kinského, obradovala srdce věrných vlastencův, nebyly naděje jejich zvláště prvního roku hrubě vyplněny, ježto urození i neurození nevšímali si závodu po mnohá léta toužebně očekávaného; ani zvláštní list sepsaný Fr. Palackým, jenž s pojednáním o literatuře české rozeslal se šlechtě a vyššímu duchovenstvu, neměl účinků žádaných. Za první rok přistoupily toliko 32 osoby, mezi nimiž ovšem byli šlechtičtí členové výboru musejního i přední spisovatelé; obecenstvo ostatní téměř ani nepovšimlo si vlasteneckého ústavu. Jedné však radosti upřímné dostalo se vlasteneckému srdci prvního jednatele, an viděl některé chudé jinochy studující přinášeti ochotně do pokladnice vlastenecké peníz dobytý úsilím svým. Zapisuje nejstarší příběhy „Matice české“ v „knize Matičné“ Jungmann zvěčnil tam i tuto radost svou: „S srdečným pohnutím zajisté patřiti bylo na chudé opravdu studující některé jinochy vyučováním dítek po domích vydobyté peníze na základ Matice přinášející.“ *)

Chtíce získati „Matici“ přízeň vyšších míst údové sboru usnesli se o to, že oslaví svým způsobem památku čtyřicetiletého panování císaře Františka, ježto připadala na den 1. března 1832. Přední spisovatelé čeští opěvovali vzácnou slavnost kojíce se té doby nadějí, že pomocí vlády zemské jazyku českému dostane se místa ve školách. I Jungmann slavil „veliký den“ vzletnou ódou „v Hlasích vlastencův“: „Čí to jméno slaví v rozložitém poli?“ Jakož pak Matice té doby ještě neměla dostatku vydajných peněz ukládajíc všecky pří-

*) Nebude nezanímavé čtenáři, doložíme-li, že první studující, jenž k Matici přistoupil, byl Vácslav Štulc, tehdy žák Jungmannův. V „knize Matičné“ jest zapsán pod č. 20.

spěvky na jistinu a vydávajíc toliko úroky, zaplatil celý náklad spanilomyslný kurator, kníže Kinský. *)

Však ani tento důkaz loyalnosti nemohl zprostiti Matice nepřízně. Stalo pak se v měsíci máji r. 1832., že censura v c. k. presidialní kanceláři najednou zapověděla užívati slov „Matice Česká". Té doby Palacký byl na cestách. Polekaní tím ostatní dva údové sboru, Jos. Jungmann a Svat. Presl, nevědouce co činiti čekali jeho návratu. I nemeškal Palacký, jak mile vrátil se do Prahy, dotazovati se nejvyššího purkrabí, která by byla příčina nenadálé zápovědi. Hrabě Chotek upokojil jej odpovědí, že s vyšších míst nepřišlo nařízení proti Matici. Avšak přes toto vysvětlení sekretář při c. k. zemském gubernium stál při zápovědi.

Když za tou příčinou Palacký došel opět k nejvyššímu purkrabí dne 11. června prose za ochranu Matice, znamenal ovšem z rozmluvy, že u věcech vyšší policie hrabě Chotek není důvěrníkem vlády Vídenské, ježto jeho sekretář proti němu tvrdě hájil mínění, že Matice jest spolek od vlády nepovolený, s nímž se tedy nakládati má jakožto se společností tajnou a zapovězenou. Vida pak Palacký, že nepřátelé Matice chytře užili jména tohoto proti ní, uvolil se jmenem sboru ji zpravujícího, že napotom nebude užívati se veřejně těchto slov. Hrabě Chotek ochotně schválil tento prostředek, jímžto se věc zachránila, ač jméno na čas zmizelo z veřejných ohlášení a provolání. Sám nepřátelský sekretář pak uznal, že „pokladnice na vydávaní dobrých knih českých" jest po zákoně zřízena.

Tím odvráceno sice nebezpečí valící se na mladistvý závod s hůry, však Matice měla protivníky i v samém lůně musejním. Zdálo se některým údům jazyku českému nehrubě příznivým, že od té doby, co Matice založena, přízeň obe-

---

*) Spanilomyslný skutek kn. Kinského zbudil nadšení i v mysli Jungmannově: „Byli jsme šťastni s Maticí, že . . . p. kníže Kinský outraty za vytištění Hlasů (110 zl. C. M.) sám zapravil! Vivat a dej bůh více takových Čechů!" píše dne 12. března 1832. A. Markovi.

censtva obrací se od museum k ní, že museum krom toho Matici všelikých výhod poskytuje nemajíc z ní samo prospěchu nižádného, ano společnosti musejní že po Matici nic není. Tak příkrými slovy mluvil o Matici Palackému Max Millauer, zatímní jednatel společnosti musejní. Palacký vyvraceje marně jeho námitky proti Matici a obávaje se, aby Millauer smýšlení podobného v musejním výboru nešířil, obrátil se důrazným listem ku presidentu Kašparu Šternberkovi stěžuje si trpce na taková smýšlení, jímžto se museum zbavuje jediné podmínky zdárného trvání, lásky totiž a účinlivého účastenství obecenstva vlasteneckého. Hrabě Šternberk jsa ovšem protivníkem všech strannických piklův vyslovil se velmi důtklivě o řeči Millauerově slíbiv pomoc svou, kdyby se opakovala a snad i u výboru musejním samém ozvala.

Přese všeliké zlomyslné i malicherné týrání sbor musejní hleděl si pevně úkolu svého. První krok ku podporování literatury české učinil tím, že časopis musejní se svolením výboru musejního přejal od r. 1832. za orgán svůj, čím sbor nabyl orgánu, požívajícího již nemalé vážnosti, časopis pak sám octl se na základě zcela pevném.

Vydávaní časopisu pak osvědčilo se velmi prospěšným spojujíc obecenstvo stále se sborem, aniž pak vymáhajíc nákladů velkých, ježto redaktor všelikou práci svou konal zcela zdarma a spisovatelé větším dílem honoráru nebrali.

Také knihy jali se již druhého roku vydávati. První spis přijatý sborem k vydání byl čistě prostonárodní, „Domácí lékař“, vzdělaný dle Paulického od Antonína Jungmanna. Druhé dílo byl historický „přehled současný nejvyšších důstojníků zemských i dvorských v království Českém“, sestavený Fr. Palackým. Díla vydána jsou s nevelkým nákladem: nepřijaliť spisovatelé honoráru, toliko F. L. Čelakovskému dostalo se velmi skrovné odměny za opravení jazyka v „Domácím lékaři“.

Jakož pak „sbor“ r. 1832. počal činnost blahodárnou na poli sobě vlastně vyměřeném, vykonal s důrazem i dvojí věc ležící vlastně kromě oboru jeho, obojí velmi vážnou,

z nichžto jedna literatuře naší přinesla prospěch nehynoucí: totiž podal spis pamětní o jazyku českém nejvyššímu purkrabí a způsobil, že Pavel Josef Šafařík přistěhoval se do Prahy.

Sbor musejní pro vzdělání řeči a literatury české jsa sám jediný v zemích koruny České oprávněn jmenovati se společnostl českou, cítil se jaksi býti povinným pečovati vůbec o všecko, čím by se jazyku českému prospělo, byť mu to stanovami nebylo přiřčeno. Zvláště pak F. Palacký chápal se každé příležitosti, aby přesvědčil nejvyššího purkrabí, kterak politika vlády Vídenské hledíc k jazyku našemu jest nespravedlivá a nerozumná. S počátku r. 1832. rozmlouvaje důvěrně o této věci s hrabětem Chotkem byl od něho vyzván, aby se postaral o sepsání spisu pamětního, v němž by vše zevrubně se vylíčilo, k čemuž že by nově založený sbor musejní ovšem zvláště měl způsobilost i povinnost.

Palacký oznámiv soudruhům svým vybídnutí tak slibné způsobil, že ihned spis pamětní začal skládati se. Uvázal se v dílo to Karel Vinařický, ceremonář arcibiskupský, stylista velmi obratný, jemuž v nedůtklivém díle pomáhal Jungmann.

Dne 10. dubna přijal sbor musejní pro řeč a literaturu českou spis pamětní sobě předložený za svůj a podal ho neprodleně nejvyššímu purkrabí s prosbou, aby jej předložil samému císaři. Chotek slíbil ovšem ochotně, že předloží spis, jenž vlastně pocházel z jeho vybídnutí.*)

---

*) Pamětní tento spis vytištěn jest v Č. mus. r. 1872. na str. 343 a t. d. pod záhlavím: „Z literární pozůstalosti Karla Vinařického.“ Jak veliké bylo účastenství Jungmannovo při „spise pamětním“, o němž Čelakovský v „sebraných listech“ opětně mluví, („Vinařický a Jungmann již píší na memoriálu, který nejvyššímu purkrabímu (na jeho pobídnutí) a do Vídně přímo k císaři poslán bude týkaje se našich škol a vychování“ dne 14. března 1832.) možná určiti jen obecně dle toho, že o nařízení daném dne 23. srpna 1816. velmi zevrubně se mluví, což můžeme přičísti bez rozpaků Jungmannovi, v jehož životě nařízení to má ovšem převelikou důležitost. — Spis byl původně sdělán německy.

Skladatelé spisu pamětního vykonali úkol svůj obezřele a na ten čas i dosti směle. Všeliké neřesti, rodící se z nerozumného vyučování dětí jazykem, jemuž nerozumějí, vylíčeny jsou zevrubně, živě ano místem i drasticky a podávají se návrhy, kterak by se mohl spravedlivější a prospěšnější řád vyučovací zavesti. Z těchto jejich návrhů jde na jevo, jak krotké byly tužby národní předních vlastenců tehdejších. Skromní žadatelé přestávají vůbec na tom, aby němčina zůstala jazykem vyučovacím na školách hlavních i na gymnasiích žádajíce toliko, aby se náboženství ještě ve čtvrté třídě gymnasialní vykládalo česky a v rozličných předmětech aby se užívalo na pomoc i češtiny.

Rovněž tak universita zachovala by ráz německý, toliko stolice jazyka českého měla by se zříditi jinak a bohoslovci měli by se cvičiti v prostonárodním slohu českém. O jediné škole vyslovují přání, aby se tam česky učilo, o škole realní v Rakovníku nově zřízené.

Vroucí tužby upřímných vlastenců provázely žádost sboru musejního. „Kýž nebe Kinskému a Chotkovi taková slova na jazyk nebo do péra dá, které by srdce mocnářovo k dobrému pohnuly,“ volá zbožně J. V. Kamarýt v listě k F. L. Čelakovskému,*) zvěděv od tohoto přítele, že „kníže Kinský a nejvyšší purkrabí sami v jakémsi memoriálu k samému císaři hodlají skrze utištěný náš jazyk promluviti a jemu tu věc na srdce vložiti.“

Všeliké naděje jsou i tehdy trpce zklamány. Půl čtvrta roku minulo, nežli sbor došla odpověď; císař František zatím zesnul a teprvé za jeho nástupce dáno žadatelům vyřízení, podepsané hr. Chotkem dne 19. října 1835.

Bylot zajisté smutnou povinností přímému, bystrému a dobromyslnému Chotkovi, když musil podepsati dlouhou řadu kroucených vytáček a smělých tvrzení, jichžto krátký smysl byl ten, že prý mnohé věci, za které sbor žádal, již se provádějí, v ostatních pak že nemůže se ničeho měniti. Bylot pak

*) V listě dne 13. února 1832.

jakousi osudnou ironií, že jediná věc, kterou odpověď slibovala žadatelům, bylo nařízení direktoratu gymnasialnímu, aby se pilně šetřilo pověstného dekretu daného 23. srpna 1816.*)

Mnohem šťastnější bylo druhé předsevzetí, které sbor téměř touž dobou ve prospěch literatury české, ač ovšem jenom soukromě provedl. Veliký učenec Pavel Josef Šafařík, professor při gymnasium Novosadském, nemoha snášeti déle trapného postavení ani dočkati se povolání do Petrohradu již od několika let slibovaného,**) ani nadíti se brzkého naplnění nadějí z Berlína mu činěných, vyslovil přátelům svým Pražským F. Palackému a J. Jungmannovi***) úmysl opustiti místo

---

*) Viz přílohu U.
Dne 3. listopadu 1835. Jungmann píše A. Markovi: „Na podané od Zboru našeho písmo nejv. P. purkrabímu [jejž (sic) byl V. p. Vinařický vyhotovil] dostali jsme včera odpověď dlouhou, jejíž summa jest, že vláda dělá bez toho co může a více že nemůže činiti.“ Dne 14. ledna 1836. píše pak témuž: „Naše Vám povědomé zadání žádosti ku presidium aspoň to vymohlo, že se gymnasia napomenula, aby ve vedlejších hodinách českému jazyku učeno bylo. U nás p. Adjunkt tu práci na se vezme v budoucím kursu pololetním, co jinde se stane, čas ukáže.“

**) Viz přílohu V.

***) Palackému listem 10. října, Jungmannovi dne 18. října 1832.
Dne 25. října 1832. P. J. Šafařík psal o tom J. Kollárovi: „Já jsem, milý příteli, naposledy na té myšlénce ustrnul, abych se, padni co padni, v Praze osadil. Psal jsem již o tom obšírně Palackému a na krátce Jungmannovi a prosil jich, aby mi tam nějakého místa vyjednati hleděli. Já úřadův, hodností, titulův, bohatství a t. d. nehledám, aniž jich co evangelík v katolické Praze míti mohu; kdybych jen poctivé vyživení v Praze najíti a literatuře slovenské zachován býti mohl! Nyní tedy Vás, příteli milý a věrný, snažně prosím, abyste i Vy ze své strany Jungmannovi psali . . . Kdyby mi aspoň na tři léta u některého z pánův českých místo nějakého bibliotekáře anebo archiváře, sekretáře a t. d. s hospodou (t. j. bytem) a s nějakým platem vyjednati mohli! Pomyslete, co bych v Praze pracovati mohl při encyklopédii české, časopisu a t. d. .. Naproti tomu, nebudeli to věčná hanba národu našemu, jestli já anebo i s rodinou svou u těchto neznabohů zahynu anebo Němcům duši prodám! Nebo já, příteli, nenaleznuli v Praze místa, budoucího března véci své rozprodám a někam do Němec na universitu co privatní učitel zalezu, abych aspoň na německé zemi kosti složil, jestli pro ně na slovenské místa není!“

své a přibrati se do Prahy, ač budeli možná zjednati mu zde aspoň na čas nějaké „vyživeníčko.“ „Sbor uváživ, jakový prospěch literatuře naší získáním toho muže a zase, jaká škoda jeho ztrátou nastati by musely, přičinil se o to a zjednal jemu předběžně na pět let jistý měsíční plat, jejžto jednatel sborový po každé u několika milovníků a podpůrců literatury naší k tomu se uvolivších vybírati a p. Šafaříkovi dodávati má. Vybírání to počalo se měsícem lednem 1833. a oučty o něm zvláště se vedou; protože ušlechtilí dárcové všickni na tom se usnesli, že jména jejich jak vůbec, tak i zvláště před p. Šafaříkem tajena býti mají. Avšak pro uvarování všelikých z toho povstati mohoucích nedorozumění a mrzutostí letošní jednatel Palacký zjednání toto jak nejvyššímu purkrabímu hraběti Chotkovi tak i policejnímu direktoru rytíři Hochovi oznámiv přivolením jejich se ubezpečil. Šafařík na to i s rodinou svou přijel do Prahy dne 4. máje 1833.“ *)

Řádky tyto vypravují o jednom z nejpěknějších a nejšťastnějších skutků v dějinách sboru matičního. Jakož jednání Šafaříkovo svědčí o mocné důvěře v přátely, k nížto jen ušlechtilý muž bývá schopen, rovněž tak jest jednání přátel jeho Pražských útlocité a opravdu vlastenecké. Poněvadž by Šafařík bez pomoci této přátelské těsnými okolnostmi od literatury české byl úplně odveden, můžeme vším právem říci, že sbor skutkem svým Šafaříka jazyku českému dobyl **) a tím lite-

*) Tak vypravuje toto „zjednání o p. Šafaříkovi“ „kniha Matičná“. Celý tento článek v „knize M.“ psán jest F. Palackým, jednatelem r. 1833.

**) Tak vyslovil se Jungmann v listě A. Markovi 27. října 1833.: „Šafařík pilně spisuje všeslovanskou literaturu. Úvod k ní bude obšírný a velmi důležitý; mám potěšení nad tím (sic), že jsme si (ho) jaksi uvázali a češtině dobyli.“ — Že Šafařík toliko přestěhováním se do Prahy veden jest k spisování českému, ukazují tato slova v listě jeho J. Kollárovi daném 27. listopadu 1828.: „Vy přede vším jste, jak se zdá, zapomněli, že jsem já v Novém Sadě od 10 let už téměř zapomněl česky. Člověk je člověk; nejsa Bohem nemůže býti všemohoucí; tisíc sil a tisíc okolností dělají ho tím, čím jest; a jakož nemohu Dunaje staviti, třebas bych do něho skočil, tak nemohu za Jungmannem v českém slohu řevnovati.“

raturu naši obohatil o nesmrtelná díla, která Šafařík za pobytu svého v Praze složil. Zásluha mužů, kteří vlasteneckým úsilím učenci osudem stíhanému zjednali možnost pěstovati literaturu českou, nemůže se ani dost vysoko ceniti.*)

Účastníky tohoto vlasteneckého spolku byli kromě tří údů sboru musejního kníže Rudolf Kinský, kurator Matice, hrabě Kašpar Šternberk, president musejní, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, Ant. Marek, K. Vinařický a první rok také Jan N. Štěpánek.

Hned po příchodu do Prahy Šafařík počal konati důležité služby sboru samému pomáhaje Palackému mnohými jinými pracemi, zvláště ovšem historickými, zanešenému při zprávě časopisu musejního,**) v čemž pokračoval až do roku 1838, kdežto po odstoupení Palackého sám ujal redakci.

Zřízení Matice a účastenství zprávy její činí v životě Jungmannově obrat nade vše důležitější.

Od prvního počátku sbor musejní vytkl si za prapor zachování čistoty jazyka českého a ochránění ho od nerozumného purismu a nepotřebného novotění jednak uznávaje, že jazyk český, máli dosti činiti všem potřebám národu novověkého, nemůže nikterak spustiti se práva jazykův živých, vzdělávati se dále. Zásady, které Palacký v časopise musejním s důrazem hlásal a opatrně vykonával, staly se pravidly, jimiž se sbor v činnosti své svědomitě zpravoval. Jungmannovým zásadám i skutkům v té příčině nebyla pravidla tato

---

*) Šafařík sám přičítal hlavní, ano jedinou zásluhu v té příčině F. Palackému, an píše dne 5. října 1833. J. Kollárovi: „Palacký jest i mého bytu a pohodlí zde jediným původem“; ačkoli v listě dne 15. listopadu 1832. ještě z Nového Sadu Kollárovi psaném uznává vřele i přičinění Jungmannovo: „Jungmann při tom jednání se pravým vlastencem a přítelem býti ukázal.“

**) Kniha Matičná praví o tom při r. 1833.: „Jednatel (té doby Palacký) jakožto redaktor časopisu musejního požádal sboru, aby pomocníku jeho při časopisu onom p. Šafaříkovi slušný nějaký honorár za výtečné jeho práce povolen byl — první tohoto způsobu plat z Matice české. Sbor zmocnil jednatele k vydání 60 zl. ve stř. p. Šafaříkovi jménem honoráru na r. 1833. šmahem, což písemně kvitováno býti má.“

nikterak na odpor, ač s větším důrazem mluvíval o zdokonalování jazyka a s menší hrůzou o novotářství, než činil sbor pro řeč a literaturu českou. Ano vyslovil při rozličných příležitostech, zvláště v starších spisech myšlénky o nenáhlém sbližování se jazykův slovanských a splynutí jich v jeden jazyk spisovní, které — nehledíc toho, že podobným způsobem nikdy nepovstal jazyk spisovní — kdyby se byly mohly státi skutkem, byl by jazyk český pozbyl zvláštních znakův, jimiž stává se samostatným jazykem. Přirozená jakási náklonnost ku pochybování a někdy až přílišná ochotnost ku přijímání názorů a mínění cizích bývala příčinou, že jakkoli ve spisech svých vůbec svědomitě šetřil ustálených pravidel jazykových, schvaloval slovy i u věku velmi dospělém o zdokonalení formální strany jazyka českého nejedny myšlénky, které bouraly vokalisaci v jazyku českém historicky ustálenou. Nejpatrnější toho příklad jest přijetí známého pojednání Kollárova „Myšlénky o libozvučnosti řečí vůbec, obzvláště československé“ do časopisu Kroku,*) ale i výslovné schvalování ho.**)

Jsa nyní oudem sboru, jenž zi zachování starého, přesného jazyka pokládal za hlavní úkol, Jungmann hájí vždy a všude s důrazem historického základu jazykového mluvě o vzorech z věku Veleslavínského s nemenším obdivováním, než jeho mnoholetý protivník Jan Nejedlý. Ano když okolo roku 1830. někteří Čechové v Moravě usedlí, zvláště Frant. Trnka z Humpolce a Vincenc Žák z Ousobí, počali hlásati evangelium jakéhosi nového jazyka spisovního formami

*) I. dílu svaz. III. str. 32—47.

**) Velmi vážné v té příčině jest místo v listě jeho J. Kollárovi dne 14. dubna 1821.: „Že Vaše myšlénky v pojednání o Dobrozvuku etc. (to jest vlastně „O libozvučnosti jazyka“ a t. d. Spis.) srovnávají se s myšlénkami všech jasněji o Slovenčině myslících toho jistotu mějte. Stará čeština celá jest skoro Vaše Slovenská. Polehku dálo by se to spojování zvláště skrze básníky. — Nebude to ovšem bez násilného hřmotu Gotšedů českých, zvláště Nejedlého et Compagnie; ale nic na škodu, dělejme co můžeme; já již dávno želati osmělil se oživovati na místě vinšovati nebo přepilovaného želeti.“

zvláštními moravskými ušlechtěného a když i na Slovensku J. Kollár jazyk spisovní dle choutek svých přistřihoval: Jungmann postavil se proti dobromyslným, ale krátkozrakým opravcům do boje napsav proti nim stručné, ale jadrné pojednání: „O různění českého písemního jazyka.“ *) Jungmann doráží tu na „dvě sobě odporné strany mezi spisovateli českými“, které dalšímu zniku literatury nemálo škoditi se vidí,“ na jednu, ježto „sobě jistou dobu minulosti, kterou zlatým věkem nazvati ráčila, za nejvrchnější a nejdokonalejší obraz všeho psaní vystavila a nesnášelivě i urputně má se k těm, kteří jen o vlas od vedoucí tam cesty se uchylují, byť to i s napravením a uhlazením té veliké silnice díti se mělo“; doráží pak ještě důtklivěji na stranu druhou, „daleko škodnější literatuře naší“, která „od došlého nás způsobu psaní nepotřebně odstupuje anebo dokonce nová nářečí v písemní jazyk uvozuje.“ Stavě pak stranu tuto proti urputným starověrcům, dává těmto velmi určitě přednost, nebo „jakkoli tito starověrci literaturu v pokroku jejím nemálo zdržují a ji jako Niobu v nepohnutelný kámen obrátiti usilují; přece však, kdyby se jim toliko, čehož ovšem daleci jsou, podařilo Veleslavínů a Komenských v pravdě dostihnouti, zapříti nelze, že by vždy tak ještě veliký národu a literatuře jeho užitek přinášeli. Neměl by český národ spisů ve třídě soustavných věd a vyššího básnictví, ale historickými a z prosta poučujícími knihami by oplývati mohl.“ A proti drobícím snahám novotářským staví „starou literaturu naši za hlavní školu jazyka písemního,“ „obzvláště spisy 16. věku a mezi těmi na prvním místě biblí kralickou, ten poklad neoceněný národu našeho.“ Dojímavými slovy obrací se posléze k novotářům připomínaje jim, kterak „svorností malé věci rostou, nesvorností veliké se rozpadají.“ **)

---

*) V. čas. musej. 1832. II. str. 165.

**) Pojednání toto vytištěno jest i později ve spise: „Hlasové o potřebě jednoty spisovního jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“ r. 1846. působením Jana Kollára Maticí vydaném. — Kterak působila mocná slova Jungmannova v mysli tehdejších vlastenců,

Přední novotáři nedali se ovšem ani dojímavě prosebnými slovy Jungmannovými mýliti ve svém počínaní. Ano Vincenc Žák poslal Jungmannovi pojednání, jímžto článek jeho uštěpačně probíraje vinu všelikého rozdrobování literatury*) sčítá na českou hrdost a neústupnost, která, prý, byla příčinou, že i Bernolák s druhy odtrhl se od literatury české. Divně spořádané hlavě rodáka Ousobského jevila se celá rozepře v ten rozum, že písemní jazyk český, odchýliv se rozvojem svým historickým mnohými formami od moravských a slovenských, srovnávajících se na mnoze se staročeskými, vlastně se odtrhl od Moravanův a Slovákův, pročež má se k těmto starším formám vrátiti a tím si pozbyté lásky lidu moravského a slovenského opět dobyti.

Odpověď tato, s nížto se Jungmann přátelům svým netajil, vedla do boje i F. Palackého, jenž způsobem velmi světlým i důrazným, místem i velmi perným dokázal, kterak neprospěšné a škodlivé jest počínaní toto novotářské.**) Byla pak v tom jakási podivná ironie, že proti dvěma Čechům písemní jazyk český pošetile opravujícím a svévolně měnícím bystrozraký Moravan neodolatelně zastával tento kaceřovaný jazyk český.

Jungmann pak sám i později vždy hájil zásad v pojednání svrchu dotčeném vyložených; ano v listě Janu Kollárovi (26. dubna 1836.) vytýkaje mu, že dal nebezpečný příklad novotářství, vyslovuje téměř i žal z toho, že sám též autoritu jazyka Veleslavínského poněkud oslabil; píše pak: „Příteli, já Vás srdečně miluji a Vás sobě velice vážím, ale mám do Vás tu stížnost, že novotami svými jako

viděti z listu Frant. Slámy d. na Vorlíku 10. července 1832. Josefovici, synu Jungmannovu: „Pojednání Vašeho pana Otce o různění našeho jazyka proniká duši a kosti; čta str. 175 a násl. slzel jsem . . . Kéž by to pojednání na každého tak působilo, jako to mé srdce cítilo. Uherští Slované majíce dost nepřátel v maďarstvu chtějí se také o ty přátely připraviti, kterým svůj nátisk jedině potoužiti mohli“ a t. d.

*) Viz přílohu X.

**) Čas. česk. mus. 1832. sv. III. str. 352—373.

zlý genius na veškeré spisovatelstvo působíte. Vy jste opustili dráhu dochované nám v bouřích časových písemné řeči a tím jste zviklali slabé hlavy na všech stranách. Z toho pošel zmatek, jehož jen Vy opět s rozvití jste. Pište, jak psal Komenský a slovenští protestanti lepší a pohrnou se opět za Vámi. Tím kázaním, které jsem onehdy spatřil, stavěti počali jste chyneskou zeď mezi Čechy a Slováky. V tom já vidím konečně již záhubu obojí literatury, alespoň škodu nenahraditelnou. I mea culpa! Já také poněkud uškodil jsem vážnosti našich Veleslavínů atd. tvrzením svým, že jejich jazyk nestačí nám ke dnešní potřebě: ale já formy jazyka od nich vzdělaného svatě jsem šetřil, toliko materielně jej rozmnožiti usiloval. Toho nuznou potřebu ještě podnes vidím, ale lituji, že se počala i forma trhati; tu ovšem z něho nic nezbývá a nový jazyk povstávati má, jehož povstání se všecky okolnosti příčí. V Čechách nikdy nebude se psáti jak Vy píšete; s nechutí se odvracujeme od toho způsobu. A to jest příčina, že i Vás ne již mezi naše, ale mezi jiného nářečí spisovatele klademe, a sice nářečí ne slovenského, jako jsou Bernoláci, ale ve fantasii utvořeného, nijaké podpory pro nás nemajícího." *)

Tak se umírnila v Jungmannovi věkem a působením mnohých okolností vnějších snaha někdy vroucí po zdokonalování jazyka českého; nezapřel ovšem nikdy zásad, že jazyk český jest potřeben vzdělání dalšího a k němu schopen, ale předním úkolem stalo se mu zachování staré, přesné češtiny, ježto další vzdělávaní octlo se na místě druhém.

*) S radostí Jungmann oznamuje příteli F. Šírovi 13. března 1838., že „Kollár — dle kázaní posledního (jubilárního) — vrátil se k čisté češtině! Mám radost nad ním větší," dokládá, „než nad 99 nezbloudilými." Velmi zanímavé jest i místo v listě A. Markovi dne 2. června 1831.: „P. prefekt Liška poslal sem dva první zpěvy Iliady své, ale tak pomíchal staré s novým, dobré s nedobrým, že to tisknouti bylo by k hanbě a ke škodě literatuře. Jest veliký čas, aby ti páni vrátili se k biblické češtině, ano sice každý zarazí jiné nářečí a učiní to pravdou, co nám Nejedlý a consortes vystavují (sic)." Liška byl od mládí přítelem Hankovým.

Obcuje od konce r. 1829. přátelsky redaktoru časopisu musejního Jungmann pomáhal mu horlivě v nesnadném díle, vydávaní časopisu toho. Napsal r. 1830. zanímavý článek „o českém jazyku“, úsudek Lukáše Hornického (Górnického), Poláka v XVI. století, připomínající velmi mocně minulé slávy jazyka našeho, an budil řevnivost mocných tehdy Polákův; nejhojnější pak bylo účastenství Jungmannovo při časopise musejním r. 1832, ježto v něm podal kromě dotčeného již pojednání „o různění českého písemního jazyka“ výtečných překladův veršovaných „Vyučenec Řekův“ z Klopstocka a „Kůň z hory“ z Herdera, dvou článků lehkou, hladkou prosou psaných „Plivník“ a „o beáních akademických“; konečně tam jest položena i polemika či vlastně obrana proti Palkovičově „Tatrance“, ježto neostýchala se vytisknouti, co posud na světlo veřejnosti nikdy neodvážilo se, že totiž J. Jungmann jest z padělatelů soudu Libušina. Jungmann odmítl od sebe pošetilý útok opravdově a důstojně, beze všeliké náruživosti, jakož se slušelo na muže čistého svědomí a vznešeného v národě postavení.

Jsa zaměstknán nekonečným „slovníkem“ a spisuje dle potřeby i rozličná pojednání a i lehčí články do časopisu musejního míval Jungmann i pochvilí, pečovati o zprávný jazyk v rozličných spisech zábavných. K tomu dával mu v této době hojnou příležitost syn Josef, jenž si vzdělávaní lehkého slohu zábavného obral za hlavní předmět činnosti své literární.

Josef Josefovic — jak syn Jungmannův i sám se psával i od přátel býval jmenován, učiv se na gymnasium Litoměřickém a Staropražském, potom na filosofické a právnické fakultě v Praze s prospěchem vždy výtečným, dal se po ukončení studií na dráhu právnickou. Nebyl na ni veden pudem vnitřním, ano suchá práce kancelářská příčila se čilému jeho duchu tou měrou, že nejednou uvažoval, zdali by ji neměl opustiti a dáti se jinou cestou, slibnější. Zejména s důvěrnými přátely otce svého i svými, Antonínem Markem a Františkem Šírem, radil se v listech opravdově, zdali by

neměl obrátiti se ku „professuře“. Že nevolil si dráhy učitelské, toho kromě jiných bylo hlavní příčinou obávaní, že by mu prefekt Petritsch nenávidící otce jeho z té duše v dosažení místa překážel. *)

I tak setrval na dráze právnické, ač se mu nikterak nelíbila, ani příliš vábivých výhledů do budoucnosti neposkytovala. **)

Mladistvý Josefovic hledal po neutěšené práci úřední upokojení mysli v přátelském dopisování a pěstování literatury. Byltě velmi pilným dopisovatelem zastupuje v tom namnoze otce, jenž čím více se pohřižoval v díle slovníkářském, tím míval méně pochvilí k listům přátelským. Tu pak čilý Josefovic ochotně psával na místě otcově rozličným jeho přátelům literárním.

Nejhojnější jsou dopisy jeho k nejdůvěrnějšímu příteli otcovu, Antonínu Markovi, jenž i k synu tak vroucně přilnul jako k otci; i Josefovic zamiloval si přítele otcova tak upřímně, že se mu se všemi důležitostmi svými upřímně svěřoval žádaje si nezřídka jeho rady a posílaje mu na vzájem častá vyzvání a povzbuzení k dílu literárnímu. Ne-

*) Velmi zanímavý v té příčině jest list daný „dne 4. máje“ bez roku, pocházející však patrně z r. 1826, poněvadž v něm uvádí se mladý učenec polský, Kucharský, jakožto v Praze přítomný, což v r. 1826. připadá. V listě tomto Josefovic dává A. Markovi zprávy o tom, jak zaryté záští chovají ve Vídni při dvorní kommissí nad studiemi k uvědomělým Čechům, i uvádí zejména piaristu Langa, referenta o gymnasiích, jenž, prý, kandidátu českému Filípkovi velmi zřejmě podobné smýšlení objevil „Petrič“, píše dále, „ouhlavní nepřítel Čechů, svými lžemi všem překáží a víme, že tenkráte, co Tvrdý, rada u gubernium a jiní vymohli, to on, ten hanebník, ošemetně, utrhavě zvrhl. Kdybych tedy já chtěl k (sic) professuře jíti, ten by vše nasadil, jen abych jí nedosáhl a ve Vídni bych odpůrců největších nalezl.“ Že působení Petričovo zde přílišně se cení, jest samo sebou patrno.

**) „K tomu vyhlídky jsou špatné, zůstanuli v Praze, nemám naděje, že při senátě i za 12 let k nějakému salarium přijdu,“ píše Josefovic v listě nedatovaném — asi z r. 1826. — příteli svému F. Šírovi do Jičína, žádaje ho za radu, zdali by se měl obrátit ku professuře.

méně důvěrně psával druhému příteli otcovu, Františkovi Šírovi, professoru v Jičíně, jehožto vroucnost vlastenecká a nadšené smýšlení slovanské činily Jungmannovi samému v poslední třetině jeho života přítelem po A. Markovi nejmilejším. Šírovi — věkem sobě téměř rovnému*) — Josefovic psával zcela nenuceně a prostosrdečně, téměř ženský měkká povaha jeho jeví se tu nejsvětleji.

Také pěvci Slávy Dcery byl Josefovic pilným dopisovatelem dávaje mu hojné zprávy o literatuře i o všem, co se v Praze a v Čechách dělo, a konaje mu jakož i ostatním přátelům všeliké služby zasilatelské.

Josefovic dědil po otci příjemné stránky jeho povahy, nikoli však veliké. Nevšední ochotnost ku přátelům, láska k jazyku a národu zdobily jeho srdce a činily jej milým druhem všem mladším vlastencům; činnost jeho na poli literárním nedosáhla však nikde míry poněkud vyšší.

První činnost na poli literárním jevil r. 1824. vyzývaje přátely Marka a Šíra ku překládaní — ovšem časoměrnému — textů operních.

Jeví v listech ku přátelům nadšení časoměrné, rovné otcovu, i nepřestává povzbuzovati jich k dílu. Ochotný F. Šír dal se opravdu neprodleně do díla a poslal po některém čase překlad opery: Così fan tutte (Jedna jako druhá). Radost z toho byla nesmírná, Josefovic poslal mu neprodleně vřelou pochvalu, ač neopominul vytknouti i některé chyby, jichžto překladatel hudby neznalý dopustil se.**) Jakkoli pak zápal Josefovicův v překládaní oper byl mocný, neodvážil se sám díla podobného.

Účinnější bylo působení Josefa Josefovice při pěstování literatury zábavné. Vzmáhající se zalíbení ve čtení českém

*) Šír byl jenom o pět let starší než Josefovic.

**) „K potěšení a obdivení mému Váš převod ke mně zavítal. Všechna chvála mu náleží; líbí se nám velmi. Na mou duši, milý Jakuboviči, Vy jste povolaný a vyvolený! přál bych naší siré vlastici hodně takových vlastenců pilných a pracovitých, jaký Vy jste. Málo hluku a přece dost musiky.“ Josefovic J. dne 8. ledna 1825. F. Šírovi.

ukládalo spisovatelstvu důležitý úkol, pečovati o čtení zábavné*), a čilý Josefovic chopil se úkolu tohoto s nevšedním zalíbením.

Stvořiti na rychlo původní literaturu zábavnou, bylo arci nemožné; ale vybírati a překládati nejlepší spisy cizojazyčné, k tomu bylo již dosti způsobilých dělníků. Tohoto úkolu chopil se Josefovic s zápalem.**) Listy plnými vlastenecké horlivosti vyzýval přátely své k dílu vykládaje jim nevšední toho důležitost, posílaje jim sám potřebné spisy původní a povzbuzuje jich k rychlé práci. Účinlivé jeho snaze podařilo se založiti jakýs spolek přátel svých, jenž jal se překládati spisy oblíbeného romanopisce německého van der Velde. Spolek skládal se z osobních přátel Josefovicových, v krajině Libuňské byl jich největší počet: Antonín Marek, tehdy již farář Libuňský a důvěrný přítel jeho Vetešník, jeho mladší přítel Jan Šolc, před tím kaplan Libuňský, tehdy zprávce duchovní na Hrubé Skále, František Šír a Josef Hollmann v Jičíně; dále pak Jos. Chmela (Třebický) v Hradci Králové, Jos. Vlast. Kamarýt a mladistvý tehdy

---

*) Jak se tehdy cítil nedostatek spisův zábavných v jazyku českém, svědčí list Jana Purkyně V. Hankovi dne 1. listopadu 1834.: „Jest k politcvání, že tak málo zábavných knížek v Češtině se vydává, že i ti, kteří by rádi čtli (sic), nedostatkem k jinojazyčným sahati jsou přinuceni. Kdyby se aspoň pilně překládalo, dopoky (sic) by jakýs originální duch se vyskytl. Na taký způsob není možná odolati knihové povodni z Němec na Čechy se co rok tužeji hrnoucí.“

**) Zřetelně vyslovuje mínění své o této věci Josefovic v listě J. Kollárovi (nedatovaném, ale rukou Kollárovou připsáno 25. září 1824.): „Velmi nám zábavných spisů třeba, nebo naše vyšší publicum, míním všeliké slečinky a jonáky studující, pro zábavu v českém nic nenacházejí; a jen pro zábavu čítajíce německých kněh se chytati musejí. Tuším, že v našich časech nejlépe by se překládání nebo skládání dobrých románů dařilo, nebo odbyt mají, čtou se všude a rády, a což mi jiného žádáme, než aby se české knihy četly? Scott, Schiller, Goethe, Jean Paul, z těch by se bráti dalo, zvláště z prvního, ale básníř musí básníře překládat. Myslil jsem, aby se více vlastenců sestoupilo a bibliothéka cestopisná by se vydala; mohli by se Kampe, Zimmermann a jiní novější překládati, aby naše menší mládež co čítati měla“ atd.

Frant. J. Vacek (Kamenický). R. 1827. počaly se překlady tyto vydávati v tiskárně Vetterlovské, zpravované tehdy V. Špinkou, jenž sám s nemalou horlivostí též k dílu povzbuzoval. Josefovic byl neunavným prostředníkem mezi druhy po celé zemi rozptýlenými, tu pobízeje do práce, tu vytýkaje — ovšem velmi jemně — i nedostatky díla. Kterak překládajícím přátelům dodával jednak chuti k dílu, jednak se jim za dílo vykonané odměňoval, viděti z četných listů A. Markovi a F. Šírovi. Píšeť tomuto dne 21. listopadu 1831.: „Buďtež tak laskav a vemte si do práce své „Mexika dobytí“ *) a dílek po dílku ho přehlížejte a vybruste. Jestli si každý den hodinu přivstanete, dlouho to trvati nebude a práci tu dokonáte. Periody trochu zkraťte a oblomte, slova ne dosti známá obyčejnými nahraďte a t. d., jak to sám nejlépe víte . . Přeložení to pod jménem Vaším vyjíti musí, aby ti (sic) páni viděli, že umíte taky co jiného než etymologovat. Mějtež tu lásku ke mně a k věci naší a dodejte si chuti k tomu!“

A. Markovi pak dostav jeho překladu van der Veldeovy povídky „Divadlo z ochoty“ píše celý blažený dne 27. února 1828.: „To „divadlo z ochoty“ mne učinilo jaksi ochotného a veselého, ač jsem vždy velmi zamračený a posupný. Otci mému také se velice líbí. To je přece vzorový sloh, z něhož se naši povídkopravci čemu naučí; takových vzorů se nám posud nedostávalo a proto také ten sloh v povídkách tak bídný jest. Ale to „divadlo z ochoty“ je samorostlé, jako by pan Velde na něm (sic) již žádného oučastenství neměl.“

Při této příležitosti dovídáme se, že Jungmann sám byl posledním revisorem slohu v povídkách van der Veldeových; snaha vzdělávati jazyk na všecky strany nedala mu nevšímati si díla, ježto pod jeho střechou se soustřeďujíc mělo působiti v ušlechtění vyšší řeči společenské, i přispíval ku pomoci synu plnému sice dobré vůle, ale nevládnoucímu jazykem dosti pevně. Píše pak o této činnosti své starému příteli

*) Povídka van der Veldeova.

dne 15. června 1830.: „Divadlo z ochoty někdy k revisí mi přicházívá, kterýž přehled, ač jsem již dávno byl v rukopise celé četl, vždy opět novou radost mi působí. Vy jste nás všechny jadrností a obratností slohu za sebou daleko zůstavili. Tam čeština vůbec přijíti musí, budeli vzdělávána, kde Vaše jest;“ dokládaje s vlasteneckým vzdechnutím: „Ó kdyby jen trochu vláda nám přála, co by z nás bylo!!“

Hlava osmá.

Dokončení Slovníka (1833). — Smrt jediného syna. Jungmann prefektem při gymnasium akademickém. Vydávání Slovníka. (1834.—1839.)

Již v Litoměřicích Jungmann, jakož výše vyloženo, ponáhle došel přesvědčení, že není nadíti se odjinud zevrubného slovníka i dozrál v něm pevný úmysl, podstoupiti ohromné dílo svými silami; nesl s sebou plod mnoholeté práce — ač toliko počátek díla nekonečného — do nového bydliště, hodlaje k jeho dokonání obrátiti všecken čas i všelikou sílu, ježto by mu zbývaly po vykonání povinností úředních.

Avšak objevilo se i zde, že okolnosti mocněji vládnou než sebe pevnější vůle lidská; Jungmann první léta v Praze zanešen jest jednak pracemi školními, jednak nahodilými, tehdejší však době důležitými úkoly tou měrou, že velikému dílu nemohl věnovati leč dobu prázdnin a sem tam některou chvíli, utrženou žádoucímu odpočinutí po namáhavé práci školní.

První rok v Praze minul, jak se toho Jungmann sám ještě v Litoměřicích nadál*), aniž mohl jeviti činnosti na roli literární. Obývaje tento rok v domě cizím, v němžto necítil se býti doma a zanešen jsa pracemi povolání svého, nespatřil za ten čas literatury české ani okem;**) teprvé v létě 1816. počal činnost slovníkářskou v Praze tím, že stříhal cedulky došlé od starého přítele V. Bergnera.***) Zatím horlivost jeho v díle mocně se podnítila, když jej došel poslední —

*) Viz str. 115.
**) List A. Markovi dne 13. června 1816.
***) V témž listě.

šestý — svazek velikého slovníku polského Lindeova, prvního velikého díla slovanského na tomto poli, ježto se mu stalo jako svítícím vzorem.

Přestěhovav se o Jakubě r. 1816. do svého domu užil času prázdnin k dalšímu vzdělávání slovníka s takovou horlivostí, že v dubnu měsíci r. 1817 octl se již v písmeně g (j). Vydané zatím nařízení o jazyku českém na gymnasiích a naděje jím vzbuzené vedly jej k sepsání „Slovesnosti", kteréžto dílo zaneprázdňovalo mu namnoze mysl i čas v letech 1817., 1818. a 1819. Nicméně nespouštěl ani tehdy slovníku se zřetele; v únoru měsíci r. 1818. dává příteli Markovi věděti, že octl se v liteře *H* při slově hospodařiti; ano úkol slovníkářský zaměstnává mysl jeho tou měrou, že jakkoli by rád vydal dílek sebraných poesií a prosy, které od přátel svých v rukou choval, nechtěl do toho pouštěti se, poněvadž mu „líto od slovníka odstupovati". *)

O dvě léta později — dne 17. února 1820. — dává věděti příteli Markovi, že „po **dvou** letech opět počíná zřetel obraceti k slovníku".

Zatím se k ostatním překážkám, ježto bránily rychlejšímu postupování v díle slovníkářském, přidala nová, velmi vážná, ježto hrozila neunavenému dělníku, že nespatří konce prací svých. Od r. 1820. Jungmann, jehož zdraví posud podstupovalo šťastně zkoušky velmi těžké, téměř neslýchané, počíná churavěti a mine mu málo který rok zúplna ve zdraví. Již tehdy počínali vlastenci báti se o jeho život. **)

Než ani tím nedal se mýliti u velikém předsevzetí svém; jak mile neduh ulevil, pracoval dále s touž pružností a vytrvalostí jako kdy před tím.

---

*) List A. Markovi, daný 24. února 1818.

**) Kterak i vzdálenější vlastenci stopovali zprávy o nemoci Jungmannově, důkazem list A. Lišky, tehdy professora humanitního v Hradci J., Hankovi, dne 29. března 1821.: „O Jungmanna jsme se velice všickni strachovali, když nás pověst došla, že velice nemocen jest, . . . pročež ho mějte k tomu, aby se více šetřil."

V měsíci září r. 1821. dostal se do konce písmeny *L**), načež po několika měsících dává věděti příteli A. Markovi, že tyto prázdniny chce obrátit „na koušček slovaře“.

Od té doby po šest let nečiní zmínky v listech svých A. Markovi, kterak prospívá dílo slovníkářské; byloť jednak dopisování jeho se starým přítelem méně časté, ježto syn Josefovic tím pilněji psával, jednak nemíval Jungmann podnětu, aby se o slovníku zmiňoval, ježto nepřicházely od A. Marka nové zásilky do slovníka.

Zpráva pak, kterou po této době dává Jungmann témuž příteli, svědčí, že slovník zatím značně postoupil ku předu, píšeť mu dne 20. března 1828., že „rovná praeposici pod.“ Sluší ovšem míti na paměti, že v léta právě minulá připadá spisování, upravování a vydávání historie literatury české, kteréžto rozsáhlé dílo zejména r. 1823., 1824. a 1825. jej zaměstknávalo.

Léta po vydání historie literatury české prošlá sluší míti za onu dobu, v nížto Jungmann usilovněji a neodvratněji než kdy před tím soustřeďoval všecku činnost svou v slovníku. Ježto před tím pouštěl se i při slovníku v díla větší, rozsáhlá, jimižto i na delší čas píle jeho obracela se v jinou stranu: jest této doby již pevně odhodlán nedati se ničím odvrátiti od ohromného díla, jemuž dobrou část posavadního života svého věnoval, obávaje se, aby mnoholetá práce nepřišla na zmar, kdyby odumřel díla nedokončeného. „Mne od slovníka nesmí nic více odloučiti, máli před mou smrtí neli celý, aspoň z většího dílu hotov býti“ — tato slova psaná dne 17. února 1829. příteli Markovi jsou heslem, jímž v té době zpravoval všecko jednání své veda nekonečný spis s úsilím vždy rostoucím dále.

Ještě důrazněji vyslovuje myšlénku tuto o tři léta později v listě příteli F. Šírovi dne 1. září 1832.: „Jest mi, když něco jiného psáti mám nežli slovník, jako bych

*) „Od září měsíce, v kterém jsem *L* dohotovil, posud jsem ničeho, co by k slováři náleželo, ani okem nespatřil,“ píše A. Markovi dne 10. ledna 1822.

svatokrádež páchal; tak jsem navykl tomu jhu a té práci robotné, ano sobě ani svobodnějšího oddechu nepřeju“ atd.

Na podzim dne 5. října 1831. dává věděti A. Markovi, že „pokročil do poly *U*“; o čtyry měsíce později, dne 16. února 1832. syn Josefovic dává věděti J. Kollárovi, že „otec velmi pilně pracuje na svém slovníku,“ v němž došel až do slova „ves“; do konce Josefovic počítá, že má ještě psáti 75 svazků po 10 arších na listech do polovice založených a to doplňky znamenité do přednějších liter nepočítaje.“ Ku konci téhož roku, dne 9. prosince píše Josefovic Kollárovi opět, že „otec ve Slovníku dorazil až do „Vyslan“, píše, prý, 30. svazek litery W (V), kterou byl po novém roce začal a tudy letos přes 250 archů napsal, ač jemu choroby časté snad přes tři měsíce odňaly.“ Dne 10. července 1833. píše opět témuž, že „otec pracuje nyní stále na slovníku; teď píše třetí svazek v druhé polovici litery Z. — Do konce Z a Ž. ještě má as 20 svazků osmiarchových. Nejdéle do jara bude hotov.“ —

Dílo jeho pokládali již od mnoha let učenci a spisovatelé čeští za dílo všem společné, dílo národní a všickni téměř přičiňovali k němu i hřivnu svou.

„Nejedni přátelé a milovníci literatury české, nepochybně proto, že rovně potřebnost slovníka nového cítili, obraceli k němu zřetel svůj, jej k setrvání v díle všelijak pobádajíce a radou a pomocí oučinnou přispívajíce,“ vypravuje Jungmann sám v předmluvě k slovníku uváděje na prvním místě „v pánu zesnulého arcibiskupa Vácslava Chlumčanského z Přestavlk, který zvěděv od našeho literatora Vinařického, tehdáž ceremoniára svého, o tom podniknutí, nabídl se, znamenitou peněžnou pomoc písaři při takovéto práci potřebnému udíleti, což i po dvě léta až do svého bezživotí milostivě činil.“

Byltě tento skutek dobromyslného primasa království Českého jediným paprskem mecenášské přízně, jenž ozářil Jungmannovi mnoholetou krušnou práci slovníkářskou.*)

*) Kterak želel Jungmann smrti arcibiskupa Chlumčanského, viděti ze slov jeho v listě A. Markovi dne 15. června 1830.: „Můj

Hojnější byla ovšem pomoc od rozličných vlastenců spisujících, kteří s vlasteneckou horlivostí, ovšem i obětovností sbírky své lexikální, namnoze s nemalou prací učiněné, Jungmannovi posílali. Z blízka i z daleka docházely ho takové vlastenecké dary. Professor Sedláček v Plzni propůjčil mu k užití slovník českoněmecký, s počátku století farářem Fabrim ač beze všech citátů zhotovený; farář Krolmus půjčil opis Thamova slovníka s dodatky rozličnými; ano Čech žijící ve Štýrsku, kněz církevní Janda poslal celý německočeský slovník Dobrovského v pořádek českoněmecký pilně a pracně obrácený; práce zajisté nesmírná, která by byla ukončení díla Jungmannova o drahný čas přispíšila, kdyby ho nebyla došla teprvé, když práci tu již sám vykonal! Dostalo se mu i sbírky horlivého někdy učitele Rožmitálského Ryby, ježto zahrnovala zvláště způsoby mluvení ze spisů Veleslavínových; rovněž tak daroval mu syn V. M. Krameriusa četné výpisky otce svého.

„Znamenité a vzácné“ byly přídavky, o kteréž se s ním sdělili přátelé literární Dominík Kinský, spanilomyslný piarista, Josef Seidl, děkan Berounský, starý přítel Jungmannův; V. Hanka, jenž nabyl jakési obratnosti v díle slovníkářském při konečném upravování druhého dílu slovníka Dobrovského; Jan Kollár, jenž poslal zejména množství slovakismů; Štěpán Leška, rovněž kazatel evangelický v Uhřích, pilný dělník na roli slovníkářské; dále Moravané prof. Boček v Olomouci a Jos. Chmela v Hradci Králové, výteční kněží Šimon Vrána, farář Mirovický a nevyrovnaný Sláma; gym. prefekt Schön s katechetou Bezděkou v Písku poslali výpisky z archivu Píseckého a Vodňanského.

Také bratří Antonín a Jan pomáhali mu seč byli: Antonín, jenž staré spisy lékařské čítal slovce z nich vybíraje a i při pořádaní cedulek byl tytýž nápomocen; Jan pak jsa admi-

---

slovník ztratil největší svou záštitu a pomoc,“ k nimž dodává: „Dej bůh abych tu práci skončil, jinak by ji ne tak brzo kdo dohotovil. Nyní pracuji pilně, ač bych neměl jsa kašlem trápen tak, že ani do školy jíti nesmím“ a t. d.

nistratorem na Tursku sbíral pilně slovce v onom okolí obyčejná.

Vůbec Jungmann „těšil se každého téměř času vždy z nějakého laskavého pomocníka u vybírání a vypisování slovcí ze spisů a snad málo který vlastenec, aby něčeho buď z úst národu nebo z knih vzatého k slovníku nepřičinil;" *) uvádí pak zejména mladší vlastence, professory Jičínské Šíra a Macháčka, dále Ant. Hansgirga, Ondráka, Amerlinga, Havránka, zlopověstného sice censora Zimmermanna, Norberta Vaňka, zaniklého později Hampeysa, Jachima, později úředníka Lvovského, J. Hulakovského, své bývalé žáky V. Štulce a Pichla, tehdy ještě studující, F. Douchu a m. j.

Hojností látky od vlasteneckých pomocníků poskytované bylo Jungmannovi dílo do jisté míry usnadňováno, ač ovšem byl to jedině materiál, který svým duchem a svou prací musil proniknouti, upraviti a učiniti ústrojným článkem ohromné stavby své. Proto se těmito vlasteneckými pomocníky, jichžto práce namnoze byla veliká a zásluha nepopíratelná, zásluha Jungmannova nikterak neztenčuje, ježto jeho vzácný důmysl a neunavená pilnost tuto sice neplodnou cizí práci v obecný prospěch obrátily. Ovšem pak horliví tito pomocníci hodni jsou vděčnosti naší i proto, že živým účastenstvím Jungmannovi skutky osvědčovaným sílili jej při klopotné práci, ježto nekonečností svou i obrovskou pilnost Jungmannovu tytýž uváděla v zoufalství.

Roku 1833. ohromné dílo blížilo se již k žádoucímu konci. V měsíci červenci byl již v druhé polovici litery *Z* a v listě **) ku příteli A. Markovi vyslovuje, kterak by rád ukončil k novému roku 1833. slovník „z hruba". „Ó kterak již toužím po tom očekávaném konci," dokládá tu z hloubi duše své. A přání toto jest naplněno. O vánocích r. 1833. byl slovník „z hruba" ukončen.

---

*) Viz předmluvu k slovníku str. VI.

**) List tento není datován, pochází však patrně z r. 1833.

Nesnadno pomysliti sobě, jakou rozkoší oplývala mysl neunaveného dělníka vidoucího po více než třicetileté klopotné práci dokonané rukou svou dílo, ježto sílu jednoho člověka téměř přesahovalo!

Ale této radosti nedopřáno mu užiti: podivným setkáním okolností naplnilo se srdce jeho největším zármutkem té chvíle, když pocítilo největší radost z díla vykonaného: dokončení slovníka znamenáno v životě Jungmannově smrtí jediného syna.

Hrozná tato rána stihla Jungmanna dosti nenadále. Byltě Josofovic pevného zdraví, aspoň nedovídáme se ani z listů Jungmannových ani z jeho vlastních, že by kdy byl býval opravdově nemocen. S obyčejnou čilostí dopisoval si s přátely svými, zvláště s Antonínem Markem v Libuni a Františkem Šírem v Jičíně o věcech literárních a vůbec vlasteneckých, konaje při tom i jim i jiným přátelům všeliké služby přátelské, zasílaje jim knihy a různé věci objednávané. Rovněž tak horlivě dbal i zprávného vydávání povídek Van der Veldeových, těše se zdárnému jejich prospívání. Také na dráze úřední — sice velmi neutěšené — zasvítil mu na podzim r. 1833. první paprsek příznivějšího osudu, dostalot se mu — v třicátém třetím roce věku jeho — skrovného adjutum tak řečeného.*)

Dne 20. června 1833. Jungmann píše A. Markovi, že „Joza na chrypku (chřípku) již také několik dní stoná;“ dále nezmiňuje se o této chorobě a zdá se, že za nedlouho vyzdravěl, aspoň se měl i sám i byl pokládán za vyzdravělého, ač jakýsi nepokoj duševní svědčil, že netěší se zdraví předešlému. Nepokoj ten pudil jej mocí jakousi neodolatelnou ještě pozdě na podzim — v měsíci říjnu 1833. — do tiché

---

*) O tomto píše A. Marek Jungmannovi dne 22. října 1833. na ten čas významně: „Těšil sem se, že mu konečně adjutum usouzeno! Není to ovšem odměna přiměřená letům a pracím vylopotěným (?) než jednak něco! k upokojení mysli sloužící podarek! — za nímž Bohdá i druhé i třetí, což chlebem a úřadem sluje, znenáhla poplyne.“

Libuně ku příteli A. Markovi, jakoby na rozloučenou ještě jednou spatřiti chtěl ta místa, kde u věrného přítele otcova i svého užil mnohých chvil utěšených, i nedal se zdržeti domlouváním otcovým, jenž v tak pozdní době měl takovou vyjížďku na venek za méně příležitou.*) Však ani Marek sám tehdy jsa churav netušil, že by mladý přítel byl opravdu nemocen.

Teprvé počátkem měsíce prosince ukázala se nemoc nebezpečná; píšeť dne 5. prosince Jungmann Františkovi Šírovi: „Můj Joza jest nemocen na silnou katharalní zimnici.“ Zdraví Josefovo horšilo se rychle naplňujíc obávaním přátely výtečného otce a dne 24. prosince „o štědrém dni“ Josefovic rozžehnal se se světem. Krátce před smrtí slyšel ještě z úst otce svého radostnou novinu, že ukončil slovník, poslední novina, jížto rozuměl i radoval se.**)

Rána srdci Jungmannovu byla hrozná; probdělé noci a zármutek vrhly jej na lože i zbudily v něm kašel krevní. Ale mysl jeho nabyla za nedlouho klidu svého, jakož viděti z listu dne 2. ledna r. 1834. psaného A. Markovi: „Líbám Vás tisíckrát za přátelskou sdílnosť mého ukrutného neštěstí. Jest to zajisté velké utěšení bolesti, když člověk vidí, ano jiné dobré duše ji sdělují a jako rozbírají, aby celou svou tíží na hruď jiného nepadala. Vám to z druhé strany budiž důkazem veliké náklonnosti, kterou se celý dům náš k Vám nese. Jako já dny u Vás a s Vámi ztrávené mezi nejblažší života svého počítám, tak náš milý Josef v tušení temném dokonávajícího života neodvratitelně puzen byl k Vám jako by umříti nemohl leda by Vás ještě uviděl a s Vámi se rozloučil.“ ***)

---

*) Po návratu jeho do Prahy Jungmann píše A. Markovi dne 27. října 1833: „Joza náš tažen byv nevýslovnou k Vám žádostí nedal se zdržeti, aby k Vám se nevydal.“ O churavosti své píše A. Marek dne 22. října t. r. Jungmannovi; „Líto mi jest, že jsem za touto těla mého klesavostí tomu mému předrahému hosti tak málo k vyražení a vůbec k libosti býti mohl.“

**) Zprávu tuto máme od paní Petrovičové.

***) List tento jest odpověď k listu, jejž A. Marek dostav od Fr. Šíra zprávy o smrti Josefově, dne 27. prosince psal Jungmannovi.

Účastenství, kteréž nemoc a smrt syna Jungmannova budily mezi ctiteli jeho, jeví se živě i v dopisoch Čelakovského a jeho přátel. Dne 21. prosince F. L. Čelakovský dává věděti Vinařickému, že „ubohý Jungmann mladý včera byl zaopatřen a dnes je den právě osudný a krisis nemoci jeho," dodávaje k tomu: „Přál bych, aby z tohoto vyniknul; otec nebyl by sic k utěšení. Letos veliké nehody naň doléhají." Vinařický pak, vždy vřelý ctitel Jungmannův, vyslovil listem Jungmannovi hlubokou soustrast a v „Žalozpěvu o smrti Josefa Černého" († 1834.) zpomíná tklivě i „druha Mladoně, věrných bratra, miláčka Čechů." *)

Z listu tohoto vřelým citem přátelským proniknutého stůjtež tu některá slova: „Vaše hrozná ztráta jest i mou ztrátou! — protož hořem svým musím kojiti hoře Vaše . . . Ach neste, trpte, neste prosím tuto bolestnou ránu myslí zmužilou! — však ne zmužilou, toho nežádám, nébrž myslí dobroduchého člověka a otce, jenž nepřestává milovati toho, kterýž mu odešel a i ty, kteréž mu pozůstaveny, myslí odhodlanou, jenž se snaží oddíleti se od své zlé záhubné bolesti. — I já jsem Váš a máte mne dosti vzdáleného od sebe, i Josef jest Váš a máte ho téměř bližšího u sebe . . . V letošním podzimku ještě pobyl u nás v Libuni — ach jak si toho vážím, že neodešel bez rozloučení! že ještě svým navštívením naši krajinku jaksi posvětil. S bratrskou trpělivostí přihlížel, když jsem stonal, k mému neduhu, káral mne ústně i psaním z mé opovážlivé neostražitosti! .. Drahý Příteli! když mluvím k Vám o něm, jest mi jakobych mluvil s ním. Ó vezmětež podíl v tomto utěšeném domnění, odevzdejte se tomu snu, jako byste slyšíce mluvícího mne o něm, slyšeli jej samého. Tužba mne táhne do Vašeho náručí a k Vaším přemilým drahým; ale nastojte, sváteční dnové církve zbraňují mi, slaviti slavnost Vašeho přátelství ve Vaší rodině. Než dá Bůh, že se mi udá přijíti k Vám a pak budeme rozprávěti o našem výborném Josefu."

*) Viz K. Vinařického sebrané spisy sv. I. str. 235:

„Ukrutné, Morano, tvé za dnů těchto je žezlo
ledva se výroční den hoře mého vracel,
den, kdys mi Mladoně druha odňala, neklamavého
vlasti syna, věrných bratra, miláčka Čechů,
sotva se jizva krutá raněného ulíčila srdce:
již litým šípem ránu bodeš mi novou."

Vinařický postavil již před tím přátelství svému k Josefovici pomník v básnickém listě Josefu Jungmannovi ml. (z Teplice v červenci 1825). Sebr. sp. I. st. 135.

Také nejmladší pokolení spisovatelstva českého vyjevilo upřímnou úctu k otci těžce zkoušenému skládajíc básně na předčasně zemřelého syna. J. Malý a V. J. Picek opěvovali ve „Květech“, Jan Sl. Tomíček ve „Včele“ smrt milovaného druha.

Ježto ukončení Slovníka znamenáno jest v životě Jungmannově největším neštěstím rodinným, očekávalo naň téže doby v úřadě povýšení, jehož, jakkoli bylo jediné v jeho okolnostech možné, měl málo příčiny nadíti se, povýšení, jímžto se mu klopotná práce při konečném upravování a vydávání slovníka znamenitě usnadnila.

V měsíci dubnu r. 1834. prefekt Petritsch roznemohl se těžce. Jungmann jsa té doby starším professorem humanitním ustanoven jest náměstkem jeho, až by se uzdravil;*) avšak Petritsch zemřel již 30. téhož měsíce a Jungmannovi zůstala zpráva úřadu prefektského poručena až do konečného obsazení místa.

Když vypsán jest konkurs o úřad prefektský, Jungmann hlásil se o propůjčení konečné tohoto místa. Byloť mu z nejedné příčiny žádoucí: nebo jednak zvýšil by se tím jeho důchod, jednak stalo by se mu konání povinností úředních méně obtížným. Neměl ovšem prefekt tehdejší nikterak povinnosti sám vyučovati, stránka pak kancelářská vymáhala mnohem méně práce než nyní; krom toho pak měl prefekt při gymnasium akademickém ku pomoci adjunkta, jenž vedlé nahodilého zastupování onemocnělých učitelů býval hlavně písařem prefektovým. Jungmann sám v žádosti za tento úřad dovolával se toho, že by jej mohl ještě několik let zpravovati, poněvadž by nemusil namáhati prsou od několika let sesláblých, ježto by povinností učitelských, dle nichž musí šestnáct hodin za týden přednášeti, nemohl již dlouho konati.

---

*) Přípisem c. k. direktoratu gymnasialního dne 23. dubna, dekretem guber. dne 9. května. V přípisu c. k. direktoratu dává se mu ku pomoci gymn. professor Ottenberger, syndik universitní, „muž jednání úředního zběhlý“.

Než ačkoli sloužil již plných třicet pět roků, jsa té doby asi nejstarším učitelem humanitním v Čechách a uváděl v žádosti své osm dekretů pochvalných za zdárnou činnost učitelskou mu udělených, ačkoli mu díla literární dávala čestné místo mezi předními učenci v zemi: nebyla jeho naděje, že by se mu úřadu dostalo, hrubě veliká. Byloť starou zvyklostí nejvyšší zprávy školní, udíleti úřady prefektské kněžím, při čemž málo dbali toho, měl-li duchovní kandidát i způsobilost k úřadu.*) Jednali i v té příčině dle téhož zvyku, jenž propůjčoval vrchní zprávu gymnasií vyšším hodnostům církevním nevšímaje si naprosto toho, jsouli k úřadu takovému opravdu povoláni.

I tak není se čemu diviti, že direktorat gymnasialní uznávaje sice zásluhy Jungmannovy nepředložil ho na prvním místě k úřadu, nýbrž dával přednost druhému professoru humanitnímu při témž gymnasium, P. Antonínu Dittrichovi, knězi řádu cisterciáckého z Oseku, ač asi o dvacet let mladšímu než byl Jungmann. Avšak při gubernium zemském uznávajíce nevšední zásluhy Jungmannovy položili ho na místě prvním a dvorní komissí nad studiemi přidala se k návrhu z Prahy došlému.**)

---

*) Kterak si počínaly úřady při obsazování míst prefektských, viděti zřetelně v životě P. Jos. Schoena, jenž 26letý byl skutečným prefektem v Jičíně. Není nám povědomo, jaké bylo té doby učitelstvo při gymn. Jičínském; ale mýlíme se sotva tvrdíce, že P. Schoen byl nade vše přirovnání nejmladší v tom sboru, jehož byl představeným. Viz článek J. Rissa v Čas. mus. 1871. str. 359 a t. d.

**) Jungmann sám vypravuje tento příběh v listě A. Markovi, dne 13. listopadu 1834. „Bylo to na váhách, tak že jsem toho málo očekával. Direktor Imo loco postavil Dittricha jakožto duchovního mne ovšem také pochváliv; to samé učinil referent gubernialní, ale per majora gubernium mne předsadilo. U dvorské komissí dali převahu na mou stranu a tak nevím, k dobrému či k horšímu mně dáno místo.“ Čím působením stalo se, že gubernium zamítlo návrh direktoratu gymnasialního i svého vlastního referenta, toho není se lze dočísti v listech Jungmannových ani jinde; že však musil býti hlas velmi vážný, jest samo sebou dosti zřejmo. Tu pak nezdá se nám býti příliš smělé domnívati

I jmenován jest Jungmann prefektem dekretem c. k. dvorní komissí nad studiemi dne 26. října 1834. *)

Jungmann radoval se tomuto povýšení v úřadě zvláště za tou příčinou, že mu přibylo času k konečnému vyvedení velikého díla — slovníka, jakkoli služba prefektská záležející hlavně ve zprávě hospodářské byla mu sama sebou méně příjemná než posavadní učitelská. Píšeť dne 13. listopadu 1834. v té příčině příteli Markovi: „Tolik aspoň doufám, že k vydávání Slovníka něco více času nabudu, bych i v příjemnosti služby ztratil a z literního umění na hospodářství zevnitřní školské se dostal.“ **)

Dne 1. prosince r. 1834. Jungmann uveden jest slavně v nový úřad svůj. Direktor gymnasialní Fr. Pöllner představil jej delší řečí učitelstvu i žákům, jemu odpovídaje Jungmann velebil dojímavými slovy cesty prozřetelnosti, ježto jej nyní po druhé vede v obor činnosti předchůdce Fr. Petritsche, a vyslovil nejvroucnější díky těm, kdo ho na tento úřad povýšili poroučeje se lásce učitelstva a dětinné důvěře žáctva. P. Antonín Poesel, učitel náboženství, vyjádřil pak jménem učitelstva radost, jížto jmenování muže vysoce váženého a vroucně milovaného naplnilo srdce všech; posléze pak výtečný žák druhé třídy humanitní, G. Ritter z Rittershainu za celou mládež gymnasialní pronesl příhodnými slovy radostné city z povýšení učitele milovaného. Slavnost světská skončila se zpívaním hymny „Bože zachovej nám krále“ latinským jazykem. Potom konaly se slavné služby Boží s Te

---

se, že sám nejvyšší purkrabí hrabě Chotek naklonil váhu ve prospěch Jungmannovi. Soudíme tak ze vzácné úcty a důvěry, kterou se tento důmyslný státník k Nestorovi našemu o několik let později osvědčil, jakož se dále zevrubněji vyloží.

*) O deset dní dříve, dne 16. října t. r. Jungmann ještě psal A. Markovi: „Již bych rád pozbyl toho nemilého prefektování, jehož mám na počátku roku až do boha.“

**) Týmiž téměř slovy vyjadřuje se Jungmann o pět neděl později v listě témuž příteli dne 20. pros. 1834.: „Co se týká mého v prefektství usazení, ač nepatrné v sobě, mně však tím milé jest, že přece více času ke korrekturám dlouhého vydávání Slovníka nabyti doufám.“

Deum; odpoledne pak dovršena celá slavnost veselou hostinou.*)

Polehčení v pracích úředních právě té doby, když mu vydávaní Slovníka nastalo, přišlo Jungmannovi velmi vhod. Neboť ačkoli slovník byl „z hruba“ dokončen, zbývalo mu ještě mnoho činiti při konečném upravování, přehlížení, doplňování a opravování rukopisu, korrigování sazby a nad to nade všecko naléhaly naň z tuha starosti hmotné, nejrozmanitější mrzutosti s tiskařem a knihkupci, i může se právem říci, že doba, v nížto slovník vydával se, od r. 1834. do 1839. jest nejklopotnější v životě Jungmannově, ježto dříve jakkoli usilovně pracoval, mohl si spíše vyhověti nejsa vázán dnem a hodinou, nyní však za celý čas neměl takořka oddechu, nemělali nepořádkem u vydávání vzbuditi se omrzelosť v obecenstvě. I potkáváme se té doby v listech Jungmannových s nejedním vzdechnutím svědčícím, že krušné toto dílo dávalo se někdy tvrdě cítiti i otuženým jeho rukoum. „Se slovníkem mám mnoho starostí, protože litec zdlouha sobě počíná a čas veliký tu jest,“ píše hned při počátku — dne 17. července 1834. — příteli Markovi. O vlastní však povaze prací svých píše o několik neděl později — dne 11. září t. r. — témuž, že musí „celý den buď revisí čísti, buď korrigovati, buď k tisku chystati.“ Ano chvílemi tížilo jej břímě slovníkářské tak z tuha, že téměř zoufale naně touží; píšeť ještě 17. července 1834. Františkovi Šírovi do Jičína: „Ten slovník mi dělá tolik starostí a prací, že kdybych již tak daleko byl se nepustil, všeho bych tak nechal a bo-

*) Dle „Prager Zeitung“ 1834. č. 191. Německý list líčí s jakýmsi nadšením celou slavnost, o Jungmannovi samém pak mluví s velmi vřelým uznáním konče zprávu takto: „Die Feier galt einem Manne, der im Kreise der Lehrer des Vaterlandes ausgezeichnet, im Gebiete der slawischen Literatur als Stern der ersten Grösse bewundert, von sämmtlichen Umgebungen geachtet seine Verdienste mit einem Dienstposten gelohnt sieht, von welchem sich Mit- und Nachwelt wo möglich noch reichere Früchte versprechen darf.“ Skoupěji vyslovily se české Pr. noviny dne 4. pros., jimž Jungmann jest toliko „vysoce zasloužilým a každému Čechu známým mužem“.

jím se, že posléze více hanby než cti mi přinese, tak trudno jest velikému stavení dokonalou formu vštípiti."

První, takořka základní péče Jungmannova při ukončení slovníka byla o to, jak jej vydati na světlo, kde vzíti potřebný naň náklad. Jakkoli minulo více než půl století od té chvíle, co byla pronešena slova Dobrovského, nepozbyla posud úplně platnosti: „Není jmění na vydání úplného slovníka českého." *) Jak velikou se tato nesnáz býti zdála ještě nedávno před tím mužům vlasteneckým, viděti nejsvětleji z dobrodružných jejich myšlének o tom, kterak by se slovník měl vydati. Nejstarší a nejvěrnější přítel radil Jungmannovi,**) „až by ta práce konce dospívala, aby se pomoc k vydání od P. Stavův požádala, snad by to učinili pro svou čest, a kdyby se při nich ničeho nedovedlo, snad by druhoslovanští šlechticové ruky své podali." (!) A F. L. Čelakovský vyslovil mínění své o tom, kterak Jungmann hodlá vydati na světlo slovník, že „jak se mu zdá, dohotovený hodlá odeslati do St. Petrsburku, kde akademie, která všecky slovanské slovníky kupuje a vydává, jej, prý, vděčně přijme." ***)

Založením Matice dalo se spisovatelstvo české cestou, kterou vyměřuje hrdé slovo: „Člověče pomoz si sám a bůh ti pomůže;" a tím i vydávaní „slovníka" s povětrných říší octlo se na pevném základě. Od samého založení Matice pokládalo se za přední úkol její, aby kromě slovníka naučného postarala se o vydání slovníka Jungmannova, aniž se kdy spustil sbor tohoto úmyslu; avšak síly mladistvé Matice byly té doby ještě příliš slabé, aby sama dílo tak rozsáhlé a nákladné podnikla; pročež pustil se sbor tehdy poprvé cestou později často oblíbenou, že poskytoval slovníku toliko pomoci své dávaje zakladatelům spis za cenu poloviční. Výhoda zakladatelům poskytovaná neměla však té doby tolik moci, aby byla Matici zjednala valný přírůstek

*) Viz svrchu str. 92.
**) A. Marek dne 7. února 1816.
***) F. L. Čelakovský J. V. Kamarýtovi dne 2. pros. 1821.

členů; ano jakož pro veliký náklad na slovník nemohly se touž dobou jiné spisy vydávati, jimiž by se touze obecenstva po knihách obecně prospěšných a prostonárodních bylo vyhovělo,*) ubývalo právě té doby, když se základní toto dílo literatury novočeské vydávalo a Matice tím nejskvěleji se osvědčila, žalostným způsobem účastenství obecenstva.**) Protož spisovatel musil nastupovati i na jiné cesty, jimiž by dílu svému zjednal rozšíření v národě. Napsav ohlášení díla v jazyku českém a německém rozesílal je netoliko obyčejným způsobem s novinami a časopisy jinými, ale obrátil se i k konsistořím biskupským žádaje jich, aby dílo jeho duchovenstvu oznámily; i chválil si konsistoř Litoměřickou v té příčině velmi ochotnou touže zároveň na liknavost ostatních.***)

I k světské vrchnosti obrátil se Jungmann žádaje za podporu v nesnadném díle svém. Podal nejvyššímu kancléři hraběti Mitrovskému spis prosebný, v némžto vyloživ, kterak po mnohá léta usilovně pracoval o díle vůbec potřebném a prospěšném, jehož vydávání potkává se s nemalými nesnázemi, vyslovil žádost, aby mohl prositi vlád zemských v Čechách a na Moravě, aby slovník jeho českoněmecký dominiím a magistrátům schválily v ten způsob, aby úředníci směli sbírati předplatitele; za to nabízel úředníkům, ježto

---

*) Že po takových spisech obecenstvo Matice České nejvíce toužilo, vyslovuje velmi živě list P. Jana Šolce, tehdy administrátora fary Hruboskalské, před tím kaplana Libunského a přítele A. Marka; píšeť dne 16. pros. 1833. Jungmannovi: „Domácí lékař (Paulického, nedávno před tím Maticí vydaný) to je ten magnet, jenž k sobě každého táhne; kdo ho jen povrchně zhlédl, již se na vějičku chytá řka: Když Matice takové knihy vydávati bude, to také přistoupím. Jen takových vůbec užitečných, srozumitelných prostonárodních kněh a Matice Česká ku podivu se zmůže.“

**) Viz přílohu Y.

***) Píšeť Jungmann dne 12. máje 1834. A. Markovi: „Litoměřická konsistoř, ano p. Sekretář mým jménem prosebný list jí podal, činila věru dosti; tím méně ostatní konsistoře, ku kterým p. kanovník Pešina poslal ohlášení bez supplik; což já znamenaje teprvé včera jsem všudy suppliky rozeslal; neníli pozdě? vyjeví se.“ Další zmínky o tom nenalézáme.

by předplatitele sbírali, příhodnou odměnu peněžitou jakož i část výtěžku tou cestou dobytého k účelům dobročinným.

Odpověď nejvyššího kancléře oznámená Jungmannovi nejvyšším purkrabím hrabětem Chotkem byla velmi zdvořilá, ale v podstatě odepřela žádosti naprosto. „Nejvyšší kancléř přijal, prý, zprávu o tomto díle s pochvalou a přeje mu zdarného prospěchu. Co však se týče žádosti jmenovaného professora, aby jeho dílo bylo schváleno a předplatitelé sbírali se od úřadů, začež by obrátil jisté procento k účelům dobročinným a ve prospěch úředníkův, kteří by práci tuto konali: může se této žádosti hledě ku platným předpisům jenom potud vyhověti, že se presidium zemskému dalo na vůli, obrátiti zřetel podřízených úřadův a jimi obyvatelův zemských k vydávání takového díla klassického, při čemž by však nevyzývaly aniž braly na se závazku, že by podniknutí šířily. Co do žádosti tohoto professora, aby se předplatitelé sbírali, výtisky předplacené úřadem se rozesílaly a t. d. nemůže se nikterak ani jemu ani komu jinému povoliti. Přeje-li si však spisovatel, aby dílo jeho schváleno bylo správci zemskými úřadům podřízeným, nechať přiloží přiměřený počet návěští.“ Není pochybnosti, že Jungmann užil ochotně i této skrovné „pomoci“ nejvyšším kancléřem podávané, ač v jeho pozůstalosti není toho stopy. *)

Tato návěští vyšla koncem měsíce února **) r. 1834. jazykem českým a německým i s archem slovníku na ukázku vytištěným, jenž však ani velikostí formátu, ani úhledností papíru nedosahoval úpravy slovníka samého.

Dne 20. března 1834. sbor musejní pro řeč a literaturu českou povolil první peníz na Slovník. Jungmann jsa té doby sám jednatelem sboru, předložil mu žádost, „aby ku pomoci vydání Slovníka jemu nějaká summa na oučet předplatkem dána byla;“ načež uzavřeno, aby na tento rok 1834. z vydaných peněz předběžně 350 zl. C. M. z pokladnice jemu vydáno bylo.

---

*) Viz přílohu Z.

**) V žádosti k nejvyššímu kancléři hr. Mitrovskému Jungmann uvádí den 27. měsíce února.

Konečně s počátku měsíce října 1834. dílo dlouho toužebně očekávané objevilo se prvním svazkem i vzbudilo v kruzích vlasteneckých nevýslovnou radost, ano pravé nadšení. Naplňovalať ovšem již sama vnější úprava velikého díla skromné vlastence hrdostí; na ten čas byla opravdu skvělá převyšujíc z daleka vše, co posud jazykem českým bylo vydáno. Nad to pak důkladná zevrubnost díla, v němžto najednou všecken poklad jazyka svého spatřovali pečlivě snešený a spořádaný! I nelze diviti se tomu, že radost všech pravých vlastencův byla veliká jevíc se slovy nadšenými a skutky upřímně vděčnými. Vroucně vlastenecký Dominík Kinský píše o díle Jungmannově dne 10. března 1835. V. Hankovi: „Nevím, může-li se nějaký slovník vyjma Forcellini Thesaurus Jungmannovi vyrovnati.“ Nikdo však nevyjádřil vlastenecké radosti z velikého díla národního tak jadrně jako ctihodný probošt Jindřichohradecký, P. Vojtěch Juhn, v listě V. Hankovi dne 22. prosince 1834.: „Co dávno mé srdce žadonilo, to se vyplnilo ve vydávání onoho slovníka neunavnou prací našeho přemilého pana Jungmanna skončeného. Potěšen jsa prvním svazkem nemohl jsem se dosti vynadiviti, kterak duchem jednoho muže tak hmotná a obrovská práce podstoupena býti mohla; mysle, proč nejsem mocnářem, abych z Jungmanna knížete zplodil?“ Sám vážný časopis musejní mluvě (1835. str. 332) o díle tomto „ve známosti řeči a literatury české novou epochu“ zakládajícím povznáší se nad tón střízlivě vědecký dokládaje, že „Slovník p. Jungmannův obecenstvu již známý sám se v nevyrovnané ceně své již dávno každému ctiteli naší literatury zjevil, aniž pak naší chvály potřebuje.“

Úcta a vděčnost k Jungmannovi vedly přední vlastence tehdejší k tomu, že si umínili ozdobiti první díl „Slovníka“ jeho podobiznou. Úmysl tento když oznámen jest Jungmannovi, potkal se s jakýmsi zdráháním se, ježto se skromné jeho mysli zdálo, jakoby to bylo nadsazování ceny jeho díla a neuznalost k jeho pomocníkům.*)

*) Již před ukončením slovníka někteří vlastenci Pražští, v jichž

Domlouváním přátelským odstraněny jsou všeliké pochybnosti Jungmannovy a první díl „Slovníka“ jest ozdoben podobiznou spisovatelovou, prvním té doby rytcem českým, Döblerem, výborně vyvedenou.

S prvním dílem vyšla i předmluva, v nížto Jungmann stručně líčí příhody svého Slovníka, vypisuje, kterak veden jest k sepsání tohoto díla, vykládá zásady, jimiž při Slovníku zpravoval se, jmenuje rozličné prameny, z nichž vážil a uvádí jména všech těch, kdo mu jakýmkoli způsobem byli nápo-

čele byl V. Hanka, naléhali na Jungmanna, aby se dal malovati a podobiznu svou k slovníku připojil. Píšeť o tom Jungmann A. Markovi dne 20. března 1832.: „Někteří zdejší PP. vlastenci mně domlouvají, abych se dal malovati, tak velice nadsazují cenu Slovníka mého, že i obrazu spisovatelova žádají. Běda mně, jestli se zmýlí v očekávání . . . Nevím tedy, mámli dáti se přemluviti k tomu marnému postupu. Učinímli, již se napřed stydím za tu slabost, ku které mne nevděk nutí.“ K důvěrné otázce v těchto slovích zahrnuté A. Marek odpověděl dne 9. dubna 1832.: „O tom, čemuž se skrovnost Vaše přílišná vyhýbá, měl jsem už v Praze hned s Vámi jednati a Vás podlé přátelské moci své nad Vámi k svoleni namlouvati, ale hledaje příhodné doby poobmeškal jsem se svým úmyslem! — Řeknu jenom tolik: Jste Otec náš — učiňte radost vděčným synům — ať se těší i s Vaším obrazem! Že tak rád zpomínáte na některé pomocníky své při slovařské práci, jest ovšem šlechetnost duše následování hodná, ale zásluha jich tak vzdálená stojí za Vaší, že ani stý díl světlosti na ni nepadá.“ Že Hanka byl předním původcem této myšlénky, soudíme z toho, že všecko dopisování v té příčině i o náklad na vyvedení obrazu i s rytcem Döblerem (s tímto prostřednictvím probošta Juhna) u něho se sbíhalo. Tak píše Hankovi D. Kinský dne 12. máje 1835.: „Přiložené dva dukáty milerád obětuji na důkaz úcty vlastimila Jungmanna (sic). Prosím jenom o jeden výtisk na velikém papíru.“ Zahradník pak píše dne 28. května 1835. Hankovi: „Velmi mne to těší, že jste se o vyobrazení tváři převýborného Jungmanna našeho postarali. Pročež ku této záslužné věci, chudým jsa málo sice, ale srdečně rád obětuji“ (2 zl. stř.). Podobizna tato k „Slovníku“ přidaná a Döblerem vyrytá jest nejvěrnější obraz Jungmannův vůbec vydaný.

(Na důkaz jednání Hankova s proboštem Juhnem p. sekretář A. Rybička přivádí též dva listy tehdejšího hradeckého kaplana Řečického, v nichž zachovala se vědomost o tom, že Döbler za rytinu žádal 40 zl. — Vyd.)

mocni. K konci žádá „milých krajanův a vlastencův, aby přijali vděčně jakoukoli tuto práci a raději k tomu hleděli, co jim podáno než k tomu, čehož dáno není pomníce, že u velikých věcech i na vůli dosti.“ *)

*) Věc památná, že touto předmluvou urazil Jungmann muže, jenž se dělal nejhorlivějším jeho přítelem — V. Hanku. Jungmann praví v předmluvě na str. VI. takto: „Znamenité a vzácné přídavky zdělili mi přátelé moji Dominik Kinský, Jos. Seidl, Václ. Hanka, Jan Kollár a Leška, prof. Boček, Chmela, farář Vrána, Sláma, prof. Schoens s prof. Bezděkou a bratří moji Antonín a Jan“ a t. d. V. Hankovi zdálo se však, že přídavky jeho nejsou slovy znamenité a vzácné dosti oceněny a že jméno jeho není postaveno na místě dosti povýšeném; a nemoha neb nechtěje Jungmannovi samému žalosti své vylíti do srdce žaloval si jeho důvěrnému příteli A. Markovi, jakož viděti z této odpovědi A. Marka dne 18. září 1835.: „V stížnosti Vašnostině srdečný podíl beru, ač nemaje posud předmluvy Jungmannovi v rukou svých jí náležitě posouditi nemohu. Jednak se ale říci dá: že tato předmluva buď ona jakákoliv, nemůže slouti jediné neomylné criterium zásluh Vašnostiných nebo kohokoli jiného! aniž p. Jungmann umínil sobě v ní jakousi klassifikaci literatorů českých umístíti. Vašnost jako žádný jiný z Čechů uznán od nejpřednějšího Slovana totiž C. Mikuláše! Králodvorským rukopisem mohli jste se a můžete se vykázati mezi všemi toliko Vy“ a t. d. Avšak ani tento silný balšám přiložený na bolavou ránu nezahojil jí; nebo po sedmnácti letech nalézáme tuto stížnost opět v životopise Hankově, složeném od jeho důvěrníka Legis-Glückseliga: „Hanka's Sammlungen waren für den hochverdienten Lexicographen (Jungmann) eine schätzbare nnd wol auch unentbehrliche Vorarbeit (!); die Vorrede (S. VI.) nennt Hanka's Namen unter denen vieler anderer „Wörtersammler.“ (Legis-Glückselig V. Hanka str. 58. a 59). Viděti, kterak uražená ješitnost učinila V. Hanku nespravedlivým žalobníkem ještě po smrti Jungmannově. Nebo není pravda, že by byl Jungmann jmenoval Hanku mezi „mnohými“ sběrateli slov, nebylť zajisté D. Kinský, Kollár, Leška, prof. Boček a Chmela, Sláma muži, za jichžto společnost by se Hanka byl musil styděti! Uvažuje věc chladněji byl by Hanka uznal, že i jeho sbírka byla Jungmannovi pouhým materialem, jenž se z nemalé části v jiných sbírkách opakoval a že zásluha — složení různých těch kamínků v jednotnou stavbu — byla celá Jungmannova. Výčitka, že by se byl Jungmann k V. Hankovi zachoval nevděčně, jest patrně nedůvodná. — Osobivá jsou i další slova životopisu: „Zu einer strengen Beurtheilung und Supplementirung des Ganzen (t. Jung.

Dílo postupovalo pravidelným krokem dále; vycházely za rok asi čtyry svazky dosti pravidelně. Tiskárna arcibiskupská, řízená té doby V. Špinkou, konala povinnosti tiskařské tak správně, že Jungmann, když v listopadu 1834. Špinka se roznemohl, opravdově obával se o jeho zdraví. „P. Špinka," píše dne 13. listopadu A. Markovi, „jest nemocen na zapálení jater . . . On jest mi předůležitá osoba. Takového impressora bych více nenašel." Chvála tato týkala se zvláště bedlivé první korrektury v tiskárně, kterou Špinka sám jsa jazyka spisovního dosti důkladně znalý vykonával. Uznání toho zůstal Špinka po všecken čas zúplna hoden, ač později Jungmann nejednou stěžoval si do jeho zprávy hospodářské.

Mnohem více mrzutostí působilo Jungmannovi jednání s kněhkupci, kteří jej nepravidelným placením uváděli v takové nesnáze, že všecek nevrlý z jejich jednání zvolal: „Všickni kněhkupci a tiskaři a t. d. jsou praví řemeslníci." *) Že rozpaky peněžité často z tuha doléhaly na ušlechtilého kmeta, vyslovuje list jeho k V. Špinkovi: **) „Já strkám do Slovníka každý krejcar ze Salarium nuzně uspořený, celou činži z domu a kde co dobudu a nevím posud, jestli se mi to vrátí čili nic." Z nejhorších nesnází vytrhla jej však pomoc Matice i vydal svědectví pravdě an vyřkl slovo: „Kdyby Matice nebylo, uvázlo by již dávno vydání." ***) Matice pak sama konajíc pomocí „Slovníku" poskytovanou nejdůležitější úkol jí uložený octla se v nesnázích, které toliko tím přemohla, že si vypůjčovala peněz od jistin matičních, t. j. brala peníze i z jistiny základní s tím ovšem závazkem, že

---

slov.) hat sich Hanka niemals entschliessen können und so (!) ist der kritische und materielle Werth des Jungmann'schen Slovník in der öffentlichen Meinung noch immer nicht sicher gestellt." O tom netřeba šířiti slov!

*) V listě dne 5. března 1837. A. Markovi.

**) Nedatovaný koncept jest v pozůstalosti Jungmannově; pochází patrně z r. 1836, poněvadž se v něm praví, že „již osmý svazek tisknouti se má."

***) V listě A. Markovi dne 5. března 1837.

po vydání Slovníka jistině vrátí, čeho si z ní vypůjčila. Výbor musejní, přísný strážce jmění Matičina, po některém zdráhaní se schválil prostředek „Sborem“ navržený, jediný, jímžto se dílo předsevzaté mohlo vésti dále.

Jakož vydávaní Slovníku i hmotné svízele s sebou přinášelo i práce nepřetržité nevšední měrou vyhledávalo: Jungmann za nedlouho musil přibrati si pomocníka, jenž by se s ním o práci rozdělil. Pomocníkem tímto stal se mu mladistvý tehdy Jakub B. Malý, jenž vynikal záhy již opravdovou snahou psáti ryzým jazykem českým, a jsa velmi pilný a zprávný v konání povinností svých Jungmannovi nesnesitedlné sice břímě znamenitě ulehčil.*)

Jiného ještě pomocníka podařilo se Jungmannovi získati si, nejdůmyslnějšího zpytatele jazyků, jejž Praha chovala v lůně svém — Pavla Josefa Šafaříka. Bylot to spanilomyslnému Jungmannovi důstojnou odměnou jeho snahy, aby velikému učenci Novosadskému zjednalo se útočiště nad Vltavou, že nyní mohl užiti jeho ducha a svědomitosti při posledním upravování velikého díla svého. Šafařík „podvolil se ku prohlédnutí rukopisu a jedné korrektuře,“ **) kterážto služba dílu samému ovšem velice prospěla.***)

---

*) Jakož o vnitřní zprávě při vydávaní „Slovníka“ není z Jungmannovy ruky téměř nižádných zpráv, klademe tuto slova ze Slov. Nauč. (čl. Jakub Malý), pocházející patrně od p. Malého. „M. ochotně přijal návrh Jungmannův státi se jeho pomocníkem při vydávání Slovníka a nastoupil práci svou (sic) slovem daleký. Práce ta byla dvojí: předně musilo se vpraviti do díla již v celku hotového nesmírné množství nasbíraných a vždy ještě se množících doplňků; za druhé musily písmeny až do *R* sestavené dle jiného plánu než odtud až do *Ž*, přepracovány býti podle tohoto posledního. Při této práci získal si M. brzo důvěru Jungmannovu v takové míře, že mu veškerý (sic) materiál svůj beze vší kontroly svěřil. Po celých pět let vedl M. redakci doplňků k Slovníku Jungmannovu, s počátku sám vše konaje, později užívaje pomoci písaře, kterého mu Jungmann k ruce přidal.“

**) Slova Jungmannova v „předmluvě“ k Slovníku.

***) Kromě uznání výslovného v předmluvě výše dotčeného nenalézáme zmínky ve spisech Jungmannových, z nížto by se mohlo souditi, jak účinné bylo účastenství Šafaříkovo při konečném

Neumořitelnou vytrvalostí svou, věrnou pomocí přátelskou a vždy ochotnou podporou „Matice České" Jungmann přemáhal nesmírné obtíže naskytující se při ohromném díle, ač i tehdy, když slovník již větším dílem byl na světlo vydán, chvílemi cítil, jak nesmírné jsou nesnáze, s nimiž mu bylo zápasiti. Ještě dne 9. října 1838. píše A. Markovi: „Dej mi bůh dohotovit Slovník, jenž čím dále tím trudněji mi se býti vidí. Již se chvála bohu a Geniovi vlasti tiskne V. díl, který asi za $^3/_4$ roku skončiti hodlám." Po půl létě píše veseleji témuž příteli dne 20. března 1839.: „As v polovici červnu doufám, že poslední, 23. svazek, vydán bude."
Mnoholeté dopisování o Slovníku s přítelem Markem končí se dne 9. října 1839. těmito slovy: „Posílaje tuto exemplář na holandském papíru prosím, byste jej na památku a na znamení mé k Vám za velikou pomoc ke Slovníku vděčnosti přijmouti račili."

Za pět let vydáno jest na světlo dílo převyšující důležitostí svou vše, co od vzkříšení po tu dobu objevilo se v jazyku českém: položen základní kámen novočeské literatury. Ti, kdo si bedlivě všímali vzmáhajícího se snažení národního a do hloubi jeho uměli pohlížeti, slavili veliký skutek ducha českého s nadšenou vděčností. Nejmocněji sáhl do strun pěvec „Růže stolisté" vzletnou odou „Panu Josefovi Jungmannovi při dokončení Slovníka českého 1839.", velebě mistra veleslavného týmž jazykem, jehož „nesmírné bohatství objal nesmírnou pílí a umem divu hodným."

„Základní hle i kámen božnice české
Tvou položen tu rukou, ba Teboutě
Nezmožený! vstala ze zbořenin sama zbožnice jasná! . .

---

upravování arcidíla Jungmannova. Tím nabývá zanímavosti místo v listě Šafaříkově J. Kollárovi, daném 26. října 1834.: „Můj čas slovník a Světozor téměř docela pohlcují. Ale nemůže na ten čas jinak býti. Slovník jest pro nás důležité dílo. Jakový by bez mé pomoci byl, víměť já nejlépe a ví ctihodný i vysoce zasloužilý p. spisovatel (kterýž pod tíží svých mnoholičných prací jen že neklesá), sám dobře." Vyložiti slova tato zevrubněji na ten čas naprosto nelze.

Nuž bratří nad zasvěceným tím národu dílem
Zpevněme slib veliký, doby po vše
Věrně stříci naší bohatých mluvy žídel a čistých
A v davu ve všelikém neustupně
Státi za práva její proti útiskům luzy bujné
I štěkavé závisti nepřátel."

Ohromné dílo vymáhalo obecné obdivování, aniž dopouštělo vrstevníkům rozbírati kriticky, máli které nedostatky a jaké. Měli zajisté všickni spisovatelé čeští tak mnoho učiti se ze „Slovníka", že jim nezbývalo času na kritiku. I tak sluší uznati, že hlasy bez výminky pochvalné a obdivující se, jimiž spisovatelstvo české vůbec vítalo dílo Jungmannovo, byly jedině odůvodněny. Po letech teprvé vyslovil bystrý znalec jazyka českého — sám nadšený opěvovatel slavného díla, Fr. L. Čelakovský *) úsudek. jehož platnost ovšem podnes trvá: „Od roku teprv 1839. slušně se honositi můžeme slovníkem, jakovým s to jest vykázati se (sic) málo který národ — slovníkem snešeným z přehojných pramenův písemních i ústních tou neunavnou pilností, tím bystrým a zdravým soudem, tou pečlivou svědomitostí, která šlechtila muže toho v každém jeho podniknutí. Při veliké však úplnosti a dokonalosti nadmíněného díla nemysliž předce nikdo, by tím už veškery proudy mluvy naší měly býti vyčerpány, a tudy pracovníkům budoucím ničeho k sbírání, aspoň k paběrkování, zbývati nemělo. Rozvíjíť se a bude se bohdá ještě dále rozvíjeti jazyk náš, čímž přibývati bude vždy čerstvého materialu, zasluhujícího přijatu býti do slovníka, tohoto pravého semeniště pomyslů lidských. Nepřečteni jsou, tím méně veskrz použiti z nejedné stránky známí mnozí starší pokladové literatury naší, noví pak se čas od času vždy ještě objevují. A jak mnohý mimo to jadrný výraz skrývá se posud po odlehlejších krajinách jako řídká rostlina

*) Viz jeho „Připomenutí" k „Dodavkům ke Slovníku Jos. Jungmanna". V Praze 1851.

v tajném zákoutí vycházeje na jevo toliko při jisté příležitosti a jen pozorlivému sluchu se naskýtaje." *)

Kromě upřímné vděčnosti vlastencův českých dostávalo se Jungmannovi té doby, když vydával slovník, i hojných známek vznešeného uznání, ježto mnohým bývá cílem horoucích tužeb, jemuž Jungmann v skrovnosti a střízlivosti své nepřičítal více důležitosti než náleželo.

První paprslek s hůry byl list hraběte Františka Libšteinského z Kolovrat, státního a konferenčního ministra, jemuž Jungmann první díl Slovníka poslal. Bývalý nejvyšší purkrabí, jehož vlastenecká slova před mnohými lety Jungmanna mocně rozehřála, spatřoval „v tom díle důkaz, že vlast naše rovněž důkladně v naukách jako v průmyslu pokračuje." „Vaše dílo," dokládá, „resultát mnoholetých studií jest důležitým pokrokem ve zdokonalování bohatého českého jazyka a korunou posavadním snahám badatelův slovanských." **)

---

*) J. I. Hanuš ve spise „Život a působení Frant. L. Čelakovského" v Praze, 1855. str. 45. výše položený úsudek Čelakovského o slovníku Jungmannově doplňuje v ten smysl, že prý „Čelakovský v těchto dobách (t. j. okolo r. 1851. když „Dodavky" vydával) práci Jungmannově právem hlavně to vytýkal, že nebývá v ní vždy postoupnost různých významů jednotlivých slov od původního či smyslného významu až do přenešených významův šetřena."

**) List Kolovratův dán jest ve Vídni 26. října 1835. — Jungmann dává toho vědomost A. Markovi v listu dne 3. listopadu 1835.: „Psal jsem Vám tuším, že jsem podal ruskému poslanci 1 exemplář Imperatoru, jakož i p. hrab. Kolovratu. Tento poslední mi pochlebné psaní poslal." Zanímavé jest, že Jungmann s vyslancem ruským setkal se u nejvyššího purkrabí hrab. Chotka, od něhož byl zároveň s ním k stolu pozván; tam rozmlouvaje s vyslancem slíbil mu exemplář Slovníka, jakož viděti z tohoto listu latinského, jehož koncept zachoval se v pozůstalosti Jungmannově: „Excellentissime Domine! Primum volumen lexici mei, quod nuper ad mensam Exc. D. Supremi Burgravii TUAE Excellentiae oblaturum me promisi, precor, ut suscipere, alterum vero exemplar Augustissimo Imperatori Nicolao, utpote signum humillimae devotionis meae tradere digneris, infimis precibus peto et supplico. Pragae 9. Octobris 1835. J. J." Na konceptě není řečeno, komu byl psán, ale z výše uvedeného listu A. Markovi patrno, že vyslanci ruskému.

Jiného způsobu bylo vyznamenání, ježto přišlo od půlnoci. Císařská akademie nauk v Petrohradě dostavši prvních tří svazků Slovníka poslala mu uznávajíc zásluhy jeho o slovanský jazyk i literaturu, jichžto si dobyl rozličnými spisy a mezi jiným slovníkem českoněmeckým, prostřední zlatou medalii.*) Jakkoli radoval se Jungmann tomuto uznání pocházejícímu od učeného sboru slovanského, nebyla radost jeho beze všeho příměsku citu jeho nehrubě příjemného. Sám přípis akademie obrácený ku „panu bibliotekáři Pražského národního museum Jungmannovi", vydával dosti zřetelné svědectví, že učení akademikové nad Něvou nepřečetli ani titule knihy, kdežto stav spisovatelův zcela zevrubně byl udán; i vyvozoval odtud Jungmann rovněž skromně jako důmyslně, že ani dalších stran díla příliš bedlivě neskoumali a tudy jejich „uznání" pozbývá základu a podstaty.**)

O rok později došla Jungmanna známka přízně a uznání z Vídně. Podaltě Jungmann prostředkem ministra hraběte Kolovrata exemplář prvního dílu Slovníka císaři a králi Ferdinandovi. Jeho Milost přijal „toto zdařilé dílo jeho pilnosti" laskavě i udělil mu listem podepsaným dne 1. dubna 1837.

---

*) Přípis cís. akademie datován jest dne 9. října r. 1835., avšak zásilka došla Jungmanna teprvé dne 13. února 1836.

**) Smýšlení Jungmannovo v té příčině jeví se velmi případně z tohoto místa v listu A. Markovi dne 14. února 1836.: „Že mi akademie ruská poslala prostřední zlatou medalii, již nepochybně z novin věděti budete a těším se na to okamžení, když Vám ji budu ukázati moci To jest mi v pravdě milejší než jakýkoli présent od cís., poněvadž v tom jakás pochvala býti se vidí, aspoň mým samomilenstvím zaslepeným očím. Mnoho však na tom sobě nezakládám znamenaje, že pravou cenu aniž nedostatky slovníka snad a bez snadu ani na váhu rozsudku ti páni akademikové nepoložili nečtouce ani na tituli, kdo jsem a drželi mne za bibliotékáře při Museum! — Zatím jestli předce jaké uznání vnitřní ceny toho díla, jim posud jen z malé části známého, čest toho nenáleží mně samému, ale z veliké části jiným a nejvíce Vám, ano jste mne v zbírání materialií tak snažně podporovali! — Téměř mi to nelibo, že ten kousek cti jen mně samému platiti má a jest mi k mysli, jakobych cizím zbožím obohacovati se měl."

„uznávaje působení jeho ve prospěch literatury české“ prsten s začáteční písmenou jména svého.“

Tato pocta měla té doby nevšední důležitost: činnost ve prospěch literatury české došla skvělého uznání od samého stolce královského. Jakož posud mnozí nerozumní neb zlomyslní organové vládní všeliké počínání „vlastencův“ českých osočovali a v podezření uváděli, čím se slabé duše mezi vlastenci všelijak mýlily a v činnosti ochabovaly: měl skutek královský — krom toho nad míru řídký — nemalou váhu. S té strany měl Jungmann upřímnou radost z této vzácné známky milosti královské, jakož viděti z listu jeho A. Markovi daného 13. máje 1837.: „U mne nemá to jiné ceny než tu, že české pilnosti to dáno a sice ode dvora vladařova.“ *)

Mnohem vzácnější ještě byla pocta, jížto se mu dostalo s téhož místa po úplném vydání Slovníka, koncem r. 1839. udělením řádu Leopoldova.

Tak vzácného vyznamenání nedostalo se posud ani jedinému spisovateli českému, ano sám řád, z něhož plynulo povýšení v dědičný stav rytířský v mocnářství Rakouském, uděloval se tehdy tak zřídka, že jmenování skromného učence českého způsobilo mezi vlastenci radostné užasnutí, a i mezi lidmi věci národní sobě nevšímajícími vzbudilo podivení. **) Jungmannovi samému stalo se nenadálé toto vyznamenání tím zvláště příjemným, že sám nejvyšší kancléř hrabě Mitrovský dal mu o tom zprávu listem nad míru přívětivým a dvorným. „Jakožto president nejvyššího úřadu, jemuž jest Jeho Majestátem svěřena zpráva veřejného vyučování a dozorství ke všem ústavům vzdělavacím,“ psal mu hr. Mitrovský, „kladl jsem si za povinnost dáti Jeho Majestátu, vznešenému

*) I v tomto listu jest opět skromný dodatek: „Vlastně neprávě u mne samého ten dárek jest, ano náleží i těm, kteří mně v práci té lexikální pomáhali, mezi nimiž největší díl Váš jest.“

**) Kterak u lidí všedních vážnost Jungmannova nenadále se povznesla, když jmenován jest rytířem Leopoldovým, toho rozkošný příklad vypravuje sám v „zápiskách“ v článku: „Utrhavý pochlebník.“

příznivci a ochranci všelikých předsevzetí vědeckých, toho vědomost, že jste důležitý veliký národní slovník český šťastně přivedli k místu i užil jsem této příležitosti ochotně, abych vylíčil dlouholeté a výtečné zásluhy, jichžto jste si dobyli co veterán v oboru vyučovacím a čtyrycetiletou pilností o nauky a zvláště o literaturu českou. Jest mi se zvláštním potěšením, že Vašnostem tímto důvěrným listem mohu dáti předběžně příjemnou zprávu, že vznešená přízeň Jeho Majestátu vážíc a uznávajíc nejmilostivěji zásluhy Vaše přípisem dne 30. listopadu mne došlým Vám ráčil uděliti rytířský kříž vznešeného rakouského císařského řádu Leopoldova. Přijměte i ode mne jakožto od krajana [neboť ačkoli jsem v Moravě narozen, náleží má rodina mezi rody staročeské*)] ujištění, že mám nejupřímnější účastenství při tomto Vám a Vámi jakožto rektorem i universitě a české národnosti velmi čestném vyznamenání trvaje" a t. d.

Ve Vídni, dne 1. prosince 1839.

hr. Mitrovský,
nejvyšší kancléř."

Slova tato muže v důstojenství tak vysokém postaveného a jménem mocnářovým mluvícího, slova, jimiž čest Jungmannovi činěná vykládala se za čest konanou národu českému, byla ovšem spravedlivou a povznášející odměnou muži, jenž po celý život věrně a usilovně pracoval za národ svůj. Tak sluší rozuměti slovům, jimiž Jungmann děkoval A. Markovi z přátelského účastenství při tomto vyznamenání: „Vlastně mi ten způsob, kterým se to stalo a listové,**) kteréž jsem při tom obdržel, milejší byli nežli věc sama; potom rád jsem, že to naše mladé Čechy k pilnosti poněkud povzbudí." ***)

---

*) Hrabě Mitrovský nevěděl, jak se zdá, že Moravan v Čechách jakož i Čech v Moravě vždy za domácího býval pokládán.

**) V pozůstalosti Jungmannově nalezli jsme toliko list hr. Mitrovského; listu hr. Kolovrata v té příčině psaného není mezi spisy jeho.

***) Tytéž myšlénky vysloveny jsou i v listu Vinařickému, jímž mu Jungmann při téže příležitosti děkuje z účastenství přátelského —

Že neobyčejná tato pocta i mysli Jungmannovy dosti hluboce dojala, viděti z obšírného článku, který po letech na samém sklonku života o věci té napsal, v němžto smýšlení své vyslovil přímě a bez obalu, poněvadž článek nebyl určen veřejnosti. „Znamení pocty,“ píše Jungmann, „které se mně od dobrého a milostivého krále našeho dostaly, ač mně nad míru příjemné byly, předce mne z mé skromnosti domácí nevytrhly. Prsten drahý za I. díl Slovníka, kterýž J. M. v museum nejvyšší p. purkrabí podal — přicházel mi co záplata velikomyslná a královská za výtisk knihy i s vazbou daleko méně stojící, více samého dárce nežli berce čestící. Křížek pak řádový mně po doplnění celého exempláře nejmilostivěji udělený došel mne v takových okolnostech, že nemohl to u mne způsobiti, co u jiného, jmenovitě p. H.* způsobil. Já byl sloužil 40 let a direktor chtě nechtě co jiným všem činil, mně činiti před světem musil t. by mne pro peníz zlatý s pentlí vys. slavnému gubernium představil. Toto an jsem krom ouřadu svého v některých literárních záležitostech platnou a ochotnou službu jemu vykonal, na místo pentle řetěz zlatý postavilo, nejv. purkrabí mne osobně znající k tituli cís. k. rady zdání své připojil. Mezi tím exemplář dokončeného Slovníka jak J. M. tak výbornému a mne z mladosti poněkud znajícímu ministru hr. K*(olovratovi) i přednostě nad kommissí studijní hr. M*(itrovskému) do rukou ode mne se dostal. Rektorem university Pražské ten čas právě byl jsem. Tyto okolnosti zajisté určily udělení mně křížku řádového, při čemž mne nejvíce těšily dopisy obou dotčených pp. hrabat, zvláště K. (?), jenž ten samý den ještě vlastnoručně mi zprávu dal a že to za českou knihu! Čest tu přičítal jsem právem ne zásluhám svým ale příznivým

---

dne 24. prosince 1839.: „Odpusťte, mily příteli, že od bolesti své počal jsem list, maje děkovati Vti ze vzatého podílu v poctě tak vzácné, tak neslýchané. Která, ač mi vlastně nic platna není, mne přece nad míru těší, poněvadž dobře působí na naše Vlastence a důkazem jest, jakž mi pravil nejv. P. Purkrabí, že dvůr Slovanům nakloněn jest a jakž mi p. hrabě Kancléř (M.*) psal, českou národnost velebí.“

okolnostem, nad níž radost, kterou jsem vždy předce cítil, potlačena téměř cele jest úmrtím toho času připadlým mé milé dcery Johanny, perly mé milé rodiny.“

Poslední slova dotýkají jedné z nejbolestnějších příhod v životě Jungmannově, smrti nejstarší dcery jeho Johanny. Jako ukončení mnoholeté práce o Slovník znamenáno jest smrtí synovou, tak označila smrt zamilované dcery dovršené vydání jeho setkavši se s nejskvělejším uznáním za veliké dílo jeho života.

Johanna, nejstarší dcera Jungmannova, vynikala i dary ducha i ušlechtilými povahami mravními i bývala miláčkem otcovým, jenž ji v listech k Markovi svou „mladou Hanenkou“ nazývá.*) O způsobu její nemoci Jungmann píše Markovi po smrti její dne 26. pros. 1839.: „Jedenácte dní toliko ležela, ač v bolestech, ano ji hostec vlády v nohou, jedné po druhé, pak v rukou zbavil, přece jí tichá její povaha, sebe zapírající, o jiné pečující neopustila a my nebezpečenství netušili, až předposlední noc smrtelné ouzkosti pociťovala a potom náramnou rychlostí ku konci se blížila. Umřela ve své nevinnosti, bohu oddané, tiché povaze, jak jen lepší lidé umírati mohou.“ Jak hluboce dojat byl Jungmann smrtí touto, jeví zvláště v listu k Janu Kollárovi dne 5. ledna 1840. líče rukou hluboce dojatou obraz dcery své: „Cítím to opravdově, že mimo víru v Boha oučastnost dobrých lidí a přátel největší jest v neštěstí potěcha. Má Johanka vzala s sebou dobré jméno, lásku mnohých mladých přítelkyň a památku ctnostné a nevinné i rozumné panny. Ona však nebyla pro tento svět, ani svět ten cele pro ni; bylať plna vyšších ideálů — a protož odmítnouci několik jí podaných sňatků raději svobodnou zůstávala. Byla konečně Češka, ráda čítajíc české knihy, zvláště Vaše spisy a z těch opět Vaše kázaní. Odpusťte však, že já otec v její chválu se zahlubuji; jest i to srdci zarmoucenému potěšitedlno.“ Zármutek rodičův

*) Z poznamenání na str. 202. viděti, že Jungmann i o věcech literárních záhy s ní mluvíval i soud její na váhu kladl.

líčí zvláště živě list Fr. Šírovi, té doby kromě Marka nejdůvěrnějšímu příteli, daný dne 26. prosince 1839.: „Před 6 lety dne 24. prosince umřel můj nenahraditedlný syn a letos osm dní dříve nejmilejší dcera. Téhož dne 24. prosince má žena otce ztratila. Jest to osudný nám měsíc!! Nemohu vypsati žalost naši, zvláště pak mé manželky. První myšlénka po shasnutí ubohé Hanenky byla: Pryč jeti, daleko jeti! ale kam? Buďto do Libuně, kdež bychom uprostřed Vás a Soboteckého (Vetešníka) bolest svou zmírnili — buďto do Litoměřic k bratru a k přátelům; ale mráz nastávající bál jsem se, aby nám nevyspalým a rozčileným neublížil; pročež vystěhovali jsme se ke Koni černému do hostince, kdež jsme 3 dni přečkali, abychom přípravami ku pohřbu a smutným průvodem žalost svou nemnožili. Byl průvod pěkný, lidí množství — takový podíl veřejný, jakož jen lepším lidem bývá. Což třeba marné, podivným způsobem srdce potěšuje.“ *) —

Kromě skvělých vyznamenání od panujícího mocnáře dostalo se Jungmannovi listu pochvalného od arciknížete Františka Karla, jemuž podal exemplář Slovníka. **)

Zvláštní radost způsobili Jungmannovi s jara 1836. ctitelé jeho pod Krkonoši poslavše mu darem krásnou číši skleněnou s nápisem citem vroucím dýšícím: „Vlasti miláčku, Mladoni drahý! — Ctíť tebe vroucně — Čechie vděčná!“ — „I v Krkonoších srdce vřelé.“ ***) Úplné tajemství, ježto ušlechtilí dárcové zachovávali, dodávalo celé věci zanímavosti a rozněcovalo zvědavost. Nemoha nikterak uhodnouti, kde by slušelo hledati ona „srdce vřelá“ domníval se, že snad i věrný jeho

*) Na smrt Johanny Jungmannovy složil F. L. Čelakovský „Zpěv u hrobu slečny J. J.“ ve Květech r. 1840. str. 6.

**) S. kais. Hoheit geruhten dieses die vaterländische Litteratur mit einem sehr nützlichen und schätzbaren linguistischen Werke bereichernde Buch mit besonderem Wohlgefallen aufzunehmen und beauftragten Höchst Ihren Herrn Obersthofmeister in gerechter Würdigung der Verdienstlichkeit des Verfassers mich zu ersuchen Ihnen dieses höchste Wohlgefallen bekannt zu geben.“ Dáno v Praze 4. dubna 1837. Chotek.

***) Viz Květy 1837. str. 8.

A. Marek mezi nimi a zejména že „mistrné verše“ jsou jeho dílo. Píšeť dne 17. června 1836. šťastný obdařenec starému příteli: „Poslán mi jest koflík skleněný krásného díla s velmi pochlebnými nápisy. Tento dar mi ze všech nejpříjemnější.“ Domněnku Jungmannovu, že by byl skladatelem veršů v nápise, vyvrací A. Marek listem dne 28. srpna 1836.: „Ušlechtilé podezření z ohledu veršů indickým měrem skládaných od sebe chtě nechtě odvracuji, jakkoli by zhotovení jich mně ke cti a radosti sloužilo. Zatím čím věc jest tajemnější, tím cena daru tohoto vyšší, jelikož zřejměji v pouhém nezkaleném vlastenectví důvod má.“ *)

Četné důkazy vděčnosti a uznalosti, ježto Jungmanna docházely z blízka i z daleka, od stolce královského i ze skromných příbytků horských, zdály se jeho skromné, slávě světské nehrubě přivyklé mysli přesahovati míru štěstí lidskému vytčenou i volá v šťastné chvíli — obávaje se jaksi antické závisti bohův — starému příteli: „Já téměř rád musím býti, že jest přece, co se mi ještě nedostává, **) jinak bych zpupněti mohl samou slávou mně činěnou.“

Výše jsme vyložili, kterak Jungmann dlouho rozmýšlel se, máli při vzdělávaní Slovníka voliti pořádek etymologický či abecední a kterak mimo radu samého mistra Dobrovského přidržel se pořádku abecedního, jelikož pohodlnějšího a tudy

*) J. V. J. Michl v „Ouplném literaturním letopise“ v Praze 1839 na str. 228. praví, že Jungmann dostal číši „od jednoho nejmenovaného (Poličanského, učitele trivialního v Jilemnici).“ Zdá se však, že dárcův bylo několik, nebo v listu daném v Pešti 25. ledna 1840. hlásí se „Jan Kadavý ev. slov. učitel v Pešti“ co účastník: „Jsa dalece vzdálen všeho lichotného a ošemetného pochlebenství opovažuji se ještě příležitostně oznámiti, že jsem již dávno ctil a velebil Předůstojnou milost Vaši, Hlavu a Srdce všech nás Slovanů, jakož jsem toho před čtyřmi roky tajně skromný důkaz dáti hleděl co oud vlastenecké společnosti v Krkonoších, kteráž se osmělila Předůstojné Milosti Vaší podati číši svědčící, že jest „i v Krkonoších srdce vřelé.“ Jan Kadavý byl, jak v témž listě praví, r. 1836. učitelem v Heřmanzeifě v Čechách.

**) V listě A. Markovi 17. června 1836. Jungmann byl té doby trápen kašlem.

ku potřebě obecné žádanějšího, ač uznával pořádek etymologický za „dokonalejší a k poučení hodnější". Aby pak dílu svému zjednal i přednosti prýštící se z pořádku etymologického a „skoumatelům jazyka posloužil", zamýšlel přidati na konci „stručný etymologický přehled podle základů Dobrovského v knize Etymologicon nazvané postavených, v kterouž práci p. Fr. Lad. Čelakovský, muž v nářečích slovanských zběhlý a o českou literaturu velmi zasloužilý ochotně se uvázal." *)

Čelakovský dal se opravdově do práce nesnadné, jakož viděti z listu jeho J. K. Chmelenskému (1. září 1837.), jímžto mu dává věděti, že první díl slovníku Jungmannova „etymologicky na cedulky vypsal"; také nalezl se v literární pozůstalosti Čelakovského velký etymologický slovník český i podle kořenův koncovek všech částí mluvnických uspořádaný.**) Zpráva o slovníku etymologickém F. L. Čelakovského dostala se i do listův zahraničních, ano ruský učenec Keppen, jenž po mnohá léta věcí českých velmi bedlivě si všímal, oznamoval v žurnále ministerstva národní osvěty — v březnu 1836. — že slovník ten bude vydán co šestý díl slovníku Jungmannova.

Slibované toto dílo Čelakovského nevyšlo však na světlo ani co doplněk slovníku Jungmannova, ani o sobě. Proč se tak stalo, zevrubný sice biograf F. L. Čelakovského J. I. Hanuš nikterak nevyložil.

Také Jungmann nezmiňuje se nikde o příčinách, jimižto vyplnění slibu obecenstvu učiněného zmařilo se.

Nezůstaneme asi hrubě vzdáleni pravdy domnívajíce se, že nesnáze peněžité, s nimiž ohromné dílo zápasilo, působily nejmocněji k tomu, že etymologického doplňku Čelakovského po vytištění díla Jungmannova nebylo zpomínáno. Slova V. Staňka v listu F. L. Čelakovskému (3. břez. 1843. v Č.

---

*) Tak píše Jungmann na str. VI. v „Předmluvě" k Slovníku.

**) Viz J. I. Hanuše Život a působení F. L. Čelakovského a t. d. na str. 64.

mus. 1871. str. 238: „Často rozprávím s p. Jungmannem o velké potřebě Vašeho slovníka etymologického“) zdají se svědčiti, že spis Čel. nebyl tehdy ještě dokonán.

Také s druhé strany mělo býti veliké dílo doplněno: jak mile slovník českoněmecký by byl dotištěn, mělo se neprodleně přikročiti k vydávaní slovníka německočeského, o němž prý se již pracuje, jak oznamovalo návěští obecenstvu.

Nelze diviti se, že J. Jungmann dovršiv při vydání posledního svazku již šedesátého šestého roku nepustil se do díla, kteréž jakkoli předešlými pracemi velmi usnadněné bylo by nicméně vymáhalo práci mnoholetou; pročež zůstavil péči o toto dílo mladšímu bratrovi, Antonínovi, jenž i některý čas materiál sbíral, ale jak se zdá, čím dále tím opravdověji zkoušel nesnáze díla v oboru sobě cizím; nebo po několika letech, když Josef Franta (Šumavský) jal se vydávati slovník německočeský, Ant. Jungmann postoupil mu hojný materiál svůj. Slovník Jos. Franty stal se tímto skutkem do jisté míry doplňkem díla Jungmannova. —

Jakkoli Jungmann v těch letech, kde se slovník vydával, pracemi a starostmi nejrozmanitějšími až do umdlení byl zaměstknán, shledáváme nicméně i v této době, že horlivost vlastenecká a ochotnost přátelská přimnožily mu díla. Když s jara r. 1837. Palacký vydal se na cestu do Říma*) vyhledávat a sbírat pramenů k dějepisu českému, uvázal se k jeho žádosti Jungmann zatím ve zprávu časopisu musejního. Druhý a třetí svazek toho roku byl vydán jeho péčí. Sestavování a pořádaní musejníka, ježto spolupracovníkův bylo po řídku, vymáhalo dosti práce, jakož sobě Jungmann příteli Markovi dne 1. června stěžuje: „Já sebral druhý svazeček Musejníka v nebytu zde Palackého, ale ke třetímu ještě nemám dosti, sám pak psáti v stavu (sic) nejsem pro neustálé korrektury Slovníka a t. d. a již jsem i z taktu vyšel a nedověřuji sobě co podniknouti slabšími den po dni silami.“ Že se

*) Dne 25. března 1837. Jungmann píše Markovi: „Palacký odjev do Říma na půl léta zanechal mi Redakcí Musejníka; pročež toužebně prosím o pomůcky Vás i Jičínských pánů.“

Jungmann při zatimním řízení časopisu musejního zpravoval zúplna zásadami Palackým v platnost uvedenými, netřeba dokládati zvláště. Přece však neušel zúplna příkrého soudu; a soud ten vynesl jeden z jeho dávných ctitelů, F. Lad. Čelakovský. Přijaltě Jungmann do časopisu musejního V. Hankovo pojednání „o českých korunovačních mincích", kteréž zasahujíc do oboru nauky nemnohými v Čechách pěstované a oblíbené nebylo arci čtením širšímu obecenstvu.*) Než podobným článkům přísně odborným časopis musejní, ač se redaktoři jeho vždy snažili, aby obsah listu byl každému vzdělanci srozumitelným, nikdy nemohl se zúplna vyhnouti, poněvadž by sice pojednání vědecká nebyla nalezla nikde útočiště. A proto zůstavujíce zdání Čelakovského, „že by Jungmann toho člověka (Hanku) nerad si rozhněval", ve své míře, musíme vyhlásiti za nespravedlivou výčitku Jungmannovi činěnou, že by jenom z přílišné povolnosti k Hankovi byl do musejníka přijal článek jeho. Byltě Hanka mezi tehdejšími učenci českými předním znalcem numismatiky a jeho pojednání z oboru tohoto nalézala i za Palackého i za Šafaříka místo v časopise musejním, pročež jednání Jungmannovo v té příčině nemůže slouti leč úplně zprávným.

Sluší si povšimnouti ještě i toho, že F. L. Čelakovský čině křivdu muži, jehož byl sice upřímným, ano nadšeným ctitelem, mimovolně vydává skvělé, ovšem spravedlivé svědectví redaktorské činnosti F. Palackého, jemuž v té příčině nejednou býval křiv.**)

---

*) Čelakovský píše dne 31. července 1837. J. K. Chmelenskému: „Mus. čas. teprv 7. archů: bude ještě tuším $1\frac{1}{2}$, což tak do polovice tohoto měsíce se potáhne. Pravou ohyzdou svazku toho jest článek o korunních mincích přes arch silný — kdo bude míti trpělivost ho přečísti — nevím; já nejméně 5krát korrekturu odložiti musel, boje se hryzení. — Palacký, mám za to, byl by cos takového jistě tisknouti nedal, a kdyby měl pod koží jiné vzíti. Však vybyly jsou, jen co já vím, dva lepší články, tedy z nuzné potřeby se to nestalo, ale p. interimredaktor jest již té povahy, že by člověka toho nerad si rozhněval."

*) Zatímní řízení časopisu musejního J. Jungmannem r. 1837. označeno jest památným článkem J. K. Chmelenského Slovo o

Z péra Jungmanna samého nalézáme té doby, když redaktora časopisu musejního zastupoval, jedinou obšírnější zprávu literární o známém latinském rukopise Pavla Žídka v bibliotéce Krakovské chovaném, jednajícím „o dvacateru umění“, jehož popsání s životopisem Žídkovým vydal Polák Muczkowski.*) Jungmann podávaje z Muczkowského zpráv o Žídkovi, jimiž se Balbin a Pelzel namnoze opravují, schvaluje rukopis zvláště „českým filologům z ohledu na jména česká, kteráž spisovatel k latinským terminům namnoze přičinil.“

Také r. 1838., když redakcí po odstoupení F. Palackého ujal P. J. Šafařík, nalézáme v časopise musejním stopu neunavené píle Jungmannovy: přeložené jím z ruského pojednání „O povstání povětrných kamenů a přítoku mořského. Od p. Maceroniho, anglického plukovníka. Z bibliotéky dlja čtenija.“ **) Poslední tento příklad vydává vzácné svědectví vlastenecké ochotnosti Jungmannově, jenž ani u vysokém stáří zavalen jsa pracemi nejvážnějšími nezdráhal se pomáhati přátelům pomoci literní potřebným neštítě se ani takových oborů, jichžto po mnoha let již nepěstoval.

---

kritice,“ v němž tento „panenský“ pěvec vylíčil i obraz předního kritika našeho té doby, redaktora časopisu musejního, Fr. Palackého, dokládaje na ospravedlnění své: „Tyto řádky o výtečném spisovateli tomto bychom do časopisu toho nekladli, aniž by tomu skromný náš pan redaktor byl svolil; že však svazku druhého a třetího redakcí náš vzácný vlastenec pan prefekt Jos. Jungmann proto na se vzíti se uvolil, že pan Palacký as pět měsíců v Římě za příčinou historického bádání meškati musí, bylo nám přáno své upřímné mínění o tomto slovutném muži zde pronésti.“

*) Viz čas. česk. mus. 1837. III. 225.

**) Viz Čas. česk. mus. 1838. str. 177.

Kniha čtvrtá.

Od vydání Slovníka do smrti Jungmannovy. 1839—1847.

Hlava první.

Obecný ráz poslední doby v životě Jungmannově. — Šťastné stáří. — Jungmann rektorem vysokých škol Pražských. — Vydání Všehrdových knih. — Činnost Jungmannova literární.

Vydáním „Slovníka“ Jungmann dovršil velikého úkolu života svého. Cokoli od té doby bral před se, byť bylo dosti vážné a důležité, aby jménu méně známému zjednalo chvalnou pověsť a paměť vděčnou: Jungmannova sláva nemohla již co do podstaty zvýšiti a zvelebiti se. Jungmann byl nyní vděčně, ano nadšeně uznávaným Nestorem národa svého, ano čestný tento název s jeho jménem takořka srostl.*)

Po nadějném jaru a klopotném létě v životě Jungmannově nastala pěkná, utěšená jeseň; nižádný spisovatel český netěšil se tak šťastnému a klidnému stáří jako on. Rozhlížeje se u vysokém věku kolem sebe viděl na všech stranách — největší blaženost muži vznešených snah! — hojné plody činnosti své, viděl nadějný život tam, kde před ním bývala poušť, viděl svým slovem vzbuzené a svým příkladem utvrzené apoštoly onoho učení, jenžto vrátilo život národu Českému.

*) Téměř všickni spisovatelé souvěcí počínaje přítelem A. Markem dávají toto jméno a podobná Jungmannovi.

Ježto pak všichni věrní synové čeští a s nimi i nejlepší slovanští z upřímného srdce ctili a milovali „tichého genia“, nemohli ani ti, kdo nehlásili se k jeho zásadám, nevážiti si kmeta, jenž všecku sílu věku jinošského a mužského posvětil nezištně ideálním snahám! Ano i ony všední duše, ježto ve všem hledí toliko lesklé skořápky, shybaly šíje své neobyčejnému učenci, jehož ve skromné komůrce dostihly paprsky vznešené přízně a milosti královské.

Sám počátek této poslední doby oslavily Jungmannovi vysoké školy Karlovy povolavše ho dne 22. července 1839. k nejvyššímu důstojenství universitnímu — úřadu rektorskému.

Jungmann byl údem university Pražské, zejména pak fakulty filosofické od r. 1817. Přišed z Litoměřic do Prahy, podrobil se hned první rok zkouškám k dosažení stupně doktorského ve filosofii nařízeným užívaje při tom starého práva professorův humanitních při gymnasium akademickém, že mohli na místě obyčejných zkoušek ústních sepsati dvojí pojednání o předmětech od professorů při fakultě filosofické určených. Jungmann sepsal dvojí dissertací, jednu „z filosofie theoretické“, druhou z matematiky; pojednání tato došla schválení sboru professorského při fakultě filosofické a Jungmann dosáhl stupně doktora filosofie dne 4. února 1817. spolu se svým někdy Litoměřickým a tehdy zase pražským kollégou P. Josefem Fichtnerem, professorem matematiky, fysiky a přírodopisu.*)

---

*) Úřední „historie“ c. k. gymnasia akademického vypravuje věc takto: „Die IV. Februarii in aedibus Carolinis Doctorum Philosophiae Laurea condecorati sunt . . . D. Josephus Fichtner et Praenob. ac Doctis. D. Jos. Jungmann, quorum prior tentamina rigorosa subiit et dissertationem ex historia elucubravit, posterior e Privilegio, quo gaudent Professores humanitatis gymnasii academici, duplici dissertatione, altera e Philosophia theoretica, altera e Mathesi hoc honoris gradu dignum se probaverat.“ — Ukázalo se snad při této příležitosti, o čem zmiňuje se A. Marek v listě Jos. Jungmannovi dne 14. února 1820., že Jungmannovi byl Bernard Bolzano protivníkem? Slova Markova jsou tato: „Jistě s uža-

Dobýval si každým rokem větší vážnosti mezi učenými i v obecenstvě tou měrou, že fakulta filosofická vyvolila jej na rok 1828. za děkana svého. Čestný tento úřad neukládaje Jungmannovi kromě nepříliš četných schůzí nižádných povinností měl ten dobrý následek, že Jungmann z uzounkého kruhu, v němž živ byl, poněkud vykročil; sice nepřičítal tomuto „důstojenství" pražádné váhy, jakož viděti ze způsobu, jímžto o něm píše příteli A. Markovi.*) Svazek s universitou úřadem tímto utužený přiměl Jungmanna i k činnosti učeně literární, ježto kollégovi svému Antonínu Dittrichovi, r. 1830. a 1831. děkanu fakulty filosofické pomáhal roku 1830. vydávati prameny historické vysokých škol pražských z kodexu pergamenového v Pražské bibliotéce veřejně chovaného, kteréžto dílo A. Dittrich potom

---

lením (sic) byl bych přijal zprávu o svévolném Vídenského dvora s Pražskými professory smýkání, kdyby to právě bylo nepotkalo Čechů nepřítele a Vašeho protivníka. Na takových českého ducha záhubcích nechať se opětuje podobné rozhněvaného nebe kárání. Fessel nadšený Bolzana pravidly a drzejší všeho, co sám nezplodil, tupitel, snadno svého mistra osudem se podělí a láska, v které u Biskupa nejen uvázati, ale ukovati se uměl, neochrání jej před střelou, kteráž z Říma naň hozena a t. d." Jakož Jungmann z učeného zátiší svého téměř nevykračoval, aniž nalézáme sebe nepatrnější stopy, že by se byl kdy s B. Bolzanem přátelsky či nepřátelsky setkal, nebude snad pokládána za příliš smělou domněnka, že B. Bernard co člen sboru professorského při fakultě filosofické zachoval se nedosti vlídně k Jungmannovi, domáhajícímu se stupně doktorského při této fakultě. Že Jungmann sám o snahách Bolzanových nesmýšlel hrubě příznivě, viděti z listu jeho A. Markovi dne 6. června 1819., tedy ještě před pádem Bolzanovým a Fesslovým: „Tedy jen předce ta Bolzano-Fesslovská sekta vítězí nad starými světy, an Vy toho zakoušíte vrchovatě. Dabit Deus his quoque finem." — Že líčení B. Bolzana jakožto nepřítele Čechův zakládá se na nepravém pojímaní jeho činnosti, netřeba šíře dokazovati.

*) Jungmann píše Markovi dne 28. července 1828., přeje mu štěstí k tomu, že povýšen za osobního děkana v Libuni. „Ráčíte mne laskavě k své hodnosti přiměšovati a rovnati, avšak to mé děkanství od Vašeho tak se liší, jako titulus od vitula, skořepka od ořechu, jméno od věci. Kdyby popluží Libuňské na mém děkanství viselo, tuším, že by se mi ještě nebylo dostalo."

dále vedl bez pomoci Jungmannovy, jejž dílo slovníkářské zúplna zaměstknávalo. *)

Roku 1835. když vydávaní Slovníka obrátilo k Jungmannovi zřetel všech vzdělanců větší než kdy před tím měrou, před volbou rektora universitního se všech stran jevil se úmysl voliti Jungmanna; Jungmann však byv soukromě tázán, zdali by volbu přijal, omlouval se přílišným jiným zaměstknáním, po čemž vyvolen jest Knoll, professor dějin všeobecných, člověk sice nepatrný. **)

Na rok 1839. fakulta filosofická zvolila Jungmanna podruhé za děkana, a jakož toho roku bratr jeho Antonín, professor při fakultě lékařské, volen jest za rektora, byly z pěti nejvyšších úřadů universitních dva v rukou synův obuvníka Hudlického.

Roku následujícího vrátili se voličové celé university k Jos. Jungmannovi, tenkráte s lepším prospěchem. Bylyť tehdy okolnosti tak zvláštní, že Jungmann již napřed všeliké zdrahání pustil mimo sebe. Jakož rektorem r. 1839. byl bratr jeho Antonín, zástupcové všech čtyř fakult vedeni jsou kromě úcty k Jungmannovi i tím úmyslem, aby rozmanité dějiny staroslavné učené mateře obohatili vzácnou případností, že

---

*) Monumenta histor. universitatis Pragensis. 1830. I. tom. Historie c. k. gymn. akad. praví o tom při r. 1830.: „Decanus hoc anno facultati philosophicae praefuit Religiosus ac Doctissimus Ant. Dittrich, hum. professor, quo auctore et multum conante, adjuvante aequo conamine Spectabili Josepho Jungmann codex membraneus C. R. Bibliothecae Pragensis typis mandari coepit, cujus volumen I. jam mense Augusto in lucem prodiit.“ Při r. 1834. píše tatáž historie: „Hic (Dittrich) eodem anno in edendis diplomatibus Universitatis solus desudavit professore Jungmann typum lexici sui Bohemicogermanici curante.“

**) O věci té píše F. L. Čelakovský Chmelenskému dne 6. července 1835.: „V sobotu bylo volení rektora magnifika. Jungmann na předběžné oznámení, že ho voliti chtějí, se poděkoval a nepřijal předstíraje množství zaměstnání svých, Köhler (generál křižovnický) též odpověděl a pročež zvolen Knoll.“ Fr. L. Čelakovského Sebrané listy str. 327.

by totiž bratr od bratra přijal úřad rektorský.*) I vyvolen jest dne 20. července 1839. Josef Jungmann jednohlasně za rektora universitního na rok školní 1840. Vzácnost celého případu ukázala se veřejně při slavnosti installační dne 1. listopadu 1839. v chrámě Matky Boží před Týnem konané, při které odstupující rektor odevzdával úřad bratru svému co nástupci, ježto třetí bratr Jan, kněz řádu křížovnického s červenou hvězdou, sloužil slavnou mši.**)

Sám Jungmann byl tímto výjevem hluboce dojat, ano o něm nejednou s patrným zalíbením vypravuje.

Úřad rektorský nepřinášel s sebou téměř nižádné opravdové práce, ale vyžadoval dosti času k rozličným poradám a okázalým výstupům zejména při promocích. Jest pak charakteristickou známkou povah Jungmannových, že bedlivě připravoval se i na vystupování pouze formální, jakož se nalézají vypracované řeči, které míval při promocích doktorských.

---

*) Takové případnosti po tu dobu v dějinách university Pražské nebylo. Roku 1505. byl po smrti rektora Josefa Pacovského zvolen za nástupce jeho bratr Václav. — Že zástupci university opravdu byli zúplna vědomi, kterak vzácný případ v dějinách universitních bude způsoben vyvolením Jos. Jungmanna za rektora, viděti z listu Jos. Jungmanna psaného hned po vyvolení jeho bratra Antonína, Ant. Markovi dne 27. července 1838.: „Z novin mne se týkajících to psáti mohu, že můj bratr Antonín na r. 1839. za Rektora Universitního zvolen jest, mně po druhé děkanství svěřeno, a puštěn hlas některých, že mi bratr na rok rektorat odevzdá propter rei magnam raritatem, ano v analích University jen jediný příklad se nachází, že bratr po bratru nastoupil a to ještě po mrtvém. Já nestojím o žádné hodnosti, ale nemohl a nesměl bych toho lehce odepříti, kdyby toho ti páni žádali, což však ještě v dálce jest a mysl lidská nestálá a tudy budoucnost nejista.“

**) J. Jungmann sám vypravuje v historii c. k. gymn. akademického příběh takto: „Praefectus Jos. Jungmann rector Universitatis e facultate philosophica 20. Julii 1839. unanimi omnium Facultatum consensu electus, die vero 1. Novembris e. a. ab recedente rectore Fac. Med. fratre suo minore Antonio, artis obstetriciae Professore inauguratus est (sic), tertio fratre Joanne ex Ordine Crucigerorum cum rubra stella sacerdote missae solemnis sacrificium peragente.“

Ježto úřední zástupcové nauk oslavili učeného kmeta nejvzácnějším důstojenstvím, kteréž měli právo udělovati: skromní vlastenci čeští umínili si původci velikého slovníka národního vyjádřiti díky skutkem trvalým, vydati totiž na oslavu jména jeho znamenitý spis staročeský. Obrali k tomu proslulé dílo Všehrdovo „Knihy devatery o právích a soudech i o dskách země České“ a darovavše peníze sebrané Matici zjednali jí možnost vydati toto dílo. Vydání svěřeno jest V. Hankovi, jenž v „připomenutí“ sám o sobě praví, že „dávno se obíral starými památníky práva českého,“ nicméně úkol dosti zle vykonal.*) Chatrné „připomenutí“ V. Hanky napraveno jest důmyslným „úvodem“ Fr. Palackého, v čele pak spisu vyslovena úcta a vděčnost J. Jungmannovi dedikací: „Vysoce učenému, urozenému Pánu, Panu Josefu Jungmannovi, toho času rektoru veleslavnému na Karlo-Ferdinandské universitě Pražské na důkaz vděčnosti za vydání českého slovníka od jeho ctitelů obětováno.“

Dílo toto vydáno jest za první číslo „Staročeské bibliothéky“. Usnesl se sbor matiční r. 1840., když vydáním Slovníka vykonal povinnost síly jeho po několik let vížící, že vydávati bude čtverou řadu spisů, totiž bibliotéku staročeskou, novočeskou, bibliotéku klassikův a bibliotéku domácí, později nazvanou malou encyklopédií nauk. Návrh ten, jímž činnosti Matice vyměřeny jsou určité dráhy, jimiž měla působiti v další vzdělávaní řeči a literatury české, pocházel od Jungmanna samého.**)

---

*) Píše o tom F. Čelakovský K. Vinařickému dne 27. prosince 1840.: „Staročeská bibliotheka s prvním číslem svým Kornelem nebyla hrubě šťastna. Výbor se spolehl na učeného redaktora spisu toho a po vytištění teprva viděli jsou nadělení! Teď se musí několik archův a zde a tam celé listy přetiskovati, by aspoň to nejhorší se trochu zakrylo. Budeť ale přece jen drátovaný pekáč. Leč o tom dosti; budoucně budou radní páni moudřejší.“

**) F. L. Čelakovský píše 27. prosince 1840. K. Vinařickému: „Měli jsme malou schůzku u J., kde se konečně za příčinou nového roku rokovalo, co a jak od Matice příštím časem má vycházeti. Učiněni tři rozdílové, *a)* Biblioth. staroč. *b)* novoč. *c)* klassikův jinostranných totiž cizonárodních. K prvním dvěma se již ledacos

Bibliotéka „novočeská“, totiž sbírka spisův z nové literatury české měla dle prvotního úmyslu sboru matičního počíti se vydáním básní Puchmajerových, ježto jimi samostatná literatura novočeská v skutku jest založena. Však poněvadž tyto básně nedávno před tím (1833.) na světlo vyšly a po tu dobu nebyly rozprodány, sbor matiční uznal za dobré postaviti v čelo „novočeské bibliotéky“ sebrání drobných spisů Jungmanna samého, předního mezi těmi muži, jichžto úsilím nová literatura povstala. Vyhovuje žádosti přátel svých Jungmann sebral různé kusy básnické i prosaické od čtyřiceti let složené a po časopisech roztroušené vynechav toliko některých článků, ježto měly cenu jenom časovou a několika básní příležitých. Z větších kusů pojal do té sbírky překlad „Ataly“ a Goetheova „Heřmana a Doroty“. Poslední toto dílo, které počal překládati již v době Litoměřické, po tu dobu však zúplna neměl přeložené, do této sbírky schválně dokonal. *)

Jungmann přehlížeje menší tyto plody činnosti své literární a ukládaje do nové sbírky neměnil při nich téměř ničeho kromě pokleskůjazykových, ježto bedlivě opravil. Kde krom toho něco změnil, chtěl se tím přiblížiti k jazyku Veleslavínskému a vystříhati se neologismů, jimžto té doby již nehrubě přál.

Vydávaje na světlo rozptýlené posud plody mladších let

předběžně ponavrhlo, co se s jistotou přijmouti dá; leč třetí! tu to vázlo; a nevím by i nevázlo, nenajdou-li se k tomu ruce, a přede vším ruce vaše“ a t. d.

*) O tom píše Jungmann v listě A. Markovi dne 6. září 1841.: „Letos, jakož věděti ráčíte, mé škrábaniny sebrané na ponuknutí zdejších přátel některých od Matice vydány. Na rok Fysika Smetanova se chystá, pak Geologie Presslova, čímž tuším dvě léta se vyplní. Potom bych rád, aby se s Vašimi sbírkami neváhalo. Poněvadž pak za pravidlo jest, aby kniha Maticí rokem jedním vydaná aspoň 20 archů neb něco výše obnášela, Vašeho sebrání ale tuším tolik nebude, radil a žádal bych, abyste, jak jsem já učinil, také učiniti se rozhodli, totiž k doplnění archů dodělal jsem překlad Hermana Goethova.“ Připomínáme, že „sebrané spisy J. činí bez „Hermana“ 21 arch.“

provodil je slovy tak skromnými, že téměř zdá se prositi za prominutí, že sbírku tu vysílá na světlo doufaje „tím poněkud proti přísnějším posuzovatelům zaštítěn býti, že toliko na úsilné některých přátel domlouvání a z naděje nějakého snad fondu českému, vůbec matice zvanému, odtud možného užitku k vydání jejímu se propůjčil,“ dokládaje, kterak „dobře ví, že byla-li jaká kdy cena jeho zkoušek poetických i prosaických, ta od okolností doby visela, v které psány byly.“ Jednu ovšem zásluhu sobě neváhá se přičítati, „že mezi prvními byl, kteří zanedbanou české literatury nivu vzdělávati počali,“ nechtěje se „měřiti s těmi, kdož později k též práci ruku přičinivše zdařilejším plodům snažení svého se radují,“ a dodávaje skromně biblicky, „že nebude na škodu věci, jestli v pořadě vydávaných spisů nám se přihodí, co dálo se v Kaně Galilejské na svatbě, že nejprvé špatnější, potom pak lepší víno hostům se předkládalo.“

Sbor musejní nedávaje se mýliti přílišnou skromností spisovatelovou vymohl na něm, že se odhodlal k novému vydání i překladu, prvního znamenitého překladu v naší literatuře „Miltonova Ztraceného ráje“.*) I toto dílo vydal bez znamenitých proměn zachovávaje všude rčení staré kromě toho, že opravil některé omyly a některé příliš smělé novoty vydání prvního. V předmluvě ospravedlňuje se z toho, že překlad vydává téměř nepromĕněný. „Aby on překlad tento, jakž toho snad žádati bylo, naskrze znovu předělal, k tomu času a síly dostatečné nemaje menší omyly, pokud mohl, snažně napravil,“ praví ke konci kratičké „předmluvy k druhému vydání“. Památné předmluvy k vydání prvnímu vynechal zúplna.

Mnohém větší práci vymáhalo vydání třetího díla — Slovesnosti. Za čtvrt století, ježto minulo od prvního vydání knihy této, literatura česká nabyla zcela jiné tvářnosti,

---

*) „Mne přemluvili páni sboru našeho (t. matičného), abych překlad Miltonova ráje co druhý díl sbírek svých vydal. Jest mi to jaksi ožahavo, že nemohu ničím novým se vytasiti a ohřívanou krmi podávati mám.“ J. Jungmann A. Markovi dne 29. března 1843.

i veršem i prosou promluvili mužové vyššího ducha, literatura, ježto se r. 1820. teprvé křísila, byla nyní již živá. Tím veden jest Jungmann k úplnému přepracování díla prvotního i v části theoretické i u výboru příkladů i může se právem říci, že Slovesnost roku 1845. jest dílo lišící se zúplna od Slovesnosti o dvacet pět let dříve vydané. Spisovatel sám praví o díle svém, že „vychází tuto po druhé s theorií cele předělanou a s příklady ze spisů od oné doby vyšlých rozmnoženými.“ Co do části skumné vykládá, proč netoužil po slávě, aby sepsání jeho nazývalo se původním: „Vydavatel k tomu hleděl, aby známé věci v pořádek uvedl a co možné na jednom základu celou budovu postavil. Něco, prý, ovšem jemu samému, mnohem více Reinbecku, Poelicovi, Eberhardu a jiným náleží.“ K čemuž přidává zlatá slova: „Domníváť se on, že jakož umy a vědy stojí, lépe jest výborných spisův užiti než něco méně dobrého, třeba originálního vyvésti.“

Obnovená tato „Slovesnost“ přijata jest způsobem, jenž sám sebou výmluvně svědčil, kterak se za čtvrt století věci změnily: vydání r. 1845. učiněné rozebralo se ihned a Matice musila, čehož se jí po tu dobu ještě nedostalo, následujícího roku učiniti nové vydání, kteréž ovšem bylo pouhým otiskem vydání druhého.

Zatím i mezi těmito pracemi podjal se jiné, nade vše přirovnání těžší — opravování a doplňování své historie literatury české. Již v zimě r. 1842. dává věděti A. Markovi, že ho „pobádají zdejší někteří Čechové, aby se o druhé vydání literatury přičinil.“ Jakkoli pak k tomu dokládá, že se „k tomu nedostává času a potřebné síly,“ jest odhodlán dáti se do díla: „Nicméně polehoučku předce klovati počnu, ačli se kdy jádra doklovám.“ *)

I dal se chutě do díla a s podivuhodnou pilností opravoval, tříbil a doplňoval dílo i sestavil bibliografii českou

*) List tento není datován; tužkou (rukou Markovou?) jest připsáno: „42 — 25./2.“ Že jest list z r. 1842. jest nepochybné.

téměř až do smrti své sahající, totiž až do konce roku 1846. I sluší uznati, že druhé vydání „historie literatury české“ jest dílo takořka nové, ježto nejenom množstvím látky, ale i opravením mnohých omylův a nedostatkův, jadrnějším vylíčením příběhův, ano i jazykem uhlazenějším a namnoze zprávnějším předčí nad první z daleka. *)

Ochabující nenáhle síly tělesné, ovšem pak i duševní, nedaly Jungmannovi díla tohoto zúplna dovršiti; sepsal sice všecken text, ale zdělati rejstříky knize této nevyhnutelné již nestačil a sbor matiční, jenž dílo to vydával, uložil jejich sepsání tehdejšímu sekretáři svému, V. V. Tomkovi. Ježto pak v nepokojích brzo po smrti Jungmannově nastalých V. V. Tomek zaměstknán byl mnohými jinými pracemi, dostalo se dílo, jehožto text byl větším dílem ještě za živobytí a pod dozorem Jungmanna samého dotištěn, teprvé v únoru 1849. obecenstvu do rukou, ježto rejstříky teprvé koncem r. 1851. jsou vydány. **)

*) Sama čísla jsou dosti výmluvná, ježto v I. vyd. 1825. zaznamenáno jest 5428 spisů, má jich vydání II. neméně než 7466. — Připomínáme zvláště, že všeliké nedostatky Dobrovským vytčené jsou opraveny, jakož i místa, ježto jevila jakousi kyselost proti němu, vynechána.

**) Viz předmluvu k „J. Jungmanna historii literatury české“ II. vydání, od V. V. Tomka, danou „v Praze dne 30. října 1851.“, ačkoli na titulním listu celého díla položen jest rok 1849. — Text Jungmannův (bez rejstříkův) byl aspoň počátkem roku 1849. zúplna již vytištěn a vydával se bez rejstříku, jakož viděti z přípisu „Sboru musejního pro řeč a literaturu českou“ daného dne 25. února 1849. a podepsaného P. J. Šafaříkem „t. č. předsedou“: „Sbor musejní pro řeč a literaturu českou ve shromáždění svém dne 24. b. m. za dobré uznal ustanoviti, aby pohrobného, nákladem Matice české vycházejícího díla zvěčnělého pana manžela Vašeho Blahorodí, totiž Historie literatury české druhého vydání text v tisku hotový, 33 archův obsahující bez prodlení vydán, předmluva a registříky do druhého svazku odkázány a Vašemu Blahorodí jménem honoráru po 25 zlatých ve stříbře za arch, tedy dohromady 825 zl. stř. od správce důchodův Matice České p. doktora Friče vyplaceno bylo.“ Jakkoli skrovná byla tato odměna práce učené, nedostalo se Jungmannovi za celé živobytí nikdy tak veliké sumy za kterýkoli spis, jako byla tato vyplacená vdově jeho po jeho smrti.

Opravuje a vydávaje na světlo všecko, co za mladších let na poli literatury české vykonal, Jungmann i v pozdní této době měl ještě dost pružnosti ducha, že skládal i původní pojednání o předmětech literatuře neb i vůbec životu národnímu důležitých. Časopis musejní i Květy podávají zdárných plodův této pozdní jeho literární činnosti. Roku 1842. vynesl v Musejníku na světlo žertovnou „rozepři mezi písmeny“ povstalou té doby, když *i* a *y* v tuhém boji se potíraly, „spor onoho času dosti důležitý, nyní ledva k víře podobný.“

Roku následujícího napsal do téhož časopisu zprávu „o cestování Fr. z Donína“ mluvě o rukopise z počátku 17. století, o pěti cestách tohoto pána a podávaje výňatků na ukázku ukazuje k jadrnému jazyku, jímž dílo složeno. V témž ročníku vyslovil i se vším důrazem staré své zalíbení v prosodii časoměrné v „úvaze“ o nápěvech k písním F. Jar. Kamenického; potěšení, které mu písně způsobily, brzo prý se skalilo nedokonalostí prosodie i vyslovuje velmi ostře nechuť k verši přízvučnému jakožto nezpěvnému.

Rok 1844. přinesl v témž časopise báseň z frančiny přeloženou „Trojí způsob“.

Zvláštním důkazem podivuhodné jímavosti duševní Jungmannovy na samém sklonku života jest vřele psané jeho pojednání o „Spolcích střídmosti“ v témž časopise r. 1846. vytištěné. Známo vůbec, že té doby po příkladu severní Ameriky i v západních zemích evropských, ano i v Moravě horlivě zakládaly se „spolky střídmosti“, ježto měly zvláště lid dělnický vyrvati z objetí nestřídmosti jej tělesně i mravně hubící. Jungmann uchopil se myšlénky té s vřelostí takořka mladickou a opravdovostí vlasteneckou. Vylíčiv stručně a jadrně, kterak „ta spasitelná mravní oprava“ všude i v zemích sousedních se šíří táže se důtklivě: „A což naše milá vlast česká? ta-li jen vždy škodných obyčejův cizích následovati bude? Nikoli. Již i k nám prostírá se to žádané blahověští. Jmenovitě v hlavním městě počínají vznikati podobné spolky“ atd.

Ježto z pojednání tohoto viděti, jak vřelý byl v Jungmannově srdci smysl vlastenecký, ukázal týmž časem básní „Hvězdohora" složenou v sedmdesátém druhém roce věku svého, kterak umí vyjádřiti slasti života venkovského i cit vlastenecký veršem plynným a jazykem svěžím a jadrným.*)

Touž dobou Jungmann učinil se horlivě účastným předsevzetí Šafaříkova, jenž po vydání znamenitého spisu: „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache" pokládal soustavné proskoumání rukopisné části starší literatury české za důležité a přední badatele jazyka českého, Jungmanna, Čelakovského a Hanku přiměl k tomu, že se s ním k tomuto dílu spojili.**)

Jungmann četl ve schůzkách nové sekce filologické „učené společnosti" čtvero pojednání, z nichžto nejdůležitější a nejzanímavější jest o spisech šlechetného mudrce našeho Tomáše Štítného.***)

---

*) Hvězdohora jest překlad německého jména „Šternberg", ježto zde znamená místo lázenské vůbec povědomé nedaleko Smečna, kdežto Jungmann v létě 1845. nějaký čas meškal a známé své aforismy („Zápisky") sepsal. Hvězdohora vytištěna jest r. 1845. ve Květech v čís. 78; tamže v č. 82. jest i „Umrlčí hlava" z Goethe.

**) „Viz Paul Josef Šafařík. Ein biographisches Denkmal v. Joseph Jireček v „Oesterreichische Revue 1865. Achter Band" na str. 32. „Šafařík vermochte die damals in Prag weilenden Gelehrten an eine systematische Durchforschung des handschriftlichen Theiles der böhmischen Literatur zu gehen."

***) Viz níže „seznam spisů" Jungmannových — I. J. Hanuš ve spise svém: Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slovenischen Literaturgeschichte" v Praze 1868. str. 140 praví, že filologická sekce při kr. české učené společnosti nauk povstala „podnětem Jungmannovým a Šafaříkovým. („Es bildete sich nämlich auf die Anregung Jungmann's und Šafařík's eine eigene Section für slav. Linguistik und Literaturgeschichte, welche die Pflege der alten böhmischen Literatur zu ihrem Hauptziele machte" atd. Dle authentického životopisu Fr. Palackého v „Slovníku Naučném" (díl VI. str. 29) jest pak „filologická sekce" kr. společnosti učené vlastním dílem Fr. Palackého, jenž byv 1. prosince 1839. zvolen za sekretáře společnosti, užil tohoto nejdůležitějšího úřadu při ní k tomu, že provedl nové roztřídění společnosti na čtyry

„Rozbor staročeské literatury“ ve schůzkách učené společnosti prvními badateli čítaný a v „aktách“ jejích vydávaný vítali vděční vlastencové čeští jakožto první „udeření českých žil v těle kr. české společnosti nauk“.*)

Neunavená byla činnost Jungmannova v posledních jeho letech při Matici České, kterouž s přátely svými Palackým a Preslem od samého založení nezištně zpravoval a kteráž po vyjití nákladného jeho slovníku volněji si oddychujíc od r. 1840. nenadále se vzmáhala a počala tak účinně působiti, že skromné naděje zakladatelů svých z daleka předstihla. Jakož pak Matice ctihodnému tvůrci „Slovníka“ jevila upřímnou vděčnost tím, že vydávala všecka jeho díla mezi prvními knihami nákladem jejím vyšlými, Jungmann s nevšední horlivostí pečoval o to, aby Matice vydávala spisy i obsahem i jazykem dobré nešetře v tom času ani práce, tu povzbuzuje přítele k spisování díla užitečného, tu probíraje a upravuje bedlivě jazyk ve spisech Maticí k vydání přijatých. Může se říci, že od r. 1840. spisy Maticí vydané nesou na sobě vůbec pečeť ruky Juugmannovy, jenž jazyk jejich pilně opravoval. Službu tuto vykonal zejména v míře velmi rozsáhlé spisu Jos. F. Smetany, Fysice, kterou co do jazyka pilně a svědomitě brousil jako o dvacet let dříve podobný spis V. Sedláčka.**)

Podobný úkol — tříbení jazyka vzal na se i při díle

---

odbory, z nichž odbor nový, filologický stal se vlastním útočištěm jazyka českého, před tím ve společnosti nijak nepěstovaného. — Zdá se nám, že obojí zpráva dobře se srovnává. V častých rozmluvách s přítelem Jungmann a Šafařík neopomíjeli zajisté obraceti zřetel jeho ku potřebám řeči české; Palacký pak organisatorským duchem provedl, čeho si přátelé žádali, ale nemohli provesti.

*) Viz „Noviny z oboru literatury, umění a věd“ (příloha k Květům) 1842. č. XIV.

**) „Já vzal na sebe korrekturu Fysiky páně Smetanovy, což mi pro bídný zrak poněkud obtížno jest, zvláště v zimě,“ psal Jungmann A. Markovi dne 28. prosince 1841.

přírodopisném dra Vácslava Staňka, ač vlastní korrekturu z hruba konal Jos. Chmela.*)

Zvláště účinným byl Jungmann při sestavování velikého díla, které mělo čtenářstvu českému býti co možná věrným obrazem starší literatury v době pobělohorské takořka pohřbené a tehdejšímu pokolení jen jmeny některými známé. „Výbor“ jest co do prvního dílu sestaven péčí J. Jungmanna, ač mu v nesnadné práci i ostatní přední spisovatelé tehdejší, zejména Palacký, Šafařík a Hanka pomáhali.**) Bylo to dílo na ten čas znamenité, k němužto přidaná mluvnice starého jazyka českého od P. J. Šafaříka učinila obecenstvu staré památky teprvé srozumitelnými dávajíc mu do rukou klíč k jejich jazyku.***)

---

*) V. Staněk píše F. L. Čelakovskému dne 2. března 1843. „Mého přírodopisu se tiskne třetí arch. Chmela a p. J. Jungmann vzali na se těžkou práci opravování a já musím za mnohý cizí hřích odpovídati, ale jaká pomoc! tak to musí býti.“ Že práci hrubou konal při tomto díle J. Chmela, Jungmann pak toliko tříbil jazyk již opravený, viděti z toho, že sbor Matiční prof. Chmelovi ve schůzi dne 1. prosince 1843. „za opravování přírodopisu Staňkova“ 60 zl. stř. odměny určil. Kniha mat.

**) I. J. Hanuš praví v „Quellenkunde und Bibliographie der böhm. slov. Literaturgeschichte“ na str. 146: „Den ersten Band der Literatur (t. j. „výboru“) bearbeitete Jos. Jungmann, den zweiten K. J. Erben.“ Dodáváme k tomu, že sbírky Jungmannovy obsahovaly ještě nemálo materiálu i do dílu druhého.

***) „Das bedeutendste Werk, das in dem Jahre 1845. erschien, war unstreitig der V ý b o r z literatury české“ a t. d. Quellenkunde etc. von Hanuš str. 146. Že kromě Jungmanna Šafařík, Palacký a Hanka pomáhali při nesnadném díle, toho svědectvím jest tento list P. J. Šafaříka V. Hankovi dne 24. února 1844.: „Posílaje Vám zde popis b á s n i c k ý c h statí od p. Palackého pro I. díl Výboru literatury české určených prosím Vás, že jej bedlivě přehlednouti a ze své známosti staré literatury doplniti ráčíte. Záleží nám na tom, aby nic dobrého vypuštěno nebylo. Pan Palacký, mním, velmi přísně vybíral. Kdo má z vlastního názoru a z vlastní zkušenosti lepší známost staročeského básnictví nežli Vy? Projděte Dobrov. a Jungm. hist. lit. české, též časopis musejní a jiné pomůcky a pak připište, co za hodné uznáte. Nelitujte té práce, jedná se o naši společnou a to nemalou věc . . . Popis p r o s a i c k ý c h článkův pošlu později.“

Při sestavování výboru ze staré literatury měl ctihodný kmet hojnou příležitost kochati se v libé prostotě staré poesie a přirovnávati plody její k nechutným výtvorům náboženské třeštěnosti pozdějších století; a tu se z vroucího citu vlasteneckého vyprýštilo hluboké povzdechnutí, jenž nám světle ukazuje, kterak zkušený mudřec díval se někdejším rozbrojům náboženským: „Básně od r. 1410. jsou již pohromadě. Srdce mne bolí, když se na ně dívám. Proč naši otcové v tom duchu dále nepokračovali, proč opustivše pěknou slovesnost uvrhli se do hádek o náboženství, z kterých je teprv meč bělohorský se záhubou jedné jich strany a to, mezi námi, pracovitější, vytrhl! Než co se stalo, odestati se nemůže. Jest na nás, abychom to, možnoli? napravili. Snad božská prozřetedlnost to vše k dobrému našemu zpravila. Doufejme tedy a pracujme.“ *)

Také Zapovu rozsáhlému „zeměpisu“, aspoň první jeho části dostalo se pečlivého prohlédnutí a opravení umělou rukou Jungmannovou. **)

Méně příjemnou a mnohem méně užitečnou práci způsobil Jungmannovi jiný spis Maticí r. 1846. vydaný, Tomíčkova „Doba prvního člověčenstva“. Spis sám sebou ceny nevelike, v němžto však nějaká duše méně zbožného než udavačského zrna nalezla skryté útoky na náboženství křesťanské a žalovavši u arcibiskupského ordinariatu Pražského způsobila pro věc nepatrnou velikou bouři. Ordinariat totiž nepřestal na stížnosti podané sboru samému, nýbrž veden jsa neblahým starým zvykem utíkal se zároveň pod křídla moci státní, veda stížnost u nejvyššího úřadu policejního ve Vídni na spis od Matice vydaný a žaluje, že úřad censorský v Praze nekoná povinnosti dosti svědomitě. Sbor matiční, jemuž od prvopočátku na tom záleželo, aby pověst jeho co

*) List J. Jungmanna A. Markovi dne 26. března 1844. Místo toto nebyvši určeno k uveřejnění vyslovuje smýšlení Jungmannovo přesněji než podobné místo v Hist. lit. č. II. vyd. str. 47.

**) „Já opět ku svým hračkám zasedl a korriguji 6. a 7. arch Zeměpisu p. Zapova“. Jungmann A. Markovi dne 16. září 1845.

do smýšlení o věcech politických a církevních zůstala neposkvrněna, byl tím útokem nemálo poděšen; ctihodný Nestor literatury české uvázal se sám v sepsání obrany proti zlomyslnému nařknutí i provedl nesnadný úkol s nevšední obratností, ukazuje samými místy knihy nařčené, že proti zjevenému náboženství nikde nemluví a ničeho závadného v sobě neobsahuje.*)

Obrana Jungmannem sepsaná pokládala se u samého nejvyššího úřadu policejního za tak úplnou, že sbor matiční odtud dalších nesnází pro spis Tomíčkův neměl; nastalé nedlouho potom převraty u věcech veřejných nedaly úřadům krom toho zabývati se péčemi podobnými.

Mnohem větší byla zásluha Jungmannova o vydání spisův filosofických nákladem Matice České. Jako o čtvrt století dříve neustálým povzbuzováním a domlouváním přiměl přítele A. Marka k sepsání l o g i k y jazykem českým, rovněž tak

---

*) V pozůstalosti Jungmannově nalézá se odpověď tato — německá — v konceptě. (Viz přílohu AA.) Jungmannova výroku o celé této nepříjemné příhodě nenalézáme; za to však jest v listě A. Marka J. Jungmannovi dne 10. dubna 1847. velmi důrazné a zanímavé slovo o věci. „S pravým ubolevánim (sic) přijal jsem zprávu Vašnostinu o propastech, které literatura vycházející nadáním matice České křesťanským dušem vykopává! — Takto se staří časové, o kterých jsme se nadáli, že v moře nepaměti uplynuli, vždy opět k nám vracejí jako věčnou klatbou na nás vyřknutí. — Ne! není to horlivost duchovní, t o j e s t n ě m e c k á z á v i s t p o d z á s t ě r o u n á b o ž n o s t i! jenž se na naše slabé literní počátky osupuje, ona si najala to vysoké černokněžstvo k záhubě našich počátků! — Jinak si to vysvětliti neumím! — Co se sem do Čech německých naplaví knih, řekl bych málo, kdybych řekl nekatolických, ale spíše bezbožných, které ve štítě svém nesou vyslovenou tendenci, aby podkopávaly, a naši horlitelé se nekřižují držíce za to, že ti, kteří je čtou čítati je smějí! ale česká knížka, kteráž na každé stránce nezavání katechismem Kanisiovým, ta jest u nich zátraty hodná. — Ať uzamykají německá divadla u nás, kde se nekatolické kusy provozují! — ať uzavrou ústa tragikům, jenž bezbožné bohoprázdné sady veřejně pronášejí, až vlasy vzhůru vstávají! — Ale to vše může býti, to žádného nezkazí! Jenom české knihy jsou jedovaty — a nanejvýš škodny a protož lépe, aby se ani netiskly! Bůh to naprav a narovnej.“

nyní neustál u vlasteneckém vyzývaní starého druha svého, až od něho obdržel slib, že vzdělá metafysiku.*) Pečlivému pěstounu vědeckého jazyka záleželo ovšem hlavně na tom, aby se jazyk i s této strany vzdělával.

I novému tomuto spisu přítele svého věnoval nevšední píli probíraje slovce nově utvořená a pomáhaje mu přátelskou radou i skutkem.

Důležité v příčině této jest, že této doby již vystříhá přítele svého přílišného purismu, čehož při logice jeho naprosto nečinil.**)

Rovněž tak Jungmann tříbil jazyk i v Hynově „Duševslovi zkušebném", touž dobou nákladem Matice České vydaném.***)

---

*) Již dne 27. října 1833. Jungmann psal A. Markovi: „Pešina a někteří jiní Čechové chtí Vt. prositi, abyste nás Metafysikou obdarovali" a t. d. Dne 6. září 1841.: „Nikdo kromě Vás není mocen něco takového vyvésti (t. metafysiku sepsati). Běda tomu, kdo Vás od toho svádí a vlasti tak potřebného spisu nepřeje." Dne 13. listopadu 1841. posílá mu Jaegrův krátký spis o metafysice „k líbeznému nahlédnutí, kdyby snad se Vti. líbilo, buď ji přeložiti (censura by ji bez rozpaku propustila jakožto Vídeňské vydání) aneb něco podobného sepsati. Bylo by to pěkné a všem Čechům příjemné, kdyby ona s logikou pospolu na světlo vlastenské vyjíti mohla." Dne 21. února 1842. pak píše: „Vyrozuměl jsem s potěšením z Vašeho listu, že se zabýváte Metafysikou; to netoliko mně, ale všem dobrým Čechům ano i ostatním Slovanům milo a příjemno býti dlužno, poněvadž filosofický jazyk slovanský ještě nejméně vzdělán jest."

**) „Radili jsme se o slovce nám laskavě zdělená a na tom jsme se usnesli, Vašnost prositi, abyste ku přílišnému purismu nehleděli, zvláště tam, kdež všickni evropejští jazykové se jako shodli, leda že by naskytlo se slovo velmi dobré a snadno srozumitelné. A pročež myslíme, že by všeobecné významy filosofie, ontologie, metafysika ba i fysika a t. p. se podržeti měly, jakož i ta, kteráž již obyčejem přijata jsou, k. p. podmět, předmět, ježto i Rusům známa. P. Purkyňova úsoba a výsoba nechce se líbiti ... Vůbec ještě jednou opakuji svou prosbu Vašnosti, abyste sebe nejvíce slyšeti ráčili, toliko srozumitelnosti obecné hleděli."

***) Zde nebude od místa, uvedeme-li některá slova Jungmannova, ježto ukazují, kterak Jungmann smýšlel o snahách některých urputných přívrženců̊v německých systemův filosofických, kteří

Kterak tito horliví pěstounové literatury naučné podstupujíce nesnadnou práci toliko prospěch věci a záslubu vlasteneckou měli na zřeteli, ukazuje zanímavý list Jungmannův A. Markovi po vytištění jeho logiky a metafysiky. Dávaje příteli věděti, že jeho „filosofie na světlo páně vyšla k veliké nás všech dobře smýšlejících radosti“, dokládá způsobem jakýmsi poloúředním: „Sbor náš, jehož tenkrát co tajemník (jednatel) nehodným orgánem jsem, díky své uctivé V[tl] vzdává a znaje přeušlechtilé Vaše smýšlení a lásku k věci naší, neopovažuje se Vašnosti podávati peněžité pocty,

shlížejíce s výše učení svého jednak všecko, co posud česky o filosofii psáno bylo, příliš lehce vážili, jednak samospasitelný systém mermomocí v češtinu uváděli. Jungmann píše A. Markovi dne 21. ledna 1843.: „Na metafysiku (Markovu) den ode dne toužebněji čekám, vida, že p. Klácel Hegelianismem vše zaplaviti hrozí.“ V neúplném konceptu listu z posledních let (asi 1845—47) praví pak: „V tom ohledu, ač mnozí nad tím plesali, mne zarmucovalo počínání některých výtečných hlav českých, lidí učených, kteří postavivše se na vrch německé filosofie odtud vše snažení druhých vlastencův ve vědách a umech posuzovati a vše haněti a zavrhovati se jali, co se s přijatým od nich systémem zevrub nesrovnávalo. Našinec ostýchal se péro do ruky vzíti ve strachu, aby vyjda na den myšlénkou svou na některého Hegelistu, Herbartistu a jiného istu nevrazil. Ubozí eklektikové (Jungmann byl sám ve filosofii eklektikem. Spis.) při tom měli se nejhůře, poněvadž žádné straně se zavděčiti nemohli a ode všech systémů ranami se potkávali. — Nám nemůže než příjemno býti, když se na poli tom, kde se bavíme, shledáváme s člověkem ne mlhou učenosti školské obaleným, ale rozumu přirozeného září osvíceným, který jako Sokrat sofistickou moudrost zaplašuje a pravé moudrosti průchod činí. — Posavadní snažení Čechů na poli vědeckém bylo podáním některých potřebných slov připravovati cestu jakékoli povstati mohoucí české filosofii, nebo aspoň českému vzdělávání věd a umění, kteréž vzdělávání, jakož nyní věci stojí, bez nějakého vědeckého slohu a bez jistých názorů zdá se býti nemožné. Až potud to, co posud z logiky, metafysiky a psychologie vyšlo, jako počátek a proprava k dalšímu vzdělání věd doufáme že není bez platnosti. A protož ten, kdo cestu našincům ukáže, kterou jíti bylo by nejlépe, více nám prospěje, než kdo sebe ostřejší kritiky na díla posavadní hotoví a sám ničeho lepšího nedovede nebo dokonce všecko na brdo svého Herbarta neb Hegla tkáti káže.“

nébrž prosí, abyste ráčili k své potřebě poručiti, kolik ex. V[tl] libo vzíti" i posílá mu „prozatím 20 exemplářů".*)

Zatím Matice, jejímuž rozvíjení se Jungmann od prvního počátku pečlivě napomáhal, dobyla si v obecenstvě půdy tou měrou, že vládnouc prostředky ještě nedávno neočekávanými dala se ku povzbuzení spisovatelstva cestou mécénášskou. Po návrhu Palackého usnesl se sbor matiční r. 1842. o to, že mají se za výtečné i věcí i jazykem spisy dávati každého roku odměny počínaje rokem 1844. K rozsuzování, který ze spisů vyšlých by byl před jinými hoden odměny, kterýžto úkol byl neméně nesnadný než nevděčný, propůjčil se jako vždy v podobných případnostech se zvláštní ochotností i Jungmann a kterak svědomitě plnil povinnosti přijaté, toho nepopíratelným důkazem jsou dva posudky spisův v jeho pozůstalosti se nalézající, v nichžto světlé i stinné stránky spisův svědomitě vytýká zvláště bedlivě všímaje si pokleskův jazykových. **)

---

*) V listě dne 15. října 1844.

**) Velmi zanímavý jest jeho posudek o díle, ježto v dějinách české kritiky nad jiné proslulo, o Tylově „Posledním Čechu". „Hlavní idea spisovatelova byla patrně ne jiná, než stav českého jazyka a národnosti v přítomném věku našem. Snažil se ukázati, kdy a kterak novější literatura česká a vůbec láska české národnosti vznikla, s jakým odporem zápasiti musí po tu dobu a vzbuditi konečně naději, že šťastně přemohou se obtížnosti a literatura i národnost naše zkvetou. Tu částku výborně provedl ... Hrabě Velenský jest jako zůstatek lepších časův, kterýž bolestí nad zkázou národnosti a drží se za posledního Čecha, jest jako představovatel částky národa trpného, vidí hynouti národství, ač pomoci nemůže. Částka ta dobře vyvedena jest a zavříti se dá v průpověď: Česká národnost nezahyne ... Nalezení. Děj pravdě podobný, živý, uzel točí se okolo tajemství hrab. Vel., charaktery rázné, živé, činné, sobě věrné. Toliko katastrofa ne tak pilně vyvedena jako ostatek, zdá se jakoby skladatel již byl pospíchal. Vytváření posledního Čecha od Pedrazziho jako žert bylo nevčasné, neslušné, jako opravdovost byla šalba a satyra urážející hraběte, jehož přátelství hledal. Postavení Pedrazziho k Velenskému mladému, Ladislava k Ludmile, stav starého hraběte, který Miladu Svobodovi dal s statkem a nyní kajícímu synu co dáti nemá, který poutníka chtěje těšit nalezne v něm

Ve sboru musejním pro řeč a literaturu českou Jungmannovi naskytla se i příležitost, působiti v opravení pravopisu Dobrovským stanoveného. Okolo r. 1840. počaly se mocněji opět jeviti snahy po další opravě pravopisní: snaha ta octla se nyní, ježto jazyk český pěstován jest již dvěma učenými sbory, sborem musejním pro řeč a literaturu českou a filologickou sekcí při učené společnosti, na cestě pravidelného rozvoje, oba sbory chopily se věci té a badatelé jazyka

---

člověka, který s ním žert tropí aneb co horšího ... Čtenář odloží knihu jsa oučasten pochybného postavení osob, neuspokojen. Sloh ve větším díle zprávný, živý, jasný, poetický. Jazyk český (čistý?) až na oblíbené novoty, jichž pochváliti nelze a na kterých jako schválně lpí skladatel, an již namnoze co vady dotknuty byly." Uvádí pak 38 chyb jazykových; doložiti sluší, že Jungmann na první stránce na hoře v závorkách si napsal osamělá slova: „Opovrhuje zprávností jazyka naschvál a z pýchu." Poslednímu Čechu dostalo se odměny druhé, akcesitu, ježto první nebyla přiřčena nikomu. — Zanímavý bude čtenáři i kratší úsudek o Sabinově Hrobníku, poněvadž viděti z něho, kterak Jungmann smýšlel o směru romantickém, tehdy již několika stoupenci u nás se jevícím. „Kdo se v obrazu vzteklého z lásky a pomsty člověka, řevnivého vraha, mrtvých lupiče, šílence nešťastného, z obrazu tiché, nešťastně milující dívky a o sobě planoucího života, kdo vůbec v vášnivosti bezuzdné, v úzkostech hrobových a hrůze ve všelijakých jejích způsobách na hřbitově, v kryptě a t. d. na několik hodin pokochati se chce, ten nechať čte tuto ostatně dosti důvtipně k rozpálení fantasie přiměřeně sepsanou, jinak ovšem bezúčelnou novelu a řekneť se mnou: Škoda, že spisovatel schopnosti své k něčemu buď utěšitelnému neb poučujícímu a užitečnému nevynaložil! Sloh dosti dobrý až na chyby obyčejné našemu věku." — Mínění o poesii romantické vyslovil pak ještě světleji v těchto řádcích napsaných na kuse papíru srovnávajícího se úplně s těmi, na nichžto psány jsou „zápisky": „Pokažená chuť v literatuře. Předsudky starých věků, víra v čarodějství, v upíry a p. oživla a uvedena v lyriku, epiku, romány; u Francouzů revolucí zatvrdila mysli, tak že jen hrozné co jest a velmi silné jimi pohne. Byron hlavy zmátl svou černou kalokrevností. Ta škola ani veselost mysli ani milost k mravnosti nepůsobí, ani člověka jinak nepoučuje; jest zábava jedině fantasie ač neutěšená. Kdo věří v duchy a t. d., ten se zděsí a zavede více — kdo nevěří, s nechutí opovrhne věcí. Máme tolik užitečných pravdivých věcí, tolik předmětů věd a umu, že škoda každé chvíle na tak prázdné věci obrácené."

českého byli jim při tom vůdci. Šafařík, uradiv se s Jungmannem, přednesl v posezení filologické sekce dne 2. června 1842. své závažné „Slovo o českém pravopise", v němž navrhoval, aby se na místě posavadního *g* psalo *j*, na místě *j í*, v ostatních pak kusech aby se pravopis posavadní zachoval. Slovo to došedši schválení celé sekce nedlouho potom dne 1. října přijato jest i sborem musejním, kterýž k tomu výslovně doložil, že „ostatně nižádných dalších proměn a novot ve pravopise českém a tak ani uvedení navrhovaného *ou* místo *au* a *v* místo *w* potřebu neb užitečnost neuznává, aniž jim ve spisech od Matice vydávaných místa propůjčuje." *) Jungmann pak přijal k sobě úkol, že bude působiti při vrchním dozorci škol obecných v diécesi Pražské, aby tato oprava i do škol zavedena byla. **)

Než oprava tato nejvyššími autoritami vědeckými provedená neuspokojila všech reformatorů pravopisních. Nemalá část spisovatelstva užívajíc na místě posavadního *au ou* a na místě *w v* zabíhala za meze opravy vytčené, pročež „sbor musejní" dne 13. listopadu 1846. novým „návěštím" všem spisovatelům, „kteří k Matici České zření své míti obvykli", uvedl ve známost, „že ve spisech nákladem Matice České vydávaných při posavadním, od královské společnosti nauk a též od sboru r. 1842. přijatém pravopise setrvati míní, ostatně jiným, jak samo sebou se rozumí, žádného pravidla neukládaje." — J. Jungmann, jehož jméno pod tímto návěštím čte se na prvním místě po kuratorovi, ***) neměl sešlostí věku jsa sklíčen dalšího účastenství dosti tuhých zápasů v té příčině vedených, ježto se r. 1850. skončily téměř obecným přijetím proměn výše dotčených.

Živé a účinné bylo účastenství Jungmannovo i při jiném vážném kroku, jímžto sbor musejní péči o čistotu jazyka

---

*) Viz „Doslov k Radhostu" Fr. Palackého str. 24 a t. d.

**) Viz list Vinařického F. L. Čelakovskému v „Sebr. listech F. L. Čelakovského" na str. 448.

***) Viz Čas. česk. mus. 1846. str. 853 a 854.

českého osvědčil. Dne 1. března 1845. sbor musejní učinil totiž usnešení, že má býti vyzváno všecko spisovatelstvo k sepsání „Brusu jazyka Českého“, kteréžto knihy, prý, účelem má býti, ukázati, v čem vůbec noví Čeští spisovatelé chybují, jakých zejména chyb a omylů proti přesné řeči písemní se dopouštějí a kterak to napraviti a jak psáti by měli.“ „Plán a vyvedení“ zůstaveno na vůli spisujícím. Za nejlepší od Sboru schválený spis podávala se odměna 100 dukátů; za akcessit 50 dukátů. Spisy měly se poslati do 1. ledna 1847.; než lhůta tato může, prý, na žádost Sboru oznámenou býti prodloužena. *)

Nemýlíme se přičítajíce samu myšlénku „Brusu“ Jungmannovi; zachovati čistotu jazyka, brániti vší mocí vzmáhajícímu se porušování a kažení jeho bylo mu po všecky časy hlavní důležitostí a nedávno před tím vyslovil v témž časopise musejním **) tytéž trpké stesky a toužebné žádosti, které vedly Sbor k „Brusu“. ***)

Výborná myšlénka „sboru musejního“ nestala se pohříchu skutkem. Nebyloť v tehdejším spisovatelstvě nikoho, aby se byl pokusil o dobytí ceny na tehdejší okolnosti velmi skvělé — doba minula, aniž Matici došel který spis o cenu se ucházející, a v následujících letech nepokojných vešla myšlénka Jungmannova úplně v zapomenutí.

Nehrubě lépe dařilo se jinému předsevzetí Matice České, jehož Jungmann na samém konci života svého byl účasten, „Hlasům“ vydaným k usilovnému naléhaní Jana Kollára, proti mladým Slovákům, v jichžto čele byli L. Štúr a J. M.

---

*) Viz Čas. česk. Mus. 1845. str. 319—321. Zápisky.

**) R. 1843. v článku „Napomínatel“ str. 395 a t. d.

***) V pozůstalosti Jungmannově nalézá se list, na němž sestavuje si na rychlo myšlénky své v této příčině. Myšlénky tu nejsou provedeny, nýbrž toliko napovězeny. Nejzanímavější nám zdá se býti, že tu mluví o „spolku k čistění jazyka“. O tomto spolku praví dále, že „rozsouditi má, co dobrého ne dle vůle, ale dle zákonů uznaných.“

Hurban, ježto přetrhše svazek literární mezi Čechy a evangelickými Slováky již od 15. věku trvající jali se zakládati novou literaturu slovenskou. V „Hlasech“ připojili se přední spisovatelé čeští k nejzasloužilejším Slovákům, aby dalšímu šíření se novoty učinili přítrž. Důkladnému a mocnému slovu Jungmannovu dáno tu jedno z předních míst.*) Ale ani tesklivě dojímavá řeč ctihodného Nestora, ani uchvacující apostrofa Šafaříkova, ani státnicky důmyslné pojednání Palackého, ani plamenný meč slov Kollárových nemohly již zastaviti proudu osudného.

*) Jest to vlastně otisk výtečného jeho článku: „O různění spisovního jazyka“ r. 1832. v Mus. vydaného.

Hlava druhá.

Jungmann všímá si věcí veřejných, zvláště slovanských. — Smýšlení jeho slovanské. — Smýšlení politické a náboženské. — „Zápisky.“

Živé účastenství, ježto věci veřejné budívaly v jímavé mysli Jungmannově za mladších let, jeví se v jeho listech — veřejně ovšem jeviti se té doby ani nemohlo — i v pozdějším věku mužském, ano i kmetském, ač úplné pohřížení se v díle slovníkářském již méně často připouštělo myšlénky cizího zrna a doba sama méně bouřlivá a zanímavá než za válek Napoleonských nemohla tak mocně rozčilovati mysli jeho, jako tehdy činívaly noviny o závratných činech Korsického světoborce.

Nejhloub ovšem dotýkaly se ho všeliké zprávy a pověsti o zemích našich. Jakož moc vládní a všeliké její počínání byla zakryta nepronikuutelným závojem, nezbývalo ani nejbystřejším pozorovatelům, leč činiti si všeliké domněnky o tom, co se tam před se béře a přemílati všeliké často liché řeči, které se o tom roznášely. O takové „noviny“ sdílívá se pak upřímně s přítelem A. Markem, aby i jeho srdce jimi se obradovalo.

Koncem r. 1817. posílá příteli důležitou novinu: Vypravuje se prý, že Čechy, Morava a Halič mají spojeny býti v jedno velké království slovanské. Jungmann jest všecek u vytržení z této noviny: bylo by to království po jeho srdci

ať by si byla čeština nebo polština jazykem úředním, vždy by bylo slovanské.*)

Zvláště zanímavé bývaly Jungmannovi rozličné zprávy církevní, k nimžto snadno přikládal více víry než dle povahy své zasluhovaly. Dáváť r. 1836. najednou příteli Markovi věděti, že nastává „veliká na gymnasiích změna a snad i ve Filosofii, jelikož Jesuité všecko vychování jako jindy na sebe vzíti mají;“ i děsí se této liché řeči tou měrou, že obává se o úřad svůj.**)

Vlastenecké touhy Jungmannovy berou se ovšem cestami vzdělanosti národní, a tu vroucí jeho mysli představila se i velebná podoba české university! „Knihy pro Universitu Českou chystáme, ale bodejž bychom se University České nadíti mohli,“ volá unešený vroucí touhou již na sklonku života příteli A. Markovi.***)

Ale jsa přesvědčením i letorou přítelem cest mírných v rozvíjení svého národu nepozbývá smyslu i cest mocných, jakož o tom svědčí zbožné jeho vzdechnutí vlastenecké, když dává příteli zprávu, že u něho byl statečný vojín vlastenecký, básník M. Z. Polák, „všecko mečem rozhodnouti hotov.“ „Takových nám 100.000!“ dodává v zanícení vlasteneckém.†)

---

*) „Roznášejí se tu s jakousi lží, že Čechye (sic), Morava a Polsko mají spojeny býti v jedno Slovanské království Rakouské; bodejž to pravda; nechť by již český neb polský dialekt obrali za panující, vždy by Slovanský byl a snad by pěkně v jeden srostl! Bože, jest to tuze pěkná myšlénka, tu buď angel vynašel, aby mne potěšil, buď ďábel roztrousil, aby mne toužením mučil.“ J. Jungmann A. Markovi dne 29. prosince 1817.

**) . . . „Odkázáno prý od F*. jim 400.000 fl. C. M. a vráceni budou dle možnosti statkové a t. d. Metternich je podporuje, ač náš Kolovrat odmlouvá. — Záviseti bude tedy osud literatury od toho řádu kterýž, ó by více o národnost naši pečoval, než to kdy posud učinil!! Praví se, že položili sobě výminky tyto: Professorů ustanovení bez konkursu a t. d... Co z nás bude? Snad pensionisté.“ J. Jungmann dne 14. ledna 1836. A. Markovi. A po pěti letech píše témuž příteli dne 25. máje 1843.: „Jesuité se tisknou na svá předešlá místa, nedej bůh, aby mezi nimi opět Koniašové vznikali.“

***) V listě dne 20. února 1844.

†) Viz výše str. 226.

Věci české národní splývaly v srdci Jungmannově vždy v jedno s věcmi obecně slovanskými a cokoli se týče některého kmene slovanského, i sebe vzdálenějšího, hne vždy mocně jeho myslí. Tak oznamuje s počátku r. 1827. příteli A. Markovi „příjemné naděje od východu“, nebo Šafaříka došla zpráva, že Akjermanská smlouva (mezi Rusy a Turky) „Srbům národnosť ujišťuje.“ *)

Věci ruskopolské nepřestávají ho zanímati ani v této době, a srdce jeho upřímně slovanské i tu přeje Polákům volného rozvoje, ač jeho sympathie čím dále tím určitěji obracejí se k Rusům. Za války ruskopolské mluvilo se v lednu 1831., že „náš dvůr s Francouzi se spojil proti Rusům. Nedej Bůh,“ volá Jungmann, „to by byla zlá vojna.“ **) Po přemožení Poláků píše pak týmž smyslem jako r. 1812. „Já Poláků lituji, ale Slovanstvu se raduji, vida an mu nejhoršího nepřítele — domácího — ubylo. Potlačením polštiny rozšíří se ruština . . . A tak se těším nad ztrátou ubohých Poláků i v tom našich věrných bratří!“ ***) Slyše pak později o rozličných spiknutích polských lituje nešťastníků zatracuje ovšem při tom jejich počínaní. †)

Duch nenávisti a mstivosti, jenž od konce nešťastného povstání r. 1831. literaturu polskou, zvláště emigrantskou opanoval, protivil se mysli Jungmannově tou měrou, že se mu tím i díla Mickiewiczova znechutila. „Právě čtu Mickiewicze 4. díl Pař. vydání,“ píše A. Markovi dne 20. června 1833. „I v tom díle jeví schopnost básnířskou neobyčejnou, ale přepiatost a téměř šálenstvo ducha. Celý díl jest soptění žluči na Rusy. Škoda tak dobré hlavy.“

Přízeň jeho k Rusům jeví se i jakousi zvláštní úctou k mocnému samodržci Mikulášovi, jakož viděti z nejednoho

*) J. Jungmann A. Markovi dne 3. ledna 1827.

**) V listě dne 14. ledna 1831. A. Markovi.

***) V listě A. Markovi dne 5. října 1831.

†) „Poláci ve Vídni (tak se zde mluví), zatčeni jsou a spisy jim pobrány. Co ten nešťastný národ obmýšlí?“ píše dne 29. března 1843. A. Markovi.

místa v jeho listech,*) ač jinde s žalostí dává příteli věděti, že i Mikuláš uvěřil osočovatelům snah slovanských, jako by byly rázu revolučního.**)

S ochotnou zvědavostí Jungmann stopoval rozvíjení se literatur slovanských čítaje s přátely svými nejdůležitější spisy, ježto právě vycházely u rozličných národův slovanských. Brzo po příchodu svém do Prahy zřídil si jakýsi — ovšem zcela soukromý — slovanský spolek čtenářský, jehož údové připlácejíce na knihy a časopisy jinoslovanské druh po druhu je čítali a přečetše buď ukládali v museum, aby jich tam mohli užiti přátelé literatury jinoslovanské, neb mezi sebou je rozprodali. Jungmann, Purkyně, Presl, Hanka, z venkovských pak přátel Marek, Vetešník, Šír byli buď od prvního počátku členy tohoto slovanského spolku čtenářského, aneb přistoupili za nedlouho; později i Palacký a Šafařík k němu přidružili se.***)

*) „Viděli jste tedy onoho jinocha, jemuž se našich srdcí obětnice kouří!“ píše J. Jungmann v nedatovaném listě A. Markovi, patrně z r. 1833. pocházejícím, když císař Mikuláš měl známou schůzi s cís. Františkem a kr. Pruským v Hradišti Mnichově. Dne 27. července 1838. pak píše A. Markovi: „Příchozí z Teplice povídají, že tam Ruský Car i Carevna svou přítomností všecko oživují. Sličná osoba carova vyniká nad všecky — velut inter stellas luna minores. Chodí mnoho po zahradě veřejné.“

**) „Mikuláš také sobě dal ostuditi Slavanism jakožto něco revulucijného“ píše A. Markovi dne 6. září 1841.

***) Jungmann píše dne 6. října 1819. A. Markovi: „Také se dnes učinil první krok k našemu Slovanskému čtenářstvu tím, že Purkyně a já dali jsme na vrch své jmena a podílky. Budeteli míti na budoucím místě příležitost, doufám, že také přikročíte. My dali na ruský akadem. slovař 8 tolarů a on přišel na 14 tolarův, podobně Lindův Slovník. Ty ruské knihy přišly na 28 tolarů. Postaráme se o Karamzina a druhé vydání Slováře.“ Dne 22. prosince 1819. píše témuž: „Spiewy Niemcewiczovy posílám k přečtení, nemáte-li slovníku žádného, zapůjčím Vám Bergnerova Bandtkie. — Objednali jsme již denníky některé, ku kterým Vás jakožto pořádného čtenáře a společníka počítáme, snad by i Váš František (Vetešník) v svém bezpečí jich se zúčastniti chtěl? — O to se posud nemůžeme shodnouti, kde by se po čtení dáti neb schovati měly? Já myslím, abychom potom mezi sebou o ně licitovali a utržené peníze opět na nové obrátili.“

Rozvíjející se utěšeně literatury slovanské naplňovaly srdce Jungmannovo rozkoší nevýslovnou: přirovnávaje stupeň, na němž je viděl v pozdějším věku svém, k žalostné jejich chudobě za svého mládí volá blaženě: „Již v pravdě tolik toho máme, že k požívání všeho nestačíme“ dodávaje ihned s touhou vlasteneckou: „Kéž by pak možné bylo, aspoň co výtečného jest, našim Čechům také předložiti.“ *) A jinde zase píše s elegickým povzdechnutím: „Ó kterak lituji, že jsem již stár té doby, když jinoslovanské knihy počínají i mezi námi domovem býti! Proč toho před 40 lety nebylo? — Mezi tím rád jsem tomu, že tak jest a jiní aspoň užiti mohou ovoce, po němž jsem tak dlouho marně toužil.“ **)

Jakož pak upřímně radoval se nadějnému vzrůstání literatury u národů slovanských, rovněž tak mu bylo velikou útěchou, kdykoli jazyky slovanské nabývaly platnosti a důležitosti ve světě naučném. Zvláštní radostí naplňovalo se srdce jeho při zprávě, že na universitách ruských zavedeno bude studium slovanských jazykův. „V Rusích na 4 universitách (Petrohradské, Moskevské, Kazanské a Charkovské) založí se stolice všeslovanské, jaková i ve Varšavě se chystá. Bude tam hlaholiti i český jazyk a co lepšího jím psáno“, zvěstuje radostně příteli Markovi již 3. ledna 1827. Nemenší radost, ano i hrdost cítil v srdci svém, když vláda Pruská počala vyjednávati s učenci českými, napřed s P. J. Šafaříkem

---

Dne 19. prosince 1837. témuž: „Chceteli také na rok 1838. předplatiti na biblioteku dla čtenia? Nyní jest redaktor její Senkovský, a jakož Gréč znáti dal. jest člověk velmi stranný a vášnivý. Palacký a Šafařík odstoupili; Hanka a Presl ještě drží, já váhám a toliko za Vámi se odhodlám, ač bych nerad beze všeho denníku ruského již byl.“

*) V listě dne 1. června 1837. A. Markovi, jejž i k činnosti směrem tímto vyzývá: „Podlé plánu Musejníka jest žádostivé, aby nějaká zpráva o lepších ruských a jinoslovenských knihách třeba obšírnější s výjimky míst pěkných se zdělovala. Kdož by k tomu schopnější byl než Vašnost? — Nesmím však naléhati prosbou, věda že milovným jsouce národa českého a jazyka jeho, možno-li bude, sami od sebe k tomu se přičiniti ráčíte.“

**) V listě A. Markovi dne 4. března 1838.

a potom i s F. L. Čelakovským o zřízení stolic jazykův slovanských při universitách pruských.*)

Horoucnost tato slovanská dosahovala při Jungmannovi takového stupně, že i jeho střízlivá soudnost druhdy octla se v nebezpečí. Sebe smělejší domněnky nabývaly mu aspoň na chvíli podobnosti ku pravdě, zdálo-li se mu, že jimi Slovanstvu přibude cti a slávy; samy učené hříčky Dankovského, jimiž dokazoval, že stará řečtina jest dcerou matky slovanské, docházely u něho obliby a pochvaly. „Náš milý Šír bude se radovati Dankovskému .... Ovid tedy slovansky básnil jako Orpheus, Tamyris (?) a nejznamenitější věštci starožitnosti. Přijde čas, že jménu slovanskému nahradí se vzatá bezprávně čest,“ píše příteli Markovi dne 20. března 1828.

Vroucí tato láska k Slovanstvu vštípila mu velmi záhy přání, aby Slované rovněž jako západní jejich sousedé Němci užívali jednoho jazyka spisovního. Za mladších let zdálo se mu, že by společný jazyk slovanský mohl povstati nenáhlým vzájemným zbližováním rozličných nářečí, jakož vyložil stručně v předmluvě ku prvnímu vydání „Ztraceného ráje.“ Později sice**) odříkal se myšlénky, že by různí kmenové slovanští

*) Dne 18. máje 1841. Jungmann píše A. Markovi: „P. prof. Šafařík jest na 4 neděle v Berlíně, kdež o plánu ke slovanské katedře s ministrem rokuje. Dej bůh, aby to vypadlo k dobrému Slovanstva, třeba nepřátelům drštka pukla. I to zvláštní oslava vlasti naší, že odtud vychází a vyjíti má první základ toho velikého stavení!“ —

**) Krok dílu II. částka I. str. 170, kdežto i popírá, že by bylo možné stvořiti společný jazyk spisovní nenáhlým zbližováním se různých nářečí. „Rozdíl dialektů slovanských mezi sebou jest znamenitý, a formy jejich rozličné sice etymologicky pochopiti se dají, ale nikterak spojiti. Pověděl kdosi, že kdo chce býti Rusem, musí přestati býti Polákem; a my díme, že kdo chce býti Rusem, Srbem, Polákem, musí přestati býti Čechem. To jen násilou a k ujmě češtiny státi se může. Na spojení dialektů tedy nelze mysliti, ale dobře na zdokonalení jich užitím společným . . .“ Důležité toto místo jest poznamenání J. Jungmanna ku pojednání přítele jeho V. Bergnera, jenž vykládal šíře, že spisovní jazyk všeslovanský jako německý jest možný.

celým rozvojem historickým od sebe oddělení mohli kdy spojiti se jedním jazykem spisovním; než na samém sklonku života vrátil se k myšlénce mladých let s obnovenou horlivostí a nedbaje nesnází, ježto sám někdy živě vylíčil a kteréž jednotu literární mezi kmeny slovanskými ovšem činí nemožnou, vyslovil s nevšedním důrazem přesvědčení, že Slovanům jednoho jazyka písemního zapotřebí, i ochotnost obětovati češtinu písemnímu jazyku všeslovanskému. „Vzájemnost literatur (slovanských) v nových časech poněkud probuzená jest jednoty německé slabý nemnoho platný důstavek. Jak mnohem lépe bylo by dle Němcův jednoho, kteréhokoliv nářečí vůbec co písemního jazyka užívati, kterýž by se druhými nářečími věčně a nesmírně bohatil a šlechtil . . . Jsem upřímný, národnosti naší milovný Čech, ale všeslovanskému písemnímu jazyku i češtinu v oběť přinésti hotov, věda, že kterýmkoli nářečím píšíce, vždy Slované bychom zůstali. Kéž vladařové vznešení s tou myšlénkou se spřízní a nám toho přejí, k čemu nás příroda dovolala.“ *)

Zdá se, jakoby Jungmann stoje na vrcholi věku mužského silný a neustálou prací otužený byl cítil v sobě i národě svém dosti síly ku pěstování řeči a literatury samostatné, ježto v mladším věku vida kolem sebe čirou poušť a na sklonku života, kde síly rychle ubývalo, zoufaje jaksi o národě svém byl hotov obětovati jej jakémusi neznámému Slovanstvu budoucímu.

Drahocenné pomůcky ku poznání povah svých Jungmann zůstavil v různých článcích spisovaných hlavně r. 1845. za letního pobytu v lázních Šternberských, jimžto při jejich vydání na světlo dáno jest jméno „Zápisky.“ **) Z článků těchto aforisticky složených vychází na jevo, že Jungmann v posledních letech svých pomýšlel na vypsání života svého; uvažuje však věc zevrubněji shledal, že líčiti sám sebe jest

---

*) Viz Zápisky Č. č. Mus. 1871. str. 271. „Všeslovanský písemní jazyk.“
**) Viz přílohu CC. Vytištěny jsou „Zápisky“ v Čas. č. mus. 1871. sv. III. a IV.

nesnadno, poněvadž nechce-li nahotu svou odhalovati a veřejnou zpověď konati, přinucen jest rub srdce a činův svých ukrývati a toliko líc nastavovati, čímž obraz mravní jeho necelý, jednostranný, neznalý, nepravý jest. Nechtě pak ani zpovědi veřejné konati, ani líčením nepravým klamati, nepustil se do vypisování života, nýbrž vylíčil ze života některé částky jako scény z dramy veliké.*)

Rozličné příhody z života svého, kteréž Jungmann u vysokém stáří jadrně vylíčil, jsou vzácnými prameny, z nichžto vážíme vědomosti zejména o letech jeho mladších, o nichžto krom toho nad míru málo povědomo; zvláštní však zanímavosti nabývají „Zápisky“ tím, co v nich o smýšlení jeho o věcech náboženských i politických pověděno.

V obojím jeví se Jungmann pravým synem doby Josefinské. Osvěta osmnáctého století, osvěta francouzská, jejímž nejslavnějším, zbožňovaným hlasatelem byl Voltaire, opanovala zúplna mysl mladistvého Jungmanna, jenž u věcech náboženských stal se pouhým deistou zamítaje se vší určitostí všeliké náboženství zjevené avšak přidržuje se pevně víry v Boha.**)

Sluší pak při tom ku pravému ocenění povah Jungmannových míti na paměti, že tím, co píše v „Zápiskách“ o náboženství, sám se nikdy nezpravoval, ovšem pak jako tajemství choval v srdci svém nikomu, ani nejmilejším a nejdůvěrnějším svým toho nesvěřiv. Že sám všech úkonův církve katolické vždy býval účastníkem chodě s žáky pilně do kostela i na procesí, to ovšem bylo pouhé konání povinnosti, kterou mu ukládal úřad; že však ani svému jedinému příteli A. Markovi ani komukoli z rodiny své***) nikdy ani slovem

*) Viz v „Záp.“ článek: „Autobiografie.“

**) Viz v „Záp.“ článek: „Moje náboženství.“

***) Ctihodný přítel Jungmannův A. Marek vyslovil se k otázce mu v té příčině položené se vší určitostí, že Jungmann nikdy ani slovem neprojevil ničeho, co by se podobalo k dotčeným místům v „Zápiskách.“ Rovněž tak vyslovila se dcera Jungmannova paní Petrovičová, kteráž s otcem až do jeho smrti bydlila.

nezmínil se o tomto přesvědčení svém, aniž mu tam, kde beze všeho nebezpečenství mohl to činiti, v rodině snažil se zjednati platnost, z toho viděti zřejmě, že Jungmannovi tyto věci náležely k těm, jichžto dle slov básníkových „člověk nepoví nikomu."

I u věcech politických byl Jungmann věrným synem doby Josefinské. Přál si moudré, národu Českému a Slovanům vůbec spravedlivé vlády, aby však tato vláda vycházela z lidu, aby moc panovníkova byla ztenčena, aby zaváděly se řády demokratické — takové přání nikdy nevstoupilo mu do srdce. Samy „Zápisky" činí ostrý útok na oblíbené fráse revoluce francouzské ve článku: Svoboda a svornost. Krom toho Jungmann nejednou jadrně vyslovil přesvědčení své, že moudrá autokratie („despotisme éclairé") jest nejlepším způsobem vlády. „Národům nemůže lepší býti vlády jako jest moudré samodržectví," těmito slovy vyložil stručně a zřetelně nejvyšší zásadu svoji politickou.*)

Neposlední zanímavost v „Zápiskách" mají články o jazyku českém, v nichž podána jest jednak jakási apologie češtiny proti těm, kdo ji kacířským, husitským jazykem jmenují, jednak všeliké myšlénky o porušenosti mateřčiny naší v lidu a prostředky, jimiž by se jazyk očistil a vytříbil, vykládají se. Viděti z toho, že Jungmann, kdekoli mluvil o věcech nejdůležitějších, měl na mysli i jazyk český, jemuž věnoval i všecku práci dlouhého života.

---

*) V listě A. Markovi dne 20. března 1838. — Také vřelé obdivování se císaři Josefu II., s nímžto se u Jungmanna nejednou potkáváme, svědčí velmi výmluvně o tom, že Jungmannovi „moudré samodržectví" bylo nejlepší vládou.

Hlava třetí.

Zdraví Jungmannovo. — Časté nemoci. — Projížďky. Lázně. — Odchází na odpočinutí. — Poslední nemoc a smrt.

V době Litoměřické bývalo zdraví Jungmannovo stálé, aniž nalézáme stopy, že by té doby byl býval opravdu nemocen.*) Také první léta v Praze těšil se pevnému zdraví, ježto teprvé roku 1820. počalo se horšiti tou měrou, že mu od té doby málokterý rok minul bez nemoci, často dosti dlouhé.**) Již r. 1821. s jara roznemohl se tak, že v měsíci květnu obdržel dovolenou až do konce roku školního. Roku následujícího psal sice příteli radostně, že mu „zdraví letos výborně slouží,"***) ale po několika měsících zvěstuje mu, že jest „plný bolestí na duši i na těle," tak jej „zkoušky již přes pět neděl trvalé zdrhly." Roku 1823. sklíčen byl zimnicí.†)

Následující zimy octl se v nebezpečí takovém, že „jen kvapné žilou puštění neduhu nebezpečnějšího jej vysvobo-

---

*) A předce přičítal prý v pozdější době neduh svůj prsní době Litoměřické. Panu J. Malému, pomocníku svému při slovníku, rozmlouvaje s ním důvěrně kdysi řekl, že pití vína v Litoměřicích způsobilo mu nemoc plicní. Dle téhož svědka byl Jungmann přesvědčen, že má souchotiny.

**) Viz dodatky k 2. vydání v příl. CC.

***) A. Markovi dne 7. května 1822.

†) „Jsem ještě jako opilý po zimnici, z které měla býti žlučná horká, an jsem mnoho mrzutosti zakusil před tím s jedním hromským klukem žákem, který se nejen mně, ale i prefektovi zprotivil a jest strýc — purkmistra!!" A. Markovi dne 17. července 1823.

dilo;*) a po delší čas nemohl se docela sebrat.“**) V létě pak dává příteli věděti, že ho „pokouší ta jistá tak nazvaná zlatá žíla.“

Roku 1829. v zimě trápen jest dlouho silným kašlem, kterýž se následujícího roku s takovou prudkostí opakoval, že na druhé půlletí vymohl si dovolenou.***)

Po menších nemocech v letech následujících sklíčen jest opět těžším neduhem po smrti milovaného syna, nebo se u něho zbudil „lítostí a nespáním kašel krevní.“†)

Kašel pak ho té doby téměř ani neopouštěl, nebo v zimě 1836. dává příteli věděti, „že kašle od $1^1/_4$ leta jej obtěžujícího docela pozbyti nemůže, ač lepší již jest.“ ††)

I v následujících letech postonával často a dosti dlouho, bývaje i mnoho neděl zavřen v příbytku; zejména r. 1840. byl dlouho nemocen, čím oslábl znamenitě a po delší čas o holi chodil. †††)

Také roku 1842. soužen jest nemocí několikanedělní a r. 1843 trápila ho pakostnice. †*)

Léta pozdější přinášela s sebou vždy nové útoky, síly neustále ubývalo.

Při tom jest se diviti toliko tomu, že Jungmann téměř bez přestání pracoval a dosáhl tak vysokého věku. Příčiny toho hledati sluší jednak v tom, že živ byl velmi prostě a pravidelně jsa pečlivě ošetřován výtečnou chotí, jednak i

---

*) A. Markovi dne 5. února 1824.

**) A. Markovi dne 26. února 1824.

***) „Nyní pracuji pilně, ač bych neměl jsa kašlem trápen, že ani do školy jíti nesmím a odevzdal jsem celý ouřad P. adjunktovi našemu na ten půl (sic) léta.“ A. Markovi dne 15. června 1830.

†) A. Markovi dne 2. ledna 1834.

††) A. Markovi dne 14. února 1836. Dne 9. října 1838. píše témuž: „Toliko můj počasový ledva již vyléčitelný kašel mne týrá.“

†††) „Já sice ještě o holi chodím, ale vše povinnosti své pořádně odbývám.“ A. Markovi dne 28. máje 1840.

†*) Píše v listě bez datum, roku 1843. psaném A. Markovi: „Konečně jednou počínám z postele vylézati . . . Terpentin mně bratr v pilulkách podával, zdá se tedy býti jeden z hlavních léků proti pakostnici.“

v tom, že od té doby, co zdraví jeho sláblo, hleděl odpočinutím si na venkově buď u přátel neb v lázních tělo své síliti.

Vyjížděl si o prázdninách ku přátelům, zvláště vlasteneckým farářům. Již první rok v Praze vyjel si v prázdninách s Janem Nejedlým k Puchmajerovi do Radnic a k Vojtěchu Nejedlému do Mirešova;*) o dvě léta později trávil celé čtyry neděle u starého přítele svého Kareše, faráře ve Vlachově Březí, ač tam mínil zůstati toliko deset dní.**) Po tento čas byl „cele prázden." Roku 1821. po těžké nemoci zajel si k A. Markovi, té doby zprávci duchovnímu na Hrubé Skále i odpočal si tam některý čas. Téhož navštívil 1824. opět, té doby již na faře Libuňské, i ač tam pobyl jenom osm dní, ujišťuje Marka, že si od něho přivezl asi na rok nové síly.***) Následujícího roku 1825. navštívil opět přítele Marka i žáka a přítele svého Šíra v Jičíně. Tři léta později zajel si opět ku příteli do rozkošné krajiny Libuňské, tehdy s celou rodinou; a opět po třech letech navštívil A. Marka se svou Hanenkou a užil i přátelského pohostinství u svého žáka a přítele Fr. Šíra v Jičíně. †)

Roku 1834., kterého začal vydávati slovník, učinil největší posud v životě svém cestu, zajel si s rodinou do hor Krkonošských a občerstviv se krasami přírodními a uživ radostných chvil s přátely A. Markem v Libuni a Fr. Šírem, kteří jej na Krkonoše provázeli a u sebe radostně hostili, přinesl si z této cesty tak líbezné zpomínky, že ji „mezi nejpěknější stránky svého života" počítá. ††)

*) V listě A. Markovi dne 10. října 1816. oznamuje úmysl, že pojede. Že by tam byl skutečně byl, nikde nepíše.

**) Viz dodatky v příloze CC.

***) V listě 18. září 1824.

†) List Fr. Šírovi dne 2. září 1830.

††) A. Markovi dne 11. září 1834. Malou nehodu, která je na cestě potkala, vypravoval nám ctihodný A. Marek: „Na špatné cestě v horách nad Úpou kočí zvrátil vůz, v němžto seděli Jungmann s Markem. Marek při tomto zvrácení nalehl na Jungmanna a porouchal si lehce žebro. Opravdové nehody při tom nebylo."

I následujícího roku okřál opět v Libuni mezi přátely A. Markem a Šírem a vraceje se do Prahy přenocoval u milého Františka Vetešníka v Markvarticích.*)

Roku 1837. zajel si poprvé do lázní; trávil s přítelem Markem krátký čas v Karlových Varech, kdežto se seznámil se slavným básníkem německým, Ladislavem Pyrkerem, arcibiskupem Jagerským v Uhřích, jenž vydávaje tehdy sebrané básně své vyslovil přání, aby někdo jako „na průbu" něco z nich do češtiny přeložil. Probošt Pöllner též v Varech meškající obrátil zřetel jeho k Markovi, jenž by se k tomu nakloniti dal. Zdá se, že toto pokynutí, ježto zůstalo bez povšimnutí při Markovi, bylo Vinařickému podnětem ku překladu známých „Perel posvátných." **)

---

*) Kterak vroucí jeho ctitel Fr. Vetešník radoval se této vzácné návštěvě, viděti z toho, že o ní napsal do „pamětní knihy" fary Markvartické na listu 132. takto: „V outerý o narození blahoslavené panny Marie dne 8. září po poledni stalo se milé mi navštívení a přenocování od blahorodého pana Jungmanna, prefekta Pražského staroměstského akademického gymnasium, vracujícího se z Libuně do Prahy, odkudž dne 14. poctěn jsem následujícím listem: „V Praze 13. září 1835. Drahý, milý příteli! Přišed z líbezného kraje Vašeho do kamených ulic Pražských s dvojím sobě odporným citem — radosti z pomnění, žalosti ze ztráty — jako Adam ohlédající se po ráji vracuji se k denním pracem svým. Nejpříjemnější zajisté jest mi upamatování se na milé přátely okolo mne stojící a všelijak mne zabaviti déle v těch rozkošech rajských se snažující, z nichž mne anjel povinnosti vyháněl. Nuže tedy všem jim díky a díky zvláště Vám ze vší mně prokázané úcty a hostinství, z kterých odsloužiti se žádaje nemohu než prositi, abyste mi brzy toho příležitost podati ráčili ke mně se zaberouce na delší čas než obyčej míváte. Moje domácí uctivé se poroučejí a líbají Vašnost, já pak s vroucnou srdečností zůstávám Vašnosti oddaný přítel a ctitel J. Jungmann." Z opisu toho děkujeme p. F. Dvorskému, úředníku při archivě zemském v Praze.

**) V listě dne 5. září 1837. Jungmann píše A. Markovi: „Ondy zapomněl jsem Vám psáti, že p. arcibiskup Pyrker litoval našeho kvapného odjezdu z Varů. On vydává své básně poznovu a přerád by, aby někdo jako na průbu některou částečku do češtiny přeložil. Pöllner mu návrh učinil, že Vašnost by se k tomu nakloniti dala."

Roku 1840. trávil asi tři neděle v lázních Liverdských*), odkud vraceje se zastavil se v Libuni u přítele svého maje tušení, že tenkráte snad naposled spatří Libuň.**)

Až po tuto dobu nepřekročil nikdy hranic země České; to učinil poprvé ovšem i naposledy léta následujícího 1841., kdežto vyjel si v měsíci srpnu do Drážďan a do Švejcarska Saského, v němž neviděl „ničeho jiného než prodloužení Hrubo- a maloskalských krajin, jemuž chlubnost německá pověst všesvětovou zjednati uměla.“ „O skromná ke vlastní škodě Čechye“, dodává s vlasteneckým vzdechnutím.

Léta 1843., kdežto nemoci naň zvláště z tuha naléhaly, zajel si podruhé do lázní Liverdských, odkud vraceje se musil „s těžkým srdcem“ minouti Libuně, které již nikdy nespatřil.***)

Jaro 1845. vedlo chřadnoucího kmeta do lázní Šternberských. Zde jeho srdce okřálo i složil tam poslední verše své, báseň „Hvězdohora“ a jal se zapisovati všeliké památné příhody z života svého jakož i mínění své o různých předmětech — své „Zápisky.“

V letech 1846. a 1847. jsa již patrně příliš slabý nevzdaloval se Prahy, nýbrž trávil letní dobu na letohrádku „Orlovce“ ležící překrásně nad údolím Nuselským.

Že Jungmann při zdraví chatrném a nemocech téměř každého roku po delší čas jej sužujících setrval v úřadě až do sedmdesátého prvního roku věku svého, sluší přičísti neobyčejné jeho pracovitosti, jednak i zvláštní přízni nejvyššího purkrabí hraběte Chotka k jeho osobě. Hrabě Chotek ctil zasloužilého kmeta tou měrou, že při zvláštních příležitostech

---

*) Tak Jungmann stále píše jméno lázní po německu Liebwerda nazvaných.

**) List A. Markovi dne 12. srpna 1840.

***) „Jeli jsme s těžkým srdcem a toužením velikým 27. září okolo pyramidy nemohouce jeti kam nás mysl táhla t. j. přes Turnov do rajské Libuně,“ píše 14. října 1843. A. Markovi.

zval jej ke stolu obsypávaje ho všelikou pozorností*) a dával mu důkazy důvěry své i u věcech velmi vážných. Zejména v příčině obsazení stolice jazyka českého, kteráž po smrti J. Nejedlého a po odstranění F. L. Čelakovského od zatimní její zprávy po několik let zůstala osiřelá aniž mohla se dočkati obsazení konečného, dal mu Chotek důkaz důvěry neobyčejné. Posílaje mu, jak bylo z Vídně nařízeno, písemní zkoušky třinácti kandidátů o tuto stolici, aby o nich mínění podal, nejvyšší purkrabí vyzývá Jungmanna, aby ve zvláštním listě k němu obráceném vyslovil zdání své, kterak by při faráři Vinařickém, kdyby dosáhl této stolice, mohlo se zabrániti, aby nevykračoval z mezí opatrnosti a mírnosti u věcech národních, jakž prý se toho obává direktorat studií filosofických.**)

---

*) Kterak Jungmann v podobných případnostech si vedl, vypravoval nám c. k. inspektor škol středních p. Václav Svoboda, jenž r. 1841. neb 1842. byl očitým svědkem zanímavé sceny. Jungmann byl s professory gym. akad. pozván od hr. Chotka ke stolu. Hraběnka posadila Jungmanna sobě po pravém boku a rozmlouvajíc s ním co nejvlídněji věnovala mu všecku pozornost. Jungmann byl touto vlídností a laskavostí celý rozpačitý. Když pak po hostině s ostatními hostmi sešel se schodů, oddechl si z hluboka řka: „To jsem rád, že jsme již dole!“

**) „Zugleich werden der Herr Präfekt aufgefordert mir in einem abgesonderten an mich gerichteten Schreiben das Gutachten zu erstatten, auf welche Art bei dem Pfarrer Winaržicky, falls er diese Lehrkanzel erhielte, das von dem philosophischen Studiendirektorate besorgte Ueberschreiten der Schranken der Klugheit und Mässigung bezüglich des nicht böhmischen oder slavischen hintangehalten werden könnte.“ List dán jest v Praze dne 9. ledna 1839. a podepsán Chotkem vlastní rukou. Důvěra tím Jungmannovi osvědčená jest opravdu neobyčejná. Pověděno mu, že direktor studií filosofických, gen. křižovnický Köhler, Vinařického v úředním spise udal jakožto člověka náruživého a národně nesnášelivého, při němž by se bylo obávati, že by proti všemu nečeskému a neslovanskému t. j. vlastně Němcům popuzoval a Jungmann se vyzývá, aby pověděl, kterak by se takovému jeho vykročování mohlo zabrániti. Viděti, že Chotek Vinařickému stolice jazyka českého byl by rád dopřál. Poněvadž pak úřad v té věci první hlas mající, direktorat studií filosofických, Vinařického vyhlásil za člověka národně přemrštěného, Chotek chtěl

Zatím čím dále tím více překážela churavost Jungmannovi v konání povinností; r. 1843. v zimě musil se dáti delší čas zastupovati, jakož píše A. Markovi té doby na důstojenství vikářské povýšenému: „Na Vás skládají ouřady nové, já svůj řád bych již složil. Prof. Dittrich zastává mé místo a tak mám prázdniny, jichž užiti nemohu.“ Téhož roku způsobil ctihodnému starému bojovníku za práva jazyka českého duch národní při dospělejší mládeži na gymnasium akademickém mocně se jevící jednak nemalou radost, jednak úřední nesnáze. Při slavnosti, kterou se rok školní končíval, mívali žáci nejvyšší třídy dvě řeči, latinskou a německou. Vlastenečtí rhetoři Staroměstští r. 1843., v jichžto čele byli dva jinochové od té doby po vlastech našich proslulí, Vojtěch Náprstek a Jan Krejčí, smluvili se, že budou žádati, aby na místě německé řeči byla činěna česká. Jungmann, k němuž se v té příčině napřed obrátili, dal svolení své ovšem s výminkou, když direktorat gymnasialní svolí. Když pak direktorat konečně zapověděl novotu za tehdejších okolností neslýchanou, povstalo v mládeži takové rozčilení myslí a nastaly výjevy tak bouřlivé, že se jich sedmdesátiletý kmet nemálo lekl snaže se uchlácholiti mládež po dobrém.*)

Byl to poslední zanímavý příběh v dlouhé úřadní činnosti Jungmannově. Překročiv již sedmdesátý rok věku svého a zdraví jsa chatrného cítil ovšem břímě úřadu svého dosti

dobrým zdáním Jungmannovým napraviti škodu, kterou direktor Köhler spůsobil. Jest toho velice litovati, že dobré zdání Jungmannem podané nezachovalo se.

*) O těchto věcech vypravoval nám zevrubně p. Václav Zikmund, tehdy adjunkt při c. k. gymn. akademickém, jenž v oněch dnech byl neustále při osobě Jungmannově. Dle jeho vypravování byl Jungmann těmito příběhy velice skormoucen obávaje se, že věci národní budou škoditi. „Ti mladíci všecko pokazí“, zvolal prý nejednou při této příležitosti. — První toto zřejmé vystoupení mládeže gymnasialní za právo jazyka českého má i v literatuře naší pomník, ježto žáci řeč tuto dali vytisknouti pod titulem: „Slova žáků druhé třídy humanitní při rozchodu posledním na gymn. akad. v Praze na den 5. srpna k přednášení uchystaná.“ V Praze 1843. Nejmenovaný spisovatel její jest Jan Krejčí.

těžce; ale myšlénka, že by měl jíti na odpočinutí, byla mu i tu nepříjemná, ano příkrá.*) Ku konečnému rozhodnutí žádati za odpočinutí slavně zasloužené přičinil nemálo direktorát gymnasialní, jenž dne 9. ledna 1844. pro jeho trvalou churavost „uznal za potřebné svěřiti řádně zatimní vykonávání všech povinností prefektských při akademickém gymnasium až do jeho uzdravení professoru humanitnímu Dittrichovi.“ **)

Na podzim r. 1844. dekretem daným dne 12. října t. r. dvorní kommissí nad studiemi dala J. Jungmanna k jeho žádosti po 45leté výtečné službě v úřadě učitelském na „dobře zasloužené odpočinutí.“ ***)

---

*) Píšeť dne 4. máje 1844. A. Markovi: „Slouživ téměř 45 let a nemoha k síle přijíti volím úřad složiti než jej polovičně zastávati. To ovšem působí v mé útrobě nemalou bouřku.“ Paní Petrovičová vypravovala spisovateli, že otec její žádost, aby byl dán na odpočinutí, napsanou osm dní u sebe v kapse nosil než se odhodlal jí podati. „Nemohu se nějak odhodlati k tomuto kroku, zdá se mi, že jaksi jím odumírám světu,“ pravil prý.

**) Historie c. k. gymnasium akademického píše v té příčině pérem Dittrichovým: „Praefectus J. Jungmann munus suum prospere auspicatus die 10. m. Novembris dolore ischidiaco affectus domique detentus humanitatis professorem A. Dittrich muneris adjutorem a Directore petiit et impetravit.“ Že by byl Jungmann sám žádal za to, aby ho Dittrich zastupoval, nedá se dosti dobře srovnati se slovy úředního dekretu, jímž se věc Jungmannovi oznamuje. „Bei Ihrer anhaltenden Kränklichkeit hat das gefertigte Direktorat zu Ihrer eigenen Beruhigung und besseren Schonung, als auch selbst aus Dienstesrücksichten dermal für nothwendig befunden, dem altstädter Humanitäts-Professor H. Anton Dittrich die Supplirung der sämmtlichen Präfektursgeschäfte des altstädter akademischen Gymnasiums bis zu Ihrer Wiedergenesung unter Einem förmlich anzuvertrauen. Indem man nun Dieselben von dieser Verfügung gebührend in die Kenntniss setzt, fügt man zugleich dieser Verständigung die besten und aufrichtigsten Wünsche hinsichtlich Ihrer baldigen und vollkommenen Genesung bei. Vom k. k. Gymnasialstudiendirektorate Böhmens. Prag, am 9. Jänner 1844. Pöllner.“

***) Dekret tento zní takto: „Die k. k. Studienhofkommission hat mit h. Dekrete vom 12. Oktober 1844 Z. 6540 Sie nach ausgewiesener ununterbrochener 45jährigen ausgezeichneten Dienstleistung

Zproštěn jsa všeliké práce kromě oblíbené literární ctihodný kmet chřadl velmi rychle. S počátku března 1845. roznemohl se na střevní katar velmi nebezpečně. Unik tohoto nebezpečenství zůstal nicméně velmi slabý a náchylný k nastuzení. Aby se zotavil, poslán jest ku konci máje do Šternberka. Okřáv poněkud postižen jest koncem téhož roku, před osudnými rodině jeho vánocemi, dne 22. prosince 1845. těžkou ranou v domácnosti, ježto milá choť upadši na ulici zlámala si nohu. Jungmann dojat jest neštěstím věrné družky své tak hluboko, že poprvé od smrti milovaného syna nemohl ubrániti se pláče. Jakkoli pak se tímto neštěstím klidné štěstí života jeho rodinného skalilo, zůstávala mysl Jungmannova i v této poslední době života jasná užívajíc radostí, jichžto poskytovaly zdárně prospívající děti obou dcer.*)

---

im Lehrfache auf Ihr Ansuchen in den wohlverdienten Ruhestand versetzt und Ihnen Ihren bisherigen Aktivitätsgehalt, welcher nach der vorgenommenen buchhalterischen Berichtigung jährlich Ein Tausend vier Hundert sechzig sechs Gulden 40 kr. C. Mz. beträgt, als Ruhegehalt aus dem böhmischen Studienfonde angewiesen. Den Ersatz für die bisher zu viel genossenen 33 fl. 20 C. M. hat die k. k. Studienhofkommission, da der Herr Präfekt diesen Mehrbetrag ohne Ihr Zuthun angewiesen erhalten und selben sonach im guten Glauben genossen haben, Ihnen erlassen. Indem sie von Ihrem Versetzen in den wohlverdienten Ruhestand mit der weiteren Eröffnung in die Kenntniss gesetzt werden, dass Ihnen unter einem Ihre mit 1466 fl. 40 kr. C. M. festgesetzte Pension gegen Einstellung Ihres bisher genossenen Gehaltes von 1500 fl. C.-M. bei dem k. k. Kameralzahlamte aus dem Studienfonde angewiesen wird, kann das Gubernium bei Abtreten (sic) von Ihrem Dienstposten sich nur mit Bedauern aussprechen einen Präfekten zu verlieren, welcher durch eine lange Reihe von Jahren mit tiefer Einsicht und erfolgreicher Wirksamkeit die Gymnasial-Lehranstalt an der Altstadt geleitet und durch seine als Sprachforscher herausgegebenen von allerhöchst Sr. Majestät durch die ehrenvolle Verleihung des österreichischen Leopoldsordens huldvoll gewürdigten Werke sich ein bleibendes Verdienst um den Staat und das Vaterland erworben hat. Prag, am 30. Oktober 1844. E. H. Stephan m. p., Hasslinger m. p.

*) Paní Petrovičová, jenž po smrti prvního manžela svého Ant. Lauermanna († 23. května 1844.) i s synáčkem do domu otcovského se vrátila a s rodiči pospolu bydlila, vypravovala nám

Nicméně bylo r. 1847. zřejmo, že mu sil neustále ubývá; byl krom toho trápen žízní neukojitelnou. Vrátiv se z letního bytu do Prahy již více času na loži než kromě něho trávil. První týden v měsíci listopadu zdálo se, jako by se zdraví jeho lepšilo; povstával opět z lože cítě v sobě více síly, ano žertoval řka: „Hle, já navzdor lékařům opět se uzdravuji.“ Než tento zdánlivý obrat k lepšímu rychle pominul, konec blížil se krokem neodvratným. Cítě, že smrt jest nedaleká, žádal si, aby byl zaopatřen svátostmi umírajících.*)

Nedlouho potom, dne 14. listopadu o půl hodině po půlnoci zemřel klidně uprostřed svých milých na souchotiny.**)

Mocně pohnula truchlivá novina myslemi všech uvědomělých Čechů. Jakkoli při vysokém věku a chřadnoucím těle ctihodného Nestora bylo očekávati každé chvíle jeho smrti: zachvělo se každé věrné srdce české, když dostihla ho tato zvěst.

Slavnost pohřební vydávala sama skvělé svědectví, kterak hojně vzešlo símě, ježto Jungmann po padesát téměř let s myslí vroucí a rukou neunavenou rozsíval v národě svém. Praha vystrojila mu dne 17. listopadu pohřeb, jehož se před ním nedostalo nižádnému vlastenci českému: byla to první z oněch velkolepých slavností, jimiž hlavní město království Českého slavívá poslední cestu oněch mužů, kteří život svůj posvětili jeho službě. Všecka mládež, všecko vzdělanstvo a s nimi již i jádro měšťanstva za poslední doby rychle se pro-

---

kterak otec i když prací býval zaměstknán, vždy ochotně a vesele s synáčkem jejím si prohrál, okazuje a vykládaje mu s velikou trpělivostí obrázky, kterým se čilé pachole rádo dívalo. Ano rozveseliv se zahrál mu na malé jeho housličky známou: „Vítr foukal, zima bylo“ a t. d.

*) Paní Petrovičová, jíž děkujeme ze všech zpráv o poslední době Jungmannově, zapsala si v denníku svém slova, která otec její při této příležitosti pronesl: „Jsem to povinen učiniti co katolík aouředník.“

**) Připomínáme, aby se chyba nešířila, jakož se posud stává, že Slov. N. mylně udává den 16. listopadu jakožto den úmrtí Jungmannova.

bouzejícího k vědomí národnímu kráčeli v nepřehledném průvodu za rakví, kterou na znamení hluboké úcty nesli spisovatelé a měšťané. Četné duchovenstvo, v jehož čele probošt chrámu Svatovítského, P. František Pöllner, vzdávalo úctu muži šlechetnému; a na hřbitově dal Vácslav Michal Pešina, kanovník na hradě Pražském, průchod citům hlubokého zármutku z odchodu muže nade všecky vrstevníky své zasloužilého.

Hluboký zármutek všeho národu Českého vyslovovali jeho pěvci slovy upřímnými a plamennými. Přede všemi zalkal slavný pěvec „Slávy Dcery“ ještě „v pozdních šedinách“ pronikající píseň na smrt „tichého Genia“, jejž nade všecky vrstevníky slaví velebě jej co srdce všech Slovanův;*) pěvec „Meče a Kalicha“ zapěl tklivě „U hrobu Josefa Jungmanna,“ **) sám Vácslav H a n k a přiměl Musu již nehrubě ochotnou k „Slze na hrobě J. J.“ ***) Měkký básník písní V. J. Picek zapěl „ohlas želu ode Mže.“ †) Jadrný J. F. Smetana, jenž první plod učené píle své věnoval Jungmannovi slovy vřelými a nadšenými ††), vydal „Žalozpěv věrné Plzně nad hrobem Jos. Jungmanna.“

F. L. Čelakovský, jenž někdy nadšeně slavíval milovaného „báťušku“ veršem i prosou, napsal v listě přátelském slova hluboko ze srdce se prýštící: „Náš Jungmann! náš drahý Jungmann! Ač jsem za těchto posledních pět let tak zřídka měl příležitost z jeho líbezné tváři se těšiti, předce se mi nezdá jinak leč jako by mi právě od boku odňat byl ten, jejž jsem co druhého otce svého po třicet let ctil a miloval . . . Byltě v skutku nás všech duchovním otcem! Kterýž věk nám zas takového ducha a takové srdce sešle!“

Ale nejenom spisovatelstvo, všecko obyvatelstvo jazyka

---

*) „Zalkání nad smrtí Jungmannovou.“ Viz „Sebr. sp. J. Kollára“ I. str. 416.

**) Viz Čas. čes. Mus. 1847. díl II. str. 569—571.

***) Květy 1847. č. 138.

†) Viz Květy 1847. č. 142.

††) Viz Fr. J. Smetany Obraz Starého světa, v Praze 1834.

českého uvědomělé slavilo svého křisitele zesnulého způsobem před tím neslýchaným. Po městech i dědinách českých konaly se smuteční služby Boží na oslavení památky toho muže, „jehož jméno, dokud stane Slavie, vděčně bude jmíno.“

Úcta k jménu Jungmannovu jevila se ihned po smrti jeho i tím, že pomýšlelo se na pomník, jenž by zásluhy jeho hlásal potomstvu. Horlivě uchopily se listy české této myšlénky, již i sbor sestoupil se, aby vykonal povinnost vděčnosti, než bouře brzo po smrti Jungmannově jako v celé Evropě i u nás povstalé uvrhly v zapomenutí tento spanilý úmysl. Jenom věrný přítel Jungmannův A. Marek postavil mu pomník při Matici složiv do ní základ tisíce zlatých, z jehož úroků by každého roku nadějný kandidát učitelského úřadu stal se zakladatelem Matice.

Opět r. 1860. pomýšleno na postavení pomníku J. Jungmannovi v Praze. Ale i tyto snahy utonuly v mocném politickém proudu, jenž brzo potom všecken národ Český uchvátil a na některý čas nedával zniku předsevzetím kromě něho se jevícím.

Teprvé usnešení ředitelstva spolku Svatoboru vedlo při oslavení památky stého dne narození Josefa Jungmanna ku položení základního kamene ku pomníku z kovu, jejž dle myšlénky proslulého umělce příliš záhy národu odňatého, V. Levého, vyvádí pilný sochař Ludvík Šimek.

Společnosti učené, jichžto členem byl Jungmann.

Do r. 1830. Jungmann nebyl voleným členem ani jedné společnosti naučné. Toho teprvé roku jmenoval jej výbor českého národního museum dne 11. ledna členem sboru pro řeč a literaturu českou zároveň s Fr. Palackým a J. Svat. Preslem.

Téhož roku dne 15. dubna literární společnost university Krakovské vyvolila jej členem dopisujícím. Diplom jest podepsán dne 20. dubna 1830.

Dne 3. března 1834. král. česká společnost nauk vyvolila jej za člena řádného.

Dne 15. listopadu 1845. královská společnost pro skoumání starožitností severních v Kodani (La société royale des antiquités du Nord) vyvolila jej členem.

Dne 3. června 1846. císařská společnost dějin a starožitností ruských v Moskvě (императорское общество исторіи древностей россійскихъ) jmenovala jej čestným členem svým.

Dne 17. března 1847. rada (Совѣтъ) university Charkovské jmenovala jej čestným členem téže císařské university. Diplom na hedbáví tištěný jmenuje Josefa „Josefoviče" (sic) Jungmanna „bývalým rektorem kollejí Pražských."

Na podzim r. 1847. při založení cís. kr. akademie nauk ve Vídni jmenován jest J. Jungmann skutečným členem akademie. V pozůstalosti jeho není ani stopy tohoto jmenování.

Kromě těchto společností učených dva spolky domácí jmenovaly Jungmanna pro zásluhy jeho členem svým: 1. Opatrovna Plzenská dne 15. února 1835. členem skutečným; 2. Žofínská akademie v Praze dne 1. listopadu 1842. členem čestným.

Spisy Jungmannovy.

a) O sobě vydané.

1. Atala neb láska dvou divochů na poušti. V Praze 1805. 12. str. 144. Druhé vydání v Praze u V. Špinky r. 1832. Po třetí vytištěna v Sebr. spisech r. 1841. Maticí Českou vydaných. Po čtvrté v Kobrově vydání Nár. Bibl.

2. Jana Miltona Ztracený ráj. Přeložený z Anglického jazyku do Českého od Jos. Jungmanna. V Praze 1811. u Boh. Háze 12. I. díl str. XII a 321. II. díl str. 307. Druhé vydání v Praze 1843. Maticí Českou. Třetí vydání, nepromĕněný otisk druhého, v Kobrově Nár. Bibl. 1873. co III. díl „spisů Jungmannových.“

3. Píseň zpívaná od Staroboleslavské školní mládeže dne 22. Máje 1817. u přítomnosti J. kníž. Osvícenosti Václava Leopolda arcibiskupa Pražského. V Praze 1817. u Josefy Vetterlové z Wildenbrunnu. 4. 2 listy.

4. Slovesnost aneb zbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu. V Praze 1820. u Josefy Vetterlové z Wildenbrunnu; str. CI a 331. Druhé vydání opravené a rozmnožené nákladem Matice České 1845 v 8. str. XXX a 836. Otisk nepromĕněný tohoto vydání r. 1846.

5. Historie Literatury České aneb soustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, osvícení a jazyka. V Praze 1825. Písmem Antonína Strašírypky, v 8. str. IV a 703. Druhé vydání v Praze 1849—(1851) velký 8. str. VI a 771.

6. O počátku a proměnách pravopisu českého a v čem tak nazvaná analogická od bratrské posavad užívané orthographie se rozděluje. V Praze 1828. v arcib. tisk. 8. str. 16. Spisek zdělaný společně s V. Hankou, jakož výše na str. 193. vyloženo.

7. Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie. V Praze 1829. 8. str. 83. Spisek společně s Karlem Vinařickým zdělaný; viz výše na str. 194.

8. Únos ze Serailu. Zpěvohra ve 3 dějstvích. Hudba od Mozarta. V Praze 1830. 8. str. 55.

9. Adventum Suae Sacrae Caesareo-Regiae Majestatis Francisci I. et Augustissimae Ejus Conjugis Carolinae celebrat Gymnasium C. R. Pragense Academicum. Pragae, Typis filiorum Theophili Haase 1833. v IV. dva listy. Báseň podaná císaři Františkovi I. a choti jeho Karolině jménem c. k. gymnasium akademického. Beze jména spisovatelova; ale úřední historie c. k. akad. gymn. vypravuje při roce 1833.: „Honoribus Augusti nomine Gymnasii Carmen latinum edidit Spectabilis Prof. Jos. Jungmann, omnium, quae prodierunt, Eruditorum judicio longe praestantissimum."

10. Slovník českoněmecký, pomocí českého museum. V Praze 1834—1839. V dílů ve 4.

b) Důležitější články a pojednání J. Jungmanna po různu vytištěné, v sebraných jeho spisech nevydané.*)

A. V Kroku:

1. Krátký přehled prosodie a metriky Indické podlé Hen. Tom. Colebrooka v Asiat. Researches Vol. X. (Krok, díl I. část I. str. 34—64.)

2. Výměsky z prosodiky a metriky české. (Krok, dílu I. část II. str. 1—32.)

3. „Zlomky o českém básnictví zvláště o prosodii, od Šeb. Hněvkovského." Posudek. (Krok, díl I. část II. str. 145—163.)**)

4. „Poznamenání" k básni „Soud Libušin." (Krok, dílu I. část III. str. 56—61.)

---

*) Dokládáme zde, že do „sebraných spisů Jos. Jungmanna, vydaných v Kobrově „Nár. Bibliot." přijat jest i Fr. Palackého článek „Kazimluv" (díl II. str. 218—222), čemuž jest tím více se diviti, ježto v tom článku o „nevyrovnaném našem Jungmannu" se mluví.

**) Posudek tento bezejmenný přičítáme Jungmannovi z příčin vnitřních, sloh svědčí o tom nepopíratelně; z téže příčiny však posudek „Počátků českého básnictví zvláště prosodie" není Jungmannův. Tím se doplňuje, co o tom výše (str. 221.) řečeno.

5. „Poznamenání“ ku pojednání Bergnerovu „O literatuře vůbec a žádosti“ (Krok, II. 2. str. 170.). Krátké toto poznamenání nabývá tím důležitosti. že v něm Jungmann popírá, že by bylo možné jeden jazyk literární všeslovanský stvořiti.

B. V Dobroslavu.

Rukopis Kralodvorský. První, poněkud obšírnější pojednání o starých těchto zpěvích. (V Dobroslavu 1822. dílu III. svaz. II. na str. 27—39.)

C. V časopise musejním.

Pomíjejíce mlčením článkův, které Jungmann sám vytisknouti dal v sebraných spisech svých (1842) i které vytištěny jsou ve sbírce Kobrově, uvedeme toliko ty, jichžto do sbírky své nepojal:

1. Posudek o třetím svazku: „Scriptores rerum bohemicarum“ vydaném Fr. Palackým. 1829. II. str. 128.

2. Tatranka Palkovičova. Posudek (1832. str. 235—248.) či vlastně obrana proti nařknutí Palkovičovu, že by byl falšovatelem soudu Libušina.

3. Zpráva o spise Pavla Židka, chovaném v Krakově, vůbec Tvardovskému přičítaném. (1837. str. 225—232.)

4. Nápěvy k písním Fr. Jar. Kamenického s průvodem fortepiana. (1843. str. 450—453.) V této úvaze vyslovil se posléze velmi určitě proti veršům přízvučným.

5. Spolky střídmosti. (1845. str. 640—648.)

D. V časopise pro katolické duchovenstvo.

„Předmluva“ v prvním svazku r. 1828.

E. V „Rozboru staročeské literatury čítaném ve schůzkách královské české společnosti nauk sekcí filologické r. 1840. a 1841.“ V Praze 1842:

1. „Některé modlitební knihy v rukopisech.“ (Čteno dne 25. listopadu 1840.) str. 31.

2. Jana Bechyňky spisy křesťansko-mravného obsahu, dva díly. (Čteno 18. února 1841.)

3. Navedení hvězdářsko-lékařské. (Čteno 13. května 1841.)

4. Tomáše ze Štítného na Zásmuku (sic) a Chotěnicích Knihy naučení křesťanského. (Čteno 9. Dec. 1841.)

V témž „Rozboru" za l. 1843. a 1844. jest od J. Jungmanna:

5. Tomáše ze Štítného Rozmluvy nábožné. (Čteno dne 30. listopadu 1843.)

Krom toho vydal dvě básně příležité na oslavení císaře Františka I.; jedna v „Hlasech vlastencův" r. 1832. Maticí Českou vydaných pěje o čtyřicitiletém šťastném panování Františkově, vůbec známá; druhá složena jest r. 1833. „Ku příchodu Jejich Císařských Kr. Majestátností Františka a Karoliny do měst Pražských od věrných Čechů." V Praze 1833. (Při této příležitosti oslavovali císaře Františka i Hanka, Vinařický, Chmelenský.) Báseň tato začíná se: „Angel míru" atd.

V rukopise zůstaly:

1. „Nepředsudné mínění o prosodii české." Předmluva podepsána „dne 25. června 1804." (Viz přílohu M.)

2. „Uvedení k čtení z mluvníku a literatury české." Řeč v listopadu 1810. ku posluchačům jazyka českého v Litoměřicích činěná.

Jungmann sám mluví i o básních příležitých i menších článcích, které sepsal jazykem německým; ale nemohli jsme se ani sami dopíditi ani jediného plodu jeho německého, ani se doptati rady u nejlepších znalců té doby literární.*)

Latinskou báseň pak nalezli jsme toliko jedinou, výše pod číslem 9. uvedenou.

---

*) Jungmann píše v konceptu jakési krátké autobiografie — jak se zdá, k účelům úředním — v posledních letech života svého o sobě takto: „Er schrieb nebst einigen Gelegenheitsgedichten in deutscher und lateinischer Sprache einige in deutschen und böhmischen Zeitschriften zerstreute kleinere Aufsätze, wovon die in böhmischer Sprache geschriebenen in einer Sammlung herausgegeben wurden."

Listy památní Jungmannem psané.

Není mnoho, čeho tuto podáváme; než jsou to zanímavé stopy ducha Jungmannova, jichžto bohdá shledá se ještě více.

1. Janu Em. Doležálkovi (1780. nar. v Chotěboři, zemř. 1858. ve Vídni) napsal dne 9. září 1814. do památníku:

„Ctnosti, kráse jemné srdce otvírati,
Bez povyku, zisku vlast svou milovati,
Býti Slovanem i v cizině,
Jeví ducha velkost jedině."

2. Jos. Lib. Zieglerovi napsal tato slova r. 1818: „Národ maje národní spisovatelství jest pánem nesmírného pokladu. Zachovají-li se svaté jeho knihy, může z popele vlasti vzkříšen býti."

3. V. Hankovi napsal do památní knížky:

„Pilně, srdečně, slovansky.

V Praze, 17. října 1822. Josef Jungmann."

4. F. L. Čelakovskému napsal dne 12. října 1825.:

Ty, jenž slovensky líbezně hlaholíš Waltrovy zvuky,
Buďto líčíš divé honby, buď vlnky zčeřena plesa
Ó! do českých dějin chrámu nech vstoupí tvoje Uměna,
Slovenské najde Malcolmy, slovenské najde Elleny."

5. J. Vl. Kamarýtovi napsal dne 20. dubna 1827.:

„Vlasť a jazyk milovať ne nadarmo je člověku dáno,
Má zachovať moudrosť, zlý světa řád co ruší.
Žeť ta milosť pěkná i mladší útroby jímá,
Naději mám, Čechové po mně že ještě budou."

PŘÍLOHY A DOPLŇKY.

Příloha A. (k str. 2).

V posledních letech života svého, týmž písmem a na podobném papíru jako jsou psány Zápisky, sestavil si Jos. Jungmann tuto rodopisnou tabulku.

Jiří (z Duchcova) měl statek v Hudlicích, u Hajných řečený, žil 99 let.

Děti Jiřího:
- Eliáš, tesař.
- Pavel, zakupoval statek u Kulhánků; druhá žena jeho (z Otročína u Mašků) vzala mu peníze, kteréž po letech nalezli pod krovem. Žil 89 let. Otec zpíval na pohřbu jeho.

František (z Duchcova), měl na Svaté statek, u Šretrů čili Nových řečený, přišel s bratrem, když se dobývání rudy na Svaté počalo (vlastně rtuti).

Děti Františkovy:
- Jan, Josef, Kateřina, Barbora, Anna, Josefa

Děti Pavlovy:
- Jan, † co voják u Mantovy. 24 mužů bralo jej na vojnu v Pruské vojně. Silen, nikdo neobetknul mu ruku.
- Jakub, v Bratronicích oženěný.
- Matěj, koupil místo rodičů mých za 220 kop, žil 82 léta (1697.—1777.) (?)
- Václav
  - Jan, do Sas šel co kovář
  - Václav, hajný
- Anna, vdaná v Otročinovsi u Horníků
- Dorota, vdaná za Želeského, staršího kostelníka, jehožto nápis byl v kostele.

Děti Matějovy:
- Matěj, otčím matky mé u Krále
- Dorota, žena Ryšavého kováře
- Anna, žena Patery u Martinků, na jejím pohřbu já zpíval
- Kateřina, žena Patery u Adámků † 1797.
- Veronika, žena Patery u Tkadlců
- Jan, švec na Svaté
- Tomáš, otec můj nar. 1740. 28. Oct. † 1813. Matka Kateřina Kinská n. 1743. 13. Nov. † 1813.
- Václav kovář, † v našem domku

Děti Tomášovy:
- Anna nar. 1764. 11. Sept.
- Václav roz. 1766. 14. Sept. † 1794. v Dec.
- Josefa žena Jirkovského v Otroč. roz. 1768. 30. Máj.
- Tomáš roz. 1770. 20. máj.
- František roz. 1771. 15. července.
- Josef roz. 1773. 16. července.
- Antonín roz. 1775. 21. máje.
- Kateřina roz. 1777. 1. Januar.
- Jan roz. 1778. 23. máje † 1842.
- Ludmila roz. 1780. 31. máje.

Samo sestavení tohoto rodokmene touž dobou, když skládal „Zápisky“, svědčí tuším dosti světle, že Jungmann pomýšlel na vypsání života svého Tabulka tato jest pak vzata jednak z tradice rodinné, jednak z matriky. Hudlické, chované při kostele Berounském.

Z tradice rodinné vzato jest samo jméno: „Jiří (z Duchcova),“ kteréžto se v matrice Hudlické nenalézá. Chtě se dopátrati, pokud možná, jistoty o původu Jungmannově, spisovatel těchto řádků obrátil se o to do Duchcova, odkud však mu odpověděno, že tamější matriky tak daleko nesáhají.

První dle matriky v Hudlicích narozený předek Jungmannův jest Pavel J. nar. 8. ledna 1668., jeho manželka jmenuje se Kateřina. Otec jeho v matrice jmenuje se prostě Jungmann, bez jména křticího, matka Anna. Pavlův syn, Matěj, dle matriky kostelník v Hudlicích č. 43. nar. 3. února 1697, † 16. února 1777. Syn jeho Tomáš, kostelník, mistr ševcovský starší a domkář v č. 43. nar. 28. října 1741. † 7. listopadu 1813. Jeho choť Kateřina, rodem Kinská, dcera hajného u Krále blíže Svaté, zemřela dle matriky Hudlické dne 17. března 1813. v stáří 76 (?) let. Kdy a kde se narodila, není zapsáno v matrice kostela Hudlického, z čehož patrno, že narodila se v jiné farnosti. Obrátili jsme se v té příčině k okolním zprávcům duchovním, zejména i k důst. vikáři p. Hynovi, než nepodařilo se posud nalezti rodiště matky Jungmannovy.

O smrti její dovídáme se z listu, jejž manžel její psal synu Josefovi hned potom, kterýžto list — jediný písemní pozůstatek po otci Jungmannově — nebude zde od místa.

P. Y. † Kr.

Moje ditky Nelekegte se Že ga na Smrtedlny Postely Ležim a Wž 15 Neděl na Wrzicho trpim a zdrawy zadny neMohu obdrzet a z druhe Nelekej se Zie twa Matka už z tohoto Swěta se Odebrala a na twug Swatek Swateho Jozefa totiz w Patek do Hrobu wiProwozena Bude. Spomente Nanj z Modlitbou a Na mnie dibi bilo Mozna dobreho wina abich se Geſſtě posilnil a Kauſek ſkorzicze do něg. Mi Nejmilejſſj wnaucžatka ſPomente na Mnie a Na Babičzku waſſy ma Niewesto negmilegſſj mate v mne Perzinu welkou Mi Maly wnučze druhy Abý Nanj Pamatowala ſ modlitbau dibi ho negdrzim Poſličzek dokudt ſem žiw Abich tobie dal wedetj, geſli druhj bratrzi budau na ſſunuſe to newim gako tobě Pſati Neb Pan Pater Minutj Auterý mnie Nawſſtiwil ale nezdrzele ſe W mie gen Przeſnoc z Ponděli Kemnic Przigel a Autery zaſ odgel a Rozehnal (t. j. rozžehnal) ſe ſnami a we ſtrzedu půl Hodinie bilo Poni ſſla na ſeypku pro drobet Maukj a Wz gi ſtech maley (nesrozumitelné slovo) Przineſli Kemnic na Poſtel a ga Hned Pro Pana Patera a on nez przjſſel ona Wz vMirala, on gen Poſlednj Pomazanj Ona bila Mrtwa tak ga Was take do Piet Ran Kriſta Pana Porauczim a zůſtawam Otecz Waſſ ſtary Tomaſſ Junkmon Otecz.

Dibi kemnic ſſla naka Przilezitoſt Poſſlete mi Par Ziegdliku wina.

Písmo vydává zřejmé svědectví, že Tomáš byl psaní zvyklý.

Příloha B. (k str. 7 a 8.)

„Im Jahre 1773 den 8. November wurde das in der Pilsener Vorstadt gelegene Residenz-Gebäude und die gegenüber gelegene Kirche der Verkündung Maria den Vätern des Piaristen-Ordens von dem Herrn Primator Johann Franz Pressl von Schwarzenberg im Namen des löbl. Berauner Magistrats und der Bürger übergeben. An dem nämlichen Tage wurden die Schulen geöffnet und das Veni Sancte Spiritus von dem damaligen Herrn Dechant Joseph Každi (sic) feierlich angestimmt und mit einem hohen Amte abgesungen. Die Zahl der gegenwärtigen Schüler belief sich mehr als auf sechzig, welche in drei Tagen auf neunzig anwuchs. Der erste Residenz-Vorsteher Pater Damascenus Kapaun und der erste Schullehrer P. Saulus Schwert führten die Normalmethode und die Lehrgegenstände einer von drei Lehrklassen bestehenden Stadtschule in den Schulen ein." (Die Entstehungsgeschichte der Berauner Hauptschule.)

V „Matricula discipulorum" hlavní školy berounské nalézá se Jungmann r. 1785, 1786 a 1787; a sice pořád v III. třídě.

R. 1785. má tyto známky: „Sitten gut, Fähigkeit gut, Anwendung gut". Lepších známek nemá žádný z ostatních 7 žáků. Učitelem této třídy byl: „Valentinus Matauschek."

R. 1786. J. Jungmann má známky: „Sitten gut, Fähigkeit gut, Anwendung trefflich." Této známky „trefflich" nedostalo se žádnému z ostatních 6 žáků. Učitelem této třídy byl „Nicolaus Girowetz."

R. 1787. má Jungmann tyto známky: „Sitten gut, Fähigkeit trefflich, Anwendung sehr gut." Z ostatních 2 žáků má jeden právě takové známky jako Jungmann.

Ročník 1788. obsahuje jen I. a II. třídu; jména Jungmannova v katalogu tohoto roku není.

Že Jungmann r. 1787. ukončil učení na škole Berounské, dokazuje toto vysvědčení:

„Dass der Jungmann Joseph die Stadtschule der frommen Schulen in der Königl. Kreisstadt Beraun durch mehrere Jahre fleissig besuchet und sich in der dritten Normalclasse vor anderen ausgezeichnet habe, bezeuge hiemit.

Die 3. Julii Anno 1787.

Modestus Bielina
a S. Vito
Piar. Schol. Director m. p."

Z roku školního 1788. není o Jungmannovi zpráv nižádných; poněvadž však na gymnasium piaristské v Praze přijat byl r. školního 1789. do třídy druhé, není tuším pochybnosti, že r. 1788. učil se v Berouně u piaristů soukromě předmětům první třídy gymnasiální.

Příloha C. (k str. 10).

V katalogu c. k. gymn. Novoměstského na r. 1789. v Praze jest jméno Jos. Jungmanna v druhé třídě (media grammatica) a sice mezi nově přijatými, z čehož patrno, že roku předešlého tam nebyl. Ve škole byli tři premianti, čtyři akcedenti; Jungmann byl třetím mezi akcedenty.

Známky jeho jsou při I. zkoušce t. j. za první půlletí: Mores: integerrimi: talentum: praeclarum; Applicatio: insignis; při II. zkoušce: Mores: optimi; Talentum: praestans; Applicatio: insignis; Progressus Ime emin.

Professorem byl: Theobaldus Linke.

V syntaxi r. 1790. byli ve škole 3 premianti. 5 akcedentů, Jungmann byl druhým akcedentem.

Známky jeho byly:

	I. zkouška.	II. zkouška.
Mores	optimi	integerrimi
Talentum	praeclarum	praestans
Applicatio	insignis	insignis
Geographia	1 em.	1 em.

R. 1791. v „Rhetorice" byli opět 3 prem., 4 akced. Jungmann opět 2. akced.

Známky při	I. zkoušce	II. zkoušce.
Mores	probati	optimi
Talentum	praestans	praestans
Applicatio	constans	fervida
Profectus	1 em.	1 em.

Professor Ambrosius Lux.

R. 1792. v Poetice byl opět při 3 premiantech a 3 akcedentech druhým akcedentem.

Známky při	I. zkoušce	II. zkoušce
Mores	1. em.	1. em.
Talentum	1. em.	1. em.
Applicatio	1. em.	1. em.
Progressus	1. em.	1. em.

Professor Ambros. Lux.

Příloha D. (k str. 19).

Konečné vysvědčení (absolutorium) ze studií filosofických jest tohoto znění:

„In Kraft gegenwärtigen Absolutoriums wird von Unterfertigten mit Beydrückung des Insiegels bestättiget, dass nach Ausweis des Hauptcatalogs Herr Joseph Jungmann von Hudlitz aus Böhmen den ganzen Kurs des philosophischen Studiums an der hiesigen Universitaet vollendet, in seiner sittlichen Aufführung sich vorzüglich empfohlen und bei den öffentlichen Semestralprüfungen nachstehende Klassen erhalten habe, und zwar:

Im ersten Jahrgange 1793.	bei der I. Prüfung,	bei der II.
Aus der Logik, Ontologie und Pneumatologie	Em.	Em.
Aus der reinen Mathematik	Em.	Em.
Aus der Diplomatik und Heraldik	I.	Em.
Aus den Vorlesungen der Klassiker	Em.	Em.
Aus der Naturgeschichte	Em.	Em.
Im zweyten Jahrgange 1794:		
Aus der Naturlehre	Em.	Em.
Aus der angewandten Mathematik	Em.	Em.
Aus den Alterthümern und Numismatik	Em.	Em.
Aus den Vorlesungen der Klassiker	Em.	Em.
Aus der allgemeinen Weltgeschichte	Em.	Em.
Im dritten Jahrgange 1795.		
Aus der Aesthetik und den schönen Wissenschaften	Em.	Em.
Aus der Cosmologie, natürl. Theologie und Moral	Em.	Em.
Aus der allgemeinen Weltgeschichte	Em.	Em.
Aus der praktischen Mathematik	Em.	Em.

Von dem k. k. philosophischen Direktorate.

Prag, den 29. März 1807. Ignaz Sinke.
Franz Gerstner.

Vysvědčení jest na papíře kolkovaném 45 kr.; formulář jest psán rukou Jungmannovou.

Příloha E. (k str. 20).

Von Seite der k. k. Lehrerversammlung der drey prager Gymnasien wird dem H. Jungmann Joseph das verdiente Zeugniss ertheilt, dass er sich der von der hohen Landesstelle mittelst Verordnung vom 2. April 1794. vorgeschriebenen Prüfung den 13. und 18. November 1794. hierorts unterzogen, und ausgezeichnete Beweise seiner Tüchtigkeit gegeben habe, die Stelle eines Hauslehrers bey der an den Gymnasien studirenden Jugend zu vertreten.

Prag, den 7. Jänner 1795. Thaddäus Wolrab,
Geschäftsleiter.

Noe,
Repräsentant der k. Gymnasien.

Hermenegild Grossmann,
Professor.

Příloha F. (k str. 20).

Infra scripti testamur D. Josephum Jungmann natione Bohemum, Patria Hudlicensem in alma nostra universitate Caroloferdinandea pragensi ab anno scholastico 1795. usque ad annum 1799. studiis juridicis eo cum progressu publice operam dedisse, ut praestitis consuetis examinibus

ex jure naturae publico universali gentium criminali ex historia imperii Germanici ex jure tam civili quam ecclesiastico universo ex jure feudali ex praxi forensi ex scientiis politicis commercior. et rei aerariae ex jure publico regni Bohemiae	eminentiae
Ex jure publico particulari Germaniae notitia politica Europae	primae classis

calculum meritus sit, morum porro honestate optime sese commendaverit.

In quorum fidem publicam has litteras testimoniales pro more signatas et subscriptas dabamus.

Pragae die 17. Aprilis 1800.

Josephus Veit,
Juris Ecclesiastici publ. professor supplens, et Juris publici Regni Bohemiae prof.
Josephus Alois Herdtl,
Praxeos forensis Prof. suppl.

Joseph Mader,
P. P. O.
Venceslaus Dinzenhofer,
Prof. regius publ. et ord.
Jos. Butschek,
Michael Schuster,
M. Adolphus Kopetz J. U. Dr.
Dr. J. J. M. Kalina,
Juris eccles. priv. prof. suppl.

Sluší povšimnouti si toho, že v tomto vysvědčení, jakkoli úředním originále, znamenaném kolkem, doba, v které Jungmann studie právnické konal, chybně jest udána: „od roku školního 1795. až do r. 1799“ nestudoval Jungmann práv, nebo roku školního 1795. byl, jakož vysvědčení v příl. D. dokazuje, v III. roce studií filosofických a vstoupil tedy na podzim r. 1795. to jest počátkem roku školního 1796. do práv. V číslech výše položených míní se tedy r. 1795. exclusive, r. 1799. inclusive.

Příloha G. (k str. 26).

N. Exh. 187.

Freier Entlas Schein.

Kraft welchen nach Landes Gesätzen der Josef eheleiblicher Sohn des Thomas Jungmann Häusslers aus dem Dorfe Hudlitz — Hochfürstlich Fürstenbergischer Herrschaft Bürglitzer unterthann auf dessen gehorsamstes Ansuchen seine Nahrung anderorten suchen zu dörfen, aus der hierortigen unterthänigkeit sammt dessen allen Erbsanfällen in die völlige Freiheit entlassen worden.

Von Hochfürstlich Fürstenbergischen Pupillar Herrschaft Burg Bürglitzer Ober Amte am 27. April 1799.

Anton Kubasek
Ober Amtmann.

Příloha H. (k str. 35).

Burgerbrief

Vom Magistrate der Königl. Kreis Stadt Leitmeritz wird dem hierortigen Gymnasial Professor H. Joseph Jungmann mittelst gegenwärtiger Urkunde hiemit bezeuget, dass demselben von Seiten diesses Gerichts zur bezeugenden Hochschätzung und Erkenntlichkeit in Rücksicht seiner der Gymnasial Jugend durch die ohnentgeltliche Unterrichtsertheilung in der böhmischen Sprache gesammelte Verdienste das Stadt Leitmeritzer Burger Recht in der Raths Sitzung vom 28. Decembris 1805 „gegen Leistung des üblichen Hand-Streiches ohnentgeldlich conferiret worden sey.“

Es wird daher derselbe nicht nur kraft dieses Bürger-Briefes zur Ausübung aller jenen den Königlichen freyen Städten eingeräumten Rechten und Gerechtigkeiten anmit für fähig erklärt, sondern auch dessen Namen in das betreffende Stadt Burgerrechtsbuch der Ordnung nach eingetragen.

Urkund dessen nachstehende Fertigung und Beydrückung des gewöhnlichen Stadt Insiegels.

So geschehen in Leitmeritz am 28. Decembris 1805.

Johann Calvi(?)
Bürgermeister.

A. Rohn,
Sekretär.

Na kolku 45 kr.

Příloha J. (k str. 41).

Dopisy J. Jungmanna A. Markovi a A. Marka Jungmannovi jsou od r. 1808. až do smrti Jungmannovy hlavním pramenem tohoto životopisu. Zvláště obsahem bohaté jsou dopisy Jungmannovy z doby Litoměřické a z prvních let pražských (asi do r. 1821.) později pohřížen jsa v díle slovníkářském zúplna Jungmann dopisoval sice dosti často, ale listy bývají zřídka kratší a prázdnější; nejednou dával se v dopisování zastupovati synem Josefovicem, velmi čilým dopisovatelem, jehož listy (od r. 1820. do r. 1833.) velmi zhusta nedatované nabývají tím důležitosti, že — kromě mnohých všedních věcí — mívají i zprávy literární, o nichž ovšem vyslovují vlastní mínění Jungmannovo.

A. Marek choval listy Jungmannovy vždy s posvátnou úctou jsa ovšem výborně povědom důležitosti jejich. Když pak po smrti Jungmannově sbor matiční vyzval A. Marka, aby — znaje Jungmanna z mnoholetého důvěrného obcování — uvázal se v sepsání zevrubného životopisu jeho a A. Marek tento úkol k sobě přijal: p. Antonín Musil, manžel starší dcery Jungmannovy poslal všecku korrespondenci Jungmannovu A. Markovi, aby jí užil při spisování díla svého. Zatím když ctihodný přítel Jungmannův cítě břímě věku kmetského do díla se nedával a pan Nebeský o zapůjčení všech těch listů za příčinou předsevzaté práce v novější literatuře žádal, A. Marek odevzdal mu všecky ty listy, co jich měl, i ty, které měl sám, i všecky p. Musilem sobě půjčené.

O tom když po několika letech, z listu A. Marka — dne 15. srpna 1856. — zvěděl p. A. Musil, žádal všecku korrespondenci Jungmannovu jakožto vlastnictví rodinné zpět i byla mu p. Nebeským vydána. P. Musil shledal však, že čeho dostal od p. Nebeského, nesrovnává se zúplna s tím, co poslal A. Markovi. Jsa muž velmi správný sestavil si p. Musil tento přehled věci, jejž pro důležitost zde klademe.

„My jsme zapůjčili p. Markovi dne 3. března 1848.

od všelijakých učených	. . . . .	256 listův
pak Markových	. . . .	146 „
dohromady	. .	402 listy,

pak filosofické aforismy od Jungmanna asi 35 kusův. To vše odevzdal p. Marek dle svého vyznání v listu od 15. srpna 1856. před několika léty p. Nebeskému.

Dne 16. března 1857. jsem obdržel od pana Nebeského:

I. 4 balíčky psaní Jungmanna k Markovi:

a) od roku	1808.—1815. . .	55
b) „	1816.—1821. . .	50
c) „	1821.—1837. . .	96
d) „	1838.—1845. . .	45
		246 kusů.

II. Jungmanna k Šírovi 14 kusů.

III. 2 balíčky rozličných k Markovi

a) od roku 1800.(?)—1830.	39	
b)	117	
	156	kusů

IV. Dopisy Marka k Jungmannu . . . 146

V. Rozličných k Jungmannu 93

VI. Rukopis sebraných spisův Markových, balíček.

VII. Smësici aneb aforismy (chybí číslo 2. a 8., 2 jsou nečíslovány).

Z tohoto seznamu jde na jevo, že pan Musil přijal od p. Nebeského jednak více než poslal A. Markovi, jednak méně. Co přijal pod rubrikami I., II., III., IV., byly věci A. Markem p. Nebeskému půjčené; za to však objevil se v rubrice „V. Rozličných k Jungmannu" veliký schodek: ježto dle zápisek svých zapůjčil p. Markovi od všelijakých učených 256 listův, dostal jich zpět toliko 93, čili o 163 listy méně. Pan Musil ubezpečoval nejednou spisovatele těchto řádků, že mezi oněmi 163 listy byly i dopisy J. Kollára, P. J. Šafaříka a Fr. Palackého, s nimiž si Jungmann zvláště za mladších jejich let pilně dopisoval, z jichžto dopisů však ani jediný nenalézá se v jeho pozůstalosti. Aby se dopátral, kam by se důležitá tato část korrespondence byla poděla, obrátil se p. Musil listem dne 30. března 1857. k A. Markovi, od něhož dostal dne 22. dubna této odpovědi:

„Tážete se, mnoho-li na počet listů bylo P. Nebeskému propůjčených! Tento počet ovšem nikde v mých pamětnících zaznamenán nenalézá (se), protož zprávu o tom dáti nemohu! Vím toliko, že jsem pro některé výrazy z listů Páně Jungmannových jeden neb dva z pořádku vytrhl, a to ještě z listů počátečných. Jiných do té vrstvy sahajících listů u mne není, kromě Mladého Josefa Jungmanna, kterých tři sešitky na ohledanou neb na upotřebenou tuto odesílám!"

Tím se všeliké pátrání p. Musilovo skončilo.

Dopisy jiných spisovatelův k Jungmannovi v jeho pozůstalosti jsou tyto: 1. československých: V. Bergnera (2), A. Bočka (1), Buriana (z N. Města za Vídní) (2), F. L. Čelakovského (1), Jos. Dobrovského (1), J. A. Dundra (1), Sam. Chaloupky (1), Fr. Jabulky (1), F. Jachyma (2), A. Jungmanna (1), J. Kadavého (1), V. Kareše (2), D. Kinského (1), J. Körnera redaktora sem. Budějovického (1), J. Kramáře (2), Vojt. Krameriusa (1), J. Dobr. Petényiho (1), Fr. Petery faráře Bělohradského (1), J. Host. Pospíšila (1), Jar. Puchmíra (1), Jos. Schoena (1), Seydla Berounského (1), V. Svobody prof. tehdy Jičínského nyní c. k. inspektora škol středních (1), J. Šantla (1), Fr. Šíra (1), V. Špinky (2 o slovníku), Lud. Štaura (Štura) z Prešpurku (1), Frant. Trnky (1), F. A. Vacka (1), Norb. Vaňka (1), Vincence Ziaka (Žáka) (1).

2. polských: Szymona Dutkiewicze (2), Ant. Zik. Helcela ze Šternštyna (1), V. A. Maciejowského (2 malé lístky), 2 hr. Platera z Varšavy.

3. ruských: A. Blagověščenského (2), Boďanského (1), Dubrovského z Varšavy (1).

4. srbskocharvatských: Dimitra Jovanoviće z Pešti (1), prof. Kuzmaniće z Zadru (1).

5. Od spisovatelův cizojazyčných nalézá se jediný dopis, a sice francouzský, jejž J. Jungmannovi „senatorovi v Praze (sénateur à Prague)“ psal Gustave Fallot, bibliotekář „de l'institut royal de France,“ dne 15. srpna 1835.

O „Zápiskách“ promluví se níže.

Příloha K. (k str. 50.)

Již s počátku činnosti spisovatelské Dobrovský vyslovoval důrazně toto smýšlení své zejména proti škole Pólově. Píšeť na př. v Liter. Magazin 1779. na str. 165. o spise „Mravné učení pro Mládeř sedlskou“ ve Vídni 1778. od Jos. Prokopa Pólovým pravopisem vydaném: „Wie sehr vielen Dank sind wir nicht denen ausser Böhmen schuldig, die für die Kultur der böhmischen Sprache so sehr besorgt sind? Nur Schade, dass ihre Bücher wegen der neuen bey uns verhassten Ortographie von Böhmen nicht gelesen werden. Man holt das Buch aus dem Buchladen, sieht hinein und schickt es wieder zurück mit der Antwort: es wäre hanakisch, man könnte es nicht so gut wie andere lasen.“

V témž Lit. Magaz. na r. 1780. píše na str. 111.: „H. P. Schimek will wissen, warum selbe (Pólova orthografie) hier in Böhmen verhasst seyn sollte. „Die Polische Orthografie ist darum hier zu Lande allgemein entweder unbekannt oder verhasst, weil die Böhmen Ursache haben zu glauben, dass sie von ihren Vorfahren gut schreiben und lesen gelernt haben und weil sie Gründe haben noch so zu lesen und zu schreiben, wie sie es gelernt haben.“ Dále pak: „Nichts ist in der Philologie verderblicher als unnütze Neuerungen; nichts hingegen erwünschter, nichts, das die gründlichen Kenntnisse der Sprache mehr beförderte als stäte Gleichförmigkeit in der Orthographie.“ Viz též, co výše na str. 174., 175. a 209. v této příčině pověděno.

Příloha L. (k str. 50.)

Historik, jenž bude vypisovati rozvíjení se jazyka českého v první polovici devatenáctého století, nalezne v Jungmannových spisech přebohatý material: Jungmann obohatil a rozhojnil jazyk náš znamenitě. Slova, ježto nyní již zobecněla, uvedl on první do jazyka našeho. Dav, dráha, hnusný, chmura, kolmý, látka, linu, lup, obřad,

obraznost, obvod, předmět, přelud, **příroda,** střed, svížý, (svěží), touha, úkor, úpor, úporný, vděk, **vzduch,** zdroj, zjev, jsou slova, s nimiž se nyní potkáváme i v rozmluvách společenských, ježto však před Jungmannem byla buď zapomenuta a jím opět vzkříšena, buď jím utvořena neb z jiných jazykův slovanských přijata. Ano slova některá, jichžto Jungmann sám z mládí jenom střídmě a jaksi opatrně užíval, dobyla si za jeho živobytí tak nepopíraného práva občanského, že jich užívá ku konci života svého již výhradně. V prvním vydání „Ztraceného Ráje" užívá na př. již slova příroda, ale klade častěji ještě slova nátura („plodistvou moc nátury představuje," „obraz nátury"), na místě čehož v druhém vydání všude příroda položil, poněvadž by slovo nátura té doby čtenáře již bylo uráželo.

Příloha M. (k str. 53.)

„Nepředsudné mínění o Prozodyi České" jest rukopis psaný na 32. listech malého 4°. Kromě předmluvy rozdělen jest spis na tyto §§.:

§. 1. Příčina, zřetel.
§. 2. Rozvržení.
§. 3. Rytm.
§. 4. Základ prozodie.
§. 5. Na čem jsme my Čechové.
§. 6. Přízvuk.
§. 7. Čas.
§. 8. Uvážení.
§. 9. Další uvažování.
§. 10. Mínění.
§. 11. Prozodye.
§. 12. Rytm Český.

V §. 1. Jungmann vykládá příčinu, která jej přiměla k zdělání tohoto spisu. „Zaměstknávaje se překládáním Miltonova ztraceného ráje zkusil jsem cosi podobného jako tam Rousseau, kdy noty hudební opisoval: jednak že u obou to na opak dálo se. On mezi prací mechanickou obrazy duchovními se zanášel, z kterých napotom tak mnohé, znamenité spisy jeho vznikly: mně blažícímu se nevyrovnaným onoho básníře duchem tvarové všelijací kolotali se na mysli o mechanizmu zpěvomluvectví našeho, kteří patrnějšími stávali se, čím postupuje dále nynější na přízvuku založenou prozodyi nedokonalou býti živě jsem buďto přesvědčoval, buďto přemlouval se . . . Věda však dobře, kterak rozličné jsou o věcech chuti a citu, jakož celý rytm jest, lidská mínění a kterak nebezpečno jest proto samé cit svůj jiným za všeho citu zákon předkládati; nad to daleko jsa od toho, abych zvláštníkem nějakým nebo do konce svárlivcem světu posměvačnému než pravdě milejším býti zvoloval: co jsem ve svém od knihovny znamenité oddálení o veršovnictví čta i přemýšleje u sebe za

pravé usoudil, vlastencům svým milým k nestrannému rozsudku podávám.

V §. 2. „Rozvržení“ obrací se slovy Meisnerovými „proti všeobecné vadě filologů, ježto se domnívají, že právo, které mají k rozsudku nad jazykem, i také na rozměr slabyk a tudy povstávající rytm se vztahuje.“ A přece jest zřejmo, „že sami básníři, pravým citem nadchnutí a jazyka svého mocní, počet (rytm) by sobě hodněji zříditi mohli než studený gramatik, jemuž snáze mnohem jest z rytmu již pozůstávajícího pravidla prozodická abstrahovati nežli všemu budoucímu rytmu pravidla a priori předpisovati.“

V §. 3. a 4. rozbírá pojem „rytmu“ dle Sulzra i přistupuje v §. 5. a 6. k uvažování „na čem jsme my Čechové,“ kdežto vykládá učení Dobrovského o prosodii přízvučné, proti níž v §. 7. klade učení o „času“ čili prosodii časoměrné.

V §. 8. a 9. přichází k hlavní otázce: může-li Čech dle jediného času rozměru verše dělati čiliž ho přízvuk více jako čas víže?

V §. 10. vyslovuje „mínění,“ že „Čech ve verši svém rozměru času nikoliv zanedbati nesmí,“ i obrací se proti snažení Puchmajerovu „přízvuk s časem spojiti.“ „Nač dvoje okovy,“ táže se, „klásti na básníka tu, kde jedněch dosti?“

V §. 11. „Prosodie“ vykládá pravidla prosodie časoměrné, načež ku konci učení své rozmanitými příklady veršův časoměrných vysvětluje. Zanímavé v této poslední části spisu jest přirovnávání počtu dlouhých a krátkých slabik v jazyku řeckém, latinském, německém a českém; mají se dle vypočtení Jungmannova dlouhé slabiky ku krátkým

v řeckém jako 11:13
v latině „ 11: 9
v němčině „ 12:13
v češtině „ 11:17.

Příklady veršův časoměrných jsou kromě ukázek z Komenského a Rosy překlady jeho, několik „kousků“ jest od Fr. Svobody, jenž „vedlé svého sluchu nižádnými se pravidly nevíže je vypracoval“ ku potěšení Jungmannovu, že „jeho cíl se s Jungmannovým nad míru srovnává.“

Příloha N. (k str. 146.)

Dem Herrn Joseph Jungmann, wirklichen Professor der Humanitätsklassen am Leitmeritzer Gymnasium, wird auf sein Anlangen das Zeugniss ertheilt, dass er während seines Lehramtes nicht nur mit seiner Geschicklichkeit und Auszeichnung eine rastlose Thätigkeit und musterhaftes, moralisches Betragen vereinbaret, sondern auch in dem 1813-jährigen Feldzuge sattsame Proben von ausgebreiteten Kenntnissen. in fremden Sprachen durch Uibersetzung sämmtlicher, von den kais. Russischen Truppen ausgestellten Verpflegs- und Fouragirungsquit-

tungen mit seiner bewährten Willfährigkeit und Unbefangenheit an Tag gelegt, wodurch er sich die ungetheilte Zufriedenheit dieses Kreisamts und die Achtung aller hierkreisigen Wirthschafts-Beamten in dem Masse erworben hat, dass derselbe überall bestens anempfohlen zu werden verdiene.

K. k. Kreisamt Leitmeritz am 24. Juli 1815.

Heinrich Ritter v. Blumencron
k. k. Gub. Rath und Kreishauptmann.

Kolek 45 kr.; pečeť krajského úřadu Litoměřického.

Příloha O. (k str. 148.)

Jakož Fr. Čebiš byl svou dobou jedním z nejhorlivějších vlastenců, jenž i o založení „společnosti české“ usiloval, nebude čtenáři nemilé, položíme-li zde některé výňatky z listu chovaného mezi ostatní korrespondencí Jungmannovou; vysvítá z nich i zcela zvláštní ráz povah tohoto statečného Turnovana:

„Můj milý příteli a bližní! Poněvadž pro vzdálenost cesty a mého mdlého zdraví Jich sám osobně navštiviti nemůžu, bych Jejich rolní hospodářství očitě zhlídl: tak (sic) Jim s tímto mladým písebním návěštím sloužím, co by Jim a budoucně Jejich dítkám prospěšné a užitečné bylo, totiž

I. By všechnu pilnost a přičinění vynaložili na vzdělání mrvy na jakýkoli způsob a t. d.

II. Svou zem obzvláště špatnou hluboce vorat nedají neb malou částku země spíše zlepšíme než velkou.

III. Zdálené a špatné pole dobře jest vysázet stromy podle dobroty půdy na 16 loket štěp od štěpu, mezi ně švestku; v lepší půdě na 20 loket a mezi ně švestku do quadratu, ne do trianglu, neb to pak ve vorbě a vláčení větší překážku dělá a t. d.

IV. Hledějí svou zem na 4 nebo 5 coulů zlepšit, aby ke všemu zrůstu schopna byla, a vidějí-li nějaké neourody přede žněma (sic) aby dobytku píce nescházela, může se po sklizení žita hráchu nasit a ta píce bude trvat až do napadnutí sněhu.

V. Aby pole stejný užitek přinášely, řídějí se podlé rozličnosti země, času a ceny. Kdyby obilí v špatné ceně stálo, nechť se seje nějaký díl lněného semena, též konopního, prosního, anyzu, také máku a fenyklu a tak dále, neb všechno v zemi jest potřebné.

VI. V lese ať jest všeckno dříví dobrého druhu; velké stromy ať jsou vždy po kraji a t. d.

Chtějí-li více dobrých a potřebných věcí o hospodářství zvědět, zaopatřejí sobě knihy od slavného hospodářského shromáždění vydané, v kterých mnoho dokonalosti se dočtou. Bohužel, že jich málo v naší mateřské řeči se nalézá, skrze to moc dobrých věcí se zanedbá.

VII. S žádnou dobrou věcí neodkládají na zejtří neb na budoucí rok aniž mají obyčej říkat: to udělám; větší čest a zisk z toho budou mít, když budou moct říci: to dobré jsem udělal. Dobré věci před svým bližním netajejí; pamatujou na to, že jsou smrtedlný, že mají dítky, kterým zase někdo něco dobrého poradí.

Za to můj milý příteli pro lásku bližního Jich prosím, by s ničím, co Jim Bůh nadělí, na draho nečekali; neb jako Jim to milé jest, když k Jejich (sic) potřebě něco laciněji dostanou; tak se také těší ten potřebný řemeslník, když k své obživě něco levněji dostane. Když tuto přirozenosť a všecko, co se v ní vynachází, moudře rozvažujem, poznáváme, že všecky (sic) svoji od jednoho otce a matky jsme, že z milosti a dobroty Božské na tomto světě jen krátký čas bdíme, následovně že jeden druhému máme činiti dobře, bychme se Bohu a lidem líbili.

S tím Je do milosti Božské poroučím a zůstávám upřímný přítel

František Čebiš."

Příloha P. (k str. 151.)

„Der von dem k. Gymnasialstudiendirektorate angerühmte, von dem k. Herrn Professor ertheilte gründliche und fassliche Unterricht, seine rastlose mit dem erwünschten Erfolge gekrönte Verwendung dient dieser Landesstelle zur angenehmen Nachricht und dieselbe giebt dem k. Hrn. Professor mit Vergnügen ihre Zufriedenheit hiemit zu erkennen.

Prag am 27. Oktober 1815." Podpis nezřetelný.

Pötting.

„An den k. k. Professor der Humanitätsklassen zu Leitmeritz Hrn. Joseph Jungmann in Leitmeritz. Ex offo."

List došel Jungmanna již v Praze.

Příloha Q. (k str. 165.)

N. 388.

An den Herrn Professor der Humanitätsklassen am altstädter Gymnasium Joseph Jungmann.

Die hohe Landesstelle hat mit hohem Gubernialdekrete vom 20ten April l. J. Z. 4785 dem Direktorate aufgetragen, Denselben rücksichtlich Ihrer im Jahre 1822. rühmlich ausgezeichneten und lobenswerthen Verwendung im Lehramte die hohe Zufriedenheit zu erkennen zu geben.

Indem sich das Direktorat dieses hohen Auftrages mit Vergnügen entlediget, beeilet es sich, Dieselben hievon in die angenehme Kenntniss zu setzen.

Vom k. k. Gymnasialstudiendirektorate Böhmens.

Prag den 5. May 1824. Fr. Pöllner

Direktor.

Příloha R. (k str. 199.)

Poměr Jungmannův k J. Nejedlému, jakkoli jest důležitý v dějinách literatury naší, líčen jest posud — i v nejnovější době — tak povrchně a nezprávně, že pokládám si za povinnost, na jisto postaviti aspoň hlavní kusy dlouhého sporu.

Co se týče počátku nepřátelství mezi J. a N., vyložili jsme výše (na str. 186.) z listu Jungmannova dne 31. července 1817., kterak Jungmann tím popudil Nejedlého proti sobě, že napsav předmluvu ku prvnímu svazku Starobylých skládání vydávaných V. Hankou, vystoupil veřejně jako příznivec a podporovatel V. Hanky, hlasatele novoty pravopisní, úhlavního nepřítele Nejedlého. Jungmann sám soudil hned po tomto skutku zcela pravdivě, že ho „to stálo přátelství Nejedlého.“ Nebo jakkoli se později, zejména v zimě r. 1817.—18. Jungmann všelijak snažil smířiti Nejedlého zvláště proto, že chtěl jeho pomoci užiti při zakládaní národního museum, zůstalo všeliké jeho přičinění marným. Nejedlý byl nesmiřitelný. Avšak tomuto znepřátelení se s Nejedlým Jungmann sám ještě nikterak nepřičítá toho, co nazývá „tajným osočením u policie.“ V článku „Jan Nejedlý“ (26. Zápisk.) vypravuje obšírně, kterak tím, že Jungmann s Hankou vydali r. 1828. „krátký spis o pravopisu,“ v o j n a v y p u k l a. „Nejedlý netoliko se stolice hřímal, ale i německý odpor tiskem vydal.“ Poněvadž spisek Nejedlého nemohl zůstati bez odpovědi, Jungmann starán jsa o to od některých přátel napsal (s Vinařickým) odpověď Nejedlému. „Tím vzbudil jsem pomstu vrchovatou na sebe. Hany na mne tajně a veřejně keřejně sršely, vybrav z mých spisečků kde mohl jakou podezřelou průpověď, u policie mne tajně osočil a o mé svržení s professury se zasadil. Ale zmehlo se mu.“

Tať jsou slova Jungmanna samého v článku, jejž věnoval r. 1845 sporu svému s Nejedlým. Viní tu protivníka svého zřejmě, že jej osočil u tajné policie; ale neučinil prý toho hned po rozpřátelení se s Jungmannem r. 1817. nýbrž teprvé po vydání spisu „Beleuchtung“ t. j. r. 1829, čili dvanáct let po prvotním rozkmotření. S tímto obšírným vylíčením srovnává se dobře, co Jungmann v týchž „Zápisk.“ jaksi příležitě vypravuje v článku „Všeslovanský písemní jazyk.“ Zmíniv se o předmluvě své ku prvnímu vydání „Ztraceného ráje“ (viz o ní svrchu na str. 45.) vypravuje dále: „To byla má myšlénka a žádost v předmluvě ku prvnímu vydání Ztr. R. pronešená, kterouž proti mně uchopiv m s t i v ý Jan Nejedlý tajně policii co nebezpečnou předložil a mne tříletému tajnému vyšetřování policejnímu podvrhl, z kterého jsem jen zákonným povinností svých ouředních zastáváním a neúhonným živobytím dosti cele a šťastně vyvázl.“ Nesmíme se tu přede vším mýliti tím, že Jungmann uvádí předmluvu svou k Ztr. R. r. 1811. vydanou v přímé spojení s domnělou denunciací Nejedlého r. 1829. vykonanou. Však takový skok není v Záp. osamělý. V samém článku „J. Nejedlý“ jest skok z r. 1817. do 1828. (k vydávaní čas. theol.) nedotýkaje ani vytčeného

anachronismu s Puchmajerem. Krom toho slovcem mstivý dosti světle Jungmann vyslovil, že Nejedlý myšlénky jeho o jazyku všeslovanském teprvé tehdy proti němu užil, když se mu mstíti chtěl, čehož ovšem neměl příčiny až po vydání spisu „Beleuchtung“ a t. d.

Že Nejedlý neuchopil se předmluvy Jungmannovy hned r. 1811., není těžko dovoditi. Neměl zajisté tehdy Nejedlý sebe menší příčiny Jungmannovi se mstíti, konal jemu i přijímal od něho stále služby literárního přátelství, jakož výše vyloženo; také když Jungmann přestěhoval se do Prahy, choval se k němu Nejedlý zcela přátelsky, přičiňoval se ku přímluvě Jungmannově, aby členy universitní naklonil k českému jazyku, vyjel si s ním na venek a t. d.

Při známých povahách Nejedlého není lze pomýšleti tu na nějakou licoměrnost; nebylť Nejedlý nikterak hladkým světákem, jenž by uměl býti laskav i na protivníka; jak mile znepřátelil se s Jungmannem, netajil se nikterak se smýšlením svým, dávaje je vždy a všude na jevo a zamítaje příkře všeliké snahy Jungmannovy o smíření. Takový muž neobcuje léta přátelsky nenáviděným protivníkům. Avšak Jungmann sám na jiném místě „Zápis.“ (Vyšetřování tajné) nepřímo svědčí, že před příchodem do Prahy od Nejedlého nebyl u policie udán. Líče totiž, kterak přeložen byv z Litoměřic do Prahy „vběhl v tajné vyšetřování policejní“ přičítá to jedině tomu, že „jakožto známý český vlastenec vládě byl podezřelý.“ Toto „tajné vyšetřování“ (vlastně postavení pod tajnou dohlídku policejní) nebylo tedy dle vylíčení Jungmannova nikterak dílem Nejedlého jsouc toliko následkem toho, že Jungmann přinášel s sebou pověst znamenitého vlastence.

Připadá tedy dle Jungmanna samého domnělé „osočení jeho u tajné policie“ J. Nejedlým teprvé do roku 1829., když tento jeho tehdy již mnoholetý protivník byl popuzen spisem „Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie.“ Tehdy prý J. Nejedlý „vybral z jeho spisečku kde mohl jakou podezřelou průpověď, u policie jej tajně osočil a o jeho svržení s professury se zasadil.“

Tu jest ovšem určitá obžaloba; pohlédněme na ni poněkud blíže.

Že Jungmann o skutcích, které tuto vypravuje, nevěděl než z doslechu, rozumí se při „tajném osočování“ samo sebou, a pramen takový bývá kalný zvláště tehdy, když smýšlením veřejným vládnou prudké náruživosti. Kterak mysli vlastencův tehdejších rozníceny byly sporem o pravopis, výše jest vyloženo; i netřeba diviti se, že J. Nejedlému, tehdy již velkou většinou obecenstva českého nenáviděnému, přičítaly se skutky i nejšerednější. Nemohouce tehdejších řečí po městě kolujících vyvrátiti určitými, historickými skutky, uvedeme některé důvody, které činí obžalobu k víře velmi nepodobnou.

1. J. Nejedlý již od r. 1817. mluvíval s katedry horlivě proti „novotářům,“ ovšem hlavně proti Jungmannovi, i jest k víře velmi nepodobno, že by po dvanáctiletém veřejném boji byl se pustil do boje tajného.

2. J. Nejedlý byl v boji literárním veřejně vedeném poražen; bylo by mu bývalo možné vytasiti se s úryvky ze spisův Jungmannových u policie, kteréžto celý boj byl divadlem velmi směšným?

3. J. Nejedlý nebyl nikterak učencem v komůrce uzávřeným, byltě advokátem řízení soudního zkušeným a uměl ovšem uvážiti, jak chatrná by byla obžaloba ze spisův Jungmannových na něj zosnovaná. Místa rovněž podezřelá, ano ještě pádnější bylo by bývalo možné vybrati ze spisův samého J. Nejedlého, zvláště z Hlasatele.

4. Není viděti z ničeho, že by Jungmannovi byla té doby, do nížto by (dle čl. Záp. 16.) připadalo toto druhé „tříleté tajné vyšetřování policejní" (1829—32.) vláda nějak nedůvěřovala. Ano viděli jsme (na str. 275.), kterak r. 1830. vláda ochotně a rychle schválila zřízení sboru musejního pro řeč a literaturu českou, ačkoli Jungmann byl mezi třemi údy tohoto sboru, což při tehdejší úzkostlivosti vlády sluší si vykládati v ten rozum, že o loyalním smýšlení tří mužův nepochybovala.

5. Jungmannovi udělen jest r. 1834., tedy již druhý rok po ukončení onoho domnělého „policejního vyšetřování" úřad prefektský při gymnasium Staroměstském, jejž by vláda sotva byla propůjčila muži, jehož loyalnost by byla bývala ještě nedávno tak silně v pochybnost brána.

6. Sluší vůbec míti na paměti, že nikomu z protivníků J. Nejedlého, jenž je dle mínění obecně přijatého neustále osočoval, po celý ten čas ani vlasu na hlavě nezkřivili, ježto hned první rok po jeho smrti F. L. Čelakovský stal se obětí — jakož nelze o tom pochybovati — podlé denunciace.

7. Listy Jungmannovy z let 1817. a pozdějších mají přemnohé stopy rozčilenosti jeho mysli povstalé rozličnými řečmi o tom, co J. Nejedlý o něm mluví a proti němu, prý, i činí; některé toho příklady uvedli jsme výše. Ale po r. 1829., kde dle jeho slov r. 1845. napsaných podroben byl tajnému vyšetřování, jeví se v listech jeho mysl nade všecko přirovnání klidnější a utěšenější. Z toho jde nade všelikou pochybnost, že po r. 1829., kde mínění své o novém pravopise veřejně a neohroženě vyslovil, beze strachu díval se věcem, které, dokud je v sobě skrýval, činily jej velmi bázlivým. Na všechen způsob viděti z toho, že v tom, co se kolem něho v letech 1829.—32. dělo, nespatřoval ničeho, co by bylo nějakým „tajným vyšetřováním."

Tyto důvody klademe proti řečem o J. Nejedlém za jeho živobytí roznášeným a posud šířeným. Bohdá, že tím dáme podnět, aby věc dosti vážná od těch, kdo jí jsou lépe povědomi, světle a důkladně byla vyložena. Dokud se tak nestane, neházej nikdo kamením po památce muže o literaturu naši velmi zasloužilého!

Příloha S. (k str. 246.)

Samuel Bohumil Linde psal Jos. Jungmannovi v příčině historie literatury slovanské tento list:

„Warschau, den 14. Dec. 1822.

Sehr Verehrter Herr und Freund!

Äusserst angenehm waren mir die wenigen aber ächt (?) *) Zeilen, mit denen Sie mich unter dem 2. May (?) dieses Jahres durch unseren Freund Herrn v. Rakowiecki zu beehren beliebt haben. Herzlichst danke ich Ihnen dafür so wie auch, dass Sie in der Durchsicht meines Wörterbuches anhaltend und unverändert fortfahren. Euer H. Wohlgeboren Slowesnost und Krok macht mir viel Vergnügen und kommt mir gar sehr zu Statten. Jetzt habe ich nämlich die Polnische Uebersetzung des für uns Polen insonderheit wichtigen Werkes meines Freundes Hr. Gretsch in Sct. Petersburg Versuch einer Geschichte der Russischen Literatur fertig und will mich nun an die . . . Bearbeitung der böhmischen machen. Dazu habe ich bis jetzt nur das Werkchen unseres Dombrowsky (sic) und noch dazu nur die Ausgabe von 1792., seinen Slawin, seine Slowanka, doch von dieser nur ein Bändchen und die Handschrift des trefflichen Waclaw Hanka, die er unserem Rakowiecki geschenkt hat, und die obwol sie nur ein Auszug aus Dombrowsky (sic) ist, gleichwol vieles enthält und besonders gegen das Ende bis auf die neueste Zeit ergänzt, was dort fehlt. So wie an Eure H. Wohlgeb., so ergeht auch an diese Herren meine ergebenste Bitte mich bey meiner Arbeit zu unterstützen. Nach der böhmischen möchte ich die Ragusanische Literaturgeschichte folgen lassen, wozu ich aber nur einzig und allein das treffliche Werk des Piaristen Appendini zu benutzen habe; dann möchte ich mich an die Wendische in Steyermark u. s. w. machen. Nur Hülfe! ich will gern für Slawen und Polen thätig seyn. Unser Graf Ignatz Obolenski (?) (Sobolewski?), der Ihnen dieses Blättchen zustellt, Minister-Staatssekretär des Königreiches Polen, ist ein sehr verehrungswürdiger und leutseliger Herr, Sie werden gewiss ein Vergnügen darin finden, einen solchen Mäcenas mit Prag bekannt zu machen.

Meinen herzlichsten Glückwunsch zum Jahreswechsel, mit wahrer Hochachtung der Ihrige

Samuel Gottlieb Linde.“

Po straně:

„Verzeihen Sie gütigst, dass ich auf einem einzelnen Blatte schreibe um nicht das Briefpaquet gar zu dick werden zu lassen. L.

Adr.:

Seiner Hoch Wohlgeboren
Herrn Professor Joseph Jungmann
zu Prag.

---

*) Písmo Lindeovo jest tak nezřetelné, že se musí spíše hádati než čísti; sem tam nelze ho nikterak rozluštiti.

Příloha T. (k str. 269.)

„O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.“

Rukopis pojednání tohoto jest v archivě musejním, kamž jej F. Palacký daroval.

Rukopis opatřen jest censorovým: Omissis deletis pag. 4. et 5. imprimatur. $^{27}/_{11}$ 1826. Willmann. Psán jest švabachem, kterýmžto písmem psány jsou i některé změny rukou F. Palackého, redaktora časopisu musejního učiněné. Sám titul, jak posud znám jest, pochází od Palackého; Jungmannův titul zněl: „O klassičnosti literatury a její důležitosti.“ Nebude tuším pochybovati nikdo, že oprava Palackého lépe se srovnává s obsahem. Též začáteční slova celého pojednání proměnil Palacký. Jungmann napsal: „Každá větší nebo v času prodlouženější literatura nestejné, to jest více méně dobré plody vynáší,“ což Palacký proměnil takto: „Literatura každého národu v času prodlouženém nestejné a t. d.“ Dále napsal Jungmann: „Druzí na některém ze starších věků lpějíce, vším, co nového jest, bez rozdílu o zemi dávají,“ kterážto poslední tři slova Palacký nahradil jediným: pohrdají. Dále Jungmann: „jiní konečně podlé svého srdce žádosti, sebe, své bratry, strejce, krajany a kdo jich kdy pochválil, byť to nejsprostší básničkou bylo, za klassiky pokládají.“ Tuto velmi citlivou narážku na Nejedlého zmírnil Palacký tím, že na místě slov své bratry, strejce a krajany napsal: a přátely a slov: byť to i nejsprostší básničkou bylo, vynechal. K slovům Jungmannovým: „s užitím k tomu, co o té věci jeden z lepších spisovatelův německých pověděl,“ Palacký přidal: „s užitím k tomu poněkud,“ čímž ovšem pojednání Jungmannovu více původnosti přičítal, než Jungmann sám. Jungmann napsal: povozené od slova classis, Palacký proměnil v: pocházející od a t. d. Dále po slovích: classici milites Jungmann položil toto místo: „Zdá se, jakoby někteří slovce klassičný v prvním a druhém smyslu *) příliš těsně co nejvlastněji brali, stavíce klassičnost na dobytém zboží a důstojnosti osobné. Aspoň to mrav a konání jejich ukazuje. Neboť dle přísloví bohatství plodí pejchu a pejcha válku; a oni v pravdě i neobyčejně hrdí jsou v cenění svých i cizích zásluh, i svárliví a neústupní v zastávání svých předsudků. Že by třetího smyslu pouze šetřiti a rozumějíce svou nestatečnost a chudobu duševnou mírně a skromně nazývali sebe klassiky, jako by (sic) korábníky, kterým pro nepřiučování se v českém jazyku dostalo se přijetí na koráb, tomu hrdá povaha jejich odporuje. Nedím konečně, že by pouze českým rozumem na klasy pomejšleli, poněvadž, jak praví náš básník: ještě stébla není, by chtěli míti klasy.“ Celé toto místo vypustil Palacký. Jest to ono místo, o němž Palacký činí zmínku v „Doslovu k Radhostu“ na str. 8.

---

*) V prvním smyslu nejbohatší, nejobzvláštnější; v druhém: vojenský, bojovný.

Trpce a osobně polemický jeho ráz, ač tehdejšími půtkami o pravopis snadno si jej vysvětlíme, činí místo toto ovšem nepříhodným v pojednání zcela vážném.

Dále po slovcích: „V klassičnost a v literaturu vůbec nejvíce působí zpráva obecná, náboženství, duchovní vzdělání a mravy,“ censor vymazal věty: „V despociích sice tam zde básnictví poněkud dozrávati může; chyběti však budou klassici v libomudrctví, v dějepisu, v politickém řečnictví.“ Po slovích: „tím dříveji národní klassikové zlatý věk literatury přivodí“ censor opět smazal: „Důvod toho ukazuje Římská a Řecká země, kdež rodem svobodní a svobodně vychovaní mužové, na díle znamenití občané, v plození velikých myšlének a v svobodném jevení síly málo nebo nic neobmezení vystupovali jako básníci, řečníci nebo prosaičtí spisovatelé. Dovozuje toho i Toskana za Mediceů, Brittanie od Viléma IV.“

Poznamenání: „Věda (věděti) jest učená vědomost, scientia, Wissenschaft; uma (uměti) jest umění, zvláště krásné, ars, Kunst“ jest celé Palackého, jenž také formu b á s n í ř všude proměnil v b á s n í k, jakož i dvakrát se vyskytující mluva národová ve mluvu národu, rovněž jako slova Jungmannova: r e l i g i j n í a v n ě š n ý v nábožný a zevnitřní; taktéž formu o b l á š t n í, o b l á š t n o s t několikrát se vyskytující v obzvláštní, obzvláštnost. Ku konci celého pojednání Palacký přetrhl toto místo: „Dvě jsou známky neomylné národnosti: dějiny a jazyk, čili historie a literatura, plody národního života. Historie zanímati může toliko, když národ náleží k řadu mravních a ku vzdělání pokračujících národů, ne pak když jako kočující horda opět zhasne a ztratí se bez stopy života znamenité. Důležitější proto obec Římská Řecká, Fönická, nežli Cimmerická, Numidická, Hunská, Pečenegská. A medle jaká jest historie našeho národa! Jsa on částka velikého, předhistorického, prastarého slavného národu Slovanského i po svém od něho oddělení mezi jinými výtečným býti nepřestal. Národ zajisté orby, obchodu, umění a pokojného života milovný a však, kde potřebí, udatenstvím slynoucí, národ, jehož historie v historii Evropy hluboko sahá, kterýž Europu dvakráte ode jha ukrutného — Avarů a Tatarů — vysvobodil, kterýž jazyka i náboženství svého proti celé téměř Europě statečně hájil a nejednou v cizině udatenství svého nadobyčejné důkazy vydával, byť i pod losem časův neúchranným klesl, vždy památný, vždy důležitý a slavný zůstává. Druhá známka národnosti jest jazyk a literatura národní, ještě důležitější nežli první. Tato známka trvá, i když národ během všeho, co svět vynáší, dávno přestal. V literatuře národ sám sebe přečká a duchovně nikdy nezhyne. Římané, Helleni, byť i trávník pokrýval rozvaliny jejich hrdých paláců, žijí po věky v jejich (sic) Virgilech, Ciceronech, Homéřích, Demosthenech, an již dávno nehlaholí jazykové Koptů, Karthágů, Medů a jiných, kteříž nezůstavili básnířů, řečníků, historiků, bez nichžto žádný jazyk na světě bouřem časů neodolá. Nevyhasla hebrejština, jíž se dostalo býti nástrojem zvláštního básnictví, náboženství a zákonodárství, žije Perská řeč

v Zoroastrově zákonu o náboženství, vyšlechtěná ozdobou bohatou barev básnických; žijí staří jazykové Indický a Arabský v básnířích, zákonodárcích, bohomluvcích jejich. Čím tedy více prospějeme v literatuře vlastenské, tím stálejší památku jsme národu a jazyku svému postavili. Nasvědčuje tomu znamenitý Heeren (Uiber die Mittel zur Erhaltung der Nationalität 1810), jehož slova k závěrce tuto položíme: „Vážení sobě, dí on, jazyka mateřského v tom se jeví, když jeho užíváme, kdekoli můžeme. Kdo sám chtě mimo potřebu cizího jazyka užívá, ten se aspoň na tu chvíli své národnosti odříká. Čech mluvě německy, francouzsky, v tom okamžení Čechem býti, pokud jen může, přestává. Dlužno mu německy, francouzsky mysliti, nechce-li mluviti po žácku. Budiž to jakkoli na přestávky; co se často vrací, bývá obyčej. S vážením sobě jazyka mateřského úzce spojen jest druhý prostředek k jeho zachování, totiž vzdělávání jeho. Dokavad první hlavy národu zasazují se o vzdělání jazyka, nemůže on klesnouti nebo dokonce pojíti. Že ale to vzdělávání děje se velikými spisovateli, toho vzpomínati netřeba. Taková národní literatura stává se neomylným prostředkem k zachování národnosti, poněvadž prostředkem jest k zachování jazyku. V jakém, v jak velebném světle zjevují se tedy nám oni pokojní hrdinové národní. Jimi zakládá se trvalost národu pevněji, nežli mnohými vítězstvími založena býti může. Stůjte k své literatuře! jest zákon, kterýž vydává rozum a zkušenosť národům chtějícím zůstati národy. J. J.“

Sluší doložiti, že Jungmann pojednání toto v „Sebraných spisech“ 1841. vydaných se všemi změnami Palackého položil přijav je tím sám jaksi za své.

Příloha U. (k str. 283.)

Dotčený spis podaný komitétem musejním hr. Chotkovi má nápis „Denkschrift über den gegenwärtigen Zustand des böhmischen Sprachunterrichts an den Lehranstalten Böhmens“; podepsán jest dne 10. dubna 1832.

Zmíniv se stručně o snahách poněmčovacích císaře Josefa II. líčí, kterak málo prospěly od té doby snahy tyto; perně vypisují se zhoubné následky, které jeví školy německé v městech českých, otupujíce děti sobě svěřené.

„Diese bedauerungswürdigen Zöglinge deutscher Schulen büssten so zu sagen durch Nichtübung den Gebrauch ihres gesunden Menschenverstandes ein und sinken nach und nach in eine Geistesindolenz, die kaum ein Zeichen von Thätigkeit äussert. Hierin ist führwahr eine Hauptquelle der minderen Intelligenz und Industrie in den slawischen Ortschaften Böhmens und Mährens zu suchen.“

Maďaři prý užívati mohou veřejně jazyka svého rovněž jak Italiani.

26*

„Nur die friedliebenden, in alle Schicksale sich fügenden getreuen Slawen in Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien, Ungarn, Slavonien, Kroatien, Dalmatien, Illyrien, Kärnthen und Steiermark können sich nicht des Vortheiles erfreuen, dass an ihren eigenen vaterländischen Lehranstalten auf ihre Sprache nur in so weit Rücksicht genommen werde, als es ihr gemeinsames Bedürfniss erheischt.“ Vyslovují pak nechtíce předstihovati moudrosti vládní přání, jak by se jazyk český pěstovati měl ve školách.

Odpověď podepsaná dne 19. října 1835. dotýká přede vším obecných úvah, jimiž spis pamětní se počíná, které prý potřebují nejednoho opravení neb obmezení, do jichžto zevrubnějšího vysvětlení prý se nehodlá pouštěti pro ušetření času, ježto prý toho není k účelu spisu pamětního potřebí. Památné v této odpovědi jest, že v ní již užito všeho toho překrucování, jehož protivníci jazyka našeho ještě nedávno užívali, ano užívají podnes. Náboženství, prý, na školách hlavních nemůže vyučovati se česky, poněvadž tyto školy nejsou určeny dětem domácím, nýbrž i přespolním i musí prý přijímati také děti pouze německé, které by z českého vyučování náboženství neměly užitku; v třetí a čtvrté třídě škol hlavních musí se vůbec učiti německy, poněvadž třetí připravuje žáky do gymnasium, čtvrtá do školy realní a na obojích těchto školách děje se vyučování po německu!

Na realních školách musí se učiti německy, nebo nejsou zřízeny mládeži jednoho měšta neb kraje, nýbrž celé země ano i druhých provincií; čeští žáci však mohou choditi do německých škol realních, poněvadž se v 3. a 4. třídě hlavních škol naučili němčině!

Aby se na realních školách učilo česky a německy, musily prý by se školy tyto buď zdvojnásobiti, načež prý není peněz, neb učení ztenšiti na polovici.

Na gymnasiích nemůže se učiti náboženství česky proto, že by toho nemohli žáci němečtí býti účastni. Všeliké cvičení v češtině musí se odkázati do vedlejších hodin, při čemž se direktoratu gymnasiálnímu nařizuje, aby přísně šetřil dekretu vydaného dne 23. srpna 1816!

Odpověď končí se těmito památnými slovy: „Aus allem diesem wird das Museumskomité entnehmen, dass mehrere der von demselben zur Beförderung der böhmischen Sprachkenntniss gemachten Anträge bereits wirklich in der Ausführung stehen, gegen die Ausführung der übrigen aber wesentliche Hindernisse obwalten und dass die Landesstelle in Anerkennung des Bedürfnisses der Kultur der böhmischen Sprache der Beförderung derselben, so weit es ohne Hintansetzung wichtigerer Zwecke geschehen kann, allen Vorschub leiste.

Prag, 19. Oktober 1835.

Chotek.“

Příloha V. (k str. 283).

Že Šafařík v l. 1830—32. za kormutlivých okolností Novosadských by byl s radostí přijal povolání do Petrohradu, jest z jeho listů zřejmo nade vši pochybnost; uvedeme zde místo z listu jeho V. Hankovi dne 3. března 1831.: „Co se našeho odchodu do S. Petrohradu týče, dobře jste tušili, že ta věc času potřebuje. Nastávající bouřlivé časy (bylo to v čase polského povstání. Spis.) nevím co ještě přinesou. Já ze své strany nepřestanu na svém předsevzetí setrvati a všemožně k dosažení žádoucího cíle se připravovati.“ Zatím věc jaksi vázla i povstala pověst, že akademie ruská chce dáti skládati slovník všeslovanský, k jehožto zdělání Hanka, Šafařík a Čelakovský měli do Petrohradu býti povoláni, v Praze a tito učenci že mají zde, avšak požívajíce služného od vlády ruské, o něm pracovati. Tento obrat se Šafaříkovi nad míru líbil, jak viděti z listu jeho k Hankovi dne 17. října 1832: „Ještě větší radostí mne naplnila podaná mně zpráva o zdařilém rokování s p. Speranským. Bodejž se ta pěkná naděje brzo a cele vyplnila! Ale já se Vám příteli vyznám upřímně, že se pořád a co den více obávám, aby snad neočekávané překážky tomuto chvalitebnému předsevzetí v cestu nevkročily. Já jsem z Petrova od p. Sokolova nedávno obdržel psaní v ten smysl: že poněvadž Vy a p. Čelakovský pozvání nepřijali, původní plán tu dobu v Petrově vykonán býti nemůže, mezi tím, že mně akademie na vůli nechává, chci-li do Petrova jíti nebo v N. Sadě ještě déle zůstati. V ten čas ještě akademie o Vašem novém plánu nic nevěděla. Hotuji se tedy do Petrova psáti, že k Vašemu plánu přistupuji; a budu všemožně k tomu raditi, aby akademie ten plán odobřila a mne co spoludělníka k Vám a k jiným přátelům v Praze připojila. Lituji, že žádné ouplnější známosti o tom Vašem plánu nemám, an jste mi o něm samém téměř ani slovíčka nepsali. Milou věc byste mi učinili, kdybyste mi aspoň hlavnější zásady a výminky jeho v známost uvedli. Avšak i mimo to se od Vaší upřímnosti naději, že pečujíce tak chvalně o dobro celého Slovanstva, o založení všeslovanského slovníku i na mne, věrného svého přítele, nezapomenete, nýbrž úsilně o to státi budete, abych se pod příjemnými výminkami do Prahy dostal. Od Vás to na větším díle závisí; Vy v té příčině mnoho učiniti můžete. Vezměte příteli na mysl, co bychom spolu dělati mohli, kdybych já v Praze byl. Aspoň co se illyrských nářečí týče, smím Vás ujišťovati, že docela na mne a mou zásobu spolehnouti můžete.“

Pochybnost, kterou Šafařík zde vyslovuje o upřímnosti Hankově velmi jemně tím, že se jí dovolává, byla ovšem velmi oprávněna. Hanka totiž, jehož rukama šlo hlavní dopisování v té příčině, odřekl se již r. 1830. místa sobě podávaného, jak jeho důvěrný biograf Legis-Glückselig vypravuje; nebo řád sv. Vladimíra 4. třídy Hankovy udělený dne 28. ledna (9. února) 1831. měl mu býti důkazem, že nepřijav místa sobě podávaného nepozbyl nikterak milosti císařovy.*) Kterak v takových

*) Viz „Václav Hanka v. Dr. Legis-Glückselig. Als Manuskript gedruckt. Prag, Medau 1852. str. 81. a t. d.

okolnostech mohl oba ostatní povolané, Čelakovského i Šafaříka udržovati v domnění, že se zasazuje o to, aby věc přišla k místu, vysvětlíme si nejlépe ze slov Legis-Glückseligových: „Hiezu (t. j. ke konečnému zamítnutí podávaného z Rus úřadu) bestimmten ihn schon die Abmahnungen seiner Frau, noch mehr aber gewisse Persönlichkeiten, die einem ähnlichen Rufe entgegen harrten und an deren Seite sich Hanka kein freies neidloses Wirken in Russland versprechen zu können vermeinte.“

Nechuť k mužům, kteří kromě něho měli jíti do Petrohradu, byla tedy Hankovi jednou z hlavních příčin, že tam nešel a poněvadž jej — ač byl nejnepatrnější ze tří mužů tam volaných — v Rusích pokládali za jejich předáka, přišla celá věc na zmar.

Příloha X. (k str. 288.)

Polemické psaní Vinc. Ziaka k J. Jungmannovi na čtyrech listech kvartových hustě psané má datum 11. srpna 1832. Počíná se takto:

„Vysoce Učený a Vážený Pane!

Račte odpustiti, že neznámý jsa důvěrným listem k Vaš*é*mu: „O různění českého pís. jazyka“ něco poznamenati neb ra*d*ej jen řícti, j*ak* se domnívám, že to od mnohých čteno bude . . . Jak Vy, soudím, že každý národ při uvedenej mluvnici co nejtrvaleji, ostati má, pokud možno s ní udržeti vážnost a rozšířenost řeči; ale kde už nepopíratelně nastaly okoličnosti, j*í*miž rozšířenost jeho velmi trpěti a literatura na příliš malé čtenářstvo sevřena býti má, tam tuším nezasluhuje „blazuem a pobrynbaným possetilcem“ nazván býti, kdo vzbuzoval ke skoumání, zdali by toliká škoda moudrou ustupností eště odvrátiti se dala. Z lásky k několika pravopisným a mluvnickým návykům své spisy pro půl národu (ba Slováků̊v i bez Moravanův skoro tolik jest jako Čechův) činiti nezáživnými, to není věc užitečná. Kdyť naše řeč nenáleží jen z ňekolika nýbrž z tisícův jednotlivostí! Zjinačiti jich *ň*ekolik neňí od českého jaz*i*ka *do cela* odcházeti, není *nový* na prosto sobě jazyk písemný tvořiti; nýbrž jest (stane-li se jen moudře) zbaviti ho břemen, které na cestách rozšířenej eti ho zadržujou . . . Že Slovák málo českého četl, z toho nezavírejme, že ke čtení žádnej chuti nemá, kterak medle by Eneida Hollého etc. odbyt pro ňej dost povzbuzující nalézala? Ó kyžby Češi odložili záhubnou hrdost, která je křivdivými pohrdači bratrův dělá! . . Naříkáte nad různěním, ale proč neskoumati dávný počátek jeho? Ňekdy čeština byla se slovenčinou dnešní skoro tatéž (sic), proč teda tajiti, že Češi svým přebrousením různěním počali? Kdo se odtrhl? Jak možná viniti toho, který zachoval, v čem jednota bývala?

Naříkáte nad různěním a haníte každý okus různice utišiti; žalujete na odpad a zastáváte jeho příčinu; hořekujete nad záhubou a co ju působí hájíte; velebíte svornost, a překážek jejich (sic) odstranění

tupíte; kážete jiným, aby se ve všem zapřeli a sám se nezapíráte v ničem; chcete, aby jiní stero obětí přinesli a Vy nenesete žádnou. Ach nejen dvě strany, o kterých Vy mluvíte, jsou češtině na škodu, nýbrž i jiná a sice ta, jejíž jeden úd tu ve škole veřejnej zasloužilého professora žákům v posměch dávaje na tabulu napsal: Si tacuises philosophus mansisses, tu jiného professora skoro zdarma češtině učícího veřejně vinil, že za ročních 600 zl. zahálí.*) Ta strana, jejíž jiný úd Hýbla na osle sedícího a s ním na provaze tancujícího malovav tisknutý ten plakát obecnému chechtu vyvěsil, pro několik ipsilonův tuším, ta strana čítá mezi sebou lidi, jenž sami nijak se poučiti nedají a jiného poučiti chtíce přezdívkami a urážkami naň se řinou, pak se ptají, kterak on „s dobrým swědomjm" něco k svému zastání psáti mohl . . ."

„Byla to naděje utěšená, že u šesti millionův zbratřených Slovanův společný jazik svým časem veliké i vzácné plody ponese, ve kterej naději nás jejich heslo v bibli králickej „Bratři, nebratři — co proti rozumu, ani bratři w tom chwáliti se nemohou" posilovalo: a však tu velikou naději nyní v sen měňějí usilováním ne o zlepšení toho, co proti bratrům píšou, usilováním, aby všechny rozbrojné chyby, jež žalostný věk vojen náboženských, o svornost nijakou nedbaje do spisovnej řeči vpletl, udrženy a novými množeny byly . . ."

„Nebude snad i mezi Moravany nikoho, kdoby starou literaturu za skoro hlavní školu jazika nepovažoval; rozumím pak zde ne jedinou biblu král. nýbrž i starší spisy, a pro nové vynálezy rád i novým spisům jejich právo přeju; ale poněváč vším tým k jednotě přijíti už nelze, proto s pilným čtením potřeba pojiti bedlivý pozor na živé obzvláštnosti všech krajin, dát přednost tomu, co svou nejrozšířenější užívaností buď celonárodné jest neb celonárodnosti nejvíce se blíží." Z místa tohoto nade všelikou pochybnost vychází na jevo, že Žák, jakkoli slovem neodříká se posavadního jazyka spisovního, přece — snad nejsa si toho zcela povědom — octl se na stanovisku, na němžto se jazyk spisovní měl teprvé udělati smlouváním se všech větví kmene československého! Než on sám „dobře cítí, o jak těžkém podniku se jedná" a končí ostrou filipiku velmi krotce ujištěním, že sám „proti němu (totiž pojednání Jungmannovu) tak zle nemyslí," jak by se podle hořejších výkladův zdáti mohlo. „Kýž by nějaký spolek z Čechův, Moravanův a Slovákův záležející se na něčem usnesl" volá ku konci rovněž dobromyslně jako nejasně.

---

*) Koho se týkají tyto výčitky, nelze nám pohříchu vyložiti.

Příloha Y. (k str. 310).

Jak málo přibývalo účastenství obecenstva českého při Matici té doby, když vydáván pomocí její slovník Jungmannův, šíře líčí se v Slovníku Naučném v článku „Matice česká". Velmi zanímavé v té příčině jest místo v listu K. Vinařického F. Čelakovskému d. 2. dubna 1850. Čta v listech veřejných, že sbor Matiční hodlá vydávati spisy vědecké v ten spůsob, že by zakladatelé Matice na tyto spisy, chtíce jich dostati, musili připláceti, lekl se nebezpečenství dle jeho mínění odtud Matici hrozícího, i píše Čelakovskému, členu sboru Matičního: „. . . je líto někomu, aby se 3000 exemplářů klassiků netiskuulo (sic) jako ostatních musejních kněh, a chce-li, aby se na ně asi polovička připlácela? Nechť se, prosím, takoví páni rozpomenou na ta léta, když se na slovník Jungmannův a starožitnosti Šafaříkovy připláceti muselo: byla by bez mála Matice zahynula."

Velmi truchlivé jsou zmínky o slovníku v některých listech Šafaříkových J. Kolárovi. Píše na př. 28. září 1834.: „Matice ke slovníku již i kapitálem (oproti základním pravidlům) přispívati musí: sic jinak by nevyšel . . . . Vůbec při vydávání slovníku vyšla na jevo otrlost a takořka zmrtvělost národu našeho zvláště vyšších stavů!"

Příloha Z. (k str. 311).

Prosebný list Jungmannův k nejv. kancléři hr. Mitrovskému jest s nejedné strany poučný a zanímavý, pročež klademe tuto některá místa z něho; zmíniv se s počátku, že od více než třiceti let pracoval o zdělání úplného a kritického slovníku českého a pokud posavadní prameny sáhají, i moravsko-slovanského jazyka („eines umfassenden, möglichst vollständigen und kritischen Wörterbuches der böhmischen, und so weit die bisherigen Quellen reichen konnten, auch zugleich der mährisch-slavischen Sprache) vypravuje dále: „Nachdem er dieses Werk mit unsäglicher Mühe und Opfern jeder Art im Manuscript bereits vollendet, kündigte er es laut Beilage ·/. am 27. Februar l. J. zum Drucke an und wählte zur Deckung der Kosten der Auflage den Weg der Pränumeration, da es ihm unmöglich ist, diese bedeutenden Kosten vorläufig aus Eigenem zu bestreiten. Diese Kosten werden bei einer Auflage von 1000 Exemplaren, nach dem Ueberschlage des Buchdruckers betragen

a) bei einem einzelnen Quartbogen 25 fl. C. M.;

b) bei einem einzelnen Hefte von 25 Bogen, wie es vierteljährig erscheinen soll 25 × 25 = 625 fl. C. M.;

c) bei dem ganzen Werke, dasselbe von 500 Bogen angenommen 500 × 25 = 12.500 fl. C. M.

Zur Deckung dieses Productions-Capitals sind mindestens 500 Pränumeranten à 2 fl. C. M. per Heft nothwendig, wobei noch an keinen Ersatz derjenigen Kosten zu denken ist, welche der unterthänigst Gefertigte selbst bei Verfassung des Werkes auf Anschaffung von Materialien und durch viele Jahre auf Besoldung von Hilfeleistenden, Abschreibern u. s. w. gewendet hatte. Auf ein angemessenes Honorar aber, als eine billige Entschädigung für so viele Mühe, kann bei dieser Unternehmung überhaupt nicht gerechnet werden. In der That wurde auch das ganze Werk nicht aus Absichten auf Gewinn oder Lohn, sondern nur aus reinem Patriotismus, aus dem eifrigen Wunsche, die vaterländische Sprache und Literatur zu fördern, unternommen.

Da er jedoch nach allen angewandten Mitteln, gewöhnlichen Ankündigungen und Empfehlungen noch immer weit entfernt ist, auf 500 Pränumeranten rechnen zu können; da es ihm bei der Pflicht gegen seine Kinder unmöglich ist, allen diesem Werke gebrachten Opfern auch noch das seines ohnehin geringen Vermögens hinzuzufügen: so sieht er sich genöthigt, demüthigst zu bitten, „Euer Exellenz wollen gnädigst gestatten und erlauben, dass er bei den böhmisch- (sic) und mährischen k. k. Länderpräsidien bittlich einkommen dürfe, damit hochdieselben sein böhmisch-deutsches Wörterbuch den grösseren Dominien und Magistraten als ein für sie nützliches Werk anempfehlen mögen.“ Dankbar für eine so gnädige und gewiss wirksame Unterstützung wäre er gern erbötig, für alle auf diesem Wege abzusendenden Exemplare 33⅓ p. Cent. des ganzen Pränumerationsbetrages zur Verfügung der hohen k. k. Präsidien in der Art zu stellen, dass 25 per Cent davon zu gemeinnützigen, wo möglich zunächst auf das böhmische, respective mährisch-slavische Unterrichtswesen Bezug nehmenden Zwecken, die übrigen 8⅓ p. Cent aber auf die Versendung und Remuneration an die damit bei den beiden Länderstellen und den Kreisämtern beschäftigten Individuen verwendet werden möchten.“

Ku konci dovolává se osvědčené pečlivosti kancléřovy o vše, co se týče vzdělání lidu a zvláště rozkvětu vlasteneckých um a nauk.

Žádost podepsána jest: „Prag den — April 1834.“

Nejvyšší kancléř odpověděl již dne 17. máje listem k hraběti Chotkovi obráceným, jenž pak přípisem dne 7. června oznámil rozhodnutí kancléřovo c. k. direktorátu studií gymnasialních, kterýžto věc celou dne 9. června Jungmannovi poslal.

Hrabě Chotek dává po řediteli gymnasiálním Jungmannovi věděti, kterak Jeho Exellencí nejvyšší pan kancléř přijali toto předsevzetí s pochvalou a přeje mu zdárného prospěchu.

Méně líbezné jest však další znění přípisu:

„Was jedoch die Bitte des genannten Professors um Anempfehlung seines Werkes und Sammlung von Pränumeranten hierauf gegen Uiberlassung eines gewissen Perzentes zu wohlthätigen Zwecken, und für jene Beamten, die dieses Geschäft besorgen würden, betrifft, so kann

dieser Bitte mit Rücksicht auf die bestehenden Vorschriften nur insoweit Statt gegeben werden, als es dem Landespräsidium überlassen worden ist, die Landesunterbehörden, und mittelst dieser die Landesinsassen auf das Erscheinen eines solchen klassischen Werkes, ohne jedoch zur Abnahme aufzufordern oder für die Verbreitung dieser Unternehmung irgend eine Verpflichtung zu übernehmen, aufmerksam zu machen, es aber Jedermann zu überlassen, sich das Werk, wenn er es zu besitzen wünscht, im Wege des Privatverkehrs zu verschaffen.

Die Bitte dieses Professors um Einsammlung von Pränumeranten, Versendung der pränumerirten Exemplare durch die Amtsbehörden etc. etc. kann unter keinen Umständen, weder ihm, noch sonst Jemanden gestattet werden.

Hievon hat das k. k. Gymn. Studiendirektorat den Professor Jungmann mit dem Bemerken zu verständigen, dass insoferne derselbe die eben angedeutete Anempfehlung seines Wörterbuches wünschen sollte, es ihm bevorstehen würde, eine angemessene Anzahl von Ankündigungen mir vorzulegen.

Prag am 7. Juni 1834.

Vom k. k. böhm. Landespräsidium.

Chotek m. p.“

V pozůstalosti Jungmannově nalézá se koncept výše položené žádosti Jungmannovy psaný rukou F. Palackého, z čehož souditi lze, že Jungmann v této příčině užil rady a pomoci mladšího přítele svého.

Příloha AA. (k str. 346.)

Na rychlo vypracovaný koncept obrany Jungmannovy, na mnohých místech opravovaný a přetrhaný, psán jest na půl archu. Podstatné některé kusy stůjtež tu na znamení tehdejší doby. „Der Verfasser gibt ein Bild der sich zur Vollkommenheit allmälig entwickelnden Menschheit.

Der erste Schritt zur Bildung war Erfindung der Sprache. Die Sprache, sagt der Verf., ist das höhere Effeta des allmächtigen Schöpfers, womit er die Zunge berührt, auf dass der Geist sich frei löse und aus den Banden heraustrete. Der Verf. erkennt also in der Sprache des Menschen den göttlichen Ursprung.

Ueber den Ort des Paradieses besteht ein uralter Streit. Der Verf. folgt jenen, die es nach Kaschemir versetzen, von wannen in der Folge die Völker sich verbreiteten. Als Völkerstämme führt der Verfasser den indoevropäischen, Semitischen, nördlichen (darunter Mongolischen u. a. m.) und Chinesischen. Er nennt also die Semiten ausdrücklich, die Japhetiten und Chamiten in ihren Theilen und leitet die Völker von einem gemeinschaftlichen Ursprung in den drei Zweigen des Sem, Cham, Japhet ganz im Sinne der heil. Schrift.

In der zweiten Abtheilung handelt der Verf. von den ältesten Quellen der Geschichte, worunter die heil. Schrift mit den Worten herausgehoben wird: Von den heil. Büchern der jüd. Nation sind die Bücher Moses die reichhaltigste Quelle, welche nicht allein auf diese, sondern auch auf viele andere nachbarliche Völker Licht verbreiten.

Nach der Meinung einiger Geologen und Astronomen wurde diese glühende Masse von der Sonne herausgeworfen, auf welche Art auch die übrigen Planeten unseres Sonnensystems entstanden sind und die Kometen bisher entstehen. Diese feuerige Masse hatte in sich alle Elemente, aus welcher die Erdrinde und alle organischen Wesen auf derselben entstanden. Dieses und was über Urgebirge, Flötzgebirge u. s. w. folget, sind allgemein bekannte Hypothesen der Geologie und keineswegs etwa individuelle Meinung des Verfassers. Die Rüge dieser Hypothesen ist ein Beweis der gröbsten Ignoranz des Denuncianten.

Für die allmälige Schöpfung, bis am Ende der Mensch, das Haupt aller irdischen Geschöpfe ward, spricht selbst die Genesis. Aus dem Umstande, dass der Verfasser der Schöpfung des Urstoffes durch Gottes Allmacht nicht ausdrücklich erwähnt, folget nicht, dass er sie läugnet, denn dass alles durch Gottes Macht geschehen, hat er vielmehr öfters ausdrücklich erwähnt und die Lehre von der Unsterblichkeit der Seele, die Lehre von der Erbsünde und die Sendung Abrahams gehört nicht in die Geologie, sondern in die Religionslehre, welche der Verfasser nicht geschrieben.

Was die Sündfluth betrifft, so hat der Verfasser solche sogar durch profane Geschichte bestätigt und nirgends vom Aberglauben gesprochen, der in der Fluth Strafe Gottes erblicken soll. Der Denunciant hat pověsť (Sage) mit pověra (Aberglaube) vermischt.“

Příloha BB. (k str. 360).

„Zápisky“ Jungmannovy staly se v nejnovější době předmětem velmi živých rozprav v listech veřejných, jimiž k nim zřetel obecenstva obrácen měrou neobyčejnou, zvláště pak osudy jejich po smrti Jungmannově roznícená obraznost obklíčila jakousi tajemnou září. Z toho, co výše (v příloze J) pověděno, vychází nade vši pochybnost, že „Zápisky“ nalézaly se s ostatní pozůstalostí literární Jungmannovou při jeho rodině, že s korrespondencí jeho dostaly se odtud do rukou A. Markovi a od něho „několik let“ před r. 1857. do museum, kde jich devatenáct skriptor musejní p. J. Alex. Dunder v listopadu 1854. přepsal, r. 1857. obdržela je rodina k své žádosti zpět. Nedůvodnou jeví se tedy domněnka i veřejně vyslovená, že by Jungmann sám byl „Zápisky“ v museum uložil, domněnka ovšem sama sebou k víře velmi nepodobná, ježto Jungmann, jak výše doloženo, se smýšlením v „Zápis.“ vysloveným se vždy tajil a nebyl by jich tedy svěřil nikomu mimo rodinu svou.

Osudy „Zápis." po smrti původcově jsou nyní světle vyloženy; nesnadnější úkol jest určiti, kolik jich asi bylo. Povíme o tom krátce, čeho jsme se dopátrali.

V literární pozůstalosti Jungmannově nalézá se vlastní jeho rukou učiněný trojí seznam článků, kterým nyní co celku dává se jméno „Zápisky": jeden seznam jest na obálce, v nížto měl Jungmann Zápisky uložené; dva ostatní jsou psány na proužcích téhož papíru, na němž psány jsou Zápisky. První seznam vypočítává články takto: „1. Nepravá pokora, 2. brada a vousy, 3. tabák, 4. rovnost, svoboda, 5. násilná vláda (tyranství), 6. čeština nová, 7. koktání, 8. autobiografie, 9. touha po domově, 10. všebožstvo, 11. filosofie, 12. užitek (obrok) podpora náboženství † (sláva boží), 13. sláva boží, 14. láska, 15. stavy lidské † (nezdvořilost selská), 16. sedlské mravy, 17. chudé příbuzenstvo, 18. duše živočišné, 19. fanatik nepřítel vědy, 20. blaženost víry, 21. víra slepá, 22. fantasie, vidění, 23. člověk chybný, 24. Kristus, 25. náboženství mudrcovo, 26. náboženství moje, 27. barbarismi etc., 28. Bůh, nebe, 29. většina hlasů, 30. cit nad rozum, 31. cit a duch živočišný, 32. pud pohlavní, 33. papežstvo, 34. škola normální, 35. časníky † jazyk, 36. porušenost češtiny v lidu, 37. čeština na Moravě, 38. meze literatury nepřehlednutelné, 39. změna v literatuře, 40. pýcha panská, 41. čest, hanba, skrytost, 42. byla to náhoda či prozřetedlnosti skutek, 43. denník myšlének a výtahy z knih, 44. sám mysliti, 45. všeslovanský písemní jazyk, 46. postavení češtiny ku vládě, 47. Jan Nejedlý, 48. vyšetřování tajné, 49. Voltaire, 50. Šullenstein (sic) Pařízek, Fran. I., 51. ouřad bez povolání pravého."

Seznam tento vypočítává články nehledě jejich obsahu, pořádek zde označený jest patrně historický, jak články po sobě povstaly.

Druhý seznam jest psán tužkou na proužku papíru, jejž Jungmann patrně měl před sebou, když počal pomýšleti na skládání „Zápisků," nebo mimo seznam máme tu inkoustem i tužkou napsané tituly článků („J. Nejedlý, Zimmer, Deym, Conrad, Voltaire, Malé příčiny velkých následků — vidličky nestříbrné u Escherichů — Metody praxí se jen nabývá"), ano jest na tomto proužku i článeček ač kratičký hodící se zúplna do „Zápis.", jejž jsme na str. 350. vytiskli v poznamenání: „Pokažená chuť v literatuře." Druhý tento seznam jest rozvržen v těchto sedm rubrik:

„Autobiografie 8. 42. 47. 48.
Náboženství 10. 12. 13. 20. 21. 24. 25. 26. 28.
Mravy 1. 2. 3. 7. 9. 14. 15. 16. 17. 23. 29. 32. 40. 41.
Filosofie 11. 18. 19. 22. 30. 31. 49.
Politika 4. 5.
Čeština 6. 27. 34. 35. 36. 37. 38. 39.
Literat. 43. 44. 45. 46. 50."

Dle téže soustavy, ač v podrobnostech poněkud proměněn jest třetí seznam napsaný čistě inkoustem na „Zápiskovém" proužku papíru, patrně poslední z tří seznamů, jenž takto jest složen:

K životopisu.

8. Vlastní životopis.
42. Nesnáze.
47. J. Nejedlý.
48. Vyšetřování mne.
7. Koktání.
14. Láska.

Mravný život.

1. Nepravá pokora.
2. Fousy.
3. Tabák.
9. Touha po domově.
15. Stavů rozdíl.
16. Selské mravy.
17. Chudé příbuzenstvo.
23. Člověk — chybný.
29. Většina hlasů.
32. Pud pohlavní.
40. Pýcha panská.
41. Skrytost života.

Náboženství.

28. Bůh.
„ Nebe.
10. Všebožstvo.
21. Slepá víra.
20. Blaženost víry.
24. Kristus.
25. Náboženství mudrcovo.
26. „ moje.
33. Papežstvo.
12. Obrok — podpora náboženství.
13. Sláva boží.

Filosofie.

11. Filosofie.
18. Duše živočišné.
22. Fantasie živá.
30. Cit nad rozum.

31. Cit a duch živočišný.
19. Fanatik vědy nepřítel.
49. Apologie Voltaira.

Politika.

4. Rovnost a svoboda.
5. Tyranství dvojí.

Jazyk a literatura.

6. Nová čeština.
27. Barbarismi etc.
34. Škola normální.
35. Časopis.
„ Jazyk.
36. Porušenost řeči v lidu.
37. Čeština v Moravě.
46. Postavení češtiny k vládě.
50. Franz I. Šulenstein (sic) Pařízek.
38. Meze literatury nesmírné.
39. Změny literatury.
43. Denník myšlének, výtahy z knih.
44. Sám mysliti.
45. Všeslovanský písemný jazyk.“

Zdá se nám, že okolnost ta, že Jungmann si sám sestavil trojí seznam článků těchto, není bez zanímavosti. Soudíme z toho, že Jungmann té doby, když si sestavoval a opět sestavoval tyto články své, neměl jiného zaměstknání, že je tedy složil v lázních Šternberských, kde nemaje pomůcek literárních po ruce nemohl sice býti činným a kde si tedy s článečky právě sepsanými všelijak chvíli krátil. Uzná-li se toto mínění za pravé, nebyl by Jungmann v Šternberce r. 1845. sepsal více než 50 (51) čl.

Seznamy tyto Jungmannem samým sepsané shodují se zúplna, toliko článek 51. v seznamu prvním („ouřad bez povolání pravého“) není vřaděn do nižádné rubriky ani v druhém ani v třetím seznamu, obsahem svým patří ovšem do prvního záhlaví: k životopisu.

Všecky tyto články v seznamech Jungmannových položené zachovaly se kromě tří prvních (dle seznamu I.) 1. „Nepravá pokora, 2. Fousy, 3. Tabák,“ které Jungmann vřadil v rubriku „Mravný život.“ Jakož dle titule soudě nemohly tyto článečky snadno býti obsahu příliš nedůtklivého, sluší ztrátu jejich přičítati toliko nemilé náhodě. Neméně sluší povšimnouti si toho, že z článků, dotýkajících se ostře církevního zřízení a vlády Rakouské, ani jediný neztratil se, čím velmi světle dokazuje se, že ti, kdo chovali tyto drahocenné pozůstatky, vědomi byli jejich důležitosti.

Srovnáme-li tyto seznamy Jungmannovy s „Zápis.“ v Čas. mus. r. 1871. a o sobě v Praze 1872. vydanými, vidíme, že vydání toto — jednak nemajíc prvních tří článků seznamu I. — obsahuje některé články v seznamech Jungmannových se nenalézající. Tyto články jsou: 12. „Rozdílnost pozorovatelů vůbec; ctnost — střed mezi dvěma krajnostmi a zvláště ohledem na opilství,“ 17. „Jazyk český husitský-li. Jazyk písemní jest palladium národností,“ 24. „Co znamená u Štítného helmbrecht?“ 37. „Utrhavý pochlebník,“ 38—40 básně.“

Z 51 článku v seznamech Jungmannových položeného nedostávají se tři, za to však nalézá se osm, jichžto v seznamech oněch není; jest tedy všech článků padesát šest, jakož se vskutku nalézá u vydání výše dotčeném.

Kolik bylo všech těchto článků, nelze posud říci určitě; než tolik zdá se nám vycházeti na jevo ze všeho, co posud pověděno, že ztracených článků není mnoho. Okolnost, že z 51 článku zaznamenaného rukou Jungmannovou toliko tři na zmar přišly, nedává místo domněnce, že by se nezaznamenané články byly většinou ztratily; také Jungmann po klidném pobytu Šternberském r. 1845. užil málo chvil prázdných zaměstknání a nemocí, chvil podobných k těm, z nichžto se zrodily „Zápisky.“ I zdá se nám z toho všeho býti podobno ku pravdě, že všech „aforismů“ nebylo asi nad šedesáte.

Počty článků aforismů výše (Příloha J.) uvedené nikterak se spolu nesrovnávající ukazují, že nepočítalo se vždy dle jedné míry, jednou snad šetřilo se obsahu, podruhé počítaly se listy toliko dle vnější formy. Tak si vysvětlujeme nesrovnalost čísel v poznamenáních sice velmi zprávného p. Musila.

Příloha CC.

(Doplňky k druhému vydání.)

Kromě jakési pověsti o rodě Jungmannově, vypravované v „Pokroku“ 4. července r. 1873*) nevyskytlo se žádných dodatků k „Životu J. Jung-

*) Pan Frt. Jungmann, ředitel hutí na Zelené Hoře u Nepomuku, jenž jako žák Josefa Jungmanna na akad. gymnasium pražském často prý s ním rozmlouval o jejich příbuzenství, vypravuje z podání rodinného, že nejstarší známý Jungmann jako mlynářský tovaryš přišel z Němec do Duchcovska, odkud ze strachu před morem odešel do Bud u Křivoklátu. Tam, prý, po čase koupil mlýn, z něhož pocházejí všichni Jungmannové v okolí křivoklátském. Že vypravování to jest pouhá pověst rodinná, vysvítá zřejmě z rodokmene, jejž sestavil si Josef Jungmann (viz příl. A.) a dle něhož jeden ze dvou Jungmannů, přišlých z Duchcova, Jiří, usadil se přímo v Hudlicích. Nad to ve vypravování onom otec Jungmannův jmenuje se hajným a posléze i polesným v Mladoboleslavsku okolo r. 1820, kdežto zemřel v Hudlicích již r. 1813.

manna" za života spisovatelova. Teprvé po smrti jeho, když pořádali jsme toto druhé vydání, p. J. Černý, sekretář musejní, ukázal nám laskavě k novému prameni, listům Josefa Jungmanna k Vojt. Karšovi, nedávno nalezeným v museum, jichž bohužel neznal ještě spisovatel. Všech listů jest třicet pět, z nich dva psané od Josefovice, ostatní od Josefa Jungmanna, a jsou psány dílem z Litoměřic, dílem z Prahy. Vojtěch Kareš, zprvu kaplan budynský, potom farář ve Vlachově Březí, jeví se nám v nich jedním z nejbližších přátel Jungmannových. Byltě jedním z vlasteneckých kněží, kteří na povzbuzení Jungmannovo ožívající literaturu podporovali odbíráním knih českých i vlastními pracemi. Jungmann sám v Litoměřicích obstarával prodej českých knih, jak patrno i z listu jeho V. Karšovi 20. listopadu r. 1805.: „Ti lidé chtí ze mne udělati českého knihkupce, již zase bez mého vědomí Puchmír mi strčil komissí na svůj pravopis." Mezi těmi, kdož tytéž služby konali na venkově, V. Kareš byl jedním z nejhorlivějších; skoro všemi listy Jungmannovými táhnou se účty za knihy, posílané mu na prodej, mezi nimiž nejvíce vyniká Preslův „Krok" a „Rostlinář". Zásluhu Karšovu o vycházení Rostlináře" Jungmann vřele oceňuje v listě psaném 19. února r. 1822.: „Presl Vás líbá a srdečně děkuje za velikou pomoc, kterouž mu přispíváte ve vydávání „Rostlináře. I já sám z vlastenecké lásky za to děkuju, věda, že kdyby Vás nebylo, ztěžka by na 3 dílky ten výborný spis byl vzrosti mohl." Mezi Karšovými odběrateli nejčastěji jmenuje se P. Ašvic, jenž byl po 16 let, i po smrti Karšově, kaplanem ve Vl. Březí (o čemž dle listu Slámova ke Kamarýtovi, psaného dne 27. srpna r. 1824., zpravil nás p. Ant. Rybička) a byl znám i s J. Jungmannem, jenž jeho schopnosti tak cenil, že 7. března r. 1821. dal jej Karšem žádati za terminologii soukennickou do Kroka. Však i prací duševní Kareš pomáhal množiti literaturu českou a v činnosti té Jungmann byl mu ovšem hlavním povzbuzovatelem i podporovatelem.

Nejstarší povědomá literární práce Karšova záleží v pomoci, kterou prokazoval Jungmannovi při Slovníku. Proto i Jungmannova korrespondence s ním obsahuje dosti mnoho zpráv o Slovníku, z nichž mnohé ovšem známy jsou již z listů k A. Markovi. Kdežto však dopisování s A. Markem začíná se teprvé koncem r. 1808., máme z listů Karšovi psaných již od 29. listopadu r. 1805. zmínku o slovníku Puchmajerově, jejž později Jungmann učiniti chtěl společníkem lexikální práce své: „On (Puchmajer) jest pln předsevzetí, že bude dělat slovník dokonalý českoněmecký (jako Adelung), čeká na Linde (polský), že již toho má hodně."

Však i vedle korrespondence s A. Markem, jejíž místa, dotýkající se Slovníku, sestavena jsou na str. 102—115, listy Karšovi psané zůstávají platným dodatkem k historii Slovníku, pročež vyjímáme z nich místa sem náležitá:

Dne 22. dubna r. 1814. Jungmann píše Karšovi: „Již jste mi dávno ničeho neposlali do slováře, na kterýž já doposavad odevšad kamení a písek

svážím, a snad brzo stavěti počnu. Vidím ale, že nevypadne tak, jak bych žádal, poněvadž mi žádný snažně pomáhati nechce. S Palkovičem nebude nic; on chce všecko sám. Puchmayer chce pomoci, ale jsme daleko od sebe, jak to nastrojit, aby jeden druhému k ruce, ne z ruky pracoval? — Až umru, za mne by měli Čechové otče náš se modlit, nebo se jim cele obětuji, neohlédaje se na sebe a svou rodinu, an bych již dále býti mohl, kdybych Čechem býti přestal, jako to činí druzí."

List, jejž Jungmann psal Karšovi o rok později, 14. dubna r. 1815., obsahuje zprávu, která schází zúplna v korrespondenci s Markem: Jungmann projevuje totiž úmysl, podati se radě Dobrovského a Puchmajera a sestaviti slovník e t y m o l o g i c k y. Tím objasňují se dokonale slova psaná Markovi 21. července 1814. (viz str. 115): „Já na Slovníku pořád sedím a nic vyseděti nemohu, tak to nekonečné jest. Nad to mne celého zmátli svým rozličným razením. Již p o t ř e t í m plánu začínám a nemohu všem vhod; naposled přece jen d l e a b e c e d y pokračovati budu."

Kterak Jungmann Slovníku obětoval čas, zbývající mu k odpočinku, viděti z listu, psaného 9. září r. 1822.: „Rád, přerád bych se k Vám podíval a se vyrazil několik dní u Vás, což by i mému zdraví dobročinně posloužilo. Nyní hned ale nemohu pro potřebné práce, a později líto mi mnoho času Slovníku odejmouti, který bez toho celý rok ouhořil a na těch několik neděl čekal."

Neustával však Jungmann povzbuzovati přítele také k samostatné činnosti literární. Takové povzbuzení obsahuje list psaný 14. dubna r. 1815., památný v historii pravopisných proměn, které tehdy nastávaly. Jungmann oznamuje Karšovi, že „Hanka nyní v Praze zarazil školu novou podle ducha Dobrovského, u něhož jestě pořád se učí. Začínají nyní podle Etymologikona psáti, což nám nehrubě platno, ale jiným Slovanům snadno k čtení." I připojuje k výkladu o návrzích pravopisných a k zprávám o vzmáhajícím se ruchu v literatuře vědecké tuto vřelou pobídku, psanou po navrhovaném novém způsobu: „Což by Vâmi pohnûti mělo, aby jste i Vy se znova vzchopili a v prôčelî spisovatelôv českých vstûpiti sobě zachtěli." Mluví pak v tomtéž listě o spisech, které překládal Kareš: „Německý Gallura ještě u mne leží a jeden díl Šturma u Marka, kterýž básně v něm přeložiti má a také váhá. Již jsem Vám psal na podzim, jestli by jste chtěli dáti své přeložení Tomsovi, který celého Šturma beztoho k vydání chystal, aby tedy raději on Vašeho užil, než aby Váš po jeho lichým zůstal, ale Vy, jak pozoruji, nedostali jste toho psaní. Což mi arci nemilo, ač to nyní jedno, protože než jsem se dočkati mohl dovolení Vašeho, Tomsa zatím umřel. Nevím nic, jak daleko on překládaje dorazil. Již to přec zas na Vás přijde." Překladu spisu Šturmova Kareš nevydal; za to vyšel r. 1820. jeho překlad Gallurovy zmíněné knížky „Čest stolu Páně", jehož korrekturu Jungmann na se vzal, ale ochuravěv toho roku, Hankovi postoupiti musil (list V. Karšovi 19. září 1820). Kareš prodávati chtěl knihu prostřednictvím konsistoří, při

kteréž příležitosti Jungmann projevuje mínění také jindy vyslovené, že konsistoř pražská k věcem českým chová se nepřátelsky. Píšeť Karšovi 12. prosince r. 1820.: „Skrze konsistoř nejsnázeji se prodá Vaše kniha, nepouštějte té cesty, a dobře by bylo i zdejší požádati, ač že tu Němci panují.“

Hned po knížce Gallurově Kareš dal se do překladu Stollberkovy „Knížečky o lásce“, jejž před koncem r. 1821. zaslal Jungmannovi, aby jej opravil a k censuře podal; ale kterak zdržováno skutečné vydání knihy, patrno z listu Jungmannova dne 26. března 1822.: „Vaše kniha ještě jest ve Vídni v censuře, a nepochybně bude tam pár let jako Stuartka Šafaříková, která posud se nevrátila. Běda!“ a z poznámky opět konsistoře pražské se týkající: „Zdejší slavná Consistoř nechtěla povoliti Vaši knížku o Lásce, ale Vídenští ji hned povolili“ (6. srpna 1822.). R. 1823. teprve překlad Jungmannem opravovaný vyšel na světlo.

Tak zdá se, že Karšovi věkem přibývalo chuti k práci literární, která však bohužel již r. 1824. přetržena jest časným jeho úmrtím. Že stonal chorobou žaludeční, dovídáme se z posledního listu této sbírky, psaného 1. června r. 1824.

Kromě zpráv literárních, jichž celé bohatství na jevo vyjde teprvé vytištěním této sbírky, dovídáme se z listů těchto také mnoho ze soukromého života Jungmannova i Karšova. Zejména zprávy o proměnách v zdraví Jungmannově (viz str. 363) doplňují se hojně listy těmito.

Z r. 1820. máme zprávu o nemoci, která učinila konec dřívějšímu pevnému zdraví Jungmannovu, v listě psaném 20. dubna r. 1820.: „Že letos chvála Bohu s krkem lépeji se máte, bylo mi přemilo zvěděti; za to jsem já sobě poležel a ještě postonávám na plíce, na které se mi rheumatická neřest uvrhla. Jsem zmořen fizikatory a mixturami a prášky a všelikými bryndami, tak že sotva se vleku a předce do školy chodím, kdež mi však Šír mluvit pomáhá, an líný Petryč mne zastati nechce. To je špinavé.“ O druhé nemoci své téhož roku vypravuje Jungmann Karšovi 19. září r. 1820.: „Nevím, co se to se mnou děje; již celých osm měsíců letos jsem nedomrlý; 26. srpna navštívil jsem Puchmayera v špitále (na vodnatelnost tam ležícího) a jaksi jsem se štítil toho smradu, tak že přišed domů, a již bez toho postonávaje, musil jsem na tři neděle lehnouti, první čas bylo na tom, že dostanu hlavničku (horkou nemoc) — bratr můj mi ji ale šťastně rozehnal; potom vrhla se nemoc na hrdlo, po dlouhém mučení fizikancemi a kvasem počal jsem nebo raději počínám povstávati, ale jsem velmi slabý a nepřijdu tak brzo k síle.“ Teprvé 28. října píše Jungmann o svém uzdravení: „Již Bohu chvála zase sedím a píšu, ale bojím se školy, abych opět na prsa netrpěl.“

O dobrém zdraví, kterému Jungmann se těšil počátkem r. 1822., máme i v těchto listech zprávu, pocházející od 2. ledna: „Já chvála bohu posud snáším školní obtížnosti lépeji než sem se byl nadál, ačkoli při 117 žácích

v humanitní třídě mnoho, mnoho práce mám." Korrespondence s Markem ukazuje ovšem, že v době zkoušek přemohlo Jungmanna přílišné namahání.

O zimnici, kterou sklíčen byl r. 1823., píše Karšovi 15. července t. r.: „Se mnou smrtholka zase pohrávati počala. Měl jsem silnou natchu, zimu, horko, slabost, vše v jednom dni, který poležev sebral jsem se do školy, a tam maje mrzutosť s jedním klukem bez mála dostal jsem žluční zimnici, a již se dílem povaluju, dílem ponáším celý týden, a jsem v takovém stavu, že nebude-li lépe špatně skončím ten letní běh a nastalé nyní zkoušky, na putování pak ani pomysliti nesmím. Člověk míní, Pánbůh mění."

O povstání z nemoci, od které (v lednu r. 1824.) pomohlo Jungmannovi puštění žilou, píše 2. března t. r.: „Jsem opět na nohou i na katedře, ač ještě nedokonale sebraný. neboť nesměje jísti a píti ničeho co příliš sílí, nelze hned okřáti. Až bude lepší počasí, potom doufám, že ještě lépe bude."

O slabosti obecné, kterou nemoc tato způsobila při Jungmannovi, dovídáme se z posledního listu, psaného Karšovi, dne 1. června 1824.: „Já co jsem sobě žilou pustiti dal, mám ulehčení jakés, ale bojím se toho náramně, maje zvláštní náklonnost k neduhům od krve pocházejícím. Prsy svoje chovám jako bolest, a netroufám sobě ani čerstvě jíti, ani jakkoli se namáhati, a protož, bude-li mi to potěšení letos k Vám se dostati, nevím nic jistého, ano i pochybovati počínám; jest to přece hodný kus země."

Z této poznámky, jakož i z listu citovaného, daného 15. července r. 1823. a z jiných ještě míst zřejmo jest, že Kareš Jungmanna a syna jeho zvával k sobě na prázdniny, kdežto jiným důkazem důvěrného jejich přátelství jsou dárky, které Jungmannovi Kareš posílával ze svého hospodářství. Ale po roce 1817., kdy pobyl u Kareše čtyry neděle, jen Josefovic ještě jednou navštívil Karše, a to r. 1821.; Jungmann sám každého roku sice vyslovoval naději, že navštíví přítele, ale vždy byl v ní zklamán. Viděli jsme, že někdy Slovníku svému odnímati nechtěl času, jindy zase nemocí byl zdržen. Zanímavou zprávu obsahuje omluva, kterou Jungmann děkuje za pozvání 8. října r. 1823.: „Tentokráte nemůžeme užiti lásky Vaší, poněvadž Pösl byv velmi nemocen na začátku září musil do Teplice a tudy já s ním potažen chtěj nechtěj šel jsem. Až tedy po druhé." Tím opravuje se mínění na str. 366. vyslovené, že cesta Jungmannova do Karlových Varů byla první jeho vyjížďkou do lázní. V náhradu za to navštívil Kareš Jungmanna v Praze v létě r. 1823., kdy staří přátelé viděli se naposled. —

Jiného zanímavého dodatku k životopisu Jungmannovu dostalo se tomuto vydání od pana dvor. sekretáře A n t o n í n a R y b i č k y, jenž sdělil se s vydavateli o všechny své bedlivě sebrané poznámky, Jungmanna se týkající, z nichž některé výše již byly uvedeny na náležitých místech.

Především ukázal k důležitému listu, ve kterém Jungmann po smrti Puchmajerově vyslovil smýšlení své o nejlepším způsobu, uctíti památku zasloužilého vlastence a zároveň projevil ochotu, uvázati se v sepsání životopisu Puchmajerova. Práce té ujal se však potom J o s e f V o j t ě c h S e d l á č e k,

jenž r. 1824. při Rýmovníku Puchmajerově vydal i jeho životopis. Vypravuje tam Sedláček, že „mnozí slavní čeští spisovatelé a přátelé nebožtíka (Puchmajera) přáli a důtklivě napomínali, aby nějaká památní socha čili náhrobní kámen tomuto nikdy dosti neoželenému vlastenci vystaven byl, ano již z krajů do Prahy peníze se zasílaly k vyvedení nějaké vznešené práce neboli pomníku odhodlané. Až posaváde však k podniknutí tak chvalitebnému kámen nebyl položen, snad z nedostatku potřebného sjednocení, aneb více z důležitého navržení mnohých vážných pánů vlastenců a neméně moudrého smejšlení, jakož mezi jinými náš učený vlastenec a český spisovatel, doktor filosofie a professor humanytátní na akademickém gymnasium v Praze pan Josef Jungmann v listu svém ode dne 27. března 1821. takto udává:

„U mne se o tom jinak snáší; mním, že takový kámen jest něco netrvalého a na jednom místě toliko mluvícího o pouhém jménu toho, jehož zvěčniti má: ale spis dobrý ve sta a tisíci rukou a tisíci místech rozšířený zásluhy muže takového o literaturu lépe a jistěji a obecněji vyjasní a ověční. Myslím tedy, aby se ze spisů nebožtíka našeho vytáhla (Herderovým ó by koštířem) tresť a jako duch spisovatelský, odkryly se jeho zásluhy — a co se týká osoby — charakteru a t. d. v krátkosti vše zahrnulo. Nepodnikneli nikdo té práce, já se do ní pustím, tolikobych přátel společných nebožtíka o některé vědomosti z života a t. d. požádati musel. — Co Vám vědomo příteli, vím, že se zdělíte o to se mnou. Snad i Vojtěch (Nejedlý) a Besta (Šebestian Hněvkovský) mně v tom se laskavě propůjčí; vezmeli však kdo jiný tu práci na sebe, má již napřed mé požehnání.“

Témuž badateli děkuje přítomné vydání za doplnění dvěma básněmi, oslavujícími Jungmanna. Jedna z nich jest práce Františka Vetešníka, dotčená na str. 122., a sepsaná r. 1812., totiž následující:

Podlíska

mému Jungmanowi 1812.

Nehorssiž Tě wěnowaný
  Špatnau kwjtek cenau swau.
Gjmž mé srdce, Milowaný!
  Čackau ctjt chce duši Twau.
Kwětnice, ach! owssem hlasné
  Vmem bistrým nenj plod,
Ni zahrady cyzym gasné
  Kwětem předůwtipný zwod.
W zahrádce gen prosté wyssel
  Do nedáwna zpusstěné,
Giž jen každý tupit slyssel,
  Nevgma se znectěné.

Žeť y gá mněl possetilý,
  Anby nebyl Český kwět
Wonný, libý, usslechtilý,
  Gak ten, gegž dá cyzý swět!
Nuž mým Tys mlhu setřel očjm,
  Pěkný bych sad Český zřel.
Dals y pjseň, bych kde kročjm,
  Chowať kwjtky České wřel.
Swatý budiž tobě geden
  Z prwnjch ač tě maličký:
Péčj mau gest dotud zweden
  Kwjtek wes jen prostičký.
Před Tě — mnjš — proč nepoložjm
  Růže krásně rozwilé?
Dussenéli gesstě složjm
  Kwětince růst rozmilé?
Podlisky gen dotud sspatné
  Zahrádka má wywodj;
Kdys snad dáť y růže znatné
  Gak ten blankyt dowodj.

Wetessnjk, duch. past. w Dolenjm Bausowě.

C. k. wlast. Now. 1815. č. 18.

Druhá má býti důkazem, že „Slovesnost“ Jungmannova vymáhala si vřelého uznání též u jeho literárních protivníků, kterým sice ráz její byl proti mysli. Vytištěna byla r. 1820. v „Čechoslavu“ na str. 13. s titulem:

K mládeži České

o slowesnosti Jungmanowě.

O mládeži! plesey, tobě osud přege,
Květuplné lůno Wesny gak se stkwěge,
Gak se w mladé kráse stinný leskne hág,
Když se zefjry se wonný wrátj mág;
Tak se plné wůně swaté národnosti
Vsmýwagj České kwjtky w Slowesnosti,
Tak se růžowé w nj rděgj pupence,
Laurowé se stromky wnadně zelenagj,
W nich sy Geniowé kratochwilně hragj,
Budjc k swatoplesu srdce wlastence.

Do zahrádky této tkwoucý krásau nowau
Přespanilé Můzy mládeži! tě zowau. —
Spěš tam učiti se krásokwěty znát,
Gimiž gen lze čelo Wlasti ozdobiti,
Vč se sjmě ctnosti wlastenecké sjti,
Na gegjchž gen trnjch twá sláwa bude zrát.

Čechoslav 1820., str. 13.

OBSAH.

Kniha čtvrtá.

Od vydání Slovníka do smrti Jungmannovy 1839.—1847. (Str. 331—380).

Chyby tisku.

Str. 327 v 15. řádku má býti „i podle kořenův i podle koncovek“
„ 340 v pozn.**) v 2. řádku na místě 30. má býti 20. října.
„ 341 v 24. řádku na místě 1846. má býti 1845.
„ 345 v 7. řádku na místě „od r. 1410“ má býti až do r. 1410.

REJSTŘÍK
K ŽIVOTU JOS. JUNGMANNA OD V. ZELENÉHO.

Pořídil

FRANT. BÍLÝ.

Číslice značí strany, čárky při číslicích značí poznámku (tolikátou, kolik čárek) na téže stránce. *J.* = Jungmann; č. = český; RK. = Rukopis Královédvorský; RZ. = Rukps Zelenohorský; LS. = Libušin Soud.

Zlobický Jos. Valentin, první učitel jaz. *č.* na universitě Vídeňské, jakož některé spisy Šimek za své vydal 49; sbíral látku ke slovníku *č.* 93; nashromáždil si material k historii lit-y české, jehož pak *J.* použil při literatuře své 248. V. též *Šimek.*

Žák Vincenc, Čech na Moravě usedlý, zavádí tam nejapné reformy jazykové 286 a hájí jich proti *J-ovi* 288 a 406—407.

1754 zřízena stolice českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní 16.

1773 16. čce. narodil se J. Jungmann.

1773 zřízena v Berouně trojtřídní německá škola, v jejíž správu uvedeni jsou 8. listop. otcové z řádu pobožných škol, 7 a 385.

1774 zřízena stolice jazyka českého na Vídeňské universitě 16

1774 vydána Allgem. Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämmtlichen k. k. Erbländern, která měla účely poněmčovací, 6. Téhož roku učebný plán i pro *gymnasia*; obsah a původce jeho 9.

1784 dáno universitě Pražské zřízení moderní jímž se obor učení rozšířil a němčina místo latiny se zavedla 11—12.

1791 zaveden Leopoldem II. koncess studijní; zřízení to však trvalo jen jedenácte let. 28.

1788 přišel *J.* poprvé do Prahy a sice, aby zde studoval na gymnasiu piaristickém; i setrval tu až do r. 1799.

1791 (25. září) Dobrovský měl v král. učené společnosti nauk před králem a císařem Leopoldem II. řeč o věrnosti národů slovanských ke trůnu Habsburgskému 16.

1792 zřízena na žádosť stavů stolice jazyka českého při universitě Pražské. Prvním učitelem stal se M. Pelzl, který r. 1793 počal přednášeti 16.

1793—1797 vydával A. G. Meissner belletristický časopis „Apollo", který jmín nejlepším v celém Rakousku, 15.

1793 *J.* stal se uvědomělým Čechem zajímavou příhodou 17.

1795 vyšel první svazek Sebrání básní a zpěvů redakcí Puchmayerovou, ve kterém *J.* poprvé básníkem vystupuje a které jest poselkyní nové doby v básnictví českém 17-18.

1799 *J.* dostal se do Litoměřic za professora. V. J. J.

1800 *J.* se oženil 32.

1800 *Jungmann* počal první vyučovati češtině na gymnasiu; r. 1802 následoval ho *Tham* (Karel Ignác) na Staroměstském gymn. Pražském a téhož roku Rautenkranc v kněžském semináři Hradeckém, 34.

1800 *J.* počal překlad Miltonova Ztraceného ráje, který však vyšel teprv r. 1811, dokončen byv r. 1804, 43.

1800 *J.* počal práce slovníkářské, z nichž vyrostl pak jeho Slovník dokonaný 1833. V. Slovník.

1806 *J.* vydal v Praze překlad Attaly Chateaubriandovy, 1832², 1841³, 1871⁴, 376.

1806 vyšel poprvé „Hlasatel" Nejedlého a vycházel až do r. 1808 incl.; znova vyšel teprve zas roku 1718. V. Hlasatel.

1809 Dobrovský vydal svůj spis: Lehrgebäude der böhm. Sprache, ve kterém se činí první zmínka o náležitosti analogického pravopisu a nedostatečnosti posavadního 177.

1811 *J.* vydal v Praze u Boh. Háze překlad Miltonova Ztraceného ráje. (1843², 1873³.) V. J. Jungmann.

1812 vyšlo v Praze první číslo Bohemie, jež přineslo zároveň útok na jazyk *č.* 84—85.

1812 Hromádko začal ve Vídni vydávati „Cís. král. Vídeňské Noviny" (v. t.); 1813 počal k nim vydávati přílohou Prvotiny pěkných umění, jejichž pravopis byl předchůdcem

bojů orthograf., a které pak vycházely do r. 1814. V. Prvotiny.

1815 *J.* přišel po druhé do Prahy a sice za professora na akad. gymnasium a setrval zde až do své smrti. V. J. J.

1815 Palkovič zahájil boj mezi obhájci češtiny Veleslavínské a stranou pokroku jazykového, obrátiv se ve svém „Týdenníku" proti jazykovým reformám Jungmannovým a Šafaříkovým 131 sl.

1816 (23. srpna) vydán dekret c. k. dvorní komisse nad studiemi, jímž se nařizuje rovnoprávnosť jazyková na gymnasiích a universitách i v úřadech, což doplněno dekretem ze dne 20. prosince v ten smysl, že bohoslovcům a lékařům, chtějí-li dosíci nějakého místa, znáti jest český jazyk 158—159; avšak dekretu nešetřeno a od vlády samé brzy obmezen jest podstatně 159; kritika toho dekretu 162; obnoven jest 1835, 283.

1817 *J.* povýšen na doktora filosofie 332.

1817 Jungmann postavil se v čelo analogistů napsav předmluvu do Starob. skládání 185.

1817 16. září objeven Hankou RK. Dějiny jeho první doby 234—236.

1817 objeven RZ. Dějiny jeho v první době 236—244 a pozn.

1817 vyšel od Hanky „Pravopis český" podle základu grammatiky Dobrovského, kterým zahájen vlastní boj pravopisný 182.

1817 vyšel I. díl Starobylých Skládání 185—87.

1818 s jara vyšly v Prešpurku Počátky českého básnictví, obzvláště prosodie anonymně. V. t.

1818 30. března učinila Víd. dvorní komisse nad studiemi nález, kterým se *J-ova* Slovesnosť neschválila za řádnou knihu *školní* 172.

1818 (15. dubna) tehdejší vrchní purkrabí království českého vydal vřelé provolání „k vlastencům vědy milovným" (An die vaterländischen Freunde der Wissenschaften), které mělo za následek zřízení Č. Musea. Purkrabím tehdy byl hr. Frant. Kolovrat-Liebsteinský 212.

1819 vydán nový plán učební pro gymnasia, dle kterého každý učitel ve své třídě musí učiti všem předmětům 168.

1820 *J.* vydal v Praze u Josefy Vetterlové svou „Slovesnosť aneb sbírku příkladů s krátkým pojednáním o slohu"; 1845^2, 1846^3. V. 376 „Slovesnosť."

1821 dne 16. února vydáno dvorské nařízení, dle něhož češtině smí se vyučovati jen neobligatně 162.

1821 počal vycházeti redakcí J. S. Presla Krok; držel se analogického pravopisu 192. (Díl I., část I. 1821, část II—III. 1822, část IV. 1823; díl II. část I. 1824, část II. 1827, část III. 1828, část IV. 1831; díl III. část I. 1833, část II. 1834, část III—IV. 1836; díl IV. část I. 1840.)

1823 (11. dubna) Palacký přišel poprvé do Prahy, aby zde sbíral prameny k dějinám husitským; již tehdy byl velmi oblíben a v Praze zejmena od *J-a* vřele přijat. Činnosť jeho zde i zejmena při Českém Museu. V. Palacký.

1825 vyšla nákladem vlastním *J-ova* Historie literatury české v Praze písmem Ant. Straširypky. V. Historie (1849^2).

1826 (8. ledna) usnesl se výbor Českého Musea vydávati svůj časopis a sice něm. i český, jehož redaktorem ustanoven duševní původce jeho Fr. Palacký 264—265. Avšak čeští vlastenci nepřijali usnešení to s náležitou radostí 265 i pozn.

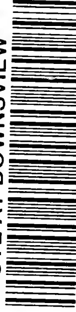
1827 počal vycházeti *Časop. Česk. Musea* a sice pravopisem analogickým 192.

1828 konsistoř Pražská počala vydávati *Časopis pro kat. duchovenstvo*, jehož předním původcem byl Vinařický. Pravopis jeho byl analogický 192 a pozn. druhá, 193.

1828 vyšel od Hanky (s *J-em* vypracovaný) spis: O počátku a proměnách prapopisu českého, který před tím již otištěn byl v Rozl. pr. N. 1827, str. **193** a pozn. **2.**

1828 J. Nejedlý vydal proti spisu Hankovu „Widerlegung der sogenannten analogisch-orthographischen Neuerungen in der böhm. Sprache" v Praze v Sommerově tiskárně, kterýmžto spisem uškodil *N.* nejvíce věci jím zastávané 194.
1828 *J.* zvolen děkanem fakulty filosofické v Praze 333.
1829, 4. října datován je mistrovský přípis Palackého k hr. Chotkovi o založení odboru pro řeč a lit. a vydávání slovníku encyklopaedického 272.
1829 *J.* vydal „Beleuchtung der Streitfrage über die böhm Orthographie", 195.
1830 Palkovič vydal v Prešpurce Bestreitung der Neuerungen in der böhm. Orthographie, kterýmžto spisem na ten čas ukončen boj pravopisný 195.
1830 založen při Museu sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české 272—276.
1831 založena Matice Česká (v. t.)
1832 sbor musejní podal skrze hr. Chotka, nejvyššího purkrabí (a na jeho pobídku) a kn. Kinského císaři memorandum sepsané Vinařickým a *J-em* o školách českých a o výchově mládeže, na které však po 4 letech došla nepříznivá odpověď 281—283, 403—404. Mělo za následek obnovení dekretu z r. 1816.
1833 (4. máje) Šafařík přijel se svou rodinou z Nového Sadu do kýžené Prahy a sice vlasteneckou obětavostí sboru musejního a přičiněním Fr. Palackého 283—85.
1833 v prosinci *J-ův* Slovník byl dokončen; první počátky položeny r. 1880. V Slovník.
1833 (24. prosince) zemřel jediný syn *J-ův*, Josefovic str. 302—303 a pozn.
1834 počato vydávání *J-ova* Slovníku (v. Slovník), jež trvalo pět let (do r. 1839).
1835 dekret z r. 1816 (v. t.) obnoven následkem memoranda, které podal sbor musejní skrze hr. Chotka a kn. Kinského císaři. Str. 283.
1839 *J.* povýšen za rektora na vysokých školách Karlových 332.
1843 *J.* vydal nově překlad Miltonova Ztraceného ráje 338.
1844 *J.* sprostěn služby své při akad. gymn. 370.
1845 *J.* složil v lázních Sternberských své „Zápisky".
1847 (13. listop.) Josef Jungmann zemřel.
1849 vydána po druhé *J-ova* Historie literatury opravena; rejstřík k ní od V. V. Tomka založený vyšel 1851 v. str. 339—40 s pozn.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 18 14 13 008 2